111
Ж-14850
1931-1-12

ЖИТОМИРСЬКИЙ ГРЕЦЬКИЙ СВЯТО ПАНТЕЛЕЙМОНІВСЬКИЙ ЖІНОЧИЙ ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ

(VN° 11)

*III 14.850

1931 - N° 1-6, 7/8, 9-12

07

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МІСЯЧНИК

РІЧНИК ЧЕТВЕРТІЙ

1931.

КНИГОЗБІРНЯ
„СТУДІОН"
у Львові

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ Н. 1526 П.

ЛЬВІВ

НАКЛАДОМ РЕВІЗІЙНОГО СОЮЗУ УКР. КООПЕРАТИВ

ЗМІСТ:

Стор.

На окраю днів 345, 385, 425
До кооператорів всього світу 241, 443
Животко А. Поклін громадскій робітниці 203
Заячківський М. (з нагоди 60-ліття уродин і 30-ліття кооперативної діяльности) 7
Панченко П. 25-літний ювілей наукової діяльности проф. О. К. Мицюка . 11
Про Василя Стефаника — а його 60 ліття 201
Храпливий Е. Всенароднє обезпечення в Швайцарії 454

З ІСТОРІЇ УКР. СУСП. - ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ.

Мицюк О. Піонір укр. екон. науки С. Подолінський 327, 368, 401

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Володимирів С. Боротьба за хліб 132
Вербенець Ол. Сірникова позичка і наше госп. життя 143
Гольдельман С. Залізнича „пятирічка" Рад. України в світлі московської кольоніяльної політики 44
Горбовий М. Укр. домашній промисл на Гуцульщині . . . 139, 169, 218, 290
Ж. А. Торгівля яйцями і кооперація 166
Животко А. У.С.Р.Р. в 1931 р. 353, 393
Зубик Р. Польська кольонізація на нашій території 98
Коберський К. По виступі Сталіна 307
„ „Пятирічка" на Вел. Україні 210
„ „Структуальні проблєми" 387
„ Господарський централізм (етатизм) і госп. федералізм в світлі вимог сучасности 428
Кущинський А. Соціяльно-економічні умови праці лісових робітників в Карпатах 309
Мартюк І. Кооперативний експорт яєць в 1930 р. 50
„ Експорт яєць з Галичини за рік 1930 391
„ Експорт худоби і безрог з Галичини 1930 р. 432
Раковський Й. Огляд земельних реформ в повоєнній Европі . . 171, 216, 287
Храпливий Е. Питання с.-г. кредиту в освітленні знавців аграрної антанти . 52

ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ.

Грюнфельд Е. Чи існує кооперація як одноціле поняття 316
Тотоміанц В. Господарська кріза і кооперація 121
„ Капіталізм, держ. соціялізм, кооператизм 205
Фошер Г. Кооперація і дарвінізм 358

ШЛЯХАМИ КООП. ДУМКИ.

ВИБІР З КООПЕРАТИВНОГО ПИСЬМЕНСТВА:

Ворбас Джемс. Мета і методи кооп. руху 145
Жід Шарль. Кооперація чи революція 70
„ „ Продаж за готівку 110
„ „ В справі сучасної господар. кризи і знижки цін 114
„ „ Чому зиск мусить загинути 111

КООП. ОСВІТА І ВИХОВАННЯ.

Д. Українське учительство і кооп. рух 5
Коберський К. Прогалини в роботі 244

Коренець Д. Про Торгов. Школу Т-ва „Просвіта“ 334
„ Торговельне і кооперативне шкільництво в Польщі . . . 254
„ 20-ліття нашої торговельно-кооперативної школи . . . 434
П. П. Культурно-освітня діяльність західно-української кооперації за 10 літ . 248
Росткович М. Наука кооперації в школах Р. Ш. 366

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗ. І ПРАКТИКИ.

Бардеґа М. Про кооперативний збут овочів 60
Блажкевичева І. і Росткович М. Голоси у дискусії над питанням, чи концентрація госп.-спож. кооператив доцільна, чи ні 128
Верес Р. Справа централізації сільських кооператив 325
Голоси у дискусії над питанням, чи концентрація госп.-спож. коопер. доцільна, чи ні (VIII) 176

З ДИСКУСІЙНИХ ВЕЧОРІВ „СУПРУГА“:
Раковський Р. З організаційних проблєм госп.-спож. кооперації. (Реф.) . . 263
Мартюк І. Корреферат 271
Жук А. Промова 276
Продовження дискусії 318

Зелик В. Чи є у нас грунт для творення садівничих кооп-в? 181
Коберський К. По закінченні дискусії в справі районізації госп. спож. кооратив 448
Кооперативна Франція дає почин важному ділу 280
Мартюк І. Кооперативний експорт яєць 20
Няньчур Г. Що маємо на черзі? 362, 398
Прокопів І. Організаційні проблєми нашої споживчої кооперації . . 91, 125
Раковський о. Й. Гадки про відбудову нашої кооперації на селі . . . 87
Росткович М. Про користи зі спілкових господарств 284
В. Справа манка у нас і в пол. спож. кооперації 228

ПІД ЗНАКОМ КРІЗИ І РЕОРГАНІЗАЦІЇ.

Ж. А. Лядові довги в союзних кооперативах 86
Л. Біда навчила — біда ще навчить 1
Л. Добре діло започатковане 96
Л. Начальне завдання хвилі — зниження роздрібних цін 41
Коберський К. — Менше паніки — більше кооп. активности . . . 161
„ „ Первородний гріх 81
Кооперація вказала вихід з кризи 305
П. І. Теперішня криза і кредитування села 348

СУСПІЛЬНА АҐРОНОМІЯ.

Доманицький В. Чому потрібна громадська аґрономія 15
„ „ Як зорганізована гром. аґрономія в ріжних країнах світу 222, 450
„ „ Які поліпшення принесла гром. аґрон. дрібному господарству 56
Храпливий Е. Хлібороб. шкільництво в Ч. С. Р. 372, 406

НАУКОВА ОРҐАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ.

Димінський Р. Раціоналізація бюрової праці 64, 185, 331

ДРІБНІ ДОПИСИ.

Блажкевич І. Кого вдоволяє теперішнє Г. К. Ч.? 413
Няньчур Г. Брак ідеї 62

З ЖИТТЯ УКР. КООПЕРАЦІЇ. . . 34, 72, 117, 154, 191, 236, 298, 336, 377, 460

Ж. А. Стан щадничих вкладок в кред. кооп., приналежних до РСУК. в І. квар.1931 293
Коренець Д. Піонірові Перемищини (О. Я. Ярема — некрольог.) . . . 30
Лучишин І. „Рідна Школа“ на поміч кооперації 295
М-ич А. Кооперативний млин в Уличнім 418
Про те, шо є доброго в людей, а чого нема в нас 296
На шляху до розбудови у нас беконярського промислу 417
Стан кооператив з району діяльности ПСК. Бучач в 1930 р. . . . 413, 457
Ступницький І. Декілька заміток про торговельну і організаційну діяльність ПСК. в Калуші в 1929 р. 150
Українська кооперація під Польщею 192
Храпливий Е. З гадок і нарад краєвої анкети „Центросоюза“ . . . 22

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТА. 34, 72, 195, 236, 299, 378, 419

Нова урядова „реорганізація“ кооперації в СРСР 242
Тотоміанц В. З приводу Міжнароднього Кооперативного Конгресу у Відні . 30

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА. . . 35, 73, 115, 155, 195, 302, 339, 378, 421, 461

(К.) Нові прояви етатизму 230

НОВІ КНИЖКИ І ВИДАННЯ. 78, 238, 343. 382, 421

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ. 118, 158, 197, 237, 383, 423

ВСЯЧИНА. 39, 80, 342

Куток мови „Діла“ і наш журнал 79
Лист до редакції 424
З життя укр. сусп. установ 160

Співробітники „Кооп. Республики“ за чотири роки (1928—1931).

Бардега М. (Львів), пос. Блажкевичева Іванна, проф. Бородаєвський Сергій (Прага), Вербинець Олександер (Львів), мр. Верес Ром. (Львів), проф. Галущинський Іван (Тернопіль), дир. Герасимович Сильвестр (Львів), інж. Гловінський М. (Варшава), проф. Гольдельман Соломон (Прага), Горбовий Михайло (Косів), інж. Димінський Роман (Подєбради), др. Добриловський М. (Подєбради), дир. Доде-Бансель А. (Париж), проф. Доманицький Віктор (Подєбради), інж. Дяків Олекса (Станиславів), Зелик, Володимир (Слобода Небилівська), др. Зубик Роман (Львів), Животко Аркадій (Прага), ред. Жук Андрій (Львів), дир. Капуста Микола (Львів), Кігічак Ю. (Сянік), інж. Кіцера Омелян (Луцьк), др. Коберський Карло (Львів), Комищук Ю. (Печеніжин), дир. Коренець Денис (Львів), інж. Коцюба Павло (Львів), мец. Корчинський Михайло (Львів), Кузьма І. (Підгайці), др. Кущинський Антін (Подєбради, Прага), Лапчук Іван (Перемишль), др. Лисий В. (Тернопіль), інж. Лучишин Іван (Львів), дир. пос. Луцький Остап (Львів), рев. Маренін Ярослав (Львів), проф. Мартос Борис (Подєбради) дир. Мартюк Іван (Львів), Мацьків О., Миськів Семен (Львів), проф. Мицюк Олександер (Прага), інж. Міляпич Атанас (Львів), др. Няньчур Гордій (Тернопіль), інсп. Ольховий Василь (Львів), інж. Ольховий Ілярій (Львів), інж. Отава-Погребенко Ол. (Брно), інж. Охрим Олександер (Львів), інж. Павликовський Юліян (Львів), др. Панченко Петро (Львів), дир. Пашкевич Іван (Коломия), інж. Прокопів Іван (Косів, Львів), о. Раковський Йосип (Станиславів), інж. Раковський Роман (Львів), проф. Росткович Михайло (Станиславів), інж. Сапіцький В. (Прага), інж. Скидан Михайло (Прага), рев. Стефанський М. (Луцьк, Львів) інж. Студинський К. (Париж), Ступницький І. (Калуш), дир. Творидло Мик. (Львів), проф. Тимошенко Володимир (Сп. Держ. Америки), др. Томашівський Евген (Варшава), проф. др. Тотоміанц В. (Берлін, Прага), проф. Хранєвич Кость (Прага), інж. Храпко М. (Прага), інж. Храпливий Евген (Львів), дир. Чепига І. (Станиславів), проф. акад. Щербина, Федір (Прага).

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

на 2 кл.

ЛЬВІВ СІЧЕНЬ 1931

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гурт

ЗМІСТ:

К. Біда навчила — біда ще навчить 1
Д. Українське учительство і кооп. рух 5
М. Заячківський (з нагоди 60-ліття уродин і 30ліття кооперативної діяльности) 7
П. Панченко. 25-літній ювілей наукової діяльности проф. О. К. Мицюка 11

СУСПІЛЬНА АГРОНОМІЯ.

В. Доманицький. Чому потрібна громадська агрономія . . 15

ПРОБЛЕМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

І. Мартюк. Кооперативний експорт яець 20

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ.

Е. Храпливий. З гадок і нарад краєвої анкети „Центросоюза“ 22
Д. Коренець. Піонірові Перемищини (О. Я. Ярема — некрольог.) 30

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТА.

В. Тотоміянц. З приводу Міжнароднього Кооперативного Конгресу у Відні 30
Господарська хроніка 35
Всячина 39

SOMNAIRE:

Necessité c' est un bon maître. (Sur la concentration du mouvement coopératif). — (K.) 1
Les maitres d' écoles oukraïniens et le mouvement coopératif. — (D.) 5
Deux jubilés: MM. M. Zaiatchkivsky et prof. O. Mytziuk . . 7, 11
L' indispensabilité de l' agronomie sociale. — (V. Domanytzky) 15
L' exportation coopérative des oeufs. — (J. Martiuk) . . . 20
Des opinions et des débats de l' enquête provinciale du „Centrosoyouse“ à Léopol. — (E. Chraplywyj) 22
Congrès International Coopératif a Vienne. — (V. Totomianiz) . 30
Chronique economique 35
Faits divers 39

CONTENTS

The Need Compels (About the centralization of the co-operative movement). — (K.) 1
Teachers and Co-operation. — (D.) 5
Two Jubilees: mr. M. Sajatschkiwskyj and mr. O. Mytziuk . . 7, 11
Social Agronomy. — (V. Domanytzkyj) 15
Co-operative Eggs-export. — (J. Martiuk) 20
Co-operative Conference at „Centrosojuz“. — (E. Chraplywyj) . 22
International Co-operative Congress in Vienna. — (V. Totomianz) 30
Knowledges Chronicle 35

INHALT.

Die Not dringt! (Betrifft Konzentrationsbewegung im Genossenschaftswesen). — (K.) 1
Das Lehrertum und das Genossenschaftswesen. — (D.) . . . 5
Zwei Jubiläen: Hrrn M. Zajatschkiwskyj und O. Mytziuk . . 7, 11
Genossenschaftlicher Landwirtschaftsdienst. — (V. Domanytzkyj) 15
Genossenschaftlicher Eierexport. — (J. Martiuk) 20
Genossenschaftliche Konferenz des „Zentrosojuz“ in Lemberg. — (E. Chraplywyj) 22
Internationaler Genossenschafts-Kongress in Wien. — (V. Totomianz) 30
Wirtschaftschronik 39

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА

економ.-суспільний місячник. рік видання IV

№ 1

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw – Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw – Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw – Polen.

Біда навчила — біда ще навчить.

На іншому місці цього числа нашого журналу прочитають читачі звідомлення про краєву нараду Повітових Союзів, що радила через 2 дні, а саме 6. і 7. грудня над сучасним положенням Центросоюза і його підбудови.*) З постанов сеї, як показується, цікавої конференції позволимо собі видвигнути на перше місце слідуючі:

Анкета 1. „важає, що повільний перехід від малих до великих союзів є вказаний і доцільний;

2. „рішає перевести рішучу протиборгову акцію в низових кооперативах, зменшити розборгування союзів, переходячи чимраз більше на готівкові торги з кооперативами;

3. „підкреслює вагу швидкої розбудови райфайзенок;

4. „вважає потрібним переорганізувати агрономічну службу на нових основах".

Друга з названих резолюцій, являється підкріпленням відомих вже попередніх ухвал ріжних кооперативних органів і зїздів, отже не є „новум". Зате новістю в повнім того слова значінню є перша постанова про потребу концентрації теперішніх „повітових" Союзів, про творення шляхом фузій великих окружних союзів господарсько-споживчих кооператив.

В голосах ріжних дискутантів, що забирали слово у дебатах, звертає на себе увагу часте підчеркування організаційних хиб по кооперативах, головно невишколеності персоналу; один промовець вимагав, щоби у кожній кооперативі, що має денного торгу більше чим 50 зол., був вишколений крамар-курсант за кавцією (і по змозі з чужого села). Таких крамарів моглаб вишколювати торговельно-кооперативна школа у Львові.

Що нарешті заговорено у нас голосно про потребу фузіонування

*) Не знаємо чому, але про нараду наша редакція знову не була повідомлена і не може дати про неї редакційного звідомлення. Легковаження преси, це одна із специфічних хиб нашого примітивного ще життя.

малих союзів та творення великих, — мало того, що ухвалено навіть резолюцію в тім дусі—це треба вважати прямим наслідком господарсько-фінансової скрути. Скільки разів досі пробувалося підіймати це питання чи на сходинах чи у пресі, завжди знаходилися теоретичні і практичні аргументи проти. То „місцеві специфічні відносини" стоять мовляв на перешкоді, то „прямий і близький звязок з селом" потерпить, то інше. На ніщо не придавалися економічні підрахунки, котрі вказували на більшу ощадність видатків у великих союзах. Мусіла прийти аж крайня біда, щоби переконати кооператорів про правдивість старого кооперативного клича, що в „єдности сила". Коли нічим платити зобовязання, коли сиплються векслеві протести, коли в наслідок того здорожується калькуляція — аж тоді зачинаємо прозрівати. Мовкнуть старі аргументи, навпаки один одного переконуємо про користи з великих союзів: мовляв, вагонові закупна, зменшення директорських місць, усправнення контролі і адміністрації і ще інші, зовсім реальні вигоди. Як-жеж назвати тепер наш дотеперішній опір проти фузіонування? Треба бути щирим і не боятися признатися до гріха: у більшости випадків на перешкоді фузіонуванню стояли льокальні, „повітові" амбіції, а безумовно теж і особисті амбіції деяких директорів, частині яких при фузіонуванні прийшлосяб розпращатися з цим титулом. Не маємо чого знова так дуже оминатися з признанням цього факту, бо ми тут не перші і не послідні. Читаючи кооперативну пресу других народів, ви там найдете нарікання на те саме; і там ця обставина нераз гальмує здоровий і єдино правильний в нинішній час розвиток економічного життя до концентрації підприємств. Та не дивлячись на перешкоди, кооперативний світ таки їх переборює, розуміючи, що інтереси одиниць мусять уступити перед інтересом цілого руху.

Ніде правди діти, були й такі випадки, коли на перешкоді злиттю Повітових Союзів стояли ще й інші міркування, партійно-політичної натури. Треба думати, що як уже не кооперативна совість, то може хоч згляд на нечувано тяжке загально-національне положення приведе дотичні чинники до зміни тактики.

Можливо, що тепер, коли нарешті валиться нездорова, а так сильно вкорінена засада, що кожний „повіт" має мати „свій" повітовий союз, прийде черга і на іншу, ще сильніше загнізджену думку, що кожне сільце, хочби найменше, мусить мати свою „власну" господарсько-споживчу і молочарську кооперативу. Що до молочарських, то треба признати, що тут уже перші леди проломані і ми йдемо цілою парою до творення більше-селових, районних молочарень. Противники цеї системи будівництва вказують на психольогічні труднощі районування, які безумовно існують, на привичку нашого села думати своїми сільськими границями. А л е ч и ж з а в ж д и н а м о с т а в а т и н а п е р ш і м с т у п н і с у с п і л ь н о ї о р ґ а н і з а ц і ї, я к о ю є м е ж і г р о м а д и?*). Чи навіть тоді, коли виразні технічні, еко-

*) Справа ця має далеко ширший підклад і значіння, як на перший погляд здається. Розходиться в даним разі про перевиховання цілої маси селянства та сільської інтеліґенції. Суспільство, в якому льокальні інтереси і нахили убивають або надміру ослаблюють другі, не менше важні тенденції до звязку з цілістю, до національного центра, є на дорозі до роздріблення і рослкаду. Природні, зрозумілі та необхідні льокальні „патріотизми" не можуть стояти на перешкоді теж природній, а іноді навіть важливішій потребі: вийти за межі села, пошукати спільних інтересів

номічні та організаційно-торговельні моменти промовляють за творенням ширших територіяльно обєднань?

Що торкається кооперативного молочарства, то тут техніка сказала своє тверде слово і переважила на користь районових молочарень. В малій односельній молочарні годі завести механічні процеси виробництва, нема як завести пастеризацію молока, добру ледівню і под. Проста необхідність примушує навіть опірних до вступу на новий шлях організації. — У товарово-обмінній ділянці, в якій працює господарсько-споживча кооператива, механізація (машинізація) процесів праці і діловодства не грає і не може грати тої рішаючої ролі, що у кооперативній продукції.

Зате концентрація підприємств дає тут очевидні користи організаційної та адміністративної натури: здешевлення коштів достави товарів, низші ціни при більших закупнах, удосконалення контролі, зменшення коштів завідування. Заходячу до певної міри небезпеку „бюрократизації установ", усунення їх з під контролі населення тої громади, де є філія, а не централя — можна усунути через творення у кожній місцевости „крамничних комісій", обраних членами кооперативи, замешкалими в тій місцевости. Так заведено на Заході. Та все таки — думка про фузіонування господарсько-споживчих кооператив у нас ще не приймається; коли в нашому журналі її піднесено у 1929 р. (червень, стаття п. з. „Треба раціоналізувати управління кооперативами"), а відтак на конфренції кооп. організаторів у листопаді 1929 р., то вона не викликала навіть ширшого обміну думок. Очевидно, справа ця здалася присутнім на стільки чудною, що навіть не вартою уваги. До цеї самої справи наш журнал пробував підходити теж з іншої сторони, чисто практичної, згадуючи про відсутність у низовій кооперативній ділянці фахових (професійних) книговодців і крамарів. Ми вказували на те, що через фузіонування кількох (спершу не богато, двох-трьох) кооператив можна придбати фахово вишколеного книговодця (один на кілька сіл!) і вивчених продавців. Отже хто бажає, щоби раз нарешті закінчилася вічна наша мізерія з манками і залеглостями у книговодстві — повинен стреміти до фузіонування кооператив. Та, як сказано, думка не стрінула ширшого відгомону. Один тільки станиславівський Пов. Союз, почасти теж коломийський, приняли цю справу за свою і пропагують її у своїх районах.

Колиж тепер підносяться голоси про необхідність мати у кожному селі фахового крамаря, і то з трьохлітньою школою, то ясна річ, що передовсім треба створити для того матеріяльні передумови. Кошти утримання такої сили не будуть пересічно менші, як 100—150 зол. місячно; кооператива невеликих розмірів з малими торгами, на такий видаток не здібна, коли ще оплачує трьох членів управи. Остається — шукати способів збільшення торгів у себе в селі, або — зливатися з другими такими, як вона, слабими кооперативами.

Біда, безвихідність положення привела уже нині ряд повітових

з округом, з краю, з цілою національною територією. Це правило має однакове значіння для всіх ділянок суспільного будівництва, оскільки воно ведеться після засади „з низу вгору" — для культурних, професійних, кооперативних та політичних обєднань. Хто працює для переборення надміру розвинених льокальних патріотизмів, той працює для справи сильнішої консолідації цілого суспільства. Все в міру потреби і без заскакування у крайности.

союзів до думки про злиття з іншими цього рода організаціями. Чи треба, щоби аж та сама сила привела нас до думки про зміну кооперативної політики у низовій господарсько-споживчій ланці? Чи не краще завчасу піти за вказівками кооперативної теорії і досвідом других країн?*)

При цій нагоді пригадуємо теж, як холодно приняв зїзд кооперативних організаторів у 1929 р. проект основування головно 3-місячних кооп. курсів для вишколу кооп. робітників для сільських кооператив; майже всі промовці вказували на те, що цей проект „неможливий до переведення" і обстоювали короткі, найбільше 2 тижневі „курси дошколу". У нас в руках звідомлення про курси, відбуті тогож 1929/30 року; отже цікаве, що аж з кількох місць доносять, що курси „дошколу" виявляються мало доцільними, а то через постійну змінність кооп. персоналу. Тимчасом ініціятива малого місточка Долини, яка заходом місцевих р і д н о ш к і л ь н и х діячів започаткувала ще згаданої зими тримісячний кооп. курс, виявилася дуже на часі; на біжучий зимовий сезон зголосилося понад 40 слухачів і то з у с і х с т о р і н к р а ю, навіть з Волині! Це опять доказ, що не всі утерті традицією шляхи є добрі і вистарчаючі в нових умовах.

Також і з другою, на анкеті Центросоюза порушеною справою р о з б о р г у в а н н я м а й н а не все було у нас досі гаразд; не тільки практично ми далеко відставали від ідеалу готівкової торгівлі, але навіть теоретично були тут хибні посунення. Замісць мобілізувати цілу кооперативну опінію на боротьбу з боргуванням у споживчій ділянці — доводилося чути у промовах, ба навіть читати друковане про те, що „не сила" боротися зі стихією кредитування, що без боргу неможливо видержати конкуренцію з приватниками. Такі виступи з природи річи ослабляли збірну волю до поборювання споживчого кредиту; навіть указування на приклад ряду кооператив, котрі на всіх 100% ведуть готівкову торгівлю, проходило без успіху, мовляв: „говоріть собі", „попробуйте ви самі" і т. д.

Не дай доле, щоби і тут аж біда мала навчити нас розуму. Сучасна господарська кріза поможе не одній кооперативі до оздоровлення через те, що примусить її до залишення боргування. Але кілько може бути пацієнтів, які уже на стільки ослаблені хибною кредитовою політикою, що цеї операції не видержать? Дай Боже, щоби їх було як найменше.

З кожної ситуації належить витягти все, що вона може дати нам позитивного. Так як політична доля нашого народу навчила нас неодного, а головно п р и м у с и л а н а с, я к м а с у, в и р о с т и д у х о в о — т а к с а м о м о ж е і п о в и н н о б у т и в д і л я н ц і г о с п о д а р с ь к і й. Практична лекція, яку нам від року дає господарська кріза, ця свойого рода „пацифікація", — повинна нас дечого нового навчити, а головно одної річи: не бути заскорузлими у методах роботи і не боятися новостей. **(К.)**

*) Зазначуємо, що, говорячи про зливання кооператив, не маємо на думці райфайзенок; в сільській кредитовій кооперації всі мотиви промовляють власне за льокалізацією, а не районізацією. (Блище про це у статтях на теми райфайзенок, що друкувалися в „К. Р." у 1929 р.).

P. S. Коли ця стаття вже була в друку, появилася в „Ділі“ з 17. грудня вістка про перебіг повітової кооп. анкети у Теребовлі, а в ч. з 18. грудня ц. р. тамже стаття п. Семена Мацкевича; обі вони трактують про створення „повітових кооператив“ шляхом злиття існуючих нині сільських госп.-споживчих кооператив. Існуючі нині повітові „союзи“ сталиб тоді „повітовими кооперативами“ з філіями по селах. Не маючи змоги тут ширше занятися цим проєктом, завважимо, що він „перегинає палку в другий бік“, себто ідею концентрації доводить до крайности. Проєкт, так подуманий, є нереальний тому, бо не рахується з людським моментом. В його „повітових“ (знову цей „повіт“!) якби навіть села дали на це згоду, в що трудно повірити, урвався зовсім особистий звязок між членом і кооперативою; кооператива сталаб для члена занадто далекою, а через те і чужою установою. (Крім того квестія придбаного майна, будинків і т. д. булаб теж джерелом труднощів). Тому реальнішим ділом є пропагувати злиття двох-трьох кооператив у межуючих з собою селах, які часто у себе бувають, нераз мають спільну церкву або пароха, часами школу і т. д. Тільки в таких межах уважаємо на днесь ідею злиття кооператив реальною справою. До кооперації не можна так механічно примінювати метод, запозичених з приватної торговлі, як це думає робити гром. Мацкевич — бо крім товарів і грошей тут ще є л ю д е — члени і вони є навіть важнішим чинником, чк гріш і товар.

Українське вчительство і кооперативний рух.

„У ч и т е л ь с ь к е С л о в о“, орган „Взаїмної Помочі Укр. Вчительства“, у ч. 20—21 за листопад 1930 р. приносить статтю під повищим заголовком, надіслану до редакції, як вона сама признається, щ е п е р е д д в о м а р о к а м и учителем п. Б. З. Не пояснюючи, чому статті прийшлося так довго перележати в редакційному бюрку, хоч вона зачіпає дійсно живу справу, редакція додає від себе увагу, на яку годимося вповні: що довготреваюча господарська кріза каже нам звернутися за дорогами виходу з неї, а одним з таких є безумовно кооперація.

Стаття д. Б. З. навязує до іншої статті, якої автором був теж учитель, відомий нашим читачам гром. М. Росткович, а яка була поміщена в 37 ч. „Діла“ за 1928 р. Передаючи зміст тої статті, Б. З. додає від себе ряд уваг, які тоді, в 1928 р. у більшости були оправдані. Уваги ці звернені проти украін. кооперативних централь у Львові, витикаючи їм численні занедбання в ділянці кооперативної пропаґанди, зокрема через учительство і школи. Уваги автора були тоді дуже влучні, чого найкращим доказом є те, що з проєктів д. Б. З. чимало вже здійснено. Автор писав:

„Чуємо, що свойого часу видали у Львові кооперативний плякат — малюнок. Видати — се тільки половина роботи, бо ще треба його розіслати по всіх школах. Чи звертатися у тій справі до „Взаїмної Помочі“ українського вчительства, до „Рідної Школи“, до „Учительської Громади“? Чи є той плякат на виднім місці в кожній українській установі? Чи післано відповідну скількість на Закарпаття та скрізь, де се тільки можливе? Як може вчитель показати кооперативні образи, як їх сам не бачив? Здається, що крім того пляката інших і не було. (Р. С. У. К. видав досі 3 пропаґандистичні образкові плякати — Д.).

„Тож перше уславя, щоби кооперативні верхи сповнили свій обовязок, а тоді можна вимагати й від учительства. Видали кооператори підручник для шкільної кооперативи? Ні, аж зробив се т. Таранько своїми невеличкими грошевими засобами. Чи хоч тоді зробили рекляму сій книжці? Ні! Чи розіслали по кооперативах? Ні! „Нехай

школа старається про бібліотеку з кооперативних книжок". А чи є такі бібліотеки про Кооперативних Повітових Союзах і при більших кооперативах, при „Народній Торговлі"? Нема (Повітові Союзи започаткували уже складання бібліотек, хоч правдою є, що справі цій присвячують замало уваги — Д.). Якби були, тоді вже й учитель позичив би собі. Чи жадають управи від своїх службовиків знання кооперативної літератури? Ні. Чи видана окремо статистика нашої кооперації з діяграмами такими, що їх показують за границею? (Невідомо, про що ходить, бо статистику видає РСУК що року — Д.).

Далі автор жалується, що учительства (особливо безпосадних) не беруть до управ кооператив, що нема популярного підручника кооперації (цю ролю виконує „Кооп. Буквар" виданий якраз у 1928 р.), що невидано кооперативного співаника з нотами, як мають Анґлійці (маємо видання кооп. гимну від 1928 р.), театральних пєс з підкладом кооперативного змісту. „Більше діяльний від наших львівських кооперативних видавництв є кооперативний гурток ім. Доманицького в Подєбрадах при Укр. Господарській Академії, та він гроший не має. Для торговельних шкіл підручники мусіло видати аж педаґоґічне товариство в Ужгороді: „Торговельна кореспонденція", „Товарознавство", „Промислові калькуляції" і т. д. „Досі у нас ніхто не видав кооперативного календарика для шкільної молоді про кооперацію та ощадність. Тож який загальний вислід того? Такий, що учителя нігде не допускають (?), про освіту мають (хто? — Д.) африканські поняття — а народня праця на тім терпить." — Здається нам, що автор, що до останньої справи в блуді. Так, як ми бачимо справи, то всюди, де учитель зацікавився кооперацією, він є чи в Управі, чи в Надзірній Раді. Та на жаль, є відносно небагато таких учителів — українців; більшість з них не цікавиться кооперативним рухом і то навіть на шкільнім ґрунті. Не помагають навіть інструкції з боку шкільної влади, котра поручає вести діточі кооперативи! Добре отже робить д. Б. З., закликаючи своїх товаришів-учителів передовсім до засновування шкільних кооператив.

В увагах Б. З. дісталося доволі „кооперативним верхам". Дещо ці „верхи" (— а як не верхи, то „рядовики") виконали за ці два роки з власної ініціятиви (тимчасом як редакція „Учительського Слова" сама дала живий доказ легковаження кооперативної справи, переховуючи статтю в архіві), дещо ще чекає своїх виконавців. Треба бути авторові тільки вдячним за пригадку і „підштовхнення". Та деякі заміти шан. автора вимагають обговорення. Приміром останній з усіх:

„До репрезентації — є кому ясніти, але чорну працю — то кожний скидає на наші (учителів) плечі. Ми учителі працюємо і будемо працювати, але хочемо, щоби нашу працю і нас признавали, бо се нам належиться!" Тут чується якийсь тон подразнення, хоч невідомо, чи є для цього підстави. Певно — ми не беремося обороняти тих кооперативних „світочів", яких характеризує д. Б. З., якщо такі є; але що це має спільного з самою роботою? Чи справді ідейній людині так дуже залежить на тім, чи вона буде „на верху", чи на „низу", чи труд її буде „оцінений", чи ні? Чи мало є у нас ненормальностей; нераз приходиться тільки зуби затискати, бачучи, як на репрезентативні і відповідальні місця входять люде зовсім невідповідні, як злоба, пар-

тійність і гуртковість бере верх над дійсною працею і ідейністю — але чи це достаточна причина для того, щоби зневірюватися?

Бо не ради „признання" має працювати ідейна людина. Для неї найкращим признанням може бути її власна радість з виконаної громадської роботи. Можна сказати навіть більше: добра праця, навіть в кооперативнім світі не завсігди втішається признанням і рідко коли веде на „репрезентативні" позиції; туди швидше доходять кар'єристи, підхлібники і люде позбавлені будь якого власного громадського обличча. Це є одна з важних хиб нашого кооперативного життя, особливо чим вище від „низів". Але і тут не треба забувати основної правди, що не кар'єризм і підхлібство і не „репрезентативні особи" творять справжній поступ і посувають вперед кооперативне діло! Справжніми будівничими кооперації були, є і остануть тільки ті дійсно ідейні одиниці, для яких релігією життя є тиха робота, без претенсій на будь-яке признання. Тільки тих має на думці поет, коли каже:

„Дяка і шана робітникам щирим!"

Вони, хоч і до смерти остануть „рядовиками" — на ділі будуть творцями хоч і „малих" діл, то в сумі своїй ті діла можуть створити велику будівлю.

Треба висловити радість з того приводу, що орган українського вчительства всежтаки зацікавився кооперативним ділом. Наш журнал вже кілька разів закликав до цього — може цим разом навяжеться тісніша духова нитка між двома галузями суспільної педагогіки — школою і кооперацією. Д.

Микола Заячківський.

(З нагоди 60-ліття уродин і 30-ліття кооперативної діяльности).

Цілий ряд українських установ у Львові, в яких дир. Микола Заячківський займає провідне становище, або в діяльности яких відограє чи відограв визначну ролю, так або інакше відзначили 60-літню річницю Його уродин. Українське громадянство шанувало визначного свого члена і заслуженого робітника на ріжних ділянках українського національного життя.

Центральне місце в громадській діяльности М. Заячківського займає Його праця на кооперативному полі. Це обовязує нас, як кооперативний орган, блище познайомити наших читачів з Ювилятом, подаючи хоч короткий Його життепис.

Родився М. Заячківський 25. XI. 1870 р. в с. Тишківцях, Городенського пов. Батько Його був власником більшої рустикальної посілости. Мати походила зі священичої родини Кисілевських. Як був 4-літн. дитиною, вмерла Йому мати. Виховувався далі під впливом мачухи, з роду Шухевичів, — доброї, інтеліґентної й патріотично-настроєної жінки. Батько умер, коли М. Заячківському було 14 літ, і Йому довелося дуже рано самому дбати за себе. Це М. З. вдавалося тим лекше, бо змагання до самостійности і матеріяльної незалежности від когоб-то не було, навіть від родичів, прокинулось у Нього вже за молодих хлопячих літ.

До ґімназії ходив в Коломиї і в Стрию. Матуру склав

в Стрию в 1889 р. З ґімназіяльних учителів мали вплив на Миколу Заячківського добрі педаґоґи і відомі в тих часах українські патріоти Грушкевич в Коломиї і Горбаль в Стрию.

Вже в другій ґімназ. М. Заячківський мав лекцію за 2 ринських, а як був у вищих клясах ґімназії, заробок від лекцій рівнявся іноді платні суплєнта. Заробляв гроші не тому, що конечно потребував, а щоб не брати від опікуна, щоб бути самостійним!

По укінченні ґімназії пішов на теольоґію, яку скінчив в 1893 р., діставши абсолюторію. По уповнолітненню упорядкував свої маєткові справи в цей спосіб, що розпарцелював серед селян одержану в спадок землю й, маючи більшу готівку, пустився на нафтові інтереси. Це була весна нафтового промислу в Галичині; інтереси йшли дуже добре, вложений капітал давав добрий дохід. Доходи з нафтового інтересу дали змогу М. З. занятися пізніше безкорисно культурними справами.

Року 1896 повертає М. З. з провінції до Львова й записується на правничий відділ університету. Одначе громадські інтереси скоро відривають Його від науки. Від р. 1897. стає діяльним членом Львівської „Бесіди", далі членом Наукового Товариства ім. Шевченка, членом Спілки „Діло" і інш. тов. Починає видавати власним коштом „Літературно-артистичні новини" (Спомини М. Щурата, Мої листи, Львів, 1898; Едґар По, Новелі, Львів, 1898 і інші).

В тому часі заходами проф. М. Грушевського орґанізувалась Українсько-руська Видавнича Спілка. На пропозицію М. Грушевського звиває М. З. розпочате власне видавництво і входить в склад Управи Спілки.

Року 1898. на пропозицію В. Гнатюка обнимає М. З. адміністраційний провід над співацькою дружиною, яка вибралась на Закарпатську Русь, в цілі навязання взаємин з закарпатськими Українцями. Дириґентом дружини був о. В. Нижанковський, брат о. Остапа Нижанковського. В складі дружини були між інш. відомі відтак співаки Менцінський і Йойко. Робилась ця культурна виправа на рахунок львівських українських установ, а значний дефіцит підприємства покрив адміністратор хору!

Театр „Бесіди" представляв під кінець минулого століття образ артистичного упадку і перманентної дефіцитности. Театральна дружина справляла враження не жрецїв штуки, а гурта голодних мандруючих циган, котрі вічно між собою жерлися. На прохання виділу „Бесіди" М. З. заопіковується театром.

Як делеґат „Бесіди" виїзджає Він року 1899. до театру на провінцію, обнимає над ним не тільки адміністраційний провід, але впливає також на артистичну сторону підприємства і на товариське життя театральної дружини. Під управою М. З. театр потроху вилазить з дефіцитів, направляє і помножує ґардеробу, реквізіт і т. п.

За свою працю по завідуванню театром М. З. не тільки не побирав ніякої винагороди, але докладав багато своїх власних грошей, підтримуючи на потрібному рівні товариське життя театральної дружини.

В 1900 р. М. З. відходить від безпосереднього завідування театром, але довгі ще роки (до 1908 р.) справував в „Бесіді" уряд театрального референта. По словам історика укр. театру „побут Заячків-

ського при театрі остане в історії укр. театру сторінкою, що зазначилася зворотом до кращого". (С. Чернецький, З недолі укр. театру).

В 1900 р. замикається перший період громадянської діяльности М. Заячківського, котрий, як бачимо, мав просвітньо-культурницький характер, і починається другий період — праця в кооперативних установах, що триває без перерви 30 літ. Таким чином на 60-у річницю життя М. Заячківського припадає й 30-літний ювилей Його кооперативної діяльности.

Почалась вона практично від активної участи при основанні „Народної Гостинниці" у Львові 1899/900 р., членом першої дирекції якої він став. З рамени „Народної Гостинниці" провадить М. З. в 1901 р. в Микуличині перший готелево-реставраційний інтерес, не побираючи за це жадної платні, даючи одночасно фамілійні річи на урядження підприємства.

Це був не злий початок. Повернувши до Львова, стає М. З., за намовою покійних о. Ол. Темницького і дир. Я. Кулачковського, визначних економічних діячів того часу і впливових членів „Народної Торговлі", на початку 1902 р. (1. II.) секретарем „Народної Торговлі", веденої піонірами нашого кооперативного руху В. Нагірним і А. Ничаєм. Це були обережні й витревалі практики споживчої кооперації. М. Заячківський унаслідував від них ці прикмети і вони Його характеризують як кооператора.

В першому числі „Економіста" за 1904 р. знаходимо статтю М. Заячківського п. н. „Крамниці а Народна Торговля", в якій він накреслює широку програму роботи в области споживчої кооперації, пишучи м. ін.: „...Приходить важна задача орґанізації крамниць між собою. Ціллю сеї орґанізації взможення руху крамничого і приготовлення до витворення справдішнього руху торговельного, котрий в першій мірі обняв би експорт (збут за границю) сирих матеріялів (яєць, збіжа) і виробів домашнього промислу, а дальше по обчисленню своїх потреб і сил викликав би потребу і спонукав до заснования фабрик власних".

В 1904 р. Дирекція „Народної Торговлі" поручає М. Заячківському інспектуру складів. В тому-же році виїзджає М. З. в шестимісячну закордонну подорож, для ознайомлення з торговельними і транспортовими справами в німецьких портових торговельних містах Гамбурзі, Бремені, Штетині і Любеці. Другу таку подорож відбув М. Заячківський в 1908 р. в портові міста Середземного і Адрійського морей — Ґеную, Фіуме, Трієст.

В 1910 р. дістає прокуру, а в 1912 р. зістає одним із директорів „Народної Торговлі", займаючи це становище до нинішнього дня, — від 1921 р. як начальний директор.

На світлий розвій „Народної Торговлі" так в передвоєнних, як і повоєнних часах зложилася також і сумлінна праця в цій установі М. Заячківського.

Розвій „Н. Торговлі" як торговельного підприємства і її праця як головного осередка нашої споживчої кооперації, обширно виложена в брошурі інж. Ю. Павликовського — „Слідами розвою ідеї кооперації в „Нар. Торговлі" (Львів, 1924) і ми цею справою не будемо тут займатися.

Крім служби в „Народній Торговлі" бере М. З. діяльну участь в праці інших кооперативних і громадських установах і орґанізаціях.

Зосібна що до кооперативних установ, то М. Заячківський ще перед війною брав участь в праці Ради Краєвого Союза Ревізійного, заступаючи в ній відпоручника „Нар. Торговлі" до Ради дир. В. Нагірного, а в роках повоєнних все був членом Ради Рев. Союза з рамени „Н. Торговлі" аж до зміни статута Ради Союза, котрою знесено категорію членів Ради — відпоручників фахових союзів.

Був М. З. в передвоєнних часах одним з перших ревізорів-відпоручників Союза Ревізійного, якими Союз Ревізійний послугувався, коли не мав ще подостатком постійних ревізорських сил.

В цілому ряді українських кооперативних орґанізацій Львова М. З. вкладав і вкладає свою працю, як член надзірних рад або Контрольних Комісій (Дністер, Кредитовий Союз, Народна Гостинниця і т. п.), а найбільше попрацював для Видавничої Спілки „Діло", як член Надзірної Ради або Контрольної Комісії, головно при орґанізації друкарні (1909 р.), котрою щиро опікувався. В 1914 р. був. М. Заячківський головою Ради Вид. Спілки „Діло".

Що до праць в інших українських орґанізаціях, треба згадати про „Міщанське Брацтво", в якому М. З. був майже десять літ головою (1912—1923), причинюючись до розбудження товариського і орґанізаційного життя серед нашого львівського міщанства, та про „Сокола" у Львові, членом якого був від давніх літ, а від 1922 р. є його головою, вкінці про „Товариство Опіки над Українськими Еміґрантами".

Справами еміґраційними почав займатись М. З. віддавна. В 1903 році виїзджає до Німеччини для ознайомлення зі справою сезонових зарібків для безробітного нашого селянства, а в 1911 р. відбуває далеку подорож до Бразилії і Парани, як відпоручник австр. Міністерства торговлі, щоб вивчити можливости торговельних зносин з цими краями, а одночасно знайомиться з життям українських переселенців в Бразилії. По повороті до краю, в предложеному правительству і українським політичним чинникам звіті, звертає увагу на потребу державної і громадської контролі еміґраційного руху та опіки над переселенцями, а в кілька літ пізніше практично займається еміґраційними справами. Від 1927 р. стає головою Тов. Опіки над Укр. Еміґрантами.

Як вибухла війна і російська інвазія заляла Галичину та примусила богато наших людий покинути рідну землю, М. Заячківський лишився у Львові на своєму громадському постеруньку, аж поки його не полонили Москалі і не вивезли в числі інших на далекий і зимний Сибір.

Повернув М. Заячківський з Сибіру по вибуху революції 1917 р., затримуючись в Київі, бо не міг відразу дістатися до Львова, куди його кликали передовсім обовязки супроти „Народної Торговлі", яка мусіла враз з іншими українськими установами пережити страшне лихоліття. Побут М. Заячківського в Київі використали місцеві укр. кооператори, запросивши Його до праці в „Дніпросоюзі", в характері начальника орґанізаційного відділу.

Повернувши до Львова, застає М. Заячківський повну руїну нашого господарського життя, а в тім також дуже сумний стан справ „Народної Торговлі" і прикладає свою дбайливу хазяйську руку до направи заподіяних війною шкід. Разом з молодшим поколінням кооператорів бере участь у відбудові кооперативної орґанізації, видає

своїм накладом підручник С. Гарасимовича до ведення господарсько-споживчих кооператив (1921) та в короткому часі при помочи доброго персоналу й молодших товаришів по дирекції, приводить справи „Народної Торговлі“ до передвоєнного стану.

Персонал „Н. Т.“ відноситься до дир. М. Заячківського з великою пошаною, як до такого зверхника, котрий, вимагаючи від підчинених праці, дбає про відповідну оплату праці та забезпечення будучности працівників. Між іншим „Н. Торговля“ має такий збірний службовий договір зі своїми службовиками, котрий служить предметом заздрости службовиків інших укр. установ.

Згадати ще треба, що Дир. М. Заячківський є відповідно цінений і респектований серед ділових кол наших блищих сусідів без огляду на те, який серед них вітер віє супроти Українців. Був Він членом Ради Банку Краєвого, перед перенесенням до Варшави, а тепер є членом Комітету Цензорів Банку Госп. Краєвого, є членом Галицької Каси Ощадности, членом Львівської Палати Торговельної, членом Президії Біржі Збіжевої, вкінці членом Ради міста Львова.

Такий є шлях життя і праці нашого Ювилята. Побажаємо Йому ще довгі літа жити і працювати для добра рідного народу і рідного краю, в рядах великої армії українських кооперативних робітників.

25-тилітній ювілей наукової діяльности проф. О. К. Мицюка.

В цьому році припадає 25-ти літній ювілей наукової діяльности одного із визначних українських економістів професора Олександра Корниловича Мицюка, який нині, перебуваючи в Чехословацькій Республиці, викладає економічні дисципліни в Українському Університеті в Празі та Українській Господарській Академії в Подєбрадах, виховуючи молоде покоління українських економістів.

Мені, як одному з бувших численних слухачів ювілята, особливо приємно в цей ювілейний рік згадати шановного професора і бодай цими короткими рядками вшанувати його корисну двадцятипятилітню працю на полі національної суспільно-економічної науки.

Пригадую собі перший виклад проф. О. К. Мицюка по історії політичної економії в Українській Господарській Академії в Подєбрадах в році 1922, де мені, як і багатьом студентам Академії, вперше довелося слухати інтересний змістом виклад шановного професора і з цієї лекції датувати початок знайомства з ним.

Між авдиторією, яка складалася переважно з бувших студентів російських високих шкіл, що, завдяки світовій війні, визвольній боротьбі за батьківщину і тісно з нею звязаною еміґрацією, примушені були закінчувати свою освіту за кордоном, та проф. О. К. Мицюком — від самого початку установилися добрі взаємовідносини та взаїмне порозуміння, які в атмосфері інтенсивної праці, яку зумів створити на своїх лекціях і семинарах шановний ювілят, до самого закінчення цієї української alma mater — ніколи не псувались.

Цю атмосферу взаїмного порозуміння та поваги — шанували як проф. О. К. Мицюк, так і його студенти, тому темні хмарки „іспи-

тових непорозумінь" та сакраментальна фраза: „прийдіть другий раз", що досить часто прорізувала тишу іспитового кабінету, відбиваючись в ухах іспитуємих громом гарматної канонади, ніколи не затемняли ясного неба академічного життя, завдяки англійській стриманости, спокійности та коректности проф. О. К. Мицюка.

Розкидані по цілім світі еміґрантською долею молоді інжинери-економісти, вихованці Подєбрадської Академії, що нині працюють де-небудь і як-небудь, рідко по фаху, не можуть в цей ювілейний рік не згадати свого шановного професора та його значного вкладу до скарбниці української національної науки, щиро бажаючи йому дальших сил та енергії до нової праці на шляху розвитку національної суспільно-економічної, так нам потрібної науки, твердо надіючись, що в недалекім майбутнім найдуть своє фахове примінення в нашій батьківщині.

Бажаючи ширше познайомити галицьке суспільство з науковою діяльністю проф. О. К. Мицюка, хочу тут коротко подати найголовніші дані з життя ювілята та його наукової діяльности.

Народився О. К. Мицюк 9. червня 1883 р. в с. Ново-Олександрівці, Бахмутського повіту на Катеринославщині. По скінченні середньої школи вступив на правничий факультет харківського університету. По закінченні університету — О. К. Мицюк провадить адвокатську канцелярію в Харкові разом з адвокатом Миколою Михновським, відомим українським діячем і ідеольоґом самостійництва на Великій Україні, та рівночасно з адвокатською практикою продовжує також розпочату ще на університетській лавці наукову роботу.

В р. 1917 працює в складі колеґії по орґанізації Українського Університету в Празі, а також приймає участь в політичнім житті В. України, оден час займаючи пост міністра внутрішніх справ. В р. 1918 зовсім відходить від політичного життя, цілковито віддаючи себе науковій роботі.

На еміґрації в Чехословацькій Республиці проф. О. К. Мицюк дістає запрошення до читання лекцій в Українськім Університеті в Празі і Українській Господарській Академії в Подєбрадах, де йому доручається кермування катедрою політичної економії в обох цих високих українських школах.

Початок наукової роботи ювілята можна датувати з часу перебування його в харківськім університеті, коли О. К. Мицюк, тоді ще молодий студент, написав кілька поважних економічних розвідок серед яких на увагу заслуговує праця: „Переділи та переверстки", що в р. 1917 була надрукована в місячнику „Шлях" і пізніше в перероблєнім виді увійшла в 3-х томову працю проф. О. К. Мицюка „Аґрарна політика", що була написана в р. 1925 в Подєбрадах.

За свою студентську працю „Вміняємість", що з невеликими змінами та додатками була надрукована вже за кордоном (в р. 1924) в „Збірнику Українського Університета в Празі на честь Президента ЧСР. Т. С. Масарика" під титулом „До дефініції вміняємости" — дістав О. К. Мицюк від Харківського Університета премію ім. Зарудного*).

Серед дореволюційних праць шановного ювілята треба відмі-

*) М. Полянський: „Проф. О. К. Мицюк, як економіст" „Поступ" — червень — жовтень 1930 р.

тити також цілий цікль його дуже цінних статтей на важливу для нас, але незвичайно мало розроблену тему переселення українських селян на вільні простори Сходу.

Докладно зясувавши цими статтями („Про переселення на Амур та Усурійський Край". Київ, 1909. „Про переселення в Західний Сибір". Київ, 1909. „Переселення та українство". Харків, 1912. „Про переселення на Далекий Схід". Київ, 1913 і т. п.) економічні підстави переселення, переселенческу політику царської Росії, економічне життя переселенців на нових місцях і т. п. — проф. О. К. Мицюк опрацював цілком нову, до нього майже зовсім не розроблену, ділянку в нашій національній економіці. В цьому — його заслуга для української науки.

Всі ці питання переселення, по новім їх опрацьованні, були поміщені в II. томі „Аґрарної політики", який закінчується дуже цікавим нарисом в цій ділянці економічних студій проф. О. К. Мицюка, саме: „Про винародовлення переселенців за зміни оточення".

Другою поважною заслугою проф. О. К. Мицюка на полі збогачення національної суспільно-економічної науки були його економічні студії над розробленням питань аґрарної політики на Україні, що сконкретизувалися в його кілька-томовій, на солідних наукових підставах побудованої, „Аґрарній політиці", в якій знаходимо не тільки огляд і оцінку сучасної економічної політики та аґрарно-політичні пляни на майбутнє, але й історію аґрарних відносин України (В. України, Галичини, Кубані, Закарпаття, Буковини) і других країн, огляд яких ювілят розпочинає від року 1800 і закінчує р. 1925.

На цю дуже важливу для українського хліборобського населення тему економічної (зокрема — аґрарної) політики проф. О. К. Мицюком були написані також слідуючі дуже цінні економічні розвідки, із котрих деякі були надруковані ще перед революцією, другі — вже в еміґрантські часи, саме:

1. „Община та земельна реформа" — Лубни, 1917 р.
2. „Земельна справа на Україні за часи 1905—1921 рр." (ця праця була надрукована лише частинно в р. 1921).
3. „Форма і значіння селянських рухів" — Подєбради, 1927 р. (Праця була надрукована в 1 т. „Записок Української Господарської Академії в ЧСР").
4. „Аґрарна політика Европи після світової війни" — Подєбради, 1928 р.
5. „Усуспільнення земельної власности після світової війни" — Подєбради, 1929 р. (надруковано в II. т. „Записок Української Господарської Академії в ЧСР.").
6. „Феодально-кріпацькі пережитки в XX віці" — Львів, 1929 р. („Студії з поля суспільних наук і статистики" — вид. Наукове Товариство ім. Т. Шевченка).
7. „Селянство і економіка большевизму" — Львів, 1930 р. (Дуже цікава економічна розвідка, яка аналізує дійсну природу большевицької господарської політики в звязку з її відношенням до села) і т. п.

В цих працях дається легко зауважити неґативне відношення автора, як до політики большевицької господарки, що на 100 проц. є побудована на визиску безборонних селянських мас, так і до самої

ідеольогії большевизму взагалі, що, згідно з матеріялістичною теорією Карла Маркса, відкидає етичний момент в своїй економічній та соціяльній політиці.

Це значіння етичного принціпу в оцінці економічного життя, цю моральну засаду в суспільній економії, що повинна лягти в основу практичної економічної політики, — з великим натиском підкреслює проф. О. К. Мицюк в своїх економічних працях, що також ювілятові слід поставити в заслугу.

Щоби закінчити цей дуже короткий нарис про наукову працю проф. О. К. Мицюка — нам треба ще згадати (без наміру рецензувати всіх його численних праць з обсягу теорії і історії політичної економії та економічної політики) слідуючі його праці:

1. 3-х томову „Історію політичної економії“ (Подєбради, 1923), в якій автор звернув свою особливу увагу на історію розвитку соціяльно-економічних доктрин.

2. Нарис про „Пера Прудона“ (праця надрукована в ювілейнім збірнику на честь проф. Ст. Дністрянського в Празі в р. 1923).

3. „Фашизм“ і 4. „Евразійство“ (дуже цікаві нариси з обсягу сучасних чужинецьких суспільно-ідеольогічних течій; обидві праці, надруковані в місячнику „Розбудова Нації“, вийшли окремими відбитками, перша — в р. 1929, друга — в р. 1930, — обидві в Празі).

5. „Націоналізм в аґрарній політиці“ (праця надрукована в Л. Н. Вістнику, Львів, кн. XI. 1927 р.).

6. „Недуга сільської Франції“ (надрукована там-же, кн. VI. і VII., 1929 р.).

7. „Zahraniční obchod à Zemědělství v S. S. S. R.“ (надруковано в „Věstniku Českosl. Akademiě Zěmědelské ч. 9, 1929 р.).

8. Uver a zahraniční kapital v Sovětském Svazu“ (там-же, ч. 2. 1930).

9. „Наукова діяльність М. Туган-Барановського“ (дуже цікава розвідка з історії суспільно-економічної думки на Україні; праця надрукована у Львові в „Кооп. Республиці“ за р. 1930, а також вийшла окремою відбиткою).

10. „Проф. Р. М. Лащенко“ (надруковано в Літер.-Наук. Вістнику, Львів, кн. XII., 1930 р.).

11. „Аґрарна справа на Наддніпрянській Україні в рр. 1917—1919“ принята до друку „Науковим Т-вом ім. Т. Шевченка у Львові).

12. „Статистик-соціольог Ф. А. Щербина“ (ухвалено до друку Українською Академією Наук в Київі в „Працях суспільно-економічного відділу ВУАН“) і т. п.

Вся тут переглянута нами дуже продуктивна і корисна наукова діяльність ювілята, що була покладена ним за ряд останніх літ на вівтар української науки, видвигає імя проф. Олександра Корниловича Мицюка, як ученого, і дає підставу твердити, що його майбутні економічні студії над розробленням нових проблєм економічного життя дадуть національній суспільно-економічній науці — нові вклади, — ювілятові — щире внутрішнє вдоволення.

Д-р П. Панченко.

Читайте, поширюйте наш журнал!
відновіть передплату і вирівняйте залеглости!

СУСПІЛЬНА АГРОНОМІЯ.

Чому потрібна громадська аґрономія?

Помилка школи „централістичного соціялізму“ і „большевизму*) випливає з незнання і нерозуміння природи сільського господарства, його особливостей, як виробництва і зокрема з нерозуміння ролі с.-г. машин в сільському господарстві; по-друге — з незнання й нерозуміння особливостей великої і дрібної форми с.-г. підприємства. Нарешті, до 80-х років минулого століття дійсно й не було разючих прикладів поступу дрібного сільського господарства, так, що Маркс, Каутський та Енґельс, роблючи економічно-історичну аналізу, могли й не натрапити на такі випадки, хоча Шубарт фон Клеєфельд[1]) та де-які господарі-кріпосники[2]) про такі випадки знали і їх описували, починаючи з кінця XVIII ст. Але масово дрібне сільське господарство стає поступовим та орґанізованим лише в добу с.-г. кризи 1878—1902 р.

Які-ж особливости сільського господарства, як виробництва? — Сільське господарство не підлягає законам, які панують в промисловости (індустрії). Воно не є ані промисловістю оброблюючою, а творить цілком окрему галузь людської діяльности — промисловість сінтезуючу.[3]) Сільськогосподарські машини грають в сільському господарстві цілком іншу ролю, ніж машини в промисловости добуваючій чи оброблюючій. Бо головний виробничий процес в сільському господарстві — сінтеза орґанічних річовин рослинного походження, відбувається не в якомусь апараті, а в живій клітині зеленої хлорофільної рослини і для цього процесу сирівцями є прості первні атмосфери й ґрунту, а енерґією — енерґія сонця. Отже найголовнішою машиною в сільському господарстві є жива, зелена рослина. Продуктивність сільського господарства в першій мірі залежить від „системи“ цієї машини, цеб то від її внутрішніх, спадкових, ґенетичних властивостей, або, як кажуть господарі, — від „сорту“ (ґатунку) с.-г. рослини.[4]) Всі інші машини в сільському господарстві ґрають лише допомічну ролю, — от як шнеки, безконечні паси, транспортери, вагонетки, підйомники в промисловости (індустрії). Оскільки сирівцями для головоного виробничого процесу є розпорошені в ґрунті мінеральні первні, а енерґією — розпорошена енерґія соняшного проміння, — остільки й зелені ма-

---

*) Гл. про це в „Кооп. Росп.“ ч. 11 за 1930 рік статтю тогож автора. — Ред.

[1]) Иван Шубарт. „Книга для крестьян о лучшем устроствѣ сельскаго хозяйства“. Переклад з немецької мови (писано р. 1783) Ю. С. Еремѣевой. 5-те видання. Київ, 1909.

[2]) Петр Струве. „Крѣпостное хозяйство“. Москва, 1913, стор. 171—212.

[3]) Проф. В. Р. Вильямс. Общее земледеліе. Часть I. „Ученіе об обработке почвы и о системах воссетановления плодородия почвы“, Москва, 1919, стор. 5—41.

[4]) Е. Ляур., проф. Високої Техн. Школи в Цюріху (Швайцарія): „Введение в экономію сельского хозяйства“. Переклад з німецьк. Москва „Коопер. Из-во“. 1925. стр. 1, 2, 3, 4, 33, в німецькій мові зветься: „E. Laur. Einfürung in die Wirtschaftslehre Landbaues. Berlin. 1920.

шини мусять бути рострушені по території господарства, остільки тут „централізація виробництва“ не можлива, а „концентрація капіталів“ дає мало переваг. Навпаки, — при заведенні інтенсивних культур, скотарства, птахівництва вигіднішою стає „децентралізація виробництва“ і „деконцентрація капіталів“, бо в цих випадках догляд за головними машинами с.-г. виробництва (рослинними і тваринними індивідуами) мусить бути майже індивідуальним (за кожною рослинкою і за кожною твариною окремо). Уважність праці тут стає головним чинником успіху. Нарешті, треба памятати, що сінтеза в рослинах не є процес механічний, але процес життя — „біольоґічний“ процес, який залежить від напруження зовнішніх, т. зв. „ейкольоґічних“ чинників і чинників внутрішніх („ґенетичних“). Реґулювати приплив і напруження енерґетичних чинників (тепло, світ) в сільському господарстві (крім городництва і квітівництва в оранжереях) ми не можемо, а мусимо пристосовуватись до природнього ходу цих чинників. Звідціля — сезоновість с.-г. праці, неможливість значного розподілу с.-г. праці в господарстві, сильної спеціялізації с.-г. підприємства, бо закони чергування рослин, орґанізації праці в господарстві, асекурації від кліматичних і риночних змін, взаємозалежности культур і галузей господарки — все це примушує вести в господарстві де-кілька культур і де-кілька галузей. Отже всі ці особливости сільського господарства, як виробництва, не дають ценралізованому с.-г. підприємству тих переваг, які над дрібним промисловим підприємством має централізоване індустріяльне підприємство.

Але де-які переваги велике с.-г. підприємство при порівнанні його з дрібним с.-г. підприємством все-ж має. І навпаки — дрібне сільське господарство в порівнанні з великим с.-г. підприємством має певні дефекти. Ці дефекти такі: 1) малоземелля та дефекти в орґанізації с.-г. території і звідціля стремління до інтенсивної господарки; 2) „перекапіталізація“, ц. т. занадто великий капітал в с.г. будівлях, робочих тваринах і с.-г. машинах, якщо вирахувати його на 1 га землі в господарстві; 3) хронічне сезонове безробіття і неорґанізованість праці при екстенсивній господарці і нахил до інтенсифікації господарської праці; 4) аґрономічна малограмотність орґанізатора і адміністратора підприємства і звідціля мала врожайність полів, низька продуктивність тварин, зла якість продуктів і висока їх собівартість; 5) натуральність, ізольованість та роспорошеність дрібних с.-г. підприємств, яко покупців засобів с.-г. виробництва, і звідціля — постійне переплачування на них; 6) малий звязок з товаровим ринком та неможливість постачати на ринок одноманітні, стандаризовані, у великих партіях продукти сільського господарства а звідціля — постійна низька ціна на них; 7) малий звязок з грошевим ринком, безгрошівя та мала кредитоздатність в очах фінансових чинників і звідціля — оплата позичок непомірно високою процентовою стопою; 8) ризиковність і несталість господарки, звідкіля — гостра потреба в асекурації майна; 9) сполучення в одній особі власника капіталів, адміністратора, працедавця й робітника підприємства та, нарешті, — споживача більшої частини продуктів власного виробу і звідціля керування

при орґанізації господарства не розміром чистого зиску та рівнем процентової стопи на вкладений в господарство капітал, а споживчими потребами родини та (в культурних господарствах) височінню „річного заробітку родини“ (рента + вартість роботи родини) — звідціля, — часте відступлення від засад раціоналізації господарки.

Всі ці дефекти даються усунути (або, принаймні, змнягчити) за допомогою с.-г. кооперації і громадської аґрономії, а саме:

1) малоземелля та дефекти орґанізації території — шляхом парцеляції великих маєтків, землєвпорядження, орґанізації орендних т-в; т-в спільного користування дорогами (Люксембурґ), т-в спільної обробки землі (Італія, Румунаія, В. Україна), ґрупових плянтацій (Вел. Україна); 2) „перекапіталізацію господарки“ — шляхом орґанізації т-в для спільного користування бугаями, огерами, кнурами, цапами, роспліднями: расового дробу, бджіл, шовкопрядки, риби, насіньовими господарствами, садовими розкладниками; робочими тваринами, тракторами, моторами, с.-г. машинами, зокрема молотарками, вагами; млинами, пекарнями; товриськими шпіхлірами, холодярнями, сушарнями, молочарнями, мясарнями, консервними заводами, елєктрарнями, телєфонними мережами, тощо; 3) хронічне сезонове безробіття і неорґанізованість праці в господарстві — шляхом реорґанізації праці в господарстві — шляхом реорґанізації господрки з введенням працемістких ґалузей сільського господарства та працемістких культур і з ураховуванням сезонового росподілу с.-г. робіт, як рівнож шляхом орґанізації хатнього промислу і ремесел; 4) аґрономічну малограмотність — шляхом проходження с.-г. школи, с.-г. курсів, слуханих викладів і порад громадських аґрономів, читанням с.-г. видань, відвідуванням показових пілів, с.-г. виставок, с.-г. музеїв, участею в с.-г. змаганнях, орґанізацією аґроконтрольних кооператив (контролі продуктивности с.-г. тварин), досвідних, рахівничих та с.-г. спілок, с.-г. кружків й с.-г. клюбів; 5) натуральність, ізольованість і роспорошеність дрібних господарств зникає при орґанізації т-в для сіпльної закупки засобів с.-г. виробництва та кооператив для спільного використовування ріжних видів с.-г. капіталів, аґроконтрольних кооператив, с.-г. спілок, то-що; 6) злий звязок з товаровим ринком і неорґанізованість збуту — шляхом орґанізації т-ва для спільного збуту продуктів сільського господарства і виробів селянської родини та т-в для спільного перероблювання продуктів сільського господарства; 7) малий звязок з грошевим ринком безгрошівя та некредитоздатність — шляхом орґанізації кредитових кооператив, натурального цілевого кредиту через закупочні т-ва; авансування і контрактації через т-ва для спільного збуту; одержаня премій при с.-г. змаганнях; орґанізації закупочних і збутових кооператив та коопер. підприємств для перероблювання продуктів с. г-ва; введенням кругової поруки членів за операції кооператив і встановленням додаткової відповідальности членів кооператив своїм майном (найліпше — необмеженої); 8) ризикованість та несталість господарства — шляхом орґанізації т-в для спільної асекурації худоби; будинків і машин від огню; посівів, садків і плянтацій від градобиття, тощо, рівнож — шляхом заведення громадської аґрономії, ветеринарії, служби охорони рослин від хвороб та шкід-

КНИГОЗБІРНЯ „СТУДІОН“ у Львові

ників, і всіх вищенаведених видів с.-г. кооперації; 9) особливости внутрішньої орґанізації дрібної господарки — шляхом реорґанізації хатньої господарки і побуту селянської родини, заведення рахівничо-бюджетових записів, рахівничих т-в, як рівнож шляхом орґанізації споживчої та с.-г. кооперації, громадської аґрономії, громадської інженерії, громадської санітарії і загальної колєктивної самоосвіти та інформації реорґанізації сільського побуту відповідно до даних аналізи бюджетово-рахівничих записів та інспекцій і порад громадських фахівців.

Отже — нема такого дефекта в дрібному с.-г. підприємстві, що його не можна було-б усунути за допомогою кооперації та громадської аґрономії. Але крім дефектів дрібне сільське господарство має й свої переваги в порівнанні з великим господарством. Вони такі: 1) багатство на вільні робочі руки і ліпша якість праці „на себе“ (більша інтенсивність та більша уважність праці, а при розвитку громадської аґрономії — й більша кваліфікованість праці, фаховість, раціональність), ніж праці найманої; 2) натуральність і споживчий характер дрібного господарства в більшій його частині роблять його більш незалежним від ринка та риночних змін, забезпечують постійне внутрішнє споживання для продуктів садівництва, городництва, птахівництва, кроліківництва, молочного господарства, завдяки чому є можливість після реорґанізації споживання в господарстві скоротити площу під культурами для власного споживання і розширяти за її рахунок площу під риночними та кормовими культурами, с. т. є можливість для інтенсифікації праці та раціоналізації господарки навіть тоді, коли зовнішні умови цьому не сприяють; в добу с.-г. кріз завдяки цим властивостям дрібне господарство стає більш витрівалим, ніж велике, яке є в повній залежности від ринку; 3) більший нахил до кооперації і обєднання, ніж у великих господарів; 4) більший гін до с.-г. науки, ніж у господарів великих; 5) більша любов до землі, господарства і сільського життя, ніж у господарів великих. Оці переваги дрібного господарства роблять його видайнішим (з 1 га) за велике господарство при умові, що воно буде належно забезпечене громадською аґрономією та с.-г. кооперацією, а в часи с.-г. кризи витревалішим.

Завданням с.-г. кооперації, як бачимо, є встановити звязок між дрібним сільським господарством і ринком товаровим та грошевим, як рівнож зорґанізувати спільне використовування ріжних видів с.-г. капіталів.

Завданням громадської аґрономії є „впливати на розум і волю господарів“ так, щоби: 1) зреформувати і зорґанізувати міжгосподарські відносини в країні; 2) перебудувати внутрішній устрій господарств відповідно до умов місцевости й менту; 3) зреформувати техніку с.-г. виробництва в дрібному господарстві, вводючи найновіші винаходи і удосконалення с.-г. науки (звичайно після перевірки їх на місцевих с.-г. досвідних установах); 4) зорґанізувати аґроконтрольні кооперативи (контролі продуктивности с.-г. тварин, досвідні, рахівничі) в цілях наближення до низів і усталення орґанізаційно-технічної контролі та раціоналізації с.-г. виробництва в дрібних господарствах.

Цими завданнями определюється й значіння с.-г. кооперації та громадської аґрономії. Приватно-господарське значіння цих галузей громадської праці полягає в піднесенні заробітків і прибутків поодиноких господарюючих родин, в справній орґанізації їх праці, в справному росподілі їх часу, в зміні їх побуту в напрямі більшої культурности — одним словом — в піднесенні добробуту цих родин. Народньо-господарське значіння цих галузей громадської праці полягає в збільшенні закупочної сили широких мас сільського населення і їх потреб, а значить розширенні внутрішнього ринку для індустріяльних виробів, в збільшенні риночности дрібного сільського господарства, а значить в збільшенні грошевих і торговельних оборотів, в збільшенні народньо-господарського прибутку.

Як будуть виявлятися особливости дрібної форми сільського господарства в добу с.-г. кризи? Чи будуть посилюватись, а чи послаблюватись її дефекти і переваги в порівнанні з великою формою сільського господарства? Той досвід, який нам дала друга с.-г. криза минулого століття, говорить, що с.-г. криза бє дрібне господарство лише в його риночній частині, і що ці дефекти, які випливають із зносин дрібного господарства з товаровим та грошевим ринком, як рівнож потреба в фаховому с.-г. знанні в добу с.-г. кризи посилюються, а не послаблюються. Справді с.-г. криза ніколи не охоплює всіх галузей сільського господарства, всіх культур і продуктів. Перша с.-г. криза XIX ст. проходила при низьких цінах на збіжа, але при високих цінах на овечу вовну; друга с.-г. криза XIX ст. проходила при низьких цінах на збіжа і овечу вовну, але при високих цінах на мясо, молочні продукти і курячі яйця; сучасна с.-г. криза є передовсім збіжевою крізою, особливо вівсяно-житньою; ціни на продукти скотарства та птахівництва ще досить добрі, а ціни на мед, продукти садівництва просто таки високі. В добу с.-г. кризи треба швидко відшукати, які галузі сільського господарства та які культури можуть бути в даній місцевости найпоплатнішими, треба швидко перебудувати систему господарювання, треба поліпшити техніку с.-г. виробництва так, щоби, не знижуючи якости с.-г. продуктів, знизити їх собівартість, особливо, — їх грошеву собівартість (в дрібному господарстві).

Тому й потреба дрібного господарства в с.-г. кооперації в добу с.-г. кризи не послаблюється, а загострюється, зростає. Лише люде економічно сліпі, що не можуть намацати правдивих орґанізаційно-технічних мінімумів (дефектів) господарства, можуть твердити протилежне. Як хворій людині тяжко буває справно визначити, де саме, в якій частині її тіла, почалася хвороба і що то за хвороба, так і господарсько-неосвіченій людині тяжко встановити, де саме і чим хворіє її господарство. Хвора людина звертається до лікаря, і той встановлює місце і рід хвороби (діяґнозу), приписує ліки, а відтак хворий йде до аптеки і там ті ліки купує. Так само і дрібний господар в часи с.-г. кризи мусить звернутися до лікаря господарки — громадського аґронома, той поставить діяґнозу і припише лік, а кооператива той лік повинна господареві доставити.

З цього всього випливає, що: 1) громадська аґрономія

в добу с.-г. крізи більш потрібна, ніж в часи господарського піднесення; 2) ні громадська аґрономія не може бути на службі у кооперації, ані навпаки, — кооперація на службі у аґрономії, бо це дві рідні сестри, — сприятелені, але одна одній рівнозначні і одна від одної незалежні; між ними мусить бути союз, приятельський контакт і взаїмна порада, але не підлеглість однієї другій, бо всяка підлеглість псує відносини і може приятелів, а навіть рідних братів поробити ворогами. **Доц. В. Доманицький.**

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

Кооперативний експорт яєць.

Один з найбільших експортів Польщі, експорт яєць, зачав свій сезон 1930 р. серед дуже непригожих обставин. Катастрофа, спричинена холодниковими яйцями з 1929 р., викликала повну депресію як у експортерів, так і у заграничних імпортерів: — експортери, потративши мільонові суми на холодникових яйцях, не були матеріяльно спосібні до підняття нових трансакцій; — імпортери, знаючи, що ще при великій вже продукції свіжого товару є богато товару старого з холодільень, не хотіли прямо робити ніяких нових закупок, шукаючи за товаром своїх країв й маючи при тім більше довіря і більшу спроможність провірити стан і якість купованого товару в себе дома. Ціни, задля майже ніякого попиту, катастрофально падали, а до того, як завершення катастрофи, прийшла підвишка імпортового мита в Німеччині, яка обнимала не тільки польський, але й весь до Німеччини імпортований товар. Понадто Німеччина, цей найбільший в Европі яєчний ринок, великими субсидіями піддержувала власну продукцію, протеґуючи німецьких продуцентів - рільників зі шкодою для власних купців - імпортерів.

Серед такої ситуації прийшлося починати новий експортовий сезон нашій кооперації, яка з катастрофи осінного сезону в 1929 році вийшла сильно потурбованою, виносячи около 120.000 зл. страт. Централя нашого експорту стратила віру в які небудь успіхи в експорті і полишила всі експортуючі союзи своїй власній долі; чи — то також можливо — експортуючі союзи мимоволі бачили причину їхніх страт в централі і ставилися до неї з недовірям. Досить того, що союзи - експортери з початком сезону остали самі, і самі, кожний для себе з осібна — вели експорт на власну руку. Є самозрозумілим, що таке, одинцем ведення експортової акції, одинцем навязування торговельних зносин мусіло в сумі дати великі нераз зовсім непотрібні витрати грошей та енергії. Однак в кінцевому висліді все це дало позитивні висліди, бо спопуляризувало до деякої міри кооп. експорт заграницею на більше ринках чим це можна було осягнути при веденні цілого експорту одною централею. З другої сторони, мимоволі

навязалися торговельні зносини з більшою кількістю імпортерів, чим була би це зробила централя.

Самостійний експорт від самого початку сезону вели П.С.К. Копичинці, Теребовля і Тернопіль. Цей послідній, зневірившися в успіхи експорту в самих початках сезону, не видержав повного сезону, як самостійний експортер, і працював в тім відділі лише доривочно. Натомісць в маю зачав на ново експортувати П.С.К. Борщів. З інших експортуючих союзів не працював Центросоюз зовсім, а П.С.К. Тлусте перепродував навіть по кільканацять скринь готового до експорту товару на місцевому ринкові.

Найбільшу рухливість в експортовому ділі виказав за минулий експортовий сезон П.С.К. Копичинці. Він не тільки вислав за границю найбільше товару, але що найважніше — наладнав найкраще торговельно-інформаційний діл та держав, так би сказати, ініціятиву в експортових справах все в своїх руках, служачи торговельними інформаціями і своїм сусідам - експортерам. Цілий сезон додержував все кроку Копичинцям П.С.К. Теребовля, — перший український експортер на галицькій волости.

Як моральні, так і матеріяльні осягнення П.С.К. в Копичинцях можна уважати повними, а цифрово вони представляються так:

за 9 місяців 1930 р. закуплено: 86.826 кіп і 25 шт. яєць (3.620 скринь, або 5.209.585 шт.); вислано за границю 36 вагонів.

Титулом надплат за доставлений товар виплачено членам **17.381.80 зл.,** — себто по зл. 0.20 за 1 копу, при чім члени одержували протягом цілого року все найвищі ціни, які тільки були нотовані на ринку даного дня.

У своєму районі обєднаних кооператив закупив П.С.К. Копичинці яєць 60.235 кіп і 19 шт. П.С.К. Чортків і Бучач доставили до Копичинець 26.589 кіп і 6 шт.

Розвій скупу яєць у районі обєднаних кооператив представляється так:

1928	закуплено	25.106 кіп і 27 шт.
1929	„	46.286 „ 27 „
1930	„	60.235 „ 19 „

П.С.К. Копичинці, наладнавши, як можна було найкраще, скуп яєць у продуцентів, скупив певно неменьше, як половину всеї продукції повіту і став т. ч. найсильнішою експортовою фірмою в Копичинцях. Тим самим ціна на яйця, лімітована П.С.К. на кожний тиждень, була все домінуючою для цілої околиці. Це становище використав П.С.К. в той спосіб, що, коли в інших повітах на протязі сезону була ціна за одно яйце і 5 гр., в Копичинеччині ніколи не була нищою від 9 гр. (в гуртових трансакціях). І П.С.К. був не тільки регулятором цін на місцевому ринкові, але і на ринках заграничних, а головно в Відні була все заакцептована ціна, подана Пов. Союзом, для всіх експортерів цілої околиці.

Що виекспортований товар якостево відповідав всім вимогам заграничних ринків, свідчить факт, що на висланих 3.620 скринь за границю не мав П.С.К. ні одного зажалення, а що більше має в посіданню богато похвальних листів.

В сезоні 1930 р. стояв союз в сталих зносинах з такими ринками: Відень, Базилея, Трієст, Ґенуа, Льондон і Берлін.

Побудувавши осінню 1930 р. власний експортовий магазин з відповідними технічними урядженнями, П.С.К. Копичинці матиме надію, що він стане першим експортером не тільки нашої кооперації, а й взагалі між всіми експортерами Східньої Галичини.

(Дальше буде). **Дир. І. Мартюк.**

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

З нарад і гадок краєвої анкети „Центросоюзу".

В днях 6. і 7. грудня 1930 р. відбулась у Львові Краєва Анкета „Центросоюзу" при участи 34-ох Повітових Союзів Кооператив (бракувало тільки 5-ох!), делеґатів РСУК, Маслосоюзу і „Сільського Господаря". Ця анкета була цікавою так під оглядом реферованих на ній справ, як також і питаннями порушеними делеґатами з краю в дискусії. Треба признати, що вона була далеко іншою від наших звичайних „анкет", де дискутується завзято над дрібницями, а полишається основні речі, бо власне тут обговорено важні і актуальні питання нашої кооперації, про які мало у нас прилюдно говориться, а не богато й пишеться. Рівень дискусії відповідав дійсно завданням анкети і тому вважаємо, що так переведені анкети можуть стати часто дороговказами для нашої практичної роботи, щобільше, можуть стати початком дискусії, яка дасть знова живі гадки для нашої кооперації, якій хіба найстрашнішою мусить бути мовчанка в пекучих життєвих справах, а не їх розумне й річеве обговорення. Відсилаючи читачів до подрібного звідомлення з цеї анкети в „Господарсько-Кооперативному Часописі" (ч. 50 з 14. грудня 1930), торкнемося тут цих важних питань, які, на нашу гадку, надали анкеті характер зворотної наради в нашій кооперативній праці.

*

Кредитова політика цілої системи нашої господарсько-споживчої кооперації, в розумінні кредиту Центросоюзу для Повітсоюзів, а цих для низових кооператив від літ хромає. Про це говорив обширно референт дир. Шепарович, це потвердили майже вповні представники з місць. Цікаво, що це найболючіше наше питання в споживчім ділі госп.-спож. кооп. є сьогодня актуальне в цілому кооп. світі. Ним займався теж і сьогорічний Міжнар. Кооп. Конґрес, який виніс рішення про некредитування споживчих товарів, як шкідливе чи недоцільне (читай про це в звідомленнях про Конґрес в К. Р. і ГКЧ.). У нас звернено увагу на цю болячку вже давніще, а т. зв. „протиборгова акція" переводжена що осени й пропаґована через РСУК в ГКЧ та окремих виданнях („Що нас болить"), була нічим іншим, як засобами для оздоровлення цеї кредитової політики. В парі з цим йшла пропаґанда за збільшенням власних оборотових фондів в кооперативах, щоби через зменшення кредитів не зменшувати розміру їх торговельних операцій. Однак ця пропаґанда, яка давала всетаки висліди, була односторонною. Бо з другої сторони наша низова господарсько-споживча кооперація користала знова з кредитів в П. С. К., за товар було нетяжко, а він через те легко йшов в руки членів, теж на кредит. Справу латалося тим, що

знова ПСК діставали від Центросоюзу великі товарові кредити (говоримо про споживчі товари), що знова облекшувало кредитування долам. Колиб не господарська кріза, яка каменем лягла на наше село, то питання кредитів не сталоб так грізно перед нами. Та ослаблення платної сили низового відборця і неможливість чи трудність сплачення ним затягненого кредиту відбилось в попередньому і цьому році так сильно на кооперативах, що вони мусіли не додержати термінів платностей в ПСК, а ці знова в „Центросоюзі". А що зобовязання членів в кооперативах були записані в книгу довжників, а векслі подані Повітсоюзами були жировані „Центросоюзом", то кредити покривав не член на долі — а „Центросоюз". Ходило про поважні квоти і дійсно треба подивляти гнучкість і порадність дирекції „Центросоюзу", що ніодин вексель запрезентований „Центросоюзові" і з його жиром не лишився невикуплений. Та цей, безумовно потішаючий факт не причинився до покращання положення. Треба було основно змінити кредитову політику „Центросоюзу" і Повітових Союзів. Нова дирекція „Центросоюзу" рішилась на рішучий, але конечний крок: рестрикцію споживчих кредитів для ПСК, поручаючи їм зробити це саме у відношенню до низових кооператив. Перша рестрикція невелика, про дальшу нічого не говорено. Однак в послідовности вона повинна за якийсь час наступити, а санація кредитової політики „Центросоюзу" і ПСК, а з тим і низових господарсько-споживчих кооператив повинна не станути в половині дороги, бо тоді напевно вернулоб давнє лихо й ризикування життєздатности всьої господарсько-споживчої системи. Представники ПСК погодились вповні на примінення рестрикції кредитів, хоч неодин з них матиме тепер в районі чимало праці. Бо рестрикція кредитів — це одночасне збільшення власних оборотових фондів ПСК і низових кооператив. Що теперішний час найбільшої господарської скрути не найкращий для цього, про це говорило чимало делеґатів ПСК. Але рівночасно заявляли, що вони переведуть цю роботу, бо самі переконані, що коли цього не зроблять тепер, то пізніще буде ще тяще. Розуміється, що тепер в цілій ширині стоїть перед нашою господарсько-споживчою системою питання торгування за готівку. Деякі ПСК подали висліди проб готівкової продажі в останніх часах. Вони всюди дали вдоволяючий вислід з кооперативами, що добре уфундовані, поганий з тими, які не збудовані на здорових основах, а „промишляють". Ці останні мусіли сильно зменшити свої запаси товарів і тепер стягають уділи, бо не зробили цього раніше. На загал низові кооперативи приймають зменшення кредитів і торг за готівку як самозрозумілі речі, коли очевидно вияснить ся їм причини. Є один ПСК, який близько від двох літ торгує виключно за готівку, хоч сам невеликий і колись малонадійний (Рудки). Ці ПСК, які давніще підбудували солідно свої союзні кооперативи нетільки не відчувають рестрикції кредитів, але є випадки допомоги другим ПСК (Копичинці). Сьогодня 16 ПСК працює без заміту і без одного запротестованого векселя. Прочі при піддержці централь держаться добре, тільки винятки йтимуть на фузію з сильніщими. Це в часах, де приватне купецтво в провінціональних містечках держиться добровільними угодами, а в більших містах сидить на векслевих протестах, є дійсно подивугідне. Не треба до цього пригадувати, що ця ділянка нашої кооперації, (як зрештою і інші), не мають сотика державного чи самоврядного кредиту. Рівночасно урядові варшавські круги не пере-

стають радити над питанням: що робити з польською сільсько-господарською кооперацією, що при користанню з державних кас є в дуже непотішаючому положенні. — При обговорюванню кредитової політики прийшло теж до обговорення деяких дрібних справ, що заслугують на увагу. Піднесено конечність унормування зачетів готівкою в тих самостійних молочарнях, де є рівночасно госп.-спож. кооперативи, які требаби зменшити і видавати лише по покриттю товарового кредиту члена в крамниці, заплатою за молоко, яку дістає в молочарні; касієром молочарні повинен бути член управи госп.-спож. кооперативи, бо тільки тоді можна оминути подвійного розборгування товарами з крамниці і грішми з молочарні (Гумен — Жовква). Піднесено також, щоби РСУК чи Ц. С. віднісся прямо до деяких громадян по селах в справі стягання боргів, адреси подалиб ПСК, а це малоб більший авторітет; проєкт мабуть за складний (Мисик — Золочів). Поза цим подавано ряд переводжених способів стягання боргів, при чому були деякі радикальні, але мабуть не надто доцільні, як забрання сільсько-господарських машин з кооперативи, коли векслі за них своєчасно не викуплені. (ПСК Радехів). Був теж піднесений дуже влучний проєкт, щоби ключем для висоти уділюваного Центросоюзом для Повітсоюзів кредиту були вплачені до Ц. С. уділи даного ПСК (Токарський — Ковель). Анкета не вирішувала дальших детайлів кредитової політики Ц. С., тільки в загальному її приняла.

Великі чи малі Повітсоюзи — питання, яке піднесла дирекція „Центросоюзу", передискутовано досить основно, хоч не видвигнено належно найважніщих аргументів за і проти. Творення Повітсоюзів в кожній майже місцевости, де случайно колишня австрійська влада створила староство, не мало ніяких оправдань в господарських причинах і воно вийшло тепер надто ясно перед наш кооперативний провід. Правда, зразу творились ПСК самі, місцевою ініціятивою, часто проти волі централь, а сьогодня неодин з них є ставлений цимиж установами на зразок. Але це було з початку нашої роботи, де майбутність не була зясована в докладних плянах праці. Від кількох літ звертають централі пильну увагу на це, щоби творити життєздатні осередки і це має свої наслідки, але пляну великих осередків, за винятком одного, досі не виставлено і не переводжено. Анкета висказалась в своїй більшости за великими Повітсоюзами, при чому малиб бути получені 2, 3, 4 або 5 дотеперішних ПСК в один Осередній Союз. Був теж і скрайний проєкт, щоби створити на всі західні землі всього 5 Осередсоюзів, при чому на Волинь, Полісся й Холмщину тільки 1; мабуть при теперішній нашій підбудові він не до переєвдення, якщо не малаб на цьому потерпіти сама організаційна праця кооператив (Прибитківський — Ярослав). За великими Осередсоюзами видвигнено аргументи: 1. торговельна сила, кредитоспосібність, справніша обслуга кооператив; 2. користи при гуртовому замовленню товарів, при чому Союзи вдоволялисяб провізіями і рабатами та суперрабатами, не обтяжуючи додатково товарів; 3. можливість удержання більшого організаційного апарату при більших оборотах; 4. менша розмірно до торгів адміністрація; 5. при обєднанню більших районів можливість збуту сільсько-господарських продуктів чи їх перерібки. За удержанням дотеперішних районів ПСК видвигнено один поважний аргумент — це місцеві позитивно-творчі амбіції й фінансове по-

пертя місцевої установи льокальними фондами (Д-р Витвицький — Дрогобич). Арґументи за великими Осередсоюзами попирали бесідники дотеперішніми примірами (Стрий), хоч не бракувало примірів за здоровими малими ПСК (Копичинці). В кожному разі підкреслювано одно: що при великих Осередсоюзах треба тимбільше дбати за здорові основи господарювання, чого досі не всюди доглядано. — Попри питання творення Осередсоюзів виникло питання, яку організаційну форму мав би в такому разі приняти „Центросоюз". Питання не було підготоване дирекцією, тож тільки в дискусії впали завваги, що Ц. С. мусів би при створенню Осередсоюзів: 1. стати з ґуртівні з маґазинованням товарів тільки торговельною аґентурою для цих Союзів; 2. що Ц. С. мусів би при збільшенні сільсько-господарських аґенд Осередсоюзів перейти на поширення с.-г. відділу; 3. що Ц. Союз мусів би перестати бути банкиром для Осередсоюзів, як є сьогодня для ПСК, вистаруючи гроші на їх зобовязання. Однак теперішня дійсність вимагає від „Центросоюзу" такої форми організації, яка є сьогодня. При цім подано до відома, що реорганізується споживчий відділ Центросоюзу в такий спосіб, що Народна Торговля обслуговуватиме ПСК прямо споживчими товарами, а Центросоюз буде, як власник цього відділу, провірювати цю працю. Запит про можливість переходу споживчого відділу на стало до Народної Торговлі і переміну її на централю для споживчих товарів дирекція „Центросоюзу" заперечила, твердячи, що таке розвязання питання споживвідділу „Центросоюзу", як пропонує в договорі з Народною Торговлею є тільки технічного, а не орґанізаційного характеру. Таксамо не мається на увазі спеціялізації централь на сільсько-господарську „Центросоюз" і споживчу Народню Торговлю (Обрізків — Коломия). Та всетаки одно є ясним, що так розмір праці і круг діяння майбутніх Осередсоюзів, як теж і майбутню ролю „Центросоюзу" треба би ширше обговорити, хочби на сторінках нашої кооперативної преси, не ограничуючись до міркувань на анкеті.

Брак фафових людей до праці в Повітсоюзах затронуто так дирекцією Центросоюза, як теж і представниками краю. Говорено, що нема сьогодня досить керманичів для ПСК, нема організаторів, нема вкінці фахових крамарів для сільських кооператив. Можливо, що тут дещо недокладно сказано. Требаб сказати, що фахових людей часто не приймають до праці, а тому їх нема між нами, що один з бесідників означив терміном „страх перед фахівцями інтеліґентами" (д-р Витвицький — Дрогобич). Провідники не родяться на вулиці, не приходять прямо зі школи. Їх треба шукати між масою фахівців, яким дасться можність працювати. Здібні вибються все наперед. Колиж робиться Вищий Кооперативний Курс, випускається 28 курсантів, а з них тільки кілька дістають працю в нашій кооперації, а другі приглядаються, як в самих централях дістає декількох людей з поза них посади, або на повіти беруть з поза них знова людей, то певно, що фахівців буде бракувати. Брак фахових людей — а в цім році Вищий Кооп. Курс не відбудеться! Бо: 1. для кандидатів є непотішаючий примір їх попередників і 2. нема для цього віри в компетентних чинників і в самих Повітсоюзах; кількох прелеґентів може вложити душу в курс, але не дасть грошей чи уладження чи кандидатів на нього. Ініціятива прелеґентів розбилася в цім році: 1. о мале зацікавлення По-

вітсоюзів, які не загітували відповідної кількости кандидатів; 2. о ніби матеріяльну скруту, бож 200 зол. додатку на місяць, чи навіть 300 зол. через 7—8 місяців варто додати, колиб навіть на курс ходило всего 10 курсантів. Зрештою ніодна кооперативна краєва чи повітова установа не дала не то стипендії, а навіть звороту шкільної оплати хочби для одного курсанта. Не чекаймо тому на провідників, коли самі не стараємося про матеріял, з якого вони можуть виробитися. Конкретно: наше власне вище кооперативне шкільництво заломилось по одному році. Причина: байдужність до нього чи брак зрозуміння його ваги. Наслідок: брак фахівців виховуваних для наших к о о п е р а т и в н и х цілей і перенятих к о о п е р а т и в н о ю ідеєю, а з часом наплив ріжних елєментів, з яких невиключеними є такі, що ставитимуть шільд акційної спілки вище цілої кооперації, а ідеал — Grosskaufmana — вище всіх кооперативних ідеалів. Бо за рядами перших кооператорів, що сьогодня 5, 6, 7 років в праці не підходить нарибок. Це безумовно грізне явище, про яке заговорила, але недоговорила анкета. Його треба передискутувати, як одно з перших, бо без фахівців, але к о о п е р а т о р і в не піде ніяка к о о п е р а т и в н а робота, хоч які красні булиб пляни. — А тепер що до фахівців для низової роботи. Один делеґат подав до відома, що його ПСК зробив таке: в кожній кооперативі, де торги перевищують 50.— зол. в день, мусить бути крамар-курсант і то по змозі не з того самого села (Кузів — Стрий). Досвід зроблений цим ПСК показався добрим, тож вартоби вводити це і в других районах. Цей сам делеґат звернув увагу на це, що абсольвенти 3-літньої Торговельної Школи „Просвіти“ у Львові, нерадо йдуть працювати в кооперацію, а ще менше радо на крамарів, хоч кооперація дає на удрежання школи відповідні фонди. Директор цеї школи (Д. Коренець) заявив, що школа вчить досить кооперації і навіть признає це кураторія; богато абсольвентів працює в кооперації, але головно по централях. — Вважаємо, що конечним булоб ще вплинути на елєвів цеї школи, щоби не перлись в централі, а вважали тереном своєї праці теж (і то в першу чергу!) низові кооперативи. Бо там бракує власне відповідних кваліфікованих сил. Як вплинути на абсольвентів, щоби вони не росли на приватних купців, а дійсних ідейних кооперативних робітників — про це анкета не висказалась, а залишила питання до розвязання управі школи. Не від речі булоб подумати теж над сталим, але коротким щорічним курсом для крамарів при цій школі, який дав би освіту сільському крамареві, але був що до часу такий, що сільський хлопець міґби покрити кошти удержання. Питання фахівців-кооператорів є в нас першорядної ваги, від нього залежить до певної міри майбутність нашої кооперації. Тому треба над ним дійсно розважно передискутувати.

Т о р ґ о в е л ь н і с п р а в и обговорені на анкеті дали богато цікавого матеріялу з ділянки торговельної політики „Центросоюзу“, які однак з огляду на конкуренцію не даються до публікування. Зате поза тим були цікаві голоси, що мало у нас поширюється власні кооперативні вироби (Олексюк-Збараж, Кузів-Стрий), хоч маємо бодай амбіцію розвинути власне кооперативне вирібництво. Наводжено примір, що „Центросоюз“ веде попри своє, ще чуже мило, а „Народна Торговля“ поступає подібно. Вияснено зі сторони „Народної Торговлі“, що міська публика жадає інших мил, попри „Центросоюзу“ та що до цього мусить приноровлюватись. Подано до відома, що

основано українську фабрику муштарди „Міка“ у Львові, а її вироби впровадив вже „Центросоюз“ і „Народна Торговля“. Також впроваджено вже тутки кооперативної фабрики „Будучність“ в Тернополі, яких брак сильно відчувався. Впало рівнож, здається слушне жадання (Наконечний-Борщів), щоби ці приватні українські фірми, які продають товар майже виключно через нашу кооперацію (Фортуна Нова, Елєґант) допустили нашу кооперацію до певного роду контролі в калькуляції цін, або навіть до співвласности підприємства. Звернено рівнож увагу на це, що наша кооперація вводить богато фірм на наш ринок, а коли вони введуть свій товар, то ставлять приватним купцям кращі умови, чим нашій кооперації (Кузів-Стрий). Треба перед цим забезпечуватись окремими умовами, щоби не дати використати нашого майже монопольного становиска в торгівлі зі селами. Анкета приняла постанову про уніфікацію товарів, бо зайва ріжнородність тих самих товарів не є нічим оправдана в нашій кооперативній практиці.

Сільсько-господарські справи були реферовані на анкеті в двох напрямках: 1) теперішні торговельні сільсько-господарські аґенди нашої господарсько-споживчої кооперації та 2) плян аґрономічної роботи „Сільського Господаря“, а в звязку з тим перехід нашої кооперації на ділянку сільсько-господарського збуту і перерібки. — Теперішні торговельні сільсько-господарські аґенди були: 1) збут яєць, 2) праця аґентури в Катовицях, 3) машини, приладдя, гної, насіння. Про останню частину не реферовано, як під цю пору неактуальну. Аґентуру в Катовицях зліквідовано, бо не було відповідного товару на збут. Примір, що не верх, а низи треба наперед до збуту приготовити. Збут яєць референував дир. Мартюк. Зразу подав осяги збуту в районах Копичинець і Борщева, (про що зреферовано вже в цьому числі К. Р. і за 1930) та предложив проєкт організації збуту яєць в краєвім маштабі, що перевелаб кооперація корисно і без великого ризика. Зовсім слушним було завваження реферата, що не 100% зарібок є завданням кооперативного збуту, а дійсне піднесення ціни на продукт. Що заломились ці наші осередки, які йшли власне на великі зарібки, є відомим, а примір Копичинець, що виплатили в цім році коло 2.500 долярів і Борщева, що дав 2000 долярів надплат за скуплені яйця є переконуючим аргументом, що солідно ведений збут все поплачується. Правдиво зазначив дир. Мартюк, що на наш товар є все збут, бо він найдешевший; ніхто в світі так дешево не продає своїх продуктів, як ми, а з такими цінами все можна найти купця. Це в загальному гірка правда про наше господарське положення, але й показчик, скільки в нас можна ще зробити для піднесення цін і якости продуктів якраз через кооперативну орґанзіацію. Проєкт експорту яєць для всеї нашої кооперації побудований на досвіді праці Копичинець і Борщева та на докладнім знанню закордонних ринків, з якими дир. Мартюк в недавному часі особисто познакомився. — Збут інших сільсько-господарських продуктів висунув питання відповідного їх приготовання до збуту, а з тим і проблему нашої аґрономічної роботи. Про це референували дир. Творидло від Центросоюзу і інж. Палій від „Сільського Господаря“. Перший референував про загальні вимоги до продуктів на ринках і конечність осягнення бодай

т. зв. риночних, коли не стандартових продуктів; другий представив до одобрення плян аґрономічної праці „Сільського Господаря". Плян аґрономічної праці предложила дирекція „Сільського Господаря" зацікавленим централям, а саме РСУК, „Центросоюзові" та „Маслосоюзові" на конференції дня 1. грудня 1930 р. і там по основній дискусії його в загальному принято і рішено предложити на дискусію цій анкеті.

Цей плян полягає в тому: 1) що всю аґрономічну роботу перенимає „Сільський Господар", 2) що ця робота має йти в напрямку приготовання с.-г. продуктів до збуту, а не в загально-освітньому, як досі. Переняття цілої аґрономічної роботи „Сільським господарем" мотивується: 1) тим, що вона мусить переводитись після одного пляну виробленого „С. Господарем" в порозумінню з „Центросоюзом" і „Маслосоюзом", 2) що таке переведення аґрономічної праці мусить охопити в с і західні землі й розмістити на них рівномірно аґрономів, 3) що аґрономи, деб вони не працювали, мусять бути урядовцями „С. Господаря", а не, як досі, підлягати установам, що працюють не в краєвому, а в районовому маштабі (ПСК, Філія „С. Господаря"), а то для справности й одноцілого проводу й контролі фаховою аґрономічною централею. Нема сумніву, що аґрументи „С. Господаря" добрі, в чому погодились не лише централі, але й анкета, де поодинокі делеґати висказували вдоволення, що вкінці аґрономічна робота перейде на один відповідальний осередок, з яким буде наша кооперація в цих справах договорюватись. Відносно роботи, яку має перевести наш аґрономічний світ в звязку з кооперацією, то вона має змагати повести продукцію так, щоби вона дала пригожі для збуту продукти, задоволила наш внутрішний ринок, дала можливість збуту випродукованого, бо коли важко збути якийбудь продукт, то добрий все находить купця. Так то продукційна праця „Сільського Господаря" і наших аґрономів вяжеться тісно з її практично-грошевим вислідом для нашого хлібороба: кооперативним збутом. Оба світи — аґрономічний і кооперативний — мусять працювати разом для рятування нашого села, один наладнуючи його продукцію, другий його збут і перерібку сільсько-господарських продуктів. Це зрозуміння, що без відповідної продукції не буде збуту й перерібки, отже без аґронома не буде до чого взятись сільсько-господарській кооперації, найшлось вповні так в централях, як теж і в делеґатів повітів, а плян випрацюваний дирекцією „Сільськго Господаря" набрав через те реального значіння. Бюджет удержання аґрономів по повітах і евентуальних з цим звязаних видатків та деяких витрат централі „Сільського Господаря" малиб покривати не, як досі, ПСК самі, а всі кооперативи усіх видів і ступенів району, при чому ключем для розділу коштів принято на пропозицію одного делеґата (Олексюк-Збараж) їх обороти. „Сільський Господар" пропонує, що наперед вводитиме аґрономів в районах, де їх досі не було, а допомогу при виєднанню фондів від кооператив дасть „Центросоюз", „Маслосоюз" і РСУК. Там, де при ПСК аґрономи є, вони залишаються на їх етаті, а щойно, коли кооперативи постачатимуть відповідні фонди, вони перейдуть на урядовців „Сільського Господаря". Працю аґрономів контролюватиме й вестиме „Сільський Господар", а звязком його й контрольним орґаном буде інспектор

аґрономів, що починає працю в короткому часі. З отсего видно, що наша господарсько-споживча кооперація перехилюється рішуче в сільсько-господарський бік, а робить це на здоровій основі, допомагаючи зорґанізувати правильну аґрономічну роботу „Сільського Господаря". А час господарської скрути якраз найвідповідніщий, бо ad oculos ілюструє, що без аґрономії нема сільсько-господарської кооперації.

Часопис „Центросоюзу" був затронутий і одобрений анкетою. Зворот праці „Центросоюзу" в сільсько-господарський бік, орґанізація кооперативного збуту, й перерібки вимагає обговорення окремих, головно технічних питань. Крім цього „Центросоюз" мусить подавати скоро свої поміченя й звідомлення. Повітсоюзи мусять містити звіти з місць про техніку збуту й перерібки. Тому такий часопис є потрібний, без побоювання конкуренції для других кооперативних орґанів, що мають інші завдання (К. Р., Г. К. Ч., Кооп. Молочарство). Зноваж тісна праця з „Сільським Господарем" і звязання сіл. господарського відділу „Центросоюзу" з продукцією піддали гадку видавати часопис покищо як додаток до „Сільського Господаря", тижневика, що його від ряду літ видає Т-во „Сільський Господар". Кооперативи пренумеруватимуть „Сільський Господар", а в кожному його числі буде часопис Центросоюзу „Сільсько-господарська Кооперація". Пренумерата обох часописів разом враз з календарем „Сільський Господар", що буде відтепер календарем Т-ва „Сільський Господар" і Центросоюзу та щорічним підручником сільського господарства і сільсько-господарської кооперації, виноситиме річно 15.— зол., себто зовсім невелику квоту. Анкета заявилась за попертям такого видавництва і його поширенням по кооперативах. Так прибуде нашій кооперації новий орґан, який, коли виповнить свою програму, оправдає свою появу і існування. Що перед його редакцією важне завдання, добре розуміємо.

Ось декілька цікавих питань, проблєм та рішень, що принесла нам ця анкета. Цим, що торкнулась вона живих справ, що приглянулась вона цілим ділянкам нашого кооперативного життя і старалась зясувати собі певний погляд на напрямні нашої кооперативної праці, вона стала одною з важних нарад нашої кооперації. Хоч анкета, після формальних прав, не могла рішати, то її опінії й одобрення, а головно голоси в дискусії дали мимо того стільки вказівок й напрямних нашим централям і самим Повітсоюзам, як нераз не потрафлять зробити цього загальні збори цеї чи другої централі, що проходять на полагодженню формальностей і дрібничкової дискусії. Ми не вичерпали всіх питань і всіх гадок, що впали на анкеті. Були між ними неодні ясні, хоч може й не дуже маркантно зазначені. Не було просто змоги і часу ними занятись. Тому треба вітати голос, який впав серед дискусії, що треба Центросоюзові скликати частіше такі анкети, обмежитись на них до рішення одного-двох питань, або для районів скликати районові анкети з 4—6 ПСК, щоби живі справи не обговорювались десь по гуртках чи в чотири очі, а передискутовувались всіми зацікавленими. Більше голов — більше гадок. А приміром нехай буде ця анкета зі своєю богатою програмою й дійсно цінною дискусією.

Інж. Евген Храпливий.

ПІОНІРОВІ ПЕРЕМИЩИНИ.

(На могилу бл. п. Олексія Яреми).

Сумного, осіннього дня 24. листопада 1930. р. відпровадила перемиська громада на місце вічного спочинку одного з найбільш заслужених своїх громадян, покійного проф. Олексія Ярему.

Друг молодих літ і товариш праці незабутнього великого будівничого нашого господарського і економічного, а з окрема кооперативного життя пок. Теофіля Кормоша, добув собі пок. Ярема імя, яке ніколи не буде забуте, бо все будуть його нагадувати ці установи, в яких він брав визначну участь.

Присвятимо цю згадку передовсім його трудам на економічному полі нашого народного життя.

Поруч обох Кормошів і Спірідона Губчака був він головним працівником Товариства Взаїмного Кредиту „Віри“, кредитової кооперативи, що стала зразком для того рода установ у цілому краю. Також його заходам і трудові завдячуємо богато, що поруч величавого дому „Віри“ станув репрезентативний осередок наших установ „Народний Дім“, в котрім він господарив до самої смерти і в котрого мурах заснув по тяжкім життєвім труді вічним сном. Покійний був основником і головою Ради Української Щадниці, він брав участь в перших працях Спілки для господарства і торговлі, з якої виросла централя господарсько-споживчої кооперації „Центросоюз“, Він був разом з пок. Іваном Борисом і д-ром Володимиром Загайкевичом основником Міщанської Каси, а з пок. Володимиром Карпяком — Народного Базару; брав теж участь в заснованні і працях Повітового Союзу Кооператив в Перемишлі, як Голова Ради. Словом не було в Перемишлі господарської установи, в якої працях покійний Ярема не бравби участи, а в богатьох із них займав провідне місце. Тож добре заслужився для нашої кооперації.

Поза тим працював він на педагогічному полі, як професор в гімназії та директор і голова Інституту для українських дівчат; на освітньому — в Товаристві „Просвіта“, гуманітарному — в Товаристві Опіки для молоді, якому полишив щедрий запис; в бурсах і других народніх установах.

Він вмів бути провідником, а також карним рядовиком, що ставав до народньої праці там, де його поставила громада. На конець ще одну гарну черту його характеру слід піднести: він ніколи не забував про селянську стріху, з під якої вийшов і про родину, яку залишив, опікуючися блищими й дальшими свояками та виводячи їх в люде, прим. звісного педагога д-ра Якима Яремy, пок. Володимира і др.

Тож і під тим оглядом був він зразковим громадянином, що варт пошани й наслідування. **Д. Коренець.**

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТА.

З приводу Міжнароднього Кооперативного Конґресу у Відні.

Вже тридцять літ підряд, починаючи з Парижського Кооперативного Конґресу, я відвідую влаштовувані Міжнароднім Кооперативним Союзом що три роки конґреси. Від того часу Міжнародній Кооперативний Союз дуже виріс і його обличчя змінилося. На перших Конґресах Союзу на першому пляні стояла інтеліґенція, а не маса. Спочатку було слово; кооперативне діло ще не розвинулося. Були пляни мирного розрішення соціяльного питання шляхом участи в зисках. На перших Конґресах представники робітничої кляси були по-

рівнюючи нечисленні. Головну ролю відогравали ідеалісти, філянтропи і навіть промисловці, які створили зразкові підприємства. Союз стояв, так би мовити, під протекторатом цих високоосвічених людей. Навіть голова Кооперативного Союзу, Вольф був фабрикантом.

Як сказано вище, головну ролю в історії початків Міжнародного Кооперативного Конґресу відогравали представники участи в зисках і системи „копартнершіпа". До провідників „копартнершіпа" належали не тільки християнські соціялісти, як Васітарт, Ніл і Гріниншін, але також і Голіок, котрим міжнародній кооперативний рух богато зобовязаний. Але скоро представникам споживчих кооператив, богатих грішми і успіхами, пощастило осягнути перевагу в Союзі і система копартнершіпа зчезла з його програми. Коли ця боротьба в Союзі була закінчена в користь споживчих кооператив, почалася нова боротьба за перевагу в Союзі між представниками споживчих товариств з одного боку та представниками сільсько-господарських кооператив і кооператив міського середнього стану з другого. Після Конґресу в Будапешті (1904 р.) Німецький Загальний Кооперативний Союз з проф. Кріґером на чолі виступив з Міжнароднього Кооперативного Союзу. На Міжнародньому Конґресі в Кремоні боротьба ще більше загострилася, перемінюючись тепер вже в боротьбу між „соціялістичною" і „буржуазною" кооперацією. Після кремонського конґресу сіл.-господарські кооперативні орґанізації Німеччини і Австрії заснували свій Міжнародній Сільсько-господарський Кооперативний Союз; на зїзді цього нового Союзу в 1912 р. в Баден-Бадені я також взяв участь. Цей Союз довго не проіснував і розлетівся підчас війни.

Після війни в Міжнароднім Кооперативнім Союзі помітне зближення між сільсько-господарськими і споживчими товариствами. Кооператори прийшли до погляду, що споживчі товариства тільки частинно можуть опанувати сільським господарством. Поза тим Міжнародній Кооперативний Союз на конґресі в Базелі зробив крок наліво, принявши большевиків, і мусів, щоб затримати рівновагу, піти й направо та притягнути до себе в більшій мірі, ніж досі, сільсько-господарську кооперацію. Міжнародній Конґрес в Стокгольмі (1927) зробив ще один важний крок на шляху до зближення з сільсько-господарськими кооперативами. Та не тільки на конґресах, але й на практиці зайшли обставини, які піднесли важливе значіння сільсько-господарських кооператив для споживчих товариств. Старий ідеаліст і практик в области кооперації п. Томас Аллен їздив кілька разів на поручення анґлійської ґуртівні до Австралії і фінансував там сільсько-господарські кооперативи. Секретар Міжнароднього Кооп. Союза Мей їздив до Канади і підготовлював там ґрунт для приняття канадійських пшеничних пулів до Союзу.

На віденському конґресі представник канадійських пшеничних нулів прочитав реферат і зустрів опозицію тільки у представників Рад. Союзу, не зважаючи на те, що вони самі в своїй країні стараються зблизити сіл.-господарські кооперативи зі споживчими. Від стокгольмського конґресу комуністи опонують по всім питанням, але остаються завсігди самотні.

В дійсности Міжнародній Конґрес був по своєму духу кооперативний і навіть ті з кооператорів, котрі з марксівського становища

уважали все, що виходило від сіл.-господарства, консервативним і реакційним, тепер зверталися зі сердечним привітом до представників сільського господарства. Підчас дебат після рефератів п. Томаса Аллена і Кернеса не було помітно принціпової ріжниці між промовою пралата Бухінґера, представника австрійських сільсько-господарських кооператив, з одного боку, й промовами соціяліяльних демократів: Еммі Фрейндліх, Франца Фейерштайна, Е. Люстіґа і т. д. — з другого. Фейерштайн говорив, м. ін. дуже влучно про необхідність усунення політиканьства в сіл.-господарській кооперації, щоб здійснити тісніший звязок між орґанізованими споживачами й вирібниками.

Дуже помогла справі єднання обох кооперацій блискуча промова володіючого багатьма мовами президента М. К. Союзу Таннера. Він з одушевленням говорив про мирну творчу працю кооператорів і порівнював їх з первісними христіянами.

Всі, крім московських комуністів, старалися так чи інакше зберегти єдність Міжнароднього Кооперативного Союзу, і недаремно кооперативний прапор — семикраска веселки — маяв над віденським концертовим домом, де відбувався конґрес!

З трох прочитаних на зїзді рефератів найбільшої уваги заслуговувала доповідь п. Т. Аллена про відношення споживчих товариств і сіл.-господарських кооператив та Клепціґа про купування за готівку. Аллен росповів спочатку про працю, яку провадить анґлійська ґуртівня без державної допомоги, підтримуючи анґлійську сільсько-господарську кооперацію, та про ті успіхи, котрі їй вже пощастило осягнути. Ґуртівня підтримує зношення з важнішими фармерськими орґанізаціями Австралії, Арґентини, Канади і Нової Зеляндії та з російською кооперацією. Для богатьох кооперативних орґанізацій в кольоніях Ґуртівня являється єдиною аґентурою для закупу і продажі... Дуже цікаві є торговельні операції, які провадяться між орґанізаціями споживачів і продуцентів. Всі товари безпосередньо перевозяться до австралійських продуцентів в заміну за сільсько-господарські продукти. Аллен перейшов потім до деяких інших держав, в котрих є тісніший звязок між сільсько-господарськими і споживчими кооперативами і відзначив при цьому особливо Данію і Чехословаччину. Аллен переконаний, що постачання засобів являється одною з важніших проблєм, з котрими стикаються кооперативи для збуту. Погляд, що кооперативні орґанізації можуть працювати з невеличкими засобами, є помилковий. Абсолютно необхідно, щоб кооперативи збільшили свій капітал, хоч би для того, щоб витримати конкуренцію з приватною торговлею. Існують ріжні способи для здобуття необхідних капіталів. Наприклад, система продажі на рати дає можливість покупцям уживати товар скорше, як продуцент дістане за нього гроші. Після цього Аллен росповів про піддержку, яку анґлійська Ґуртівня уділює сільсько-господарським кооперативам. При цьому її метою являється передача кооперативних продуктів сіл.-господарства за посередництвом споживчих товариств споживачам. Від 1920 р. Ґуртівня відпустила на відбудову кооперативних установ ріжних европейських країн 722.574 фунтів штерлінґів. Протягом останнього десятиліття (1920—1930) вона уділила для девятьох менших національних кооперативних союзів торговельних кредитів на суму понад

480.000 фунтів штерл. — в деяких випадках, з огляду на спеціяльні обставини, навіть безпроцентово. Торговельні кредити цього десятиліття, уділені кооперативним орґанізаціям Рад. Союзу, досягають 2,5 міліонів фунтів штерлінґів, а банкові кредити в формі есконту векслів, уділені російсько-анґлійському товариству „Маслоцентр“ і Московському Народньому Банкові — навіть 3.600.000 ф. штерлінґів. Банкові кредити, уділені анґлійською Гуртівнею згаданим трьом орґанізаціям разом з „Банком для російської торгівлі“ досягають, отже, 34.703.266 ф. штерлінґів.

Щодо монополізації і реґулювання цін на сільсько-господарські продукти, то всі побоювання в цьому відношенні не мають ніякої підстави. Кілька кращих авторитетів в цій ділянці доказали всю безпідставність цих побоювань. А. Деннінґ, бувший премєр міністр, а теперішній міністр фінансів в Саскачевані (Канада) запропонував на одній з конференцій в Льондоні виробити досконалішу систему для збуту кооперативних продуктів, щоб забезпечити сільським господарям відповідну ціну за продукт їх праці. „Існує один дійсний засіб“ — заявив він — „проти злісної спекуляції сільских господарів. У всіх частях світа є ще величезні пущі, котрі можна зужити для сільського господарства. Тоді як другі ґалузі промисловости управляються на загал людською волею і умом, сільське господарство залежить тільки від економічного закона природи; якщо хліборобство оплатиться, то ним буде займатися більша кількість людей... Так розвинулася кооперативна система збуту пшениці“. Закінчуючи свою дуже інтересну й змістовну промову, п. Томас Аленн додав: „старання Союзу навязати орґанічні звязки з сільсько-господарськими орґанізаціями в Европі подають надію на успішні висліди. Орґанізовані продуценти повинні збувати свої продукти орґанізованим споживачам; другого способу розвязання проблеми немає... Коли ми будемо постійно вивчати всі виникаючі труднощі, і будемо, як піоніри, пробиватися наперед, то ми знайдемо для нашої все збільшуючоїся армії нові шляхи, дякуючи її ідеалізмові і нагромадженим економічним силам“.

Реферат Аллена зустрінуто бурливими оплесками, в котрих участи не брали тільки комуністи. Але їм довелося пережити неприємні хвилі, коли чеський делеґат Люстіґ, котрий ще рік тому симпатизував з комуністами, виступив проти них і порівняв їх промови з одноманітними звуками катеринки.

Автор цієї статті сказав, що вища інстанція господарства, споживачі мають двох слуг: робітника і селянина. Міський робітник забезпечений б. м. соціяльним законодавством, а сільський робітник не користає ні з соціяльного законодавства ні з восьмигодинного робочого дня, а приміром на Сході Европи селяне звичайно живуть в убогих халупах, богато більш нужденних, ніж ті, в яких тримають кооперативно-орґанізовані данські селяне свою худобу. Селяне орґанізуються в кооперативи легче, як городяне, процент кооперативно орґанізованих на селах вищий, як в містах.

Я не можу більше говорити про свою невелику промову і переходжу до слідуючих промовців.

Другим важним рефератом на актуальні теми була промова Клепціґа, представника Центрального Союза споживчих товариств

Німеччини, про принципи рочдельської кооперації та про принципи продажі на кредит. Після свого реферату Клепціґ вніс резолюцію в дусі заборони продажі на кредит. Ця резолюція обговорювалася і була принята більшістю членів Конґресу.

Таким чином рочдельські засади залишилися в силі для міжнароднього кооперативного руху. Не зважаючи на ще, треба сказати, що Міжнародній Кооперативний Союз не має певної означеної програми. Через це йому тяжко буде в майбутньому керувати кооперацією. Вже тепер можна булоб опрацювати докладну програму, елементи котрої можна знайти в працях д-ра В. Кінґа, в рочдельських засадах, у анґлійських христіянських соціялістів, у Райфайзена, Маццініі, Жіда, Мундінґа, Ганса Міллера, Ворбаса і в гамбурській течії.

Треба уникнути цього, щоб яка небудь ґрупа на власну руч займалася уложенням програми. І московські комуністи і французькі кооператори з Альбертом Тома на чолі вже кілька літ під ряд домагаються уложення програми; але програма може повстати тільки при участи цілого Союза і ні одна з поодиноких ґруп не має права приписувати собі головної ролі в цій важній справі.

Проф. В. Тотоміянц.

Орґанізація Центру промислових кооператив в Чехословаччині. В чехословацькому парляменті внесено закон про орґанізацію Центру для всіх промислових кооператив в Чехословаччині. Проєктований Центр матиме за ціль: а) кредитування промислових кооператив всіх видів, б) уділення порад і сприяття їхньому розвиткові та в) контролю над ними. Основний капітал цього Центру складається з 20,700.000 чехословацьких корон, даних до розпорядження Центру державою. Цей Центр находитиметься під доглядом призначеного міністром торговлі комісара. Крім цього те саме міністерство обовязано тримати до розпорядимости Центру на час 1391—35 р. р. суму, якаб дорівнювалася прибутку на основний капітал всіх центральних союзів промислових кооператив. Ця сума, одначе, не повинна перевищувати 2 міліонів кч. Незалежно від цього, держава вносить на перший початок 50 міліонів кч. як заруку за цей Центр на заплачення всіх затягнутих ним позичок. На чолі керуючого орґану Центру буде президент почтово-щадничої каси; членами будуть делеґати від всіх центральних союзів промислових кооператив (по 2 члени від союзу).

Членами цього Центру будуть 8 існуючих центральних союзів промислових кооператив, а саме: 1. Земський Союз промислових кооператив; 2. Центральна Федерація промислових кооператив; 3. Центральний Союз промислових кооператив середніх кляс; 4. Центральний Союз промислових кооператив на Мораві та Шлезьку; 5. Союз промислових кооператив на Словаччині та Прикарпатті; 6. Німецький Союз промислових кооператив в Усті над Лабою; 7. Центральний Союз промислових кооператив та ремісників у Брні та 8. Союз торговельних кооператив в Пільзні.

Проєктований Центр буде вільний від податків та від почтового, при кореспонденції з державними орґанами. Закон увійде в силу 1-го січня 1931 р.

С. Б-ський.

Хто читає часопис, а не передплачує,

той не цінить, не шанує чужого труду і добра!

Відновіть передплату, вирівняйте залеглости!

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

Варшавський Інститут для досліду конюнктури обіцює на весну кінець господарської кризи. Інститут у своєму звідомленні за грудень говорить про „wyczerpanie cen zapasów we wszystkich gałęziach przemysłu". — Промисловість зачинає працювати на щоденну потребу (ще не на запас). Ще через зиму потреває скрута а безробіття навіть збільшиться, але з весною наступить нове оживлення в промислі. — Ці передбачування Інституту можуть здійснитися або й ні — це залежить від точности інформацій про стан засобів товарів по складах — але одночасно і від інших обставин, які тут не згадуються: передовсім від стану на ринку капіталів. Якщо потреває і далі нинішнє абсолютне недовіря, яке убиває кредит, то ледви чи промисловці матимуть змогу поширювати виробництво. Далі ще одна і рішаюча умова: хто примусить село (70 проц. населення в Польщі) купувати товари, коли тут положення йде до щораз гіршого?

Величезний спад споживання цукру. „Wiadomości Gospodarcze" Львівської Торгов. Пром. Палати (ч. 23) констатують м. і., що один галицький цукровар, який в минулому році продав в краю **14.235** сотн. цукру, в році 1930 за той самий час вспів продати всього на всього **8.208 сотн.** Також упав збут побічних продуктів цукроварства, прм. жому і меляси. Меляса майже зовсім перестала бути предметом торгівлі. В Ґданську лежить біля 350.000 тон, вже закуплених експортерами, досі не вивезених. В краю ціна меляси перед роком була 170 зол. за тону, тепер 20 зол. і годі найти купця.

Ціни польського вугля в краю і за границею. Експорт вугля з Польщі за рік 1930 досяг 9 міліонів тон, вартости 242 міл. золотих; пересічно отже продавали тону вугля при вивозі за границею по 27 зол. Польський вугіль видержує побідно конкуренцію з вуглем з Німеччини і Анґлії — але якою ціною? Ціною зниження цін. — Низькі ціни за вугіль можуть оферувати копальні, дякуючи двом обставинам: 1. низькій оплаті праці робітника; 2. високим цінам за вугіль в краю, які платить краєвий споживач. Ціни вугля в краю є пересічно коло 50 зол., залежно від місцевости. Для домінової політика вуглевих концернів не числиться зовсім з кишенею широких мас споживачів, ну і краєвого промислу, диктуючи їм вишрубовані ціни для того, щоби фірми могли дешево експортувати. Чому однак не сягнути-б до кишені самих власників копалень? Чи не можнаб втрат на експорті компенсувати через зменшення зисків самих панів підприємців? Чому завсігди має тратити тільки загал, широкі народні маси, а не ті, що мають з чого тратити?

Вивіз вугля в листопаді 1930 через Ґданськ і Ґдиню виносив разом 753.400 тон. Рівняючи до листопада збільшення становить 48.261 тон, ц. то 6.8 проц. Через Ґданськ вивезено 517.495 тон, через Ґдиню 245.905 тон.

Вивіз збіжа в листопаді. В листопаді 1930 вивезено з Польщі дещо більшу кількість пшениці, як в жовтні, а саме 14.157 тон. Збільшення виносить приблизно 4 тис. тон. Натомісць вивіз жита виносив тодіж всього тільки 23.422 т., ц. то зменшився у відношенні до вивозу за жовтень дуже поважно, бо майже на 50 проц. В жовтні вивезено було 42.448 тон. Вивіз ячменю також впав дуже сильно, виносячи в листопаді 14.533 тон, супроти 24.463 тон в жовтні. Вівса вивезено 281 тон, а греч. ки 1.999 тон.

Радянське дерево зачало появлятися на польських ринках. Що раз частіше надходять до Польщі транспорти дерева з радянськими державними відзнаками, викликуючи тут сензацію. Довезені недавно на Познаньщину дубові бруси були продані по 135 зл. за куб. метр.

Справою стандаризації вивозу масла і яець займався „Звьонзек Орґанізацій Рольнічих" на нараді дня 28. листопада 1930 р. В нараді взяли участь і представники молочарсько - яйчарських кооп. орґанізацій. Для справ існуючих і обовязуючих стандаризацій. них роспорядків вибрано сталий комітет з 7 осіб, в який увійшло 3 представники від кооперації і 4 від рільничих орґанізацій.

Ціни азотових погноїв. Державна фабрика азотових погноїв в Ходорові оголосила свої умови на роспочинаю-

чийся весняний продажевий сезон: Ціни змінні і що місяця інші: нищі з початком сезону і вищі на весну.

Ціни меленого азотняку з 20—22 проц. азоту виносять в злотих:

	готівкою:	векслями:
в січні 1931	1.76	1.87
в лютні-травні 1931	1.80	1.90

Ґранульований азотняк (21—23 прц. азоту) коштуватиме кожного місяця на 20 ґрош. дороще від меленого азотняку.

Ціни краєвої салітри обнижено, рівняючи до чилійської; а саме: „Saletrzak“ — на 25 проц., а „Nitrofos“ — на 19.5 проц.

Синдикат фабрикантів копит для продукції механічної обуви, маючи великі шанси для реалізації, в короткому часі, як доносить преса, буде заснований.

Радянський Союз закуповує в Литві найкращу худобу. Досі виекспедиювано з Литви на Радянщину 300 найкращих молочних коров. Це в той час, коли в наслідку колєктивізації винищено на В. Україні нечувану кількість власної худоби. (Порівн. ст. Сороченка „Страшні цифри“ в „Кооп. Респ.“ за 1930 р.).

„Штурм проривів” і що він викриває. Радянщина переживає чергову „ударну кампанію”. Цим разом вона носить назву „Ударний квартал”, або „Штурм проривів”. Що значать ці чудні слова? Стоять вони в звязку з пляном виконання пятилітки. Йде 3-ій рік пятилітки, але виконанні недотягнення завдань, „прориви“. плану” йде дуже пиняво, а то й зовсім невдало. Цілий ряд промислових заводів виказав у листопаді величезні недотягнення завдання, „прориви”. Отже на ці „прориви” орґанізується „штурм”, який має бути переведений протягом „ударного кварталу” (він кінчається 31. грудня ц. р.). Для того штурму мобілізуються всі можливі сили, навіть культурно-мистецькі (редакції, письменники, театри, опера, орхестра, академія наук). Прим. до Червонопрапорного Заводу у Київі „прикріплено” на той час дві „бриґади“ держопери, ударну орхестру кіноробітників та одну „бриґаду“ театру Франка. Влаштовуються виставки, обідні концерти, виклади — все для того, щоби підштовхувати робітництво до найбільшої інтенсивности праці. Всі ці надзвичайні зусилля і ця чергова мобілізація громадської опінії Радянщини мають на меті сконцентрувати волю цілого суспільства на певнім пункті, який в даний мент партія визнала загроженим. Досі все булоб в порядку. Але не можна однак визнати „нормальними“ тих зявищ, які виходять на верх при нагоді цеї нової ударної кампанії. Є це прямо незрозумілі і неймовірні „секрети“ радянської промислової буденщини; прим. на київському заводі „Фізико-Механік“ виїздна редакція „Пролєтарської Правди“ сконстатувала такі речі:

Жовтневу програму завод цей виконав на 77 проц., листопадову на 79,6 проц. Але як виконав? Даймо слово „Пролет. Правді“ (№ 280):

„Якість” продукції ввесь час трясе заводом, як лихоманка. Хіба-ж виготовлення протягом майже трьох змін („шихт“) 30.000 ґвинтів — і геть усі брак (непотріб) не є лихоманка?... Коли варстат працює протягом трьох змін і випускає 30.000 бракованих детайлів, хіба це не переконує нас, що робітник, пустивши автомат, пішов кудись гуляти, а бриґадир до варстату підходить лиш раз на місяць? А коли сотні тисяч детайлів проходять через руки приймальників (перевірчиків) і їх приймають, як детайлі без хиб, хоч справді це сотні тисяч браку, хіба це не свідчить про ту безвідповідальність, яка панує на заводі?“

Цього рода відносини не булиб можливі ні на однім кооперативнім чи комунальнім підприємстві Заходу (не кажемо вже про капіталістичні, де інші відносини дисципліни).

Повна ліквідація НЕП-и на совітському селі. Коли ще минулого року можна було говорити про деяку свободу селянина в продаванні продуктів свойого господарства, то рік 1930 приніс остаточну ліквідацію решток тої свободи (заведеної, як відомо, в 1921 р. під назвою „нової економічної політики“. Цьогорічна „хлібозаготівля“ на Україні це одна нагінка на селянина і реквізиція. Очевидно, що всякий, хто не „здав“ призначеної йому кількости збіжа, картоплі, буряків і т. д., попадає в катеґорію „куркуля“ і поносить всі з тим звязані наслідки. Старчить привести лиш те, що пишуть з цього приводу совітські ґазети, щоби уявити собі цей терор. Прим. „Пролєтарська Правда“ № 280 за 16. грудня 1930:

„Замість 100, тільки 79 відсотків. Заготівля картоплі у приміській смузі розгортається дуже мляво. Річний заготівний плян треба було цілком виконати до 15. листопада, а досі його виконали тільки на 79 відс. Закінчили заготівлю картоплі тільки колгоспи, що дали 104,1 відс. свого пляну. Індивідуальний сектор виконав плян тільки на 75,4 відс. Багато сіл ще не виконали й половини пляну. Це Білгородка — 27,3 відс., Вигуровщина — 42,6 відс., Литовська Вита — 34,6 відс., Мощун — 46,1 відс., Рожів — 5,5 відс., Ябльонька — 49,5 відс., Н. Петрівці — 38 відс.

Сільради цих сіл не вживають ніяких заходів, щоб прискорити заготівлю картоплі, а головне нічого не роблять, щоб примусити куркулів виконати тверді завдання на здавання картоплі. Це примиренське ставлення до куркулів зриває виконання пляну заготівлі картоплі. Сільради та сільактиви цих сіл повинні негайно відкинути лагідне ставлення до куркуля й примусити його здати визначену кількість картоплі.

Усі терміни для виконання пляну хлібозаготівлі вже давно минули. Зволікати далі неможна. Протягом найближчих днів треба примусити глитаїв негайно цілком виконати тверді завдання, треба виявити й притягти до права тих робітників сільрад, що потурають глитаям. Колгоспи приміської смуги, що майже вдвічі перевиконали свій плян хлібозаготівлі, повинні взяти на „громадський буксир“ одноосібників відсталих сіл і допомогти їм цілком виконати завдання“.

Англія всетаки купує в Совітів. Недавно заключено совітсько-англійську умову що до достави 600.000 стандартів деревних матеріялів по дуже приступних демпінґових цінах. В наслідок того упали ще більше ціни дерева в Польщі, звідки вивозили дерево до Англії. Заробив на тім і польський заряд залізниць, закуповуючи потрібне йому дерево на ваґони і на пороги по дешевших цінах.

Масло на закордонних ринках в грудні 1930 р. На ринках масла наступила сильна депресія наслідком нагромадження запасів в Німеччині і сильного довозу до Льондону. В Німеччині рух слабий. В Берліні нотовано знижку на 3—6 мар. Імпортери стримуються від закупу.

На англійському ринку сильна знижка цін особливо на данські товари, як наслідок великого довозу особливо з Нової Зеляндії, Австралії і Данії. В середині грудня на англійському ринкові появилося по довшій перерві і масло із Польщі, котра доставила 8 мал. англ. сотнарів.

В краю на ринку масла спокій. Ціни почали в середині грудня 1930 легку знижкову тенденцію, але перед святами підносилися і в передсвяточному тижні утримувалися на одному рівені. Продукція і достава спочатку не вистарчаючі пізніше оживлені. По святах очікується сильна знижка цін.

Вивіз масла з Литви. В жовтні 1930 р. Литва вивезла за кордон 1.965.800 кґ. масла (в жовтні 1929 р. 1.602.400 кґ.). Найбільшим відборцем литовського масла є Німеччина, яка закуповує 94.85 проц. цілого того експорту. Потім ідуть Бельґія — 3.80 проц., Англія — 1.25 проц.

Ситуація на беконовому ринкові в грудні 1930 на загал характеризувалася значною знижкою цін. В Англії знижкували особливо голяндські бекони. До цієї знижки причинилася м. ін. богата подача беконів з Данії, що осягнула в другому тижні грудня числа 139.991 штук. Знижкували й бекони, достарчувані з Польщі, але, завдячуючи загальній знижці, знаходили б. м. добрий збут в Англії.

Перед святами треба сподіватися посилення подачі беконів з Данії, які тішаться в Льондоні найбільшим попитом в цьому часі, та з Голяндії.

Поза тим належить рахуватися з фактом найблищої будуччини, що серіозне місце на льондонському ринкові займе Канада, західні провінції котрої звернули пильну увагу на виплекання кращих рас безрог і на спеціялізацію в продукції вибраних беконів. Уряди поодиноких провінцій приходять продуцентам зі всякого роду видатною допомогою (Квебек і ін.). Одна провінція Квебек зможе в скорому часі подавати на англ. ринок тижнево щонайменше 15 ваґонів безрог, поємністю 40 шт. кожний. Канада стане скоро одним з поважніших конкурентів для держав, які досі постачали бекони на англійський ринок.

Так само Канада заміряє здобути англійський ринок рогатої худоби, яку

також інтенсивно розводить і плекає в західних преріях.

Боротьба з сільсько-господарською кризою в Чехословаччині. Теперішня сільсько-господарська криза в Чехословаччині найбільш відємно впливає на продуцентів пшениці та жита. Ціни на пшеницю впали до 100 (а навіть й менше) чехословацьких корон за 1 квінтал; ціни на жито — до 75 кч. Щоб запобігти цьому лихові, парлямент ухвалив закон про обовязкове мелення домашньої пшениці та жита, а також відносно умов подачі на ринок пшеничної та житньої муки.

Згідно з цим законом млини, що мелять закордонну пшеницю та жито, обовязані молоти протягом всіх місяців певну кількість домашньої пшениці та жита, що дорівнюється принаймні 75 проц. всієї кількости перемеленої протягом даного місяця пшениці та бодай 95 проц. кількости зміленого протягом тогож місяця жита. Далі, пшеничне та житне борошно закордонного походження може увійти на загальний ринок при умові, що воно буде змішане з борошном домашнього походження в пропорції принаймні 75 проц. домашнього пшеничного борошна та 95 проц. домашнього житнього борошна. Порушення цього закону каратиметься покутою аж до 20.000 чехословацьких корон або вязницею до 6 місяців.

Закон входить в силу в 15-ий день після дня оголошення і тратить свою силу з днем 31. серпня 1931 року.

С. Б-ський.

Міжнародній картель ваґонів! Дня 6. вересня повстав новий міжнародній картель: продуцентів ваґонів. Умову підписали: Бельґія, Німеччина, Франція, Італія, Австрія, Швайцарія, ЧСР, Мадярщина. — На час до кінця 1931 р. Осідок картелю — Париж. Картель є головно континґентовий, це значить переводить росподіл замовлень між окремими країнами. Найбільшу квоту вивозу одержала Бельґія (34 проц.), далі йдуть: Німеччина (29 проц.), Франція (13 проц.), Італія (10.5 проц.).

Як бачимо, господарський світ, не дивлячись на політичні тертя між державами, входить між собою у порозуміння на підставі взаємности, через що звязує ці держави невидними нитками спільности економічних інтересів і спільного поділу зисків.

Шведський сірниковий трест пробиває собі шлях до Америки. „Носив вовк — понесли і вовка“, так можна-б сказати з приводу цієї події. Американські трести навчили і Европейців своїх метод опанування промислу. Відомий шведський сірниковий трест, котрий опановує вже більшість цеї продукції в Зах. і Сер. Европі, закупив власне значну частину акцій найповажнішого америк. сірникового підприємства Діямонд Меч. — Недавно теж набув шведський трест болгарську фабрику сірників у Костенц-Баня. Це має бути передвступний крок до заведення і в Болгарії сірникового монополю. — В Ґватемалі шведський трест набув від уряду право монополю сірників на 30 літ. Зате удільює урядові цеї держави позичку у висоті 2 і пів міл. дол. на 7 проц. по курсі 90 проц.

До причин аґрарної кризи. Що одною з важних причин спаду цін рільних плодів в останніх роках є поширення площі засіву в Америці, яке тягнеться віддавна, але особливо від часу світової війни, це відома річ. Американське хліборобство ріжниться від европейського власне тим, що ведеться визначно у капіталістичний спосіб і через те підлягає усім законам цього способу продукції. Основний-же закон капіталізму є той, що капітал перекидається туди, де бачить найкориснішу льокату. Спеціяльно це видко на прикладі американського хліборобства. При тенденції зростання цін рільних продуктів зростає і площа засіву; зате в роках кризи аґрарних цін — вона меншає і то в значно швидшому темпі, як у хліборобстві Европи. Таке перекидання капіталу в американському хліборобстві є уможливлене тим, що воно ведеться на загал ще у примітивний екстенсивний спосіб, без основних меліорацій, без угноювання та інших інвестицій, що амортизуються щойно по довгих роках праці. Деяке світло на американські капіталістично-хліборобські відносини кидає статейка д-ра Конюшевського з Чікаґо, що її приносить „Rob. Przegl. Gosp.“, (ч. 11):

„У порівнанні з Польщею відношення числа населення міст і сіл у Спол. Державах є майже відворотне. Американський промисл прородив населення села до тої міри, що тільки мало що поверх 30 проц. населення

жиє в сільського господарства. Притім треба підкреслити, що біля 60 прц. америк. фармерів (відповідаючих польським середнякам) і досі вживають доволі примітивних способів господарювання і або не продукують досить, або так коштовно, що не мають ніякого заробітку. В наслідок того пересічний америк. фармер товче біду, що зветься. Подібно як у Польщі, де під натиском страху ухвалили аґрарну реформу, так і тут уряд Гувера в побоюванні за голоси фармерів перепер акцію допомоги фармерам, котра має полягати у штучному шрубуванні цін збіжа (через т. зв. Краєвий рільничий уряд „Federal Farm Board“) до тої міри, щоби дрібні продуценти могли частину своєї продукції продавати із зарібком хочби кільканацяти центів на „чвертці“.

Це однак не розвязує питання. Фармерську продукцію підриває також конкуренція великих капіталістичних господарств. Вже днесь біля 30 проц. американського рільництва зорґанізовано на засадах масової продукції і машинізації. Побіч тракторів появилися механічні плуги з кружками, в поле виїздять нові машини, що одночасно жнуть, вяжуть і молотять, далі машини до збирання і лускання кукурузи, нові культиватори і т. д. Кожна з цих нових машин редукує число робітників на 25—65 проц.

В останніх кільканацяти літах появилися в американському сіл. госп-ві також акційні спілки, а саме від світової війни. Нині є їх кілька десятків в станах Монтана, Небраска, Канзас. „Винахідником“ їх є інж. Тома Кемпбелл; він, вистудіювавши справу вперед теоретично, виорендував в часі війни великі простори в стані Монтана і взявся до масової продукції пшениці для Антанти. Експеримент вдався знаменито, отже у 1921 р. він зорґанізував акц. спілку Кемпбелл Фармінґ Корпорейшен, котра взяла під управу 95.000 акрів землі. У стані Канзас подібну корпорацію заложив купець Следд у 1924 р., обсіваючи 90.000 акрів. Учитель Бірд з 1927 р. зорґанізував Уайт Фармінґ К-о, котра обробляє 55.000 акрів землі і приносить 25 проц. зиску. Половина з того йде на резервовий фонд, решта на дивіденду. Корпорація Бірда виказує, що продукція „чвертки“ пшениці коштує її від 25 до 40 центів, тимчасом вашинґтонський уряд хліборобства обчислює кошт продукції у пересічного фармера на коло 80 центів“.

(Повищі дані подаємо на відповідальність названого автора і часопису. З певних наукових джерел маємо навпаки відомости, що поступ машинізації у америк. хліборобстві, хоч йде, то не таким надзвичайним темпом, як це дехто представляє. — Ред. К. Р.).

ВСЯЧИНА.

Народній маєток ріжних держав виносив:	Мілр. зл.	На особу
Сполучені Держави П. А.	3.950	34.200
Анґлія	965	21.200
Швайцарія	65	16.300
Франція	640	15.850
Бельґія	118	14.800
Голяндія	65	8.350
Німеччина	535	8.300
Чехословаччина	107	6.800
Італія	270	6.650
Польща	124	4.300

З цього зіставлення виходить, що серед наведених повище 10-х держав, Польща під зглядом заможности стоїть на останньому місці.

Скільки спроваджує Польща з заграниці тих товарів, які сама виробляє. Протягом перших 8 місяців б. р. привезено до Польщі з закордону цих товарів загалом на суму 310,485.000 злотих, а в тім: 1. Вовняні й шовкові вироби за 72.212.000; 2. Одежа, конфекція і галянтерія за 17,800.000; 3. Вичинена шкіра і обув за 54,396.000; 4. Кальоші, ґум. вироби і папір за 63,038.000; 5. Перфуми, косметика і ліки за 16,844.000; 6. Вина за 4,500.000; 7. Збіжа, мука й каша за 33,940.000; 8. Смалець і ростинні товщі за 47,450.000. — Разом за 310,485.000 злотих.

ЗНЕСЕННЯ КОНФІСКАТИ.

Львівський цензор сконфіскував в грудневому числі „Коп. Р.“ за 1930 р. на ст. 454 перші два уступи замітки „Польща і заграничні капітали“ і на 468 ст. парафраз думок проф. Caro. — Суд одначе зніс конфіскату. З технічних причин видрукувати сконфісковані місця в друге не було ще змоги. Ред.

Накладом П. С. К. у Станиславові вийшла друком книжка:

Проф. Др. В. ТОТОМІЯНЦ

Вступні відомости про кооперацію.

На зміст книжки складаються ВСТУПНЕ СЛОВО АВТОРА.

Розділ I. Основні поняття про народнє господарство.
Розділ II Господарські і моральні передуслівя кооперації.
Розділ III. Історія кооперації,
Розділ IV. Споживчі кооперативи.
Розділ V. Кредитова кооперація.
Розділ VI. Кооперативи продуцентів-вирібників.
Розділ VII. Взаїмні відносини між ріжними орґанізаційними формами.

Ціна книжки з пересилкою 2·30 зл., без пересилки 2 зл., поручено 2·75 зл.

Набувати виключно в Ревізійнім Союзі Українських Кооператив

ЛЬВІВ, ВУЛИЦЯ СЛОВАЦЬКОГО ч. 14., III пов.

Книгарням, Повітовим Союзам та гуртівним відборцям відповідний опуст.

ЧИТАЙТЕ! — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! — ПОШИРЮЙТЕ!

ілюстрований місячник
орґан Краєвого Молочарського Союзу „Маслосоюз“

:-: „КООПЕРАТИВНЕ МОЛОЧАРСТВО“ :-:

Виходить в розмірі 12 сторінок великого формату і коштує річно 6·— зол.
За кордон 2 амер. доляри. Замовляти в Адміністрації „Кооп. Молочарства“
Львів, вулиця Косцюшка ч. 3.

ПОРАДНИК У КНИГОВОДСТВІ
КРЕДИТОВИХ КООПЕРАТИВ

ЗЛАДИВ МАНУЇЛ ПАВЛЮК

Ціна: 3·00 зол. без пересилки, 3·30 зол. з пересилкою.

Замовляти: „Ревізійний Союз Українських Кооператив“.

Львів, вул. Словацького 14/III,

в Повітових Союзах Кооператив та в усіх укр. книгарнях.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня Вид. Спілки „Діло“, Львів, Ринок ч. 10.

Видання Ревізійного Союзу Укр. Кооператив:

1. Інж. Евген Храпливий: МОЛОЧАРСЬКЕ КНИГОВОДСТВО з взорами і таблицями до молочарської рахунковости. Друге доповнене і справлене видання. — Ціна 2 зол.

2 Інж. Евген Храпливий: НАШІ МОЛОЧАРСЬКІ КООПЕРАТИВИ в 1925 р. Огляд на основі білянсів, статистики продукції, замкнень рахункових. — Ціна 0·25 зол.

3. Антін Гаврилко: ЯК ПОВСТАЄ НЕДОБІР ТОВАРУ? (Товарове манко). 1927. — Ціна 0·50 зол.

4. Д-р Карло Коберський: ВСІ ДО НАС! Реферат на кооперативне свято. — Ціна 0·25 зол.

5. Інж. Евген Храпливий: ОСНОВИ КООПЕРАТИВНОГО МОЛОЧАРСТВА, 115 малюнків в тексті. — Ціна 3·50 зол.

6. ОРҐАНІЗАЦІЯ І ВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКО - СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАТИВИ з евент. молочарським відділом. — Ціна 1 зол.

7. Михайло Шахнович: ПОУЧЕННЯ ЯК ЗАСНОВУВАТИ ГОСПОДАРСЬКО-СПОЖИВЧІ ТА ІНШІ КООПЕРАТИВИ І-го СТУПНЯ, ПОВІТОВІ СОЮЗИ КООПЕРАТИВ І ЯК ЛУЧИТИ КООПЕРАТИВИ, ВРАЗ ЗІ ЗРАЗКАМИ ПОДАНЬ (зі змінами і доповненнями зробленими в Р. С. У. К.). — Ціна 2 зол.

8. Дж. Рессель: ДО ВЕЛИКИХ ДІЛ! Сторін 96. Львів, 1928. Ціна 0·50 зол.

9. ЧИТАНКА ПРО ЛИХВАРІВ І ШАХРАЇВ ТА ПРО ТЕ, ЯК ВІД НИХ ВИЗВОЛИТИСЯ. Впорядкував К. Коберський. Сторін 96 Львів, 1928. — Ціна 1 зол.

10. А. Гаврилко: МІЖ КООПЕРАТИВНИМИ ПРОДАВЦЯМИ, оповідання з кооперативного життя. Сторін 45 Львів, 1928. Ціна 0·50 зол.

11. А. Божиковський: НА ЗУСТРІЧ МАЙБУТНОСТИ! Оповідання з практики орґанізатора масових ощадностей. — Ціна 0·35 зол

12. К. Коберський: КООПЕРАТИВНИЙ БУКВАР. Перша книжка кооперативного навчання. Львів, 1928 — Ціна 1 50 зол.

13. Ю. Павликовський: М. ЛЕВИТСЬКИЙ, в 50-ліття його громадсько-кооперативної праці. 1878–1928. Біографічн. нарис з портретами ювілята. 1928. — Ціна 0·25 зол.

14. М. Кульжинський: РОБЕРТ ОВЕН, батько кооперативної ідеї Сторін 56. Львів, 1929. — Ціна 0·50 зол.

15. Інж Др. Гордій Нянчур: ХЛІБОРОБСЬКА ДАНІЯ. — Ціна 0·75 зол.

16. КАЛЄНДАРЕЦЬ УКРАЇНСЬКОГО КООПЕРАТОРА на 1931 рік. — Ціна 2 — зол

17. ОРҐАНІЗАЦІЯ І ПРАЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ РАЙФАЙЗЕНКИ. Поучення як закладати і вести місцеві щадничо-позичкові каси. Др. К. Коберський Львів 1930. — Ціна 1·— зол.

18. Др. К. Коберський: ПЛЯНИ І ПРОГРАМИ КООПЕРАТИВНИХ КУРСІВ. Львів, 1930. — Ціна 0·50 зол.

19. Сенчанин: ЯЙЧАРСТВО. Ціна 2·50 зл.

20. М. Павлюк: ПОРАДНИК У КНИГОВОДСТВІ КРЕДИТОВИХ КООПЕРАТИВ. І. часть. Львів, 1930. — Ціна 3·— зол.

21. Е. Храпливий: ОЩАДНІСТЬ. Шлях до сили й добробуту народу. Реферат на кооперативне свято. Львів, 1930. – Ціна 0·10 зол.

22. Е. Храпливий: ЩО НАС БОЛИТЬ — укр. кооператорам під розвагу. Львів, 1930. — Ціна 0·30 зол.

Серія підручників для кооперативних курсів і самоосвіти.

1. Д-р К. Коберський: ЕКОНОМІКА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ПІД ПОЛЬЩЕЮ. (Начерк економічної ґеографії). Великих сторін 36. Львів, 1928. — Ціна 2·50 зол.

2. Проф. Б. Мартос: КООПЕРАТИВНА РЕВІЗІЯ. Вел. сторін 56 Львів, 1928. Ціна 5 зол.

3. Гірш — Коберський: СУЧАСНА ОРҐАНІЗАЦІЯ ТОРГОВЛІ. Вел. сторін 56 Львів, 1928 Ціна 3·50 зол. (в друку).

НА СКЛАДІ:

Кооп Б-ка ч. 1. А. Гаврилко: ПІДСТАВИ КООПЕРАЦІЇ. — Ціна 0·25 зол.

Кооп. Б-ка ч. 2. А. Гаврилко: З ЧИМ БОРЕТЬСЯ У НАС КООПЕРАЦІЯ? — Ціна 0 25 зол.

Кооп. Б-ка ч 3. А. Гаврилко: ЯК КООПЕРАЦІЯ СТРЕМИТЬ ДО МЕТИ? Ціна 0 25 зол

Кооп. Б-ка ч. 4. А. Гаврилко: КООПЕРАТИВА, ВІД ЯКОЇ ПОХОДИТЬ СПОЖИВЧА КООПЕРАЦІЯ. — Ціна 0·25 зол.

Кооп. Б-ка ч. 5. А. Гаврилко: КООПЕРАТИВА РІЛЬНИКІВ. — Ціна 0 25 зол.

Кооп. Б-ка ч. 8. А. Гаврилко: НА НИЗИНАХ КООПЕРАЦІЇ. — Ціна 0·25 зол.

УКРАЇНСЬКА СІЛЬСЬКО - ГОСПОДАРСЬКА КООПЕРАЦІЯ. Збірник І-ий. Сторін 150 Подєбради, 1926. – Ціна 7·50 зол.

Інж. Ол. Дяків: КООПЕРАТИВНИЙ КРАМАР. Практичні ради та вказівки. Сторін 66 Станиславів, 1924. — Ціна 1·— зол.

Др. Роберт Даймер: НІМЕЦЬКА КООПЕРАЦІЯ. Перша частина. Сторін 140. 1919. — Ціна 1·35 зол.

Еміль Вандервельд: НЕЙТРАЛЬНИЙ І СОЦІЯЛІСТИЧНИЙ КООПЕРАТИВНИЙ РУХ Сторін 46. 1920. — Ціна 1·35 зол.

Проф. В. Тотоміянц: ВСТУПНІ ВІДОМОСТИ ПРО КООПЕРАЦІЮ. — Ціна 2·— зол.

Замовляти можна у всіх українських книгарнях та у Видавництві:

РЕВІЗІЙНИЙ СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ КООПЕРАТИВ

(Центр. обеднання української кооперації Львів, вул. Словацького ч. 14. III поверх Конто П. К. О. ч. 145.517. Телєфон 40-96

ЗАПРОШУЄМО ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1931 РІК

на єдиний на західно-українських землях
науковий суспільно-економічний і кооперативний часопис

„КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА“

що вже четвертий рік виходить під редакцією

доц. д-ра К. Коберського.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові, Центральне Обєднання західно-української кооперації. Передплата коштує в Польщі річно зол. 16·—, піврічно зол. 8·—, квертьрічно зол. 4·—. Поод. число виносить зол 1·50. Для Америки $2^1/_2$ доляра. Для Европи і інших країн рівновартість $2^1/_2$ доляра. Набувати у всіх укр. книгарнях. Передплату надсилати на адресу: Р.С.У.К., Львів, Словацького ч. 14, III п.

ЗАПРОШУЄМО ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА РІК 1931. ЧАСОПИСІВ:

1. **„СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР“**

ОРҐАНУ КРАЄВОГО ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА „СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР“,

що виходить **кожного 1. і 15. в місяці** та містить статті з области: управи ріллі й рослин, досвідництва, сільгосп. машинознавства, городництва, садівництва, шовківництва, плекання сільсько-господарських тварин, ветеринарії, рибальства, сільсько-госп. техніки і т. д. та ілюструє їх рясно малюнками начерками та плянами.

2. ТА **„Сільсько-Господарська Кооперація“**

ОРҐАНУ „ЦЕНТРОСОЮЗУ“ СОЮЗУ КООПЕРАТИВНИХ СОЮЗІВ,

що виходитиме **кожного 1. і 15. в місяці**, як окремий додаток до „Сільського Господаря, та міститиме статті з области теорії та практики сільгосп. кооперації, а зокрема про приготування до збуту й збут с-г. продуктів, сільгосп. перерібку (млинарство, олійництво, мясарство, крупярство і т. д.), кооп. продукцію сільгосп. продуктів, кооперативного орґанізования окремих галузей сільського господарства.

Оба часописи виходять разом і коштують: на рік 14 зол., пів року 7 зол., чверть року 3·50 зол.

Передплатники, що пришлють **цілорічну передплату на р. 1931** на протязі часу до 31. березня 1931 р. включно, беруть участь в льосованню ріжних нагород (хліборобські машини й ріжне приладдя), а крім цього за доплатою 1 золотий (разом на рік 15 золотих) дістануть **Календар „Сільський Господар“** на р. 1932, **календар „Сільського Господаря“ і „Центрозоюзу“, що буде підручником сільського госпс. і с.-г. кооперації. Всі кооперативи повинні обовязково передплачувати „Сільський Господар“!**

Передплату і замовлення слати на адресу: „Сільський Господар“, Львів, Зіморовича 20.

Ціннык оголошень в місячнику „Кооперативна Республика“. (Розмір часопису 2 шпальти) Ціла сторінка 100 зол., пів сторінки 55 зол., чверть сторінки 30 зол., вісімка 15 зол. Оголошення товстим друком, на окладиниці і в ред. частині платиться 50% дороще. **Адмін.**

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ЛЮТИЙ 1934

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гурт

ЗМІСТ:

К. Начальне завдання хвилі — зниження роздрібних цін . 41

Народнє господарство:

С. **Гольдельман.** Залізнича „лятирічка“ Рад. України в світлі московської кольоніяльної політики 44

І. **Мартюк.** Кооперативний експорт яєць в 1930 р. . . . 50

Е. **Храпливий.** Питання с.-г. кредиту в освітленні знавців аграрної антанти 52

Суспільна аґрономія:

В. **Доманицький.** Які поліпшення принесла громадська аґрономія дрібному господарству 56

Проблеми кооп. організації і практики:

М. **Бардеґа.** Про кооперативний збут овочів 60

Стрінка читача:

Г. **Няньчур.** Брак ідеї 62

Наукова організація праці:

Р. **Дамінський.** Раціоналізація бюрової праці 64

Шляхами кооперативної думки:

Вибір з писань кооперативних письменників: 13. **Шарль Жід.** Кооперація чи революція . . 70

З життя кооперації 72

Господарська хроніка 73

Серед книг 78

Куток мови „Діла“ і наш журнал 79

Всячина 80

CONTENTS.

Indispensableness of a reduction in retail prices — (K.) . . 41

The five-years-plan in railway affairs of the Sovjet Ukraine and the colonial policy of Moscow — (S. Goldelman) . 44

Co-operative Eggs-export in 1930. (J. Martiuk) . . . 56

Agricultural credit and opinions of the agrarian Entente — (E. Chraplywyj) 52

Ameliorations which the social agronomy brings to the little farms — (V. Domanytzkyj) . 55

Co-operations sale of fruits — (M. Bardega) 60

Ratiotnalisation of office-work (contin.) — (R. Dyminskyj) . 64

Extract of wreitings of co-operative authors: Ch. Gide . . . 70

Co-operative and economic chronicle 70, 73

Among the books 78

Different matters 80

INHALT.

Ueber die Notwendigkeit der Preis-Senkung — (K.) . . . 41

Der Fünfjahres-Plan im Eisenbahnwesen der Sowjetukraine und die Kolonialpolitik Moskaus. — (S. Goldelmann) 44

Unser genossenschaftlicher Eierexport — (I. Martiuk) . . . 50

Das landwirtschaftliche Kreditwesen in den Pläuen der agrarischen Entente — (E. Chraplywyj) 52

Genossenschaftlicher landwirt. Dienst und seine Leistungen für das Kleinbauertum. — (W. Domanytzkyj) 56

Genossenschaftliche Obstverwertung — (M. Bardega) . . . 60

Auserwahl aus dem genossenschaftl. Schrifttum: Ch. Gide. 70

Wirtschaftliche und genossenschaftliche Nachrichten . 72, 73

Kleine Beiträge 78, 80

SOMMAIRE.

L' abbaissement des prix de détail, c'est l'ordre du moment (K.) 41

Le plan de cinq ans de chemin de fer de l' Ukraine sovietique et la politique colloniale de Moskou. — (S. Goldelmane). 44

L' exportation coopérative des oeufs en 1930. (I. Martiuk) . 50

La question du credit et les opinions des experts de l' Entente agraire — (E. Chraplywy) 52

Les améliorations que l' agronomie sociale apporte à des petits fermiers — (W. Domanytzky) 56

La vente coopérative des truits (M. Bardega) 60

La rationalisation du travail de bureau (suite) — (R. Domanytzky) 64

L' extrait des oeuvres des écrivains coopératifs: Ch. Gide . 70

Chronique coopérative et économique 72, 73

Parmi des livres 78

Faits divers 80

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА

господ.-суспільний місячник. Рік видання IV

№ 2

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw – Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw – Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw – Polen.

Начальне завдання хвилі — зниження роздрібних цін.

Проста справедливість вимагає, щоби тепер, коли гуртові ціни збіжевих продуктів злетіли на менше чим половину своєї ціни з 1928 року, а промисловці підняли генеральну атаку на заробітні платні робітництва — щоби були знижені також ціни товарів, призначених для безпосереднього споживання (ціни в детайлічній продажі). Досі одначе в цій ділянці бачимо тільки незначні зміни у порівнанні з відносинами перед початком кризи.

На скілько ненормальні під цим зглядом відносини панують в Польщі, свідчить один погляд на індекси цін. Тоді як гуртові ціни взагалі в листопаді 1930 р. держалися, після урядових статистичних обчислень, на висоті 93 проц. довоєнних цін, а коли взяти під увагу самі тільки рільні плоди, то їх індекс виносить всього 86 проц., то в тім самім часі кошти удержання взагалі, порівнюючи з 1914 р., підскочили на 119 проц., а з окрема кошти прохарчування аж на 127 проц.!(Wiadom. statyst. з 20. грудня 1930 р.). Цих кілька цифр говорить вимовніше, як моглиб сказати вликі книги з описами сучасного господарського положення; а треба памятати, що це урядові цифри, які з природи річи мають завжди тенденцію до оптимізму. В дійсности на території, заселеній українським населенням, ножиці цін розійшлися значно більше: з одної сторони місцеві ціни позбуття рільних плодів є низші, як подає варшавське статистичне бюро, з другого боку ціни, по яких населення одержує товар до споживання, теж вищі як голоситься урядово.

На ножиці цін, як на найболючішу язву аґрарних країн, котрі хочуть розвинути свій промисл, звернено увагу вже давно, але реально не зроблено нічого для їх усунення. Однак приведені що-йно індексові цифри відкривають ще одну, не меншу болячку польської економіки: велике розіпяття між цінами в гурті і в роздрібі. Як бачимо, повоєнні часи виявили замісць поступу, виразну реакцію під цим оглядом, пово-

рот до гіршого. Це тоді, як весь світ переповнений закликами до раціоналізації не лише виробництва, але й розділу, до ощадности не тільки в самій фабриці, але й у складах товарів та крамницях.

Чим пояснити цей явний після війни зворот до гіршого, до здорожіння калькуляцій, а тим самим до зменшення добробуту населення і підірвання його покупної сили? Крім інших, другого ряду моментів, першим належить визнати факт незвичайного по війні розмноження картелів і синдикатів і то не тільки в промислі, але й у торгівлі; друге, це пошесть демпінгу. Вони то головним чином стримують тепер нормальне падіння цін готових до споживання товарів, по мимо того, що ціни сировин на світових ринках вже давно упали.

На світових ринках від осени 1929 р. до осени 1930 р., не згадуючи про збіжа, попадали ціни:

кави на	46%	кавчуку на	42%
олова на	29%	вовни на	38%
цинку на	38%	бавовни на	23%
цини на	32%	шовку на	25%
міді на	37%	льону на	26%
цукру на	17%	джути на	24%
нафти (сирої) на	43%		

Підставові сирівці — вугіль і нафта подешевіли менше, головно в наслідок сильної картелізації. Зате в Польщі зовсім інший образ: тут ціни цих двох сирівців навіть значно підскочили: вугіль з 30,67 у 1927 р. на 36,20 у 1930 р. (за тону), сире залізо із 207,35 на 220 зол., потасова сіль з 789.— на 1.375 зол. Також ціна нафти і цукру пішла вгору.*)

Боротися з антісуспільною політикою картелів можна головно через створення власної суспільної промислової організації. В Польщі, це ще пісня майбутніх днів і цей спосіб оборони не може вважатися точкою реальної суспільної економічної політики нинішнього дня. Але є ще друга важна причина розіпяття між цінами в гурті і в роздрібі — особливо актуальна в Польщі і на нашій території. — Це є надміру коштовна і спекулянством пересякнута організація роздільчо-торговельного апарату. По війні погіршилася головно ця частина народньо-господарського організму; тут наплило безліч елементу, позбавленого іншої можливости прожиття, елементу в більшости припадкового, позбавленого навіть тих купецьких традицій, що їх мало довоєнне купецтво; його ще здеморалізувала практика двох інфляцій та дух неустабілізованих господарсько-політичних відносин. Він залив низи і верхи торговельного апарату і він є нині паном кишень безборонного громадянства.

На Заході відносини теж не ідеальні — і там теж дезорганізація в торгівлі, але далеко не в тій мірі, як у нас. На Заході не хто інший, як власне кооперація підняла в останніх літах акцію за оздоровлення

*) Характерно, що в Польщі підскочили в ціні головно ті продукти, що їх Польща сама добуває і вивозить: вугіль, залізо, нафта, цукор, зате бавовна, вовна, цинк, цина, олово подешевіли значно. Це наслідок демпінгової політики. Хіба має дійти до того, щоби населення молило Бога, щоби в краю не було власної продукції, бо тоді споживатиме дешевий товар із заграниці? Куріозне це припущення, це правда, але містить зерно правди в собі.

відносин, в першій мірі за зниження роздрібних цін. Коли-ж налетіла криза з її знижкою гуртових цін рільничих і промислових сировин, кооперація відразу стала використовувати цей момент для генеральної атаки на роздрібні ціни.

Власне підчас нарад кооперативного конґресу у Відні, місцева споживча кооператива розпочала акцію за знижку ціни хліба; дякуючи тому, що посідає власну велику пекарню і 202 склепи у самому Відні та околиці — їй вдалося перевести знижку цін і то значних розмірів: тоді як приватники продавали хліб по 76 австр. ґрошів, кооператива стала продавати по 60 ґр. — Союз спож. кооперації Німеччини („Центральферband") звітує, що протягом 1930 року ціни харчевих продуктів, які він продав, були на 12 проц. низші, як у попереднім році, що дало в збірній сумі ощадність 120 міл. нім. марок; до того треба ще дочислити товаровий зворот у висоті 5 проц.

Про акцію за знижування роздрібних цін повідомляють теж органи чеської кооперації; на жаль не знаємо блище, в яких вона проявилася розмірах. Взагалі, як здається, вступаємо в сезон, де мірою кооперативної справности якоїсь організації буде те, на скільки вона причинилася до переведення знижки цін в межах своїх можливостей.

Розуміється — не можна і від кооперації вимагати відразу всього. Де вона в ділянці розділу і виробництва товарів ставить щойно перші кроки (а так є у нас), там її можливости теж обмежені. Як відомо, головна сума цінових накладок припадає на процес ґуртової торгівлі і самого виробу товарів. Хто опановує щойно роздріб, або тільки бореться за це; хто в ґуртовім товарообміні є тільки посередником других, а то й третіх посередників (а так стоїть справа з нашими ґуртівнями), — там населення не зможе помітно відчути руки кооперації в ділянці роздрібних цін. Та все таки — хоч можливости обмежені, але є. Перевірка джерел закупна товарів з метою дійти нарешті до самого першого джерела, можливо навіть прямо до продуцента — ось перша можливість. Концентрація закупів, а коли з того випливають явні користи — то і злиття цілих установ, це друге джерело. Врешті упрощення та подешевлення адміністрації; також в тій ділянці треба шукати можливих ощадностей.

Правда, про те, що сучасна криза є наслідком упадку загального споживання та що боротися з нею треба головно через знижку цін в роздрібі, отже всіх виробів промислу (в тім числі і харчевого) — поширилася уже на стільки, що навіть урядові чинники зачинають її проголошувати. В недавній заяві ради міністрів Польщі, говориться дослівно:

„Головною ознакою сучасної кризи в Польщі не є надпродукція, тілки якраз недостаточне споживання товарів витворюваних в краю при одночаснім утрудненню експорту". („Слово Польське з 12. I. 1931).

Як висновок з того слідує теза:

„Як головний засіб піднесення споживання остає дорівнання цін промислових виробів до цін хліборобських продуктів і обниження цін товарів загального ужитку особливо в роздрібній продажі".

Зовсім правильно. Та тільки всього; хибно було-б очікувати від уряду яких небудь рішучих посунень проти кругів промислу та торгівлі в цілі приневолення їх до уступок; дотеперішня тісна співпраця уряду

з тими крутами не дає підстав до таких сподівань. Зрештою якби уряд справді думав про знижку цін, то зачавби від себе самого: знижив-би ціни соли, каініту, азотняку, дров зі своїх лісів, вугля і нафти зі своїх копалень, сірників, тютюну, зменшив-би акцизу від цукру, спірту та інших предметів споживання. Того всього не тільки не бачимо, але навідворіт, на днях підносять ціну сірників, а хто знає, що буде завтра. Отже заяву уряду треба трактувати тільки як теоретичну декларацію і як спробу морального впливу на круги великого промислу і торгівлі. Німецький уряд поступив інакше: він одним розпорядком про те, що хліб мається продавати на вагу, а не на бохонці, спричинив, що споживач хліба в цілій державі зискав три феніги на кільограмі. Доволі твердо переводить лінію знижки цін також уряд Беніто Мусоліні. Але очевидним є, що і там самим впливом держави не дасться зробити богато. Головна роля все таки припаде тим господарським установам, що служать інтересам загалу — в першій мірі кооперації. Булоб недобре, якби хто небудь дав себе заспокоїти думкою, що влада вже подбає про знижку цін, а ми тут ні при чому.

Не можна українській кооперації замикати очей на життєві потреби суспільства. Коли як коли — але якраз в біді пізнають приятеля; не штука бути героєм в часи господарського підйому. Наша членська маса повинна відчути саме в цю тяжку пору, що в кооперативних установах має свойого справжнього опікуна і заступника.

Як досі — то якось тихо з цею справою в рядах української кооперації. „Все затихло — все мовчить“ — тоді, як треба булоб власне найбільшої рухливости і напруження енергії.

Чи не лихий це знак? **(К.)**

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Залізнича „пятирічка“ Радянської України в світлі московської кольоніяльної політики.

На Великій Україні, в теперішніх її радянських кордонах, є сім лоодиноких залізничих ліній, існуючих як окремі адміністраційно-експльоатаційні одиниці. З них чотири вважаються формально українськими залізницями, бо в переважаючій частині свого протягу лежать в межах Рад. України, також управління ними зосереджене на Україні. Це будуть залізниці: Донецькі, Катерининьська, Південно-Західні та Південні. Ціла експльоатаційна довжина цих чотирох українських залізниць виносила на 1. жовтня 1928 р. 14.062 кільометрів. Але деякі дільниці цих українських залізниць проходять поза межами Рад. України, находяться на терені сусідніх радянських країн, а саме на протязі всього 1.437 км. Помимо зазначених чотирох залізниць тереном України проходять невеличкі дільниці залізниць сусідніх радянських теренів, саме трьох з тих залізниць: Західних,

Московсько-Київсько-Вороніжської та Південно-Східніх; разом усі три довжиною 951 км. Таким чином загалом на терені Радянської України маємо тепер залізничу лінію довжиною 13.576 км. В тому числі подвійної залізниці всього лише понад 3.600 км., решта залізничої лінії має лише одну штреку, з чого біля 600 км. припадає на вузькоторову лінію Південно-Західніх залізниць.

Такий стан річей, при якому управління залізницями України пороскидані по ріжних теренах, а деякі залізничі дільниці, що знаходяться поза межами України, належать адміністраційно до цієї останньої, й навпаки, коли деякі дільниці залізниць України управляються зпоза її меж, пояснюється в дуже простий спосіб, — тим, що в дійсности всі залізниці цілої радянської держави управляються з Москви, що на Україні сидить для того у Харкові уповноважений московського наркома шляхів, а харківське правительство Рад. України не має щодо цього жадного голосу.

Порівнання залізничої мережі Рад. України щодо її густоти у відношенні до терену (на 100 кв. км.) та до населення (на 10.000 мешканців) з іншими країнами, а саме з цілим Рад. Союзом, з одного боку, та з европейськими державами на захід від України, з другого, — показує, що примусових своїх спільників по радянському союзові Україна значно випередила, але від европейського заходу не меньш значно відстала.

Так цілий СССР, взятий разом з його велитенськими азіятськими володіннями, має всього 0,4 км. залізниць на 100 кв. км. терену та 5,6 км. залізниць на 10.000 мешканців. Коефіцієнт обслуговування залізницями країни, вирахований на підставі обох наведених мірил, показує для цілого Рад. Союзу — 1,48. Інакше стоїть справа на Україні. На 100 кв. км. простору вона має 3,0 км. залізниць, на 10.000 душ населення — 4,5 км., а коефіцієнт обслуговування країни залізницями досягає в ній 3,72. Бачимо, що за першим та третим мірилом Україна ліпше заосмотрена залізничими шляхами, ніж решта радянської держави. Але ознака друга, а саме відношення довжини залізничої мережі до кількости населення на Україні є меньш сприятлива, що пояснюється високою густотою населення останньої, яка ставить Україну куди блище до европейського Заходу, ніж до російського Сходу. Справді Україна має 64 мешканців на кв. км. терену, а наприклад Франція має їх 73. Оскільки степінь густоти населення, інтенсивність господарського обороту й попит на удосконалені транспортові середники є величини релятивно взаїмозвязані, слід порівнювати міру заосмотрення України залізницями з країнами Заходу. А при такому порівнюванні виявляється, що ми в цьому відношенні відстали навіть від найблищої нашої сусідки з Заходу, від Польщі, котра має 5,0 км. залізниць на 100 км. простору, 7,0 — на 10 тисяч мешканців та коефіцієнт обслуговання 5,91. Всі інші европейські країни краще заосмотрені залізничим транспортом, ніж Україна та Польща. На першому місці знаходяться в цьому відношенні високоіндустріяльні країни, як Бельгія (її мірила: 36,5 — 14,5 — 23,00), Великобританія (16,0 — 8,8 — 11,80), Німеччина (12,2 — 9,6 — 10,80). За ними слідують Франція (9,7 — 13,7 — 11,50) та Італія (6,7 — 5,3 — 5,36). Бачимо, що Україна знаходиться на останньому місці між европейськими державами.

При оцінці наведених чисел головним питанням є, чи відповідає сучасна залізнича мережа Рад. України господарським потребам останньої, чи провозна спроможність залізниць вистарчає в порівнанні з вимогами, які ставлять і в близькому майбутньому ставлятимуть транспортові потреби країни.

„Пятирічка" Укрдержпляну висловлюється з приводу цього питання в слідуючий спосіб: „Що стосується нового залізничого будівництва, то сучасна обслуговання України залізницями є меньшою за всі важніші европейські країни. Як уважати на природні багацтва України, на перспективи зросту її населення та господарства, то стане ясним, що нове залізниче будівництво являється одним з важніших елементів транспортового плану (пятирічки). Сучасний стан залізничого транспорта України характерізується в головному обмеженністю перевозових засобів та мало задовольняючим станом його головних споруджень". А контрольні цифри того ж Укрдержпляну на 1929/30 рік до тої характерістики ще додають, що „зараз спостерігається невідповідність перевізної спроможности транспорту попитові на перевіз".[1])

Що українські залізниці працюють зі значним напруженням в порівнанні з роботою залізниць російських, видно вже з того, що хоч вони займають лише 18% залізничої мережі цілого Рад. Союзу, але на них припадає цілих 33% навантаження та 21% роботи усієї союзної мережі.[2])

Міру напруженості роботи українських залізниць можна пізнати з порівнання розмірів перевозок по них вантажів та пасажирів, як також їх вантажообігу, вимірюному в тоно-км., з одного боку, та стану рухомого складу залізниць (возів та паротягів) — з другого боку, нині та перед війною. Дотичні данні, які ми беремо з останнього Статистичного Щорічника „Україна" за 1929 р., показують ось що:

В той час, коли кількість перевозок вантажу в 1913 р. була 95,8 млн. тон, вона в 1928/29 р. досягла 105.2 млн. т., себто як взяти передвоєнний стан за 100, то перевозки українських залізниць нині складатимуть 124,3, або показують ріст на одну четвертину. Ще більш зріс вантажообіг: в 1913 р. від складав 19.624 млн. тоно-кільометрів, а в 1928/29 р. вже 26.331, або 134,2%, а на біжучий 1929/30 рік він є плянований у 163,3% від 1913 р., або намічається побільшення вантажообігу на цілих дві третини. Так само зріс особовий рух на українських залізницях на четвертину в порівнанні з 1913 роком.

Природньо, що такий зріст роботи залізниць вимагає не лише відповідного заосмотрення новим рухомим складом, але також технічного поліпшення самого шляху, будови другої колії, низки споруджень, поширення мережі взагалі. Між тим, вже данні про рух кількости ваґонів та паротягів виказують противне. Кількість паротягів не тільки не збільшилась, але недорівнює ще на одну пяту до стану в 1913 році, бо складала в 1927/28 році ще тільки 81,7% передвоєнної їх кількости. Таке саме є з вантажовими возами. Їх кількість виносила тільки 88.4% довоєнної, а кількість особових ваґонів — лише 77,1%.[3])

[1]) Пути народохозяйств. развития УССР, стор. 293. Контрольні цифри на 1929/30, ст. 229.

[2]) Шляхи й темпи розвитку нар. госп. УСРР, стор. 168.

[3]) Україна, статис. щорічник на 1929 р. стор. 268.

За час світової, а зокрема українсько-російської війни залізничі шляхи України втратили більше третини свого основного капіталу. В початку 1921 р., отже на момент, коли московські большевики остаточно засіли на Україні, було нараховано зруйнованих мостів 61,5%, хорих паротягів — 63,5%, зіпсованих вантажових вагонів — 30%, особових — 60%. Відновлення основного капіталу залізниць почалось тільки в р. 1925/26 і всеж таки на кінець 1927/28 ще бракувало більше пятої частини основного капіталу передвоєнного часу, а вартість цього капіталу на цей термін оцінювалася на 1.125 міл. довоєнних карб., або 79% його вартости в 1913 р.

Плян „пятирічки" для України намічає зріст попиту народнього господарства на перевозки за час з 1928/33 р. на 46%. Нові капіталові вміщення намічаються в сумі 747 міл. карб. З того, помимо значних видатків на рухомий склад, передбачається розвиток низки залізничих вузлів, проложення нових штрек, будування технічних та службових будинків, хатнє будівництво, поліпшення сигналізації та блькування, як також ріжних видів звязку, спорудження холодільних комор та ізотермічних вагонів. Скільки з тих плянів справді буде здійснено, тяжко зараз передбачити. Але що ці пляни відповідають пекучій потребі, сумніву не може бути після наведених нами в горі даних про сучасний стан українських залізниць.

По плянах залізничої „пятирічки" найбільші витрати намічені на розвиток головних споруджень для збільшення пропускної спроможности залізниць, саме на певних напрямах. „Контрольні цифри" радянського уряду України на біж. рік вказують, що „невідповідність перевізної спроможности попитові на перевіз... виявляється головно в недостачі: товарових вагонів (та) пропускної спроможности окремих найбільш перевантажених напрямів та вузлів". Контрольні цифри за попередній рік приводять яскраві докази перевізного напруження на тих напрямах, коли на поодиноких дільницях вантажообіг, як рахувати в тисячах тоно-кільометрів на 1 клм. протягу, зріс з 1.440 в 1913 р. до 2.548 у р. 1926/27, або ще яскравіше — з 444 на 2.515.

Які це напрями, куди вони ведуть? Українська транспортова „пятирічка" дає на це питання недвозначну відповідь. Вона присвячує особливу увагу будівництву „вихідних шляхів з Донбасу" — шляхів, напрямів та вузлів, які обслуговують та мають в майбутньому ще ліпше обслуговуватимуть вивіз на північ та північний захід.

Обтяження саме цих напрямів на українських залізницях повстало, як результат глибоких змін в напрямах масових вантажів на шляхах України за час панування на Україні московської радянської влади. З початку ця зміна напрямів перевозок була викликана в часі війни штучним віддірванням України від її природніх та звичайних закордонних ринків, коли її масові вантажі направлялись на південь, до портів та на захід. Безоглядне московське панування, яке наступило на Україні по війні зміцнило й закріпило ту зміну своєю економічною політикою рішучої господарської централізації й насильного випомповування всіх засобів країни на політику індустріялізації у всесоюзному маштабі.

Московська радянська влада відновила у відношенні до України стару традицію меркантилістичної колоніяльної політики 16. та 17. сто-

ліття, коли без огляду на яку-будь еквівалентість з кольоній вивозилася сировина та півфабрикати аж до виснаження тих країн та їх населення, а до кольоній привозилися з метрополій й збувалися там по високих цінах вироби європейської промисловости. Нині подібний брутальний спосіб визиску не вдається вже повністю примінити навіть до африканських теренів, але він без обмеження вживається на Україні.

Взагалі радянська влада з обережности не публікує жадних систематичних даних про товарообмін між Україною та Московщиною. Але ми маємо відомости про вантажовий рух на українських залізницях, які кидають таке яскраве світло на характер цього товарообміну, що факт необмеженого кольоніяльного визиску України з боку Московщини якраз через особливе примінення цього товарообміну, помимо усіх інших способів визиску, не може підлягати сумніву, якщо навіть точні розміри останнього тим ще не зясовані.

„Вантажообіг залізниць УСРР — читаємо в матеріялах української „пятирічки“ — в сучасний мент характеризується помітною перевагою в ньому масових вантажів: твердого мінерального палива, руди, збіжа, будівельних матеріялів та ін... Блищі роки будівництва в усіх ділянках народнього господарства — читаємо там теж далі — вимагатимуть перевозок значних кількостей тих самих сировинних масових вантажів, якими характеризується сучасний вантажообіг“.[4])

Які-ж то є масові сировинні вантажі, які переважно пересувають нині наші залізниці й які, по плянах московських панів України, й далі перевозитимуться. На це дає відповідь слідуюча наша таблиця, що складена на підставі останнього урядового радянського статистичного щорічника України.[5])

Привіз та вивіз вантажів по усіх стаціях українських залізниць в році 1927/28 в декатонах.

	Збіжа та борошна	Камін. вугля	Чавуна, зал.,стал.	Цукру	Соли	с.-г. машин	Рогатої худоби	Мануфактури
Вивіз	374435	2005444	244807	137892	89723	28879	12058	1629
Привіз	211801	1221618	161577	64202	43829	16216	6488	8052
Надвишка вивозу	162634	783826	83230	73690	45894	12663	5670	—
Надвишка привозу	—	—	—	—	—	—	—	6423

Бачимо, що з усіх головних вантажів, які пересуваються на українських залізницях і які являються разом з тим головними добрами, що їх продукує народнє господарство України, значна частина того, що навантажується на залізничих стаціях в межах України, в и в а н т а ж у є т ь с я п о з а ї ї м е ж а м и. А саме, майже половина збіжа та борошна, така-ж сама частина рогатої худоби, більше третини камяного вугля, третина заліза та сталі не у виробах, більш половини цукру, більш половини соли, біля половини с.-г. машин. В протистав-

[4]) Пути і т. д., стор. 295.

[5]) Україна, 1929, стор. 270.

лення всьому цьому добру, яке з України вивозиться, надвишку привозу виказує лише одна мануфактура в кількости, одначе дуже незначній. Типовий товарообмін кольонії давно минулих часів доби меркантилістичного визиску!

Але куди-ж ця надвишка вивозу направляється? На це питання відповідає надто виразно слідуюча наша таблиця:

Вивіз по залізницях України до Московщини (РСФСР) за рік 1926/27 в тонах, а худоба в штуках.

(Чистий вивіз з відрахованням привозу[*])

	Всього вивезено за межі України	В т. ч. до Московщ.	% вивозу на Московщ.
Збіжа та борошно	981.838	805.312	82,0
Кам. вугіль	6.166.600	5.971.516	96,8
Чавун, залізо, сталь не у вироб.	766.813	719.640	93,8
Цукор	526.174	404.452	84,4
Сіль	385.588	308.931	80,1
С.-г. машини	89.435	82.343	92,0
Вел. рог. худоба	140.970	129.023	91,5

За час панування радянської влади на Україні напрями українського вивозу рішучо змінились. Очевидна річ, що це сталося під прямим впливом безоглядної централістичної політики московської радянської влади й завдяки тому, що зосередження майже цілої промисловости та торгу в руках радянської держави уможливило цю зміну напрямів вантажообігу, бо фактично унезалежнило цей останній від міркувань господарської доцільности взагалі та від уважання на інтереси народнього господарства України зокрема.

Образ, який в цьому відношенні дає наша остання таблиця, надто вже виразний і не потребує довгих пояснень. Чотири пятих, а то й всі 100% головної продукції народнього господарства України, оскільки вона виходить за межі країни, скеровується до Московщини. До інших країн СССР та за його кордони, оскільки вивіз йде по залізницях, вивозиться дуже мало. При цім слід зауважити, що хоч дещо з тих самих продуктів також привозиться з РСФСР на Україну, то цей привіз звичайно походить з немосковських її країн, як Крим та Північний Кавказ (Кубань), в той час як український вивіз йде в переважаючій своїй масі на північ, до Москви, до Ленінграду і на схід, навіть на Урал, до Туркестану та Сібіру.

При такій політиці випомповування богацтв України на користь Московщини нас не дивує, що радянська влада на Україні вважає „конче необхідним" звернути особливу увагу на „північні та північно-західні напрями залізниць" і туди вкласти найбільш капіталу з програми „пятирічки".

Тут намічається, опріч реконструювання та посилення напрямів на північ та північний захід, також додаткове нове будівництво, яке

[*]) Україна, статист. щорічник на 1929 р. стор. 272.

відкриє нові лінії — одну на Москву (через Купянське—Виньов), та дві на Ленінград (через Харків—Ворожбу, Унечу—Оршу та Льгов—Брянське—Вязьму—Лихославль).

Не слід одначе переоцінювати очікуваних благодатних наслідків транспортової української „пятирічки", навіть коли-б вона була вповні здійснена; принаймні що до залізничих шляхів України. Вже перед війною, ще царське правительство намічало збудувати на Україні біля 9.000 клм. нових залізниць. Між тим нині ледво дотягнено до відновлення чинности залізничої мережі 1913 року; радянська „пятирічка" сподіється збільшити довжину цієї мережі лише на три тисячі км.

Проф. С. Гольдельман.

Кооперативний експорт яєць в 1930 році.

(Продовження*).

Першим українським експортером яєць в Галичині став з власної ініціятиви С. У. К. в Теребовлі в 1928 р. Хоч довелося йому стратити поважну суму грошей на холодникових яйцях в 1929 р., то однак він не зневірився і цілий сезон в парі з П. С. К. в Копичинцях поборював всі труднощі в боротьбі за добре імя укр. кооп. експорту. Головна заслуга його в тому, що впровадив на заграничний ринок під українською фірмою та кооперативним знаком найліпшої якости товар з цілої Галичини. Та всетаки спроби стемплювати кожне яйце зокрема власними знаками, дали подекуди відемний вислід, а то не з вини Союза в Теребовлі, а через спекуляцію заграничних імпортерів. Вони, заграничні імпортери шукали яєць якости і величини теребовельської продукції і продавали їх як товар не галицький по вищих цінах і в тому саме шкодила їм печатка на яйцях. Тому, що наші експортери не мали за границею власних експозитур для детайлічної продажі яєць, не в силі були поширювати свій якостево добрий товар, а заграничний імпорт (головно Німеччина, Швайцарія та Австрія) є виключно в приватних руках. Спроби навязати сталий контакт з заграничною кооперацією споживача не дали ніякого позитивного висліду.

С. У. К. в Теребовлі скуповував яйця по кооперативах І. ступня в той спосіб, що висилав кожного тижня власні підводи до сіл і там на місці перебирав товар, чим поносив ризико евентуальних страт при опакованні і довозі до перерібчого магазину. Спосіб цей доцільний для забезпечення правильної достави товару до магазину, менше добрий під оглядом господарським, бо кооператива, передавши яйця до Союза в себе вдома, нераз і того самого дня чи найдальше другого чи третього дня їде в порожні до Союза по товар. Друга, безумовно добра новість в способі скупу яєць теребовельського Союза — к у п н о я є ц ь н е н а ш т у к и, а н а в а г у. Спосіб цей належалоб удосконалити і послідовно переводити в кожній місцевості в життя, бо він одинокий вплинувби дуже скоро на поправу плекання курий та яєчної продукції, що з погляду раціональности в годівельній господарці

*) Гл. „Кооп. Республ." ч. 1. за 1931 р.

буде мати надзвичайно велике значіння. Матеріяльний бік справи заставить кожну нашу господиню піклуватися плеканням тільки расових курий, а на торг виносити яйця тільки більшої ваги.

В 1930 р. Теребовельський Союз виекспортував 51.000 кіп яєць, що робить 2.125 скринь або 21¼ вагона. В порівнанні до 1929 р., скінчив 1930 р. зі звишкою около 4 вагонів. Він стояв в торговельних зносинах з імпортерами в Берліні, Карлсбаді, Відні і Трієсті. Весною вислав дві посилки до експозитури Центросоюза в Катовицях.

З сусідніх союзів співпрацював з Теребовельським Союзом, П. С. К. в Скалаті і доставив в 1930 р. 8.640 кіп, або 360 скринок яєць.

Матеріяльний вислід цілорічної праці вдоволяючий.

Третім з чорги кооперативним експортером був П. С. К. в Борщеві. Цей однак не працював цілий сезон, а почав свій вивіз доперва від травня. Район діяльности Повітсоюза в Борщеві належить до найбогатших яєчним продуктом повітів. Через брак оборотового капіталу не міг він: 1) зібрати відповідної скількости продукту; 2) зібраний продукт не завсігди міг продати безпосередньо за границю. Щоби скупими оборотовими засобами як найскоріше обертати, мусів обмежуватись в закупах, а закуплений товар продавати за посередництвом приватних експортерів, які давали відповідні зачети наперед на кілька днів перед висилкою даного вагона. За границею мають яйця борщівського Повітсоюза добрий попит, мимо того, що товар для заграниці залегкий, але цю недостачу вирівнювала добра якість і солідна перерібка.

Щоби здобути відповідні для експорту оборотові фонди, П. С. К. Борщів вів по кооперативах І. ступня акцію за збільшенням уділів, які члени вплачували в натурі яйцями і в той спосіб зібрав на цю ціль около 25 скринь яєць. В 1930 р. вивіз П. С. К. в Борщеві 2.683 скрині або 27 вагонів яєць по більшій части до Відня, а в послідніх тижнях сезону кілька вагонів до Парижа.

Матеріяльно вийшов П. С. К. в Борщеві вповні вдоволяюче, бо надвишка на експорті була понад 2.500 дол.

Четвертий експортер, це Подільський Союз Кооп. в Тернополі. Зібрав в 1930 р. 86.909 кіп яєць, з чого вивіз 33 вагони за границю, 60 скринь до Ґданська, а 10.475 кіп продав сирого товару на місцевім ринку.

Через цілковиту відсутність оборотових фондів попав Подільський Союз в повну залежність від капіталів приватних експортерів і не міг навязати ніяких звязків зі заграничними фірмами, а що більше, мав навіть негативні висліди в збуті свого товару за границею. Ця зависимість від чужого, в даному случаї ворожого капіталу, недала і відповідних матеріяльних успіхів, бо на 86.909 кіп яєць ціла осягнена надвишка брутто виносила 17.989.12 зол., з чого по обчисленні адміністраційних видатків не остає жадної білянсової надвишки, чи то для Союза, як експортера, чи для кооператив, як доставців. До того ще, коли всі Союзи експортери були дуже помітними регуляторами цін на місцевих ринках, то в Тернополі і цього осягнення на протязі 1930 р. не запримічено.

Пятий кооп. експортер, це Повітсоюз в Тлустім, який з льокальних недомагань не виекспортував ані одного вагона, а лише готовий до експорту товар скринками перепродував сусіднім приватним експортерам. Даних про скількість скуплених ним яєць під рукою немає.

Загальний, кооперативно-самостійний експорт яєць виносив в 1930 р. 278.652 кіп або 11.610.5 скринь, що робить 116 вагонів. Вартість експортованого товару виносить около 280.000 дол.

Дир. І. Мартюк.

Питання сільсько-господарського кредиту в освітленню знавців аґрарної антанти.

Аґрарна антанта,*) — порозуміння восьми держав східньої та середньо-полудневої Европи, — є одним з цікавих фактів у боротьбі европейського континенту з господарською крізою і мабуть початком нового господарського обєднання держав, що мають одну спільну рису: є продуцентами збіжа. Серпнева варшавська конференція, за нею букарештенська, дальше зїзд представників експортових інститутів та створення центрального експортового бюра, мусіли всі наткнутись на одно з найболючіших питань теперішної кризи сільського господарства: питання с і л ь с ь к о-г о с п о д а р с ь к о г о к р е д и т у. Це питання надто складне для вирішення на загальних нарадах, тому рішено скликати для цеї справи окрему конференцію знатоків сільсько-господарського кредиту, яка й відбулась в Варшаві в часі 10—13. листопада 1930 р. На ній були заступлені всі держави аґрарної антанти: Болґарія, Чехословаччина, Естонія, Югославія, Латвія, Румунія, Мадярщина і Польща. Конференція знавців цього кредиту доручила своїм урядам довший меморіял, який займається всеціло тільки питанням кредиту в сільському господарстві, точніше одним його родом, середньотерміновим кредитом, бо головна варшавська конференція рішила такий кредит передусім брати під увагу. З головними гадками цього меморіялу і їх мотивуванням хочемо познайомити наших читачів, бо на цьому тлі ясніщими стають ріжні проблеми аґрарної кризи, що на нас більше відбивається, чим на других, хоч може й подібних з господарського боку — але державних — народах.

На вступі зазначують знавці, що аґрарну крізу, яка повстала через надмір збіжа, хоче аґрарна антанта поборювати створенням таких засобів в поодиноких державах, які нормувалиб і контролювалиб вивіз зерна за кордони держав, евентуально таких установ, що цей вивіз переводилиб. Неправильність у вивозі походить теж з того, що хлібороби не мають можливости піддержатись кредитом, який давби їм змогу продавати жниво на протязі цілого року, а тому продають його нагло тоді, коли тільки воно здатне до продажі. В часі господарської кризи, через брак кредитів, мусить хлібороб братись за продукцію, яка вимагає найменше оборотових капіталів, а нею є власне продукція збіжа. Це тільки поглиблює крізу. Зноваж перехід на продукцію іншу, інтенсивнішу, вимагає знова грошей, а через знижку цін збіжа їх не має хлібороб, тому мусить взяти знова під увагу кредит, без якого

*) Гл. про це статтю інж. Е. Храпливого: „Аґрарна антанта — її повстання, праця та ціли“ — „Діло“ ч. 6. з дня 7. січня 1931 р.

не є можливою боротьба з крізою і її наслідками. Кредит для хліборобів зацікавлених тут країв є зовсім можливий що до його забезпечення тому, що варстати хліборобської праці є відносно мало обдовжені, а тому є доброю запорукою сплачення евентуально наново затягненого кредиту.

Меморіял займається, згідно з дорученням головної варшавської конференції тільки середньотерміновим кредитом, як формою новою в сільському господарстві, при чім однак звертає увагу на це, що цей кредит не може заступити клясичних форм сільсько-господарського кредиту: коротко-і довготермінового.

Переходячи в меморіялі до форми сільсько-господарського кредиту, звертають увагу знавці, що продукція в сільському господарстві треває бодай коло одного року для рослин, а багато більше для тварин. Тому не аж для сфінансування продукції, а тільки для продажі зернових чи загалом польових продуктів треба бодай 6—12 місячного кредиту, при чому форма 3-місячного, отже короткоречинцевого промислово-торговельного кредиту є цілком не до применення в сільському господарстві. Зноваж для сільсько-господарської продукції є необхідним довший кредит. Тут однак відповідає часто середньотерміновий кредит кількалітний, краще, чим довготерміновий кількадесятьлітний. Бо при закупні пр. расової худоби вертається вклад гроша на протязі кількох літ, а тоді звернені гроші інкасує хлібороб замісць сплачувати довготерміновий кредит, а в висліді остають прикрі і довгі ратальні сплати, що може легко довести господарство до руїни. Тому-то треба створити для сільського господарства нову форму кредиту, кредит середньотерміновий, що виповнить люку між 3-місячним торговельно-промисловим і довготерміновим кредитом. Ця нова форма кредиту в сільському господарстві організується в Европі тільки в виїмках з початком цього століття, а в більшім розмірі щойно після війни. Однак практично була вона введена вже до війни через легку пролонґату короткотермінового кредиту. Коли практика довела до створення такої форми кредиту в сільському господарстві, то треба уняти її в відповідні формальні рямці.

Середньотерміновий кредит повинен бути ужитий в першу чергу на цілі продукції, а зокрема на її раціоналізацію, зменшення самокоштів, поліпшення організації плодоторгівлі та поліпшення якости продуктів. Отже частина цього кредиту булаб ужита на побільшення оборотових капіталів, друга на інвестиції, що скоро амортизуються і зуживаються. Через збільшення оборотових фондів для сільського господарства уможливиться раціоналізацію самого господарства, через це продажу продуктів на протязі цілого року, а знова через це кращу організацію плодоторгавлі. Кредит середньотерміновий, як оборотовий капітал, повинен починатися 9-місячним (погної) і не переходити 18-місячного кредиту. Зноваж середньотерміновий кредит на інвестиції в сільському господарстві не повинен переходити границі 5 років. Меморіял наводить приміри терміну інвестиційного середньотермінового кредиту: 1) інвестиції, що амортизуються на протязі 2 років: закупно с.-г. знаряддя (плуги, борони), деяких тварин (льохи, барани), кошти корчування і перебрання неужитків під управу, усунення ріні (каміння), мерґльовання, дрібний ремонт і уладження будинків;

2) амортизація на протязі 3-ох років: купно тварин (кнурі, корови), робочі тварини, деякі машини (косарки, сівалки, жниварки), заложення пасік, конверсія дрібних довгів, головно затягнених поза кредитовими установами;

3) амортизація на протязі 4—5 років: закупно інших продукційних тварин, дорощих машин (трактори, молотільні, жниварки-вязалки, зерночистки), ремонт, уладження й побільшення будинків, будова дрібних будинків (хліви, курники), конверсія дрібних довгів і урегульовання родинних фінансових справ — головно сплат і посагу, засаджування винниць, рож, хмелю, уладження ставів, будова теплярень, сушарень тютюну, закладання яринних городів, ріжні удосконалення, як комасація, якщо вони збільшують дохід і скоро амортизуються.

Це все очевидно тільки приміри для унагляднення, який саме кредит треба розуміти в границях 2—5 років.

В більшости країв східньої і середньої Европи не було на ці цілі середньотермінового кредиту, а через те: 1) хлібороби мусіли брати короткотерміновий, недогідний і дорогий кредит; 2) немогли ужити його ні на збільшення оборотових капіталів ні на інвестиції, а через те не могли теж пляново розложити втрат лихих і дорібку добрих років.

Середньотерміновий кредит не обдовжить більше сільського господарства, чим дотеперішний короткотерміновий, отже в загальному обдовження села мало збільшиться.

Щоби ця форма кредиту була дійсно добре ужитою, треба завести контролю ужиття грошей. Ця контроля можлива перед ужиттям, або аж по ужиттю. Перед ужиттям тяжко провірити чи воно буде дійсно таке, як треба, хіба що видаватимуть ці позички кооперативні установи. Інакше контроля можлива тільки по ужиттю позички. Колиб позичку ужито на інші цілі, чим вона призначена, мусілаб дана установа її перед речинцем виповісти.

Відносно ґарантій, на підклад яких можна буде давати середньотерміновий кредит, то передбачується ґіпотеку, застав рухомостей, ґарантію особисту і ґарантію установ, головно спілок чи кооператив. Ґіпотечне забезпечення пропонується не на першому, а на другому місці до висоти 10—15 проц. оціненої вартости нерухомости. На першому місці прийшлаб колись довготермінова ґіпотечна позичка, яка занялаб небільше 50 проц. вартости нерухомости. Зноваж забезпечення середньотермінового кредиту на першому місці замкнулоб шлях для цього другого кредиту. Деякі знавці твердять, що оба кредити: середньо і довготерміновий не повинні разом переступати границі 50 проц. оціненої вартости недвижимости. Рівночасно бажаним булоб, щоби в поодиноких державах упростити і подешевити оцінку недвижимостей та кошти ґіпотечних формальностей, бо це дуже утруднює затягання середньотермінових позичок.

Застав рухомостей повинен бути уможливлений законодавством поодиноких держав через вписування його до окремих реєстрів при судах, при чому однак рухомости остають дальше в розпорядимости сільського господарства. Це найдоцільніша форма ґарантії цего кредиту, однак досі мало уживана й не всюди правно розроблена.

Особиста ґарантія хліборобів за порукою 2—3 інших та якоїсь установи видається теж доброю. Це головно добре тоді, коли ходить про кредит 9—18 місячний, отже короткий. Вкінці ґарантія спілок чи

кооператив за кредит, затягнений їх членами для справ ними переводжених (пр. меліонаційних спілок), є самозрозуміла і вистарчаюча.

Про форму середньотермінового кредиту треба говорити з двох точок погляду, а то: 1) форма кредиту для установ, що його будуть уділювати і 2) форма, в якій одержує його хлібороб.

Коли ходить про кредит до 18 місяців, то банки могли б користати з термінових вкладів чи інших доступних банкові готівкових засобів. Однак навіть в цім випадку не можна уживати для середньотермінового кредиту капіталів, повірених банкам у виді вкладів „à віста". Що до кредиту довшого чим 18-місячний, отже інвестиційного, то повстає конечність емісії облігацій поодинокими кредитовими установами. Однак прінціпом мусить бути, що хлібороб дістає позичку готівкою, а не облігаціями. Колиб позички виплачувано облігаціями, мусілоб, через уміщування на грошовім ринку облігацій поодинокими позичаючими, прийти до зрозумілої знижки їх курсу, що зовсім не є бажаним і минається з ціллю цілої акції. Емісії могли б бути також лише внутрішні, однак уміщення емітованих облігацій в цьому і попередньому випадку перебирає на себе все емітуюча установа. При ліквідації емітованих облігацій через сплату затягнених кредитів мусить банк розпоряджати певними окремими фондами, бо ідеальна гарантія між терміном сплати емітованих облігацій, а терміном сплати кредитів не може бути вдержана. Спеціяльно звертають увагу на це, що курс емітованих облігацій мусить як найбільше зближатися до паритету.

Право до емісії облігації середньотермінового кредиту малиб або вже існуючі банки або для цеї ціли окремо отворені. Колиб емітували їх існуючі установи, то користь з цього та, що вони розпоряжають вже певним основним капіталом і технічним апаратом. Творення окремих установ для емісії таких облігацій має знова ту добру сторінку, що вони можуть в усіх зацікавлених державах мати однакову організаційну основу і устрій. Колиб тепер існуючі установи емітували облігації, то мусілиб виділити у себе певні фонди на повне їх забезпечення. Прінціпом однак мусить бути, що в державі є тільки одна емітуюча установа, бо в противному разі витворивсяби хаос ріжних облігацій, з ріжним курсом, забезпеченням і т. д. Другі кредитові установи моглиб помагати емітуючій гарантією, капіталами, льокуванням облігацій за кордоном.

При кінці звертають знавці увагу, що порозуміння між восьми державами мусить відноситись теж до льокування емітованих ними облігацій середньотермінового кредиту на закордонних грошових ринках, щоби оминути там непотрібної конкуренції.

Крім того вважають, що необхідним є закомунікувати цей меморіял Союзові Народів і Міжнародньому Хліборобському Інститутові в Римі, як в цій справі зацікавленим установам. До меморіялу долучено квестіонар з інформаційними питаннями про стан хліборобського кредиту і його правне оформлення в поодиноких державах. Відповіді на цей квестіонар будуть надзвичайно цікавим матеріялом для студій над питанням сільсько-господарського кредиту.

Ця конференція розглянула перший раз по війні основно справу сільсько-господарського кредиту, створила певні рямці для урухомлення середньотермінового кредиту і дала зацікавленим державам реальну основу до лікування чи не найбільшої болячки теперішньої

сільсько-господарської кризи: браку відповідного кредиту для села.

Над цим питанням повинні призадуматись і наші економісти, а в першу чергу наші кооператори-кредитовці, бо нас воно неменше болить, чим хліборобів других народів. **Інж. Евген Храпливий.**

СУСПІЛЬНА АГРОНОМІЯ.

Які поліпшення принесла громадська аґромомія дрібному господарству?

Минуле століття принесло кілька великих аґрономічних винаходів: металеві плуги, культиватори, борони, сівалки, помічні погної; ранні, засівні і просапні пари, підорювання стерні, зелене угноєння (сідерація); пояснення впливу метеликоцвітних рослин на ґрунт шляхом відкриття коріневої бактерії, сполучення посіву метеликоцвітних трав на полях з угноєнням перед травою фосфором і калієм в подвійній кількости (система Солярі), чиста культура коріневих бактерій (нітраґін, азотоґен), відкриття нітрифікуючих, денітрифікуючих і амонізуючих бактерій в ґрунті і виділення їх чистих культур, закони мінімума — оптімума — максімума падаючої плодючости землі, то що.

Двацяте століття принесло: поновне відкриття законів спадковости Менделя, чисті лінії Йогансена, мутації Де-Фріза, прінціп полімерії Нільсона-Еле, закони неменделюючої спадковости Бетсона, „перехрещування хромозом" Морґана, закон гомольоґічних рядків та осередків формотворення Вавілова; с.-г. трактори, фрези, комбіновані плуги, комбіновані сівалки (подвійної комбінації — насіння + погній і потрійної комбінації — насіння збіж + насіння трав + погній), нові прилади для сортування і чищення насіння (сортувальний стіл, магнетна машина для чищення насіння конюшини від насіння повитиці), комбайни великі і дрібні (жниварка й молотарка разом); нові погної напр. „нітрофоска І. 9.", що має: 15,5% азоту + 15,5% фосфорової кислини + 22, окису калію), хемикалії для протравлювання (байци) — „устулюп", „гермізан", стрічкові посіви звичайною і комбінованими сівалками; чудесні сорти с.-г. рослин (напр. бараболі: „Деодара", „Крюґер"; пшениці: „Маркіз", „Ґарнет, „Українка"; „Кооператорка", „Земка", то що); чудесні раси с.-г. тварин (в Америці найвища молочність корови — 16.700 кґ. млока в рік, найвища несність курок — лекторнок — 351 яйце в рік; в Німеччині найвища молочність санських кіз — 1714 кґ. молока в рік, крілики „касторекси", „шеншеля" то що), селекція бджіл, шовкопрядки, риб, то що.

Громадська аґрономія XIX ст. пропаґувала переважно уживання с.-г. машин, помічних погноїв, посів метеликоцвітних трав (конюшини, люцерки, еспарциту) на полях в многопільних сівозмінах та систему Солярі, поліпшення худоби в собі і шляхом припливу чужої крови, годівлю худоби по нормах (після заведення контролі продуктивности тварин — 1895 р.), то що.

Громадська аґрономія XX ст. до цих аґрономічних заходів додала пропаґування нових сортів с.-г. рослин, боротьбу з хворобами та шкід-

нками с.-г. рослин, стрічкові посіви, моторизацію господарки, електрифікацію двора, нові раси с.-г. тварини і дробу; контролю годівлі свиней; масові досвіди в дрібних господарствах в цілях експериментальної контролі с.-г. виробництва; рахівництво дрібних господарств в цілях бухгалтерської контролі с.-г. виробництва, то що.

Разом з тим і в XIX і в XX ст. громадська аґрономія постійно закликала господарів до орґанізації в с.-г. кооперативи винаходила нові форми с.-г. кооперації (нпр., контрольні т-ва в Данії, досвідні кружки — в Німеччині, рахівничі т-ва в Данії й Швайцарії), закликала до дальшого зміцнювання с.-г. кооперації в Союзах і вседержавних Централях, то що. При тому увесь час поліпшувалися методи позашкільної аґрономічної праці з метою швидше і глибше вплинути на с.-г. населення.

Поруч з тим досвідна аґрономія продовжувала розвивати, заглиблювати і пристосовувати до місцевих умов с.-г. науку, а шкільна аґрономія виховувала нові кадри аґрономічних робітників, з кожним роком поліпшуючи методи навчання та виховання в с.-г. школах.

Чи пощастило ж громадській аґрономії „вплинути на волю і розум“ дрібного господаря? Чи перейшли вичислені вище аґрономічні винаходи в практику дрібних господарств? — Так! Багато з того, що було винайдене с.-г. вченими, с.-г. науковими та с.-г. досвідними установами, вже передане господарям-практикам, але ще більше, мабуть, лежить мертвим капіталом без ужитку с.-г. практикою. Принаймні на Наддніпрянській Україні сільсько-господ. досвідні установи зробили стільки, що коли-б лише половину тих винаходів і висновків примінило українське селянство в своєму господарстві, то не було-б в Европі богатшої країни, і то без всякої „колєктивізації“, розстрілів, вислань, то що. На жаль, брак загальної освіти у с.-г. населення, малий порівнюючи розвиток аґрономії позашкільних методів та с.-г. шкільництва, а головне — сучасний соціяльно-економічний і політичний режім на Наддніпрянській Україні, що побудований на цілком помилкових підвалинах (див. попередні розділи 3—4-ий*), — все це не дає можливости українському селянству використати ці дорогоцінні скарби, які українські с.-г. досвідні установи нагромаджували протягом 50 років (перші наукові с.-г. досвіди запроектував проф. А. Зайкевич р. 1880).

Трудно підрахувати в грошевих одиницях ту матеріяльну користь, яку дають населенню с.-г. досвідні та селєкційні установи. Можна лише навести де-які обрахунки, що приблизно показують, скільки саме с.-г. населення недобирає з своїх піль тому, що не ходить коло землі так, як ходять коло неї на с.-г. досвідних та селєкційних стаціях (але тут треба мати на увазі, що на досвідних і селєкційних стаціях є багато т. зв. „контрольних“ парцель, на яких навмисне — для порівнання провадиться найпримітивніша господарка — така, як у найгірших господарів району стації, — тому пересічні висновки для стацій завше нищі, ніж на парцелях з поступовою господаркою).

Наприклад, в районі Сумської с.-г. досвідної стації на Харківщині по обрахунках проф. М. Єгорова:[1])

*) Гл. „Кооп. Респ.“ за 1930 р.

[1]) Проф. М. А. Єгоров. „Вопросьі удобренія почв“. Видання „Харк. Общ. С.-Х. Союза Коопер“. Харьков, 1919. стор. 3.

Врожай в м. сотнарах з 1 га:

НА ЯКИХ ЗЕМЛЯХ	Найменший		Найбіл. (пересіч.)	
	оз. жита	вівса	оз. жита	вівса
1. На сумській досвідн. стації	11,1	15,0	22,1	20,5
2. Пересічний (середній) на селянських землях навколо досв. ст.	9,8	9,9	9,8	9,9
На с.-г. досвідній стації врожай більший за врожай на селян. землях на м. сотн.	+1,3	+5,1	+12,3	+10,6
Або у відсотках від селян. врожаїв . .	+13,06%	+51,51%	+125,51%	+107,07%

В Самарській губ. по обрахунках проф. М. Тулайкова:[2])

НАЗВА ЗБІЖА:	Площа посіву в га.:	Врожай з 1 га в м. сотн. по данних Безенчукської с.-г. досвід. стації:	Збільшення (+) в порівнанні з пересіч. врожаєм для губернії м. сот.	Вартість надвишки врожаю в ам. дол.
1. оз. жито	992.727	14,26	—|—8.645.000	—|—62.036.520
2. яра пшениця . .	2.498.182	9,00	—|—10.686,667	—|—108.696.224
3. овес	305.454	12,15	—|—2.286 667	—|—17.122.560
4. просо	147.273	10,50	—|—921.666	—|—7.620.340
Разом для одніеї самарської губ. за один лише рік	3.943.636	?	—|—22.540 000	—|—195.475.644

В Уманському повіті в 1921 (посушливому — голодному) році після моїх обрахунків:

НАЗВА РОСЛИНИ	Врожай в м. сотн. з 1 га:		Селяне не добрали з 1 га м.сотн.	Посівна площа в повіті га.:	Загальний недобір в повіті м. сотнар.	Пересічна ціна довійни за 1 м. сотн. в ам центах:	Загальний недобір в повіті в ам. долярах
	На досвідній с.-г. ст.	У селян:					
1. оз. жито . .	11,3	6,9	4,4	30.819	138.430	330	306.649
2. пшениця .	11,2 (яра)	6,8	4,3	33.901	149.165	306	456.077
3. ячмінь . .	6,5	4,4	2,1	53.077	114.337	225	256.845
4. овес . . .	7,8	5,0	2,8	17.807	51.145	228	116.489
5 просо . . .	14,9	5,8	9,1	10.444	97.176	225	218.297
6. гречка . .	9,8	4.3	5,5	10.788	60.317	225	134.496
Разом для пов. лише за р. 1921	—	—	—	156.836	610.570	—	1.489.864

[2]) Тамже стор. 4.

Отже в 1921 посушливо-голодному році один тільки Уманський повіт недобрав в наслідок невикористовування винаходів і висновків уманської с.-г. досвідної ст., яка працює від р. 1914 (с.т. в 1921 р. мала лише 7 років праці тай то праці в добу війни й революції), ріжного збіжа біля 610.000 м. сотн. вартости біля 1½ міліона ам. долярів. Таких повітів в межах 9 губ. Наддніпр. України було 99, — отже грубо беручи, с.-г. населення Надніпр. України 1921 р. недобрало з своїх піль щонайменше 150,000.000 ам. долярів в порівнанні з урожаями на с.-г. досвідних стаціях.

Так само нові сорти с.-г. рослин, що їх виводять на селєкційних стаціях, приносять величезні прибутки с.-г. населенню і державі.

На Наддніпрянській Україні виведені слідуючі сорти пшениць, що характеризуються такими числами:

На якій с.-г. досвідній чи селєкц. стації виведений:	Назва нового сорту:	Який сорт засівали давніше	На скільки більше від старого сорту родить новий сорт з 1 га:	
			в м. сотн.	у %% врож. стар. сорту.
1. Катериносл. Краєв. ст.	Ярі ч.051 та 038	„Ґарновка“	2½-3 м. сотн.	22—23%
2. Катдриносл. Краєв. ст.	Оз.065,03,046,040	Черв. Грушів		10—15%
3. Харківській Краєв. ст. (пересічно за 12 р.) .	Арнаутка-Кочіна	Білокорка-Грушів	3 м. сотн.	34%
4. Одеській Краєвій стац.	Кооператорка	Місц. Банатка		15—20%
5. Одеській Кр. ст. 1921 р.	Кооператорка	Сандомірка	7½ „ „	100%
6. Іванівській (Харк.) селєкц. стації 1920/21 р.	ч. 348	Місцева Пархомівська Банатка	7,75 „ „	біля 70%
7. Іванівській (Харк.) селєкц. стації 1920/21 р.	ч. 466		6,83 „ „	
8. Іванівській (Харк.) селєкц. стації 1921/21 р.	„Альфа врож.“		6,68 „ „	
9. Іванівській (Харк.) селєкц. стації 1920/21 р.	„Бета врож.“		7,07 „ „	
10. Іванівській (Харк.) селєкц. стації 1920/21 р.	„Схрещена“ 2704 та 2705		4,30 „ „ 4,80 „ „	біля 20%

Західно-українські землі під Польщею багато з цих духових скарбів могли-б використати (роботи стацій Полісся та Лісостепу), як би... як би західно-українське суспільство хоч трохи більше знало про с.-г. науку, с.-г. досвідні установи, їх досягнення, про громадську аґрономію взагалі і окремі її галузі зокрема, про приватно- і народньо-господарське значіння цього всього; як би західно-українське суспільство хоч трохи більше журилося своїм сільським господарством та його долею; як би воно заглядало хоч трохи далі наперед, а не було таким короткозорим, як є нині.

Як би!... На жаль, дорослих людей дуже трудно переучувати і перевиховувати!... Тому треба більше уваги звернути на молодь та її аґрономічну освіту, тішучи себе надією, що бодай за 10—15 років, але від тої праці дійсно будуть потішаючі наслідки. Такий висновок амери-

канської аґрономії, яка за остнні 15 років з усією силою кинулись на орґанізацію діточих с.-г. клюбів та клюбів с.-г. молоді. Такий висновок і польської аґрономії, що за останні роки розвернула величезну сітку цих клюбів. До такого висновку мусимо прийти й ми!

Доц. В. Доманицький.

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

Про кооперативний збут овочів.

Конечною метою кожного господарства є підвищення його кількісної та якісної продукції, цебто одержання найбільшої кількости продуктів гарної якости, які можливо найвигідніше продати на ринку. Але не досить мати товар гарної якости; треба ще знати, як доцільно та вигідно його продати.

Коли зі збутом продуктів рільництва, чи скотарства у нашого селянства буває не все гаразд, то що до садовини справа здебільшого є зовсім кепська. Треба зважити на це, що в садівництві ми маємо діло з товаром, який скоро псується, тому господар буває примушений після збору овочів якнайскорше його продати, часом без усякого прибутку для себе. Витримувати його та чекати більше високих цін селянин не має змоги. По перше, самі властивості садовини (в значній частині) не припускають цього (ярі-літні сорти садовини та ягоди), а по друге — окремий господар в богатьох випадках не має в своїому господарстві відповідних приміщень, півниць тощо.

Отже становище для господаря є зовсім траґічне, особливо в урожайні роки, коли місцеві ринки переповнені великою кількістю овочів. Ціни на них стають в той час дуже низькі й селянин радий позбутися товару за аби яку ціну. А в тойже час великі міські центри та спеціяльні овочарні відчувають велику потребу в овочах і ціну за них платять високу. Отут і починається спекуляція приватного купця. Добре свідомий про стан овочевого ринку взагалі, він скуповує за безцін у селян овочі й відправляє до міста, де є постійний попит на них та де ціни на овочі стоять високі, збираючи в цей спосіб великі зиски. Отже цілком ясно, що окремому селянинові надзвичайно трудно, майже неможливо без якоїсь допомоги вийти з цього безпорадного становища.

Вихід тут може бути один: селянство повинно обєднуватись, гуртуватись, щоб спільно збувати свою садовину-овочі, як то давно вже робиться при збуті інших продуктів сільського господарства (товариства для збуту яєць, масла та ін.). Такі обєднання продуцентів садовини — спеціяльні товриства — треба засновувати в околицях, де садівництво взагалі поширене серед селянства, а особливо там, де ця галузь може відоґравати значну ролю в економіці садівництва тощо. В нас те завдання повинен би виконати Центросоюз, яко госп. централя кооператив.

Вигоди від обєднаного кооперативного збуту садовини для селян дуже наочні і корисні. По-перше, таке обєднання селян-садівників має змогу налагодити доцільний збір овочів, їх уміле сортування та доцільне пакування, цебто виготовити одноманітні стандаризовані значні транспорти овочів для збуту.

Це обєднання придбає по дешевій ціні або на кредит все потрібне до пакування овочів — тару та пакувальні матеріяли.

При прийманні овочів від своїх членів воно припильнує, щоб товар був гарний та відповідав вимогам ринку тощо. Далі така кооператива має повну можливість звязатися з вищими кооперативними установами в справі кредитування своїх членів під наявний товар, який ще не збуто.

Це допоможе господарю не дуже квапитися з продажею своїх овочів та дочекатися вигідніших цін. Кооператива малаби за задачу тоді влштувти сховище (склд) або відповідний склеп для тимчасового переховування садовини до часу збуту.

Транспортування овочів залізницями навіть у звичайних ваґонах, звязане з усякими турботами, які краще й дешевше можливо буде розвязати лише при обєднаному збуті. І ясно, а це саме головне — збут садовини піде орґанізованим шляхом, минаючи приватного посередника, що й досі збогачується на праці селянина. І якраз тепер в справі збуту садовини для кооперації відчиняються якнайширші можливости та перспективи. По-перше, вона виступає на ринок зі значними партіями доброї якости одноманітного товару. Вже це одно підвищує ціну на цю садовину. Кооператива, маючи в своєму розпорядженні гарний товар, може входити в зносини з метою збуту з великими міськими споживчими кооперативами та овочарнями. Таким чином, всі прибутки, що одержував приватний посередник, залишаться у продуцента-селянина й цим буде осягнена ціль і селянин-садівник одержить те, що йому належиться за його працю, а споживач одержить гарної якости продукт за невисоку ціну безпосередньо від продуцента.

Крім того не можемо забути ще одного положення в цій справі. Річ в тому, що при кооперативному збуті садовини можемо піднести й культурний стан самого садівництва взагалі. Кооператива малаб змогу зорґанізувати своїх членів і для культурного догляду садків через свого інструктора садівництцва при Повітовім Союзі Кооператив, де він в спеціяльних садівничих околицях повинен обовязково бути. Подібно, як нині є при П. С. К. аґрономи.

Тоді згаданий садівничий інструктор чи спеціяліст-аґроном мавби завдання не лише доглядати садів, але і дати поради про відповідні матеріяли та приладдя для боротьби з шкідниками і про літературу з садівництва, а при тім влаштовувати короткотермінові садівничі курси для своїх членів. Одним словом — давати інструкторську допомогу в садівництцві тощо. Тепер така орґанізація вже є на великій Україні „Всеукраїнська Спілка Садівницьких, Городницьких та Пасічницьких Кооператив", так звана „Плодоспілка". Ця орґанізація, що утворена на Україні з початку 1926 року, обєднує садові, городні, виноградницькі та пасічницькі кооперативи. Очевидно, що такі спілки

в культурних західних державах, як Німеччина, Чехи, Англія та Америка були й ще далеко перед війною.

Отже такі спілки малиби на меті всебічно допомагати розвиткові садівництва шляхом:

1) орґанізації збуту овочів,

2) влаштування підприємств та ведення технічних операцій щодо перерібки садовини та городовини,

3) представництва та захисту інтересів своїх членів.

Таким чином перед нашими кооперативними орґанізаторами і діячами стоїть негайна невідкладана справа обєднання селян садівників в збутові садівничі кооперативи. Лише цим шляхом наше українське садівництво підвищить свою прибутковість. А це далі буде сприяти поширенню цієї важної галузі сільського господарства в краю, позитивно впливати на добробут нашого селянства. Лише кооперативним шляхом ми зможемо налагодити прибутковий збут наших овочів у великі міста і експортувати нашу садовину та городовину за кордон.

Збут за кордоном українських овочів річ цілком можлива й реальна.

Мих. Бардеґа.

СТОРІНКА ЧИТАЧА.

Брак ідеї.

В листопадовому числі „Кооперативної Республики“ надруковано статтю о. Й. Раковського: „Стан і потреба кооперативного освідомлення в нашім народі“. Признаюсь, що я з захопленням читав цю статтю кілька разів, бо вона дуже правдиво і влучно схоплює деякі негативні сторінки суспільного життя на галицьких землях. Вона є чимось новим і свіжим в дискусії про нашу кооперацію по цей бік Збруча. Вся наша біда лежить не в тому, що населення наше є бідне і несвідоме, бо, як правильно зауважує о. Раковський, воно лекше проймається кооперативною ідеєю, ніж то було в свій час з іншими народами, а біда в тому, що нам бракує ідейности, бракує просто ідеї кооперації. Це є основне і шкода всяких зусиль, коли на провідних місцях будуть і надалі сидіти лише т. зв. торгівці, а не ідейно свідомі кооператови. Маса народу, загал тоді не буде зрушений з місця, а окремі одиниці закиснуть в крамарстві. Зокрема треба підкреслити ролю проводу в наших повітових союзах. Цей провід стоїть найближче до народніх мас, до „низів“ і він може принести найбільше добра або зла нашій кооперації. Коли нині більшість цих повітових союзів опинилася в тяжкій ситуації, то виключно тільки тому, що ними кермували не кооператори, а лише — торгівці. І заремним буде тут нарікання на господарську крізу чи якісь інші зовнішні перешкоди. Ні, не в них лежить причина лиха, бо кооперація, як така, не знає крізи. Крізу може переживати тільки капіталістичне господарство, яке розраховане на зиск і спекуляцію. Коли міняється господарська конюнктура, спекуляція не вдається і підприємство хилиться до упадку. В кооперації

цього нема і не може бути, бо тут робиться тільки справедливий обмін дібр, пристосовуючись до існуючих обставин. Правда, крізу можуть відчути і члени кооперативи, але кооперація сама, як форма суспільної організації, її не відчуває. Навпаки, під час тяжкого господарського положення ряди скооперованого населення замикаються ще тісніше.

Я вже підкреслював на сторінках нашої преси, що кооперація, висловлюючись фіґурально, це є люде і тільки люде. Ідейний кооператор цього не забуває ані на одну хвилину і кожну справу трактує тільки з цього боку. Тому на становища директорів, інструкторів і т. д. треба вибірати не тільки вишколених торговельно, але й свідомих кооперативно людей. Тоді маса відчує ідею кооперації, і обійдеться без особливого нервування і нарікання на цю масу. Вона швидко зрозуміє, про що ходить і постепенно перейметься довірям до свого проводу. Нині ми ще далекі від такого стану. Наведу один примір: Голова Надзірної Ради в одній кооперативі, коли я туди приїхав за „стяганням" боргів, мені прямо сказав: „Пане, ви дуже красно говорите, але на ділі що іншого робите, впхаєте хлопа в біду а потім самі його нищите. Ви всі такі пани, — додав він з огірченням, — коли ви ще є бідненькі, то дуже прихильні для хлопа, а коли на хлопові розбагатієте, то готові з него сім шкур зідрати". Інші мені цього не казали, але можливо, що так само думали, бо були менш одверті і щирі. Це є характерний покащик взаємовідносин між „низом" і „горою" в нашій кооперації. Знов один справник кооперативи мені відповів, коли я запитав його, де він товари купує: „Тепер, каже, купую у трьох жидів: у Левензона, Менкеса і в Союзі, лише в Союзі з обовязку, а у двох інших з інтересу". А з продажею яєць він цього третього „жида" зовсім оминав, бо ніколи не міг договоритися про ціну. Хтось може скаже, що тут була за слаба пропаганда кооперативної ідеї. Ні, пропаганда була вистарчаюча, але вона може найбільше шкодила, бо говорилось одне, а робилось друге, бо переважали мотиви „лише — торгівлі" і інтересу, а не ідеї.

Тому частіше і частіше треба говорити про те, про що говорить в своїй статті о. Раковський — про потребу зміни та про підготовку дійсно ідейних кооператорів. Лише тоді підемо вперед, інакше буде недобре. При засаді „лише — торгівлі" у нас щораз частіше появлятимуться всякі Цісики, що будуть обкрадати нашу кооперацію, а загал буде з цього витягати лише негативні висновки.

Др. Г. Нянчук.

Хто читає часопис, а не передплачує,

той не цінить, не шанує чужого труду і добра!

Відновіть передплату, вирівняйте залеглости!

НАУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ.

Раціоналізація бюрової праці.

(Продовження*).

Раціоналізація чинностей.

Раціональніша організація праці має на меті збільшення викону і зменшення витрати енергії, в кожнім разі зменшення коштів і ризика. Останнє спеціяльно важне є й для богатьох „духових“ праць у конторі. Бюрова праця часто вимагає не тільки скорости, але і безпечности щодо якісної сторінки викону. Поліпшення виконів і заведення машин, які працюють безпечніше, впливає на ту якісну сторінку. Але це вимагає (поза машинами) збільшення енергії, а навіть машини оплачуються тільки тоді, коли їх обслуговує вправний персонал. Коли-ж від бюрових урядовців вимагається більшої виконности, а не можна до цього йти шляхом інтенсифікації праці, то ясно, що розвязки належить шукати в раціоналізації передумов праці і відносин, в яких вона відбувається.

1. Наукове дослідження праці є очевидно першою умовою раціонального її утворення, але якраз в ділянці бюрової праці досі дуже мало назбирано точних даних у висліді наукової аналізи, тоді як у сфері технічно-продукційного процесу є їх доволі богато. Не дивлячись на те, що саме з заведенням новітніх науково основаних способів праці, адміністрат. апарат переважно збільшився, значить збільшилася і кількість бюрової праці. Усім відоме імя Тейлора і відомий розвиток тейлоризму в новішій добі. Але конкретно для бюрової праці Тейлор не багато зробив. Він поклав лише основи під часові студії та нове бюро праці, виконав богато у ділянці плянової підготовки і систематичного розмежування так духової як і фізичної праці[2]). Але поставлених ним принціпів економізації праці він не примінив до бюрової праці: на трох „продуктивних“ робітників призначає одного „непродуктивного“ адміністратора. На полі бюрової праці і нпр. тісно з нею звязаного обрахунку собівартости Тейлор майже нічого не дав, не зумівши уникнути жахливої писанини (Vielschreiberei), що якраз противиться науці про економізацію сил.

Пізніші організатори пішли шляхом тейлоризму, але в напрямі сприятливішім для бюрової праці. Особливий її характер виявляв особливі вимоги. В бюрі є богато духової праці у тім розумінні, що її продукт не є матеріяльним виробом, цінним своїми матеріяльними прикметами, а не духовим змістом. Тут здебільшого немає продукту, на якому можна би слідкувати за поступом праці, механічно порівнювати, вимірювати її виконність, як це є нпр. при продукції автомобілів, чи хочби черевиків (у Баті). Відсутність такого нового, реально існуючого в світі предмету, як висліду виконаної в борі праці, виклю-

[1]) Гл. „К. Р.“ ч. 9. і 10. за 1930 р.

[2]) Про Тейлора, часові і рухові студії і т. д. чит. у статті д-ра Панченка ч. 1. „К. Р.“ за 1930 рік.

чає тут справжню „конвеєрову“ систему, що є вершком раціоналізації процесу праці в промисловім (механічнім) виробництві[3]). В бюровій праці дотичні дії уривчасті та короткі. Це, в звязку з духовим характером бюрової праці, обнижує заздалегідь вагу рухових і часових студій, що так важні та рішаючі є для вповні змеханізованої, технічної праці в фабричній промисловости. Контроля виконности тут утруднена саме тим, що найскоріше написання далеко ще не мусить бути змістово найліпшим, а раціональний рух, нпр. при намочуванні пера, є нічим у порівнанні з нераціональним думанням пишучого. За виїмком зовсім змеханізованих виконів масові й рухові студії для бюрової праці не є рішаючі. А вже абсолютно вони не можуть давати підстави до вимірювання платні.[4])

Натомісць велике значіння мають студії щодо в т о м и і в і д п о ч и н к у, пристосування умов і засобів праці до психофізичних властивостей людини, щодо добору персоналу, врешті студіювання природи і вимог самої праці.

2. П о д і л і п р и д і л п р а ц і. В практиці не так легко, а в менших закладах зовсім неможливо буває приділити кожній особі по одній тільки функції в її чистім виді. Звичайно такий приділ буде комбінацією кількох теоретично ріжних функцій, їх комплексом. Чим вище становище даної особи, тим комплекс буде мати ріжноматніше зложення. Слід старатися, щоби поодинокі функції одного комплексу не були надто чужорідні (гетероґенні), бо це ставить надто високі вимоги до дотичної особи, розпорошує її діяльність і знижує виконність в цілому. Такими, вже дуже складними комплексами є відділи (нпр. в банках відділ цінних паперів, векслевий і тд.). Треба памятати, що чужорідність приділених праць зростає головно у відношенні до обсягу керовництва даної керуючої сили, а неторкається виконавчих сил.

На другій стороні недоцільно розривати споріднені роботи. Довкола менших комплексів (Dienststellen), гуртуються дотичні особи і засоби — також дослівно — в місцевім значінні. Звідси — ресортовий принціп. Ніхто, засадничо, не має робити праці поза своїм приписаним ресортом, за те має виконувати всі праці, що до даного комплексу належать, щоби мати точніше знання і перегляд. У практиці бувають також мішані комплекси (Zwischenkomplexe).

3. М е х а н і з а ц і я. Раціональний поділ праці вимагає в і д д і л е н н я д у х о в о ї п р а ц і в і д ч и с т о м е х а н і ч н о ї, негідної часом людського мозку, і тому придатної до змашинування. Поділ праці вже сам механізує поодинокі чинности, але треба й свідомо механізувати, що тільки дасться. Треба чисельно уняти всі схематичні, повторні, не творчі, механічні праці, відокремити їх і пере-

[3]) Коли Sears, Roebuck & Co Chicago, твердять, що завели в своїм торговельнім підприємстві „біжучу ленту“ (конвеєр), то це треба розуміти трохи образово. Зрештою там не ходить про саму бюрову працю, але вже про транспорт, пакування, експедицію товарів і т. д. — чинности рішуче не бюрові!

[4]) Акордова система платні є чимсь новим у бюровій праці і вживають її при машиновій праці. Нпр. машиністці платять в залежности від написаних рядків, особі, що працює при книгуючій машині відповідно до кількости записів; останнє можливе і без машини, коли праця розділена і змеханізована. Записи тоді підготовляє хтось інший (так як і листи укладає чи диктує не той, хто пише на машині), а механічний книговод тільки виконує підготовлене, не думаючи при тім.

дати або машинам або хоч менше кваліфікованим, значить гірше плаченим силам. Нераціонально було би, щоби високо кваліфікований урядовець займався механічною працею, яку може виконувати гірша і дешевша сила, нпр. підсумовування сторін у книзі.[5]) Проблєма механізації цікава для організатора, зокрема коли є можливість завести відповідні машини, коли можливо прикладати до того загальні наукові мірила і робити практичні досвіди. Для виконавця виокремлена механізована праця є ще більше мертва, і тому тут голос мають машини.

4. Одноразовість праці. Праця раз виконана в межах одної функції має бути вже дефінітивною і служити заразом підготовкою до дальших праць. Нпр. в книговодстві треба записати позицію (до денника) так, щоби була вже дефінітивним записом (а не „на брудно") і в такій формі, щоби її вигідно можна було перенести до дальших книг. Тут вже починається новість, яка усуває бездонну відразу до всякого переписування, переношування, порівнювання, переводження деяких записів (до дальших книг) аж слідуючого дня або й пізніше. Вже й досі, нпр. в банковім книговодстві, існувала нехіть до переношування записів до більшої кількости книг, в банку необхідних. Але останнє приймалося з мотивів контрольних, при чому до ріжних книг записувалося з ріжних документів. Для контрольних цілей це вистарчило, але противилося засаді раціоналізації в її боротьбі проти „многописання". Новиною, яка усуває оце многописання є прописування, себто перетискування письма за одним розом на кілька паперів, для чого випрацьовано вже свої методи праці.

а) Прописування (на бухгальтерських машинах через кальку) є краще ніж переписування",[6]) бо дає слідуючі користи: заощаджує працю при писанні, бо замісць писати 2, 3 і більше разів, пишеться тільки один раз; заощаджує працю, звязану з порівнюванням записів при старій системі переношень, хочби так поглибленій, як це є у великих банках; обмежує можливість хиб (при переписуванні); має за наслідок, правда і за передумову, одностайність писаного матеріялу, тим більше, що дозволяє за одним разом не тільки виконати нпр. записи до кількох книг, але заразом ще й на інші документи, як посвідки, листи, і т. д. Прописове книговодство буде, розуміється, „а жур" і в більшім закладі, тоді як давніше книговодство з огляду на переношування, чергування книг і праці осіб і т. д., з природи річі і засадничо, а-журним не бувало.

З технічного боку слід зазначити, що прописування рукою дає щонайвище 5 примірників, машиною — 25, але це максимальні числа. В практиці треба рахуватися при тім з нечиткістю копій і з більшою витратою праці при їх розношуванні і вкладанні та й самім писанні. Важним моментом є тут якість вуглевого паперу, спосіб порядкування і всування до машини комплєту прописів, техніка формулярної

---

[5]) Здається Карнеджі відправив негайно вищого урядовця, якого зловив при підсумовуванню чисел у книзі. Якби урядовець курив чи нічого не робив, то К. знав би, що він або думає або відпочиває — одно і друге може бути раціональне. Але підсумовування — ні.

[6]) Розходиться головно про новий спосіб приписного книговодства.

справи. В останньому часі стараються вживати замість олівця — сталеве перо („самопишуче", Füllfeder), при ручнім прописуванні. Але щораз частішим стає машинове прописування.

б) Формуляризація. На формулярі друкується (літографується і под.) те, що постійно повторюється, що треба раз „на все" зафіксувати, а що попри те мусить ще мати репрезентативний вигляд. Що є змінне, те дописується у відповідних місцях формуляру. Ясно, що формуляр заощаджує багато праці, бо дописується лише те індивідуальне, що за кожним разом є інше й ріжне. Але вигода від цього ще й та, що вписується на звиклі місця (це зафіксування характерне для форм.), що також заощаджує енергію та запобігає багатьом хибам. Існують попри те ще й інші мотиви. В першу чергу — юридичні. Деякі речі, договори і т. д., треба виконати дуже старанно, відхилки й хиби в поодиноких примірниках недопустимі.

Врешті формуляр не тільки формально тримає пишучого в рямцях, себто, що він може писати тільки до означених просторів, але й річево. Нпр. звіти могли би виглядати дуже ріжно, в залежности від поглядів дотичної особи і інших обставин. Звітовий формуляр приневолює дати якраз бажані вищій інстанції інформації, може інші нпр. для керівника відділу в банку, інші для дирекції. Зовнішній вигляд формуляря опишемо в розділі про „річеві засоби".

5. Безперервність праці треба розуміти почасти дослівно, почасти в розумінні психічної диспозиції, яку не мають турбувати сторонні моменти. Перерви в праці, в наслідок хибної організації, відпочинком не є: людина чекає кожної хвилі відновлення праці і находиться в стані напруження. Психофізичний апарат має „Leerlauf". Отже краще коротший час на працю, але в цілості продуктивний.[7]) Працюючих треба відтяжити від зайвостей і від подробиць, які краще можна зосередити деінде (пор. внутрішню почту, терміни і т. д.), а довкола них зосередити увесь матеріял, з яким працюють, і то способом, який виключає зайві рухи. Не інструкційні карточки Тейлора і вивчення поодиноких рухів та ще й з вимірюванням часу (це для бюрової праці не годиться), тільки така організація чинностей і річевих засобів, щоби через це самочинно дійшло до безперервної та зосередженої праці.

Людський чинник в організації.

1. Добір персоналу не вичерпується звучними фразами, як: „відповідний чоловік на відповідне місце". Керівники підприємства мусять собі насамперед усвідомити, чого мають жадати від кандидата;

[7]) Очевидно це не виключає відпочинкових перерв, котрих певно автор не має на увазі, говорячи про безперервність праці. Під безперервністю праці тут треба розуміти не її безперервність взагалі, не безвідпочинковість, лише безперервність даної конкретної роботи, на яку складається певна кількість виконів. Ці викони творять собою органічну цілість, яку, з огляду на продуктивність праці, не є вказаним переривати перед закінченням. В бюровій праці час для відпочинку є необхідний зі становища психофізичного (втома і потреба відсвіження голови й підсилення організму перекускою в часі перерви), треба лише так розділити працю, щоби до цього часу (до перерви) могли бути викінчені заокруглі циклі виконів і не роспочиналося нові циклі (нова робота). В деяких випадках в разі потреби перерви могли-б бути позволювані пізніше або скорше від приписаного часу. — Ред. „К. Р.".

отже мусять докладно знати вимоги дотичних функцій. Добре є давати виповнювати анкети, але трудно їх уложити так, щоби довідатись на їх підставі саме те, чого треба. Поза річевими даними не менше важним є, як кандидат зрозумів запити і з якою точністю відповів на них. Психотехнічні іспити рекомендуються, очевидно там, де вони можливі; навіть зі старшими урядовцями при зміні орґанізації. Переводити їх найкраще вже тільки з вибраними кандидатами. Передумовою іспитів є знання тих основних прикмет, яких вимагає дана робота, а не для кожної праці такі вже випрацювано. Для механічних бюрових праць, зокрема машинових, ці предмети вже б. м. усталені віддавна. Духовий характер інших праць, очевидно, становить сильну перешкоду для визначення прикмет цих праць, випрацювання дослідних метод і одержання певних, безпечних вислідів психотехнічного досліду. Всеж таки більша або менша правдоподібність може задовольнити більше, як відсутність якого будь знання.

2. Вишкіл персоналу. Нового урядовця дуже часто залишають на власні сили; мусить сам дивитися, розпитуватись і т. д. В бюровій праці багато залежить від того, як він виконає дотичну працю, бо можливих способів буває часто більше, починаючи від такої дрібниці, як принята в даному закладі така а не інша форма листів, такі а не інші відступи і т. д., що абсолютно не випливає з загальних правил листування. Є розуміється і важніші речі, де не рішає індивідуальне розумове міркування, тільки принятий шлях, шаблоновий чи визнаний найдоцільнішим на підставі досвідів, яких новий урядовець не знає. Це-ж зайва витрата енерґії для нього і джерело незручностей, якщо не більше, для закладу. Треба його відповідно ввести в працю і дати точну інструкцію (Arbeitseinleitung) на карточці, зокрема подрібно що до схематизованих праць. Скоре розуміння інструкції та виконування тих праць є доказом здатности урядовця, зокрема при механізованих працях, де можлива і часова контроля виконности. Неорієнтованість і високо кваліфікованої одиниці в дрібницях рутини і в особливостях праці якраз даної контори, зовсім не доказує її нездатности, коли її не дали інструкції, чи не створили відповідних умов для її праці.

Інструкція повинна обіймати перегляд праці цілого дотичного відділу, бо розуміння звязку і взаімозалежности робіт підносить охоту до праці та зменшує її скучність; в деяких менше шаблонових випадках це є навіть рішаючим моментом для влучного вирішення і виконання роботи. Обовязки кожної усталеної функції треба розглянути, аналізувати і в приписах зафіксувати писемно і однозначно. Кожний такий „припис“ повинен відноситися тільки до одного предмету. Чим точніший підрозподіл, тим краще потім обєднання в цілість. Крім, значить, перегляду про працю відділу новий урядовець одержує приписи що до власної функції і значить дотичного „місця праці“. В багатьох американських підприємствах ці приписи потрійні: 1. що до праці, яку сам тепер буде виконувати; 2. що до тих, які йому підлягатимуть, врешті, 3. відносно майбутньої діяльности, до якої згодом його підвищать. Подрібне введення до праці усуває славнозвісне: „мені того не казали“. Факт, що в 99 проц. блищих нам підприємств новика не вводять до праці, є величезною шкодою для нього самого (витрата енерґії на вивчення) і для закладу (хиби, поправки, інформування). — Поза тим інструкція обіймає також порядок і уложення засобів праці.

3. Відношення до урядовців мусить виходити з заложення, що чоловік не є принціповим маркирантом, тільки що він хоче працювати і зберегти своє місце, згл. ще піти в гору. Тільки до того треба йому дати нагоду і якнайсприятливіші умови. Пристосувати прилади до психофізичних властивостей людини, усувати перешкоди в праці автоматично, не шляхом дискусій що якийсь довший час. Причини невиконання визначеного завдання пояснюють багато і освітлюють хиби і прогалини в орґанізації. — Психічні настрої та перешкоди в урядовців важче спізнати; в кожнім разі не усунуть їх грізні циркуляри. Збереження індивідуальної відповідальности є дуже доцільне, плекання солідарности з підприємства в цілості (Gemeinschaftsgedanke) також (для цього добрі й закладові ради). До опіки над персоналом належить відповідна платня, фонди і ріжні вигоди, врешті можливість підвищення. З систем підвищування цікава із погляду підприємства доцільною є трохфункційна система Джільберта. В умовах бюрової праці вона є практично можлива до переведення.

Урядовець виконує заразом, хоч очевидно не з однаковою інтенсивністю, три функції: є інструктором що до нижчої функції, що її сам передтим виконував, а в якій працює тепер інший повністю, тоді як другий привчається. Є виконавцем своєї сучасної функції та втягає до неї вже свого наслідника, але ще одержує вказівки і поради від свого попередника. Врешті є учнем що до місця, яке займатиме в майбутності. Спеціяльна карточка про поступи і підвищення контролює урядовця. Він може йти вперед до границь своєї виконности, але мусить підготовлювати, часто і підшукувати собі наслідника. Від таких й подібних міркувань віє американським духом; зазначене вище відношення до урядовців, зокрема основний підхід до них, як до бажаючих працювати, яким тільки треба дати відповідні умови, усуваючи хиби в орґанізації — не є однак моральним казанням утописта, тільки „раціональним“ підходом до справи; таким чином досягається кращих результатів*). В кожному разі кращих, як при системі постійного недовіря до персоналу і апріорного його обвинувачування за всі неуспіхи у веденні справ.

інж. Р. Димінський.

---

*) Нагадується дотеп гумористичного журналу: дитина кричить, заховується погано і т. п.; причина незвісна. Нічо не помагає, тішать, пестять, але і лають і бють; жадного висліду нема. Врешті один уважно і до подробиць розглядає „орґанізацію“ пеленок і находить там — шпильку. Справа розвязана щасливо. Але більшість за такими шпильками не веде „зайвих“ розшукувань. — Натура в дитини погана! І в урядовця.

„КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА“

по праву знайшла вже признання в українському і закордонному науковому світі.

Вона тимбільше мусить знайтися на робочому столі і в руках всіх наших практиків і діячів на громадській і економічній ниві, бо вона відгукується на всі важніші явища, що на цій ниві сходять і їх обєктивно освітлює.

ШЛЯХАМИ КООПЕРАТИВНОЇ ДУМКИ.

Вибір з писань кооперативних письменників.

13. ШАРЛЬ ЖІД.

Кооперація чи революція.*)

Я пригадую собі розмову, яку я мав з одним із провідників соціялістичної партії. Він мені казав про неминучість революції; я відповів йому: „Ви вірите в революцію (він дійсно в неї вірив), цеб-то ви вірите, що суспільство може змінитись тільки через природні закони і що ці зміни завжди повільні і мало помітні. Скільки віків треба було для того, щоб людність перейшла від невільництва до кріпацтва і від кріпацтва до найманої праці! Чи-ж можете ви мислити, що революція відбудеться за один день?".

Він мені відповів: „Еволюцію цілком можна сполучити з революцією і сама природа дає нам для того приклади. Подивіться на курчатко, як воно росте в яйці: воно утворюється по природних законах, які керують еволюцією всякої живої істоти; але надходить день для виходу з яйця, і воно примушене розбити дзюбом шкарлупину, що зробилась для нього тюрмою. Для курчатка — це ціла революція! Те саме-ж і з робочим людом. В той день, коли він захоче цілком визволитись і вийти на світ Божий, він мусить силою розбити товстий мур законів, старих звичаїв та монополій, що утворились коло його за довгий час і зробилися справжньою тюрмою для нього; це буде наша революція, в наших інтересах, і відбудеться вона в повній згоді з природними законами".

Це була ніби-то добра відповідь. Дозвольте мені сказати вам, що я йому в свою чергу відповів. Без сумніву, для того, щоб вилупитися з яйця, курчатко мусить зробити свою маленьку революцію, як ви її звете, але воно намагається розбити свою шкарлупину як раз тоді, коли воно вже зовсім дозріло, виросли піря, дзюб, кігті, і ви бачите, що ледве тільки курча вилупиться з яйця, як воно біжить вже шукати собі поживу, як його батько та мати! Коли-б воно розбило свою шкарлупину на кілька днів раніше, то воно-б загинуло. Отже вся справа в тому, що треба знати, чи досить в якийсь мент сформувався люд для нового життя та для нових умовин існування, про які він мріє? І він краще зробить, коли не буде розбивати шкарлупини, доки не придбає піря, дзюбу та кігті. Викохає їх, звичайно, кооперація, добувши йому знаряддя продукції та навчивши його поводитися з ними! Кляса буржуазії, третій елемент, як її було названо, мала силу взяти в свої руки економічне керування суспільством і в дійсности провадила ці функції ще завчасу до того, як зробила революцію вісімдесять девятого року.

Коли я намагався уявити собі організацію майбутнього суспільства, — розуміється в такій мірі, як дозволяють нам передбачити це

*) З праці Ш. Жід: „Кооперативний ідеал", Київ, 1918.

наші невеличкі знання, то я собі уявляю його, як силу асоціяцій ріжних категорій та розмірів, великих і маленьких. Всі люде, за винятком малої кількости дикунів, беруть в них участь з доброї волі; в цих асоціяціях працюючим належать всі продукти їхньої праці в повній мірі, бо вони володіють знаряддями продукції; ці асоціяції знищують всіх посередників, бо просто будуть обмінюватися між собою своїми продуктами; ці асоціяції вже не будуть нівечити окремої особи, бо індивідуальна ініціятива залишиться, як таємна пружина, що даватиме рух кожній з них; навпаки, ці асоціяції будуть захищати, завдяки солідарности, кожну особу від життєвих випадків; — нарешті, ці асоціяції не будуть заважати творчости та виявленню хисту у ріжних справах і тим самим зменшать конкуренцію та боротьбу, знищивши більшу частину причин для сутичок, жертвою яких бувають люде за наших часів. А тим часом, звичайно, вони не звертають уваги на той факт, що кооперація є в своєму роді засіб для знищення такої боротьби.

І справді, що таке споживче товариство, як не руйнування боротьби між крамарем та споживачем?

Що таке кредитове товариство? Знищення боротьби між позичальником та довжником.

Що таке продукційне товариство? Знищення боротьби між господаром та робітником.

Ось мій ідеал. Я бажав би, щоб він зробився так само й вашим. На мене часто нарікали, мабуть, і ви в свою чергу нарікатимете за те, що я малюю занадто віддалені перспективи кооперації; мені казали, що замісць того, щоб, слідком за приятелем Баліним,*) підноситись до небес, лучше було-б, коли-б я порадив, як краще влаштувати якусь вигідну справу, як лучше харчуватись і головне не проживати грошей. Я, звичайно, думаю, що в цій критиці є доля правди. Відомо-ж, що коли хотять іти вперед, то не слід ловити ґав на небі, бо тоді можна зломити собі шию. На конґресі кооперативних товариств, що відбувся в минулому році в Турі, почесний голова Фредерик Паше, закінчуючи свою промову, радив кооператорам бути мудрими та розсудливими: „Не дивітся занадто багато вгору — казав він — і, коли ви йдете по сходах, не підводьте ноги, поки друга не буде міцно стояти". Я подумав собі: це добра порада; але проте, слухаючи його, я пригадав одну оказію, яку часто мені розповідали. Річ іде про те, як молодий матрос вперше ліз по драбині на високу щоглу: він справді тримався отих порад, які я тільки-що вам переказав. Він дивився на свої ноги і перед тим, як піднести їх з щабля, дивився, куди ними треба ступати; так він ліз, поки не почув, що йому закрутилась голова і що ось-ось він упаде. Він уже зовсім знемігся, коли раптом капітан схопив свій ріжок гукнув: „Дивись вгору, тоді не впадеш!"

Ось через віщо кожного разу, коли я маю честь звертатися з промовою до кооператорів, я в свою чергу кажу їм: „Дивіться вгору і ви не впадете!" Звичайно, заколисувати народ утопічними мріями — є злочинство. Але обовязок кожного — показувати мету всім тим, хто вийшов на тяжкий та колючий шлях і хто почував би, що сила й завзятисть зникають, коли доводиться без кінця йти вгору і коли через хмари не показується раз-по-раз вершечок гори.

*) Український кооператор 60-х років минулого століття з Харкова.

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

Наша кооперативна преса зростає. Як додаток до часопису „Сільський Господар", почав виходити з початком 1931 року новий кооперативний часопис: „Сільсько-Господарська Кооперація", як орган „Центросоюзу". Появляється двічі на місяць.

Як говорить сама назва, часопис є присвячений розбудові сільсько-господарської кооперації. Його завдання блище формулує вступна стаття до 1-го числа. Цими завданнями є обговорення: 1) справ, звязаних з організацією кооперативного збуту продуктів сільського господарства і 2) цілої низки питань, які випливають з другого не менш актуального завдання, яке стоїть перед кооперацією на черзі до зреалізовання, а саме: кооперативна перерібка сільсько-господарських продуктів.

Часопис займатиметься не тільки проблемами організації, але й уділюватиме не менше уваги техніці збуту та перерібки.

На перші два числа склалися, крім вступних, ще й такі фахові статті: М. Творидло — „Як оминати страт на базі в кооп. різних і мясарнях" та І. Мартюк — „Торговля яйцями — новий гріш". Поза тим сіл.-господарські новини і відділ: З торговельних справ „Центросоюзу".

Вітаємо появу нового часопису і бажаємо йому довго жити, розвиватися та втішатися овочами його праці. Не сумніваємося в тім, що він відповість своїм завданням, появляючись саме в пору, коли селові справді треба через організацію збуту і перерібки його продуктів помогти перетривати і побороти кризу, — яку воно переживає.

Кооперативна повість. Німецький письменник Мих. Бекер (Бецкер) написав кооперативну повість під заголовком: „Люди з жабячого кутка". Видав її недавно Німецький Союз Кооператив в Кельні. Сюжетом її є життя і праця справедливих Піонірів в Рочделю перед заложенням першої кооперативної крамниці в 1844 р. і в першому році їх діяльности. „Сполем" друкує фельетоном другий розділ з цієї повісти від 3-го числа б. р. під заголовком: „Людзе з уліци Рорушей". Годилосяб і нашим популярним кооп. журналам звернути на повість Бекера належну увагу.

Аж негарно! Що значить зайти в державні кредити, доказом нехай служить випадок з „конверсією" кредитів варшавського „Zjednoczenia Związków Spółdzielni Rolniczych". Кооперативи цього обєднання набрали від держави (Банк Рольни) короткоречинцевих кредитів на суму немалу — 15 міліонів золотих! Користуючись нагодою, крізи, обєднання забажало перевести ці кредити на довгоречинцеві, себто відтяжити кооперативи від негайної платности. Для того виклопотало відповідну суму з державного скарбу; міністр скарбу доручив виплатити 15 міл. зл. з каси міністерства в касу Рольного Банку. Та коли це сталося, зявився конкурент до легких грошей — друге обєднання рільничої (переважно) кооперації, познанська „Унія". Послухаймо, як на це реагує орган „Зєдноченя" — бо це цікаве для пізнання відносин у польській кооперації, а також повчає, як деморалізуюче ділає привичка до державних підмог:

„Ponadto o udział w wymienionej sumie gwałtownie zabiegają inni, a przedewszystkiem Unja, która przedtem w sposób perfidny (!) deklarowała swoje antykonwersyjne stanowisko i nas nazywała żebrakami (!). Obecnie jednak nie wstydzi się cichcem uszczknąć, jak tylko się uda, największy kęs z „wyżebranego" ochłapu (!). Nicbyśmy nie mieli przeciwko temu, aby „bogata Unja" też wywalczyła sobie konwersję — choćby drugie 15 milj., ale będziemy się czuli dłęboko dotknięci w naszem poczuciu sprawiedliwości, gdy to się stanie naszym kosztem"... (Czasopismo Spółd. Rol. № 33).

Як бачимо — схвилювання надзвичайне, аж непристойне — в боротьбі за „охлапи"...

Легкий державний кредит ще нігде не вийшов на добре кооперації; як видно і польська сільська кооперація є на лихій дорозі, яка недавно привела Райфайзенський союз в Німеччині до 100 міліонів втрат, котрі впали на державу. Цікаво, що спокусі державних підмог найбільше підлягає кооперація рільничого населення. Чи не має це явище глибших суспільно-психольогічних причин? Чи не грає тут певної ролі та обставина, що в сільсько-господарській кооперації на загал і досі помітна недостача віри у власні сили і тої амбіції до самостійної перебудови цілого нинішнього господарського устрою, якою є одушевлена споживча кооперація?

Як відомо, великі цілі родять великі духові сили, велику віру у себе самого.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

Лихі вісти з сіл. З усіх сторін доходять вісти, що передбачувана зниження цін худоби і свиний уже наступила. За великого годованого вепра дістає нині селянин 100—120 зол., так, що в більшости селяне відвозять свій товар назад до дому. Розплодові поросята, що торік коштували по 50 зол., нині платяться по 15 зол. Навіть бідні селяне беруться тепер на спосіб і самі ріжуть свині, розпродуючи відтак мясо між сусідами; в той спосіб вони осягають тепер ціну 1 зол. 60 гр. за кільограм мяса (з солониною); коли на борг, то ціна на 10 гр. вища.

Найвищий час кооператорам заінтересуватися організацією кооперативних мясарень по селах! Злочином є дивитися ще довше на те, як село наше випродує за безцін свій годівельний доробок і то на те, щоби відтак платити лихварські ціни за спроваджуваний з міста гнилий і фалшований вуженарський товар (ковбаси, сало).

Селянство самочинно береться до різання штук; чи не краще зорганізувати цю справу гуртом, кооперативним способом?

Господарське положення в світі і в Польщі і далі характеризується загостренням кризи. Число безробітних в цілому світі стало зростає, досягаючи вже цифри 18 міл. Що раз більше безробіття зачинає відчувати вже й Америка, яка обмежила вїзд емігрантів на час 2-х літ. Кризою дїткнені всі країни. В Чехословаччині запанувала стагнація в промислах: вовняному, металевому, шкляному. Тут безробіття досягло в кінці грудня 104 тис. осіб. Так само загострюється положення в Південнославії, в Австрії, на Угорщині, де зовсім припинилися вкладки в банках. Фінляндія обмежує свій деревний промисл. Половина тартаків стала; передбачається зменшення продукції в майбутньому році на 30 проц.

І великі держави, як Німеччина та Велика Британія переживають труднощі невпинно зростаючого безробіття, котре в Великобританії досягло 3 міл. осіб.

На тлі цього світового образу положення в Польщі також не весело представляється: мертвий сезон в будівельному промислі та в сіл.-господарстві збільшив число безробітних на 40 тис. осіб, котре виносить нині 450.000 осіб; значно заострилася ситуація на грошевому ринкові, до чого причинився Банк Польскі, приймаючи тільки векслі платні від 2 до 3 місяців, а за ним пішли й приватні банки, в наслідок чого на торговельному ринкові залишилося богато векслів довшої платности, яких не можна ніде задисконтувати. Обороти Польщі з заграницею також значно змаліли; рівняючи до жовтня м. р. виказують на довозі зменшення на 38,355.000 зл. Тому, що й вивіз зменшився на 11,998.000 зл. сальдо торговельного білянсу в листопаді 1930 р. було додатне, виносячи 32,031.000 зл. Т. ч. не є воно доказом і результатом здорових відносин і нормального положення в краю.

Одна третя наємних робітників в Польщі є без праці! Цифра безробітних в Польщі досягає вже після офіційних звідомлень 320.000 осіб. Це є ті особи, що зареєстровані як безробітні, а як відомо, є крім них чимало таких, що не реєструвалися. Крім того відомо й те, що виказ безробітних обіймає лише тільки ті особи, що цілком не працюють, а не обіймає тих, що працюють обмежене число днів в тижні. Прим. в текстильних фабриках Лодзі (тих, що працюють) переважає нині праця по 2 дні в тижні, тоді як ще перед святами працювалося там по три дні в тижні. Все-ж таки навіть та цифра, яку подає статистичний уряд, означає ні менше ні більше як третину всіх осіб занятих в польськім промислі, торговлі і транпорті. Бо коли взяти на увагу, що всіх наємних робітників в Польщі статистика начислює 3 міліони (точно 2,950.000), і відкинути від того 54 прц., як хоче статистика, отже 1,600.000, що припадають на с.-г., дістаємо 1,350.000 осіб занятих у всіх інших галузях народнього господарства. Значить, що безробіття обняло кругло 25 проц. всіх зареєстрованих безробітних. Коли-ж до того додати ще яких 10 проц. загального числа на конто незареєстрованих, то загальна цифра безробітних покажеться біля 450.000, отже кругло $^1/_3$ всіх занятих в промислі і споріднених галузях народнього господарства.

Коли для порівнання взяти відносини, що є зараз в Німеччині, про які м. і. так богато тепер пишеться, то вийде, що безробіття в Польщі відносно двічі або й тричі більше, як там. За останні місяці було в Німеччині пересічно біля 3 міл. безробітних — включаючи сюди робітників занятих в сільському господарстві. Без них остає кругло 2,300.000 осіб. Всіх несамостійних працівників (фізичних і умових) в Німеччині статистика з 1925 року начислила кругло 21 міліонів; коли з того відчислити на робітників в сільському господарстві четвертину, отже $5^1/_4$ міліонів, остає число $15^3/_4$ міліона. Відношення безробітних до всіх занятих в промислі є отже $2^1/_3 : 15^3/_4$ міл., це значить, що приблизно $^1/_7$ часть осіб є без праці. Коли порівняти це з польськими відносинами, то вийде, що в Польщі безробіття що найменше двічі більше, як в Німеччині.

Краєві ціни збіжа. В січні 1930 року пшениця коштувала на варшавській біржі $39^1/_2$ зл. на познанській 37, а в січні біж. року пшениця коштувала на варшавській біржі 27 зл., а на познанській $23^1/_2$. — Жито в січні 1930 р. коштувало у Варшаві і в Познані 25 зл., нині (січень 1931 р.) коштує 19—$18^1/_2$ злотих. Цей упадок цін жита розпочався в січні м. р. і пізніше ціна його трималася майже цілий рік на рівневі 18 злотих. Тимчасом як ціни пшениці почали падати від початку жнив, ц. то від початку експорту з Польщі. Бачимо т. ч. і в Польщі сильну знижку цін збіжа. Одначе тут ціни стоять вищі в порівнанні до заграничних цін збіжа. Так приміром до останнього часу американські збіжа були дорощі від польських, але тепер сталося противне: польське жито коштує дороще від радянського, аргентинського чи навіть канадійського. Причина лежить мабуть в упадкові цін на закордонних ринках (про що дивись нище в цьомуж числі).

Упадок вивозу збіжа. Після останніх статистичних даних Польща вивезла в грудні 1930 року: пшениці 9.027 тон, тоді, як в листопаді вивіз виносив 14.157 тон. Жита вивезено в грудні 17.463 тон, а в листопаді 23.422 тон. Отже експорт і пшениці і жита поважно змалів. Ячмінь утримався в грудні 1930 р. на рівні листопада того-ж року; відповідні цифри 13.865 тон і 14.933 т. Овес навіть збільшився у вивозі, досягнувши в грудні 416 тон супроти 281 тон в листопаді 1930 року.

Загалом за грудень м. р. вивезено жита, пшениці, ячменю і вівса — 40.744 тон.

Вивіз беконів і шинок з Польщі в 1930 році мимо упадку цін приблизно на 20 проц. досяг у своїй вартости 89,600.000 зл., виказуючи супроти 1929 року збільшення на 27 проц.; вивіз тихже виробів в 1929 році виказував 65 міл. злотих.

Експорт цукру. (З куріозів капіталістичної господарки). В р. 1930 вивезено з Польщі за перших 9 місяців 319.371 тон цукру. В краю спожито в тім самім часі 270.000 тон. Разом кругло 590 тис. тон. Пересічна ціна цукру в краю — 1 зл. 60 гр., експортова ціна — 37 грошів. Разом вартість спожитого в краю і вивезеного цукру — 550 міл. зол. Отже пересічно припадає на 1 кг. ціна 1 зл. 8 гр.

Чи не краще булоби отже знизити ціну цукру в краю хоч на яких 50 сот., щоби тим способом дати можливість населенню самому споживати свій цукор, ніж робити з нього презенти заграниці?

Але того не робиться. Демпінгова політика заслiпила цукровий картель.

Чекають розширення радянського демпінгу також на цукор. Минулорічна продукція цукру на Радянщині оцінюється від 1,760.000 до 2,900.300 тон, цебто зросла у двічі супроти 1929 року. Ось чому треба числитися і в цій ділянці з конкуренційним демпінговим вивозом з СРСР. на европейські ринки. Тимчасом про це ще не чутно, а поголоски поки що не знаходять підтвердження.

Відгуки кризи в промислі. Крім катастрофи безробіття, надлітає уже друга хмара на промисл в Польщі: підприємці починають масово знижувати платні персоналові; в тій цілі виповідають збірні умови, заключені з професійними союзами. З днем 1. січня виповіджено збірну умову у вуглянім промислі, на що робітники відповіли загрозою страйку. Піддають ревізії ставки акордових платень і премій, навіть у державних підприємствах тютюневого і спіртового монополів. Також дідичі відмовилися підписати нову збірну умову на рік 1931 — отже і тут готується знижка платень.

Цікаві ми, чи прийде також знижка цін промислових виробів?

Сірничана позичка і дорожнеча. Довго триваючі переговори в справі цієї позички закінчилися тим, що уряд позичив від державців сірничаного монополю 32,400.000 долярів, що виносить біля 389 міл. зл. Термін сплати встановлено на 35 літ, проц. від позички релятивно не високий, бо всього $6^1/_2$ прц. Одначе згідно з новою умовою буде підвищена ціна одного пуделка сірників на $2^1/_2$ гроша, з чого на користь державців монополю також припаде певна частина.

Підвищення ціни пуделка на $2^1/_2$, а в практиці — на 3 гроші дасть надплати більше, як 27 міліонів злотих, яку понесе населення окрім відсотків від затягненої позички.

Крім того умову з державцями сірничаного монополю змінили в той спосіб, що ніхто в Польщі, крім групи державців не матиме права виробляти навіть патичків, пуделок і т. под.

Після сірничаної трансакції приходить залізнича, а за нею ще вугляна. Під заголовком „Парцеляція Польщі?“ приносить варшавський „Роботнік“ (№ 12) вістку про переговори, які ведуть урядові круги з французьким концерном Шнайдер-Крезот (концерн воєнної промисловости) про позичку у висоті 1 міліярда франц. франків. Умовини тої позички мають бути надзвичайно важкі, бо відсоток від позиченого капіталу мавби бути дуже високий (10 проц.), так, що протягом 50 літ, на який то час капітал бувби позичений, Шнайдер-Крезот одержавби титулом самих відсотків кілька міліярдів франків. На забезпечення позиченого капіталу і вплат умовлених відсотків мала-б Польща віддати французькому концернові в експлуатацію залізничу лінію Горішній Шлеськ—Гдиня, що находиться від ряду літ в будові і має бути скоро закінчена. (З цею лінією вязалися великі надії господарських кругів Польщі, це мала бути свойого рода гордість краю).

Коло 13. січня 1931 р. сподівалися приїзду до Варшави повновласника французької групи, котра удільое позичку. Згадана магістраля булаб експльоатована фірмою Шнайдер-Крезот і К-о протягом 55 літ. У вступних переговорах устелено, що перевозова тарифа буде ідентичною з загально обовязуючою в Польщі та, що цілий перевозовий склад (вагони й паротяги) будуть виконані в Польщі, що коштуватиме б. м. 150 міл. злотих. Крім того застережено, що експльоатація лінії проводитиметься при помочі польських фахових сил.

Нова магістраля буде двохторова.

Рівночасно доносять теж про підготовку якоїсь другої трансакції, якої предметом мали-б стати державні копальні вугля. Коли річ мала-б йти про копальні „Скарбофери“, де і так є заангажований у поважній мірі французький капітал, то могла-б бути мова про уділення йому ще більших прав і користий, як ті, що їх тепер він має. — Вияснення чуток про повищі фінансові трансакції може наступити в блищий час підчас дискусій над бюджетом в комісіях і на пленумі сойму. Досі вже піддано там гострій критиці „сірничану позичку“ затягнену на тяжких умовах в сірникового короля Кройбера, (про яку гл. іншу замітку в Кооп. Респ.). Напевно і ці нові позички стрінуться з різкою критикою опозиції, яка вбачає у них систематичне розпродування національного майна.

Картелі й картелі... Тоді, як все громадянство вже погоджується з тим, що виходом з господарської кризи може бути тільки знижка цін, коли про це заговорив вже і уряд, — приватний світ промислу й торгівлі говорить що інше. Відбутий на днях зїзд збіжевого купецтва заявив виразно, що відкидає всяке вмішування (інтервенцію) держави в торговлю, а зокрема осуджує діяльність установи державної збіжевої резерви („Паньствових Закладуф Пшемислово-збожових“). Навпаки — світ приватних підприємців організується горячково. Ніколи ще здається не приносила фахова торговельна преса стільки вісток про картельний рух, як останніми тижнями. Нема майже дня, щоби не засновано, або не переорганізовано якогось картелю. Ось вістки за останній тиждень:

1. Картель бавовняної пряжі — реорганізується при участи міністра торговлі.
2. Синдикат вапняроκ засновано 12. січня (Варшава).
3. Конвенція пірря й пуху — 12. січня ц. р.
4. Союз промисловців Заверця (текстиль).
5. Синдикат експортерів дерева — при участи держави. Це буде один з найважніших в Польщі картелів.
6. Порозуміння продуцентів обуви (в підготовці) — для оборони перед „демпінговим“ довозом дешевої заграничної обуви.

7. Нова вуглева конвенція між групами гор.-шлеською й краківсько-домбровською. Має увійти в життя в лютім і обовязувати 3—5 літ; розходиться очевидно про регуляцію цін. До змови приступає теж державна копальня „Бжеще". Осідок загально-державного картелю буде в Катовицях.

Покищо стільки. Гарно виглядають в тім світлі заяви про знижування цін! Виразніще слів говорять діла.

Кругом державного бюджету. Бюджет польської держави далеко перевищує платничі спроможности населення, особливо в теперішний час знижки цін хліборобських плодів і небувалого безробіття. Всім хіба ясно, що в такій хвилині люде, яким лежить на серці справді інтерес держави, повинні поставитися з повною обективністю до самої справи, переводячи бюджетові скреслення, де лише це можливе. Не таке однак бачимо серед польських політичних згруповань. Тут на стільки все засліплене боротьбою „за" і „проти" уряду, що навіть (а може й передовсім), при справі бюджету переважає момент нерічевий, іноді навіть звичайна демагогія.

До таких проектів треба зачислити історію з „ощадностями" коштом дієт послів. А саме розійшлася чутка, що з кругів про-владної партії („Б. Б."), має вийти внесок про зниження на 15 проц. посольських дієт. Опозиція на це має відповісти внесенням на зменшення дієт маршалів сойму і сенату на 50 проц., відтак на зменшення платень найвищих категорій державних урядовців: премієра міністрів на 50 проц., міністрів на 30 проц., віцеміністрів на 20 проц., решти вищих урядовців категорії IV. і V. — на 15 проц. Далі має бути поставлене внесення, щоби директори банків і державних підприємств не побирали вищих платень, як міністри та щоби були знесені тантеми і ремунерації у державних підприємствах.

Коли внесення Б. Б. носить характер демонстрації і не в силі принести поважніших ощадностей — то внесення опозиції, як-що вони стануть дійсністю, особливо ощ до платень і тантем директорів державних підприємств, могли-б спричинити досить поважне зменшення державних видатків, коли завважити, що в цій категорії державних службовиків є платні по 5 і більше тисяч зол. місячно.

Новий рід податку (з оплат за екзекуції). З дискусії над бюджетом в соймі виходить, що з самих відсотків проволоки від незаплачених податків, з кар і екзекуційних належностей наросла за минулий рік сума 44 міліони зл.; половину цієї суми стягнули енергійні екзекутори в часі від квітня до жовтня м. р. (Роботнік 15. I. 1931). З цих сум виріс наче окремий рід податку.

„За" чи „проти" етатизму. Хоч які добрі відносини існують на ділі між урядом і капіталістичним світом в Польщі, хоч „етатизм" держави йде рука в руку з промисловим й великоаграрними кругами що до політики високих цін, картелів і т. д., то всеж таки в кругах „господарських сфер" існує певне недовіря до етатизму як такого. На тім підкладі думає відіграти певну ролю течія „ендекв". Її головний нині економічний теоретик, проф. унів. Рибарскі виступає в ролі оборонця господарського лібералізму і кокетує в цей спосіб „господарські сфери" він пише :

„Урядову групу підпирали ріжні елементи і ріжні надії лучили з його перемогою. Чимало було таких груп, котрі надіялися, що перемога санації приведе до основної зміни дотеперішньої господарської й фінансової політики, до зменшення видатків, податкової реформи, до зірвання з т. зв. етатизмом. Не хочемо розсіювати тих надій, краще почекати поки це вияснить фактичний біг річей. Але варто звернути увагу на те, що про напрям господ. й фінансової політики влади рішають глибші сили, деякі необхідности, сильніші за пляни й погляди тих або тамтих урядових політиків".

„Сторонник ощадности може здійснювати великий бюджет, противник етатизму може на ділі скріплювати етатизм, навіть проти своєї волі. Рішаюче значіння має система правління. Його моральні й правні підстави, його загальна політика визначує дорогу господарству і фінансам. Наша система правління опирається на всевладі виконуючої власти, якої обмеження постепенно усувається. Змістом її відношення до громадян є розтягнення контролі над їхнім життям, над їх діянням і пересвідченнями. Знаряддям тої власти є найдальша залежність від її вільного розсудку, без огляду на те, чи він опертий на праві чи він те право обминає...

„Господарство стає знаряддям для удержання власти. Підставою тої власти є примус. Без широкого етатизму без залежности господ. життя одиниць від виконуючої власти, той примус не

мігби діяти, не приносив-би наглядних результатів".

Вкінці автор критикує становище другого професора унів., економіста з табору Бе-Бе, Крижановского, який робить спроби помирити етатизм і диктатуру з господарським лібералізмом:

„Годі лучити разом систему поліційної держави, котру хтось мігби назвати „фашизмом", о скільки любується в цій термінольогії, з господарським лібералізмом. Ті річи не миряться з собою. Треба вибирати".

Зниження відсоткової стопи у Франції. Дисконтову стопу у Франції знижено в останньому часі до 2 проц. Це є найнища стопа в цілому світі, що свідчить про перекапіталізацію країни, котра тому шукає льокат своїх капіталів в інших краях, навіть в Польщі.

З тим відсотком дисконтова стопа у Франції дійшла до того рівня, на якому вона була ще в 1896 році.

Французький капітал в Польщі. В останньому часі (в січні), одержав позичку у Франції поль. цукровий промисл у висоті 60 міл. франків. В наслідок цього сподіються збільшення вивозу цукру з Польщі до Франції, котрий в часі від 1. X. 1928 до 30. IX. 1929 року виносив 6.620 цетн., а в тому-ж самому часі 1930 р. збільшився до 14.038 цетн.

Існують можливости одержання дальших позичок. Так говорять про позичку у Франції для П. П. Г. Чи не обернеться той спосіб фінансування у те, що чужий капітал буде захоплювати на свою власність підприємства у Польщі.

Збіже на світових ринках. Протягом цілого 1930 року на світових ринках тривала безперервна знижка цін збіжа. Наприклад на біржі в Чікаго ціна пшениці зі 130 центів за 1 бушель з перед року впала на 75 центів, т. то зі 44 зл. на 26 зл. за цетн. Цей упадок був би ще більший, як би не інтервенція „Farmbord"'ду На біржі в Вепіпеґу, де цієї інтервенції не було, ціна одного бушля пшениці є ще нижча від чикаґської на 20 центів і виносить 56 центів. В Ліверпулі, найбільшому анґл. порті, що посідає найвпливовішу в світі біржу, ціна на пшеницю впала 30. грудня м. р. до 3 шілінґів і 11 пенсів. Такої низької ціни не нотовано вже протягом 129 років. Подібно-ж ціни в Гамбурзі виказували сталу знижку протягом цілого року, дійшовши в кінці 1930 року, завдяки радянському демпінґові до 4.20 флоренів за 1 квінтал себто біля 15 злотих. В Берліні на початку 1930 р. пшениця коштувала 253 мар., жито — 170 мк., в кінці 1930 р. пшениця — 251 мк., а жито 158 мк. Вивіз з Польщі при цих умовах міг провадитися, тільки завдячуючи певному рівневі вивозових премій (розмір яких див. в попередньому числі Кооп. Респ. за січень 1931 року).

В останньому часі ціни жита і на північно-европ. ринках, куди збуває своє жито Польща, виказали поважну знижку. Цей факт причинився до ослаблення тентенції на внутрішньому ринкові Польщі — у Варшаві та в Познані. Тут ціни жита також знижкували в середньому на 25—30 гр. на 1. квінталі, але були вищі, ніж на експортових ринках, й тому вивіз перестав поплачуватися та зменшився. Натомісць подача жита в краю збільшувалася.

Причиною знижки цін на згаданих експортових ринках уважається неустаючий радянський демпінґовий вивіз, котрий завалив закордонні ринки житом нищого сорту, потрібним для перемолу. В наслідок цього зменшився попит на вищі сорти жита, якими є жито передовсім німецьке а також продуковане в Польщі.

Висока ріжниця між цінами жита в Польщі і на заграничних відборчих ринках є досить висока ще й завдяки політиці збіжевих резерв, які не переставали скуповувати жита по догідних, оплачуючихся при експорті цінах. Урядові привозові премії на жито також спричинилися до зросту цін понад експортовий паритет.

В біжучому господарському році вивезено жита з Польщі вже 70 проц. минулорічного експорту, в тому біля 160 тис. тон за посередництвом Берлінської Комісії (про яку гл. Кооп. Респ. за 1930 рік), і біля 50 тис. тон житньої муки.

Останні відомости з фронту госп. кризи. Під заголовком: „чи перші признаки заломання кризи?" приносить „Хвіля" з 24. січня ц. р. такі відомости:

На американськім ґрунті появляється знижка цін в роздрібі „Sears Roesbruck" (один з найбільших товарових домів, Чікаго) оголошує знижку цін на близько 10 проц. у всіх своїх філіях і

склепах числом 1.000. Форд знижує ціни на 5—45 дол. залежно від моделів возів, самоходів, машин. Дальший „потішаючий“ знак це зменшення запасів міді, бензини і т. ін. Банкова криза здається залагоджена. Здається, не буде в тих умовах поважніших банкових крахів. Ситуація на Волл Стріт (біржа) дуже спокійна; але опінія про ситуацію в европейських країнах недобра. Є переєвідчення, що в березні положення у Німеччині може статися небезпечне. Находять льокату нові емісії; в останньому тижні уміщено 300 міліонів долярів, але в заграничних обліґаціях льокат не було“.

Не помагають ані мита, ані експортові премії. Помимо того, що всі держави забарикадувалися в останніх роках митами від привозу заграничних товарів, помимо усіх способів підпирання експорту, через що малиб підноситися ціни товарів в краю, діється щось протилежне. Як подає проф. Бруно Раєкер (ҐДА), на світових ринках від осени 1929 р. до осени 1930 р. упали ціни: кави на 46 проц., цукру на 17 проц., олова на 29 проц., цинку на 38 проц., цини на 32 проц., міді на 37 проц., нафти на 43 проц., кавчуку на 42 проц., вовни на 38 проц., бавовни на 23 проц., шовку 25 проц., льону 26 проц., джути 24 проц. Не говориться тут про спад цін збіжа, всім відомий.

Впали отже ціни головних сирівців, тільки ціни зеліза і вугля менше, а це завдяки сильній картелізації.

Радянська інфляція. Як відбилося дволітнє форсування пятилітнього шляху розбудови промислу в СРСР на фінансах держави і господарстві країни, видно найкраще з цифр випущених грошевих знаків. Ті цифри, особливо за рік 1929/30 прямо проймають жахом. Сума випущених в окремих роках банкнотів була:

1924/25	515,7	міл. карб.
1925/26	200,2	„ „
1926/27	285,2	„ „
1927/28	671,4	„ „
1929/30	2,648,0	„ „

За один рік 1929/30 випущено грошей майже вдвоє більше, як за чотири попередні роки! Випущено їх очевидно для того, щоби платити ними за матеріял і працю населення при здійснюванні пятилітки. Але головне те, що така інфляція паперового гроша не була передбачена пляном пятилітки. Видано за два перші роки в $2^1/_2$ раза більше грошевих знаків, як передбачувалося. Емісія за 1929/30 перевищила шість разів передбачений плян. Всякому ясно, що папір не є ніяка реальна вартість і має в даному разі значіння позички, яку держава затягла у свойого власного суспільства, у населення. За випущені знаки прийдеться дати населенню реальні цінности; коли ні, довіря до гроша підупаде, він почне тратити покупну силу, іншими словами станеться те, що діялося при кожній інфляції: ціни всіх товарів почнуть скакати в гору. Новий міністр фінансів СРСР, Гринько (чи не наш землячок?), заповідає отже зміну фінансової політики і обмеження випуску грошей.

В СРСР вже видно всі ознаки інфляційної недуги. Уряд в побоюванні перед постійним спадом вартости грошей скуповує масово товари, через що ще збільшується товаровий голод. Робітники 30—50 проц. своїх закупів примушені полагоджувати на приватному ринку, не на картки, а ціни тут значно вищі і ростуть постійно. Реальна платня таким чином паде з місяця на місяць. Селянин, не дістаючи товару урядовою дорогою (через кооперативи надходить тільки небогато), мусить платити приватникам вищі інфляційні ціни, але своє збіжа він мусить під терором продавати по низькій ціні, призначеній владою. Тимчасом на вільному ринку ціни збіж є 15 разів вищі від офіціяльної.

СЕРЕД КНИГ.

Українська Загальна Енциклопедія „Книга Знання““. Виходить під загальною редакцією д-ра Із. Раковського, місячними зошитами вел. 8⁰, 64 стор. Друк. П. С. К. в Станиславові.

Найпотрібнішою книгою, якої чекала укр. нація роками й десятеліттями, і нарешті дочекалася, є власне „Книга Знання“, що її видає Т-во „Рідна Школа“.

Докладну рецензію вийшовших зошитів помістимо в одному з блищих чисел нашого журналу. А тепер гаряче вітаючи цей заслужений почин істо-

ричної ваги, не можемо цю книжку, призначену і необхідну для всіх, як найширших кругів громадянства, не порекомендувати спеціяльно для наших кооперативних діячів, закликаючи до якнайбільшого її поширення. В ній вони напевно знайдуть для себе інформації і поучення у всіх випадках, коли того потрібуватимуть. Кооперація і споріднені з нею галузі знання солідно і в належній повноті заступлені в „Книзі Знання". Відомості, які подає „Книга Знання", стоять на високому науковому рівні, а спосіб їх формулювання також відповідає всім вимогам науки.

Зовнішньо „Книга Знання" презентується дуже солідно і добре особливо під оглядом технічного виконання, яке є дуже старанне і пильне і в цьому відношенні станиславівська накладня значно випередила деякі старі львівські видавництва.

Досі появилося шість зошитів, які обіймають букви А до Г (Гидра).

„Куток мови" в „Ділі" і наш журнал.

Не маємо нічого проти „Кутка мови" у „Ділі" і навіть вважаємо його введення корисним ділом. Промахи що до мови і правопису треба реєструвати — одначе рішучо треба притім вистерігатися загальникових осудів в роді такого, на який дозволив собі редактор „Кутка" по відношенні до нашого журналу („Після прочитання одної із статтей такого журналу, людина затрачує всяке почування духа рідної мови"), а це просто тому, що такі фрази, правда, пишуться легко, але так само легко можуть бути проявом спеціяльної тенденційности їх автора... Журнал цього роду, як наш, фахового призначення, має нелегке завдання; нігде на світі фахова наукова мова не була мовою легких повістей та насонних романів. Тим більше український науковий журнал, та ще до того журнал, що не хоче замикатися в провінціональному закутку, а має претенсії бути відблеском всеукраїнської економічної думки.

Що автор замітки в „Ділі" з 21. січня „передав куті меду", в критиці мови нашого журналу, про те нема ніякого сумніву. Бо чим прим. грішне таке наше речення:

„Противники цеї системи будівництва вказують на психольогічні труднощі районування, які безумовно існують, на привичку нашого села думати своїми сільськими границями"...

Чим це речення гірше від такої стилістичної цвітки, яку знаходимо у тім самім числі „Діла" і то в самій передовій:

„Замість поважно поставитися до справи мільонових мас населення, яка є найтісніше звязана зі справою цілого Сходу Европи та якої зрозуміння просякає до найбільш недоступних для неї досіль голов у Польщі (нпр. Корфанти) і заточує щораз ширші кола поза Польщею, замість глядіти на українську проблему, як на одну з найважніших проблем уже не лише „домашнього" характеру, але щораз більше характеру міжнароднього, — санаційний офіціоз зайняв відоме, здавалося би — анахронічне вже, найбільш для українців образливе й найменше з самого польського поважне становище II. Відділу: добачування у кожному кроці українського політичного проводу чужинецької руки"...

Скромно завважимо, що приведену вище фразу з К. Р. вважаємо стилістично на ціле небо більше українською, як слідуючий за нею жахливий стилістичний германізм передової з „Діла". — Буквально те саме можна сказати і про другу „Кутком" заквестіоновану фразу в К. Р. — Просимо тільки, хто цікавий, перечитати її без упереджень. Прочитавши її, кожний неупереджений читач зрозуміє, про що ходило її авторові: про льогічний наголос на деяких висловах і поняттях. Де це написано, що все і всюди речення має починатися так, як того хоче наш ментор з „Діла"? Тоді він мусівби скасувати найменше половину українського письменства, бо воно напевно не вміщується у рямці його стилістичної рецепти.*) Бувають на світі люде, що хвилюються, як може поважна і шануюча себе людина ходити в літі по вулицях без капелюха на голові, але з цього ще не виходить, щоби людина з капелюхом

*) Фраза, про яку мова, звучить у нас: „Що нарешті заговорено у нас голосно про потребу фузіонування малих союзів та творення великих, — мало того, що ухвалено навіть резолюцію в тім дусі — це треба вважати прямим наслідком господарсько-фінансової скрути". (К. Р. ч. 1.). М. ін. вона побудована тим-же „бюрократичним" способом, як і в горі наведений цитат з „Діла".

на голові була хоч трохе краща або щоб це мало бути здоровіше.

Крім того, при виборі з нашого журналу „квітів мови“ як пише шан. наш критик (навіщо ця іронія? чи не для того, щоби підкопати авторитет одинокого у нас економічного наукового журналу?), він приводить навіть такі слова, які у нас поставлені в лапки, як цитат з іншого джерела (з передвоєнного видання). Це кидає характерне світло на етичну сторінку критики. Далі квестіонує такі суто-українські вислови, як „днесь“, а з одного випадку, де ми англійське імя „Allen“ передали по українськи „Аллен“, робить висновок, що ми не визнаємо „е“, хоч хто знає англійську вимову, той признасть, що якраз наша передача через тверде „л“ є правильна, а не та, якої бажає знавець з „Кутка“.

Не претендуємо на непомильність у справах мови і правопису, бо це було б прямо божевіллям при сучасному в цьому ділі хаосі. Та все таки скромно завважимо, що маємо претенсії писати мовою що найменше не гіршою від тої, що нею пишеться „Діло“.

Не будемо перечити, що у нас може десь дійсно закралося якесь „е“ замість „є“ (може при якім передруку з радянських або еміграньских видань), або „йе“ замість „є“ і радо приймемо до відома також інші конкретні завваги; та рішучо не погоджуємося з другим загальником шан. критика, що наш журнал „увесь засмічений москалізмами і польонізмами“... Думаємо, що в К. Р. їх не більше, як прим. в тім самім ч. „Діла“ з 21. січня, де тільки побіжний погляд на сторінки, викриває такі промахи:

„Заточує (zatacza) що раз ширші кола поза Польщею“, „комісії для порушення випадків“ (wypadków — в розумінні п о д і й), „поводиться на світі справді не так уже дуже світло (świetnie), „вибрики“ (wybryki), цінности (ценности), середовище (środowisko) зверхниче право (prawo zwrerzchnicze) залучники (załączniki), замість прилоги), найістотніший (najistotniejszy, замісць найбільш суттевий), міністр справедливости (sprawiedliwości, м. б. судівництва), отворив засідання (має бути відкрив), стоїть на становищи (держиться погляду) — не згадуючи про такі вислови, як ельокубрації, імпрези і т. д., без яких укр. мова нічого не втратилаб.

Чи однак можна з цього приводу піднести загальний закид про „засміченість“ мови „Діла“? Ні, на загал мова „Діла“ можлива.

Ще раз: вдячні за конкретні заміти, та застерігаємося проти тенденційних і несправедливих загальників.

ВСЯЧИНА.

Чеський промисловець Батя має намір збудувати фабрику взуття в Пйотркові. Недавно він подав оферту магістратові Пйоткова в справі будови в тому місті своєї фабрики. Батя пропонує викупити більший обшар ґрунту під будову фабрики і зобовязується приняти до праці при будові більшу кількість безробітних, а в самій фабриці 10.000 польських робітників. Магістрат Пйоткова апробував оферту Баті. Але труднощі повстали в звязку з домаганням представника Баті щодо проведення каналу до фабричних теренів, де має бути вибудована також велика гарбарня.

Магістрат на проведення каналу не має засобів і звернувся до влади за кредитом на цю ціль. Отже не знати іще, чи будемо мати і ми дешеве та добре взуття солідної, чеської фірми.

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКИ.

В статті д-ра П. Панченка „25-тилітній ювілей наукової діяльности проф. О. К. Мицюка“ „К. Р.“ за січень 1931 р. стор. 12, рядок 27, запала слідуюча досадна помилка: надруковано — „Університету в Празі“, має бути — „Університету в Київі“.

Ласкаво просимо Вп. Шановних Читачів цю помилку у себе виправити.

Редакція.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня Вид. Спілки „Діло“, Львів, Ринок ч. 10.

Нові книжки.

Українська Загальна Енциклопедія „Книга Знання". Під Ред. д-ра Ів. Раковського. Зош. 6. Літ. В. (Волинь) — Г. (Гидра). — Львів—Станиславів—Коломия, 1930.

О. Мицюк. Наукова діяльність політико-економіста М. Ів. Туган-Барановського. Львів, накладом автора, 1931. 8°.

L'agriculture tchécoslovaque en diagramme. D'après les travaux de M. V. Brdlik, docteur ingénieur, prof. á l'Institut Agronomique et Forestier près l'Ecole de Hautes Études Tchéques à Prague. Prague 1929.

О. Кошель. Фасоля. Короткий порадник про те, чому, де і як треба плекати фасолю і яку користь від того можна мати. З малюнками. Львів, „Сільський Господар", 1930.

ДО ВІДОМА ВСІХ ПСК й ІНШИХ КООП. УСТАНОВ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ КООПЕРАТИВНИМ ВИХОВАННЯМ.

„Заочний Кооперативний Курс", що його веде РСУК, видає в своїм крузі ділання систематичні виклади, які дуже надаються, як взірці для ужитку всіх учителів кооперації на місцях. Друкуються такі циклі:

1. Початки науки про кооперацію (д-р К. Коберський).
2. Короткий нарис кооперативного права, з адміністр. приписами і податками (мец. М. А. Корчинський).
3. Повторення з науки рахунків (інсп. Ольховий).
4. Книговедення в господ. спож. кооп. (інж. Р. Раковський).

Комплєт викладів може послужити також при улаштовуванні кооперативних курсів. Тому булоб дуже вказано, щоби всі названі вище установи заабонувалися на виклади заочного курсу, без обовязку виконування звязаних із ним писемних задач. Абонамет коштує 30 зл.

Дирекція РСУК.

Накладом П. С. К. у Станиславові вийшла друком книжка:

Проф. Др. В. ТОТОМІЯНЦ

Вступні відомости про кооперацію

На зміст книжки складаються ВСТУПНЕ СЛОВО АВТОРА

Розділ I. Основні поняття про народнє господарство.
Розділ II Господарські і моральні передуслівя кооперації.
Розділ III. Історія кооперації,
Розділ IV. Споживчі кооперативи
Розділ V. Кредитова кооперація.
Розділ VI. Кооперативи продуцентів-вирібників.
Розділ VII. Взаїмні відносини між ріжними організаційними формами.

Ціна книжки з пересилкою 2·30 зл., без пересилки 2 зл., поручено 2·75 зл

Набувати виключно в Ревізійнім Союзі Українських Кооператив

ЛЬВІВ, ВУЛИЦЯ СЛОВАЦЬКОГО ч. 14., III пов.

Книгарням Повітовим Союзам та гуртівним відборцям відповідний опуст.

ЗАПРОШУЄМО ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1931 РІК

на єдиний на західно-українських землях
науковий суспільно-економічний і кооперативний часопис

„КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА"

що вже четвертий рік виходить під редакцією

доц. д-ра К. Коберського.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові, Центральне Обєднання західно-української кооперації. Передплата коштує в Польщі річно зол. 16·—, піврічно зол. 8·—, чвертьрічно зол. 4·—. Поод. число виносить зол 1·50. Для Америки $2^1/_2$ доляра. Для Европи і інших країн рівновартість $2^1/_2$ доляра. Набувати у всіх укр. книгарнях. Передплату надсилати на адресу: Р.С.У.К., Львів, Словацького ч. 14, III п.

ЗАПРОШУЄМО ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА РІК 1931. ЧАСОПИСІВ:

1. „СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР"

ОРҐАНУ КРАЄВОГО ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА „СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР",

що виходить **кожного 1 і 15. в місяці** та містить статті з области: управи ріллі й рослин, досвідництва, сіль-госп. машинознавства, городництва, садівництва, шовківництва, плекання сільсько-господарських тварин, ветеринарії, рибальства, сільсько-госп. техніки і т. д. та ілюструє їх рясно малюнками начерками та плянами.

2. ТА **„Сільсько-Господарська Кооперація"**

ОРҐАНУ „ЦЕНТРОСОЮЗУ" СОЮЗУ КООПЕРАТИВНИХ СОЮЗІВ,

що виходитиме **кожного 1. і 15. в місяці**, як окремий додаток до „Сільського Господаря, та міститиме статті з области теорії та практики сіль.-госп. кооперації, а зокрема про приготовання до збуту й збут с-г. продуктів, сіль.-госп. перерібку (млинарство, олійництво, мясарство, крупярство і т. д.), кооп. продукцію сіль-госп. продуктів, кооперативного організовання окремих галузей сільського господарства.

Оба часописи виходять разом і коштують: на рік 14 зол. пів року 7 зол., чверть року 3·50 зол.

Передплатники, що пришлють **цілорічну передплату на р. 1931** на протязі часу до 31. березня 1931 р включно, беруть участь в льосованню ріжних нагород (хліборобські машини й ріжне приладдя). а крім цього за доплатою 1 золотий (разом на рік 15 золотих) дістануть **Календар „Сільський Господар"** на р 1932, **календар „Сільського Господаря"** і **„Центрозоюзу"**, що буде підручником сільського госп. і с,-г. кооперації. Всі кооперативи повинні обовязково передплачувати „Сільський Господар"!

Передплату і замовлення слати на адресу: „Сільський Господар", Львів, Зіморовича 20.

Ціннык оголошень в місячнику „Кооперативна Республика". (Розмір часопису 2 шпальти) Ціда сторінка 100 зол., пів сторінки 55 зол., чверть сторінки 30 зол., вісімка 15 зол. Оголошення товстим друком, на окладиниці і в ред. частині платиться 50% дороще. **Адмін.**

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА

ЛЬВІВ БЕРЕЗЕНЬ 1931

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гурт

ЗМІСТ:

Під знаком кризи і реорганізації:

К. Коберський. Первородний гріх 81

А. Ж. Лядові довги в союзних кооперативах 86

о. Й. Раковський. Гадки про відбудову нашої кооперації на селі 87

І. Прокопів. Організаційні проблеми нашої споживчої кооперації 91

К. Добре діло започатковане 96

Народнє господарство:

Р. Зубик. Польська кольонізація на нашій території . . 98

Шляхами кооперативної думки:

Вибір з писань коопер. письменників: 14. **Шарль Жід.** Продаж за готівку 110

15. Шарль Жід. Чому зиск мусить загинути . . . 111

16. Шарль Жід. В справі сучасної господар. кризи і знижки цін 114

Господарська хроніка 115

З життя укр. кооперації . . . 117

З преси 118

CONTENTS.

Original sin. — (K. Koberský) 81

The store debts in our co-operatives. — (A. Żuk) . . . 86

Thoughts about rebuilding of our village co-operatives. — (Rev. J. Rakovský) . . . 87

Problems of the organisation of our consumer co-operation. — (J. Prokopiv) . . 91

Good deed started. — (K.) . . 96

Polish colonisation on our territory. — (R. Zubyk) 98

Selection of works of co-operative writers: Charles Gide 110

Economical and co-operative chronicle 115, 117

From news papers 118

INHALT.

Im Zeichen der Krisenzeit: Die Borgwirtschaft, als Hauptsünde. — (K. Koberskyj) . 81

Die Konsumschulden im w.-ukr. Genossenschaftswesen. — (A. Żuk) 86

Uber die Notwendigkeit der Reform im ländlichen Genossenschaftswesen. — (p. J. Rakovskyj) 84

Organisatorische Probleme der Konsumgenossenschaften. — (J. Prokopiw) 91

Anlässlich der Delegiertenversammlung der städtischen Konsumgenossenschaften. — (K.) 96

Polnische Kolonisierung u. Parzellierung im ukrainischen etnograph. Gebiete. — (R. Zubyk) 98

Auswahl aus dem Genossensch. Schrifttum: Ch. Gide (3 Aufsätze) 110

Wirtschaftsnachrichten u. Pressenachrichten 115, 118

SOMMAIRE.

Le péché capital (La vente à crédit dans nos coopératives). — (K. Koberskyi) . . 81

Le crédit de marchandise dans les coopératives affiliées. — (A. Żuk) 86

Reflexions sur la réconstruction de la coopération des paysans. — (p. J. Rakovskyi) . 87

Problèmes d' organisation de notre coopération de consommation. — (J. Prokopiv) 91

Une bonne oeuvre est déjà initiée. (Le premier congrès de notre coopération de consommation). — (K.) . . . 96

La colonisation polonaise dans notre territoir national. — (R. Zubyk) 98

L' extrait des oeuvres des écrivains coopératifs: Ch. Gide 110

Chronique économique et coopérative 115

Revue de la presse 118

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

економ.-суспільний місячник. 4-ий рік видання IV

№ 3

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw – Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw – Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw – Polen.

ПІД ЗНАКОМ КРІЗИ І ПОТРЕБИ РЕОРГАНІЗАЦІЇ.

Первородний гріх.

„Нема лиха без добра". Досвід показав, що кожна госп. кріза є пробою життєздатности господарських одиниць; це є наче буря на морі, від якої гине все, що хибно побудоване або старістю підкошене. Але і для тих орґанізмів, які встигнуть перебути крізу, буря не проходить безслідно; все самий жах перед страшним можливим приневолює їх перевірювати свої ділові підстави, виправляти хиби орґанізації, отрясатися з кредитових зобовязань і боргових залеглостей. Добре то кажуть, хоч може воно й вразить чиесь фальшиво переніжнене вухо, що кріза — це час „відвошивлення" підприємств (інші кажуть „час прочищення").

Навіть ті підприємства та економічні орґанізації, що в добі господарського оживлення приспали свою чуйність або навіть потонули в бюрократизмі, в такий горячий час мусять пробудитися, оглянути критичним оком свій бюджет, раціоналізуючи роботу; взагалі — думка приневолена живіше працювати. І ось — у тім розворушенні думок ховається те добро, яке приносить з собою критичний час.

Не інакше і в зах.-укр. кооперації. Як-би не кріза — то мабуть таки не вдалосяб спонукати більшість наших людей до серіозної застанови над станом кооперативного апарату; від близько трьох літ на сторінках нашого журналу ми сиґналізували прихід „голодних літ" і одночасно звертали увагу на деякі загрожуючі явища в зах.-укр., особливо господарсько-споживчій кооперації — але, як маємо відомости, зшитки „Кооп. Республики", навіть у Повіт. Союзах, дуже часто і не розрізувалися... Мовляв: „теорія, статистика", а нам „вексель платний, яйця псуються і т. д."... Викрутів все находилося чимало, але ось уже заговорив і „народ": кооперативна преса одержує велику скількість — іноді нервозних — дописів і статей про хиби в нашій

кооп. орґанізації, про безпрограмність цілого руху, про потребу змін у методах праці і т. д. Хоч значніша частина кооператорів ще й досі живе в чаді самовеличання та взаємної адорації, якими у нас привикли заколихувати творчу і критичну думку, то все таки є вже й поважне число голосів, які хочуть покінчити з тим станом.

А трівожитися є чим. На другому місці за цею статтею читач найде цифрові дані про борги в кооперації, подані референтом статистичного відділу РСУК. Ми думаємо, що булоби вже непростимим ґріхом, як-би наші кооператори і біля цеї „теорії та статистики" пройшли без уваги. То-ж ми розборгували (до кінця 1929 р.) уже 53.7% власного майна кооперації, себто половину надбання майже десятилітньої праці! Половини кооперації якби не було вже в р. 1929, бо вона перейшла у кишені довжників. З того 1,027.433 зл. розборговано між цілком чужих кооперативам людий (не-членів!); це робить 43% всіх розборгованих сум. Сталося це лише через нехтування прінціпів і теорій, які навчали і навчають, що к о о п е р а ц і я н і д е в с в і т і н е к р е д и т у в а л а і н е к р е д и т у є (навіть членам) с п о ж и в ч и х т о в а р і в, та що кооперація є тільки для членів, а коли й входить у торговельні зношення з не-членами, то лише для того, щоби їх зараз-же приєднати у члени, а не для того, щоби цілими роками стан членів по кооперативах не зростав, а декуди навіть малів!

Але хто мав ці засади впоїти у стотисячні маси, коли, на жаль, більшість кооперативної верхівки по всіх усюдах і досі сама не простудіювала історії й теорії кооперації, ба, що ґірше, люблять попису-ватися легковаженням цих річей? („Практика ґрунт і купецькі здібности"). Ґіркі слова докору, висказані о. Раковським у одній з дальших статтей в цьому числі К. Р. не є припадкові; вони навіяні щирою журбою за долю тої великанської, а так дряхлої будівлі, яку здвигнено останніми роками.

*

* *

Вернім до статистичних, так декому нелюбих цифер. Приглянь-мося блище нашій борговій господарці, обсервуючи її від 1925 р., отже від часу, коли РСУК почав опрацьовувати статистично дані з річних звідомлень кооп-в. Стан боргів будемо обсервувати в парі зі станом оборотів („торгів") — бо сума боргів стоїть у звязку з рухом оборотів у кооперативі. На жаль, не можемо взяти під розгляд самих тільки споживчих операцій через те, що не маємо за 1929 р. окремого опрацьовання оборотів після ґруп (споживчі товари, продукти, перетвори). Образ буде такий (гл. табл. на стор. 83):

Вже перший погляд на повищу таблицю каже, що за час 1925 до 1929 пересічний оборот кооперативи ледви подвоївся, але пересічна цифра боргів зросла майже у четверо. Виразніше це покаже т. зв. індексова метода. Коли приняти рік 1925 за 100, то образ динаміки оборотів і боргів буде ось який:

Рік	Обороти	Рік	Борги
1925	100	1925	100
1926	130	1926	211 (!)
1927	166	1927	281
1928	205	1928	358
1929	204 (!)	1929	371

РІК	ОБОРОТИ			БОРГИ ЗА ТОВАРИ		
	Число кооператив взятих під увагу	Заг. сума річ оборотів (прод. за зл.)	Пересічна в одній кооп-ві зл.	Число кооп. взятих під увагу	Заг. сума боргів зл.	Пересічна в одній кооп-ві зл.
1925	857	14,048.980	16.393	793	345.504	435·6
1926	1341	28,634.761	21.353	1.262	1,149.175	910·6
1927	1818	50,480 151	27.202	1.708	2,091.458	1.224·5
1928	1970	66,273.923	33.641	2.972	3,070.436	1.557·0
1929	2299	77.078.061	33.512	2.318	3,746.807	1.616·4

Значить: за пять літ пересічний оборот виносить 204% обороту першого року, але борги аж 371% боргів 1925 року. Явище прямо пригноблююче.

Правда, це враження трохи ослабає, коли взяти під обслідування т е м п о росту боргів. Именно це „темпо" ослабає потрохи в останніх роках. Щоби це унагляднити, треба обчислити рік за роком індексову цифру до попереднього року. Вийдуть такі цифри:

Роки	Обороти	Роки	Борги
1926 до 1925	130	1926 до 1925	211
1927 до 1926	127	1927 до 1926	134
1928 до 1927	123	1928 до 1927	127
1929 до 1928	99 (!)	1929 до 1928	104

Т е м п о росту боргів звільнюється. Але це явище було-б вповні відрадним тільки тоді, коли-б рівночасно н е о с л а б а л о темпо росту оборотів; тоді можнаби заключати, що йдемо до оздоровлення відносин. На жаль, так не є. Ослабає також темпо росту оборотів і то до тої міри, що 1929 рік дав навіть деяке з м е н ш е н н я оборотів у порівнанні з роком попереднім. Іншими словами: розборговуємо менше г о л о в н о тому, що взагалі менше продаємо.

Цей образ нашого боргового лихоліття (в буквальному значінні слова) бувби ще більш вимовний, як-би ми могли мати цифри з самих лише споживчо-торговельних операцій, без примішки цифр за продане масло і інші продукти, бо, як відомо, з тих операцій не виростають майже ніякі борги. Цифра боргів осталаб тоді та сама, але зате сильно зменшилася-б цифра „оборотів" і відповідно до того підскочилоб відношення боргів до оборотів. 1930 рік напевно приніс дальше зменшення оборотів при рівночаснім, можна думати, збільшенні боргів. (Хоча започаткована РСУК в осени 1929 р. протиборгова акція повинна була мати деякі наслідки — то вона потахла досить скоро, може знову за щоденними клопотами із-за платностей векслів, псуючихся яець і т. д.).

*

* *

Першою умовою належного лікування недуги є добре розпізнання її причин. Які були і є причини нашого боргового лихоліття?

Їх є кілька. Те, що найшвидше приходить на думку і що для того найчастіше подають, як причину — не є нею, або не є в першій мірі. Це є бідність населення, господарська скрута і т. д. Не можемо визнати цього за основну причину боргування хочби тому, що є все-таки цілий ряд світлих примірів, коли кооперативи мимо всього ставлять опір гонові до боргування і то з успіхом. Також історія кооперації вчить нас, що засада продажі лише за готівку (рочдельська) появилася не в часи якогось добробуту і не серед богачів, але якраз в добу найбільшого безробіття, безхлібя і взагалі кризи серед робітничого населення, коли все, що жило, було по вуха позадовжуване у склепикарів. Але приклад банкроцтв серед приватних купців і серед тих десятків і соток кооператив, що існували перед Рочделем, спонукав піонірів піти іншою дорогою, як показалося, одиноко правильною. Були сотні кооператив перед Рочделем — започаткованих ще лікарем Кінґом у 1828 р., але чому не вони стали зразком кооперативної орґанізації? — Бо не ввели добрих прінціпів орґанізації і роботи.

Коли отже не сама бідність населення поносить тут вину, то треба шукати другої причини. Може нею буде спекуляція на те, що прийде знова якась девалюація і старі довги можна буде посплачувати з неоціненими папірцями? Таку думку підсказує наглий скок боргів у 1926 р. (більше чим удвоє за один рік!) — а це був, як відомо, рік кризи, непевної сітуації в Польщі. Та в рівній мірі можна припускати, що це був якийсь збіг обставин — бо хіба можемо підозрівати аж таку рафінованість в нашої членської (і не-членської) маси, на шкоду суспільних установ?

Дальша можливість: лихий приклад Управ і Надзірних Рад. Цей момент грав напевно велику ролю. Від кількох літ сконстатовано і про це вже й нераз писалося, що члени виконуючих орґанів стали ставити до своїх установ більші, як бувало, вимоги; на тому тлі поширилася скрізь засада плачення навіть за найменшу роботу, „дієти“, ремунерації і т. д. Одною з форм таких вигід, і то на погляд найневиннішою, є побирання товару на борг — не дивлячись на виразну статутарну заборону. Як бачимо — справа зводиться до моральної сторінки діла. Зниження кооперативного ентузіязму йшло в парі з помітним послабленням в краю кооп. пропаґандистичної роботи в рр. 1926—1928. Кооперативна неграмотність тягне за собою завсігди ослаблення кооперативного руху.

Це й буде, здається, головна причина лиха. Незнанням подрібних засад кооперації грішить у нас і до нині величезна більшість кооп. робітників — що-ж говорити про сіру масу? Звідкіля вона мала знати, що крамниця (хочби кооперативна) не є для того, щоби давати на борг — коли так робили, роблять і робити будуть традиційні „опікуни“ селянина (і міщанина) — склепикарі, коршмарі і т. д.? Хіба не чув він з діда прадіда, що у склепі „купується“, а склепар „записує“ і справа покінчена? Вчили його, вправді, і писали про це (колись) книжочки „Просвіти“, що з такого „записування“, часто крейдою на дошці, виходять потім секвестрації і ліцитації, але не відівчили. А коли на місце „склепара“ прийшла „корпоратива“ — то що зроблено — в розумінні масової і постійної пропа-

ґанди — для того, щоби вся кількамільйонова маса (рахуючи й родини членів і покупців) була психольоґічно приготована на приняття тої нової господарської системи, якою є кооперація і купно за готівку? Ось тут цей „первородний гріх", що тепер на нас відбивається. Через нього маємо нині критичний стан у многих кооперативах; розборгувавши власний капітал, к-ва обтяжила кредитами Повіт. Союз, а Союз краєву гуртівню.

Від цього, очевидно мусить зачатися головне лікування недуги. Треба перешколити мільйонову масу, привчаючи її до того, що купно за готівку є річ єдино правильна, і то в інтересі самого купуючого. Для того потрібна велика акція, яку-би треба глибоко передумати і переводити з цілою енерґією. Одночасно треба через кооп. пресу, яку читають члени управ і надз. рад, перевести пляновий перевишкіл умів цих людей в дусі правдивих кооперативних засад.

До того можна додати ще інші, більше технічної натури засоби ратункової акції. Їх буде кілька.

Чи не найбільше обіцюючим засобом буде засновування скрізь райфайзенок; де є вже райфайзенка, там кооператива з легкої руки відішле бажаючого кредиту до каси; каса оцінить, чи можна йому дати кредит і який.

Другий, теж цілком реальний спосіб ліквідації боргів бувби: споживча кооператива передає список довжників кооп. молочарні та стягає довги при виплаті за молоко; можна це робити і тоді, коли молочарня є районова, як це практикується нині прим. у жовківській район. молочарні (обєднує 12 сіл). Передумова: щоби виконавчі орґани молочарень не вишукували в тім яких-небудь „утруднень" в своїй роботі, одним словом, щоби йшли на руку своїй хорій тепер сестрі — спож. кооперації.

Можна теж пробувати стягати довги через вплату їх у натурі: яйцями, збіжам то-що. Одначе цей спосіб вимагає, щоби кооператива наперед запевнила собі добре місце збуту для продуктів. Тоді можна орґанізувати збірку довгів від хати до хати.

На часі є нині, при страшнім безгрошевю, акція за масову абстиненцію від курення, — з тим кличем, щоби всі заощаджені гроші пішли спершу на сплату боргів (які, як показують цифри, на особу не є знова такі великі, 6—12 зол., це значить по кілька пачок тютюну!), а відтак на дрібну ощадність при кооперативі. Блищих мотивів мабуть не треба.

Маємо болючі докази, як неодна кооператива зруйнувала себе і подеморалізувала людей через продаж алькоголю (головно „невинного" пива!). Вже крайня пора, щоби Заг. Збір Ревіз. Союзу, який має іноді доволі часу на інші, менше важні річи, занявся цею, так важною справою, і виніс рішучу постанову про заборону продажі алькогольних напитків по кооперативних установах. Аж ніяково, що про таку елєментарну і самозрозумілу річ досі не подумано! А кілько то боргів пливе з того власне джерела і то головно самих „управських"...

Може хоч тепер, в обличчі загрожуючої кооперації небезпеки, знайдеться у нас доволі рішучости, щоби підняти боротьбу з причинами боргування і то рівночасно на всіх, щойно зазначених, ділянках

того фронту. Думаємо, що це єдино реальний шлях виходу, в кожнім разі доцільніший як танець кругом золотого тельця, так нещасливо знова започаткований; цей танець шкідливий хочби тому, що відвертає увагу кооператорів від єдиної дороги, якою можна щось справді осягти. Тою дорогою є: зміна некооперативних методів роботи на кооперативні та шукання грошей лише серед нас самих. Коли цього не зробимо, то навіть найбільші капітали дані із зовні потонуть безслідно і в короткому часі повториться нинішна історія.

К. Коберський.

Лядові довги в союзних кооперативах.

На 2318 кооператив 1. степеня трьох ґруп союзних кооператив: для закупу і збуту (господарсько-споживчих), молочарських і міських споживчих, узгляднених статистикою за 1929 р., 2269 кооператив, або 97.8% виказують, після спеціяльного зіставлення, лядових довжників на загальну суму 3,646.930 зол. Лише 49 кооператив, або 2,2% не попало до цього зіставлення. І не конче тому, що ці кооперативи не мали лядових довжників, а скорше тому, що в статистичних листках цих кооператив, на підставі яких робилось зіставлення, бракувало дотичних даних.

Можна сказати, що всі наші кооперативи, з виїмком хіба одиничних випадків, за якими треба би хіба спеціяльні пошукування робити, торгують в борг, ламаючи основну засаду рочдельської системи споживчої кооперації — торг за готівку.

Розборгована сума становить 53.7% власного майна кооператив (уділи + резервові фонди), 77.5% запасу товарів, 21.0% біляньсової суми, 4.8% річних торгів і майже рівняється сумі товарових кредитів, які кооперативи мали в повітових і краєвих централях та в приватних купців, і яка виносить для всіх кооператив, узгляднених статистикою 3,683.714 зол.

Для розборгованої кооперативами суми 3,646.930 зол. маємо такий поділ: 1,848.696 зол. або 50.7% припадає на довги членів кооператив, 1,415.466 зол. або 38.7% на довги нечленів кооператив. Для решти довгів в сумі 382.768 зол. або 10.5% всіх довгів не маємо поділу на членів і не-членів. Розділюючи суму 382.768 зол. на членів і не-членів пропорціонально до їх процентової участи в розділених довгах, будемо мати довгів між членами 2,082.951 зол. або 57.0% і довгів між не-членами 1,563.979 зол. або 43.0%.

Отже наші кооперативи попри засаду: „торг за готівку!“ порушують ще іншу основну засаду кооперації, що виключає абсолютно кредит не-членам, розборгувавши стороннім особам 1,563.979 зол., суму, дуже близьку до суми уділового капіталу кооператив, яка виносить 1,655.567 зол.

Розборгована сума (3,646.930 зол.), при поділі на число кооператив (2269), дає в пересічі на одну кооперативу 1.607.2 зол. Є це дуже поважна сума, цілком вистарчаюча, як оборотовий капітал для сіль-

ської кооперативи. Тимчасом цю суму викинено з обороту задармо (без опроцентування), розпорошено на непевне серед маси населення, в значній части незвязаного з кооперативою членством, отже невідповідальною за стан справ кооперативи і за її зобовязання, по яких доводиться платити солені проценти! Це є убійча господарка!

Маємо ще частинний поділ довгів, з поданням числа довжників. Отож в 1634 кооперативах було 108.879 довжників членів, або 66.0% членської маси дотичних кооператив, а їх довги виносили суму 1,355.220 зол., пересічно 12,4 зол. на члена. Довжників не-членів було в 1615 кооперативах 155.441, що становить 95.3% членської маси дотичних кооператив, а їх довги виносили суму 1,027.433 зол., пересічно 6,6 зол. на довжника.

Коли-би торговля в борг характеризувала цілу торговельну діяльність кооператив, то щойно наведені цифри говорили-б, що наші кооперативи обслуговують переважно не-членів, хоч і в меншій мірі як членів (пересічна висота довгу не-члена два рази менша, як члена), та що довги є як досі ще дрібні, отже ще можливі до стягання.

Чомуж допускають до довгів і не стягають їх? Частинною відповідю на це питання буде, здається, обставина, що самі члени Управ кооператив дають кепський приклад під цим оглядом. Довгів між членами завідуючих орґанів кооператив виказано при 1619 кооперативах, на загальну суму 251.613 зол., пересічно 155,4 зол. на кооперативу. Ці довги становлять коло 1/10 довгів дотичних кооператив. Беручи на борг в кооперативі самі, члени Управи не мають лиця відмовити іншим в боргуванні і рішучо стягати розборговане. А доки самі залягають з довгами — не можуть взятися до стягнення довгів з інших. Ліквідація лядових довгів в кооперативах має початися від того, що в першу чергу мусять зліквідувати ці борги члени управляючих орґанів кооператив! **А. Ж.**

Гадки про відбудову нашої кооперації на селі.

Сучасне лихоліття завдало великий удар нашій кооперації. Покищо нема ще докладного підрахунку розмірів знищення. Знаємо напевно, що поважний процент наших сільських споживчих кооператив прийдеться відбудовувати, часто від самих підвалин.

Доцільність відбудови полягає в тім, щоби в часі виконування самої відбудови усунути недостачі знищеної попередньої будови, а може навіть в дечім відбудову змінити та поширити. Знищеним кооперативам муситься дати моральну і матеріяльну поміч, бо інакше відбудова може тягнутися довго та може не усунеться дотеперішніх хиб та недостач.

Поміч при відбудові мусить дати РСУК., а також орґанізаційні відділи ПСК. Ревізійний Союз повинен приготовити основну нараду в справі відбудови знищених кооператив, оперту на попередній писемній анкеті з доцільно уложених питань, розісланих для виповнення нашим виднішим кооперативним робітникам.

Техніка самої наради повинна бути інакша, як досі у нас бувало на подібних нарадах. Конечно треба поділити нараду на дві части. Нарада в секціях і нарада на повних зборах усіх учасників. Без секційних нарад шкода взагалі скликати людей до Львова на нараду, бо досвід з дотеперішніх лише повних (плєнарних) нарад вказує ясно на недоцільність та яловість таких нарад.

Я вважаю, що треба відбути наради в таких секціях: 1. секція кооперативного вишколу і освідомлення; 2. секція орґанізаційна; і 3. секція фінансова.

Наради в секціях повинні відбуватися на підставі коротких річевих рефератів і коррефератів, а висновки (тези) тих рефератів треба подати до відома учасникам секцій заздалегідь або перед початком наради в секції.

Найважнішою буде секція кооперативного вишколу і освідомлювання, бо історія кооперації у інших народів ясно показує, що основою розвою кооперації є не скількість членів ані навіть матеріяльна сила кооперації, але степень освідомлення загалу членів і пріпціпи кооп. руху. Усі знаємо, як низько стоїть у нас кооперативне освідомлення членів не лише наших сільських кооператив, але навіть членів наших міських, повітових чи осередніх кооператив. Часто приходиться з жалем стверджувати, що навіть члени управ та надзірних рад, не то вже сільських кооператив, але навіть повітових та осередніх львівських кооператив не знають засад та історії кооперації, або навіть ідеольоґічно є ворожі кооперації. Такий загальний брак кооперативного освідомлення треба вже раз усунути. Мусимо знайти способи і засоби для широкого, безперервного, усного і писемного кооперативного освідомлювання. Інакше наша кооперація зачне нидіти, клигати, доптатися на однім місці.

Історія кооперації, особливо фінляндської, данської, анґлійської, ірляндської та взагалі західно-европейської вказує незбито, що розвій кооперації залежить передовсім і головно від степеня кооперативного освідомлення членів.

Досі у нас тота сторінка кооперативної роботи була в занедбанню. Ми вдоволялися нечисленними, доривочними кооперативними викладами, курсами та кільканадцятьма брошурками.

Цего рішучо за мало. Вправді звіт РСУК. за р. 1928 каже, що на українських землях під Польщею на 100 місцевостей 21.4% є обнятих нашими кооперативами, а дальше, що маємо вже 268.435 членів; але числа малиби значіння і вартість тоді, коли-б можна проаналізувати кооперативну свідомість тих $2^1/_2$ соток тисяч членів. Знаємо, що аналіза далаби дуже відємні висліди. Нам треба вже раз запізнатися зі способами освідомлювання, що ними послугуються кооператори інших европейських країн. Ми мусимо вже раз зрозуміти, що ми живемо всеж таки в Европі і тому нам треба пізнавати і примінювати у себе тоті способи і засоби, яких уживають з таким добрим вислідом европейські кооператори.

Орґанізаційна секція малаби розважити також дуже поважні питання. Перше всього треба нарешті застановитися, чи дотеперішня трохстепенність в нашій споживчій кооперації є доцільна, а коли так, то застановитися, чи не треба впровадити для виконання

певних завдань районових зєднань кооператив 1. степеня, а також розгляненння умов, коли вказаним булоби згуртовування малих, нежиттездатних кооператив 1. степеня і творення замісць них філій і складів.

Преважним питанням нарад орґанізаційної секції булоби розгляненння способів кооперативного збуту сільсько-господарських витворів (продуктів), а також розгляд питання кооперативного перетворювання сільсько-господарських сирівців.

Оба ті питання досі у нас цілком, навіть теоретично, не розроблені. Наші кооперативні, повітові та краєві верхи займають досі в тих обох справах вичікуюче, чи „прихильно вижидаюче" становище. Просто приймається до відома факт, що одна-друга низова кооператива започаткує збут чи перерібку сільсько-господарських витворів. Тоді доперва примінюється до цього факту цей чи тамтой повітовий союз і справа наладнується поволі, часто серед великої неохоти, а навіть тихого бойкоту з боку верхівки. Можна напевно сказати, що у нас передовиками (піонірами) кооперативного збуту і перерібки сільсько-господарських продуктів є члени низових кооператив, а не — як це повинноби бути — провідники повітових та краєвих осередніх кооператив. На ділі повинно бути навпаки. Повітові та краєві кооперативи мають пропаґувати і започатковувати збут та перерібку сільсько-господарських витворів!*).

Колиби дотеперішній стан в тій области залишився на будуче, то наша кооперація потрібувалаби ще дуже довгого часу до переходу на кооперативний збут і перерібку сільсько-господарських продуктів. До того не можна допустити, бо ми й так в тій области дуже припізнені. Рішення цього питання булоб великим осягом зїзду.

Досі у нас майже цілком не користається з досвідів заграничної кооперації. Що найбільше наслідується сусідські взірці, хотяй звісно, що сусідська кооперація ще досі пересякла капіталістичним духом і працює капіталістичними засобами, користуючися ненормально високою субвенцією з державних жерел. Така кооперація не може бути для нас взірцем. Ми мусимо вчитися від правдивих кооператорів, що власними моральними і матеріяльними засобами двигнули і розвинули майже всесторонньо кооперацію. Але знаймо, що тої науки не можемо зачерпнути з самих книжок, сидячи у Львові чи тим більше в котрімнебудь повітовім нашім місті. Нам треба за тою наукою їхати також до жерела, а передовсім до тої славної кооперативної данської селянської республики. Дякувати Богу маємо вже нині навіть поважне число молодих людий, теоретично підготовлених в економічних та кооп. справах. Треба вислати кілька таких осіб вивчити практично кооперат. збут і перерібку с.-г. витворів. Мусимо собі раз сказати, що дотеперішніми способами, що ними послугуються наші керманичі кооперативних установ, наші директори повітових та осередніх кооперативних установ, не зможемо тим більше перевести доцільно відбудови кооператив. Не зможемо так скоро, як цего вимагає інтерес народу і кооперації, поширити діяльність нашої кооперації на збут та перерібку с.-г. витворів. Тут треба нових способів і засобів, яких не знають, а іноді навіть не хотять знати, дотеперішні наші директори кооп. установ. Правда, ми повинні їм бути вдячні, що

*) Думаємо, що цей погляд шан. автора зглядний; звичайно найздоровіше є те, що вийшло з низу і перейшло першу пробу життя на практиці. — Ред.

серед дуже тяжких повоєнних обставин зуміли збудувати і удержати при житті існуючу сітку кооператив, але бачимо і всі орґанічні недостачі цієї будови від самих її підвалин. Всі познаки вказують, що дальшої розбудови нашої кооперації під орудою дотеперішніх робітників просто нема чого сподіватися, хіба що з великим опізненням, з великими похибками, а навіть опором з боку тих робітників.

Коли я отсе пишу, то я свідомий цілої відповідальности за свої слова — знаю, що стягну на себе велике негодування та може навіть ворожнечу з боку зачіплених кругів. Одначе для мене є дорощою справа дальшого розвою нашою кооперації, як які-небудь посторонні оґляди. Вважаю, що вже остаточно треба раз комусь вказати на головну причину, задля якої наша кооперація починає доптатися на однім місці, не може скоро і певно вийти з зачарованого неначе кола, чому вона оставляє на боці преважну і доконечну для селянства область збуту і перерібки сільсько-господарських витворів.

Гарний розвій „Маслосоюза“ дає найкращий доказ, що лише при помочи фахово підготовлених робітників зможе наша кооперація розбудувати збут та перерібку сільсько-господарських витворів. Дилєтанством і кооперативною неграмотністю далеко в тій области не зайдемо. Наша кооперація вигосподаровує кожного року всеж таки вже поважну надвишку. З тої кожнорічної надвишки повинні наші кооперативи, особливо-ж повітові і краєві, призначувати кожного року якусь поважнішу частину на стипендії для службовиків на виїзд з метою практичного студіювання европейської кооперації.

Фінансова секція пропонованої наради малаби вирішити передовсім справу основування в якнайскоршім темпі українських райфайзенок. Без райфайзенок не зможе розвиватися наша сільська кооперація, особливо коли хочемо її поширити на збут і перерібку сільсько-господарських витворів. З одного боку треба придумати найдоцільніший і систематичний спосіб пропаґанди за скорим основуванням, а з другого боку, треба знайти найдоцільніший спосіб співпраці наших повітових і осередніх кредитових установ з сільськими райфайзенками. І тут не може обійтися без висилання на студії робітників наших повітових і осередніх установ. Усі ми знаємо, як тяжко і неповоротно працюють наші повітові, а навіть центральні кредитові установи власне тому, що не знають новочасних метод праці кредитової кооперації.

Є ще богато інших питань, які малаби вирішити фінансова секція, от хотяйби ще питання оборотового капіталу не лише для теперішніх наших сільських споживчих кооператив, але що важніше для майбутніх кооператив для збуту і перетворів. Данська сільсько-господарська кооперація для збуту і перетворів забезпечує себе оборотовим капіталом в той спосіб, що приймає необмежену поруку членів. Члени усіх данських сільсько-господарських кооператив платять невисоке вписове та низькі уділи, та ще часто можуть їх сплачувати ратами. Спираючися на необмежену поруку членів-селян, дістає данська сільсько-господарська кооперація без ніякого труду чужий капітал до обороту. Для приміру подам, що данський кооперативний банк (Dansk Andelsbank) — осередня кредитова кооператива для цілої данської сільсько-господарської кооперації, мав в р. 1921 обороту на суму $11^1/_2$ мі-

ліярда корон. Чужий капітал в тім банку виносив 160 міліонів корон, а власний виносив лише 18 міліонів корон. Чомужби й наша кооперація не мала покористуватися тим способом? Треба лише віддати цілу справу в руки новочасно вишколених чи перевишколених кооператорів-банковців, а тоді і у нас рушить справа збуту та перерібки з дотеперішньої мертвої точки, бо вже зникне ота історична перешкода: брак гроша. Кооперація поборює теперішній капіталізм, але користується всіма новочасними способами витворювання та обороту матеріяльних дібр — товарів. Для того кооперативні робітники мусять знати також сучасну капіталістичну світову техніку.

Отже готуймося на анкету та нараду для відбудови і розбудови нашої кооперації.

о. Йосиф Раковський.

Орґанізаційні проблєми нашої спож. кооперації.

Опираючись на теоретичних студіях, досвіді европейської кооперації та нашій сучасности, охчу поділитися з кооператорами своїми думками що до будівництва та розвитку споживчої кооперації на зах. українських землях. Думки ці на часі. Недаром заговорено знова про фузію малих госп.-споживчих кооператив та про потребу скріплення і поширення міської споживчої кооперації. Від універсалізму наша кооперація, розвиваючись, перейде ступнево до спеціялізації. Замість теперішніх дрібних госп.-споживчих кооператив будемо мати районові споживчі кооперативи та з початку універсальні, а згодом спеціяльні районові сільсько-господарські кооперативи, яких першою ластівкою є вже районові молочарні.

1. Сильні і самовистарчальні споживчі т-ва (кооп.) 1. ст.

Як сучасна теорія кооперації, так і практика передових країн стали на становищі виділення споживчої кооперації в окрему галузь. Фактом є, що наші господарсько-споживчі кооперативи закуповують переважно споживчі товари, а не збувають (пляново) нічого, крім того, що обміняють за споживчий товар. Називаючи річи своїми словами, мусимо сказати, що це де факто споживчі кооперативи. Як виказує статистика, то навіть у т. зв. міських споживчих кооперативах переважає сільський елемент. З огляду на те нема потреби виділювати в окрему галузь міську споживчу кооперацію. Не ділім села і міста, коли тут і там переважно тіж самі люде роблять туж саму роботу. Злучім разом їх змагання до одної цілі. Попри районові споживчі т-ва по селах, творім многосклепові споживчі т-ва по містах, які своїм районом, по прикладу Німеччини, охопилиби не лише ціле місто, але й дооколичні села. Це вийде на користь і селу і місту*).

---

*) Кожного европейського кооператора здивує факт, що у Львові замість великої споживчої кооперативи з десятком або й більше крамниць, з власною продукцією, існує в ринку детайлічний склад Н. Т. та кілька менших спож. кооп. на передмістях. Не дивуйтесь споживачеві, коли він каже, що йому „до Народної Торговлі за далеко". Неодин з них має рацію. Від Личаківського кладовища та Стрийського Парку чи Кульпаркова дійсно „до Торговлі за далеко".

Приймім не на словах, а на ділі рочдельські прінціпи за підставу діяльности кооперації. Кооператива рочдельських ткачів існує до сьогодня і своїм розвитком одушевляє всіх кооператорів світа. За 13 літ надійде столітній ювилей цеї кооперативи та її прінціпів; приготовляймося до цего великого свята, переводячи в життя безсмертні рочдельські засади. З них найважніші дві: продаж лише за готівку і самовистарчальність.

Ми ці засади мусимо здійснити, коли не хочемо, щоби вся наша праця була даремна. Купуймо лише за готівку — починаймо від себе. Ми кооператори, члени Управ і Надзірних Рад, ми службовики кооператив — купуймо лише за готівку, станьмо прикладом для других та на кожнім кроці виступаймо проти кредитування.

Через приєднання нових членів і збільшення уділів скріпимо матеріяльні підстави кооперативи. Уділи в нашій споживчій кооперації смішно низькі. Тут треба рішитися на радикальну направу. Яка має бути висота уділу? Яке мірило взяти?

Перший краєвий Зїзд міської споживчої кооперації заявився „за строгим примінюванням засади самовистарчальности міської споживчої кооперації (відповідна висота уділів і запасних фондів) у її господарській праці, при чому розбудова її т. зв. чужим капіталом мусить стояти у відповіднім (1 : 2,5) господарсько оправданім відношенні чужих фондів до власних фондів кооперативи". Позволимо собі висловити відмінний погляд. Передовсім, що належить розуміти під самовистарчальністю? Чи кооператива з відношенням 1 : 2,5 є самовистарчальною? Самовистарчальною, на мою думку, є та кооператива, якій вповні вистарчають власні фонди для ведення її господарської діяльности. Чи відношення 1 : 2,5 є господарсько - оправданим відношенням? Пригляньмося блище до цього питання. Уявім собі сучасну невелику кооперативу з відношенням 1 : 2,5. Пропускаючи дрібні позиції, білянс її буде слідуючий:

АКТИВА		ПАСИВА	
Запас товарів	2.000	Уділи	1.000
Крамн. довжники	1.000	Чужі фонди	2.500
Льокації (в ПСК)	500		
	3.500		3.500

Уявім собі, що кооператива має 100 членів; отже кожний член вплатив по 10 зол. на уділ. Кооператива має 2.000 зол. місячного обороту (торгу); отже 1 член закуповує пересічно на 20 зол. місячно. У „нормальний" час кооператива платить місячно 25 зол. або річно 300 зол. відсотків за чужі фонди і працює більш-менш зносно. Та що діється в час кризи? Віритслі (вкладчики, банки, товарові чи векслеві — все одно) через брак гроша та непевність ситуації вимагають звороту вложених грошей. Часто кооператива через упадок оборотів не може вчас платити своїх зобовязань і тратить довіря (кредит) у віритслів. Щож робить тоді Управа? Стягає крамничні (лядові) довги. Та в час нинішньої кризи, коли споживач, а головно селянин не має готівки, це не легка справа. Віритслі тиснуть, починаються скарги, екзекуції і т. д. Все це збільшує видатки кооперативи при рівночаснім зменшенню доходу (торги упали). Та уявім собі, що сталося чудо

(яких не буває): управа стягнула всі 1000 зол., обмежила запас товарів на 1.500 зол., примінюючись до зменшеного обороту: 1.500 зол. Вона може тоді сплатити 1.500 зол. вірителям, а 1000 нема звідки взяти. Коли вірителі хочуть вирвати і цю тисячку, кооператива мусить припинити діяльність, задовольнивши вірителів рештками товару проданого по зниженій ціні. Отже така кооператива з „господарсько-оправданим відношенням" 1 : 2,5 може не видержати господарської крізи. Як інжінер-архитект повинен збудувати такий будинок, який видержавби найбільшу бурю і не впав, так інжінер-економіст, яким є кожний кооператор, — повинен дати такі підвалини кооперативі, які видержалиби й найбільшу бурю — крізу.

Шукаймо цих підвалин. Шукаймо підстави будинку: висоти уділу. Дехто скаже, що він має дорівнювати сумі місячного закупу члена в кооперативі. Добре. Погляньмо, як тоді виглядатиме білянс нашої кооперативи:

АКТИВА		ПАСИВА	
Товари	2.000	Уділи	2.000
Довжники	500	Чужі фонди	1.500
Льокації	1.000		
	3.500		3.500

Кооператива, зібравши по 20 зол. від членів, зменшила чужий капітал на 1000 зол. Та рівночасно вона, виконуючи обовязки супроти своєї надбудови, вносить туди 500 зол. — як нову льокацію (половина власних уділів). Звідки взяти цих 500 зол.? Не бажаючи збільшувати знову чужих фондів, мусить стягнути з довжників. Отже це не є ще вихід з ситуації. Чужий капітал ще залишиться в сумі 1.500, або й 2.000 зол., коли Управа не схоче (чи не зможе) стягнути довгів. Відношення зменшиться на краще 1 : 1. Якби наші кооперативи довели до такого стану, це бувби великий поступ, але це не булоби ще все. Кооперативи булиб сильніші, але на випадок крізи ще за слабі.

Прямуючи до самовистарчальности, наша кооператива, зліквідувавши довжників і продаючи лише за готівку, повинна мати такий білянс:

АКТИВА		ПАСИВА	
Товари	2.000	Уділи	4.000
Льокації	2.000		
	4.000		4.000

Ось ідеальний білянс, до якого повинні стреміти всі кооперативи. Щоби це осягнути, кожний член має дати по 40 зол. на уділ. Щоби дати тривкі підвалини і зробити кооперативу вповні самовистарчальною, кожний член, купуючи за готівку, повинен вплатити таку суму на уділ, яка рівняється подвійній сумі його місячного закупна в кооперативі. Член, який закуповує місячно на 50 зол., повинен вплатити 100 зол. на уділ. Ось ідеал самовистарчальности: відношення 1:0. Цей ідеал мусимо показувати масі членства. Цей ідеал мусимо здійснювати, коли хочемо мати здорову кооперацію. Дивімся в гору за ідеалом, а тоді не впадемо. Управи і Надзірні Ради хай починають від себе. Пора, щоби вони купували лише за готівку та внесли відповідну кількість уділів!

Щож робити з тими, що кажуть „без боргу нема торгу“, що без боргу жити не можуть?*) Колиб наша майбутня самовистарчальна кооператива схотіла давати на борг, то мусілаби шукати кредиту, отже втратити самовистарчальність. Замісць того краще, як вона запропонує загорілим фанатикам боргу, щоби вони внесли ще додатково до кооперативи таку суму на уділ, яка дорівнює сумі їх місячного закупна. Тоді не буде кривди для тих, що купують за готівку, кооператива обійдеться без чужого капіталу, остане самовистарчальною. Тоді член, який на протязі місяця хоче брати на борг, котрий з кінцем місяця повинен безумовно сплатити, повинен вплатити на уділ суму, рівну потрійній висоті його місячного закупу. Тільки такий борг можна допустити, бо він фактично перестане бути боргом.

Статистика закупу поодиноких членів вкаже нам, яка має бути статутова висота одного уділу. Треба орієнтуватися на члена, який стало закуповує і його закуп виказує найнищу суму. Це буде найбідніший елемент. Статутова висота уділу буде рівнятися подвійній сумі закупу найбіднішого члена. У всякому разі за найнищу висоту уділу треба приняти 25 золотих.

На підставі книжочок закупна Управа обчислить кожному членові, яку суму він повинен вплатити на уділи. Вона має пильно стежити за тим, щоби він вплачував на р-к цієї суми певну квоту що місяця нпр. 1—5 зол. в залежности від матеріяльного стану. Коли з якоїсь родини є більше членів (чоловік, жінка, син), то вони разом вплачують суму рівну подвійному місячному закупу родини, а не кожне зокрема. Треба також примінити випробований спосіб збільшування уділів через приписання квоти товарових зворотів.

Запасний фонд, нагромаджений з щорічних лишків (чистий зиск), у майбутньому, коли кооператива стане самовистарчальною — згідно з засадами рочдельських піонірів, — треба ужити не на закупно товарів, а на орґанізацію кооперативної продукції. На цьогорічних загальних зборах кооператив треба повести пропаґанду, щоби чистий зиск перейшов в цілости до запасного фонду. Цим бодай трохи скріпимо деякі кооперативи.

Безперечно, що великі споживчі кооперативи має вести фахова Управа з фаховим персоналом. Не можна одначе погодитися з думкою одного промовця на зїзді міської кооперації, „щоби на будуче одного члена управи затверджувала централя“. Ця думка порушує основну ознаку кооперативи: її самодіяльність — кооперація все відкидала ріжні „затвердження“ та вмішування у внутрішні справи, звідки вони не приходилиб. Щоби мати запоруку фаховости управи, на це є інші способи. Передовсім треба змінити статут в тому напрямі, що управу вибирають не загальні збори, а покликує Надз. Рада, як це є в ПСК. Кожна надбудова може вимагати від Над. Ради, щоби вона добрала фахову Управу. Вона може подавати в цьому напрямі поради та пропонувати навіть конкретних кандидатів. Та вирішення справи належить виключно до орґанів самої кооперативи. Колиб трапився випадок, що до Управи попала-б нефахова і невідповідна людина, яка не виконує своїх обовязків, РСУК., провірivши справу, може легко таку людину негайно усунути.

*) Знаю випадок, що голова Надз. Ради сіл.-спож. кооп. (інтеліґент) мав стало 10 зол. вплаченого уділу, а ок. 300 зол. ляд. довгу.

2. Продавання алькоголю в кооперативах.

На останніх зборах РСУК підніс я думку, щоби викинути з кооперації (і то як на селі, так у місті) алькогольні напитки. Збори приняли цю думку оплесками. Та минає рік, а кооперативна горівочка, пиво та вино, як пилися, так і далі пються. На останньому зїзді спож. кооперації кооп. Снітинський домагався, щоби „викинути цілком з міської кооперації горівку і вино, бо зиски з цеї продажі є так малі, що ніяк не дорівнюють матеріяльним витратам населення через їх уживання". Вітаючи цю думку, я, як кооператор, мушу відкинути капіталістичну арґументацію дир. Снітинського. Така арґументація була-б зрозуміла в устах приватного купця. Кооперація не сміє продавати алькогольних напитків навіть тоді, коли-б зиски з цеї продажі були дуже великі і вдвоє покривали матеріяльні втрати населення через їх уживання. Я виступивби проти продажі алькогольних напитків навіть тоді, якби кооперація діставала їх даром. Завданням (основним) кооперації є піднести матеріяльний і духовий добробут своїх членів. Продаючи алькоголь, кооперація допомагає руйнувати своїх членів матеріяльно і духово та стає фальшивою кооперацією,— бо відступає від свого основного завдання*). Які моральні й матеріяльні шкоди приносять „кооперативні коршми" на Закарпатській Україні, про це знає кожний, кому доводилося їх бачити. Через горілочку і вино збанкротувала наприклад спож. кооператива в Квасах**) (пов. Рахів) та перейшла на 10 років в аренду прив. купця. Над дверми в громадськім будинку далі висить шильд „Товариська крамниця", але в середині за лядою місцевий потентат — лихвар. Чи не сором і не ганьба? В той час, коли пропаґуємо ощадність, коли в кооперативній пресі містимо протиалькогольні статті, — толєруємо марнотратство і кооперативним алькоголем деморалізуємо та нищимо членів. Чи не пора спамятатися? (К. б.)

Інж. І. Прокопів.

---

*) Вповні поділяємо здивування автора, особливо, коли читаємо щорічні відозви „Відродження" з підписами деяких установ, від яких залежить богато. — Хочемо ще на цьому місці збити звичайний арґумент, що його підносять сторонники продавання алькоголю в кооперативних установах. Вони кажуть: все одно, хто хоче випити, той випє, отже чому не має на тім заробити кооперативна установа? Отже ті, що так кажуть, забувають одну річ: зовсім що іншого, чи хтось купив алькоголь в кооперативі чи поза нею, прим. у шинку. Коли кооператива, установа з певним німбом громадськости, отже морального авторитету, продає алькоголь, тоді вона вже через те саме знімає з алькоголізму тавро чогось недоброго, антигромадського! Вона леґалізує алькоголь в очах громадянства і причинюється до більшого поширення алькоголізму. Що-ж казати про такі випадки, коли кооператива шинкує алькоголь у власнім льокалі, або дає на продавані собою напитки ще й власний штемпель („власний виріб", „власна пивниця" і под.?). Тому в кооперативнім світі продаж алькоголю була завсігди заборонена; була ця точка вже у програмі Рочдельців. — **Редакція.**

**) Кваси — це купелева місцевість (буркут). Сюди приїздять ріжні гості і 10 років будуть оглядати нашу ганьбу.

Добре діло започатковано.

(Думки з приводу І. Зїзду міських споживчих кооператив).

Хоч яке невеселе враження робив цей Зїзд, то добре сталося, що він відбувся*). Хоч на 87 міських кооператив делеґатів прислали на Зїзд всього на всього 23 кооперативи (!), хоч навіть більшість місцевих львівських кооператив знехтувала Зїзд (на всіх 5 були заступлені лише дві!), то мимо того, а може власне якраз через те — Зїзд був дуже на часі і повинен започаткувати поправу відносин у цій ділянці кооперативної роботи. А поправляти є що, як „in membris“ (в членах), це є у міських кооперативах, так „in capite“ (в голові) — бо як виявилося на Зїзді, фактично не існує ще якась орґанізаційно-ідейна звязь „членів“ з „головою“, а через те і не можна досі з повним правом говорити про існування „голови“, як чогось орґанічно зрослого з рештою тіла. На Зїзді вияснилося, що на 87 міських спож. кооп-в, всього 29 є членами „Народної Торговлі“, а й з тих не всі побирають від неї товар; що нема досі фактично права називати Н. Т. „господарською централею міської спож. кооперації“. Скріплює цю думку ще та обставина, що сама Н. Т. досі не дуже клала натиск на своє завдання, як орґанізатора міської кооперації, чого доказом є те, що перший Зїзд тої кооперації відбувся аж тепер.

Ми згадали про потребу змін у роботі міської спож.-кооперації ще й тому, що про те саме говорилося і на Зїзді. Говорили про це як люде з центра, так делеґати від кооператив. Притім характерно, що ролі поділилися: люде з центра переважно витикали хиби у роботі місцевих кооператив, а делеґати від кооператив підносили критичні уваги що до централі, не заперечуючи при тім недомагань місцевої роботи. Значить, можемо з того заключати, що і одна і друга сторона визнала, що не все гаразд, і то як на низах, так і на горі...

Самий факт щирого ствердження недомагань у роботі є вже кроком наперед. І це є одинокий ясний промінчик з цієї наради, переповненої, на жаль, пригноблюючими образами стану міської споживчої кооперації, починаючи з цифрових даних про вплату уділів до кооператив (7 зл. пересічно на члена!!), і кіначючи виглядом самих кооператив, що його начеркнув інсп. Стернюк. Невеселе враження скріплювали також недотягнення самої Н. Т., на які вказували дискутанти. Віримо, що цей Зїзд дав кооператорам дещо до думання, що зрушив застоялу воду; а раз пробудиться думка, то в слід за нею повинно прийти і нове діло, свіжий подих нових, справді кооперативних методів у праці, яких нині так дуже і дуже ще не достає.

Ми твердо переконані, що цілу міську споживчу кооперацію треба перебудувати і то передовсім д у х о в о. Треба, щоби на місце „купецьких“ метод прийшли кооперативні; треба вщепити людям у серця ц і л ь і методи праці рочдельських піонірів. Вже сама засаднича формула, яку принято для нашої міської споживчої кооперації, що це, мовляв, має бути торгівля „к о л ь о н і я л ь н и м и т о в а р а м и“ — звужує широку рочдельську програму перебудови суспільного господарства до вузького струмочка „кольоніяльного гандельку“,

*) Подрібне звідомлення з перебігу зїзду надруковане у Г. К. Ч. ч. 6.

іноді з „сніданковими льокалями“ і лікерами; тому не є припадком, а випливає з самої структури Н. Т. і других міських кооператив, що в них не дістанете прим. бараболі, квашеної капусти, ячменю чи кукурузи для курей, не кажемо вже про вируб мяса, доставу вугля, або продаж текстильних виробів — але зате купите прим. сімячко для пташків! Також обставина, що досі не зроблено (з виїмком палярні кави Н. Т.) кроку до власного виробництва (прим. пекарського), випливає з засадничого розуміння завдань споживчої кооперації, як торгівлі лише кольоніяльними товарами. Тому добре сталося, що на Зїзді поставлено реферат про „мету і завдання“ спож. кооперації, бо дійсно досі ще у нас під цим зглядом в умах цілковитий хаос понять.

Порушено в дискусії теж деякі прінціпіяльної ваги справи, прим. питання про борги, про продаж алькогольних напитків, а також про те, чи є рація взагалі відокремлювати споживчу кооперацію міста від такої-ж кооперації села і творити поруч себе дві централі з однаковими завданнями. Що до першої справи, яка прибрала особливої гостроти у звязку з господ. крізою, з невиплатністю боржників та застоєм на кредитовому ринкові, то депримуюче ділала на Зїзді ця наче тиха змова, з якою більшість дискутантів вимагала від централі головно кредитів і то по можности на як-найдовший речинець! Один з промовців за одним замахом вимагав:

„Борги рішучо викинути. Нехай Н. Т. продовжить товаровий кредит з 37 днів бодай на 60, бо інакше міські кооперативи не можуть вийти...“ (Г. К. Ч. ч. 6. стор. 3).

Хто годен повірити у щирість таких „протиборгових“ заяв, в яких одночасно заповідається кінець активному кредитуванню і домагається продовження пасивних кредитів? Кілько тут ще треба праці, щоби переварити ці уми, які довголітнім плаванням „за струєю“, по лінії найменшого опору, так привикли до методів праці дрібного склепикарства, що не в силі добачити куріозних протиріч у своїх власних заявах!

Що-ж до завдань і ролі гуртівні, то, на наш погляд, її притягаюча сила повинна міститися не у легкости одержати товар на кредит, тільки у добрій якости та низькій ціні товарів.

Проти продавання алькогольних напитків виступав (обережно і нерішуче) торговельний референт Н. Т. дир. Лазорко; також у дискусії були голоси проти цього специфічного звичаю нашої міської кооперації; одначе ніякої під тим оглядом резолюції не ухвалено; отже лишиться все по старому.

Порушено й питання про недоцільність окремої „міської“ споживчої централі; була висловлена думка про бажаність обєднати існуючі кооперативи — торговельні гуртівні в одну; головний референт інж. Павликовський висловив подібний погляд, з додатком, що такою єдиною гуртівнею мала-б бути Н. Т., не торкаючись притім питання, як повинна виглядати тоді статутарна структура тої-ж гуртівні. На наш погляд — ці дві справи стоять у тісному льоґічному й діловому зі собою звязку; не вирішивши справи про перебудову Н. Т. на справжній союз на основі членства лише правних осіб, ми все будемо топтатися на місці і не рушимо вперед, а Н. Т. і далі буде кооперативою 1. ступня з додатком гуртових операцій для (фактично) нечленів.

Вже сам факт, що ми зійшлися і раз поговорили про ці всі справи, є позитивним явищем, з якого слід радіти. Більше таких сходин і нарад і справа мусить піти вперед. Господарський перелім, що його перебуваємо, повинен вийти нам всім не на шкоду, а власне на користь; перша користь буде у тім, що застояла вода схвилюється, утерта рутина заломиться і почнемо шукати — виходу з біди, отже нових, кращих шляхів. Не сумніваємося, що тими кращими шляхами можуть бути лише старі, випробовані, а у нас на жаль так зневажливо трактовані „прінціпи" справжньої кооперативної практики. Не шукаймо „винуватців" в розумінні карного права, бо злої волі напевно в нікого нема. Тільки той не помиляється — хто нічого не робить. Це стара й глибока сентенція. Тому не для докору собі чи другим, а в інтересі поступу треба шукати пильно і совісно хиб у нашій власній роботі. Як лікар уважно обстукує недужого, треба і нам взятися за перевірку нашого кооп. будівництва і методів роботи. Тому з радістю вітаємо подібні нотки, що прозвучали у промові предсідника Зїзду, дир. М. Заячківського. Він з натиском підчеркнув щиро і отверто факт, що ми ще не засвоїли собі, як слід, ідеї кооперації і тому в практичному житті поступаємо всупереч кооперативним засадам (ми додамо від себе: не зі злої волі, а в добрій вірі, що робимо найкраще). Цим пояснюється, як він казав, кволість наших кооперат. орґанізацій, а зосібна споживчих кооператив по містах. Як засіб боротьби з тим станом, шан. промовець поручав звернути більше уваги на теоретичне вивчення історії і орґанізації кооперації та на вагу кооп. преси і літератури. Це надзвичайно цінне спостереження і ці думки повинні нам стати провідною зіркою у дальшій кооперативній роботі. **К.**

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Польська кольонізація і парцеляція на нашій території.

Вступ. Польська урядова статистика до питання кольонізації і парцеляції уложена в такий спосіб, що поступ кольонізації українських земель не увидатнюється безпосередньо в статистичних даних. Це явище зовсім зрозуміле, бо ціллю тої статистики не було показати розміри кольонізаці. Крім тої основної хиби є і друга, а це нерівномірність даних під оглядом так річевим, як і хронольоґічним. Пізнаймо блище, як представляються матеріяли, на яких оперті наші обчислення:

1. Дані до загального простору розпарцельованих та скольонізованих земель маємо з двох рук: а) зі статистичного місячника та квартальника[1]) та б) з розвідки бувшого міністра земельної реформи

[1]) „Miesięcznik Statystyczny" t. VI. r. 1923. стор. 446 і слідуючі; „Kwartalnik Statystyczny" t. II. r. 1925, zeszyt II.; t. III. (1926) стор. 42 і слід.; t. V. (1928) ст. 207 і слід.; t. VI. (1929) ст. 1565 і слід.

(1926—30) д-ра Витовда Станєвича[2]). Перші обіймають роки 1920—27 для парцеляції і роки 1920—22 для військової кольонізації. Другі сягають до кінця 1929 і обіймають разом парцеляцію і військову кольонізацію. Між обома даними є подекуди значні ріжниці, так в поодиноких роках, як і в остаточнім висліді. Дані ті зіставляємо побіч себе на таблиці I., а в дальшому опираємося на цифрах мін. Станєвича тому, що обіймають більший протяг часу, та тому, що вони певніші, бо зібрані самим міністром, що якраз парцеляцію чотири роки сам переводив.

2. Дані до роду і кількости розданих парцель беремо з „квартальника“[1]). Обіймають вони роки 1920-27, та не обіймають цілого (виказаного в самім квартальнику) простору, що підпав парцеляції (замісць 324.397 га тільки 280.557 га). Ті дані зіставляємо на табл. II. та загально принятою в статистиці методою поширюємо їх на весь розпарцельований простір[3]). В той спосіб одержуємо приблизну кількість усіх наділених землею, та пересічні величини парцель.

3. Дані до поділу наділених землею після категорій беремо також з „квартальника“. Поділ на безземельних, малоземельних, повноземельних і неселян, що для нас має другорядне значіння, ведений там від початку парцеляції (1920—27). Зате поділ на місцевих і замісцевих впроваджено щойно від 1924 р. За весь час парцеляційної діяльности (1920—27) виділюються також ґрупи „осадників“, „жовнірів та інвалідів“ і „двірської служби, робітників та урядників“. Ті дані зіставляємо на табл. III. і поширюємо їх, на повне число наділених землею.

4. До військового поселення маємо дані до стану в день 1. I. 1923. в „Статист. місячнику“[4]). Дані ті відносяться до кількости поселенців і простору землі. Міністр Станєвич подає лиш число військ. поселенців до 1929[5]) та весь простір занятої на військове поселення землі[6]) у чотирьох східніх воєвідствах, та не каже, кілько із того запасу вже вичерпано. Тому і тут помагаємо собі статистичною методою.

5. Зовсім скупі матеріяли до поділу набувців після віроісповідань. Відносяться вони до рр. 1924—27, та обіймають не поодинокі, а цілі ґрупи воєвідств.

6. Подібно мається справа з даними до фінансової допомоги кольоністам. Дані ті відносяться до парцеляції взагалі, і на терені цілої Польщі. Дещо краща справа відносно фондів на військову кольонізацію[7]).

Заки перейдемо до теми, ще одна заввага: бажаючи, щоб наші висліди були якнайбільше стійні, будемо опиратися на тих цифрах,

---

[2]) Dr. Witołd Staniewicz: „Dwa lata pracy nad przebudową ustroju rolnego w Polsce 1928—1929)“ у місячнику „Rolnictwo“ t. II. zesz. 1—2. styczeń—luty 1930.

[3]) Так, що переносимо процентове відношення з рр. 1919—27 між кількістю набувців а кількістю розпарцельованої землі та між поодинокими родами творених парцель на весь простір розпарцельований в рр. 1919—29.

[4]) Miesięcznik Stat. t VI. r. 1923., стор. 446 і дальші.

[5]) O. cit. стор. 68.

[6]) O. cit. стор. 66 : 259. 162 га землі.

[7]) Єдиним жерелом під тим оглядом є цитована вище розвідка Д-ра Станєвича, та друга його збірка: „O program agrarny w Polsce“. Варшава, 1928.

ТАБЛ. I. СКІЛЬКІСТЬ ЗЕМЛІ (В ГЕКТАРАХ) РОЗПАРЦЕЛЬОВАНОЇ НА УКР. ТЕРІТОРІЇ В Р. 1919—29

РІК	Полісся		Волинь		Львів[3])		Тернопіль		Станиславів		Разом		Ріжниця
	Дані з „Kwartalnika Statystycznego“[1])	Дані Мін. реф. ріль. Станєвіча[2])	Дані з „Kwartalnika Statystycznego‘	Дані Мін реф. ріль. Станєвіча	Дані з „Kwartalnika Statystycznego‘	Дані Мін. реф. ріль. Станєвіча	Дані з „Kwartalnika Statystycznego‘	Дані Мін. реф. ріль. Станєвіча	Дані з „Kwartalnika Statystycznego‘	Дані Мін реф. ріль. Станєвіча	Дані з „Kwartalnika Statystycznego‘	Дані Мін. реф. ріль. Станєвіча	
1919						359		1,187		2,024		3,570	3,570
1920					828	3,652	142	21,505		1,268	970	26,425	25,455
1921	4,958	3,916	13,119	27,901	7,972	12,073	7,332	28,126	1,285	17,084	34,656	89,100	54,444
1922	8,128	18,831	9,308	36,580	9,394	5,417	19,611	3,831	3,632	2,116	50,073	66,775	16,702
1923	4,245	19,073	11,449	40,635	10,027	9,414	27,159	2,593	6,380	1,785	59,260	73,500	14,240
1924	12.161	8,821	16,582	28,547	3,497	3,497	8,660	8,660	2,610	2,610	43,510	52,138	8,628
1925	10,370	15,966	8,011	8,902	3,571	4,105	4,420	4,610	1,313	1,333	27,685	34,916	7,231
1926	8,188	9,246	16,711	18,510	7,627	8,277	10,395	10,831	2,442	2,879	45,363	49,743	4,380
1927	20,565	22,349	19,021	21,471	10,728	9,537	8,765	9,061	3,801	3,806	62,880	66,224	3,344
1919—27	**68,615**	**98,205**	**94,201**	**182,546**	**53,644**	**56,331**	**86,474**	**90,404**	**21,463**	**34,905**	**324,397**	**462,391**	**137,994**
1928	23,359	23,359	31,974	31,974	7,999	7,999	10,416	10,416	5,799	5,799	79,547	79,547	—
1929	18,590	18,590	18,289	18,289	5,931	5,931	10,456	10,456	5,080	5,080	58,346	58,346	—
1919—29	**110,564**	**140,154**	**144,464**	**232,809**	**67,574**	**70,261**	**107,346**	**111,276**	**3 ,342**	**45,784**	**462,290**	**600,284**	—

[1]) Без військової кольонізації. [2]) Dr. Witołd Staniewicz: Dwa lata dalszej pracy nad przebudową ustroju rolnego w Polsce (1928—29); разом з військовою кольонізацією. — Warszawa, 1930. [3]) В тім 9 повітів зах. Галичини (польських).

Табл. II. Парцеляція і кольонізація за час від 1919—27 [1]) і 1919—29 [2]) після родів і скількости створених парцель.

Воєвідство	Разом			Самостійні госп.			Доповняючі парцелі			робітн. ремісн. урядн. оселі			Посілля (кольонії)			на державні і самоуправні цілі
	ha	кількість набувців	на одного припадає ha	ha	кількість набувців	на одного припадає ha	ha	кількість набувців	на одного припадає ha	ha	кількість набувців	на одного припадає ha	ha	кількість набувців	на одного припадає ha	ha
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Полісся:																
дані з 1919-27р.	62,457	9,604	6,50	34,758	2,652	13,10	26,847	6,784	3,95	94	142	0,66	344	23	15,0	414
% відношення	*100*	*100*		*55,65*	*27,61*		*42,98*	*70,63*		*0,15*	*1,48*		*0,55*	*0,24*		*0.66*
поширення на рр. 1919-29	**110,670**	**17,026**		**61,596**	**4,703**		**47,570**	**12,030**		**166**	**252**		**608**	**41**		**730**
Волинь:																
дані з 1919-27р.	88,132	26,821	3,29	46,239	5,590	8,27	40,058	20,120	2,00	899	1,076	0,83	465	35	13,3	471
% відношення	*100*	*100*		*52,46*	*20,84*		*45,45*	*75,01*		*1,02*	*4,01*		*0,53*	*0,13*		*0,53*
поширення на рр. 1919-29	**185,475**	**56,375**		**97,304**	**11,750**		**84,301**	**42,291**		**1,892**	**2,261**		**983**	**73**		**995**
Львів:																
дані з 1919-27р.	45,419	21,888	2,08	16,426	2,557	6,42	25,155	17,804	1,41	1,754	1,374	1,28	1,705	153	11,1	379
% відношення	*100*	*100*		*36,17*	*11,68*		*55,38*	*81,34*		*3,86*	*6,28*		*3,75*	*0,70*		*0,83*
поширення на рр. 1919-29	**70,261**	**33,861**		**25,416**	**3,955**		**38,916**	**27,544**		**2,712**	**2,125**		**2,634**	**237**		**583**
Тернопіль:																
дані з 1919-27р.	66,430	27,054	2,46	31,745	5,491	5,78	29,561	20,025	1,48	2,048	1,459	1,40	1,829	79	23,1	1,247
% відношення	*100*	*100*		*47,78*	*20,30*		*44,50*	*74,01*		*3,08*	*5,39*		*2,75*	*0,29*		*1,88*
поширення на рр. 1919-29	**111,276**	**45,319**		**53,175**	**9,202**		**49,523**	**33,545**		**3,427**	**2,442**		**3,060**	**130**		**2,091**
Станиславів:																
дані з 1919-27р.	18,119	9,002	2,01	6,731	1,162	5,80	9,366	6,948	1,35	573	337	1,70	1,281	555	2,3	168
% відношення	*100*	*100*		*37,15*	*12,91*		*51,69*	*77,18*		*3,16*	*3,74*		*7,07*	*6,16*		*0,92*
поширення на рр. 1919-29	**45,784**	**22,755**		**17,010**	**2,938**		**23,669**	**17,565**		**1,447**	**851**		**3,237**	**1,401**		**421**
Разом																
дані з 1919-27р.	280,557	94,366	2,97	135,899	17,452	7,80	130,987	71,681	1,80	5,368	4,388	1,20	5,624	845	6,6	2,679
поширення на рр. 1919-29	**523,466**	**175,335**		**254,501**	**32,548**		**243,979**	**132,975**		**9,644**	**7,931**		**10,522**	**1,882**		**4,820**
Військ. коль.	**76,818**	**4,547**	**16,9**	**76,818**	**4,547**	**16,9**										
Разом 1919-29	**600,284**	**179,883**	**3,34**	**331,319**	**37,095**	**8,90**	**243,979**	**132,975**	**1,80**	**9,644**	**7,931**	**1,20**	**10,522**	**1,882**	**6,6**	**4,820**

[1]) Лиш відносно простору, узглядненого у відповідних таблицях квартальника (замість 324,397 ha лиш 280,557 ha) — [2]) Поширення даних з 1919—27 р. на весь простір розпарцельованої в р. 1919—29 землі, на основі процентового відношення.

Табл. III. Парцеляція і кольонізація за час від 1924—27 (згл. 1919—27)[1]) і 1919—29[2]) р. після категорій набувців.

Воєвідство	Разом			Безземельні		Малоземельні		Повноземельні		Неселяне		В тому спеціяльні категорії				
	Разом[3])	місцевих	замісцевих	Разом	в тому замісцевих	Разом	в тому замісцевих	Разом	в тому замісцевих	Разом	в тому замісцевих	Роки	на загальну кількість	інвалідів і жовнірів	робітників, службидвір. урядн.	поселенців (кол.).
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Полісся:																
дані з 1924-27р.	7,630	6,942	688	1,812	534	5,062	109	644	36	112	9	1919—27	9,746	20	84	301
% відношення	*100*	*90,98*	*9,02*	*23,75*	*7,00*	*66,34*	*1,43*	*8,44*	*0,47*	*1,47*	*0,12*		*100*	*0,21*	*0,86*	*3,09*
поширення на рр. 1919-29	**17,026**	**15,490**	**1,536**	**4,044**	**1,192**	**11,295**	**244**	**1,437**	**80**	**250**	**20**			**35**	**147**	**526**
Волинь:																
дані з 1924-27р.	20,594	19,551	1,043	3,418	657	13,397	110	3,043	59	736	217	1919—27	26,688	181	606	1,708
% відношення	*100*	*94,94*	*5,06*	*16,60*	*3,19*	*65,05*	*0,53*	*14,78*	*0,29*	*3,57*	*1,05*		*100*	*0,68*	*2,27*	*6,40*
поширення на рр. 1919-29	**56,375**	**53,522**	**2,853**	**9,358**	**1,798**	**36,673**	**300**	**8,332**	**163**	**2,012**	**592**			**382**	**1,280**	**3,608**
Львів:																
дані з 1924-27р.	14,016	13,259	757	1,539	291	11,323	374	579	66	575	26	1919—27	21,884	335	256	1,006
% відношення	*100*	*94,60*	*5,40*	*10,98*	*2,08*	*80,79*	*2,67*	*4,13*	*0,47*	*4,10*	*0,18*		*100*	*1,53*	*1,17*	*4,60*
поширення на рр. 1919-29	**33,861**	**32,031**	**1,830**	**3,718**	**704**	**27,357**	**905**	**1,398**	**159**	**1,388**	**62**			**518**	**396**	**1,556**
Тернопіль:																
дані з 1924-27р.	17,951	16,712	1,239	2,975	366	13,764	785	1,041	88	171	—	1919—27	27,128	302	224	172
% відношення	*100*	*93,17*	*6,83*	*16,58*	*2,04*	*76,67*	*4,31*	*5,80*	*0,49*	*0,95*			*100*	*1,11*	*0,82*	*0,63*
поширення на рр. 1919-29	**45,319**	**42,222**	**3,097**	**7,514**	**921**	**34,746**	**1,953**	**2,629**	**223**	**430**	—			**504**	**374**	**287**
Станиславів:																
дані з 1924-27р.	6,487	6,086	401	719	103	5,310	252	431	43	27	3	1919—27	8,995	102	162	369
% відношення	*100*	*93,82*	*6,18*	*11,08*	*1,58*	*81,86*	*3,89*	*6,64*	*0,66*	*0,42*	*0,05*		*100*	*1,13*	*1,80*	*4,10*
поширення на рр. 1919-29	**22,755**	**21,349**	**1,406**	**2,521**	**359**	**18,627**	**885**	**1,511**	**151**	**96**	**11**			**258**	**410**	**933**
Разом																
дані з 1924-27р.	66,678	62,550	4,128	10,463	1,951	48,856	1,630	5,738	292	1,621	255	1919—27	94,441	940	1,332	3,556
поширення на рр. 1919-29	**175,336**	**164,614**	**10,722**	**27,155**	**4,974**	**128,698**	**4,287**	**15,307**	**776**	**4,176**	**685**			**1,697**	**2,607**	**6,910**
Військ. посел.	**4,547**		**4,547**	**4,547**	**4,547**											
Разом	**179,883**	**164,614**	**15,269**	**31,702**	**9,521**	**128,698**	**4,287**	**15,307**	**776**	**4,176**	**685**					

[1]) Урядові дані дотичать лиш 4 років для звичайних і 9 років для спеціяльних категорій. Тому для останніх подаємо іншу загальну кількість набувців (ближену до поданої на табл. II.) — [2]) Поширення даних з 1924—27 (згл. 1919 — 27) рр. на повне число набувців в рр. 1919—19, на основі процентового відношення. — [3]) Стан з 1919 —29 гляди табл. II. рубр. 3.

які подає нам урядова статистика та із них добуватимемо науковою статистичною методою ті висліди, яких прямо із статистичних даних не дістаємо. Метода ця — річ ясна — не дає зовсім докладних даних, але відхилення від фактичного стану звичайно невеликі. Звісна річ, що урядові дані не мусять бути вірні — а тоді можливість похибки значно більша. Всеж таки краще опертися на них, ніж на чистих припущеннях.

Та при користанню з даних сухої статистики будемо узгляднювати також і ті фактичні обставини, серед яких переводилась парцеляція. Тоді щойно матеріял, зібраний з урядового видання, набере реальної вартости. У дальшому постараємося дати відповідь на питання: 1. скільки осіло на наших землях кольоністів, 2. яка є пересічна величина відданих їм господарств та скільки зайняли землі, 3. в якому відношенню наділено землею український та чужий елемент при переводженню парцеляції і кольонізації, 4. яка була фінансова допомога кольоністам та 5. кольонізаційні пляни на будуче.

I. Кількість кольоністів. Парцеляція та кольонізація це дві сторінки земельної реформи, започаткованої законом з 15. VII. 1920, доповненим 17. XII. 1920 р. (військова кольонізація) та зміненим 28. XII. 1925 р. Кольонізація наших земель виступає у двох видах: 1. військового поселення і 2. цивільного поселення.

1. Військове поселення переводиться на основі закона з 17. XII. 1920. в прикордонній полосі при східній границі Польщі у чотирьох воєвідствах. На українських землях виступає воно на Поліссю та Волині. Загалом перейняла держава на ціли цієї кольонізації 259.162 га землі. Дальше перебирання маєтків на цю ціль спинено законом з 24. III. 1923 р. До року 1929 осаджено на Полісю **1.296,** на Волині **3.251,** разом **4.547** родин військових поселенців.[8]) Рахуючи на родину одного кольоніста пересічно лиш 4 особи[9]), дістаємо 18.188 осіб, що наплили на північно-західні українські землі, з нагоди тої кольонізації.

2. Цивільна кольонізація переводиться при нагоді примусової парцеляції поміщицьких маєтків по думці згаданих вище законів про земельну реформу. Парцеляцію маєтків переводять або самі поміщики, або управнені до цього установи, або врешті земельні уряди (останні лише на Волині і Поліссю). Урядова статистика нотує її у трьох рубриках: 1. при поділі після родів і кількости створених парцель (гляди табл. II. рубр. 14—16), 2. при поділі після категорій наділених землею, як „замісцеві" (гл. табл. III. рубр. 4, 6, 8, 10, 13) та 3. при поділі на „спеціяльні категорії" (гл. табл. III. рубр. 15, 17, а почасти 16). Цифри ці зовсім незгідні між собою. Найнищі — перші, середньо високі — треті, найвищі, а заразом найпевніші — другі, дарма, що маємо їх щойно від 1924 р. Що перші зовсім невірні, вказує на це хочби факт, що в тернопільському воєвідстві начислено за час від 1919—27 р. всього 79 „осад" на 1.829 га, тоді, як в тому воєвідстві у рр. 1921—23 кольонізація велась на велику скалю так, що повстали тоді численні збірні кольонії. Тому опираємося виключно на другого

[8]) W. Staniewicz: „Dwa lata"... ст. 68.

[9]) Низький множник беремо тому, що значна їх частина — це відносно молоді люде.

рода даних. Звертаємо увагу, що наші перечислення роблені на основі стану з рр. 1924—27, отже років, в котрих кольонізаційна горячка, що панувала на наших землях в рр. 1921—23, вже пристигла. Тому цифри, які подаємо нище в ніякому разі не за високі. Кольоністів тих після наших обчислень осіло[10]):

на Поліссю	1.536
на Волині	2.853
у воєв. львівськ.	1.830
у воєв. тернопільськ.	3.097
у воєв. станиславів.	1.406
Разом родин	**10.722**

Рахуючи на одну родину пересічно 5.5 особи, дістаємо у висліді 58.971 осіб.

Разом військове і цивільне поселення сровадило на наші землі 77.159 осіб польської народности.

II. Пересічні господарства та простір землі відданої польським поселенцям.

1. Військове поселеннння. Після стану з 1. I. 1923 р. було:
на Поліссі 991 військ. поселенців на 22.544 га землі, тобто
на 1 посел. припадало 22.75 га.
на Волині 3.104 військ. поселенців на 45.196 га землі, тобто
на 1 посел. припадало 14.56 га.

Від 1923 року військове поселення, дещо припинилось, головно з причини браку фондів на відшкодування тим, яких ґрунта держава зайняла, і яким після ухвали польської коституції і кількох вироків Найвищого Суду мусіло бути заплачене відшкодування. Це очевидно припинило щедре роздавання землі і на рік 1929 кількість кольоністів зросла незначно. Знаючи пересічний простір землі, відданої одному кольоністові, легко обчислити приблизний простір землі, відданої за весь час під військову кольонізацію:

на Поліссю осіло 1296 військ. посел., на 1 пересіч. 22.75 га;
разом 29.484 га.
на Волині осіло 3251 військ. посел., на 1 пересіч. 14.56 га;
разом 47.334 га.
Разом **4517** військ. посел. осіло на землі. **76.818** га.

2. Цивільне поселення: Дещо тяжче обчислити простір землі, занятий цивільним поселенням. Виступає, що правда, у „Квартальніку статистичнім“ простір, відданий під „осади“ — але число тих „осад“ значно менше, як число поселенців (порівняй числа в табл. II. рубр. 15 і табл. III. рубр. 4). Тут пересічна величина господарства, відданого поселенцеві, виносить 11,1 га до 23,1 га. (Значно менша величина „осад“ у Станиславівщині є на нашу думку вислідом непорозуміння). Немає сумніву, що поселенцям із заходу віддавано самостійні господарства, а не доповняючі парцелі, хочби вони у себе на Заході мали вповні вистарчаюче господарство. Доповняючі парцелі призначувано виключно для місцевих селян. Спроваджені мусіли дістати самостійне господарство і то з приділом землі вище пересічного. Мимо цього, щоб не опирати вислідів на крихких основах, приймаємо за основу обчислень пересічі, які ми дістали з наших обчислень для самостійних господарств (табл. II. рубр. 7). І так:

[10]) Гл. Табл. III. рубр. 4.

на Полісю осіло	цив. пос.	1.536	з перес. прид.	13.10	ha;	разом на прост.				20.122 ha
на Волині осіло	цив. пос.	2.853	з перес. прид.	8.27	„	„	„	„		23 594 ha
у воєв. Львів.	„ „	1.830	„ „	6.42	„	„	„	„		11.749 ha
у воєв. Тернопіль	„	3.097	„ „	5.78	„	„	„	„		17.901 ha
у воєв. Станисл.	„	1.406	„ „	5.80	„	„	„	„		8.154 ha
Разом землі:		10.722	поселенчих родин осіло на							81.520 ha

Як бачимо з наших обчислень мінімум землі, яка дісталася у руки чужих поселенців, військових і цивільних виносить **158.338** га, або 26.4% усеї розпарцельованої на нашій території землі[11]).

III. Перейдемо тепер до третього питання: скільки загалом землі перейшло у польські і інші неукраїнські руки, а скільки дісталося нашому народові. Треба передовсім підчеркнути, що з решти 441.946 га значна частина попала у руки місцевих поляків. Щоб і під тим оглядом дістати ясний погляд, придивімся, як представляється відношення наділених землею під оглядом віроісповідань. В роках 1924—27 було між наділеними землею (без військового поселення):

	У схід. воєвідствах[12]):	У півд. воєвідствах[13]):
всіх поселенців	55.457	48.028
в тому: римо-католиків	18.766	26.324
православних і гр.-кат.	35.281	20.187
інших	1.410	517

З загального числа припадає в східних воєвідствах на білорусько-литовські землі 27.233 набувців, в полудневих 8.574 на краківське воєвідство. Питання, скільки в тих числах треба почислити римо-католиків, розвяжемо також обережною статистичною методою. У двох білорусько-литовських воєвідствах живе після статистики з 1919/21 рр. 524.000 римо-католиків, на Поліссю і Волині 235.000. В тім-же відношенню ділимо загальну суму римо-католиків (18.766) і дістаємо для наших земель число 5,671 римо-католиків. У краківському воєвідстві польське населення виносить 93% усеї людности, тому з загального числа поселенців кругло 8.000 припаде там на римо-католиків, а на наші землі остає 18.324 римо-кат. По переведенню відповідного розподілу інших віроісповідань дістанемо такий приблизний образ поділу наділених землею після віроісповідань (гл. табл. на ст. 106):

Бачимо, що з загального числа наділених землею припадає 37,7% на римо-католиків, 60.6% на греко-католиків і православних, а 1.7% на інші віроісповідання. Колиб далі користати з польської статистики, яка числить на наших землях більше Поляків як римо-кат., то відношення для нас булоби ще гірше. Та цього не зробимо, вважаючи, що віроісповідання на наших землях майже покривається з національною приналежністю.

---

[11]) Всі наші дотеперішні і дальші обчислення обіймають ціле львівське воєвідство разом з 9 зах. чисто поль. повітами. Переведена у тих повітах царельяція обняла 11.515 га, отже нецілих 2 проц. усього простору, узглядненого нами.

[12]) Виленським, новгородським, поліським і волинським.

[13]) Краківським, львівським, станиславівським та тернопільським.

ЗЕМЛІ		Разом	%	грим.-кат.	%	гр.-кат. і прав.	%	інших	%
Полісся і Волинь	1924—27	28.224	100%	5 671	20·09	21.833	77·35	720	2·55
	1919—29	73.401		14.746		56 783		1.872	
Гал.-укр. землі	1924—27	38.454	100%	18.324	47·65	19.713	51·26	417	1 09
	1919—29	101.935		48.57[illegible]		52.252		1.111	
Разом	1919—29	175.336		63.318		109·035		2.983	
Військове поселення		4.547		4 547					
Разом		179.883	100%	67.865	37·7	109.035	60·6	2.983	1 7

Перейдім тепер до обчислення простору, який припав поодиноким ґрупам. Військові та цивільні поселенці, з малими виїмками, — поляки. Приділи землі для них знаємо. Приділи для поодиноких ґруп парцелянтів обчислимо докладно після пересічі наділів, приймаючи, що ріжниць у величині наділу не роблено. Дістаємо (гляди табл. IV):

Щоби одержати кращий перегляд вислідів польської кольонізаційної і парцеляційної акції, переставимо осягнені висліди у більш переглядний спосіб. Дістанемо тоді, як остаточний вислід, таку картину (гляди табл. V):

Бачимо, що більше як четвертина (26.4%) розпарцельованої досі землі на українській території припала польським поселенцям; майже половина (46.7%) перейшла в руки Поляків. 67.865 польських родин зискало тут землю, в тому 15.269 родин спроваджено із Заходу. Найдуще поселення завважуємо на Поліссю та Волині (32.3% розпарцельованої землі), зате відносно менше землі перейшло там в руки місцевих поляків, тому, що польського сільського населення на Волині та Поліссю майже немає.

Та наші обчислення подають лиш м і н і м у м простору, що дістався в польські руки і м і н і м у м скількости польських поселенців і взагалі поляків, наділених землею. Бо треба тямити, що крім військового поселення, інші дані перечислені на основі стану з 1924—27 років, отже стану з літ, у яких кольонізаційна хвиля значно ослабилась, — а далі, що підставою обчислення простору землі, відданої місцевим полякам, було заложення, що при наділах землі не роблено ніяких ріжниць між поляками і українцями. Тому, оцінюючи ті висліди, треба взяти під увагу д в а м о м е н т и: 1. Що в р о к а х 1921—23 в і д б у в а л а с я н а н а ш и х з е м л я х б е з п о щ а д н а к о л ь о н і з а ц і я. Щоб не видавалося це наше твердження голословним, наведемо в оригіналі слова б. м і н і с т р а з е м е л ь н о ї р е ф о р м и (в роках 1926—1930) д-р а В и т о в д а С т а н є в и ч а, висказані на засіданні сойму 9. лютого 1927[14]) відносно поселення в перших роках: „Proszę Wysokiej Izby, uważam, że największem nieszczęściem naszego osadnictwa były dwa momenty: przedewszystkiem to; że k i e r o w a n o o s a d n i c t w o nie tam, gdzie zapas ziemi był, lecz często tam,

[14]) Dr. W. Staniewicz: „O program agrarny w Polsce", стор. 74.

ТАБЛИЦЯ IV.

Воєвідства	Разом		кольонізація рим.-кат.				парцеляція								
			військова		цивільна		осталo			рим.-кат		інші		гр.-кат. і правосл.	
	наділених	ha	наділених	ha	наділених	ha	наділених	ha	на[1]) ha	наділених	ha	наділених	ha	наділених	ha
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
I. Полісся, Волинь	77,948	372,963	4,547	76,818	4,389	43,716	69,012	252,429	3,66	10,357	37,864	1,872	6,841	56,783	207,724
II. Львів, Терн. Стан.	101,935	227,321			6,333	37,804	95,602	189,517	1,98	42,239	83,729	1,111	2,198	52,252	103,590
Разом	179,883	600,284	4,547	76,818	10,722	81,520	164,614	441,946		52,596	121,593	2,983	9,039	109,035	311,314

*) На одного припадає ha (гектарів)

ТАБЛИЦЯ V.

Віроісповідання	Полісся і Волинь				Львів, Тернопіль, Станиславів				разом			
	наділених	%	простір	%	наділених	%	простір	%	наділених	%	простір	%
рим.-кат. кольоністи (війс. і цив.)	8,936	11,5	120,534	32,3	6,333	6,2	37,804	16,6	15,269	8,5	158,338	26,4
рим.-кат. місцеві парцелянти	10,357	13,3	37,864	10,2	42,239	41,4	83,729	36,8	52,596	29,2	121,593	20,3
Разом	19,293	24,8	158,398	42,5	48,572	47,6	121,533	53,4	67,865	37,7	279,931	46,7
гр.-кат. і правосл.	56,783	72,8	207,724	55,7	52,252	51,3	103,590	45,6	109,035	60,6	311,314	51,8
інші	1,872	2,4	6,841	1,8	1,111	1,1	2,198	1,0	2,983	1,7	9,039	1,5
Разом	77,948	100%	372,963	100%	101,935	100%	227,321	100%	179,883	100%	600,284	100%

gdzie skupienie ludności miejscowej było największe i głód ziemi najsilniejszy, a powtóre, że dawano ziemię przedewszystkiem jednostkom, może bardzo zasłużonym ale obcym, pozostawiając miescowych osadników bez uwzględnienia". 2. Що наділи поляків (місцевих) були значно більші від охлапів, киданих українському населенню для заспокоєння.

Зваживши вище сказане, можемо з цілою певністю зазначити, що не лиш простір відданий полякам, але і кількість наділених землею поляків взагалі, а поселенців (цивільних) зокрема, є значно вищі, як ті висліди, до яких ми дійшли.

IV. Фінансова допомога. а) На військове поселення. Військові поселенці одержували землю не за гроші, а за заслуги. Держава займила на цю ціль маєтки (разом 259.162 га) в прикордонній полосі, не думаючи спершу давати пошкодованим власникам відшкодування. Та по ухваленню конституції виявилося, що за маєтки треба буде заплатити, тимбільше, що покривджені вносили скарги до Найвищого Суду і Найвищого Адміністративного Трибуналу і процеси вигривали. Землі віддати було неможливо, бо осаджено вже на них військових поселенців. Дальше перенимання маєтків спинено, як знаємо, законом з дня 24. III. 1923 р. Довг держави з приводу вже перенятих маєтків виносив 1. IV. 1928 р. понад 100,000.000 зол. Половину з тих довгів рішено покрити довжними скриптами, другу половину облігаціями земельної ренти[15]). Та на тому не кінець. Треба було дати ще військовим поселенцям поміч на загосподарювання відданих їм парцель. Поміч ця зі сторони держави ішла у двох напрямках: кредиту і беззворотної допомоги. Від 1924 р. до 1. I. 1930 уділено їм[16]):

Короткореч. кред. на суму	12.025.313 зл.	беззворот. допомоги	
пільг кред. з спец. фонду	9.418.328 зл.	в будів. матер.	5.814.469 зл.
з Рільного Банку	4.783.000 зл.	беззвор. доп. в транспорті	64.011 зл.
Разом кредиту	26.226.641 зл.	допомоги	5.878.680 зл

Повищі суми відносяться до поселення в цілости. Перечислім їх на простір і кількість поселенців на українських землях:

Держ. довг на 259.162 ha	100.000.000 зл.,	а на 76818 ha прип.		29.644.066
беззворотна державна допомога на 7.675 посел.	5.878.600 зл.	„	4547	3.482.775
Кред. на 7.675 війс. пос.	26.226.641 зл.	„	4547	15.537.554
Разом витрачено	132.105.321 зл.,	на наших земл.	зл	**48.664.395**

Як бачимо витрати держави на військових поселенців на українських землях виносили досі загалом 48.664.395 зол., в тому 33.126.841 зол. дісталось поселенцям даром, 15.537.554 зол. в формі кредиту. На одного поселенця припадає кошт 10.703 зол., в тому 7.286 зол. в землі та допомозі, а 3.417 зол. в кредиті.

[15]) Dr. W. Staniewicz: „Dwa lata"... стор. 24.
[16]) Тамже стор. 80.

б) На цивільне поселення[17]). Цивільне поселення не виступає як окрема категорія у звідомленню б. міністра Станєвича про кредитову поміч при переводженню парцеляції. Цифри подані ним обіймають кредитову допомогу при парцеляції взагалі і на цілому просторі Польщі. Загальні ті цифри не дають ніякої підстави до виділення з них кредиту на поселення. Не знаємо, у якій мірі узгляднювано, побіч поселення, потреби місцевих людей, так щодо кількости уділених позичок, як і щодо їх висоти. Знаємо вправді, що українське населення з тої допомоги майже не користало, та знаємо також, що користало з неї польське населення на терені цілої Польщі — не лиш на наших землях. Не маючи ніяких підстав, не беремося за ту роботу. Подамо лише загальні напрями кредитової допомоги та загальні суми.

а) Перший рід допомоги при парцеляції, це віддання державних ґрунтів населенню на довгоречинцеві сплати (5—41 літ) ратами на 5% опроцентування належної квоти. Того рода задовження супроти державного скарбу наділених державною землею на терені цілої Польщі виносило 1. І. 1930 р. 204.370.908 зол.

б) Парцелянтам приватних ґрунтів уділював позичок Державний Рільний Банк на купно ґрунту, а також, як доповнення, діставали упривілейовані парцелянти (поселенці на наших, білорусько-литовських та по-німецьких землях, жовніри і інваліди, і врешті урядники, робітники та двірська служба) кредит зі спеціяльного „Фонду допомог і пільгового кредиту".

в) Незалежно від кредиту на купно ґрунтів уділював „Фонд Д. і П. Кр." довгоречинцевих позичок на загосподарювання.

Загалом кредитова допомога з державних фондів в р. 1924—27

виносила:	35.746.387 зл.
В роках 1928-29 уділено з „Фонду Д. і П. К.:	
на купно ґрунт. 4.993 поз. на суму	10.697.089 зл.
на інвестиції 22.569 поз. на суму	41.337.875 зл.
Разом на суму	52.034.964 зл.
Разом 1924—29	**87.781.351 зл.**

Як бачимо, поміч кредитова у всіх трьох напрямах виносила разом 292.152.259 зол. Значна частина тої суми пішла на поміч поселенцям на наших землях. Позатим видатну кредитову поміч ніс поселенцям Державний Рільний Банк в обсягу своїх завдань: загальної кредитової допомоги селянам. Можемо догадуватися, що поміч 10.722 цив. поселенцям не була менша, як поміч 4.547 військовим.

V. Та питання кольонізації на ствердженню фактичного стану не вичерпується. Остає побіч акції, переведеної в минулому — друга її сторінка: пляни на будуче. Годі їх поминути, бо хоч це пісня будуччини та вже підготовляється і грозить нам утратою кольосального простору земель. Є це ґрандіозний плян осушення Полісся в цілі поселення там 200.000 польських родин на 2.250.000 гектарів осушеної та змеліорованої землі. Лиш 750.000 гектарів призначується при тому на доповнення місцевих го-

[17]) Тамже стор. 73.

сподарств. Плян цей захоплює отже разом 3 міліони гектарів, з яких лиш 25% малоб дістатися в руки місцевих українських селян. Перші проби уже робляться: є вже зразкова фарма, переводяться роботи на 6.500 гектарах, є вже навіть зголошення охочих поселенців[17]).

На закінчення не завадить додати, що ославлена на весь світ пруська „Кольонізаційна Комісія" за весь час своєї діяльности від 1886 до 1914 року, тобто за 28 літ, осадила на польській території всього кругло 22.000 родин на 300.000 га землі. Порівнуючи з тим висліди польської кольонізаційної акції за 10 перших літ, переконуємося, що кольонізація наших земель поступає зі значно більшим розмахом.

Д-р Роман Зубик.

ШЛЯХАМИ КООПЕРАТИВНОЇ ДУМКИ.

Вибір з писань кооперативних письменників.

14. ШАРЛЬ ЖІД.

Про одну з прикмет кооперації: продаж за готівку.

Нас можуть запитати: чому ви добачаєте у готівковій продажі прикмету кооперації? Готівкове купно є часто дуже неприємна річ і не завсігди навіть можлива. Це може бути добра річ для богатих людей, котрі потребують тільки сягнути в кишеню по гріш. Коли-ж однак того вимагається від малої людини, то це те саме, якби зачинив йому двері склепу перед самим носом.

Це однак помилка і то фатальна! Навпаки, богата людина може собі позволити без особливої небезпеки на кредитові закупна, але бідний мусить їх обминати як вогню. Купування на борг означає для нього, що він впадає у залежність від купця, котрий його держить в руках, не випускаючи з рук, а це тому, щоби впихати йому свій зіпсований товар. Такий „біжучий рахунок" затроює бідакові життя. І як цей рахунок біжить! З такою скорістю, що його ніяк не наздігнати. Кредит означає покусу до непотрібних видатків, які робимо з легкого серця, бо купець „не вимагає грошей", приписуючи тільки одну чи кілька позицій у книжці. Це значить, що купцеві треба вичищувати його склеп з усякої тандити, бо ніхто з довжників не відважується пожалітися або піти куди інде. Хто має довги, той, як відомо, належить до вірителя. Хто їсть позичений хліб і одягається у незаплачену одежину, подібний до людини, що живе з милостині; він носить на шиї ланцюг. Як тільки купець зачне показувати своє невдоволення, з того моменту починається соромливе життя, зачинається ходження тайком такими улицями, щоби борони Боже не проходити біля склепу вірителя. В день, коли довг зачинає ставати скандалом, довжник потаємно переноситься в іншу сторону, у другу дільницю міста — взагалі намагається спрятати свою особу, як той злодій — і він ним є у дійсности. Він паде морально все нище, це вже зруйнована людина!

[17]) W. Staniewicz: „Dwa lata"... стор. 39—42.

Цей стан грозить небезпекою. Безліч купців, особливо сільських, визискує населення у безсовісний спосіб таким продаванням на борг. Вони розпихають величезні маси товару по високих цінах у формі малих, на многі літа розложених рат. Це зоветься „продажю на рати", або на сплати. Коли-ж потім прийде момент, що робітник чи інший бідняга не має з чого заплатити припадаючої квоти, тоді приходить секвестр, всі ним уже заплачені рати пропадають.

Зате купування за готівку означає незалежність і вільність. Ось вам товар, а тут ваші гроші; одно за друге. Ніяких довгів, бо довги це одна з форм невільництва!

Кажуть: робітник не годен платити готівкою, бо сам він одержує свою заплату що 14 днів. Про мене, допустім, що в цім випадку можна-б йому вийти на стрічу двотижневим кредитом*). Але це є одна з найбільших заслуг кооперації, що добрим прикладом других членів та своїм власним моральним натиском кооператива привчає людей до того, щоби нічого не купували, на що не мають грошей у себе в кишені.

Це в рівній мірі здорова як і мужня привичка!. (З книги „Le Coopératisme". Ed. 5. 1929).

15. Чому зиск мусить загинути**).

Стремління до зиску є сьогодня ще головною движучою силою цілої господарської діяльности, навіть майже всіх суспільних взаємин. З тої причини можна приняти, що усунення цеї движучої сили змінилоб наші життєві умови, а навіть характер нашої цивілізації.

Що за наївність одначе припускати — так нам можуть сказати — що стремління до зиску моглоб колись счезнути з лиця землі! Хіба люде стануть коли ангелами?

Очевидно, ні. Але й ніхто не заперечить, що погоня за зиском перестане існувати, як тільки не буде більше нагоди й можливости до роблення зисків.

Що більше, коли розглянемося у теоріях економістів ріжних напрямків, не тільки у писаннях соціялістів та кооператорів, то найдемо там це припущення про загибіль зиску і то навіть у теоріях клясичних авторів, отже майже у всіх школах. Можна сказати навіть більше, що це є єдина точка, що до якої існує згода всіх. Хоч як дивне це твердження, то його навіть легко доказати.

---

*) Кредитування, на наш погляд, можна допустити також тоді, коли кооператива продає членам меблі і іншу домашню обстановку, при урядженні мешкань. Але найкраще, коли для таких виїмкових випадків заснується побіч споживчої кооперативи ще друга, кредитова, котра позичає своїм членам потрібні на такі закупна квоти. — Ред.

**) З книжки „Le coopératisme", 5. вид. нім. переклад „Der Kooperatismus" Гальберштадт 1929, розділ восьмий: „Усунення зиску" § 2. „Зиском" Ш. Жід називає нетрудовий заробіток, що його ховає у кишеню кожний, хто продає товар вище коштів продукції, користуючись сприятливою нагодою і примусовим положенням купуючого. Це розуміння зиску є безумовно за вузьке, бо джерелом нетрудового заробітку може бути крім продажі товарів також продукція (недоплата робітникам) і кредит (позичкова лихва). — Ред.

Загляньмо наперед до вчення ліберальної школи суспільної економії. Вона вірить в необмежене поширення конкуренції аж до того дня, коли буде здійснена до останніх границь. Того дня — так кажуть ліберальні економісти, прим. де Молінарі, счезнуть усі слабости, що їх приписують системі вільної конкуренції, а які властиво не в ній лежать, лише у несправному функціонуванні тієї системи.

Вправді ми не поділяємо цеї думки, але припустім, що конкуренція одного красного дня зістала здійснена вповні. Що тоді наступилоб? — Загинув би зиск.

Бо наслідком конкуренції є знижування цін товарів до межі коштів виробництва; вона усуває цю накидку, цей додаток, котрий зовуть зиском. Це стара і всіма визнана економічна правда, зрештою відома всім торгівцям і промисловцям.[2])

„Тут годі щось заробити, конкуренція за велика“ — це є фраза, яку раз-враз чується у щоденному житті.

Зрештою існує економічний закон, дуже добре відомий усім економістам, Карлові Марксові так само, як Павлові Леруа-Болієві, так званий „закон падаючої норми зиску“, котрий на їх погляд має силу в усіх країнах. Згідно з тим законом — розмір зиску має тенденцію триматися якоїсь межі. Хоча нас математики й учать, що прогресія може в безконечність наближатися до зера, не доходячи до нього ніколи, то таке зявище, якщо воно існує справді, дає нам новий доказ правдивости нашої думки про відмирання зиску.

Перейдім до кооперативного вчення. Що таке споживча кооператива? Обєднання споживачів, котрі, не бажаючи далі давати дарунків продавцям хліба, кави, цукру і т. д., обєднуються для того, щоби закуповувати для себе ці товари, по ціні власних коштів і в той спосіб знівечити прибуток продавців, або його — що на одно виходить — покласти у свої власні кишені. Товари в кооперативі продаються на загал по тих самих цінах, що в купців; але ріжниця між продажньою ціною і власними коштами повертається назад до членів у формі товарових зворотів. В той спосіб зиск повертає до покупця, котрий до його появи причинився. Природа і походження зиску тут, як на долоні.

В тій мірі, які росте споживча кооператива, вона не обмежується до самої тільки гуртової торгівлі — вона приступає до виробництва, щоби одержувати потрібні їй товари по цінах продукції. Таким чином, усунувши прибуток торгівця, вона робить те таме з прибутком продуцента. Споживачі стають своїми власними торгівцями і продуцентами, щоби не збогачувати ні одних ні других.

Тому найкращою дефініцією споживчої кооперативи — зрештою так само це відноситься і до всіх інших родів кооператив: продукційних, кредитових, будівельних — буде: це є обєднання з метою удаременння зиску. Але що-ж тоді оставляє кооператива капіталові? Цілком просто — те, що нині капіталіст дає робітникові: право на життя, амортизацію і опроцентування, це є те, що потрібне і достаточне для того, щоби капітал міг існувати і відновлюватися — подібно як робітникові „мінімум екзистен-

[2]) Математична школа, особливо Вольрас, твердить, що „нормальна ставка зиску є зеро“. Під „нормальним“ станом вона розуміє стан вповні переведеної вільної конкуренції.

ції“ дає можливість існувати і продовжувати своє існування.[3]) Це була зрештою основна точка програми Оуена, котрого з повним правом вважають батьком кооперації.

Отже нема права казати, що усунути зиск, неможливо. Навпаки — це є умова для злиття обох форм господарювання, котрі зрештою стоять рішучо проти себе: абсолютної свободи конкуренції і повного спільництва (співробітництва, кооперації). Це є подиву гідний і многомовний збіг обставин — коли поглянути, як ці дві на позір такі ріжні дороги суспільного розвитку приводять буквально до тої самої мети, все одно якими стежками обі ці дороги мандрують. Яка-б не була майбутність, доля прибутку є рішена! Прощавай на віки, прибутку!

Не дивлячись однак на те все, що я сказав, я є свідомий того, що таке твердження — що прибуток так само у чисто кооперативній господарці, як також при повній свободі конкуренції зійде до зера — викличе счудування.

Перші захитають головами торговці. Вони говоритимуть: це нонсенс, неможлива і несправедлива річ! Коли не булоби більше зиску, не булоби ніякого підприємства, ніхто не заложивби ніякого підприємства там, де не може нічого заробити; крім того булоби взагалі несправедливо, колиб підприємці працювали задармо.

Однак ті, від кого виходить цей заміт, забувають те, що ми сказали трохи вище, а саме, що винагорода за працю самого підприємця та за вклад його капіталу міститься вже між коштами виробництва (згл. повинна там бути вчислена), отже знесення зиску колиб наступило не доторкалоб цієї справи. Коли підприємець в самій річи: 1. одержує заплату за свою керуючу працю і 2. побирає процент на капітал та його амортизацію — то яким правом він може жадати ще щось більше якийсь зиск, понад те? На якій правній основі він може спертися. І якщо котрась нова господарська система, хай це буде абсолютна свобода конкуренції або кооперація, відбирає у нього цей додатковий бариш, то яке він має право жалуватися на це? Безумовно, він втрачає зиск, котрий тягне зі свойого монополю, та йому остає потіха, що і других постигло те саме, що його: що мусить жити тільки з праці своєї та з доходу від свого капіталу.[4])

---

[3]) На жаль не все. Викидаючи робітників тисячами на вулиці, капітал не проявляє ніякого заінтересування їхньою долею. — Перекладчик.

[4]) Правильна з теоретичного погляду аналіза проф. Жіда в тім місці недоведена до повного закінчення і це є слабе місце цілої аргументації. Підприємець може радо згодитися на пропоновану йому тут методу калькуляції, не втрачаючи нічго зі свойого зиску. Треба тільки між „коштами виробництва“ (правильніше: між „власними коштами“ взагалі), поставити титулом винагороди праці самого підприємця, як керовника, таку суму, котра включалаб в собі і бажану квоту зиску! Тоді на папері вийде, що зиску нема ніякого, покрито лише власні кошти, а в дійсности підприємець одержав свій зиск. Річ отже в тім, як, якою квотою має бути гонорована і калькульована праця керовника-власника. Цей момент пропустив проф. Жід у своїй аналізі. — Проблема оплати керуючої праці не така легка до розвязання; її вирішує звичайно життя на основі „відношення сил“ в суспільстві, рідше на основі суспільної етики. Справедливість говорить, що оплата праці управителів-власників не повинна відбігати від пересічі платень умових працівників взагалі. Це очевидно, чисто теоретична засада, на яку добровільно не погодиться ні один підприємець. Тому практично вирішить це питання тільки життя, покликуючи на місце дорого працюючих приватних підприємств — підприємства суспільні, головно кооперативні. — Перекладчик.

Хіба-ж нема (не згадуємо вже про кооперацію) таких промислових спілок, котрі існують, хоч не дають дивіденди? Компанія, котра існує і продукує, хоч не дає дивіденди, це те саме, що підприємець, котрий живе і продукує, хоч не одержує прибутків.

А страт не рахуєте? — скажуть мені люде інтересу. Я про це не забуваю, про це я говорив — уже при розділі про забезпечення, але кажу, що: 1. забезпечення від втрат при добрім рахівництві вкалькульовується при обчисленні власних коштів, 2. приймаючи, що наступить рівновага між продукцією і спожиттям — до чого власне стремимо — страти будуть прямо виключені; вони счезнуть в той-же час і з тих-же причин, що й зиск, так само, як на морі після бурі зникають доли і пропасти між хвилями з тою хвилиною, коли вспокоюються хвилі. **(Перекл. К. Коберський).**

---

16. В справі сучасної господарської кризи і знижки цін.

Хочу звернути увагу кооператорів на знижку цін. Знаєте, що економісти предсказують довготревалу депресію, і я думаю, що це поважна справа.

Знаєте, що завданням кооператив, яке вони все розуміли, є гальмувати ріст цін тоді, коли приватна торгівля їх жене у гору. В міру того, як це їм вдається, кооперативи ростуть числом членів і здобувають симпатії.

Але в час знижки? Чи мали-б її здержувати, щоби запевнити сталість цін? З теорет. точки погляду, це може булоб не зле, але напевно це була-б зла політика. Навпаки, ролю затримувача знижки треба оставити приватній торгівлі, що вона й радо робить.

Але кооперація мусить безумовно виступити проти цієї занадто розповсюдненої думки, що причиною знижки цін є надпродукція. — Один анґл. економіст писав недавно: „Знижка цін сирівців — це правдива світова катастрофа. Всього є забогато". Отож ні! Всього не є забогато. Не є забогато збіжа, хліба. Є тільки споживачі,*) котрі не мають досить на свої потреби. — Не можу згодитися, що зріст виробництва, це світова катастрофа. Катастрофою є низька закупочна сила споживачів. — Чи-ж не є насміхом над людьми, коли їм кажуть, що всього є забогато, що вони живуть у надмірі? Є стара приповідка, що містить вічну правду: від прибутку голова не болить. Так каже мудрість народів, нераз правдивіша від мудрости економістів.

Так, зню і я небезпеку знижки цін; це є безробіття. Його мав на думці названий економіст, коли осуджував спад цін. Але способом проти безробіття є якраз піднесення закупної сили населення. Домагаймося отже для нього права на обильність. А для наших кооператив — права на розділювання цієї обильности.

(З промови на ост. Кооп. Конґресі у Франції).

---

*) Ми-б сказали взагалі: „є населення, котре і т. д.". Це в нічім зрештою не ослаблює сили глибоких думок проф. Жіда. — Ред.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

„Ножиці" досягли небувалих розмірів! Кошти кризи в Польщі платить масово селянство (і та частина робітництва, що втратила працю). Після обчислення Інституту Досліду Кон'юнктури індекс гуртових цін рільних продуктів у грудні м. р. в Польщі впав на 63,2 (1927 р. = 100), зате індекс промислових цін в роздрібі, порівнюючи з 1927 піднісся аж на 111,3! (Це наслідком „благодатної" діяльности торговельних посередників).

Цікаве однак при тім, що індекс промислових виробів в гурті знизився зі 100 на 87,8. Як могли ціни в детайлю піти в гору, тоді як гуртові падали — це чудо можна зрозуміти, тільки беручи на увагу діяльність картелів і торгов. концернів та анархію в торговельних відносинах у Польщі.

Так легкодушно експериментують „господарські сфери" на незорганізованих споживачах і масі дрібних хліборобів. (Р. П. Г.).

Ріжниця (маржа) між цінами збіжа і муки — джерело дорожнечі і високих цін хліба. В лютні 1931 р. млинарська маржа для житньої приписової муки, при ціні муки 33.50 зл., а жита — 18.50 зл., виносила 15 зл., ц. то 80 проц. понад ціну жита; для пшеничної муки при цінах 55 зл. і 23.50 зл. маржа рівняється 31.50 зл. ц. то виносить 133 проц. понад ціну пшениці. Пекарська маржа для житного петльованого хліба при цінах хліба і муки 38 зл. і 33 зл. виносила 5 зл., т. то не цілих 15 проц. понад ціну муки, а для пшеничних булок та сама маржа при цінах булок 99 зл., а муки 55 зл. рівнялася 44 зл., ц. то 88 проц. понад ціну муки.

Знижка ціни хліба, про котру більше говориться і пишеться, ніж вона відчувається, торкнулася тільки житнього петльованого хліба та булок і виносила в детайлі 1 гріш.

„Бігання довкола миски з горячою кашею". Народня пословиця взяла за предмет сатири людину, котра буде без кінця бігати кругом справи, не маючи відваги зачепити її основи („встромити палець у кашу"). Ця приповідка нагадується, коли читати безконечні виводи у польських фахових економічно-торговельно-промислових пресових органах на тему сучасної кризи. „Треба би знизити ціни промислових виробів, добра булаб це річ, це майже одинокий вихід" — так бігає дамка туди й сюди, але „зробім це" — того не хоче ніхто сказати (із заінтересованих кругів). Платень знижувати годі, бо і так вони на одному з останніх місць у світі, зисків зменшити очевидно не хочеться; дехто несміливо пробомкне про податки — але тут-же мовкне, бо „вища рація" приказує мовчати.

І так стоїмо на місці.

Як стоять ціни промислових сирівців у Польщі і закордоном і чи можлива знижка фабрикатів? Стан гуртових цін був в злотих:

	1. I. 1931	1927
вугіль гор. шл. 1 т.	38.50	32.60
бавовна 1 кг.	2.57	4,33
вовна австр. 1 кг.	11.00	21,00
вовна арг. 1 кг.	8,37	21,12
сире залізо 1 тона	220,00	207,00
олово 100 кг.	66.06	106,00
цина 100 кг.	600.00	1460.00
цинкова бляха 100 кг.	98,00	149,00
нафта раф. 100 кг.	77.00	66.00
цемент 100 кг.	7,70	6.80
шкло 1 м²	4.60	5,10
шкіри худобячі сирі 1 кг.	1.50	2,88
шкіри сирі телячі 1 кг.	3,10	4,05
дерево на матеріял сосн. 1 м³ Варшава	40,00	55,00

З того бачимо, що з виїмком тих сирівців, що є сильно зкартелізовані (зелізо. вугіль, нафта, цемент), решта всіх сирівців сильно впала в ціні, деякі навіть на половину й більше (вовна, бавовна, цина і т. д.). Але ціни готових виробів промислу, як знаємо, за останні літа в детайл. продажі не впали, а зросли! І дивуються, чому прийшла криза; мусіла прийти, бо населення платило вишрубовані ціни (податок промислові й купецтву), поки могло, але далі й його сил не стало. Ціни можна знизити і то навіть дуже, бо хоч навіть подорожіло вугля, зелізо і т. д., то подорожіли вони не з конечности, а виключно тільки через свідому політику картелів.

„Поміч рільничому населенню в часі кризи". Богато про це говориться й пишеться. Як одначе виглядає ця поміч в світлі фактів, про це вимовно говорять такі цифри:

Як відомо, потасова сіль це річ необхідна у хліборобстві. Одинока в державі копальня у Калуші є власністю держави, яка веде її у власному заряді. Отже ще у 1927 р. ціна за вагон соли 20 проц-ої (льоко стація висилки) була 789 зл., але у 1930 р. її піднесено на 1375 зл. Нафта, на ціну якої має держава значний вплив через свою рафінерію у Дрогобичі („Польмін"), у 1914 р. коштувала в гурті за 1 кг. 38 грошів, нині коштує 48,7 грошів. Дуже високо стоїть теж ціна азотових гноїв, яких доставцем є також держава.

Міліонові дефіцити Кас Хорих. „Газета Варшавска" подає, що урядове зіставлення білянсів за 1929 рік у 31 Касах Хорих Познанщини виявило дефіцит у сумі 4,400.000 зол. В 19 Касах Хорих Поморя дефіцит виносить аж 5,420.000 зол. Ці два райони посідають Каси Хорих ще з давних часів (німецька займанщина) і господарка їхня є як досі найкращою з усіх Кас на території Польщі. Коли 1929 рік приніс їм 10 міліонів дефіциту, то що покажеться у обчисленні за рік 1930?

Ліквідація дефіцитів булаб можлива тільки при основній зміні господарки і адміністрації.

Коли побачить світ урядове звідомлення Кас на території українського населення?

Небувала цифра безробітних. Офіціяльно зареєстрованих безробітних було в послідній тижні лютого понад 350.000; неофіціяльно пишуть про 500.000. Тому, що занятих при праці є ще кругло 700.000, то в тім світлі катастрофа безробіття прибирає жахливий характер. Такого безробіття Польща ще не памятає.

15 міліонів податкових залеглостей князя Радзівілла. З промови посла Пйотровского на засіданні сойму дня 13. січня громадянство дізналося, що польська суспільна сметанка, великі землевласники, залягають на величезні суми з неплаченими податками. Приміром Радзівілл князь пщинський, залягає з податками на суму 15 міл. зол., і, як каже п. П., екзекутори у нього не зявляються.

Полювання на дики. „Век Нови" з 21. січня ц. р. доносить, що в ординації князя Кароля Радзівілла відбулося в днях 16. і 17. січня велике полювання, на якому впало 131 диків і 2 вовки. В полюванні брав участь президент держави.

В краю голод, але демпінґ працює. Вивіз вугля з Польщі за кордон по цінах дешевших, як є в краю, зростає в останніх роках. В році 1929 вивезено 31,8 проц. всеї продукції, в р. 1930 вже 33,3 проц.

Заліза (вальцованого) вивезено в 1929 р. 14,18 проц. всеї продукції, а 1930 вже аж 37,30 проц.

Цукру вивезено 1928/29 р. 42,3 проц., а в 1930 р. вже 48,5 проц. (РПГ.).

Кількість промислових і сільсько-господарських підприємств в Чехословаччині. Центральне Статистичне Управління в Чехословаччині (ч. 175) опубліковало наслідки перепису підприємств в Чехословаччині, що відбувся в квітні минулого року. Було сконстатовано, що в 15.723 громадах цілої Республики було 1.618.710 сільсько-господарських та 718.079 промислових підприємств. Ці підприємства розподіляються після свого розміру в наступний спосіб:

Сільсько-господарські підприємства:

Розмір:	Кількість:	Проц.:
До 1 гектара	446.629	27,6
Від 1 до 5 гект.	704.736	43,6
Від 5 до 10 гект.	254.376	15,7
Від 10 до 30 гект.	181.703	11,2
Поверх 30 гект.	31.266	1,9
	1,618.710	

Промислові підприємства:

Кількість робітників:	Кількість підприємств:	Проц.:
До 5 робібтників	659.341	91,8
До 19 робітників	42.602	6,0
До 49 робітників	9.441	1,3
До 199 робітників	5.183	0,7
200 та поверх робітн.	1.512	0,2
	718.079	

252.653 (35 проц.) промислових підприємств являються підприємствами комерційними. З цього випливає, що в царині промисловости і сільського господарства в Чехословаччині переважають дрібні власники землі та дрібні підприємці. В дійсности, кількість власників грунту, що не перевищує 5 гект. визначається на 71,2 проц., а кількість промисловців з 5 робітниками найбільш складає 91,8 проц.

Порівнюючи з р. 1921, кількість сільсько-господарських підприємств, що не перевищують 5 гект., впала (в Че-

хах) майже на 64.000, в той час як кількість більших підприємств піднялася на 16.000. Що торкається промислових підприємств, то, починаючи з 1922 р., кількість дрібних підприємств (до 5 робітників) впала майже (також в Чехах) на 44.000 в той час, як кількість більших підприємств збільшилася більш, як на 17.000.

З ЖИТТЯ УКР. КООПЕРАЦІЇ.

Хибний погляд. В „Сільсько-господарській Кооперації“ (що виходить як додаток до „Сіль. Господаря), у ч. 5. знаходимо статейку дир. Центросоюза Ів. Мартюка на актуальну тему кризи і знижки цін промислових виробів. Автор приходить до висновку, що ціни промислових виробів не лише не впадуть, але що більше, нови навіть не можуть впасти. Автор повторює відомі аргументи картельних кругів про те, що „не зменшилися кошти продукції“, та що „соціяльні обезпечення витискають дуже богато оборотових фондів з торговлі та промислу“. Від себе додає, що „вправді подешевів сирівець, але то лише краєвого походження“.

Тут міститься засаднича помилка автора. Подані нами (за урядовим джерелом, бо з „Вядомосьці Статистичних“ з 15. II. ц. р.) ціни промислових сирівців та їх порівнання з 1927 р. показують якраз щось противного, як пише дир. Мартюк: впали ціни якраз привожених із заграниці сирівців, а краєві, очевидно в наслідок митної охорони, від 1927 р. навіть підскочили.

Отже разом взявши: одні сирівці вже упали, а другі можуть і повинні впасти, бо попадали за границею, а піднесено їх в Польщі свого часу без жадної річевої причини, просто зі спекулятивних мотивів.

При відповіднім натиску з боку публичної опінії мусять уступити і панове з нафтового, вугляного, залізного, цукрового та інших картелів. Річ в тім власне, щоби не оправдувати, тільки розкривати дійсну суть річи та робити відповідну опінію.

Краєва орґанізаційна нарада „Маслосоюзу“. Дня 1. лютого ц. р. відбулася в Краєвім Молочарськім Союзі „Маслосоюз“ у Львові, нарада начальників відділів К. М. С. „Маслосоюз“ та молочарських техніків-орґанізаторів в присутности відпоручників Ревізійного Союзу Українських Кооператив та „Сільського Господаря“.

По дискусії ухвалено резолюції, які поміщені були в ч. 7. ГКЧ. за б. р.

Хоч і по купецьки — та не по кооперативному! До нашої редакції надіслано цікаву річ: склепову торбинку з написом (по українськи): „Купуйте найліпше мило КОМЕТА Тшебіня“ і з образком „Mydło Kometa F. P. E. T A. Trzebinia“ У таких торбинках одна українська кооперативна установа (назви не подаємо, бо нам ходить про загальну оцінку ментальности)... продає товари покупцям — тоді як маємо свою кооперативну фабрику мила Центросоюзу. Оставляючи вже на боці національний момент, нам прямо вірити не хотілося, щоб була у нас можливість аж такої кооперативної не-солідарности, як ця!

Припускаємо, що установа одержала ці торбинки даром, отже злакомилася на дрібну квоту; воно згідне з купецькими звичаями — але позвольте запитати, що така поведінка має спільного з кооперацією?

Який далекий шлях від купецтва до... кооперації!!

Хто читає часопис, а не передплачує,

той не цінить, не шанує чужого труду і добра!

Відновіть передплату, вирівняйте залеглости!

З ПРЕСИ.

Як треба перебудувати нашу кооперацію?

Під таким заголовком помістив часопис „Нове Село“ (ч. 4. з 25. січня 1931.) передову, в котрій, навязуючи до останньої краєвої кооперативної анкети „Центросоюзу“, що відбулася 6. і 7. грудня мин. року і яка це питання порушила (гл. Кооп. Респ. ч. 1 за б. рік), — подає свій проєкт змін в орґанізаційній будівлі нашої кооперації. Цікавіші з думок і мотивів, які для обоснования свого проєкту приводить згаданий часопис, ми подаємо нище у витягу. Проєкт „Нового Села“ зводиться, коротко кажучи, до творення великих районових кооператив, що обіймали би від 5 до 10 сіл. В цих селах така кооператива відкрилаб залежно від потреби стількиж або й більше крамниць. Вона моглаб закуповувати товар прямо в Ц. Союзі. Проєкт, хоч не має прикмет зрілого, основно і до детайлів продуманого пляну, одначе, як ідея і як причинок до дискусії над самою справою, має своє значіння і заслуговує на повну увагу з боку так відповідальних чинників, як і поодиноких активних кооп. робітників, та на серіозне застановлення над ним. Дискусія над самою справою орґанізаційної перебудови нашої кооперації є дуже на часі, як показала хочби згадана анкета „Центросоюзу“.

Містячи витяг зі статті „Н. С.“, ред. „Кооп. Республики“ має на меті заініціювати обговорення питання та, сподіючись, що він викличе цілу низку поглядів і думок, дуже радо дасть місце в „К. Р.“ всім голосам в цій справі.

„Нове Село“ пише:

„Найперше призадумаймося, чому наша господарсько-споживча кооперація не виконує свойого завдання: не дає дешевих товарів, не збуває сільсько-господарських продуктів, тільки розборгувавши товари, сама стогне під тягарем скрути, замісць ще помогти своїм членам. Бо ціла наша кооперативна будівля відразу криво поставлена. Візьмім для прикладу купецьку сторінку. Наші сільські кооперативи не можуть конкурувати цінами товарів з приватними торговцями, бо мають забогато посередників. Це найкраще побачимо на таких двох прикладах. Сільський жидок купує всі товари у найбільшого міського гуртівника. Той гуртівник спроваджує товари прямо з фабрики. А сільські кооперативи купують в Повітовім Союзі, той в Центросоюзі, а тамтой у фабриці. Замісць одного, є аж двох посередників. Треба два рази вивантажувати товари, платити за два маґазини, оплачувати дві дирекції і т. д. Цілий доробок, чи полекшу для членів-селян з їх кооперативи зїли ті два посередники і товар мусить коштувати дорощe, як у приватника. Щоби з ним можна було конкурувати, треба би принайменше одного посередника зліквідувати. Але найліпше булоб зліквідувати обидвох: значить і Повітовий Союз і Центросоюз. Повіт. Союз цілковито, а Центросоюз тільки частинно. А це цілковито можливе, як ми перебудуємо самі низи кооперації.

На селі повинна кооперація бути так збудована: кілька сусідніх сіл, наприклад 5 до 10 сіл утворюють собі одну спільну районову кооперативу. Та районова кооператива має по всіх 5 чи 10 селах по одній чи по більше крамниць, залежно від потреби.

Які користи мається з того? Перша та, що товари можна спроваджувати прямо ваґонами. Бо чотири чи пять таких великих кооператив довкруги одної стації порозуміваються разом (всі вони можуть вже мати телєфон) і спроваджують разом ваґон цукру, соли, нафти чи чого другого. Бо чотири чи пять таких кооператив для своїх 20 чи 40 крамниць, що місяця будуть потребувати по ваґонові таких товарів. Другі товари, як цикорію, сірники, нитки може кожна кооператива спроваджувати також прямо з фабрики. Замовлення посилає до Центросоюзу і той прямо з фабрики висилає до кооперативи. Відпадуть тоді величезні видатки перевозу і маґазинования в складах Центросоюзу, Повітового Союзу, що так дуже підбиває ціну.

Велика районова кооператива має один спільний маґазин і з нього щодня розвозить своєю власною підводою або автом товари до своїх склепів. Розвозить, крім товарів, ще хліб, булки, мясо, бо при районовій кооперативі повинен бути кооперативний млин, кооперативна пекарня, може масарня (вудженярня), олійня і цегольня. Від своїх крамниць забирало би авто чи підвода скуплене минулого дня збіжа, яйця і гроші та замовлення на другий день.

Така районова кооператива могла би вже мати склад погноїв, вапна, цементу, бляхи, дощок і т. д. Бо для одного села це булоб за тяжко, але для пятьох-десятьох дуже легка справа. Тут знову моглиб себе спомагати взаїмно кілька таких районових кооператив, спроваджуючи разом цілими ваґонами цемент, бляху, скіру, вапно, дошки, млинки, січкарні.

Найбільша користь булаби з того, що при таких районових кооперативах можнаби мати кооперативні млини та пекарні. Млин перемелювавби скуплене збіжа, а пекарня перепікала-б хліб. Частину хліба можнаби продавати по сільських крамницях, а решту вивозити до крамниць по сусідних місточках. Так само можнаби поступати з безрогами і вудженину з них вивозити до місточок і там продавати у власних кооперативних крамницях.

При такій орґанізації можнаби з часом цілковито обходитися без міста, бо велика кооператива могла-б усім торгувати. Тай не було-б того, що тепер буває, боргів. Бо крамар що-дня відставлявби вторговану готівку. А селян приєднувавби не боргами, тільки низькими цінами, які тоді можнаби було вдержати.

Само собою розуміється, що при такій районовій кооперативі мусівби працювати один добре вишколений інтеліґентний торговець-кооператор. Та при такій орґанізації і оборотах це легко приходилоби, бо відпалиб видатки на 5 чи 10-тьох лихо платних справників, книговодців та касієрів.

Ось так здебільшого требаби переорґанізувати нашу кооперацію. Повітові Союзи цілковито покасувати, при Центросоюзі скасувати склади, а сільські дрібні кооперативи получити в окружні-районові".

Радянську господарку підкошує бюрократизм!

(З промови Сталіна).

З промови Сталіна на „всеюзній конференції працівників промисловости" подала наша щоденна преса тільки ті бундючні місця, в яких диктатор СРСР величав силу й міць своєї влади, оставляючи без уваги

другу частини промови, яка торкається слабих сторінок радянського режиму. Отже не від речі буде поцікавитися, в чім Сталін бачить недостачі большевизму. Цитуємо для того слідуючий уступ з ґаз. „Комуніст“ ч. 36. з 6-го лютня 1931 року:

„Отже перша умова для виконання пляну — „обєктивні“ можливості — у нас в наявності.

Чи є в нас друга умова — вміння використати ці можливості? Інакше кажучи, чи є в нас правильне керівництво фабриками, заводами, шахтами? Чи все тут гаразд?

На жаль, не все тут гаразд. І ми, як більшовики, повинні це сказати прямо й отверто. Що значить керувати виробництвом? У нас не завжди дивляться по-більшовицькому на питання проводу підприємствами. В нас часто думають, що керувати — це означає підписувати папери. Це сумно, але це — факт. Іноді мимоволі згадуєш помпадурів Щедріна. Памятаєте, як помпадурша навчала молодшого помпадура: „не ломай голови над наукою, не доходь до діла, нехай інші роблять це, це не твоя справа, твоя справа керувати й підписувати папери“. Треба визнати на сором наш, що й серед нас, серед більшовиків є не мало таких, які керують способом підписування паперів. А ось, щоб дійти до справи, опанувати техніку, стати господарем справи, щодо цього — ні-ні.

Як могло статися, що ми більшовики, які зробили три революції, вийшли з перемогою з жорстокої громадянської війни, розвязали величезне завдання утворення промисловости, які спрямували селянство на шлях соціялізму, як моголо стати, що у керівництві пасуємо перед папірцем?

Причина тут полягає в тому, що підписувати папери легше, ніж керувати виробництвом. І ось багато господарників пішло цією лінією найменшого опору“.

Чи треба ще щось додавати до тої характеристики радянських „підписувачів паперів“, яку дав той, хто тих людей найкраще знає? Тільки милиться Сталін, думаючи, що бюрократизм дасться викорінити при умовах існування диктатури. Як вчить історія, бюрократизм і мертвеччина завсігди був власне наслідком надмірної централізації і етатизації всього життя. Цеї причини всього лиха Сталін і не думає зачіпати. Отже і всі його науки, звернені по адресі бюрократів, є без цілі. Ленін був більш авторітетний від Сталіна; ми памятаємо, які він кидав анатеми на „сов-бюрократів“, а що з того вийшло? „Сов-бюри“ є і не думають переводитися.

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК.

Проситься справити в ч. 2. „Кооп. Республики“ за б. р. такі прикрі недогляди: 1) на ст. 63 в підписі статті надруковано: Др. Г. Няньчук, треба: **Дд. Г. Няньчур.** 2) на ст. 77. друга шпальта 20 рядок з низу надруковано: „оплачуючихся при експорті цінах“, замісць: **„але не оплачуючихся при експорті цінах“.** — Ред.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня Вид. Спілки „Діло“, Львів, Ринок ч. 10.

Нові книжки.

Двайцятьпять-ліття Національного Музею у Львові. Збірник під редакцією дир. Музею І. Свєнціцького. Львів, 1931. 4⁰, ст. 121 з альбомом ілюстрацій на окремих аркушах.

Українська Загальна Енцикльопедія — Книга Знання. Вип. 8. — Від стор. 897—1024. Обіймає кінець букви „Г“ і початок букви „Д“ від гасла „ґазовий олій“ до „Давід“ (Давід). Цей випуск має 125 ілюстр. і 5 геогр. мап в тексті. Ціна одного випуску в передплаті виносить рівновартість 80 ам. цент. себто тепер 7 зол. 20 сот. Нові передплатники дістають всі дотеперішні випуски. Твір доставляється — на бажання — випусками (зшитками), або люксусово оправленими томами в півскірок зі золотими відтисками за малою доплатою. — Зголошувати передплату на адресу: **Адміністрація Видавництва „У. З. Е.“ Коломия — Народний Дім.** Всяких вияснень уділяє Кооператива „Рідна Школа“ Львів, Ринок 10.

Альфонс Доде, МАЦІЦЬКИЙ, історія одного дітвака, повість, переклав з франц. мови Михайло Рудницький, Львів 1931. Накладом Вид. С-ки „Діло“, стор. 292, форм. 16.

д-р І. Федів, ОПИС ЗЕМЛІ. Попул. геоґрафія. 1. частина (фізична геоґрафія) для самонавчання, Львів 1931. Видавництво „Самоосвіта“ ч. 13 (за січень 1931). Ціна 40 гр. Наклад вид. кооперативи „Громада“.

ЗАПРОШУЄМО ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1931 РІК

на єдиний на західно-українських землях
науковий суспільно-економічний і кооперативний часопис

„КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА“

що вже четвертий рік виходить під редакцією
доц. д-ра К. Коберського.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові, Центральне Обеднання західно-української кооперації. Передплата коштує в Польщі річно зол. 16·—, піврічно зол. 8·—, чвертьрічно зол. 4·—. Поод. число виносить зол. 1·50. Для Америки 2½ доляра. Для Европи і інших країн рівновартість 2½ доляра. Набувати у всіх укр. книгарнях. Передплату надсилати на адресу: Р.С.У.К., Львів, Словацького ч. 14, III п.

ДО ВІДОМА ВСІХ ПСК й ІНШИХ КООП. УСТАНОВ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ КООПЕРАТИВНИМ ВИХОВАННЯМ.

„Заочний Кооперативний Курс“, що його веде РСУК, видає в своїм крузі ділання систематичні виклади, які дуже надаються, як взірці для ужитку всіх учителів кооперації на місцях. Друкуються такі циклі:

1. Початки науки про кооперацію (д-р К. Коберський).
2. Короткий нарис кооперативного права, з адміністр. приписами і податками (мец. М. А. Корчинський).
3. Повторення з науки рахунків (інсп. Ольховий).
4. Книговедення в господ. спож. коопер. (інж. Р. Раковський).

Комплєт викладів може послужити також при улаштовуванні кооперативних курсів. Тому булоб дуже вказано, щоби всі названі вище установи заабонувалися на виклади заочного курсу, без обовязку виконування звязаних із ним писемних задач. Абонамет коштує 30 зл.

Дирекція РСУК.

Накладом П. С. К. у Станиславові вийшла друком книжка:

Проф. Др. В. ТОТОМІЯНЦ

Вступні відомости про кооперацію

На зміст книжки складаються ВСТУПНЕ СЛОВО АВТОРА

Розділ I. Основні поняття про народнє господарство.
Розділ II Господарські і моральні передуслівя кооперації.
Розділ III. Історія кооперації,
Розділ IV. Споживчі кооперативи
Розділ V. Кредитова кооперація.
Розділ VI. Кооперативи продуцентів-вирібників.
Розділ VII. Взаїмні відносини між ріжними організаційними формами

Ціна книжки з пересилкою 2·30 зл., без пересилки 2 зл., поручено 2·75 зл

Набувати виключно в Ревізійнім Союзі Українських Кооператив

ЛЬВІВ ВУЛИЦЯ СЛОВАЦЬКОГО ч. 14., III пов.

Книгарням Повітовим Союзам та гуртівним відборцям відповідний опуст.

Видавництво „ДАЖБОГ“, Львів 15, вулиця Поперечна ч. 20.

видає в найблищому

ПЕРШИЙ У НАС

Покащик українського промислу, торговлі та вільних звань.

Проситься присилати до безплатного поміщення назву, ділянку й місце осідку фірми (фабрики, робітні, кооперативи, канцелярії і т. п.)

Приймається анонси в ціні: дві сторінки 60 зол., одна — 35, пів — 20, чвертка — 12. вісімка — 7, рямки довкруги тексту — 4. (Формат малої вісімки). — Членам Р.С У.К., Союзу Купців, Адвокатів, Лікарського, Технічного Тов. і Зорі 10% опусту,

---

Цінник оголошень в місячнику „Кооперативна Республика“. (Розмір часопису 2 шпальти)
Ціла сторінка 100 зол., пів сторінки 55 зол., чверть сторінки 30 зол, вісімка 15 зол.
Оголошення товстим друком, на окладинці і в ред. частині платиться 50% дороще. **Адмін.**

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ КВІТЕНЬ 1931

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гурт

ЗМІСТ:

В. Тотоміанц. Господарська кріза і кооперація 121

Проблєми кооп. організ. і практики.

І. Прокопів. Организаційні проблєми нашої спож. кооперації 125

І. Блажкевичева і М. Росткович. Голоси у дискусії над питанням, чи концентрація госп.-спож. кооператив доцільна, чи ні 128

Народнє господарство:

С. Володимирів. Боротьба за хліб 132

М. Горбовий. Укр. домашній промисл на Гуцульщині . . . 139

Ол. Вербенець. Сірникова позичка і наше госп. життя . 143

Шляхами кооп. думки.

Вибір з коопер. письменства. 17. *Джемс Ворбас.* Мета і методи кооп. руху 145

З життя кооперації:

І. Ступницький. Декілька заміток про торговельну і організаційну діяльність ПСК в Калуші в 1929 р. 150

Господарська хроніка . . . 155

З преси і життя 158

З життя укр. сусп. установ . . 160

CONTENTS:

Economical crisis and co operation (V. Totomianz) 121

Problems of organization of our consume-co-operation. (J. Prokopiv) 125

Is concetration of agricultural consume-cooperations efficient or not? (Two articles) . 128

The fight for bread (in Great-Ukraine) — (S. Volodymyriv) . 132

The ukrainial home-industry of Hutzools in the Carpathian mountains. (M. Horbovyj) . . 139

Government loan on matches and our economical condition. (O. Verbenez) 143

Selection of works of co-operative writers: James P. Warbasse. Objekt and methods of cooperation movement . . . 145

Some remarks on organization and commercial movement of C. U. in district Kaloosh for 1929. (J. Stupnyckyj) 150

Economical and co-operative chronicle. 155

From news papers 158

INHALT:

Wirtschaftskrise und Genossenschaftswesen (Prof. W. Totomianz) 121

Strukturspróbleme des westukrainischen Konsumgenossenschaftswesens (I. Prokopiv) . 125

Discussion über die Frage der Konzentration ländlicher Kons m- und Wirtschafts-Genossenschaften (2 Aufsätze) . . 128

Der Kampf um das Getreide in der Sowjetukraine (dr. S. Wolodymiriv) 132

Eie Hausindustrie im Huzulengebiete (M. Horbowyj) 139

Polnische Staatsanleihe beim Kreuger Trust (O. Verbenetz) . 143

James Warbasse, Ziel u. Methoden des Genossenschaftswesens (Übersetzung aus „Cooperative Demveracy") . . . 145

Bezirksverband Kalusz (Übersicht) 150

Wirtschaftschronik 155

Presseübersicht. 158

SOMMAIRE:

La crise économique et le mouvement coopératif. — (V. Totomiantz) 121

Problèmes d'organisation de notre coopération de consommation (J. Prokopiv) 125

Discussion sur la question de la concentration dans notre mouvement coopératif. — (Deux articles) 128

La lutte pour le blé en Ukraïne Sovietique.— (S. Volodymyriv) 132

L'industrie domestique des Houtzoules, montagnards subcarpatiques. — (M. Horbovyi) . 139

L'emprunt d'Etat polonais en Frust de Kreuger et notre vie économique. — (O Verbenetz) 143

L'exstrait des oeuvres des écrivains coopératifs: James P. Warbasse. Le but et les méthodes du mouvement coopératif 145

L'activité de l'Union coopérative de district Kalouche en 1929 (J. Stupnytzkyi) 150

Chronique coopérative et economique 155

Revue de la presse 158

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА

ЗКОНОМ.-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК. РІК ВИДАННЯ IV

№ 4

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw — Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw — Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw — Polen.

Господарська кріза і кооперація.

Є всілякі пояснення причин господ. кріз, але всі ті економічні теорії виявилися невистарчаючими. Найстаршою з теорій кріз є теорія швайцарського економіста Сісмонді, котра за причину кріз уважала невистарчаюче споживання серед народніх мас. Сісмонді має без сумніву рацію, але його пояснення не викриває ще цілої складности проблєми. Безумовно можна сказати, що головною економічною причиною кріз є дісгармонія між продукцією і консумцією, що Маркс назвав коротко анархією капіталістичного господарства. Капіталізм наставляє господарство лише в другій мірі на покриття потреб, в першій же мірі думає про збогачення одиниць. Індустрія й торгівля працюють все більше в ширину, в безмежність і шукають все нових користей, нових теренів для збуту.

Ця анархія в сучасному господарстві зменшується через розвиток картелів і трестів лише частинно. Колиб картелі були дійсно в силі усунути анархію капіталістичної продукції, то прим. Злучені Держави Америки, де трести наймогутніші, не перебувалиб зараз такої жахливої кризи. Щоби крізам постепенно відібрати грунт — не треба оставляти влади в руках капіталістичних продуцентів. Нарід, точніше зорганізовані споживачі мусять прийти в цілому світі до слова і привести всім на память ту істину, що виробництво не є ціллю самою для себе, що воно має служити потребам суспільства, спожиттю.

Очевидно, треба розріжняти корисну від менше корисної або й шкідливої продукції. Але навіть корисна продукція має свої границі, бо не кожна кількість найпотрібніших річей може бути зараз зконсумована. Найбільш потрібна і найздоровіша з усіх праць — сільськогосподарська — переживає нині теж кризу а саме тому, що вона

*) Цю сильну і надзвичайно глибоку статтю надіслав нам шан. Автор і прихильник нашого журналу у німецькій мові, з якої ми зладили переклад. — Ред.

у великій більшости зорганізована по капіталістичному і залежна від збуту за границями своїх держав.

Притім не треба забувати, що сільсько-господарське виробництво у порівнанні з промисловим має ту вигоду, що може бути спожитим на місці в значно більшій мірі, як то друге. Зерно, масло, яйця, городовина, овочі і мясо — це найпотрібніші харчі і їх споживання може сильно збільшуватися в роках більших урожаїв. *) — Зате не можна богато збільшити спотребування виробів з металю, текстилю, меблів, не кажучи вже про люксусові предмети, коли надійде надпродукція у тій галузі. До цього слід додати ще й те, що у капіталістичній індустрії виробляється чимало непотрібного; один німецький промисловець і письменник, В. Ратенау твердив навіть, що такого краму фабрикується аж третину всієї пром. продукції. Капіталістична конкуренція веде до надпродукції і надмірної реклями, якої метою є спокусити консумента на зайві витрати. Чим менше вартісний товар, тим безсоромніша рекляма. Чимало споживачів дається збаламутити і тратить не лише гріш, але часом і здоровля. Гроші розійдуться, нема їх часом на потрібні речі і серед населення поширюється примусова ощадність; воно купує не богато.

Від кріз терпить індустрія, сільське господарство і торгівля. В тім чимала вина також торгівлі. Є за богато торгівців у світі а за мало таких купців, що управлялиб справедливу торгівлю. Приведемо лише один примір і то з Чехословаччини, отже все таки не якогось дуже відсталого краю. В тепліцькій окрузі, де є 100.000 мешканців, є 3000 торгівців, це значить, що одно підприємство припадає на 33 душі населення. Що надмірне збільшення числа посередників підносить значно ціни предметів прожиття, це признав недавно один представник купецтва, котрий (на сторінках „Prager Tagblatt"-у) думає спинити зріст малих склепів тим способом, що заведеться для купецтва обовязок виказатися доказом уздібнення. Італійська влада заборонила, як відомо, відкривання нових споживчих склепів. Ця заборона обовязує через 5 літ, вона не відноситься однак до кооператив і до фабричних кантин. Коли нині в Італії хтось хоче відкрити новий споживчий склеп, мусить наперед доказати, що мешканці його дільниці мусять йти дуже далеко до найблищого склепу. Коли йому вдасться цей доказ, то тоді може внести прохання про дозвіл на склеп; прохання ці трактуються дуже строго і в більшости випадків, по місяцях вижидання, приходить відмовна відповідь. Такою поведінкою хочуть спинити банкроцтва і конкурси тих склепикарів, котрі приступають до інтересу без відповідного капіталу. Такими мірами уряд хоче спинити теж зріст надмірного числа посередників. **)

Але життя здорожується не лише наслідком завеликого числа посередників; не менш шкідливим є зріст інших, т. зв. непродуктивних професій. Число урядовців по війні у більшости держав зросло

*) Очевидно теоретично, при умові відповідної покупної здібности населення, в першій мірі самих дрібних хліборобів. Там, де хлібороб (як у нас) навіть в роках „надпродукції" — з весною вже голодує, бо мусів все випродати і то за „песі гроші" — очевидно не може бути мови про збільшення споживання між селянством. — Ред.

**) Думаємо, що цього рода поліційними методами не можна досягти бажаної мети, бо це рівняється уділенню фактичного монополю існуючим вже нині склепам, а кожний монополь веде врешті-решт до визиску покупця. — Редакція.

над міру, особливо військових, податкових і митних. Нині є значно більше вояків, як до війни, і вони коштують, особливо малим державам, за богато. Непевне політичне положення Европи примушує навіть найменші держави до зброєнь. Податки стають все більші й більші і це без сумніву впливає на коштовність життя.

З другої сторони до найвищого розцвіту дійшла протекційна система. Такої митної боротьби, яка тепер ведеться, не було в Европі навіть в середньовіччу. Всі держави штучно плекають індустрію, якої кошта виробництва через те скачуть в гору. Мовляв: тим зміряємо до повної господарської самовистарчальности і протиставимося заграниці. Всюди видно китайські мури митних охорон і кріси вояків. Рух товарів і людей над міру утруднений. Пашпорти, що до війни були звичаєм тільки російської поліційної держави, стали загальною хоробою, а крім того ще вимагається „віза" для заграничної поїздки.

Як-би Европа була федерацією держав, то можнаб жити спокійно й дешево, бо браку товарів тепер нема. Тільки не вміють тих товарів розділити рівномірно. Купна сила населення не збільшилася, бо забагато дібр йде на непродуктивні цілі.

Дуже важну ролю у загостренні кризи грає теж спекулятивний капітал, а особливо банки, котрі є до послуг всякого діла, що обіцює високий процент, хочби це було навіть шкідливе діло. Кілько-ж то землі в Европі ще не управлено! У південній Франції годі дістати грошей на канали і на зрошення землі, „бо це не приносить відповідного проценту". Корисности роботи, її потрібности капітал, що працює на зиски, не бере на увагу. Надміру богато вироблюється напитків, цигар, перфумерії і под., бо це все приносить високий зиск. Колиб не карали за вживання і продаж трійливих наркотиків *), то капітал радо станувби до цеї праці. В сучасному суспільстві капітал став володарем — тоді як він має бути слугою суспільства. Капітал — як вогонь — може бути в ужиттю корисний або шкідливий. Може служити для варення страв, але може теж все спалити і знищити.

Як є за богато посередників, так само є за богато банків. Підчас цеї кризи в Злучених Державах полетіли у пропасть сотні банків, що досі безкарно спекулювали. Чи та спекуляція не є небезпекою для суспільства? І чи взагалі потрібно стільки банків? Нинішні люде шукають легких занять, що моглиб їх збогатити. Банківництво, торгівля, державна і військова служба, адвокатура й політика це найбільш глядані і переповнені заняття. Навіть ті, що виконують найкорисніші з усіх занять, часто мріють про перенесення у велике місто. Ці міста переповнені галапасним елєментом і стають осередком безробіття, зависти, ненависти й боротьби. Призабуто приповідку: „Hat der Bauer Geld — hat es die ganze Welt" (коли має гроші селянин, то мають їх усі). Міське населення, що стає чимраз численніше, не може само одно удержати торгівлі й промислу. Треба шукати збуту за кордонами і часто забувається, що мається ринок під носом: серед власного селянства; але для того власне треба піднести його, а не жертвувати ним ради добробуту міських галапасних професій.

Що значить селянський ринок, це відчувають, коли відпав ринок Росії. Комуністична господарка спролєтаризувала селян і вони не

*) Опіюм, кокаїна і др. (Р е д).

годні навіть у себе в краю закуповувати стільки, що купували давніше. У многих околицях вернуло селянство до натурального господарювання; по селах роблять тканини і домашні приради. В цім є власне користь з хліборобства, що легше можна стати самовистарчальним. У противенстві до промислової продукції, рільнича може зробити селянина незалежним від міст. Хлібороби можуть в крайньому разі жити без торгівлі й промислу, але ці останні без хліборобів загинуть. Великий китайський релігійний учитель Конфуцій для того прирівняв хліборобство до коріння дерева, а промисл і торгівлю до його галузів. Коли коріння захворіє, галузки й листя всихають і відлітають. Деякі економісти, особливо відомий Вернер Зомбарт, котрий без сумніву володіє геніяльною інтуіцією, передсказує в майбутньому найбільшу ролю селянам і ремісникам. Я з проф. Зомбартом вповні поджуюся, бо бачу, що хліборобству припадає щораз більша роля, особливож городництву. У такому великому місті, як Берлін, говорять уже про т. зв. „міських селян", отже про створення таких районів, де-б робітники і урядники могли займатися управою городовини і садовини побіч своїх бюрових чи фабричних занять.

Є ще одна причина кризи, про яку говориться мало. Нинішня криза тяжча, як попередні, бо є не лише господарською, але й моральною. Війна й революція пірвали нитки солідарности між народами і клясами. Ідеал солідарности, до якого людство завше стреміло, здається тепер більш віддаленим, як коли небудь.

Людство і народи моглаб попхати наперед якась нова наука, новий ідеалістичний світогляд. Але досі нема такої науки. Війна зробила з людей радше егоїстів, як альтруістів. Стару віру, давні звичаї почасти втрачено, але ніякої нової не створено; як наслідок егоїзму страшенно поширився песимізм. На місце зруйнової шляхоцької і військової чести не вступила ще честь праці і гуманізму.

Але вигляди не є такі чорні, як часто думають. Коли військова честь давніше була так сильна, що вела людей на смерть, то чомуж не моглаб так само сильною стати у майбутньому честь праці і честь солідарности? Коли можна було вмирати на війні, то чомуж не можна навчитися жити для народу, суспільства, для цілого людства? Людина опановує нині не лиш землю, але й повітря — чомуж не навчитися їй опанувати саму себе?

Питання — яку ролю може відограти кооперація в опануванні кризи? По перше: кооперація це є регулювання господарства і інтересі широких народніх мас. Кооперативна організація означає постепенне витискування капітлістичної зискової господарки і анархії у продукції та обміні. Павда — ставлять собі таку ціль також капіталістичні картелі й трести, але вони роблять це для збогачування малої групи людей, яка, так сказати, живе добре коштом других. — Якби капіталістам вдалося урегулювати господарські відносини, то все таки таке господарство буде несправедливе і невиносиме, бо буде вестися кошом народу. У протилежности до капіталізму веде кооперативне господарство до кооперативної демократії. Рішаючим моментом не буде посідання або капітал, але людина сама, а передовсім її справність. Через поширення сітки кооператив буде виключене ріжнородне галапасництво. Тому що в коопер. головну ролю грає не капітал, тільки особа людини, отже особисті прикмети кожної

людини дійдуть знову до пошани. Добру людину зачнуть цінити більше чим богату. Так кооперативна організація здійснить етичну культуру практично, без морального проповідництва. Данський селянин через могучу кооперативну організацію стався не лише найзаможнішим, але теж найосвіченішим нині і найчеснішим селянином. Найчесніші є звичайно ті народи, де кооперативний рух пішов найдалі вперед. Ми тим не хочемо сказати, що кооперативна організація сама вистарчає, щоби зробити людей кращими — але вона є одним з найважніших чинників для їх направи; вона-ж має стреміти до того, щоби поправити не тільки матеріяльний, але й моральний стан людини.

Кооперація чи кооператизм представляє собою квінтесенцію позитивних елєментів з християнства, капіталізму і соціялізму. Не все є у капіталізмі лихе і кооперація бере від нього (а саме від старого, передкартельного капіталізму) свободу конкуренції і господарську вільність. Богато є доброго у соціялізмі; кооперація позбавляє його тільки елєменту насильства, робить його свобідним. Можливо, що в релігії є все ідеальне, але вона не є практичним вченням, а кооператизм єднає ідеал з практичним життям. Коли кооператизм станеться світоглядом людства, то і світове господарство не буде страждати від крізь, як це діється сьогодня.

Проф. Др. В. Тотоміанц.

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

Орґанізаційні проблєми нашої спож. кооперації.

(Закінчення*).

3. Окружні Союзи Споживчих Товариств.

Можнаб висувати аргументи за доцільністю дво-ступневої схеми будівництва споживчої кооперації на Зах. Україні. Та думаю, що три-ступневість вже так вкорінилася, що треба залишити її поки що непорушною. Необхідно одначе її реорганізувати. Рівночасно з фузією спож. т-в мусимо пропагувати та переводити в життя і фузію сучасних П.С.К. Мусимо творити великі окружні союзи, яких оборот дозволявби на вагонові замовлення поодиноких товарів. Думаю, що зайвим буде наводити тут господарські користи такого злиття П.С.К. Ці користи зрозумів Р.С.У.К. і Центросоюз, коли вони стали на становищі великих О.С.К.

З розвитком спеціялізації на низах, коли повстануть великі споживчі т-ва та великі районові сільсько-господарські т-ва, ця спеціялізація мусить піти і вгору. Приймаючи за підставу дво-ступневість організації (з прикладом „Маслосоюзу"), сільсько-господарська кооперація перебере в свої руки сучасні незначні операції П.С.К. в галузі с.-г. збуту і закупу. — Отже майбутні О. С. К. будуть чисто споживчими.

Коли готівкова продаж та самовистарчальність споживчих товариств стане фактом, то тоді й окружні союзи (О.С.К.) зможуть прода-

*) Гл. „Кооп. Респ." за березень 1931.

вати за готівку і стануть самовистарчальними. Возьмім наш приклад. Союз обєднує 100 самовистарчальних т-в, які закуповують місячно (пересічно) на 2.000 зол. за готівку. Отже місячний оборот союза буде 200.000 зол. Кожне т-во виконало свій обовязок супроти спілки та внесло половину власних уділів, отже по 2.000. Тоді білянс спілки (О.С.К.) — буде слідуючий

АКТИВА		ПАСИВА	
Запас товарів	200.000 зол.	Уділи	200.000 зол.
Льокації	50 000 „	Зап. фонд	60.000 „
Движимости	10.000 „		
	260.000 „		260.000 „

Приймаючи на увагу, що такий союз, заощаджуючи на дисконті, відсотках та інших видатках, придбає на зап. фонд бодай 60.000 зол., — він буде вповні самовистарчальним. З того прикладу бачимо, що самовистарчальні споживчі т-ва створять самовистарчальний О.С.К. На сильних підвалинах (кооп. І. ст.) збудуємо сильні стіни нашого кооперативного будинку. Чим накриємо нашу будівлю?

4. Роля „Народної Тортовлі“ і „Центросоюзу“.

Ці дві централі, а зглядно фактично Н.Т. є тепер товаровою централею споживчої кооперації. „Народна Торговля“, Краєвий Союз Споживчий — вважається кооперативою III. ступня. Та склад членів і діяльність Н.Т. вказують на те, що у ній змішані всі ступні. — Членами є особи фізичні (І. ст.), кооперативи (II.), П.С.К. (III.). Н.Т. веде детайлічні склади для фізичних членів (І. ст.), гуртівні для кооп. (II ст.) гуртівню для П.С.К. (III. ст.).

Признаючи заслуги Н. Т., найстаршої нашої економічної установи, не можна одначе поминути мовчанкою її хиб. Мішанина членства насуває підозріння, чи не порушує Н. Т. основної ознаки кооперативи — рівноправности членів. Коли поруч себе засідають кожний з одним голосом: — споживча кооператива (= 100 — 200 фіз. чл.), уповноважений від 17-ти фізичних членів (перша група уповноважених), уповноважений від 100 фіз. членів (2-га група уповноважених) і П.С.К., що заступає 5—10 тисяч фіз. осіб, — то всякому ясно, що тут різко порушено рівноправність членів, одну з найосновніших, прямо елєментарних засад кооперації:*)

Продаж алькогольних напитків і то в установі, що є на очах всіх кооп. низів — ділає злим приміром і деморалізує, коли зважити, що одночасно в статутах кооператив II-го ступня ставиться точку про заборону продажі алькоголю. Продаж товару приватним купцям (Українцям чи Жидам — все одно) надає Н. Т. капіталістичного хасактеру. З кооперативного боку ця торгівля для зиску не находить жадного оправдання. Вона недопустима. Ці ухили, ці недомагання надають Н. Т. рис, невластивих кооперативі. Н. Т. це по своїй організації і діяльности такий кооперативний оригінал, якого не знає кооперативна практика чужих країн. Чому Н. Т. не пішла за при-

*) Статут Н. Т. предбачує таку участь членів в Заг. Зборах:
1) по 1 делєгатові від правних осіб (кооп-ва чи ПСК).
2) 30 уповажених від перших 500 фіз. членів (один уповажений на 17 осіб).
3) по 1 уповаженому від кожної дальшої сотні фіз. членів.

кладом міських споживчих кооператив Зах. Европи? Чому не створила сітки крамниць у Львові? Дир. Павликовський (назїзді міської споживч. кооперації) заявляє, що брак фондів не дає змоги Н. Т. творити ці крамниці. Ці фонди звязані заосмотренням сільських кооператив через П.С.К.

Добре. А чому Н. Т. не веде пропаганди по міських дільницях, щоби ці фонди добути у формі уділів від освідомленого споживача? Чому Н. Т. не творила цих крамниць перед війною, коли про гроші було лекше, як тепер? Чому? Тому, що Н. Т. у своїй діяльности була і є за мало кооперативною, бо вона мала дві душі — кооперативну і капіталістичну. Ця капіталістична душа покутує в ній до сьогодня.

Щоби стати дійсним і єдиним центром спож. кооперації, Н. Т. мусілаб:

1) згуртувати в свої члени всі П.С.К. і більші спож. кооперативи;

2) припинити продаж приватним купцям;

3) передати свої гуртові склади (для обслуговування кооператив) враз з ченами кооперативами і персоналом окружним союзам (О.С.К.)

4) передати детайлічні склади враз з персоналом та місцевими членами — місцевим споживчим кооперативам. Де таких нема, створити їх.

Що до цеї останньої точки, то переведення її в життя, річ зрозуміла, вимагалоб деякого часу; на переходовий час мігби ще залишитися цей стан, що є тепер, з тим одначе, що пляново малаб іти підготовка зміни.

Щойно тоді стане Н. Т. дійсно Краєвим Союзом Споживчим, членами якого будуть О.С.К. Щойно тоді вона сталаб кооперативою чистого типу. Маючи до діла з сильними О.С.К., вона моглаб приступити до власної продукції та постепенно ліквідувати зайві магазини товару, переходачи, де можна, на агентуру.

Колиж Н. Т. не схоче позбутися тих капіталістичних останків, що є в її душі та перевести реорганізації, — то оздоровлена спож. кооперація буде змушена шукати іншого даху для свого будинку. Тоді перед „Центросоюзом“ повстане завдання організувати самостійно споживчий відділ. З розвитком спож. кооперації цей відділ виділиться в окремий споживчий союз, а „Центросоюз“ остане централею сіл.-господарської кооперації.

При організації продукції треба починати від предметів найбільш поширених в обороті. В залежности від розміру і значіння продукційного закладу, поза союзом, їх можуть відкривати й О.С.К. (II ст.) а декуди навіть великі спож. т-ва (кооп. I. ст.).

Розумію всі труднощі при переведенні в життя цього пляну, але всежтаки мусимо його здійснити.

Інж. Іван Прокопів.

Читайте, поширюйте наш журнал!

Відновіть передплату і вирівняйте залеглости!

Голоси у дискусії над питанням, чи концентрація господарсько-споживчих кооператив є річ доцільна чи ні?

VI. *)

„Кооперація утворить національну фабричну промисловість, дасть засоби до існування міліонам голодного і безробітного тепер трудящого люду, спинить еміграцію, зробить наше селянство сильнішим економічно на стільки, щоб не допустити до руїни свойого краю і кольонізації його чужими елєментами, утворить внутрішний ринок для національної промисловисти“... Говорив А. Ільченко (А. Жук) в своєму рефераті, виголошеному на економічно-кооперативній лєкції освітно-економічного зїзду у Львові в 1909 р.

А неодному з його слухачів мабуть здавалося, що вистане кілька літ праці і наші споживчі кооперативи дадуть почин численним кооперативним фабрикам, які обслуговуватимуть потреби їх членів. Але прийшла війна і знищила нам кооперативний доробок.

Отож треба було знова починати з початків. І знову десяток літ праці, але до вище наміченої цілі ще дуже далеко. Ідучи за кличем ГКЧ ч. 1. 1922 р. „не буде в нас ні одного села ні одного присілка, де не зорганізованоби кооперативи“, творено у нас споживчі кооперативи в кожному селі, де лиш знайшлося кілька рухливих одиниць.

Часто не було в селі належного підготовлення, не було зрозуміння завдань кооперації, але люде хотіли мати в селі свою крамничку, тимбільше, як що кооперативна крамниця була вже в сусідній громаді.

І закладали споживчу кооперативу, на яку рідко хто дивився інакше, як на крамницю, в котрій мається продавати ретельно і без ошуканства на вазі чи мірі.

Часто повставали споживчі кооперативи з числом членів, яке ледви дорівнювало числу рочдельських ткачів, а нераз бувало і нище. (Наведу кооперативи в селах: Жаборуках 28 членів, Радемич 28, Поляна 28, Сливниш 27, Лази 25, Хвалибога 21, Воскресінці 24, Виноград 22, Гостів 25, Потік 22, Розношинці 29, Ренів 20, Торгів 26, Травотолоки 27, Тустоголови 24, Городилів 22, Зазулі 24, Нижбірок 22, Бабичі 23, Забава 16, Баворів 28 і т. д.).

Але коли число членів рочдельської кооперативи за 90 років зросло з 28 до 7.000, в наших кооперативах — „мізинчиках“ воно навіть не подвоїлося.

Що більше, і пересічне число членів в усіх наших кооперативах замісць зрости змаліми в 1928 р. з 128 на 126.

---

*) Вміщені тут статті п. І. Блажкевичевої та п. М. Ростковича є продовженням дискусії, роспочатої на сторінках „Господарсько-Кооперативного Часопису“ над питанням реорганізації нашої кооперації, а властиво злиття слабших кооператив в одну сильнішу, обіймаючу кілька сіл. До цієї справи — за і проти — появилося вже кілька (5) статей, поміщених в ч.ч. 8, 9 і 10 „Г. К. Ч.“ а саме: дир. І. Мартюка, В. Сенишина, Інж. І. Прокопова, Дм. Галяса та Вол. Зелика. Інтересуючихся дискусією відсилаємо до згаданих статей, рівночасно закликаючи всіх наших Читачів забирати голос, щоб всебічно цю переважну справу обговорити і дійти до якогось певного вже висліду дискусії. Редакція.

Коли зважити, що висота членського уділу в наших кооперативах звичайно буває 5 зол., то як могла розвиватися кооператива навіть з 30—50 членів, маючи 150—250 зол. уділового капіталу?

От і не дивниця, що наші кооперативи задовжилися, а чужий капітал втроє перевищує власні фонди наших союзних кооператив...

Проценти від чужих капіталів, розборгування кооперативного майна, зависока адміністрація, манка, які повстали більше з несвідомости чим із зловживання, до того зменшення торгів в наслідок господарської скрути — от ті причини, які не одну навіть сильну в початках кооперативу загнали в глухий кут.

А що вже й казати про кооперативи — „мізинчики". Вони прямо задихалися, а їх ініціятори, немов оправдуючи себе, повторюють: „З нашими людьми нічого не вдієш". Треба ще зважити також, що мало не в кожному селі, де кооператива існує вже кілька літ, бувші члени управи кооперативи, набувши практики в коопер. крамниці, тепер оснували свої приватні крамниці і конкурують кооперативу. Конкуренція такої крамниці бувшого директора кооперативи далеко поважніша, чим чужого продавця. Бо звичайно на чоло кооперативи вибирали маєтніших селян, які опісля мають чим поперти інтерес. Вдодатку у них широке споріднення з численними односельчанами. А як ще в ролі конкурентів кооперативи стануть два бувші члени управи і обставлять кооперативну крамницю двома своїми приватними, тоді лише особливша знижка цін на товарах може вратувати кооперативу від загибелі.

Така знижка, оскільки це залежить від самої кооперативи, можлива тільки при обниженню коштів адміністрації, як це вирахував др. Коберський в ГКЧ з 4. І. ц. р. Не торкаємося тут другої справи: скільки на знижку цін моглаб вплинути відповідна реорганізація кооп. надбудови, теж потрібна і навіть необхідна.

В цілі обниження коштів адміністрації навіть англійські кооперативи з тисячами членів зливаються по кілька в одну, про що свідчать цифри: число англійських кооператив від 1903 р. обнизилося з 1455 на 1379 в 1920 р., і на 1289 у році 1925, коли рівночасно число членів зросло з 1,987.000 на 4,500.000 у 1920 р. і 4,910.983 у р. 1925.

Зрештою всі матеріяльні користи зі злиття кількох кооператив в одну представив др. К. Коберський до подробиць.

І цей рахунок певно найде зрозуміння у провідників наших сільських кооператив. Трудніше буде побороти звісний місцевий партикуляризм, який багато лиха наробив підчас визвольної війни, коли то мало не кожний повіт, а часто поодинокі села хотіли бути независимою республикою, якої інтереси не виходили поза границі даного повіту чи села. Але ми мусимо вірити, що наш нарід має відродится через кооперацію.

І якщо злиття кількох кооператив в одну поборе цю шкідливу зарозумілість поодиноких сіл, якщо між сусідними громадянами, які часто по „сусідськи" ворогують з собою, завяжуться дружні братерські взаємини, а громадяни, обєднавшися в районовій кооперативі, стануть спільно продумувати над способами боротьби зі злиднями, спричиненими капіталістичним устроєм, буде це великим моральним здобутком нашого села. Але тут треба конче, щоб до голосу господарської

скрути долучилося живе-палке слово одушевлених апостолів кооперації.

Вони мусять в першу чергу самі повірити цілою душою, що через кооперацію відродиться цілий наш нарід, що кооперативні організації мусять виховати нове покоління, яке виросте в ідеях кооперативної солідарности.

Тоді почування національної єдности само собою виступить в наших народніх масах, а всякі „місцеві патріотизми“ підуть в забуття.

Зясовуючи вище сказане, заявляю, що, на мою думку, творення великих районових на місце теперішних дібних споживчо-господарських кооператив побіч користей матеріяльних матиме також додатний суспільно—виховуючий вплив на наше село.

Іванна Блажкевичева.

VII.

Думка др. Коберського про фузіонування (злиття) тьрох-чотирьох кооператив, отже сіл, в одну велику, сильну районову кооперативу з філіями по сусідніх селах приходить в пору і кожний здорово думаючий кооператор мусить признати рацію наведеним ним аргументам.

Закид деяких кооператорів, що через це члени не можуть взаїмно добре пізнатися, будуть брати менше живу участь в зборах, не є обоснований. Маючи меншу скількість кооператив і то ділово наладняних, П. С. К. буде міг більше часу посвятити анкетам по тих селах, зможе скликати два й три рази в рік надзвичайні збори в кожному селі районової кооперативи, де можуть бути порушувані ріжні важні справи, звязані з кооперацією, з виключенням вибору надзірної ради, а кромі цього раз в рік звичайні загальні збори, по черзі в котромусь селі районової кооперативи, на яких можуть бути присутні члени всіх сіл, бо добиралосяби близькі села. Отже бачимо, що через це кооперація зискалаби не тільки матеріяльно, але і під оглядом пропаганди кооперативного освідомлення, бо на надзвичайних загальних зборах і на анкетах не булоби виборчої боротьби, тільки річева дискусія над важними питаннями кооперації.

По такій реорганізації кооперації бувші люстратори деяких союзів не займалисяби ревізіями (це мігби в цілости переняти на себе РСУК, а сталиби пропагандистами Окружних Союзів й занялисяби наладняннам пропаганди й кооперативно-освітньої роботи по кооперативах в окрузі, а частина з них сталаб на працю власне у районових кооперативах. Щоби кооперація могла розвинутися, треба, щоби її члени були свідомими, культурними людьми, щоби були переконаними кооператорами, які дорожилиби кооперацією, як найціннішим скарбом, треба щоби мали чисті руки й могли гідної й високо нести кооперативний радужний прапор. Тому ми всі свідом кооператори мусимо доложити всіх зусиль для культурного піднесення для кооперативного освідомлення широких мас.

І ось робота ця пішлаб без порівнання краще, як стоїть тепер — колиб вдалося перевести районізацію кооператив. Першою перепоною в розвитку кооператив, а саме

правдивих кооператив, які займалисяби не тільки крамарюванням, але що найменше в рівнім мірі й культурно - освітньо-кооперативною роботою, є брак відповідних для цього людей так по селах, як і по містах; але як будуть для них відповідні, відповідно платні місця, то знайдуться й вишколяться відповідні люди.

В нас є цілий ряд сіл, де не можна вибрати такої, як слід, надзірної ради й управи, бо нарід кооперативно неграмотний. Длятого ті кооперативи навіть що до крамарювання перцем й сіллю недомагають, тому вони нераз терплять в кооперативі крамаря чи справника з липкими руками.

До цеї роботи треба безумовно просвічених, образованих а головно ідейних людей, кооперативно освідомлених і фахово вишколених. Таких людей теперішня слаба сільська кооператива не в силі оплатити і якраз в час приходить з допомогою в цій справі проєкт др. Коберського про реорганізацію нашої кооперації.

Нам треба, під загрозою загибелі, лучити, фузіонувати по тричотири близькі села в одну сильну районову кооперативу з філіями по тих сусідних селах. Це подешевить адміністрацію, збільшить торги, (наглядний доказ дають на це Волосів і Цуцилів в Станиславівській окрузі), кооператива викаже більшу надвишку і зможе добре оплатити освіченого фахово - образованого книговодця, який мігби вести ще й книговодство райфайзенок.

Кандидат на книговодця такої районівки мусівби виказатися посвідкою відповідних установ з його округи, що він є ідейним і чесним чоловіком, мусівби предложити свідоцтво, що скінчив відповідну фахову школу і мусівби здати іспит з теорії й історії кооперації.

Ці кандидати мусілиби зобовязатися у вільних від фахових занять хвилях вести в селах, приналежних до районової кооперативи, освітню і пропагандистичну роботу, основувати й пляново вести кооперативні кружки в тих селах, після вказівок і під контролею інструкторів та пропагандистів Окружних Союзів, (теж відповідно перешколених, бо теперішні у великій більшости самі ще мало знають про кооперацію). Їх завданням булоби згуртувати в тих читальнях-кружках дітей та молодь, творячи для цього відповідні секції, пр. спортову, пожарну, забавову, хори, аматорські кружки з кооперативним напрямком.

Одним словом, вони мусілиби безнастанно й інтенсивно працювати в тих селах також на культурно - освітньо - кооперативному полі. Вони малиби придумувати і вводити в життя ріжні способи успішного поширення й поглиблення кооперативних ідей. Вони малиби обовязково поширювати, кольпортувати відповідні книжки, журнали, часописи. Вони малиби бути тими ідейними новітніми різбарями, які створилиби нову душу, нову мораль, нову етику в сільських масах. Ці сірі, ідейні щоденні кооперативні робітники малиби довести до створення, так сказатиб, певного роду кооперативної культури, як є нині в Англії або Данії. Це малиб бути наші суспільні учителі, та категорія суспільних діячів, якої нам так нині бракує, коли все наше вчительство переважно забране з наших сіл. Кожний з них мавби на протязі кількох років виховати в тих трьох чи чотирьох селах своєї районової кооперативи покоління кооператорів і громадян.

Це може зробити власне такий чоловік, бо він, маючи три чи чотири села, не буде розпорошувати своєї праці на весь повіт чи округ, як це роблять П.С.К. і Р.С.У.К. а зможе вести працю систематично. Того роду організація районових кооператив далаби тоді також гарні висліди під оглядом торговельним і що до карности. Це потягнулоби за собою ще одну неминучу конечність, а то ґрунтовну реорганізацію Р.С.У.К., примінену до цих обставин, і Центросоюз, такий непродуктивний (поза фабрикою мила), як він тепер є, зі своїми магазинами і плеядою урядовців та службовиків, бо тепер він тільки здорожує адміністрацію, приневолює підвищувати ціни на товари і через це робить П. С. К. та кооперативи менше спосібними до конкуренції, що є для кооперації фатальне під кожним оглядом.

Центросоюз мусівби замінитися на торговельну агентуру без магазинів з кількома фаховими людьми агентами, які малиби тримати звязок з П. С. К. і районовими кооперативами, знати їх запотребування і вишукати відповідні найкращі жерела, звідки спрямовувалиби вагонами товарі до П. С. К., зглядно кількох сусідніх районових кооператив, через що товар бувби значно дешевше набутий; вони малиби також вишукувати найкращі ринки збуту для сільсько - господарських продуктів і перетворів, що, розуміється, вийшлоби тілька на користь кооперації. Адже нема змислу за це тільки, що товар перекинеться з магазину до магазину, здорожувати його ціну. Це зовсім не продуктивне й непотрібне!

Тільки цею дорогою, дорогою муравлиної культурної, освітньо-кооперативної праці, розумним щадженням, здешевінням адміністрації можна дати нашій кооперації тривкі основи, можна зробити її життєздатною. Тільки в цей спосіб понята кооперативна праця може дати кооперації можність перетворити душу, мораль, етику наших народніх мас і через те можність здійснити високу кооперативну ідею.

Михайло Росткович.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Боротьба за хліб.

На теренах як цілого Союза Радянських Соціялістичних Республик, так зокрема на теренах України село, сільське господарство, в його економічних відносинах з містом, індустрією, радянською владою, комуністичною партією, репрезентанткою останньої, завжди несло і несе значні економічні втрати. Це основна риса економічної дійсности на теренах радянської влади.

Державна влада на село та селянство завжди дивилась, як на клясу, що мусить виконувати волю пролєтаріяту, служити його інтересам. Лєнін казав про це: „вищий принціп пролєтаріяту це зберегти спілку пролєтаріяту з селянством, щоби пролєтаріят міг утримати провідну ролю і державну владу". Держава на радянських теренах займає виключне становище монополіста в усіх галузах господарського життя. Їй в купі з кооперацією, що є по суті філією держави (аж до приз-

начення державою її урядовців), належить 98,2% всієї промислової продукції та 94,4% товарообороту України (1928—1929 р.). Держава має у своїх руках крім того монополію зовнішньої торгівлі, фінансову систему, могутній чинник перерозподілу народнього прибутку - транспорт та удосконалену систему державно - партійного апарату. І держава в самій широкій мірі використовує своє становище монополіста на свою користь проти інтересів селянства.

Вже сама аналіза цін на теренах України свідчить про великі втрати, які несе селянство при обміні своїх продуктів та праці з містом, державною індустрією. Так рух селянських індексів був за останні роки слідуючий (1913 р. = 100):

	Господарські роки *).					
	1923-4	1924-5	1925-6	1926-7	1927-8	1928-9
Індекс набування промислових виробів	258	241	228	208	196	192
Індекс збуту сільсько-господарських виробів . .	90	159	161	152	149	186
Індекс нехліборобських прибутків	128	169	175	169	164	171
Купна спроможність селянськ. рубля у копійках:						
а) при купівлі промислових виробів	37	65	70	73	76	96
б) за нехліборобську працю	49	70	76	81	83	89

Отже ми бачимо, що селянство України весь час несло великі втрати при обміні з містом, індустрією. Проблєма „ножиць" — розходження між ростом цін проти часів дореволюційних на промислові та сільсько-господарські вироби — набрала тут величезної гостроти на шкоду селянства. Селянство України несло і несе величезні втрати крім того і на поганій якості промислових виробів радянської індустрії. Ці втрати виносять великі суми, які тяжко піддаються обрахункові, але болюче відчуваються селянством. Крім того селянство України та Союзу, примушене російською владою купувати вироби радянської державної індустрії, головним чином російської, переплачує на них у $2^1/_2$ — 3 рази більше, ніж могло-би їх мати на ринках европейських країн. Себто селянство купує по цінах значно вищих від тих, що стоять на західно-европейських ринках і одержує ці вироби значно гіршої якости, ніж вироби згаданих країн; — отже несе подвійну втрату на користь головним чином російської промисловости.

Але основною проблємою для селянства України та Союзу є проблєма хліба, проблєма вільного розпоряджання продуктами своєї праці, продаж їх, коли і куди воно хоче і за ціну, яка стоїть на ринку, як наслідок вільної гри економічних сил. На великий жаль, селянство не має такої свободи розпоряджання продуктом своєї праці. Ріжними

*) Господарські роки починаються 1—X і кінчаються 30—IX.

заходами державної політики воно примушене здавати свій хліб та взагалі свої вироби державі (державні плянові заготівлі) по цінах, нищих від цін на вільному ринкові. Селянство на протязі цілого часу існування радянської влади вело з нею вперту, інколи навіть збройну боротьбу за „валюту валют" (термін Сталіна) — хліб. Але ця боротьба, на жаль, не змогла перешкодити державі постенно опановувати все в більшій і більшій кількости загальну продукцію селянства та товарову її частину. Методи, котрі вживає держава в Союзі та на Україні в боротьбі зі селянством за „валюту — валют", є дуже ріжноманітні, починаючи — раніше — від озброєних продовольчих відділів, що силою відбирали хліб, аж до менш насильних, але не менш економічно ефективних в роках 1921—1927. І пізніше, починаючи від 1928 р., коли п. Сталін став „організувати" плянові сільсько-господарські заготівлі та після того, як селянство, особливо заможне, стало затримувати хліб, не бажаючи його продавати за низькі ціни, — в арсенал засобів для боротьби за хліб влада знова включила як засоби карного примусу, так і цілу низку інших глибоко продуманих заходів, від „твердого завдання куркулеві" починаючи, і кінчаючи переданням до суду за нездачу хліба державі, як за контр-революційну діяльність, з експропріяцією майна і висилкою господаря у Сибір або на північ Росії включно.

Ці методи боротьби за хліб, що їх примінює влада, можно звести до таких метод або засобів: 1. Політично-карно-адміністраційний натиск на селянство: — висилка, конфіската майна, передання до суду, арешти, погрози партійної ячейки, „комнезамів" (особливі організації на селах бідного селянства, що весь час терорізують господарські кола селянства) та адміністраційних органів, переводження клясового розколу на селі, кидання на село в період заготовчої кампанії особливих ком ністичних відділів для приспішення виконання заготовчих плянів, тощо. — 2. Економічні засоби: — фінансовий натиск на село (податки, ріжного роду оплати та побори, уділи до ріжних організацій економічно-соціяльного характеру, примусова ощадність та підписка на державні позички, тощо. Все це примушує селянство продавати хліб, щоби мати гроші для виконання своїх грошевих зобовязань головним чином перед державою. Користаючи з товарового голоду (це особлива своєманітність радянської дійсности) і роспоряджаючи товаровими промисловими фондами, держава спонукає до здачі хліба шляхом призначення за це певної кількости промислових товарів. Позатим призначення певних премій в товарах за скоршу здачу хліба також стимулює здачу хліба селянством державі, як рівнож і постачання державою на село сільсько-господарських машин, тракторів, помічних гноїв, тощо — 3. До засобів організаційно-економічного порядку треба віднести впершу чергу саму колєктивізацію. Вона замісць великої розпорошеної маси окремих, індивідуальних господарств створила невелику кількість великих, обєднаних єдиною звичайно комуністичною волею, колєктивів. На перше травня 1930 р. на Україні з 1.909.000 селянських господарств (всіх 5.173.800) зроблено тільки 20.607 колєктивів. Між ними було: комун (вища форма колєктивів — майже повне усуспільнення продукційного процесу та споживання) — 878, артелів (середня форма колєктивів — усуспільнення головним чином засобів продукції) — 10.869, та союзів для спільної обробки

землі (нища форма колєктивів, — усуспільнення частини продукційних засобів) — 8.861. Тим способом держава організаційно упрощує для себе контролю над селянством та створює ширші можливости витягнення збіжа від селянства (молотьба на великих молотарках під доглядом держави замісць молотьби по окремих дворах, тощо). Така, більша можливість опанування селянського збіжа властиво й спонукала Сталіна та партію до заведення широкої колєктивізації. Другим основним організаційно - економічним засобом є т. з. „контрактація".

Суть контрактації полягає в тому, що село, як земельне товариство, зобовязується договором контрактації (який приймає село звичайно під сильним натиском влади, при чому постанова бідняцько-середняцької більшости земельного товариства про заключення контрактаційного договору є обовязковою для цілого села), здавати владі певну частину свого врожаю. По останній директиві нар. комісаріяту постачання з січня 1931 селянство мусить здавати державі від одної четвертини до одної третини загального збору збіжа в основних зернових районах і не більш одної восьмої частини збору у незернових, 95% загального збору сої, 90% сонячника, 80% рижу, 50% стручкових і т. ін. Контрактаційний договір зобовязує до здачі майбутнього врожаю по цінах, встановлених державою. За це держава зобовязується доставити селянству певну кількість промислових товарів по низьких цінах державно - плянового ринку та дати селянству певну допомогу на рахунок постачання — кредит, угноєння, насіння, землеустрій, тощо. Але як це стверджує сам нар. комісар постачання Мікоян, „контрактація в ряді місцевостей на практиці приняла вид однобічного зобовязання. Невикористані ті пільги, котрі ми даємо селянству, не використані ті товарові фонди, котрими розпоряджає держава. Контрактаційні зобовязання в ряді місцевостей приняли характер адміністраційних розпоряджень про зобовязання селянь, колхозів і цілих сіл, без урахування продукційних можливостей і фактичних товарових лишків, без попереднього обговорення всіх точок цих договорів селянами та колхозниками" *). Селянин підписує контракт примусово, а потім, як відмовиться від нього через неможливість виконання навіть у частині, то його, селянина тягнуть до відповідальности за порушення свого зобовязання. Контрактаційний договір — це авангардний бій влади з селянином за хліб. І цей бій селяннн звичайно програє. Контрактація весь час поширюється. Вона захоплює все нові й нові культури та все більшу й більшу їх частину. Як виходить з останнього декрету, вона мусить вже охопити всі ярові посіви 1931 року (більше 43,9 міл. га. посівів всього Союза). Крім того влада стремить до того, щоб зробити її многолітньою, цебто закріпити нею селянина на цілий ряд років наперед.

До інших організаційно - економічних заходів треба віднести: 1. Витиснення ріжними способами приватного капіталу з сільсько - господарського ринку. 2. Дуже часта заборона низовими органами влади продажі продуктів на вільний ринок. 3. Утруднення перемолу приватного хліба. 4. Введення т. з. „заготовчого пляну", після котрого кожному району дається певне завдання на доставу державі певної кількости сільсько - господарських продуктів. Цей плян відграє над-

*) „Экономическая Жизнь" № 73. 1930.

звичайно важливу ролю. Його накидає згори влада і вся діяльність місцевих адміністраційно - партійних органів оцінюється Москвою з точки погляду проценту завдань, виконаних кожним районом. Місцева адміністрація проводить заготовчі пляни в життя всіми „специфічними" засобами місцевого характеру. Характерним є те, що виконання заготовчого пляну певною частиною района не припиняє переведення „заготівлі" поверх пляну, як також і те, що перевиконання пляну певною частиною района не зараховується на користь тих частин району, що пляну виконати не можуть, але ведеться боротьба за виконання пляну кожною окремою частиною району. 5. „Доведення пляну до села" — коли кожному дається певне завдання до виконання. 6. „Тверде завдання куркулеві" — коли для заможного селянства даються певні тверді завдання, котрі скеровані на те, щоби відібрати від нього не тільки всі лишки продуктів, але часто й те, що вони самі потребують для прохарчування себе й худоби. 7. Введення „встрєчних плянів" — коли місцеві чинники доповнюють плян, накинутий з центру, новими більшими нормами і ведуть бій за його виконання. 8. Введення „змагання" при виконанні плянів — коли одно село, інспіроване певною частиною сільських комуністів, викликає друге на конкуренційну боротьбу за швидку здачу хліба й за здачу більшої його кількости. 9. Введення т. з. „ударництва", цебто приняття на себе певним селом, під натиском сільських комуністичних кол, зобовязання здати хліб швидше і в більшій кількости, але без конкуренції з іншими селами. 10. Введення т. з. „красних обозів" — коли ціле село, також дуже часто під примусом, організує цілий транспорт хліба до зсипних пунктів для здачі його державі. Селяне, що відмовляються везти свій хліб з таким обозом, трактуються, як неспівчуваючі радянській владі. 11. Введення твердих норм для здачі хліба в колєктивних господарствах. 12. Організація машиново - тракторних стацій; це особливі державні організації, озброєні тракторами та іншими сільсько - господарчими машинами, що розкидані по всіх теренах України та Союзу, з метою перебудування сільського господарства на колєктивних засадах, зєднуючи індивідуальні господарства у великі продукційні одиниці. Ці стації заключають з місцевим селянством умови про тверді норми (процент загального врожаю) для здачі селянами хліба за виконані стаціями певні праці на селянських полях — оранка, посів, збір, тощо технічними засобами стацій та їх кваліфікованими силами за допомогою некваліфікованої селянської сили.

Повстає питання, які наслідки дають для держави всі ці заходи, скільки збирає держава з селян хліба, та взагалі чим кінчається ця боротьба влади з селянами за „валюту валют" — хліб? На це дасть відповідь слідуюча табличка:*)

Загалом держава, навіть під час світової війни, не забирала і половини тієї кількости хліба, яку вона забирає тепер. У 1916—1917 р. державні хлібозаготівлі виносили 507,7 міл. пудів; у той час, як 1929—1930 р. вони виносили 977,0, а в 1930-31 р. держава вже тільки до 1.I. 1931 р. зібрала 1.252,6 міл. пудів. Україна на останні вісім років дала державі 1.113 міл. пудів збіжа з 6.646 міл. пудів цілого врожаю за ці роки (1921-1922—1928-1929), цебто держава взяла 16,7% загального збору збіж України. Характерним є той факт, що Москва завжди

*) Гляди табл. на сторінці 137.

Державні заготівлі восьми зернових хлібів.
(в міліонах пудів)

В РОКАХ	1916/17	21/22	22/23	23/24	24/25	25/26	26/27	27/28	28/29	29/30
В цілім Союзі заготовлено . .	507,7	232,6	360,8	417,3	320,1	515,0	722,0	672,0	658,0	977,0
Плян заготівлі в % до заг. збору						11,5	15,4	15,3	14,9	23,7
На Україні заготовлено . . .	188,1	74,7	102,4	163,6	67,4	156,0	191,0	247,0	111,0	
Плян заготівлі в % до заг. збору		17,3	16,0	17,6	10,3	14,8	18,6	22,4	13,7	
Заготівлі на Україні в % до всіх заготівель Союзі .	37,4	32,1	28,4	39,3	21,0	30,2	26,4	36,7	16,8	

бере з України більший процент урожаю, ніж з цілого Союзу. Загалом Україна дає біля 1/3 усіх хлібозаготівель Союзу (29,8% 1921-22—1928-29 р.р.) хоч територія Україна становить лише біля $^1/_{40}$ цілого Союза.

Державна влада скеровує свою політику в бік усе більшого і більшого опанування всією продукцією сільського господарства. Заготівлі держави зростають і екстенсивно — більше охоплення ріжних продуктів, і інтенсивно — більший процент охоплення загальної продукції та товарової. Крім хліба держава примушує українське селянство і селянство цілого Союзу здаваги державі все нові й нові продукти, крім збіжа: технічні культури — цукровий буряк, льон, тютюн, бавовну, коноплю, тощо; продукти скотарства — мясо, сало, вовну, шкіру, яйця, пух, піря, кости, тощо; а також такі, як — сіно, виноград, мед, віск, лікарські рослини, гриби, горіхи і т. п. Вартість тільки головніших заготівель (збіжа, продуктів тваринництва, технічних культур) зростала так:

	Господ. роки 1925-6	1926-7	1927-8
Вартість заготівель в міл. крб.	357,1	399,9	496,6
Вартість заготівель в % до вартости всієї продукції сіль-господар. України	10,3	12,6	15,6
Вартість заготівель технічних культур в % до всієї їх продукції	42,5	49,6	54,0

Загалом держава забирала від 1/10 до 1/6 всієї продукції і біля половини продукції технічних культур.

Але степень відчуження загальної продукції ще не дає нам такого яскравого образу, як це дають цифри про опанування нею товарової маси продукції сільського господарства України, цебто тієї частини її, котра йде поза межі села. Цю степень охоплення видно з нище наведеної таблиці:

	Господарські роки 1923-4	1924-5	1925-6	1926-7	1927-8	1928-9
	процент всієї товарової маси.					
Всі зернові культури . .	60,7	46,2	59,2	80,9	84,3	79,5
Технічні культури . . .		83,1	75,1	74,3	84,7	94.3
Мясо	27,5	22,9	27,4	64,2	64,3	
Молоко		1,3	3,7	6,8	7,0	16,6
Овочі, городина			2,6	13,4	14,3	50,8

За останні два роки всі хлібозаготівлі зросли ще більше, а для богатьох культур охоплення заготівлями їх товарової маси наближується до 100%. Отже селянство України працювало і працює зараз майже виключно на державу, бо $^3/_4$ раніше, а тепер ще більше т. зв. „вільних" решток віддає в руки держави.

Але за яку ціну?

На це дає відповідь вже порівнання загального індексу цін с. г. продуктів з індексом плянових заготівель с. г. продуктів. Вони були (стан з р. 1913 = 100):

	Роки:				
	1924-5	1925-6	1926-7	1927-8	1928-9
Загальний індекс цін с. г. продуктів		175,4	160,9	159,1	175,6
Індекс цін державних заготівель	188,6	141,0	123,0	120,0	130,0

Пересічно за чотири вище згадані роки заготовчий індекс був на 25,75% нищий від загального гуртового сільсько-господарського індексу і без того (проти промислового індексу) дуже низького. Цебто селянство втрачало біля $^1/_4$ при доставі державі своїх виробів. Але за останні роки це розходження між цінами вільного ринку та тими, які платить держава селянству, зросло ще більше. Радянська влада подарувала селянству ще новий вид „ножиць" котрі не меньш активно працюють на користь держави проти інтересів селянства. У звязку з хлібною ситуацією, що настала після недороду 1928 р. ціни вільного ринку пішли значно догори, на що держава відповіла тільки дуже незначним зростом плянових заготовчих цін. Бо для неї проблєма хлібних цін на продукти сільського господарства взагалі є основною проблємою для стабілізації цілої пануючої на її теренах економічної системи; а саме тому, що від рівня хлібних цін залежить рентабельність експорту, який в свою чергу определює розмір імпорту, рівень зарібної платні рівень цін за промислову сировину та взагалі на промислові товари, стабільність валюти. Але найголовнішим є те, що ціни являються могутнім знаряддям перерозподілу народнього прибутку. І цю стабільність радянської системи виносить на своїх плечах майже виключно селянство. Співвідношення між цінами державно-пляновими (які приймаємо за 100) та риночними окружних міст було за останні роки слідуюче:

	на I/X. 1928:	на 1/IV 1929:	пересічно за перший кварт. 1928-29:	пересічно за 2 квартал тогож р.:
жито . .	194,6	328,5	323,9	301,9
пшениця .	205,8	395,5	225,5	314,5
овес . .	150,3	333,2	173,0	252,2
ячмінь . .	153,4	338,4	169,9	252,5

Іншими словами: пшениця на базарах в квітні 1929 р. коштувала вже 4 рази більше, як платила держава, жито 3 з горою рази і т. д. Загально ціни вільного ринку були вищі державно-плянових цін у $2^1/_2$ — 3 рази і тенденція йшла в бік

збільшення цієї ріжниці, збільшення розіпяття нових „ножиць“ радянської економічної системи.

За останні роки спостерігались дві тенденції — збільшення ріжниці між вільними і державними цінами та значний зріст самих заготівель, що разом значно збільшувало втрати селянства від державних заготівель, збільшувало тягар втрат, які несло селянство на підтримку ворожої до нього радянської економічної системи.

Так точиться боротьба за хліб селянства з радянською владою, така в дійсности існує „смичка“ (Лєнін) поміж селом та містом, індустрією та сільським господарством, комуністичною партією та селянством; так виглядає в дійсности радянська політика „ліцом к дєревнє“ (Лєнін), політика, як казав той же Лєнін, уміння „досягти згоди з середнім селянством, ані на хвилину невідмовляючись від боротьби з куркулем та міцно спираючись тільки на бідноті.“

Ми для цієї статті користувались виключно радянськими джерелами, котрі є звичайно необєктивні, бо не хотять розкривати ворожої політики влади до селянства. Дійсність — можна думати — для селянства є значною гіршою від тої, яка тут змальована.

Др. С. Володимирів.

Український домашній промисл на Гуцульщині.

1. Початки домашнього промислу.

В ніодному закутку наших українських земель не є розвинений так домашній промисл, як у нас, на Гуцульщині. Чималу вже досі славу добули собі такі наші вироби, як: килими, ліжники, кераміка, мосяжництво, деревляні, мистецькі вироби і т. п. Знають про них уже і захоплюються ними широко по світі всякі чужинці та не можуть надивуватися їхній красі та високій мистецькій вартості.

До появи цього промислу причинилися ріжні обставини:

1. Комунікація на Гуцульщині, що ще й тепер лишає богато до бажання. А як воно виглядало перед пару сот літами? Ні доріг добрих, ні інших засобів лучби. — Гуцульщина була прямо відірвана від світа. А треба ще замітити, що деякі села є віддалені на 70 — 90 км від повітового осередка Косова. Отже в таких обставинах годі було дістати що небудь до домашнього вжитку з фабричних виробів, чи то полотна, сукна, судника якого то-що. Тож Гуцули беруться самі до праці. В кожньому селі находяться цікавіші одиниці, що беруться постачати для себе і других все, що потрібне: сукно, джергу (рід вовняного ліжника—коца), коновку, бочку, кожух і т. п.—все, чого лише потрібно до життя.

2. Зробивши якусь річ, не вдоволявся вже Гуцул звичайним її виглядом. Його мистецька душа не давала йому супокою; аж брав він ножика і вирізував на дереві, то „кривульку“, „зубці“, „колосок“, „хрестик“ і т. п. Взоруватися мав з чого: крива стежка — плаїк чи потічок, верхи гір, як зубці, колоски збіжа, хрестик на церкві і т. д.

Шоби „письмо“ виходило виразніше, натирав він зразу різьбу вуглем, який втирався в рівчики, і вже краще, виразніше виходить; або „писав“ розпеченим дротом.

Гуцулки знова, щоби приподобатися своїм „легіням“ чи „газдам“, старалися прикрашувати „лудинє“ (одіж, джерги) всякими красками. Фарби готової не було де купити. Тож на поміч приходить знова природа. Коріння, листє чи кора материнки, калини, горіха і т. і. достарчують гарних красок, а довша вправа доводить до того, що це крашення є ще триваліше від фабричного; воно прямо вічне. Закрашеними вовнами беруться „виписувати“ сардаки, киптарі, нарахвиці „онучі“ і т. п.

3. До того все є під руками, своє власне, „свого хования“. Купити не треба нічого, тай нема де. „А для себе буде й таке“ — як казав Гуцул. Всяких „холєрників“ чи „люфтівників“ не було тоді й сліду, щоб закуповували дещо.

4. „Гратися“ біля такого „писання“ можна було доволі, бо часу вільного, головно зимою, було досить. Тільки й праці Гуцула було, що літом „зробити“ сіна, доглянути маржинки, а в зимі добре „обійти“ її.

Так то започатковуються деякі важніші галузі домашнього промислу, а то: ткацтво, кушнірство, деревляні вироби, що з часом виділюється в різьбарство, боднарство, мосяжництво, а згодом гончарство. Мосяжництво є чи не найстаршою галузю. Гуцули-шлюсарі, т. зв. „піцмахери“ з часом так видосконалюються, що виробляють навіть пистолі й пушки. Гончарство поширюється більше в Косові й поблизьких селах, як: Москалівка, Пістинь, Стар. Косів. У горах майже його не стрінете, бо нема пригожих обставин: лиха комунікація, брак доброї глини.

2. Довоєнний стан домашнього промислу.

Мимо всього, оцей домашний промисл був доволі примітивний. Причина та, що ніхто не присвячувався йому спеціяльно, а робив доривочно, „про себе“, чи „сусіді“ за яку вигоду. Аж згодом появляються спеціялісти, що з між іншими вибиваються на чолове місце даної галузі й витискають на ній „свого талану печать“.

У мосяжництві є ним Николай Дутчєк з Брустур. Він уже не робить прихапцями будьщо, а робить на замовлення „легіням“: бартки, келефи *), стремена, газдам: палички, люльки і т. п., а все „писане усєким письмом, аби було приємно подивитиси та в руку взєти“. А ще кожному обовязково хоч „по парі пистолів за пояс“.

У різьбярстві першим спеціялістом був знаний Юрко Шкріблак із Яворова, зі своїми синами: Федором, Василем і Николаєм. Його різьба є чиста, без жадних додаткових прикрас. Викінчення солідне. Крім різьблення, береться ще й до токарства — стає „сточником“ — на власноручно зробленій токарні. Є вона першою на цілій Гуцульщині. Прикраси до різьби заводить уже М. Мегединюк із Річки. Від додає вже мосяжні дротики і цвяшки, вибиває кораликами, взоруючись на вишивках. Шкріблаки дають вже і назви поодиноким мотивам, як колоски, кривулька, вороняча лапка і т. п. Цікавим є те, що в тодішній різьбі находиться теж стилізований тризуб. Не

*) Бартки — топірці. Келефи — рід старинної зброї у римлян і запоріжців, уживаний до розбивання панцирів, лише тут у зменшеній формі, як паличка, хоч і вбити можна нею.

одна більша річ є виконана у византійському стилі.*) Та найбільше трапляються у різьбі чи вишивках хрестики всякої форми. Нераз і цілий узір є скомбінований з самих хрестиків.

Спеціялістом-мистцем у гончарстві був знаний широко Бахметюк, якого пізніше перехрещено на Бахмінського. Його вироби, як тарілки, збанки, кафлеві печі і т. п. — подібно як Шкріблаківські чи Дутчєка — викликали на всяких виставах правдивий захват та цінилися доволі високо. А навіть тепер, кожної хвилі можна дістати доброго покупця на них.

У ткацько-килимарській галузі таких замітніших спеціялістів не було, хоч килими робилися на Гуцульщині з давен давна. Є навіть один узір, т. зв. „Гуцул", із XVII. віку. — Згодом вибилася при виробництві ліжників гуцулка Біленька з Яворова.

Всі оці наші мистці були самоуками, чим ще більший подив викликали так у своїх, як ще більше в чужинців, котрі бачили їхні вироби. Ті прямо не хотіли вірити, щоб таку мистецьку річ робив Гуцул-самоук. Творчість цих наших мистців датується ще на пару десятків літ до війни.

Ткацтво звичайне, т. зв. „просте", — виріб: полотна, ручників, пішов, переміток, верет слабо розвивається в горах, а більше скупчується в Косові й околиці. Воно обслуговує не лише косівський повіт, але сюди приносили пряжі на виріб полотен і т. і. із повітів: снятинського, печеніжинського, коломийського та з Буковини. По готове полотно приходили, або ткачі самі відносили до дому, нераз і цілими милями йдучи, на що тратилося нераз і 2—3 дні. За те приносили крім платні, ще й „відмаску", т. є масла, муки, фасоль чи молока квасного. Часом при тій нагоді побули на храму, або й своячилися зі сталими „знакомицями", йшли одні другим за „кумів".

При згадці про „просте" ткацтво, мушу додати, що воно не зовсім було й „просте". Приміром вироблювані тими самоуками вовняні верети були прекрасні та зачислювалося їх до килимарства, бо і мотиви (клинці, кучері, розвід і т. и.) були килимові. Це якраз було те початкове наше килимарство. Вони були роблені з тонкої домашньої вовни, крашеної ростинними красками. Тільки, що через брак широких варстатів, виробляли їх на вузьких, опісля зшивали. Ці верети ще й тепер мають високу вартість.

Дуже гарними були теж пішви, перемітки, ручники льняні чи бавовняні, які теж вийшли вже з моди. А шкода.

3. Ткацька школа та її вплив.

Між тим повстає в Косові — Москалівка, за старанням Краєвого Виділу т. зв. Краєва школа ткацька промислова. На науку принимали на три літа, відтак кандидат ще мусів бути на довшій практиці. Опісля оставав дальше там працювати, або працював у себе дома. Котрий з учнів (скінчивших) починав працювати в дома, діставав допомогу з Краєвого Виділу на комплєтне урядження робітні. (Про податки доходові чи оборотові й бесіди не було).

*) На Гуцульщині не рідко попадаються у вишивках чи різьбі мотиви з кавказьких (малоазійських) та римських прикрас. Не знати, чи занесені вони до нас, чи противно. Може їх занесли ті, що мандрували світами.

У тій школі вчили теоретично й практично. Вироблялися там: килими, скатерті (обруси), ручники, стирки, ріжнородні полотна, крайки і пр. Весь виріб ішов на вивіз, для місцевих потреб йшло дуже слабо, тому т. зв. „прості“ ткачі не мали конкуренції.

За дир. школи Бабяка пошастило дістатися туди кільком учням жидам, через підкупство чи як, і вивчитися виробу запасок, крайок, ручників та полотна. І хотяй опісля знова їх не приймали, то ці, що вивчилися, вспіли вже заложити свої робітні та почали виріб на більшу трохи скалю, експльоатуючи робітників. Одначе килимарства і ще де чого не вспіли вони ще навчитися, а наші робітники за жадні гроші не хотіли їх вчити.

Одначе приватно килимів майже не роблять. Аж за кілька літ до війни повстають робітні по 4—8 варстатів у Е. Прухницького, К. Медведчукової (Українці) та Г. Грушковського (Поляка). Крім килимів роблять ще вовняні фартухи, занавіси й накриття. Сирівці, вовну спроваджувалося з Відня (З. Шнайдер), (опісля килимову вовну робила фабрика „Rakmawa“ в Кентах, у Галичині), а бавовну з Чехії (Вахтель, Райхенберг). Набувати було доволі легко. Збут був великий. Робітникам платилося від штуки, або від 1 м². Час до часу ще й Крайовий Виділ давав чималі допомоги, навіть на будову робітень.

Ця школа вплинула доволі на уліпшення та поширення ткацько-килимарства і дала чимало вишколених фахівців. При тім дала працю чималій кількости робітників, але самим мущинам. Дівчата цим не занималися.

4. Стан промислу з вибухом війни.

До самого вибуху війни наш домашній промисл ішов могутнім кроком вперід. Крім ткацтва і килимарства — як представлено вище — розвинулися й інші його галузі.

У різьбярстві прибули такі замітніші спеціялісти, як: Корпанюки, Гондурак в Яворові, Девдюк у Стар. Косові (працював у Вижниці, в школі промисловій, буковинській), Варзаруки з Брустур, Якібюк у Криворівні, І. Семенюк у Печеніжині і др. Мосяжники: Гондурак, Шкрибляк Ф. і др. з Яворова, Дручкові й Петрів у Брустурах, Якібюк з Річки, Танасійчук з Голов і більше інших. У гончарстві прибули: Кошаки в Пістині, Білецький у Смодній, Совіздранюки у Стар. Косові, Тутуруші і др. в Косові, та інші, а все Українці. — Виробом ліжників, сукна займалися: Біленька в Яворові, Білаки в Річці і др.

Ще були кушнірі: Феркуняки в Косові, Ватаманюки в Річці, та інш. по всіх селах.

Тут подаю лише замітніших. Бо крім цих, вичислених, то ще майже кожне село мало своїх ремісників, які покривали все запотребування.

Збут на повищі вироби відкривався що року все більший таки на місці, а то в звязку з наладнуванням кращої комунікації та відкритим літниськом у Косові. Сюди стали приїздити навіть заграничні гості, які радо все купували. На розвиток і низькі ціни впливало ще й те, що австр. влада не ставила перепон, не питала, чи в хаті є один варстат, чи два, не оподатковувала, не було жадних патентів ні т. п. Словом, був це вільний домашній промисл.

5. Застій у промислі під час війни.

З вибухом світової війни упадає майже весь декораційний промисл, як килими, накриття, занавіси, фартухи. Школу замикають. Причина та, що годі було дістати потрібних сирівців. Якби не те, то виробництво булоб ше краще розвинулося, бо за московської окупації збут бувби величезний.

Не потерпіло нічого через окупацію й опісля звичайне ткацтво, т. зв. „просте“, що покривало запотребування місцевих селян. Сирівці були свої, а сорочка чи штани теж все потрібні.

Московська влада майже не виявляла зацікавлення нашим промислом. Може, якщо булоб з чого виробляти, то булиби більше зацікавилися, бо збут у Росії, а ще краще на Україні йшовби. Це можна твердити хочби після того, що ті, котрі мали дещо сирівців і виробили їх на фартухи чи килими та повезли на Придніпрянщину, викликали ними велике захоплення. Щож, коли не було з чого дальше робити.

І вже аж до кінця життя небіжки Австрії не відреставрувався наш промисл, як слід.

(Далі буде).

М. Горбовий.

Справник килимарсько-різбарської кооперативи „Гуцульщина“ в Косові.

Сірникова позичка і наше господарське життя.

Справа сірникового монополю і заграничної сірникової позички у законодатних тілах вирішена. Вирішено її дуже скоро, по „біржевому“ — бо так вимагала ситуація, та прикре і жалюгідне господарське положення. Богато польських державних мужів ломило собі вже від довшого часу голови над тим, деби і якби видобути для держави позичку. Останні події і положення в краю не спріяли цьому і тому гадка державних мужів затягнути нову позичку не зреалізувалася. Бо ніколи не треба забувати, що віритель руководиться не тільки матеріяльними користями, й оцінює не лише платездатність довжника, але і ціле внутрішнє положення краю, так сказатиб моральну сторону проблєми.

Та нарешті прийшло до нового розпорядку, про сірниковий монополь і заграничну сірникові позичку. Обі ці справи є стисло звязані зі собою. Перша змінила дотеперішні умови оренди сірникового мополю. Друга, ц. то сірникова позичка, бодай по думці уряду є великої ваги для господарського життя, бо фонди одержані з неї мають безпосередньо піти на господарські ціли, та для частинного бодай здержання крізи. Як вона послужить цим господарським цілям, покажеться в будуччині.

Номінальна сума сірникової позички виносить біля 32 міліони долярів. Позичка затягнена на $6^1/_2$ відсотків в державних облігаціях на 35 літ. Сплата капіталу і відсотків позички є забезпечені доходами і ріжними впливами з оренди сірникового монополю. З повищої суми — по сплаті зобовязань, випливаючих з попередньої сірникової позички (около 5 міл. долярів піде на передтермінове уморення 7% скарбових облігацій з дня 2 серпня 1926 р.) і відсотків — остає нетто для держави 29 міліонів долярів, що дає около 231 міліонів злотих.

Та після проєкту розпорядку (арт. 5) біля 138 міліонів золотих призначується на ріжні державні інвестиції, між іншим: сплата державних довгів, будова порту, будова телефонічного получення Варшави з Тешином, та інші. Остаючу суму 93 міліонів, золотих отже коло 40%, уряд має вжити на льокату в краєвих паперах довготермінового кредиту, отже в заставних листах і облігаціях. Ця точка дозволяє вжити позичені суми на набутя заставних листів й облігацій на р и н к у, як також на відтяження державних фондів, які, уняті в процентових паперах, можуть бути часово вжиті на господарські ціли чи потреби. Цими 40%-ами державний скарб в першій мірі зможе впливати на курси, коли зачне провадити більші операції процентовими паперами. Можливо, що ці суми підуть на кредитування рільництва, яке діймаючо терпить з причини крізи.

Певно, що приплив капіталу у висоті 230 міліонів золотих міг-би до певної міри вплинути на поправу конюнктури, та як-би 40% з цего капіталу, дійсно були вжиті на поправу положення в рільництві. Одначе господарській крізі вони таки не зарядять, та якби там не було, скористають з цього інші, а не ми, не наш хліборооб, не наші рільничі організації. Ми зате пасивно відчуємо нове обтяження у виді вищих цін сірників.

Наше господарське і економічне життя у Польщі з сірниковою позичкою не покращає, а противно погіршиться, бо сірниковий монополь причиниться до ще більшого зубожіння нашого селянства, для якого тепер кожний виданий, а так тяжко роздобутий сотик є дорогий.

Сірникова позичка і звязана з нею підвишка цін сірників вже ухвалені. Виданий розпорядок про сірниковий монополь і затягнену $6^1/_2\%$ заграничну позичку виканано коротко і скоро. Ухвалені розпорядки подиктував віритель.

В справі, яка лучила в собі фінансові питання з економічною політикою краю, не запитувано про гадку консумента, не вислухано навіть думки організацій споживачів.

А чейже організації консументів є може чи не найбільше заінтересовані господарською політикою держави. Та в теперішних відносинах неможливо є пробитися незалежній опінії консументів, виразом якої є їх власні кооперативні організації. А пречінь ці організації все підходять до економічної політики урядів як найбільш річево. І не дивно, що таку чисто господарську справу, як вирішування і вводження в життя державного сірникового монополю, вирішено без засягнення опінії кооперації.

Гуртова ціна сірників підвищена на зл. 122·60 на скрині, що рівняється 2·45 сотика на коробочці. Коробка тепер буде коштувати в детайлічній продажі 10 сот., замісць дотеперішних $7^1/_2$ сотиків.

Монополевий дохід держави, який складається з монополевої оплати і чиншу та поділу зисків з оренди, є обчислюваний на 1 міліон штук проданих сірників. Отже пропорціонально зростає тоді, коли збільшується консумція. І противно. Крім того належить згадати, що на будуче ціни звичайних сірників можуть мінятися лише залежно від вагань цін сирівців, уживаних при виробі сірників. Далі на підставі нової умови міністр скарбу не зможе довільно підвищити ціни сірників через піднесення монополевої оплати, до чого був управнений в дотеперішній умові. Важною ще точкою нового договору є усталення скількости сірників в коробці (на 48 штук). Новістю теперішнього розпорядку є введення монополю на запальнички, а також значне їх оподаткування, що зроблено головно з уваги на небезпеку конкуренції для підвищених в ціні сірників.

Таке оподаткування буде виносити зл. 9·— від кожної запальнички, якаб вона не була. Тому в торговлі цими річами треба бути обережним, щоби не попасти в конфлікт зі скарбовими властями. Бо неоплачена або неоціхована запальничка, не розважно продана, може потягнути досить великі неприємности зі сторони скарбових властей.

Не поможуть нам також всякі проєкти нових кресал, які видумують люди доброї волі, бо і вони з хвилею їх розповсюднення і виробництва так само зісталиби оподатковані, або підпалиби конфіскаті.

Ол. Вербенець.

ХТО ЧИТАЄ ЧАСОПИС, А НЕ ПЕРЕДПЛАЧУЄ,

той не цінить, не шанує чужого труду і добра!

ВІДНОВІТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ВИРІВНЯЙТЕ ЗАЛЕГЛОСТИ!

ШЛЯХАМИ КООПЕРАТИВНОЇ ДУМКИ.

Вибір з кооперативного письменства.

17. ДЖЕМС ВОРБАС.

Мета і методи кооперативного руху.*)

В організації споживачів є захована суспільна мораль, що є може визначніша, як з початку думають. Хоча споживачі організуються у взаїмному інтересі, то ці інтереси є далеко загальніші і трівкі, чим обмежені і часові. Споживчі маси є заінтересовані в загальному добробуті людства, бо вони є власне тим людством. Можна обсервувати, як нераз вони в більшій мірі, як другі суспільні організації, жертвують хвилеві вигоди ради майбутнього матеріяльного добробуту. Досвід показав, що організації споживачів підпирають інші установи, якщо вони працюють для згоди і публичного добра. Таке становище стоїть у різкій суперечности з методами організованих капіталістів та з організаціями робітників. Ці обі кляси мають на оці їхні власні обмежені інтереси, хочби навіть зі шкодою загалу. Так мається річ не тому, що зорганізовані споживачі є щось іншого, як другі смертні, тільки тому, що їх погляд дальше сягає. Вони обіймають ціле людство та всі людські інтереси.

Приватні підприємства можуть до певної міри впливати на попит споживачів, але публика все таки не є воском, який можна вигнітати, як хочеться. Якщо народ рішив-би вести тільки вегетаріянське життя, то мясний трест та разом з ним організації робітників цього тресту не малиб рації існування. Споживачеві належиться останнє слово. Тоді як нарід рішив, що нафтова лямпа краща від свічки — вмерла свічкова індустрія; Коли він дав перевагу газові та електриці, став підупадати інтерес з лямпами. Коли люде найдуть спосіб добування енергії й тепла зі сонця і з вітру й погоди або з води, з тим моментом вугіль зі своїм димом, брудом перестане бути господарським чинником і союзи гірників втратять рацію свойого існування. Але організація споживачів є вічна і спочиває на первісній основі.

Для зорганізованих споживачів не має хитань і кріз, котрі випливають з технічних поліпшень і поступу. Споживачі будуть кінець кінців рішати, який ужиток робити з землі. Вони є натуральною зверхністю.

Якаб недоля не падала на люд, перший удар трапляє споживачів. Непокої й конфлікти, що від них кишить днесь в цілому світі, випливають в широкому розумінні з тих заходів, яких вживають панове від інтересів і державні органи, що є їхніми агентами, в тій цілі, щоби здавити природнє стремління споживачів до керування своїми власними справами. Митні тарифи, армії й фльоти це є ті штучні, урядами

*) James Peter Warbasse, президент кооп. Ліги Спол. Держав Америки. Репрезентує на американському грунті течію німської кооперативної школи, котра вважає найчистішим виявом кооперативної думки споживчу кооперацію; інші роди кооперації, з окрема сільсько-господарску, п. В. вважає переходовим етапом до здійснення панування споживача. Основна його праця: „Co-operative Democracy". Це, що тут подається, є закінченням першого розділу названої книжки. Подано за німецьким виданням („J. P. W. Genossenschaftliche Demokratie". Hamburg 1926, Verlagsgeselleschaft deutscher Konsumvereine).

побудовані барієри, що спиняють людей в їхньому змаганню до кооперативної співпраці для власної користи.

Є чимало способів випробування життєспосібности кооперативного прінціпу. Перша і найприродніша проба це є протиставлення кооперативного володіння і приватного власництва підприємств для одержування зиску.

В кооперативі посідачами є споживачі і установу ведеться в цілости для них. Іхніми грішми її покликано до життя і всі користи з неї належать їм. Покупці, що є власниками заведення, стежуть пильно над його розвитком; їм належить теж гордість з посідання. Ціле підприємство працює після їх волі. Там, де власники й покупці є одні й ті самі особи, підприємство упрощується до найдальших меж. Підприємство тоді перестає бути „підприємством", воно стає розділянею товарів, виробництвом дібр, або іншою діяльністю з метою служення суспільству. Воно має простий і первісний характер постачання річей для задоволення потреб. Воно поширює круг родини, дім і город, в якому готовлено поживу і одяг для родини — на ширший соціяльний організм. Коли кооперативний склеп не рентується, або йому грозить небезпека, то його долею турбується зорганізована маса, що пильно дбає про його охорону і ратунок. Власники й учасники є готові понести жертви в його інтересі.

Якжеж інакше виглядає справа в приватнім інтересі, обчисленім на зиск! Його власники не є його клієтами. Підприємство ведеться лише в інтересі власника або компанії (спілки). Одиниця стоїть в воєнному поготівлі проти інших; кожний в бажанні здобути трохи більше користи, як другий. В грі находиться гріш лише власника і тільки власникові належить зиск. Тільки власникові залежить на успіхові інтересу. Гордість з цілого діла належить не тим, що його обслуговують, тільки власникові, що є доставцем товарів.

Кооперативний склеп це є соціяльна одиниця, влаштована більшим числом окремих людей, що мають спільну основну потребу; приватний склеп це є двійне підприємство, поділене між два інтереси, протилежні в основі. Люде не мають жадної причини обманювати себе самих; це хтось інший їх обманює. Люде мають всю причину для того, щоби помагати собі самим; найкраща поміч це та, що походить від себе самого. В кооперативному склепі панове служать панам.

Якщо служення суспільству є ціллю підприємства, тоді діло може вестися з меншим ризиком і з більшою старанністю. Кооператива не підпаде так легко спокусі спекуляції і азарду; підприємство для добування зиску завжди підлягає таким припадкам, бо від того теж залежить його успіх.

Кожний є споживачем. По більшости річи, що продукуються, є призначені для споживання. Предмети харчування, одягу і домашнього урядження є безпотрібні, якщо їх не вживається. Виїмок становлять ті рідші професії, особливо в области мистецтва і науки, яких вартість полягає у їх виконуванні і можливости вислову — позатим виробництво служить потребам. З тим виїмком кожна річ, що має якусь вартість, створена для того, щоби служити нашому тілу або нашому духові, себто бути спожитою.

Справедливість буде найшвидше здійснена в такій організації, котра зблизиться найбільше до того стану, бо кожна одиниця є в рівній

мірі продуцентом, як і консументом. Хто більше продукує, як спотребовує, є визискуваний рівно на цю ріжницю; хто-ж більше спотребовує, як сам продукує, є паразитом рівно на квоту цеї ріжниці. Якраз за усунення цього визиску і цього паразітарства й борется кооперація.

Треба завести гармонію між тим, що людина дає, і тим, що вона спотребовує. Це є остаточна мета кооперації. Ідеалом кооперативної демократії є, щоби працюючий знайшов в кооперативі підпору для того, щоби міг давати найкращу працю, продукувати найкращі товари. Основою його матеріяльного буття є його заробіток. Річи, які він зготовлює, не продаються на ринку для зиску. Вони належать кооперативі, для котрої він працює і якої він є рівноправним членом. Члени кооперативи, що вживають тих виробів, платять за них ту ціну, що вони коштують. Праця при таких умовах є дійсно суспільною службою. Працівник одержує повну квоту вартости, яку витворює, з відтягненням того, що жертвується на суспільні і загальні цілі, до яких він причинюється. Суспільна служба, яку людина повнить, дає їй позицію в кооперативній демократії.

Модерне капіталістичне підприємство піднесло посідання навіть вище інтересів людини. Судівництво більшости держав охороняє права посідання навіть ревніше, як права людини. Посіданням можна купити права і безправство.

Приходить кооперація, щоби потиснути на признання людських цінностей. Обі засади, що їх видвигла кооперація: „продукція і росподіл для потреб“ та „один голос для кожного члена“ — спираються на узнанні вищости прав людини над правами посідача. В суті річи наростаючий саме тепер світовий конфлікт є мало що менший, як конфлікт між тими двома інтересами. Виробництво й розподіл для потреб замісць для зиску — ось прінціп, що тепер бореться за своє признання в господарському світі. Якщо він візьме перевагу, тоді над людством не буде вже більше царювати упривілеєне баришівництво.

Засада: „тільки один голос і не більше для кожного члена і уділовця“ є суттєва для підпорядкування посідання під людськість. Це є старий з природою згідний звичай. Кооперація є на дорозі до того, щоби привернути йому його давнішу повагу.

Кооператива не дбає спеціяльно про те, щоби стати полем для льокати капіталів. Член складає в кооперативі гріш для означеної корисної цілі. Це є позичка. Не є це спосіб добування відсотків в капіталістичному розумінні. Там немає виглядів на спекулятивні дивіденди, немає супердивіденд ані екстрадивіденд, так милих і бажаних тим, що вкладають капітал у зискоробне підприємство. Нема там також вигляду на приріст вартости уділів, бо в кооперативі число уділовців і уділів є необмежене. Вони продаються і купуються al pari*) В кооперативі радіють вигодами, що їх мають при закупнах, а не користями з льокати грошей. Міць організації перейшла з грошедавця на споживача. Роля даючого гріш зводиться до ролі позичкодавця. Його гріш йому звертають, як лиш резервові фонди і надвишки скріпляться або коли він виступить з кооперативи.

*) В Америці. Не є воно згідне з духом кооперації і тому в більшости країн Европи навіть закон не дозволяє торгу кооперативними уділами. — Перекл.

Що торкається відсоткової міри, яку уділюється за капітал, то є тенденція удержувати її в одностайній висоті і на мінімальній межі, так щоби не проявилося спекулятивне стремління до вкладів. Кооперація трактує капітал так, як капітал працю; вона його винаймає за найдешевшу ціну. Капіталістична система обертає працю в слугу капіталу. Кооперативна-ж робить з капіталу слугу праці. У Великобританії до війни відсоток, що платився уділовцям в кооперації, виносив від 5% вниз до $2^1/_2$%*) Булоб зовсім зрозуміло і відповідалоб природі кооперації, якщо-б не було взагалі ніякого опро ентування уділів. Сьогодні відсотки плятяться, бо капіталістичні підприємства їх платять.

В многих кооперативах не платиться жадних відсотків. В такім разі гріш вже не притягає гроша; тільки діяльність людей, як потребувачів і споживачів, є єдиним способом добування господарських користей з організації.

Кооперація усуває зиск. Ріжниця між коштами завідування і ціною розділу товарів повертається до тих покупців, що її спричинила. Це означає, що продукція і росподіл існують для потреб. Тим способом усунено з кооп. заведення мотив зиску.

До чого це все провадить? Чого бажають кооператори як утопісти, так практики? Вони стремлять до такого суспільного ладу, при якому власність і посідання людини не служитимуть їм способом для того, щоби відтягатися від повнення сусп. служби. Ідеальною метою кооперації є кожного притягти до праці, працю возвеличити замісць посідання, усунути паразітарного зискороба і визискуваний пролєтаріят і тим способом установити не диктатуру пролєтаріята — тільки диктатуру людскости.

В коротких словах — кооперація бажає ось яких річей:

1. Мотив служби суспільству поставити на місце мотиву зиску;
2. унеможливити великі упривілеєні доходи з рент, відсотків і дивіденд;
3. зробити з кожного працівника;
4. зробити кожного посідачем;
5. підпирати ощадність і почуття відповідальности, що звязані з посіданням;
6. зробити людей сусідами, що працють спільно для спільного добра;
7. привчити людей до завідування своїми власними заведеннями у власному інтересі;
8. завести взаємну поміч на місце конкуренції й ворожнечі;
9. привернути людству назад давно ним втрачену власть над постачанням засобів харчування і інших життєвих потреб.

Кооперація це є радикальний рух. Хто бажає задержання на далі нинішніх господарських і суспільних відносин, той нехай не приступає до кооперативного руху.

Коли якийсь рух стає старшим і закріпиться в собі самому, він схиляється до того, щоби стати консервативним. Однак ані старість ані успіхи, як зі всього видно, не відбирають кооперативному рухові його радикального в самій основі характеру. Статистики, звідомлення управ і керовництв великих кооп. гуртівень та інших торговельних відділів

**) На европ. континенті в спож. кооп переважає засада неплачення ніяких відсотків від уділів. — Перекл.

нераз проявляють консервативний тон, коли рух поширюється. Одначе це консервативне забарвлення служить тільки як охоронне закрашення. Рух, котрий мусить удержувати тісні зношення з капіталістичною торгівлею, не може хитро-мудро нести червоної фани — в одній, а вексля у другій руці. Директори великих краєвих гуртівень мають нахил промовляти, як уроджені підприємці. Може їх нераз зате мають за підпирачів системи зискоробства. Їхні завдання є своєрідні і важкі. Але які-б там не були зовнішні признаки, що їх проявляють заступники руху, що входять у блищі стики з капіталістичним світом, то через те не змінюється обставина, що членство тих кооператив здійснює мрію рочдельських ткачів — помалу і від самих основ вони перебудовують мотиви і методи виробництва.

На дівичому грунті, де рух ще малий і молодий, він знаходить найкращу опору між тими, що мають хоч далеко прочуття його радикального характеру. Кооперативи, основані людьми, які не бажали-б нарушити господарської структури нинішнього суспільства і котрі вважають кооперацію простим гуманітарним рухом або рухом для поліпшування, як здається, не мають успіху. Вони трапляють в порожнє або перемінюються в капіталістичні інтереси. Вони не стають складовою частиною великого кооперативного руху.

В Сполучених Державах цього рода консервативні підприємства не мають щастя, їх переслідує якась дивовижна доля. Наперед можна предсказати невдачу, як тільки котрась така кооператива зачинає побоюватися радикалізму кооперації.

В Европі кооп. рух сьогодня займає дуже поважне становище. Він отверто заявляє про те, що стремить до повної зміни мотиву виробництва. Що це не ділає компромітуючо, це можна бачити в кожній країні. Цей стан річей представлено дуже добре у вступній промові пані Llewelyn Dawies на 54. конгресі Британського кооперативного Союза у 1922 році, якого вона була предсідницею. Вона сказала:

„Ці обидві ідеї, демократичного управління виробництвом і усунення зискоробства, характеризують кооперацію як щось, що не є іншим від революції — такої що йде з самих основ. Такою життєсильною, перевертаючою все горі коренем є зміна, що її робить кооперація в економічній будові суспільства. Ясно, що кооперація є чимсь значно більшим, як реформістичний рух. Ми не працюємо для дрібного латання дір, не для „примирення праці й капіталу", не для „влиття кращого духа" у старі форми виробництва. Ми кладемо підвалини під нову виробничу цивілізацію... Кооперація є напевно достаточно революційна для насильного революціонера і достаточно мирна для пацифістичного реформіста. Для ідеаліста вона має блеск майбутніх можливостей, тоді як одночасно практичний матеріяліст, коли візьме справу на розум, не може не бути вдоволений, акщо візьме під увагу те, що вже досягненно.

Здається, що кооперація зібрала практичні точки з ріжних релігійних і радикальних господарських наук і переробила їх у власне вчення.

(*Пер. К. К.*)

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

Декілька заміток про торговельну і орґанізаційну діяльність ПСК в Калуші за 1929 рік.

В Кооп. Республиці за два послідні роки були поміщені огляди діяльности кількох ПСК. Читаючи огляд роботи даного ПСК чи ОСК і роздумуючи про здобутки цієї роботи, мимохіть порівнюєш її з роботою та здобутками в твойому осередкові, витягаючи із цего відповідні вказівки та напрямні для твоєї дальшої роботи. Важко дійти до подібних рефлєксій на основі перегляду чи навіть студій загальнокраєвого статистичного огляду. Проте не зроблю великого промаху, коли в отсьому начеркові подам декілька дат та завваг відносно роботи і її вислідів в кооперативній окрузі Калуша. Притім в мойому начеркові для порівнання я покористуюся деякими даними з начерку про діяльність ПСК в Стрию, що появився в 10 ч. Кооп. Респ. за 1930 р. До цего мене спонукало те, що згаданий огляд ПСК—Стрий є одним з найсвіжіших і що оба ПСК (Стрий і Калуш) межують з собою, терени їх діяльности є до себе дуже подібні, а вкінці оба ці ПСК творять один ревізійний район РСУК-а.

ПСК в Калуші основано в 1924 р. і само-собою зрозуміло, що переходив він таку саму історію в свойому розвиткові, що і другі ПСК значить: зачинав від малого, трудився, орґанізував, добував і серед змагань дійшов за час своєї 6-літної роботи до стану, який саме цей начерк бажає зясувати.

Тереном діяльности ПСК—Калуш є цілий калуський повіт та 2/3 частини долинського повіту. В цій окрузі є 110 місцевостей з українським населенням, з яких кооперативно зорганізованих на 31. 12. 1929. було 81 місцевостей ц. р. 74%. Всіх чинних кооперативних одиниць було 95, а саме:

споживчих (міських)	5
господарсько-споживчих	77
кредитових	9
промислових	1
районових молочарень	3
Разом	95

До огляду беру лиш 71 госп.-споживчих кооп-в, бо прочі 4 зачали свою діяльність щойно з кінцем 1929 р., а 2 належали торговельно і організаційно до ПСК—Станиславів. Полишую на боці також кооперативи других видів, які з за свойого характеру не стояли в торговельному звязку з ПСК. Беручи під розвагу цих 71 хліборобських кооператив, приходиться ствердити, що обєднували вони в членах 9.078 укр. родин при загальному числі 21.063 укр. родин в дотичних місцевостях, що становить 43·1% скооперування укр. населення. Стрийський район представляється під цим оглядом корисніше, бо там відсоток скооперування укр. населення виносить 53·8% (на основі даних К. Р.). Як що перечислити повищі цифри на 1 кооперативу, то виходить, що в Калущині припадає по 128 скооперованих укр. родин на кожну місцевість при пересічній загальній скількости укр. родин

282, в Стрийщині натомісць по 94 скооперованих укр. родин при пересічній скількости укр. родин в кожній місцевості 177.

Кооперативи Калущини є по більшости новими кооперативами, що оснувалися по війні; їх творення започаткувалося з хвилею основання ПСК з початком 1924 р. До основання Союза було їх в обговорюваній окрузі 22, а по основанні Союза прибували вони так: 1924 р. — 17, в 1925 р. — 8, в 1926 р. — 14, в 1927 р. — 11, 1928 р. — 5, 1929 р. — 5, щоб осягнути з кінцем 1929 р. число 82 (мова виключно про споживчі та госп.-споживчі кооперативи). Всеж таки вони за цей короткий час свого існування вспіли матеріяльно угрунтуватися, бо майно 71 госп. спож. кооператив виносило з кінцем 1929 р.:

на уділах	67.556·88 зол.
на запасн. фондах . . .	201.600·09 „
разом	269.156·97 зол., ц. то пе-

ресічно на 1 кооперативу по 3.790·94 зол. або 29·65 зол. на кожну скооперовану родину; в Стрийщині випадає на 1 кооперативу власного майна 2.302·13 зол. або 25·22 зол. на кожне скооперване укр. господарство (обчислюємо на підставі даних К. Р.). Пересіч вплачених членами уділів виносить 951·50 зол. на 1 кооп., (в Стрийщині — 616·69 зол.).

Всеж таки це майно, хоч в пересічі не мале, не вистарчало кооперативам до переводження їхніх операцій і тому вони в немалій мірі були приневолені користуватися чужим капіталом, який осягнув висоту: 298.877·42 зол. Супроти цього власне майно відносилося до чужого як 1:1.11. Причиною надмірного задовження були лядові борги, які виражуються квотою: 164.481·63 зол., ц. є 61.11% власного майна або 26.6% білянсової суми супроти 24.9% загально-краєвої пересічи з 1928 р. (Гл. Укр. Кооперація 1928 стор. XVII).

Торги кооператив осягнули квоту 1,717,848·53 зол., або по 24.195·05 зол. на одну кооперативу, яка то квота є вповні вдоволяюча, як взяти під розвагу загально-краєву пересіч з 1928 на 1 кооп. — 21·094 зол., яка мабуть і в 1929 р. не зміниться на краще супроти зменшеної здібности нашого села до закупна. Слід ствердити, що торги в селах низовинної частини Калущини не виказали тенденції до знижки, а навпаки, декуди збільшилися; натомісць в гірських селах сильно змаліли і дальше маліють, головно через це, що в наслідок припинення лісових робіт і браку зарібку населення мусить обмежуватися у видатках, а також тому, що і в мин. і в біж. році кинулося за зарібками на Подільщину, звідки привозить доволі збіжа, проте зменшує свої закупна споживчих товарів по кооперативах.

Крім цього кооперативи торгували в 1929 р. за с.-г. продукти 397.081·51 зол. (1853 скринь яєць і 1118 сот. збіжа), за тютюн — 191.774·42 зол. (21 трафік) та за молочні перетвори — 473.457·20 зол. (молочарські відділи при 12 кооп. крім РМС). Помічних погноїв перепродали відносно небагато, бо 23 вагони. Для вжитку членів мали 32 машин і більших приладів до сільск. господарства (трієри, молотілки, млинки). В посіданні власних домівок білянсової вартости 89.550 зол., а риночної: 175.000 зол. — було 21 кооператив.

На закупочній силі кооператив опирає Союз матеріяльну сторону своєї діяльности. Для їх торговельної обслуги веде головний склад товарів в Калуші та 3 складниці: Рожнітів, Долина та Войнилів. Склад-

ницю у Войнилові урухомив у вересні 1929 р. З цієї причини, що свої склади з браку власної домівки мусить містити в чужих, тісних льокалях, розвинув свою торговельну діяльність настільки, наскільки йому дозволяє поємність цих льокалів. Проте обслуговує кооперативи виключно споживчими та галянтерійними товарами, мало присвячуючи уваги перепродажі с.-г. знаряддя. Крім цего веде збут яєць, обмежуючися натомісць зовсім у збуті збіжа та прочих с.-г. продуктів, рівнож з браку відповідного приміщення. Перепродаж помічних погноїв веде в повному обємі, тому що ця операція, спираючися на прямому посередництві при ціло-вагонових посилках для кооператив, не вимагає окремого льокалю.

Власне майно Союза, як такого з кінцем 1929 року виносило 52.205·97 зол., а саме на уділах: 32.786·53 зол. і на запасному фонді: 19.419·44 золотих. Чужі оборотові фонди натомісць виносили квоту: 262.250·72 зол., в наслідок чого відношення власного майна до чужого було як 1:5·02. (Стрий 1:5·67). Маючи до розпорядимости названі фонди, власні і чужі, Союз обслуговував торговельно кооперативи в напрямах, як сказано вище, осягаючи в 1928/9 р. суму торгів 966.785·57 зол. (торги за помічні погної сюди невчислені) або по 80.565·46 зол. місячно та за с.-г. продукти (виключно яйця) 330.717·20 зол. або по 7·559·77 зол. місячно. Ці торги через скріплення кооп. льояльности кооператив в II півроці 1929 р. збільшилися в пересічі, бо осягнули квоту: 591.403·11 зол. за товари або по 98.567·52 зол. місячно та 215.261·88 зол. за яйця або по 35.876·96 зол. місячно.

Беручи під розвагу обслуговувані торговельно кооперативи, споживчі (5) та господарсько-споживчі (71) разом в числі 76, треба ствердити, що кожна з них закуповувала місячно товарів за 1.296·94 зл. пересічно. Стрийщина під цим оглядом була дещо щасливіша, бо там на кожну кооперативу припадало в пересічі по 1448 зл. місячного закупна товарів (при міс. торгах: 215.751·38 зл. та 132 хліборобських кооп. і 17 мішаних). Щоб заспокоїти місячне запотребування кожної кооперативи в квоті 1.300 зл. — як сказано вгорі, Союз мусівби був розпоряджати приблизно такоюж квотою власного майна. Та воно ледви в половині могло задовольнити цю потребу, бо, розложивши його на кожну заінтересовану кооперативу, припадає всього по 686·92 зл. на одну в пересічі, а зокрема: уділів по 431·40 зл. та запасного фонду по 255·52 зл. Подібний стан видно також в Стрийщині, де при місячному запотребованні 1. кооперативи на 1.448 зл. Союз розпоряджає для кожної з них навіть менше, як половиною цеї квоти на власному майні, бо лиш 665·41 зл. (на уділах 340·45 зл. і на зап. фонді 324·96 зл.). І тут і там далеко ще до зреалізування дезідерату Ради РСУК-а, що Союз повинен розпоряджати бодай квотою у висоті три-тижневих закупів кооператив і то не на цілому власному майні, а лиш на самих вплачених уділах.

Не маючи відповідного вивінування, мусів ще Союз, як звичайно буває, йти коо-ам в поміч товаровим кредитом, а в претенсіях на це мали вони не малі апетити. Та всеж таки ці кредити постепенно маліють. І так вони зійшли з квоти 50.574·98 зл. з кінцем діл. року 1927—28 через 44.993·26 зл. в 1928—9 р. на 41.211·77 зл. з кінцем 1929 р. (при 76 кооп.), хоч скількість членів, по основанні в цім періоді нових кооператив, ще збільшилася. Крім цього тяжив на членах ще

довг за помічні погної в квоті: 45.990·64 зл. Як взяти і товарові і погносві довги разом, то виходить квота: 87.202·41 зл. або по 1.147·40 зл. на 1 кооп. пересічно. Під цим оглядом Стрийщина чується мабуть гірше, бо там при 255.098·01 зл. товарових і погн. довжників (без ляд. довгів 3-х складниць: 36.460·19 зл.) на день 31.XII. 1929. і при 149 кооперативах випадало по 1.712·07 зл. довгу на кожну кооперативу пересічно. Якби воно там не було, краще чи гірше, то всеж таки фактом є, що товарові довги підкошують розмах Союза, проте дирекція уживає всіляких мір до їх зредукування, що по части — як згадано — їй вдалося. Всякому здорово думаючому здавалосяби що кооперативи з хвилею, як почули натиск з боку Союза в напрямі обмежування їхнього кредиту за товари, поведуть роботу і зі свого боку за обмеженням лядових боргів у себе. Та тут запримічується противне явище. Майже без відгомону пройшли і заклики РСУК-а та особисті впливи при орг. інстр. поїздках, як рівнож ухвали анкет і зборів. Із загальної квоти: 117.875·86 зл. в 1928 р. дійшли лядові борги до квоти: 164·481.63 зл. з кінцем 1929 р. Хоч були многі випадки, де кооперативи взялися енергійно до обмежування і стягання ляд. боргів, навіть є 2 кооперативи, що не знають, що таке ляд. борг (так само не мають і вірителів), то всеж таки в більшости кооператив, головно в гірських околицях, ці борги доходили до зовсім поважних квот, нераз і вдвоє перевишуючи власне майно, а вчетверо і впятеро запас товарів. Зворот в настроях і в розгоні до боргування помічається доперва в біж. році, як вже доскулив тягар господарської скрути; низові кооператори самі із себе приходять до переконання, навіть в найбільш дотепер під цим оглядом розгнузданих кооперативах, що дальше на цьому коникові їхати годі, та беруться до направи діла, хоч тепер приходиться їм важко це виконати. Та всеж таки помітна тенденція до зміни на краще і є надія, що калуський Союз наладнає небаром справу товарових довгів і у себе і по кооперативах в позитивному напрямі, а тим самим поведе куди кращими шляхами торговельну та організаційну роботу.

Щоб закінчити завваги про торговельну діяльність Союза та звязані з нею товарові довги в Союзі і по кооперативах, згадаю ще, що з важніших товарів Союз перепродав в 1929 р. такі скількости (у вагонах): муки — 48, круп — 4, рижу — 7, товщів — 3, цукру — 8 1/2. мила — 1 1/2, мармеляди — 1/4, цвяхів — 1 1/2, мішанок кави — 1, цукорків — 3/4, шварцу — 4, нафти — 9 1/2, (в двох складницях нафти не провадив через брак приміщення) та пасти до обуви 5.987 туз. (з цього Елєганту 3.522 туз.) і паперців 2.273 п. (з цього Калини 939 п.), вкінці яєць перепродав (!) — на жаль! (експортувати не мав відваги, а зорганізування експорту цього продукту через Ц. С. прим. чомусь не вдається) — 2.136 скринь, ц. є. 19 1/2 вагона.

Слід-би ще спинитися на одній справі, а саме на коштах завідування Союза. В II півроці 1929 р. вони виносили 37.753·31 зл., ц. є. **4.68** % торгів за тов. і с.-г. прод. (Стрий 6.30 %). Із цеї квоти 60.70% творили платні службовиків, яких було 19 (з магаз. роб. включно). Як брати під розвагу 76 дійсно обслуговуваних торговельно кооператив, то видно, що на 1 службовика випадало по 4 кооперативи, а по 5.135·13 зл. міс. торгу товарами та 1.361·94 зл. торгу яйцями.

Подібне відношення є мабуть і по других Союзах, от хочби взяти під розвагу Стрийщину, де при 149 кооп. і 40 службовиках та місячних торгах 215.751·38 зл. випадає на 1 службовика також 4 кооперативи та 5.268·74 зл. міс. торгу. Для постороннього чоловіка таке відношення в торг. гуртівнях, як ними є Союзи, мусить бути що найменше гідне застанови і довести його до переконання, що в Союзах або службовиків лихо оплачують або товари за дорого розцінюють, щоб вийти на лад (мабуть одно і друге). Та апарату службовиків ніяк зменшити не можна, от хочби в Калущині при 4 товарових складах, хоч цей сам апарат дуже добре мігби обслужити кооперативи при збільшенні їх скількости чи при збільшених торг. оборотах з ними; висновок мусить бути такий, що треба село передовсім під господарсько-економічним оглядом, а відтак в торговельній ділянці так сильно зорганізувати, щоб осягнути максімум торговельних оборотів і по низових кооперативах і по Союзах, а тоді видатки, звязані з удержанням персоналу, в свойому відношенні до торгів приближаться до винесливої норми.

Не дасться заперечити, що в Калущині не мало сроблено заходів в повищому напрямі, ц. є. в ціли госп.-екон. скріплення села, і то з добрими вислідами. Саме за впливом Союза село заінтересувалося способами новітньої господарки с.-г. машинами, помічними погноями, а головно кредитовими кооперативами, яких число в 1929 р. та в 1930 р. постепенно зростає (тепер є їх 12). Горячим бажанням Союза в парі з твердою постановою праці і непохитною вірою в успіх є вести дальше роботу та поставити свій район (Калущину і Долинщину) на висоті господарсько і кооперативно зорганізованого району, зорганізованого після вимог хвилі та потреб народу, що йому напевно вдасться в скорому довершити, судячи по дотеперішній роботі і її осягах.

Іван Ступницький.

Зменшення інтенсивности в кооперативному навчанні! Минаюча власне зима пройшла без належної інтенсивности в ділі кооп. навчання. До половини лютого зголошено РСУК всього 3 кооперативні курси, а саме:

Самбір ОСК (1½ місячний курс вишколу книговодців);

Бучач ПСК (3-тижневий курс дошколу книговодців)

Броди ОСК (4-тижневий курс вишколу книговодців і крамарів).

До цього треба додати (заочний) курс кооп. книговодства, що веде цієї зими РСУК., і 4-місячний молочарський курс у Стрию.

Так як рік 1929—1930 був найбогатшим з усіх попередніх на число відбутих курсів, так 1930/31 рік приніс наглий спад навчально-пропагандистичної роботи в краю. Це дуже невтішне явище, яке лиш частинно можна оправдати відомими подіями з осени м.р. Час уже було очунятися і наново взяти в руки плуга масової кооперативної освіти!

Додатнім проявом поступу є те, що всі ті курси, які ведуться, носять характер спеціяльних, отже інтесивних курсів; практикованнй до зїзду кооп. організаторів (в листопаді 1929) екстенсивний „загально-кооперативний" курс сходить з овиду.

Листа втрат. Господарська кріза відбилася дуже болюче на західно-українській кооперації. Зменшилися торги (головно по гірських районах) — але це ще не булоб таке грізне, як-би не те, що в звязку з фінансовими затрудненнями набрали особливої гостроти многі внутрішні, досі скриті недомагання, які й привели ряд Союзів до упадку. Скривати це перед загалом, булоби не тільки негромадською, але прямо шкідливою річчю. Крім давно упавших ПСК в Яворові, Богородчанах і Долині, ліквідації підлягли в останніх часах: ПСК

Галич, Тлусте, Косів, з них перші два в наслідок неправильностей, третій головно через політичні тертя внутрі, а крім того тому, що взагалі цей Союз не мав природнього району і вистарчаючої підбудови (всього понад 2 десятки купуючих в Союзі кооператив). Крім названих Союзів є ще цілий ряд других, які боряться з великими труднощами. З тривогою вижидаємо, що принесуть найблищі місяці. — Може хоч цей досвід примусить нас піддати ревізії наші методи кооперативного будівництва і взагалі роботи.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

Причиною крізи — зменшення спожиття. На це твердження маємо свіжі цифрові докази, цим разом що до крізи в залізно-гутному промислі. „Газета Гандльова“ з 30. III. 1931. приносить в передовій такі цифри:

„Положення гутного промислу катастрофічне. Не тільки зменшився в р. 1930 вивіз заліза за границі (962.320 тон в 1929 р. і 904.188 тон в 1930 р.), але катастрофічно паде вивіз на краєвий ринок. *Ця висилка впала з 710.706 тон в 1929 р. на 472.068 т. в 1930 р.* Цей спадок буде ще вимовніший, коли порівняти цифри за грудень в останніх 3 роках. Отже *стверджуємо, що ця висилка упала з 75,377 тон в грудні 1928 р. 43.096 т. в грудні 1929 р. і 26.820 т. в грудні 1930 р.* Отже в грудні 1930 р. виносила мало що більше як 1/3 тоїж висилки в грудні 1928 р.“

Пождемо, а очевидно незадовго появляться подібні цифрові зіставлення і для інших основних галузів виробництва. Криза не прийшла від надміру дібр, тільки від безприкладного зубожіння населення, яке примушене до крайности обмежувати свої потреби.

Правдивий розмір „ножиць“. Про правдивий розмір ножиць можна мати уяву аж тоді, коли протиставляться *детайлічні* ціни промислових виробів тим цінам, які одержує кожний хлібороб продуцент за свої продукти. Не є правильним рівняти з собою прим. гуртові ціни промислових і також гуртові ціни сільсько-господарських виробів. (Таку помилку робить прим. др. Г. Стецюк, пишучи про ножиці в „Новім Часі“ у статті п. з. „Аграрна революція“). Бо для хлібороба має значіння не те, по чому йдуть промислові вироби в гурті, тільки те, по чому він мусить за них платити, отже детайлічні ціни. Також ціни, які він одержує за свій продукт безпосередньо, є далеко н и щ і від цін, що є за цей продукт в гуртовій торгівлі.

Коли з цієї точки погляду придивимося нинішнім цінам в Польщі, то з обчислень Гол. Статис. Уряду (Wiadomości statystyczne 20. III. 1931) виходить, що коли за підставу рахунку взяти рік 1927, то від того часу:

індекс дет. цін промисл. виробів піднявся на 111 (рік 1927 = 100), а

індекс цін, плачених с. г. продуцентові, упав до 46.

Виходять жахливі ножиці: цілих 65 пунктів розіпяття (111—46=65). Це є властивий їх розмір.

„Уряд закінчив акцію знижування цін“. Так звучить урядовий комунікат. Започаткована урядом в січні акція „добровільного, без натиску з гори“ знижування цін, закінчена в половині березня. Уряд уважає, що виконав своє завдання. Які-ж результати цеї, „по доброму“ переведеної акції обнижки цін? Вони зібрані в офіц. виданні *„Польска Господарча“* ч. 13. з 28. березня. Там читаємо, що знижено *гуртові ціни*:

Вугля на 3—5%, заліза 3%, нафтових продуктів на 3—3·5%, помічних погноїв на 14 — 23%, потасова сіль (якої ціну в останніх роках вишрубовано до неможливої висоти) остала без змін, так само їдома сіль, тютюн і т. д. Цемент 7—12%, текстилі і конфекція 6—20%, аптичні артикули (дроги) 11—30%, перфумерії - косметика 8—25%, папір 5%, целюльоза (деревна паперова маса) 15%, споживчі артикули 12—37%, посуда 6%.

Сам урядовий комунікат зазначує, що знижка ця наступила при закупнах з першого джерела, значить з фабрики. Та яка з того втіха суспільству, коли воно її не відчуває досі в детайлічних цінах? Уряд однак заявляє, що акцію свою вважає покінченою, та що далі про знижку цін має подбати саме громадянство.

В повищому списку ми не бачимо таких важних річей як: цукор, дерево, шкіра, готова обува, залізні вироби с. госп. машини, інші машини та апарати, цегла та інші будівельні матеріяли; далі не чути про знижку залізничих

фрахтів і білєтів, згаданої вище соли і потасівки та інших товарів. Зате останні дні принесли відомости про нові картелі, монтовані знову при допомозі уряду, і рівночасно читаємо що ці-ж самі картелі засновуються головно для поборювання „нездорової (sic!) конкуренції“ між підприємствами — отже головно для того, щоби не допустити до знижування цін! Ми ж не діти і вміємо читати друковане.

Так: відновлено і то на основах тугішої консолідації і дисципліни загально-польський *картель копалень вугля.* („Ogólno-polska konwencja węglowa“). А „Газета Гандльова“ і навіть „Польска Господарча“ цинічно признають, що метою картелю є головно „zapobieganie niezdrowej konkurencji (!) “ та що конвенцію вдалося створити головно дякуючи вмішанню уряду (П. Г. ст. 407). — Майже одночасно відновлено згл. продовжено на дальших 2 роки картель другої підставової галузі важкого промислу — залізного. „Газета Гандльова“ № 73 між стрічками зраджує, про що йшла річ: деякі фірми не бажали відновлення картелю (синдикату), а це для того, щоби мали право знизити ціни і тим оживити свій збут! На думку Г. Г. „вихід такий бувби рівнозначний зі самовбийством“! Так розуміє завдання промислу одинокий в Польщі економічний щоденник!

Так виглядає „акція зниження цін“ не в світлі заяв і декларацій, тільки в освітленні фактів.

Так будуть вести „боротьбу з кризою“ аж доти, поки зайдуть в ситуацію, з якої вже може не бути виходу.

Рух цін. Ціни зернових плодів в останньому часі в гурті на загал легко звишкують, звіринних падуть, промислових стоять без змін. „Wiadomości statystyczne“ подають такі числа (Варшава):

	16—21 II.	16—21 III.
Пшениця 100 кг	24,46	27,50
Жито 100 „	18,13	22,10
Віл живої в. 1 кг	0,85	0,87
Свиня „ 1 „	1,37	1,28
Залізо торгов. 1 тона	350,00	350,00
Вовна меріно 1 кг	10,96	10,96
Шевіот (сукно) 1 м.	18,92	18,92
Мадаполям (полотно) 1. м	1,77	1,77

Детайлічні ціни у Варшаві:

Житній хліб 1 кг.	0,40	0,43
Солонина 1 кг.	2,02	1,87
Ячм. каша 1 „	0.42	0,47
Молоко 1 л.	0,42	0,42

Ціни на міжнар. ринках (в долярах):

	Пшениця 9—15.III.	16—22.III.
Берлін	6·98	6·78
Прага	4·38½	4·50
Чікаго	2·90	2·91
Буенос Айрес	2·20½	2·05
Ліверпуль	2·61	2·59
Відень	3·12	3·13
Гамбург	3·03	2·95½
Варшава	3·07½	3·09
Львів	2·77	2·67

	Жито 9—15.III.	16—22.III.
Берлін	4·33	4·33
Прага	3·17	3·38
Чікаго	1·53	1·54
Відень	2·86	2·82
Варшава	2·27	2·48
Львів	1·96	1·98

Порівнання роздрібних цін харчів в ріжних містах Европи (ціни в зл.).

	Варшава I. 1931	Берлін I. 1931	Прага I. 1931	Відень I. 1931	Париж I. 1931	Рим XI. 1930
Хліб житн.	0·42	0·77	0·53	0·69	—	—
„ пшен.	0·81	—	0·55	—	0·84	0·86
Мука	0·67	1·20	0·69	0·68	1·33	1·10
Риж	1·40	1·37	1·32	0·90	2·09	1·10
Картоплі	0·14	0·15	0·14	0·20	—	0·37
Молоко 1 літр.	0·39	0·61	0·58	0·61	0·63	0·65
Яйця штука	0·20	0·32	0·29	0·27	0·49	0·33
Масло	5·44	6·86	6·61	7·03	9·43	7·35
Мясо вол.	2·34	4·70	3·96	4·52	5·59	5·83
„ свин.	2·16	3·88	4·23	4·77	—	5·60
Солонина	1·89	4·85	—	3·51	6·28	3·73
Цукор	1·64	—	1·67	1·41	1·40	2·91
Кава	9·35	—	12·16	10·04	8·38	10·96
Чай	27·00	—	—	25·11	26·19	—

Як упали ціни сільських продуктів від 1927 року на світових і польських ринках.

	Ціни за 100 кг. в зол.		Ціни в грудні 1930 проти цін 1927/28 = 100
	1927/28	Груд. 1930	
Пшениця			
Варшава	53·71	27·62	51·4
Берлін	52·87	52·61	59·5
Ню-Йорк	49·91	29·70	59·6
Ліверпуль	51·94	25·74	49·6
Жито			
Варшава	43·82	19·18	43·8
Берлін	53·01	32·97	62·2
Ню-Йорк	43·71	16·14	36·9
Рогата худоба			
Познань	137·31	95·60	69·6
Відень	150·14	135·55	90·3
Прага	145·47	138·22	95·0
Берлін	161·83	149·16	92·2
Безроги			
Познань	198·08	128·25	64·7
Відень	252·67	198·81	79·1
Прага	247·19	200·16	81·0
Берлін	254·31	259·08	101·9
Масло			
Польща	629·—	555·—	88·2
Німеччина	751·—	568·—	75·6
Франція	636·—	590·—	92·8
Англія	773·—	593·—	76·7
Чехословаччина	619·—	568·—	91·8

Чи забагато продукується збіжа — чи люде замало зїдають хліба? Це основне питання, поставлене нами перед роком, стає тепер центральним пунктом нарад міжнародньої збіжевої конференції. Зазначив це у своїй інавгураційній промові представник італійського уряду Муссоліні. Цікаво, що він вважав потрібним відразу зазначити і свій погляд на цю справу. Він говорив:

„Документи, приготовлені Міжнародним Аграрним Інститутом, які панове прослідите, вказують, що стверджений останніми літами зріст продукції збіжа повинен бути спожитий у звязку з нормальним приростом людности в цілому світі.

Це значить отже, що ритм спожиття підляг ослабленню. Цей факт існує". Далі Муссоліні ставить твердження — на наш погляд ще вимагаюче основної перевірки — що зменшення спожиття сталося в наслідок збільшеного споживання вище-вартісних харчевих продуктів.

З перебігу цієї цікавої конференції подамо в свій час звідомлення. В конференції бере участь теж делєгат СССР, який між іншим заявив, що СССР ще не дійшов до стану навіть своєї довоєнної продукції збіжа, отже не має підстав ще цю продукцію зменшувати; СССР також нібито не веде демпінгу.

Радянський збіжевий „демпінг". Як тільки перед роком рознеслися панічні вісти про буцімто величезні кількости зерна і то казочно дешевого, які мав на світовий ринок кинути радянський Внєшторг, ми поставилися доволі холодно до них, знаючи, які є скупі експортові можливости Рад. Союзу, особливо по катастрофічнім недороді на Україні 1928 р., а відтак в часі переводження „колєктивізації". Ті самі думки ми висказали трохи згодом, подаючи блищі інформації про радянський демпінг. Тепер ці твердження знаходять підкріплення у офіційних зіставленнях про радянський збіжевий експорт. Подає їх „Польська Господарча" в ч. 12. Ось вони. З території нин. Рад. Союзу вивезено:

1909—1913 р. 12·1 міл. тон
1925/1926„ 2·1 „ „

1926/1927	р.	2·6 міл. тон
1927/1928	„	0·3 „ „
1928/1929	„	0·1 „ „
1929/1930	„	1·2 „ „

(Цифри за господарські роки радянського числення, сягають по кінець вересня 1930 р.). Вони стверджують, що експорт останнього госп. року з нинішнього СССР не доходить навіть до $^1/_{10}$ довоєнного, ба не дав навіть половини 1926/27 року. Правда — те, що вивезено, продавано за безцін. В Гамбурзі і Роттердамі оферували за 100 кг. (р. 1929/30) по таких цінах (в гол. гульденах)*:

	нерадянські продавці	*радянський продавець*
жито	4·80—5·05	3·85
пшениця	8·30—	6·50
ячмінь	4·30—	3·90

І це власне робило ту паніку, очевидно однак лиш так довго, поки було що продавати. „Радянський Сфінкс" — виявив себе звичайним десператом, що продає за всяку ціну, раз тому, що за безцін набуває товар, друге тому, що хоче продати за всяку ціну — бо мусить мати гроші.

*)За Е. Храпливим (Діло 29.III.31)

Теперішний господарський лад тріщить... Теперішний господарський лад паде. По нім мусить прийти світ проповідуваний нами, кооператорами. Що правильно кажемо про упадок капіталізму, пригляньтесь отсим числам. Вони показують, кілько фірм збанкротувало в поодиноких роках в ріжних державах світу і як цей розвал росте.

	1927	1928	1929	1930
Сп. Держ. п. Ам.	22.784	23.844	22.908	26.000
Італія	11.328	12.348	12.912	15.000
Німеччина	5.600	6.980	9.842	12.000
Франція	8.268	8.200	8.712	9.000
Англія	7.500	7.632	7.368	8.000
Чехія	2.928	2.664	3.516	5.000
Голяндія	3.552	3.156	2.784	3.000
Мадярщина	1.092	1.584	2.232	2.500
Польща	204	288	516	900
Швайцарія	934	804	828	850
Фінляндія	348	288	516	800
Австрія	625	588	576	700
Разом	66.152	69.376	72.720	82.750

Отсе вислід гонення за зисками, визиску працюючих, високих охоронних мит і небачення потреб широких народніх мас. Кооперація йде до того, щоби знести отсі несправедливі господарські болячки. — (Числа з „Поль. Господ.").Г.К.Ч.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ.

Про крізу в зах.-укр. кооперації

В ряді голосів преси про крізу в споживчо-господарській кооперації звертає на себе увагу цикль статей невідомого автора, поміщений в „Новій Зорі" (чч. 13, 15, 16, 17). Короткий зміст статей такий: 1. Кредитова кооперація. Описавши доволі широко довоєнний розвиток цеї ділянки кооперації та післявоєнний упадок, а відтак відродження, автор не хоче бачити правдивих причин тих явищ; спеціяльно не пояснює факту, що кредитові кооперативи ростуть в останніх ронах знову, мимо того, що держава ніяких грошей не дає (тоді як він вважає брак державних капіталів головною причиною упадку кредитової кооперації). Не бачучи відбуваючогося відродження кредитової кооперації (особливо райфайзенок), автор радить воскресити її зовсім некооперативним способом — створенням „церковних кооператив". Не подає однак блище, як малаб виглядати статутарна струкрура такої „кооперативи", коли в ній мавби бути, як він проєктує, головою обовязково священик, і щоби тоді мусіло статися з засадою демократії в кооперації, відсутність якої просто заперечує існування кооперації, яко такої. Свій проєкт автор опирає на тій надії, що коли головою буде священик, тоді до каси поплив ть широким руслом ощадности а також церковні гроші.

2. Споживча кооперація. Автор обіймає цею назвою всі наші кооп. склепи (сільські й міські). Тут автор зясовує доволі широко історію Народної Торговлі, доводячи її однак лише до 1924 р. В історії та організації Н. Т. бачить лише позитивні явища, не добачуючи навіть тих хиб, про які вже писали навіть історики Н. Т. Далі переходить до „Центросоюза" і низових кооператив; і це мабуть найцікавіша частина циклю. Автор є погляду, шо споживча кооперація переживає небезпечну крізу; що ситуація поважна, що цілій споживчій кооперації грозить провал. Шукаючи причин, автор критикує взагалі заснування Ц. С., обвинувачуючи його лише в здорожуванні товарів. Зрештою даємо слово йому самому:

„Центросоюз" покликала до життя окрема комісія, в склад котрої входили: Юл. Павликовський, голова, Юл.

Шепарович, О. Луцький, І. Мартюк і Ф. Свістель. Ця комісія працювала при Р. С. У. К. і мала за ціль розроблювання організаційних плянів для нашої кооперації взагалі. Статут „Центросоюза" 30. червня 1924. р. зареєстровано у львівському окружному суді. Перші загальні збори відбулися 19. липня 1924. р. Від того дня датується діяльність тої централі. Заснування „Центросоюза" було не дуже щасливим виходом. Воно мабуть нічим не причинилося до скріплення нашого кооперативного руху взагалі, а споживчого зокрема. Провід в цій централі обняли молоді і недосвідчені люде, котрі не мали за собою ні життєвого досвіду, ні торговельного, ні кооперативного. Вони зразу захопилися місією творення повітових союзів та їх складниць, зібрали уділи та вкладки і приступили до розбудови своєї централі. Тому, що не було відповідної готівки, пішли в рух векслі. Сума їх постійно росте, ростуть також і їх протести. „Центросоюз" без труднощів жирував векслі повітових союзів і в наслідок того мусів їх викупити дотепер на суму понад 500.000 зол. — а всіх взагалі є до викупу понад 1,300.000 зол., як про це алярмує обіжник Р. С. У. К. з дня 20. грудня 1930 р. за ч. 21.338/30. Не дивниця, що в наслідок такої господарки падуть повітові союзи один по другім (Богородчани, Яворів, Долина, Косів). Упадок повітових осередків потягне за собою упадок низових кооператив і над цею справою відповідальні діячі повинні добре призадуматися, щоби знайти якийсь певний вихід і оминути катастрофи.

Останне десятиліття нашого кооперативного руху виказало, що мильна була та організаційна система, яку для споживчої кооперації виробив Р. С. У. К. Мильна вона тим, що натворила багато окружних, районних і повітових осередків, витворила нову касту кооперативної бюрократії, котра тільки обтяжує фонди кооперації і майже не причинюється до її розвитку, до поширення кооперативних ідей. На кошт завідування ця кооперативна бюрократія в 1928 р. видала 5,444.345 зол. З того на саму платню управи і службовиків припадає майже половина, бо 46·8% всіх коштів (в кооперації цілої Польщі за 1927 рік 53·5%). Кошти завідування за останній рік зросли на 1,235.741 зол.*) Таким чином кошти завідування зростають скорше ніж самі кооперативи. Приріст кооператив у тім часі виносив 18·7%, а кошти завідування в тім часі зросли на 29·4%. Самі кошти завідування в перечисленні на 1 кооперативу зростають скорше, ніж торги. Приміром торги в госп. споживчих кооперативах зросли на 5·7%, а кошти завідування на 7·6%.*) До коштів завідування вчислюється також податки, що становлять 10·0%. Решта йде на платню директорам, службовикам і т. п. Пр. сам „Центросоюз" в 1928 р. „сконсумував" 192,451,16 зол., з чого 108,101,04 зол. припадає на платню дирекції, службовиків, решта на канцелярійне уладження і т. п. Це сума, якою можнаб санувати господарку кількох Повітових Союзів, тих невдатних дітей ще більше невдатного „Центросоюза". Тому треба в основі змінити організаційну систему нашої кооперації та її господарку".

Далі автор пропонує зліквідувати всі Повіт. Союзи і Ц. С., а постачання товарів доручити складам Нар. Торговлі.

Як бачимо, автор хоч напевно має богато рації що до коштовности апарату Ц. С. і Повіт. Союзів, (що й ми стверджували на підставі одних лише відсотків товарового обтяження по наших гуртівнях 2-го і 3-го ступня, які є за високі), то всетаки не хоче бачити тої великої о р г а н і з а ц і й н о ї роботи, яку виконали і виконують далі Повіт. Союзи. Коли торговельно-товарову обслугу села з боку Ц. С. і Повіт. Союзів можна було завсігди і не без підстави критикувати, то головна заслуга (вже не Ц. С., а Повіт. Союзів) це була і є — опіка, організаційна допомога сільським кооперативам. Цієї роботи не виконалаб Н. Т., бо хоч автор і твердить, що Н. Т. посідає не лиш добрий купецький персонал, але й відповідний і вистарчаючий організаторський апарат, то це очевидна непоінформованість.

Під кінець своїх статей автор вимагає надання кооперативам католицько-конфесійного напрямку і характеру, що росходиться з принятою Заг. Збором РСУК засадою віроісповідної невтральности.

*) Українська кооперація під Польщею в р. 1928 Стор. XIII. Львів, 1929 р.

*) Тамже.

З ЖИТТЯ СЛУЖБОВИКІВ УКР. СУСП. УСТАНОВ.

Нам надіслано для поміщення слідуючі резолюції загального збору співробітників українських суспільних установ:

Резолюції ухвалені Загальним Зборомом Союза Українських Приватних Службовиків „С у п р у г а“ у Львові, дня 22. березня 1931. року.

1. Стверджуємо, що за послідній рік зайшли події, котрі поважно загрожують матеріяльному і соціяльному положенню службовицтва. Світ капіталістичних підприємств намагається перекинути всі лихі наслідки важкої господарської кризи на підчинений собі світ праці, в тім числі на службовицький стан. Скорочування зарібків, а навіть цілковите звільнення з праці це є ті одинокі методи, якими світ підприємців хоче санувати свою господарку, захитану головно через надмірні зиски власників, через величезні платні і тантієми директорів та надзірних рад і через їх нераціональну господарку.

Загальний Збір констатує, що кошти прожиття, себто детайлічні ціни в Польщі або зовсім не впали або так незначно, що в результаті, при високих цінах помешкань, одягу і т. д., видатки на прожиття службовика зменшилися найбільше на кілька процентів, що ще не дає підстави до загального зменшування платень.

2. Загальний Збір звертає увагу всього українського суспільства на те, що система невідповідної господарки по українських суспільних установах, якої лихі наслідки проявилися в часі лютуючої кризи, привела цілий ряд також цих установ до ліквідації, а многі є нею загрожені.

Загальний Збір констатує факт, що українське службівництво ніколи не було допущене до співучасти у завідуванні цими установами — хочби навіть з дорадчим голосом, як це водиться в кооперативному світі — і т о м у в с ю в і д п о в і д а л ь н і с т ь з а н а с л і д к и т а к о ї с и с т е м и п о н о с я т ь с а м і п р о в о д и з г а д а н и х у с т а н о в.

3. Загальний Збір стверджує однак, що покищо наслідки злої господарки по многих українських суспільних установах падуть якраз на тих, що найменше в тім завинили — на персонал установ (редукції персоналу, зменшування платень і т. д.). Протестуючи перед цілим українським громадянством проти такої ненормальности, Загальний Збір іменем всього українського приватного службовицтва заявляє, що український службовик г о т о в н а н а й д а л і й д у ч і ж е р т в и в ц і л и р я т у в а н н я з а г р о ж е н и х с у с п і л ь н и х і н с т и т у ц і й — але лише під такими умовами: 1) коли будуть направлені засадничі хиби в організації і управлінні установ, 2) коли будуть допущені до співучасти в завідуванні всіми суспільними установами виборні представництва персоналу тих устанав, хочби покищо з дорадчим голосом і 3) коли умови праці персоналу й винагороди за неї по всіх установах будуть управильнювані двосторонніми актами збірних умов про працю.

4. Загальний Збір заявляється проти появляючихся спроб вкорочування інших, службовиками здобутих прав, як одноразове урядування, винагорода за надобовязкові години, проти продовжування годин праці, необоснованого підвищування і т. п.

5 Загальний Збір закликає все українське приватне службовицтво до як найтіснішого обєднання кругом своєї професійної організації та занехання будь-яких льокально-партикулярних стремлінь, бо лише залізна сконсолідованість дасть службовикам змогу обстояти свої суспільні позиції при тих умовинах, які вище зясовано.

6) Загальний Збір стверджує, що скасування самоврядування по установах суспільного обезпечення (Каси Хорих, Пенсійні Інститути) довело ці установи до безконтрольної господарки і зовсім не зменшило дефіцитів Кас, які тепер хочуть направляти коштом обезпеченців.

Протестуючи проти проєктів перекинення коштів лікування на обезпеченців, що мусілоб звести до повної ілюзоричности і так нині незначні, а іноді зовсім нереальні свідчення Кас Хорих, Загальний Збір одночасно домагається привернення демократичного самоврядування по Касах Хорих; визнає шкідливими для службовицтва постанови декрету з дня 30.XI-1930. р. ч. 64 дн. зак. про установи суспільного обезпечення, якими фактично легалізується законодатною дорогою стан комісародержавія, поширюючи його вже й на Пенсійні Інститути та інші установи соціяльного опікування.

Рівночасно Загальний Збір домагається привернення назад приватних установ пенсійного обезпечення в тім числі Українського Пенсійного Інституту, поки-ж це не станеться, домагається допущення українських обезпеченців до участи в управлінні Львівським З.У.П.У.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Нові книжки.

Українська Загальна Енцикльопедія — Книга Знання. Випуск 9. — Від стор. 1025 — 1152. Обіймає букву „Д“ від гасла „Девіза“ (в економії) до „Друґъ“ (письмо для белєтристики й науки з 1874 р. Цей випуск має 120 ілюстрацій і 1 географічну мапу в тексті. Це передостанній випуск перед скомплєтуванням повного першого тому, до якого увійдуть також окремі кольорові і однобарвні ілюстраційні таблиці, що виконуються в накращих закордонних графічних заведеннях та кольорові географічні мапи. — Видавництво звертає увагу, що перший повний том з усіми кольоровими й однобарвними таблицями та кольоровими географічними мапами одержать тільки ті передплатники, що вирівняють передплату за перший том (за 10 випусків). З огляду на те протиться передплатників, що залягають з передплатами, вирівнати їх залеглости ще до появи десятого випуску. Ціна одного випуску в передплаті виносить рівновартість 80 ам. цент. себто тепер 7 зол. 20 сот. Нові передплатники дістають всі дотеперішні випуски. Твір доставляється — на бажання — випусками (зшитками) або оригінально оправленими томами в півскірок зі золотими відтисками — за малою доплатою. — Ті передплатники, що побирають У. З. Е. зшитками, а бажалиб за малою доплатою дістати оригінальні півскіркові окладинки зі золотими відтисками, зволять негайно повідомити про це **Адміністрацію Видавництва У. З. Е. в Коломиї — Народний Дім,** куди слід також зголошувати й пересилати передплату. — Всяких вияснень уділює **Кооператива „Рідна Школа“ — Львів, Ринок 10.**

Др. Ігор Федів. **Які є народи і держави на землі?** Наука географії, ч. II. Яворів, Вид. „Самоосвіта“, 1931. Вип. 14—15. Ціна 70 гр.

Атляс „Самоосвіти“. Збірник географічних мап, статистичних таблиць та краєвидів. Для самонавчання і школи. Вип. 16. Яворів, 1931.

ЗАПРОШУЄМО ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1931 РІК

Єдиний на західно-українських землях
науковий суспільно-економічний і кооперативний часопис

„КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА“

що вже четвертий рік виходить під редакцією

доц. д-ра К. Коберського.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові, Центральне Обєднання західно-української кооперації. Передплата коштує в Польщі річно зол. 16·—, піврічно зол. 8·—, чвертьрічно зол. 4·—. Поод. число виносить зол. 1.50. Для Америки $1^1/_2$ доляра. Для Европи і інших країн рівновартість $2^1/_2$ доляра. Набувати у всіх укр. книгарнях. Передплату надсилати на адресу:

Р. С. У. К., Львів, Словацького ч. 14, III. п.

Друкарня „Неділя“ у Львові, вул. Кордецького 41а.

ДО ВІДОМА ВСІХ ПСК Й ІНШИХ КООП. УСТАНОВ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ КООПЕРАТИВНИМ ВИХОВАННЯМ.

„Заочний Кооперативний Курс“, що його веде РСУК, видає в своїм кругі ділання систематичні виклади, які дуже надаються, як взірці для ужитку всіх учителів кооперації на місцях. Друкуються такі дикі:

1. Початки науки про кооперацію (д-р К. Коберський).
2. Короткий нарис кооперативного права, з адміністр. приписами і податками (мец. М. А. Корчинський).
3. Повторення з науки рахунків (інсп. Ольховий).
4. Книговедення в господ. спож. коопер. (інж. Р. Раковський).

Комплєт викладів може послужити також при улаштовуванні кооперативних курсів. Тому булоб дуже вказано, щоби всі названі вище установи заабонувалися на виклади заочного курсу, без обовязку виконування звязаних із ним писемних задач. Абонамент коштує 30 зл.

Дирекція РСУК.

Накладом П. С. К. у Станиславові вийшла друком книжка:

Проф. Др. В. ТОТОМІЯНЦ

ВСТУПНІ ВІДОМОСТИ ПРО КООПЕРАЦІЮ

На зміст книжки складаються: ВСТУПНЕ СЛОВО АВТОРА

Розділ I. Основні поняття про народнє господарство.
Розділ II Господарські і моральні передуслівя кооперації.
Розділ III. Історія кооперації.
Розділ IV. Споживчі кооперативи.
Розділ V. Кредитова кооперація.
Розділ VI. Кооперативи продуцентів-вирібників.
Розділ VII. Взаїмні відносини між ріжними організаційними формами.

Ціна книжки з пересилкою 2·30 зл., без пересилки 2 зл., поручено 2·75 зл.

набувати виключно в Ревізійнім Союзі Українських Кооператив
ЛЬВІВ, ВУЛИЦЯ СЛОВАЦЬКОГО ч. 14., III. пов.

Книгарням, Повітовим Союзам та гуртівним відборцям відповідний опуст.

Всі кооператори і кооперативи купують

КИЛИМИ, ЗАНАВІСИ,
НАКРИТТЯ, ПОЛОТНА,
ВИШИВКИ, ФАРТУХИ,
ДЕРЕВЛЯНІ ГУЦУЛЬСЬКІ ВИРОБИ

— — лише в одинокій українській виробничій кооперативі — —

„ГУЦУЛЬЩИНА“ в Косові б. Коломиї

(давніше: „Союз Промисловців Гуцульщини“)

ПІДДЕРЖУЙТЕ РІДНИЙ КООПЕРАТИВНИЙ ПРОМИСЛ!

Цінник оголошень в місячнику „Кооперативна Республика“. (Розмір часопису 2 шпальти)
Ціла сторінка 100 зол., пів сторінки 55 зол., чверть сторінки 30 зол., вісімка 15 зол.
Оголошення товстим друком, на окладинці і в ред. частині платиться 50% дороще. **Адмін.**

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ТРАВЕНЬ 1931

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гурт

ЗМІСТ:

М. Коберський. — Менше паніки — більше кооп. активности 161

Народнє господарство:

А. Ж. Торгівля яйцями і кооперація 166

М. Горбовий. Укр. домашній промисл на Гуцульщині . . . 169

Й. Раковський. Огляд земельних реформ в повоєнній Европі 171

Проблєми кооп. організ. і практики.

Голоси у дискусії над питанням, чи концентрація госп.-спож. коопер. доцільна, чи ні VIII. 176

В. Зєлик. Чи є у нас грунт для творення садівничих кооп-в? 181

Наукова організація праці.

Р. Димінський. Раціоналізація бюрової праці 185

З життя кооперації: . і . . 191

Українська кооперація під Польщею 192

Господарська хроніка . . . 195

З преси і життя 197

CONTENTS:

We must reduce the panic and intensify our activity. (K. Koberskyj) 161

Eggs-trade and cooperation (A. Z.) 166

The ukrainian home-industry of Hutzools in the Carpathian mountains. (contin.) (M. Horbovyj) 169

Agricultural reforms in Europe after the world war. J. Rakowskyj) 171

Is concentration of agricultural consume - co - operations efficent or not? (Contin.) (H. Nianchoor) 176

Hawe we a sufficient basis for creating co-operative societies of fruit-trees growers? (W. Zielyk) 181

Rationalisation of office — work (R. Dyminskyj) 185

Economical and co-operative chronicle. 191 195

From news-papers 197

INHALT:

Mehr genossenschaftliche Aktivität (K. Koberskyj) 161

Der Eierhandel in Polen und die Genossenschaften (A. Ż.) . . 166

Die Hausindustrie im Huzulengebiete (M. Horbowyj) 169

Die Bodenreformen im Nachkriegseuropa (J. Rakowskyj) 171

Diskussion über die Konzentrationsbewegung im Genossenschaftswesen (H. Njantschur) 176

Über die Obstverwertungsgenossenschaften (W. Zjelyk) . . 181

Rationalisierung der Büreauarbeits (R. Dyminskyj) 185

Statistische Übersicht des ukrain. Genossenschaftswesens in Polen für das Jahr 1929 . . 191

Wirtschaftschronik 195

Presseübersicht. 197

SOMMAIRE:

Nous devons démontrer au présent maximum d'activité cooperative (K. Koberskyi) . . . 161

Le marchandise d'ouef et la coopération (A. Z.) 166

L'industrie domestique des Houtzoules, montagnards subcarpatiques. — (M. Horbovyi) . 169

Reformes agraires in Europe depuis de la guerre mondiale (J. Rakovskyj) 171

Discussion sur la question de la concentration dans notre mouvement coopératif. — (H. Niantchour) 176

Avons nous la base pour la cration des coopératives horticulaires (V. Zielyk) 181

La rationalisation du travail de bureau (R. Dyminskyj) . . . 185

Chronique coopérative et économique 191, 195

Revue de la presse 197

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА

ЕЖЕДН.-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК. 4-РІК ВИДАННЯ IV

№ 5

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw—Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw—Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw—Polen.

161

Менше паніки — більше кооперативної активности!

Нема сумніву, що положення в споживчо-господарськім секторі західно-української кооперації поважне. Говоримо виразно про с п о ж и в ч о - г о с п о д а р с ь к у частину з тої причини, щоби з місця опрокинути погляд про те, начебто капіталістичні крізи м у с і л и тягти за собою також крізу в кооперації. Шо так не є, живим доказом того є факт дальшого росту нашої м о л о ч а р с ь к о ї кооперації, котра завдяки солідному і кооперативному веденню справ здобула в останньому році (в році повного розгару крізи) нові тріюмфи, збільшуючи свій експорт масла навіть тоді, коли приватні експортери звужували свої обороти. Проти згаданої теорії свідчить також і гарний розвиток наших к р е д и т о в и х кооператив, а саме тих з поміж них, котрі приняли в основу своєї ідеольогії є д и н о р о з у м н у і р е а л ь н у політику: будування тільки на вкладках і дрібній ощадности, а не на зовнішніх кредитах. Успішний похід райфайзенської ідеї в цих роках загальної, а в Польщі прямо катастрофічної тісноти на грошевих ринках бє прямо по лиці теорію про „о р г а н і ч н у звязанність кооперації з капіталістичним устроєм."*)

Положення в споживчо-господарській галузі важке о стільки, що — ніде правди діти — поважна частина Повітових (Окружних) Союзів бореться з фінансовими труднощами, деякі борикаються прямо зі смертю. Значна частина кооператив 1-го ступня теж у клопотах; може бути, що найблищі місяці принесуть нам нові упадки кооператив. Треба щось робити, треба ратувати.

---

*) Цю зацвилу большевицьку доктрину відновили на днях знову два львівські журнали: „Кооперативні вісти" і „Нові Шляхи" — з якою метою, Бог святий знає. Чи не для того, щоби тим успішніше заклеймити всю поза-большевицьку кооперацію, як „буржуазну"? Для чогож тоді ці елєменти сидять в тій кооперації?

Але як? Ось в тім і ціле діло. Як спасати загрожені кооп. судна? Чи ратувати так, щоби, залатавши як будь пороблені діри, діждатися по короткому часі нових дір?

Очевидно, що ратувати треба основно, усуваючи небезпеку в самім її корені. Це вимагає передовсім обєктивного, наукового дослідження причин сучасної кризи в нашій споживчо - господарської кооперації.

І ось тут ми стрічаємося з тою самою теорією про вплив загальної економічної кризи — що ми її вже торкалися. Тільки що цим разом її підносять вже не з большевицьких кругів, а з кругів захитаних кооперативних установ; за ними цю теорію повторюють інші, малокритичні уми. І так вважається нині майже безсумнівною теза, що „криза валить кооперацію". Та чи так воно є справді? А як би навіть і було, то чи так мусілоб бути? — Як бачимо, теорія про вплив кризи на стільки поширена, що полонює уми, і вона в першу чергу спинює ратівничу акцію, убиваючи активність людей, спонукуючи їх опускати безсило руки. Виходить, що перш усього з цією теорією належить основно розправитися.

Якщо вона правдива, то повстає питання, чому криза не захитала всіх (споживчих) кооператив — обмежуючись лише до деякого зменшення їх оборотів, тай то не скрізь? Чому, беручи справу ширше, не чуємо про упадки споживчих кооператив та їх союзів в Англії, Німеччині, Швеції та в інших країнах, де робота ведеться після справді кооперативних засад? Очевидно, таке безробіття, яке тепер переживають Англія чи Німеччина, не могло не привести до деякого зменшення оборотів і в споживчих кооперативах та їхніх виробничих заведеннях (безробіття, підчеркуємо, спричинене не кооперативною, тільки капіталістичною системою, бо кооперативна не продукує на сліпо, тільки на свій, точно обчислений ринок). Але в яких незначних цифрах проявляєтьса вплив кризи на кооперацію тих країн! Звідомлення англ. гуртівні за 1930 р. подає зменшення оборотів на **4·8**%, вартість власного виробництва зменшилася на **7**% (притім і торги і виробництво впали виключно в наслідок зниження цін товарів і сирівців). Коли взяти в рахункове узгляднення і цей момент, момент знижки цін, то виходить, що на ділі і торги гуртівні і вартість виробництва в р. 1930. піднеслися. Зменшення закупів поодинокого члена надолужено збільшенням кількости членів. — В побідному поході наперед находиться теж німецька споживча кооперація. Вистарчить переглянути один - два числа „Konsumgenossenschaftliche Rundschau", де подаються цифрові дані з білянсів кооператив за 1930 р. Переважно чути один тон: збільшення числа членів, зріст оборотів, скріплення власних фондів. Взагалі — на диво нам Українцям, що в останньому році були в дефензиві, а часто байдужно вижидали „неминучого кінця" (мовляв „криза"!) — справжні европейські кооператори виявили в 1930 р. прямо подиву гідну ініціятивність і енергію у збільшуванні числа членів, фузіонуванні карликуватих кооператив, розбудові власного виробництва. — Шведська спож. гуртівна збільшила свої обороти (торги) з 141,3 міл. кор. на 143,6 міл. кор. Коли-ж хтось замітивби, що це все промислові країни, та що аграрні потерпіли більше від кризи, то ось цифри з Данії: данська спож. гуртівна (члени переважно сільські кооперативи) збільшила торги з 141,6 міл. кор. на 143,5 міл.; власне вироб-

ництво цього союзу зросло на 1,64% і то при небувалій знижці сирівців!

І взагалі — це цілком інший світ, як наш. Ніякої зневіри, скрізь бадьорість, віра у свої сили, ніяких: „дайте — дайте"; — взагалі там чується духа рочдельських піонірів, яких не зломила навіть така (для Англії) жахлива госп. скрута, як та, що лютувала 1861 року (розказує про неї дуже образово Голіок, гл. Кооп. Респ. за квітень 1930 р.). І це в той час, коли капіталістичні підприємства корчаться в судорогах, а настрої у тім світі взагалі „паршиві".

Вертаючи до нашого малого кооперативного світика, приходиться теж ствердити, що в супереч зауваженим в надбудовах упадочним настроям — настрій серед величезної більшости „низових" кооператив на загал бадьорий, що більше, навіть зростаючо офензивний. Це помічається особливо в тих районах, що найбільше потерпіли від осінніх подій. Вже відбудовано апарат у найбільше досягнутих кооперативах, вже йде нова, жертвенна робота. Їх, цих простих людей, сірих рядовиків не зломила „криза", ні економічна, ні політична. Ніколи не стояла кооперація на Поділлі так добре психічно, в настроях і завзятті кооператорів, як власне тепер — доносять з тих сторін. А коли є завзяття — то чого ще треба більше для успіху? Капіталів? Капітали все найдуться, серед нас самих — треба тільки вміти використати моральні сили, а нині спеціяльно той психічний підйом, що тепер існує. Які кольосальні засоби — в готівці чи в натурі можна булоб зібрати тільки під одним, у свій час кинутим хочби таким гаслом: що нашою відповідю на вересень — жовтень 1930 р. має бути 100%-ове збільшення членства і уділів по кооперативах!*) Але цього моменту досі не враховано, не використано, бо замісць віри у сили власного народа — в горі настали цілком протилежні настрої: паніка і розгубленість. В слід за тим пішло шукання капіталів не там, де вони є для кооператора. Що більше, така тактика могла навіть здезорієнтувати низи, роблячи їм надії на „поміч" з гори і тим самим убиваючи їх самодіяльність на місцях.

Так, без сумніву, частина першоступневих кооператив слабує, ще більша частина другогостепневих є поважно загрожена. Та не господарська криза винна цьому; вона тільки приспішила вихід на яв тих всіх „перво" — і другородних гріхів, якими хора ціла наша споживчо-господарська система. Де були зловживання, там криза спричинила їх викриття (та це були все таки нечисленні випадки); зате на величезній більшости загрожених кооп. станиць криза експериментально, намацально показала, що значить легковажити випробовані віковим досвідом принципи кооперативної роботи. Аж тепер, як не можна яркіше, виявилася вся убійчість продажі і купна на кредит; тепер виявилися неймовірні, для кооператора прямо ревеляційні річи, прим. про те, як Повітові Союзи роками цілими свідомо занедбували збирання уділів від союзних кооператив, мовляв, „нам капітал не потрібний, бо товар можемо дістати і так на кредит в необмеженій кількости". Виходить на яв,

*) Таких метод вживала свого часу польська кооперація Познанщини в початках цього століття, коли йшла відома протипольська акція німецького уряду. Наслідок — могучий зріст „Звйонзку Спулек Заробкових і Господарчих".

яку медвежу прислугу робила Повіт. Союзам їх фахова централя, роздаючи ці кредити широкою рукою — в деяких випадках в таких розмірах, що такий союз, не знаючи, що зробити з грішми (буквально) — вкладав їх (векслевий кредит!!), в... будову дому. Ну і тепер, коли треба платити векслі, союз стоїть перед проблємою: бути чи не бути йому самому? Тепер аж зачинає трохи вияснюватися містерія з відомим „яйчарським" кредитом, котрий давався наперед, коли ще й яєць не було, що й привело ряд союзів до поважних страт. Взагалі, кредитова лихоманка останніх літ аж тепер повинна виявитися навіть найменше зорієнтованій людині, як якась руйнуюча стихія. По кредитовім карнавалі прийшов піст, терпіння і муки. Дай Боже — щоби обійшлося без гіршого.

Всякому, хто говорить про „незалежні від нас обставини", „вищу силу" крізи і т. д. можна вказати коротко на всі повищі факти, які не мусіли мати місця, бо кооперація не будувалася, не будується і не буде ніколи будуватися на дурничці. Росла і росте (там, де росте) виключно з труду і поту, з муравлиної праці, з повільних нагромаджень, з трудових лепт сірих низів — а все, що думає будувати її іншими методами — скорше чи пізніше мусить крахувати.

Крахує отже і в нас лише те, що було побудоване на некооперативних методах, на наївних „дурничкових" сподіваннях, крім того на хуторянстві деяких великих людей до малих інтересів. Цю гірку правду треба конче раз сказати, щоби хоч на будуче отворилися очі кооператорам на найнебезпечніші хиби в роботі. Велич втрат, які поносимо, ломить всі привичні форми теж в кооперативній журналістиці — і ми, виносячи ті справи на публичну дискусію, вважаємо, що інакше нам поступити не вільно — хіба що ми спроневірилися б тому громадянському обовязкові, який на нас лежить.

Отже не „валиться" вся кооперація, тільки те, що в ній було некооперативного і що скорше чи пізніше, а таки мусіло-б привести до жалісних наслідків. Мститься дорога калькуляція товарів (теж один з наслідків „легких кредитів"), негосподарність в адміністрації. Виявилося, яким гріхом було трактування агрономів, як агентів для розпихання між селян погноїв і машин. На верх виходить вся шкідливість поширеного погляду, що кооперація не є наука, та що „теоретики" тільки путають „кооператорам" руки своїми „прінціпами", що кооперації потрібні лише „практики" і „фахівці" — погляд, котрий приводив навіть до того, що яканебудь причасність людини до письма (прим. „пише статті в кооп. часописах") вже ставила цю людину в тінь перед „практиком", ба, що більше, навіть вважалася йому мінусом і підривала його кооперативну позицію... (Чи не нагадують ці відносини засади „долой грамотность!"?).

Виходять на верх у всій своїй пекучости також деякі організаційні дефекти. Показалася прим. недоцільність маленьких повітовів союзів та дрібних місцевих кооператив. Показується, що значить для кооперативи ідейний фаховий і добре оплачений діловод (одночасно і книговод). Для нас (особисто) стає чимраз яснішим, що наші кооперативи мусять скінчити з платними 3-членними управами, а перейти до англійської системи одноособового урядовця — управителя, (очевидно фахового і ідейного), що працюватиме під контро-

лею безплатної управи. — Бачимо нині, прим. і те, що контролю з боку ревізорів РСУК утруднює іноді факт, що Рада РСУК складається переважно з осіб, діяльність яких підлягає безпосередній ревізії з боку РСУК. Виявляється, що і Центросоюзові не виходить на добре та обставина, що в його Загальних Зборах беруть участь, а в його Надз. Раді засідають у значній більшости директори ПСК, які в наслідок утертої досі традиції всі були солідно задовжені в Ц. С. Таких болячок найшлосяб ще більше, а всі вони разом зібрані приводять до того, що наша споживчо-господарська кооперація організаційно і що до методів своєї роботи дуже й дуже далека від того, що кооперацією зветься на Заході. Тож не дивуймося, коли там тепер бадьорість і новий розмах коштом хитаючогося капіталізму, а тут... великопістні „gorżke żale"...

* * *

По тих увагах на тему правдивих причин „кризи" в нашій споживчо-господарській кооперації, само собою насувається питання: які-ж завдання в цім моменті лежать на кооперативному проводі?

З нашої аналізи виходить, що причиною „кризи" в кооперації не є заг. госп. криза; коли-ж так, то значить, що боротьба з „кризою в кооперації" є можлива навіть нашими власними засобами та що кризу цю ми можемо самі зліквідувати, замінивши некооперативні методи роботи кооперативними, направивши деякі хиби організаційно - структуральні. Що нема ніяких дійсних причин для ширення паніки, котра веде за собою пасивне вижидання ударів, які — мовляв — „мусять прийти", та що навпаки положення вимагає максимального напруження активности як кооп. „верхів", так і „низів". Конкретно говорячи, ситуація вимагає негайного переведення кількох масових, всенародніх, ударних кампаній:

кампанії за 100-ове збільшення членів по госп.-спож. кооперативах;

кампанії за стягнення деклярованих, а досі невплачених уділів;

кампанії за абсолютне припинення боргування і стягнення старих боргів і то як на долі, так і в надбудовах;

кампанії за збирання дрібних масових ощадностей і засновування райфайзенок.

Положення, — як на фронті підчас ворожої офензиви. „Штаб" кооперації мусить напружити всю свою і стоячого собі до диспозиції людського матеріялу енергію. До співакції треба притягти всі суспільні кооперативні і позакооперативні чинники (апарат Просвіт, Рідної Школи, всіх політ. партій, котрі співчувають кооперації, а не засуджують її засадничо, як буржуазну видумку). Психічний настрій, сприятливий для такої масової акції — сміємо твердити з цілою рішучістю — в краю є — і то найкращий, дарма, що може дехто з проводу не здає собі з цього справи. Але для того треба передовсім геть відкинути всякі калькуляції і кулуарні сподівання — а цілим лицем обернутися до краю, як до одинокого справжнього, незаводячого, вірного і непідступного, по правді невичерпаного резервуару моральних і матеріяльних сил.

К. Коберський.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Торгівля яйцями і кооперація.

(З матеріялів статистичного відділу РСУК).

В торговельній діяльности наших кооператив торгівля яйцями займає поважне місце. В 1929. р. низові кооперативи продали яєць на суму **7,995.360 зол.** і повітові союзи на суму 2,321.216 зол. Припускаємо, що вторгована повітовими союзами сума приходиться на яйця достарчані їм сільськими союзними кооперативами, тому за загальну суму торгів яйцями нашої кооперативної організації беремо лишень суму торгів низових кооператив, округло 8 міліонів зол.

При цьому треба зазначити, що ця сума торгів яйцями в низових кооперативах відноситься до **1152** кооператив для закупу і збуту (господарсько-споживчих) і 36 кооператив молочарських, разом **1188** кооператив, коли всіх кооператив в цих двох групах було в 1929 р. 2402. Значить відомости про торговлю яйцями маємо ледво за половину кооператив. *)

Друга половина кооператив не подала відомостей про торги яйцями. Це не значить, що ці кооперативи не торгували яйцями. Майже всі наші сільські кооперативи в більших чи менших розмірах провадять торговлю яйцями. В теперішніх економічних обставинах, — при загальному браку в селянина гатового гроша, на задоволення своїх найконечних хатніх потреб в фабричних артикулах, яйця відограють ролю платничого засобу в торговлі на селах. За побрані в кооперативній крамниці дрібні кількости товарів селяне платять здебільшого яйцями, а кооператива мусить їх приймати в обмін на товари, коли не хоче боргувати, а відтак мусить старатися про їх збут. Тому треба взяти на увагу й другу половину кооператив.

Думаємо, одначе, що ця друга половина союзних кооператив провадила торговлю яйцями в значно менших розмірах, тому приймаємо для неї 1/4 суми торгів тих кооператив, про які маємо відомости, це зн. 2 міліони зол. Здається, що ця сума не є перебільшена, скорше навпаки. Таким чином загальна сума торгів яйцями всіх низових союзних кооператив виносилаб щонайменше 10 міліонів зол.

Що ця сума значить в торговельній діяльности наших низових кооператив, це ясним стане, коли порівняємо її з сумою всіх торгів кооператив. В 1929. р. 2142 господарсько-споживчих кооператив і 115 молочарських кооператив вторгували за товари і продукти разом 72,677.354 зол. Вирахувана нами сума торгів яйцями 10 міл. зол. становить 10·3% загальної суми торгів.

Цікаво тепер подивитись, в якому відношенні стоять торги яйцями до торгів маслом. Самостійні молочарні і молочарські відділи при господарсько-споживчих кооперативах продали в 1929 р. масла й інш.

*) Др. Євген Томашевський, в своїй книжці „Яйчарство", Львів, 1930, подає, на підставі даних зачерпнутих в Центросоюзі, що в 1929 р. коло 65% всіх істнуючих кооператив для закупу і збуту доставили протягом року до повітових кооп. централь 28.499 скриньок, кожна по 24 копи, себто 41.038.500 штук яєць на суму 5.804·196 зол. Як бачимо, наші дані відносно кількости кооператив і суми продажі значно розходяться з даними Центросоюза.

молочних продуктів на суму 10,615.795 зол., що становить 10·5% загальної суми торгів всіх господарсько-споживчих кооператив разом з молочарськими кооперативами. Отже, торги яйцями дорівнюють торгам маслом! В згрошевленню продуктів сільського господарства при помочи кооператив, куряче яйце займає те саме місце, що й коровляче молоко.

Не зайвим уважаємо звернути тут увагу на цю обставину, що торги яйцями, маслом і пр. продуктами є торгами збутовими, в наслідок яких відбувається приплив гроша до села, тоді як торги товарами першої потреби і пр. є торгами постачальними, в наслідок яких відбувається відплив гроша з села. З точки погляду економічних інтересів села збутовий торг має, очевидно, важніше значіння.

В світлі наведених цифрових даних годівля курей і торговля яйцями виростає на поважну господарсько-торговельну проблєму, нарівні з проблємою плекання молочної худоби і торговлі маслом, і повинна стати в центрі уваги наших кооперативних і господарських осередків, в їх організаційно-торговельній і агрікультурній діяльности.

Важність яйчарської проблєми виступить перед нами ще більш яскраво, коли ми придивимось, яке місце займають яйця в закордонній торговлі Польщі і які области польської держави достарчують цей продукт для вивозу.

Після даних Головного Статистичного Уряду у Варшаві вивіз за кордон яєць в останніх трьох роках представляється в слідуючий спосіб:

Роки:	Кількість в квінталах:	Упорювань сума тис. зол.:
1928	545.606	114.697
1929	534.926	142.504
1930	551.113	134.827

В цілому закордонному вивозі Польщі вивіз яєць в цих трьох роках становив пересічно 5·4% (в 1930 р. — 5·5%), натомісць у вивозі споживчих продуктів пересічно 20·2%, (в 1930 р. — 18·2%). В 1928 р. у вивозі споживчих продуктів яйця займали перше місце (24·3%); в 1929 р. перше місце зайняло збіже (25·9%), а яйця зійшли на друге місце (18·0%); в 1930 р. перше місце так само належалось збіжу (19·9%), друге місце зайняв цукор (18·6%), а яйця зійшли на третє місце (18·2%). Масло становило в 1930 р. 8·0% вивозу споживчих продуктів.

Як бачимо, яйця займають в закордонній торговлі споживчими продуктами одно з чолових місць і за них впливає до Польщі досить показна сума чужої валюти; в трьох останніх роках пересічно 140 міліонів на рік!

Головним закордонним відборцем вивожуваних з Польщі яєць є Німеччина (коло 50%) цілого вивозу. На другому місці стоїть Англія (коло 20%), на третьому Австрія (коло 15%). Німеччина значну частину імпортованих з Польщі яєць перепродує по їх пересортованню до Англії, грубо на цім заробляючи; отже дійсна участь Англії в відборі вивожуваних з Польщі яєць є значно вища, ніж 20%. На загал головними ринками збуту яєць з Польщі є Німеччина і Англія — країни, в яких дуже поширена комсумція яєць. — В Німеччині припадає пересічно 120 яєць річно на одного мешканця, а в Англії — 110.

Хтож в Польщі постачає для Німців і Англійців цей споживчий продукт? Головним чином українське село!

У вивозі яєць з Польщі перше місце займають галицькі воєвідства (58·5%), відтак ідуть центральні і східні воєвідства (20·7%), краківське (16·2%) а на сірому кінці стоять зах. воєвідства (4·6%). На тернопільське і львівське воєвідства припадає отже більше ніж половина цілого вивозу яєць з Польщі! (Гл. Wł. Kwapiszewski, Wywoz jaj z Polski. Kwartalnik statystyczny, t. VIII. z. I. 1931.).

Отже українське село в Галичині продає яєць за кордон річно приблизно на суму 83 міліонів зол. Скільки йде з українського села яєць на внутрішній ринок польської держави, про це не маємо ніяких даних. Але й сума 83 міліонів варта тото, щоб подбати, аби вона вливалась до села за посередництвом української кооперативної організації, а не через руки приватних гандлярів, як це в дійсности має місце.

Пригадаймо, що наші низокі кооперативи продали в 1929 р. яєць на суму 10 міл. зол. Кому вони ці яйця продали? Коли продані яйця повітовими союзами походять від кооператив (на суму 2.321 тис.), то значить решта проданих кооперативами яєць пішла за кордон і на внутрішній ринок через приватні руки.

Також не всі торги яйцями повітових союзів припадають на безпосередній закордонний вивіз, як про це інформує нас цікава статейка дир. І. Мартюка „Кооперативний збут яєць в 1931". (Гл. Коопер. Республика, за січень і лютий 1931.). Дир. І. Мартюк обчислює вартість українського кооперативно-самостійного вивозу яєць для 1930 р. на суму 280.000 доляр., отже коло 2,520.000 зол., Такого обчислення для 1929 р. не маємо і не знаємо, яка частка з уторгованої повітовими союзами за яйця суми (2.321 тис.) припадає на закордонний вивіз.

Взагалі участь кооперативних організацій цілої Польщі в закордонній торгівлі є покищо невелика, спеціяльно яйцями. В 1928 р. кооперативні торговельні централі продали за кордон товарів на суму 35.300 тис зол., що становило 1·4% цілого закордонного вивозу Польщі, а в 1929 р. 57.757 тис. зол., що становило 2·1% цілого вивозу. Серед проданих коопер. централями товарів за кордон перше місце займають товари рільничі — 96·1% в 1928 р. і 97·8% в 1929 р., а серед рільничих товарів перше місце займає масло — 76·7% в 1928 р. і 67·6% в 1929 р. Яйця в 1928 р. становили 4·4% цілої суми вивозу через кооперативні централі, а в 1929 р. ця процентова частка спала в чотири рази — до 1·1%. Яка частка в цих торгах приходиться на укр. централі — не знати. (Порівн. J. Gątkiewicz, obroty zagraniczne central handlowych spółdzielni w Polsce. Rolnictwo, marzec, 1931).

З цього виходить, що майже ціла закордонна торговля яйцями знаходиться в приватних руках. Навіть ті яйця, що їх збирають кооперативи, перепродуються за кордон приватними купцями. Кооперативним торговельним центрам требаб попрацювати над тим, щоб це приватне посередництво усунути і цілий закордонний торг яйцями, як також іншими продуктами сільського господарства взяти в свої руки! *А. Ж.*

Український домашний промисл на Гуцульщині.

Продовження *).

6. Зацікавлення домаш. промислом українською владою.

У рр. 1918. і 19., хоч ще годі було добути потрібних сирівців, українська влада виявляє живе зацікавлення відновою і розвитком домашнього промислу на Покутті. Переведена побіжно статистика виявляє, що самих ткачів у Косові з околицею є близько 2 тисячі. Скликаються наради фахівців, плянується заложення свого рода виробничої кооперативи домашнього промислу в Косові. Збираються вже й уділи по 20 гривень. Всі ремісники радо вступають у члени. Ця кооператива малаб відреставрувати і вести „Школу ткацько-килимарську", відкриваючи ще відділи: різьбярський, керамічний і др. Обмірковувалася справа використання для цього діла водної енергії, місцевої ріки Рибниці, котра мала тоді ще не поганий водопад „Гук".

Та окупація Покуття Ромунами вбила це діло в початках, як убила і все інше... І якби не та трагедія тодішня, то хто зна, як високо тепер стоялаби ця важна галузь нашого промислу. Проєктувалися тоді всякі охоронні средства для його розвитку, великі допомоги, курси (крім школи) по провінції, звільнення від усяких тягарів, уділювання догідних кредитів, то що. — Минулося...

7. Післявоєнна віднова домаш. промислу.

Після війни відчувається знова більше запотребування на вироби домашнього промислу. У рр. 1920—21. починає він наче пробуджуватися...

Та з браку якого будь організаційного осередка він іде на самопас. Прибирає зовсім відмінні форми і напрямки, чим до війни.

Сирівців, головно килимової вовни й основи не можна дістати. Солідних фахівців теж нема стільки, як до війни. На це находяться ліки: хто лише знав дещо робити на ткацькім варстаті береться до „килимів". Перше йде до гарбарні, купує міхами шерсти коровячої чи собачої, т. зв. „псюрки" або „псєнки", основу дає звичайну, льняну чи конопляну, скручену в двоє, троє — і вже робить „килими". Повстають спеціяльні „малярі" взорів, малюючи навіть баранів, заяців, дерева і т. п. Вовну фарбують теж у власному заряді... І то так, що робітник при виробі такого килима обмурзається, як жидівський гаман... Нераз траплялося, що як такий „килим" скропити занадто водою при чищенню, зложити, то краски пустять, і лишається одна пляма з нього... Але мимо всього збут був і на них. По перше тому, що не було килимів, бо знищилися у війні; по друге — мало хто визнавався на добрій роботі, а по третє, через інфляцію гроша, не одні воліли пустити марки на що будь, щоби лише їх зовсім не змарнувати.

Відновою цього „килимарства" занялися наші таки ткачі-Українці. Самі й находили собі збут на них. Звичайно перед першим кожного місяця пакували у міхи чи бесаги, вибирали собі певні райони в краю й розносили по домах. Нераз траплялося, що заки другий „килим" принесе до тоїж хати, то перший уже розлетівся від тріпання... Траплялося, що нераз бралися і такого продавця потріпати за те, що дрантя продає .. Але вони тим не зражувалися.

*) Гл. „Кооп. Респ." за квітень б. р.

Зразу розвозили „килими“ ті, що робили їх. Опісля витворилася окрема каста розвозчиків, котрі перебирали від продуцентів готові вироби наче в коміс, розвозили їх у чимраз дальші околиці Польщі, заробляючи при тім нераз і по 100—200 %. Не одні збили добрі маєтки при тім.

Згодом беруться до цього жиди. На свій кошт роблять варстати, закуповують „псєнки“ і дають по домах виробляти для себе ці „килими“. Відтак таки нашим людям дають їх продавати. Самі жиди не возили на продаж, мабуть через пануючий тоді ше доволі замітний антисемітизм. Самі-ж не вміли вони ще робити й такого дрантя.

Аж трапляються два килимарі, котрі за якусь там оплату виучують двох жидів робити ці килими. Були ними Ю. Кошак і Мих. Кіящук, оба з Москалівки. Ці два вчать других і в доволі скорому часі багатші жиди опановують і цю галузь промислу. Закладаються більші робітні килимів, по кілька і кільканайцять варстатів. Зразу приймають ще наших робітників, але в міру, як виучується все більше число жидів, наших випирають. До роботи починають брати наших і жидівських дівчат.

Знова інші багаті жиди беруться на другий спосіб. Закуповують варстати, роздають їх по одному по домах наших людей і платять лише за виріб від 1. м^2 Дають від себе і сирівці. Таким чином обходяться з меншими коштами, бо не платять податків, патентів, не коштує їх льокаль, світло, опал, каса хорих, фонд безробітних. Коли до цього ще дочислити лихий матеріял, ясно стає, які великі зиски мають вони на цім виробництві. Надто ще й робітників лихо оплачують.

І так майже в цілости переходить ця наша галузь домашнього промислу в жидівські руки. З робітень, що робили на власну руку, були з початку робітні К. Медведчукової (зліквідована в 1929. р.) та Грушковського (поляка). Недостача оборотового капіталу, пхає всіх наших продуцентів у лихварські обійми.

До того ще влада обтяжує виробництво. Вимагають викуплювати патенти, накладають великі податки і т. п. Траплялося, що накладали по 100 зол. річного податку від одного варстату. Або таке: як що в хаті є два варстати, на яких робить одна дочка, дівчина на однім, а на другім друга, замужня, котра не має місця в своїй хаті на свій варстат, то зараз скарбовий уряд оцінює це, як „килимарню“ і накладає високий податок. Треба було довго боротися, заки добєшся звільнення від податку, чи хоч обмеження. Тай то не все удавалося. А про якусь поміч то не було що й думати.

Навпаки, жиди мають оборотового капіталу подостатком. І заведена в них самодопомога, і кредитові інституції стало й дешево їх заосмотрюють у потрібну готівку. Не диво, що в таких обставинах можуть вони добре розвиватися і конкурувати з іншими. Мимо цього, що не лише їх наслідуваний виріб є тандитний, він ще й під оглядом мистецьким нічого не вартий.

Загально звісно, що жиди не мають вродженого мистецького талану. Тимбільше ще, коли до „килимарства“ взялися тепер б. торговці збіжем, селедцями і пр. Взори свого часу взяли були з Німеччини. Та згодом і це залишили, а роблять, що будь. Зважають лише на те, щоби „килим“ був яскравий. І це для них вистарчає. Але спродують і це, бо не всі визнаються на правдивій вартости.

Як вони (жиди) ставляться до мистецької сторони, може характеризувати такий факт.

Один робітник хотів жидівці продати килим — „взір“ за 5 зол. опісля лишив за 3 зол.

„Нашо я маю платити такі гроші за взір? Куплю за 20 гр. паперу, за 30 гр. шість фарбів, трошки води, пів години часу і маю готовий взір“...

Але цю тандиту і дальше розвозять наші продавці. З жидів є їх лише кілька. Та ці продавці і не признаються, що беруть вироби в других. А майже всюди представляються за самих „фабрикантів“, за власників килимових фабрик. Часами навіть відкривають крамниці під своєю фірмою, або й дають товари на вистави також під своєю фірмою. Ось факти:

Сорохан Михайло з Москалівки, по фаху муляр. Бере в коміс від пару літ килими і т. п., розвозить по містах і продає. Від якогось часу відкрив у Варшаві навіть крамницю під своєю фірмою та навіть брав участь на Волині (Луцьк) у промисл. виставі, де дістав медалю, за... чужу працю.

Є ще й більше таких „фабрикантів“, що мають навіть свої печатки, як Кабин, Пасимки, Хомякова. Кіящуки і др. Вони теж відкривають „свої“ крамниці по літниських, як: Яремче, Ворохта, Трускавець, і др. У збуті різбярських виробів є такі „фабриканти“ теж, а то: Білак і Медвійчук з Річки, та Шкріблак Т. з Яворова, котрі ніколи ні одного куска не виробили, бо не вміють. Один з них навіть виставляв їх на Торгах Східних у 1929 р. під своєю фірмою, за що був навіть караний.

(К. б.)

М. Горбовий.

Справник килимарсько-різбарської кооперативи „Гуцульщина“ в Косові.

Огляд земельних реформ в повоєнній Европі.

Світова війна спричинила переоцінення довоєнних культурних цінностий. Живемо в часах, де все, що було вислідом довоєнної, утриваленої культури, починає прибирати хиткий, непевний, пливкий стан. Теперішна суспільність робить враження купця, який переводить основну інвентуру у своїм складі товарів і при тій нагоді усуває товари перестарілі, немодні а замовляє нові, які, як йому здається, більше підходять під смак його теперішнім покупцям.

З поміж усіх суспільних верств, рільники все були найбільше консервативним (заховуючим) складником народу чи держави. Заховуюча (консервативна) ціха рільників є вислідною впливу на їх вдачу (характер) самого рільничого фаху. Рільниче ремесло (професія) відзначається повільністю явищ і сил природи, на яких і з яких витворює рільник ужиткові витвори (продукти). Повільність і заховавчість (консерватизм) витворювання рільничих дібр спричинили велику сталість і майже незмінність, на протязі соток а навіть тисячів літ, суспільного уверствования і взаїмного укладу сил самих же рільників. Оттак бачимо в Европі аж до початку XIX віку т. зв. трипільне господарство чи коротше „триполівку“. „Триполівка“ була уладжена в той спосіб, що ціле поле в селі було поділене на три більше-менше рівні части.

Обсів тих трох третин чергувався в той спосіб, що на одній третині сіялося озиме збіжа, на другій третині яре збіжа, а третя третина лежала того року облогом, незасіяна. На облозі паслися домашні звірята. Слідуючого року сіяно озиме збіже на облозі, яре збіже сіяно на тій третині, яка минувшого року була обсіяна озимим збіжям, а там, де було яре збіже, там земля лишалася необсіяною, лежати облогом.

Доперва з початком XIX віку бачимо в Европі занепад триполівки. На її місце приходить т. зв. сівооборотне (плодозмінне) господарство. Полягає воно на тім, що зникає обліг, а ціле поле, що належить до одного господарства ділиться на 4 або й більше частий (політків). На тих чотирох частях поля управляються обіч озимого та ярого збіжа окіпні, промислові та пашні ростини. Тут не будемо вказувати, які були наслідки для рільництва і для загального народнього господарства з такої зміни способу господарювання. Ходить нам тут лише про зазначення, що триполівка панувала неподільно на цілій области Европи більше як тисячку літ, з винятком невеликих областий Англії та Бельгії, де вже тоді знали сівооборотне (плодозмінне) господарство. Колиж з початком XIX-ого віку почало поширюватися сівооборотне господарство в західній Европі, то треба було цілих сто літ чекати, заки той спосіб господарювання дійшов до східної Европи. Але все таки триполівка ще залишилася по війні на лівобережній Україні та на цілій Московщині. І певно треба буде чекати може сотки літ, заки там вона зникне.

Большевики трублять чванливо, що вони заводять у себе „фабрики" збіжа, при помочи тракторів, „комбайнів" і подібних скомплікованих і дорогих машин. Не входимо в те, що в руках большевицького машиніста такі скомпліковані машини дуже скоро псуються і лишаються ненаправленими таки серед лану. Про таку долю всіх тих „комбайнів" можна читати в рільничих описах европейських знатоків („спецїв"). Нам тут вистане ствердити, що хоч якими чванливими є большевицькі агрономи — „специ", але і вони мусять придержуватися „триполівки" при веденню своїх реклямованих збіжевих „фабрик", коли не хочуть протягом кількох літ цілковито вияловити землю і звести до нічого природну урожайність землі. Доказаною правдою є, що рільник може лише в дуже малій мірі впливати на сили природи. Це є власне причина дуже повільних змін і дуже повільного поступу в рільництві. Зміни в суспільнім уверствованню відбуваються в рільництві таксамо повільно, як описані зміни способів господарювання.

Від самих початків середньовічча аж до французької революції земля є власністю шляхти, селяни ж обробляють панську землю, звязані ріжнородними умовами панщини та кріпацтва. Починаючи від французької революції, відбувається увільнювання і увлащування селянства дуже поволі аж до другої половини XIX-того віку, а в царській Россії аж до кінця 60-тих років минувшого віку. Статистики обраховують, що в хвили вибуху світової війни вже лиш около 20% урожайної землі в Европі, враховуючи також царську Росію, була власністю дідичів.

Доперва світова війна та повоєнні часи надають рільним відносинам великого розмаху, дуже прискорюючи перехід землі з рук дідичів в селянську власність. Статистика стверджує, що в перших пяти повоєнних літах стратили дідичі около половини а навіть декуди три

четвертини посіданої ними досі землі. Нині обчисляють, що в посіданню дідичів знаходиться вже лише 5% пожиточної землі в Европі. Насувається питання, яким причинам приписати таке нагле поширення селянської власности в повоєннім часі? Видно, що селянство зарівно технічно, як під оглядом своєї громадянської сили побідило дідичів, коли протягом кількох повоєнних літ відвоювало у них так багато землі.

Ще в передвоєнних часах, у всіх европейських краях селянство становить около 50% населення. Виступають осібні селянські сторонництва, які висилають своїх представників до парляментів. Одначе ані в однім краю не доходить селянство до такого голосу в державі, який відповідавби його чисельній силі та його матеріяльному і моральному значінню в державі. Передвоєнними провідниками селянства не є селяне, але мійські інтелігенти, звичайно люди т. зв. вільних фахів, передовсім адвокати, але також і дідичі. Під таким неселянським проводом не використали селяни своєї чисельної і матеріяльної сили в державі в свою користь в державнім законодавстві. Рільне (аграрне) законодавство в передвоєнних державах та всякі рільні (аграрні) державні заходи, от як мита і т. п., укладаються так, що звичайно виходять на користь дідичів, промисловців, робітництва і загалом мійської людности, а в некористь селян; як казали, вигарбувано селянськими руками „каштани з жару". Війна спричинила переоцінення і в тій справі.

Селянство дало для обох воюючих сторін знамените „гарматне, мясо". Показалося, що селяни дають найліпші фронтові частини війська. З початку війни можна було піддержувати воєнну завзятість фронтового війська ріжними воєнними кличами, похвалами, медалями з ріжних родів металів і т. д. Та чим довше протягалася війна, показувалися тоті способи що раз менше доцільними. Тоді мусіли начальні команди та начальники держав вхопитися тих засобів, якими перед війною послуговувалися ріжні партії, коли їм треба було для своїх цілий, оттак на скору руку, зєднати собі прихильність селянських мас. Вони виставили перед очі селян-вояків селянську вікову мрію: парцеляція, поділ дідичівської землі між селян-вояків по повороті з війни. Чим гірше поводилося якій державі на війні, тим більше приманчиві обітниці поділу землі виставляла вона перед очі селян-вояків. Розуміється, що й комуністи не далися випередити. Вони виставили найкоротший клич: „грабити награбоване", мимо того, що здійснення того клича що до землі противилося і самим основам комунізму.

Коли скінчилася війна і маси узброєних селян-вояків вернули домів, взялися держави з великим поспіхом здійснювати пороблені в часі війни обіцянки наділу землі безземельним та малоземельним селянам, через поділ дідичівської землі. Нема в Европі ані одної держави яка би не взялася за тоту роботу. Навіть невтральні скандинавські держави не полишилися по заду. Лише в одній Швайцарії непереводжено по війні ніякої земельної переміни, а то просто з тої причини, що там цілком не було дідичівської землі.

В кожній державі ухвалювано з поспіхом відповідні земельні закони та з поспіхом наділювано селян дідичівською землею. Партії, в руках яких під той час спочивала державна власть, навипередки спішили сповнити селянську мрію і наділювали їх дідичівською землею. Навіть такі соціялістичні партії, які з засади є противні всякій приватній

власности, а особливо дрібній, селянській власности, не завагалися давати почин і переводити увласнювання селян з розділених (спарцельованих) панських фільварків. Навіть комуністи-большевики, на чолі зі своїм провідником Лєніном, приглядалися безсильно, як російські мужики, виконуючи большевицький клич „грабити награблене", ділили з поспіхом поміж себе дідичівські землі самочинно, не питаючися про дозвіл влади.

Зробимо короткий огляд способів, якими полагоджено в Европі в перших 2—3 літах по війні замельні зміни в поодиноких краях Европи. Цифрові дані того огляду взяті з праці: Dr. Siegfried Strakosch: Das Agrarproblem im neuen Europa (Berlin Verlagsbuchhandlung. Paul Parey). На вступі огляду зазначено, що в жаднім краю в Европі не перейшла дідичівська земля в селянські руки безплатно, з винятком очевидно Радянщини. Наш огляд зачнемо від наших східніх сусідів Румунів.

Румунія. В старій, передвоєнній Румунії майже половина землі була в посіданню пятьох соток дідичів-боярів. Понад міліон селянських родин мали пересічно по 3 ha землі. Приосталий спосіб господарювання спричинював дуже малу видайність землі, для того румунське селянство жило у великій нужді. Ратуючися від голоду, винаймають румунські селяне у дідичів поле, звичайно за ціну половини збору. Звичайно водилося в Румунії так, що дідич не винаймав селянам безпосередньо свого поля. Він винаймав його піднаємцеві-посередникові, а цей доперва винаймав вже селянам, домагаючися від селян додаткових оплат. Такий піднаємець домагався від селян ще й додаткової, безплатної праці на своїй власній землі в часі жнив або в часі інших пільних робіт. Визиск селянства доводив нераз до правдивих хлопських бунтів. Правительство, зладжене з дідичів-боярів, дуже строго придушувало тоті бунти. Оттак в р. 1907 згинуло щось 11.000 хлопів від куль карних військових відділів. Вкінці, вже перед самою війною румунський парлямент ухвалив новий земельний закон. Закон забороняв дідичам винаймати хлопам землю через посередників. Основано рентовий, парцеляційний банк, щоби уможливити селянам купувати панську землю. (Maltenzaanu: Die neuen Agrarreformen nnd Pachtgenossenschaften in Rumänien. Berlin 1913.) Але заки цей закон введено в життя, вибухла світова війна з усіма її наслідками. По війні ухвалює парлямент, очевидно під натиском ситуації, новий земельний закон, найперше для старої передвоєнної Румунії, а дещо пізніще для новоприлучених країв. Силою закону вивласнюються всі королівські землі, правних осіб, добродійних установ, землі чужинців та емігрантів. Дідичі мусіли віддати на користь селян більше як 2 міліони гектарів землі. Дідичові можна залишити на власність найбільше 100—150 ha землі. Закон установляє 5 ha землі яко законний вимір селянського господарства. Селянин платить при переняттю панської землі 20% установленої ціни купна, а решту сплачує протягом 20 літ, при чім 35% ціни вивласнення землі платить державна каса. По переведенню отсего земельного закона лишиться в посіданню румунських дідичів всього 8—10% землі, тоді як перед війною було в їх руках понад 50%. (Er. Hollman: Die Agrarreformen in Rumänien. Berlin 1923. Verlag Paul Parey).

Чехія. Краї передвоєнної „Чеської Корони" славилися краями великої земельної власности. 38% поверхні урожайної землі нале-

жало до господарств понад 100 гектарових. 245 земельних маєтків, простором понад 3000 ha займало 28·3% урожайної чеської землі. 150 дідичівських родин посідало добру третину врожайної землі.

Подібні відносини були на Словаччині та Прикарпатській Україні.

Справедливість каже зазначити, що чеські магнати і дідичі провадили господарство майже виключно у власнім заряді, дуже розумно (раціонально) і з накладом великого оборотового капіталу (інтенсивно). Такий високий господарський стан дідичівських господарств передвоєнної Чехії причинявся в значній мірі до загального високого добробуту того краю.

Але високий стан дідичівських господарств не уратував їх по війні перед поділом і переходом їх землі в селянські руки!

Закон з 16. квітня 1919 р. вивласнює дідичівські землі, лишаючи для дідича 150 ha, коли господарство було без ліса, і 250 ha, коли воно було мішане полево-лісове. Осібний закон установляє висоту грошевої винагороди за вивласнення, після ціни землі в р. 1913 — 1915., при чім чеську корону зрівняно з передвоєнною австрійською. В тім часі, 1919 р., дійсна вартість чеської корони становила всього 1/15 частину вартости передвоєнної австрійської корони.

Осібний кредитовий закон має улекшувати набування землі незаможним і безземельним селянам.

Осібні розпорядження управильнюють набування дідичівської землі для інвалідів та чеських легіонерів. Для переведення цілого закона установлено осібний земський уряд. До кінця 1924 земський уряд розділив вже 509.000 ha землі з 900.000 ha всьої урожайної дідичівської землі, (що була переважно в німецьких руках). Лишилося ще до парцеляції крім того 250.000 ha дідичівської землі в горах Судетах і 120.000 ha на Прикарпатській Україні. (Prof. Dr. Hollenn: Die Bodenreform in den Tschechoslowakischen Republik. Berlin, 1923).

Угорщина. Повоєнна Угоршина має 15 міліонів катастральних моргів урожайної землі (1 катастральний морг = 0·575 ha). З того майже 6 міл. моргів є в посіданню господарств 1000 моргових. 36% селян посідає менше, як 36% урожайної угорської землі, а 50% селянства є безземельна.

Повоєнне революційне правительство графа Каролі задумує вивласнити понад 200 моргову дідичівську власність. Але приходить панування большевиків на чолі з Беля Куном. Воно конфіскує дідичівську і середню земельну власність і декретує примусові соціялістичні земельні спілки. Заки угорські большевики вспіли бодай частинно здійснити свій земельний закон, мусіли уступити перед владою Горті, яка спирається власне на великій земельній шляхті. Земельні закони правительства Горті є дуже обережні відносно дідичів. На початок видано закон про право перекупна дідичівської землі через правительство на цілі наділювання нею безземельних селян. Пізніше — оголошено закон, силою якого може правительство вивласнювати за заплатою такі дідичівські землі в користь мало- і безземельних, які протягом послідніх 50 літ змінили свого власника. Вістря цего закону звернено проти передвоєнних і воєнних доробкевичів. Дальше видано закон, силою якого мусять всі дідичі, які посідають більше, як 100 моргів землі, відддати 15% її титулом маєткового податку на цілі земельної реформи. Щоби ще збільшити далеко невистарчаючу скіль-

кість землі для обділення нею малоземельних і безземельних вояків та інвалідів, кинено клич: угорська нація добровільно офірує землю для тих учасників війни, яким признано назву (титул) „вітезь“ (герой). На чолі тих славних мадярських „героїв-вітезів“ стає сам начальник держави Николай Горті. Дідичі, розуміючи ситуацію, офірують добровільно та безплатно для тих героїв по 5—20 моргів, а багатші магнати і всякі правні власники навіть по 50—200 моргів поля. Таким способом змогло правительство Горті розділити всього 500.000 моргів дідичівської землі поміж селян, т. є около 11% дідичівської землі. Тим не заспокоєно селянського голоду на землю і правительство буде змушене шукати ще дальших способів оглядного і повільного вивласнювання своїх приятелів-дідичів. На кошти викупна землі затягнуло угорське правительство позичку від шведського сірникового тресту. Позичка є 5½% видана по 92 за 100. Проценти від позички платять наділені землею селяне, а уморює позичку правительство з податкових грошей.

(Далі буде). *о. Й. Раковський.*

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАН. І ПРАКТИКИ.

Голоси у дискусії над питанням, чи концентрація господ.-спож. кооператив є річ доцільна чи ні.

XIII. Господарська кріза і наша кооперація.*)

Дивний зворот настав за останній час в нашому кооперативному житті: чим далі, то все частіше роздаються голоси трівоги за дальшу долю нашої кооперації. Вже не чути в нашій пресі самохвальби за великі досягнення, вже не друкуються довжилезні статті про неімовірний розвій наших кооператив — „велетнів“, а навпаки проскакують вістки, що ці „велетні“ хитаються і потребують негайної допомоги і рятунку. Та не тільки валяться „велетні“ з поміж низових кооператив, але й наші надбудови стоять не краще. Скрізь відчувається мінорний настрій і тяжкі, хоробливі віддихування. Одним словом пройшло „запаморочення від успіхів“, а щось нове і не дуже приємне огортає наше кооперативне життя зі всіх боків.

Наша кооперативна преса є обовязана правдиво освітлювати життя кооператив та в час указувати наступаючу небезпеку, коли вона дійсно існує. Кооперативна преса мусить аналізувати причини появи кожної небезпеки та найти і вказати своєчасно способи, як зарадити лихові. Початок в цьому відношенні зробила стаття Д-ра К. Коберського в ч. 1—2 Г.К.Ч. за цей рік під заголовком: „Як скріпити господарсько-споживчі кооперативи серед сучасної кризи“. Про недомагання наших кооператив, себ-то про причини сучасного невеселого становища нашої кооперації, а особливо про наш „первородний гріх“ — розборгування товарів писалося на сторінках Г.К.Ч. вже дуже багато і подавалися поради і нові способи господарки, але др. К. Коберський висуває у своїй статті нові, або принаймні в нас трохи призабуті методи праці. На цій справі хочу і я зупинитися та розібрати справу докладніше і ширше, ніж це зробив др. К-ий.

*) Гл. „Коп. Респ“. ч. 4 за квітень б. р.

Перш за все хочу проаналізувати причини, які привели нашу кооперацію до теперішнього положення. Навмисне кажу „нашу кооперацію", а не „низові кооперативи", бо справа не тільки в них. Загроженим являється цілий наш кооперативний організм і потрібує радикального лікування. Хотілось би навіть сильніше сказати, що з цілої нашої кооперації найбільш здоровими залишилися власне низові кооперативи, лише несвідомий провід завів їх в глухий кут, з якого їм тяжко вибратися на ширшу дорогу. Та обмежуюся лише на такій загальній увазі, бо не хочу викликати безпредметової полєміки. Ліпше розберу факти, а з цього само вийде, що треба.

Погляньмо, в чім проявилася кріза в нашій кооперації? Протести векслів, застій в торгівлі, неможливість стягнення боргів, зменшення „зиску", а в результаті перевищення видатків над приходами себ-то дефіцитність підприємства. А хто в цьому винен? Очевидно не сама господарська кріза і не кооперація, як така, а головно люде, які її ведуть. В тому, що нема збуту на товари по кооперативних склепах, що зменшилися торговельні обороти, не можна винити тільки господарську крізу. Головна вина в цьому лежить по стороні розборгування майна, яке потягнуло за собою подорощання товару через побирання його на кредит і високу калькуляцію. Уявім собі на хвилину, що в наших кооперативах нема ані кредитів, ані боргів, а торговельні обороти робляться тільки за готівку і калькуляція товарів є правильна, то ми прийдемо до переконання, що господарська кріза не мала би місця в нашій кооперації.

Вживаючи терміну д-ра Коб. про „первородний гріх", треба стверднти, що цих гріхів у нас був і є не один, а кілька. Найголовніший і досі неспокутуваний, на мою думку, гріх є невідповідність проводу, ділєтантство в роботі („в роботі навчитеся!"), тимчасом як в цій справі не можна керуватися власними мудруваннями і самовинайденими, хуторянськими теоріями, а виключно усталеними засадами кооп. науки. Наука про кооперацію є тільки одна і не можна її не знати. Слідуючим нашим первородним гріхом є політиканство в нашій кооперації. Оскільки на керуючі і технічні ролі в нашій кооперації будуть підбиратися люде головно по партійному зафарбуванню, а в роботі буде переважати момент політиканства та інтриганства, то немає надії на ліпше майбутнє, і кріза з нашої кооперації не вийде ніколи.

Ці два наші „первородні" гріхи дуже влучно змалював о. Раковський в своїй статті, що була надрукована в листопадовому числі Кооп. Респ-ки, п. з.: „Стан і потреба кооперативного освідомлення в нашім народі". Від цих двох головних гріхів походять всі інші. І поки не будуть усунені головні гріхи, трудно буде направити інші хиби нашої кооперації. Всеж про них треба говорити, бо і вони нам багато заважають.

Першим з тих похідних гріхів цілком слушно др. Коб. визнав розборгування майна в кооперативах всіх степенів. Розмір і шкідливість цього явища треба міряти не знизу на гору, а навпаки — згори на долину, бо наші централі далеко більше в цьому согрішили, ніж низові кооперативи. Вони причинилися до задовження села і до обезсилення кооператив, коли накидали їм без розбору всякі машини і помічні погної. Певно, машини і погної є іноді добра

річ і необхідні для села, але для того потрібно мати в селі підготовлений грунт і організовані матеріяльні засоби, а не ліпити все до кооперативи тільки тому, що це є найлекше і в цей спосіб можна найскорше „заробити". Тому і плян ліквідації боргів має початися згори, а не з долини.*)

Зависока калькуляція товарів є дальшим нашим гріхом, і то не тільки нині, але так було завше, і то не тільки на „низах", але головно на „верхах". Коли низова кооператива могла дістати для себе товари у приватного купця — і то часто у того найдрібнішого — далеко дешевше, ніж у своїй гуртівні в союзі, то треба признати, що наші „верхи" вели просто нерозумну калькуляцію. І не треба бути дуже мудрим, щоби додуматися, які з цього виникають наслідки, перш за все організаційного характеру. Я знаю багато випадків, де повітовий союз „набивав" 20—30% і більше на споживчі товари, не кажучи вже про галянтерію. Знаю також багато кооператив, де пересічне обтяження товарів виносило 20—25%. Тому привильна і на часі є думка д-ра Коберського, щоби підняти кампанію за зниження цін, але додам від себе: не тільки в кооперативах І степеня, але також і в кооперативних надбудовах. Тут не вистарчить лише зменшення адміністраційних видатків в низових кооперативах, але потрібна ширша акція на підставі наперед розробленого пляну. Др. Коб. має слушність, коли надіється знижки цін в нашій кооперації також від злиття дрібних кооператив, і я до цього ще поверну.

А тепер візьмім ще один наш застарілий „первородний" гріх — прославлені манка. Чи це є тільки ознака і властивість низових кооператив? Ні, це є загальна хороба всієї нашої кооперацій, як „низів", так і „верхів". Ріжниця лише в тому, що манка на „низах" походять часто з несвідомости керуючих органів та ще з інших причин, від них незалежних, тоді як на „верхах" цього припустити не можна. А коли прийняти на увагу засаду наших надбудов — торгувати по зразку приватного купця і як можна більш „заробити", а „низи" брали собі з них примір, то хто може сказати, що верхи не є посередньо теж винуватцями манк по низових кооперативах? Мені можуть сказати, що про такі речі не треба писати, бо це мовляв наші несвідомі маси фальшиво зрозуміють і витягнуть з цього небажані висновки. Але я думаю, що в кооперації не може бути жадних таємниць і до всіх своїх гріхів треба признаватися щиро і отверто, бо тоді лише позбудемось наших „первородних" гріхів, яких у нас так багато. Більше того, поминаючи одні болячки, ми не вилікуємо інших, бо всі вони є тісно між собою звязані і шкода буде сил і засобів на лікування лише де-яких з них.

Проєкт д-ра Коберського про злиття дрібних кооператив у більші має не тільки на меті ліпшу калькуляцію і знижку товарових цін, але і організаційну сторону справи. Немає сумніву, що злиття кількох кооператив у одну з залишенням філій по селах дасть великі заощадження на оплаті службового персоналу (хоч може і не такі значні, як думає др. Коберський, бо ліпший персонал мусить бути ліпше оплачений), на доставі товарів, на його більшій рухомости та відповідному збереженні, а головно на марнотратній

*) Центросоюз переводить це якраз від відомої анкети в грудні мин. року. Редакція.

господарці, яка ведеться нині нефаховими силами і майже невідповідальними людьми. Це також спричиниться до більшої карности кооператив до своїх надбудов та до усунення манк і розборгування кооперативного майна по селах, бо буде легше додержати певного пляну і системи в кооперативній роботі. Що до ощадности на інструкторах, то тут не можна (принаймні цілком) погодитися з др. Кобер. Справа в тому, що праця ревізора та інструктора не буде зменшена якраз пропорційно до зменшеного числа кооператив, бо число склепів залишиться те саме, що і нині є, а може ще й зросте при поширенні оборотів, а без точної перевірки кожного склепу ревізія не може бути переведена. Тут заощадження праці ревізорів буде хіба на тому, що книжки будуть вестися ліпше і менше буде треба канцелярської праці.— Таким чином з боку господарського проти проєкту д-ра Коб. немає якихось особливих замітів. Інакше стоїть справа з боку організаційного. Тут можна сказати багато за і проти. Перш за все треба рахуватися з психольогією нашого сільського населення, з його місцевим патріотизмом і просто недовіррям до всього, що робиться поза його селом. Нині наш загал мало цікавиться своєю кооперативою, принаймні не бере в ній безпосередньої участи, навіть часто оминає її та нарікає на неї. А всеж таки він думає про неї, спостерігає, критикує. І не дивлячись на це все, цей загал повстане горою за свою кооперативу, коли би її захотіли приєднати до сусіднього села. На приклад цього патріотизму, я наведу кооперативу в Денисові тернопільського повіту. Перед роком кооператива ця через злу господарку і інші причини опинилася в критичному положенню і стояла перед крахом. Коли я на Заг. Зборах запропонував злиття її з кооперативою в Купчинцях (3 кільометра від Денисова), то мені всі заявили, що ліпше нехай кооператива їхня скрахує, ніж вони мають перенести таку ганьбу для свого села — іти в прийми до Купчинець. Через півроку після того ця кооператива таки скрахувала, але до Купчинець не приєдналася.

Далі, при теперішньому стані кооператива в селі має велике виховуюче значіння, бо привчає людей до самодіяльности і освідомлення, а це діється при безпосередній участі бодай частини села в справах і життю кооперативи, в її успіхах і неуспіхах. Коли-ж кооператива, яко самостійна організація, буде зліквідована, то ця самодіяльність зменшиться і населення села засне в „благоденствії".*)

Нарешті господарська міць і маєтковий стан нинішніх окремих кооператив є ріжні і це не дасться так легко узгіднити і обєднати. Крім того може виникнути богато труднощів з того, яке саме село вибрати за місце осідку кооперативи, бо тут може бути богато аргументів за тим або другим селом.

Так би виглядали аргументи „проти" злиття кооператив. Але існує також багато аргументів і „за" таке злиття. Перше за все аргумент господарський, який в нинішній скрутний час має велике значіння і який вплине на організованність та здисципліновaність кооперації взагалі.

*) В мойому проєкті сказано, що в селі, де є філія, твориться місцева крамнична контрольна комісія, котра вестиме догляд за крамницею. Так само все давніше надбання, як будинок, інвентар і т. д. остає на місці; отже живий звязок з кооперативою ані трохи не переривається. *К. Коберський.*

Далі заможніша кооператива може більш інтенсивно і пляново повести культурно-освітню роботу на селі, ніж кооператива слаба.

За допомогою фузії кількох кооператив в одну, проломиться лід консервативности нашого сільського населення і відкриються для нього ширші горизонти по за своєю дзвіницею, а це є в кооперації дуже потрібне, щоби не здержувати якимись рямцями її розвитку і ширшого розмаху. Населення мусить привчиться цінити кооперацію і любити її, як таку, а не лише свою кооперативу.

Що-ж до маєткового стану, то тут жадної небезпеки чи кривди ні для кого не буде, бо кожна філія буде мати свій рахунок і її майно залишиться і на далі в селі, як це було досі. Все буде залежати від того, як справу зорганізувати.

Нарешті що до самодіяльности населення, то вона не буде нічим обмежена, якщо справа буде правильно організована. Кожне село складає окрему секцію кооперативи і рішає всі свої місцеві справи, оскільки вони не виходять за рамки загально принятого для цілої кооперативи пляну. Так робиться нині за границею, так може робитися і у нас. Зате діяльність такої секції буде переводитися більш послідовно і пляново, бо буде керуватися більш свідомим проводом з централі кооперативи.

Чи багато це змінило би в загальній системі нашої кооперативної організації? Думаю, що небагато. Кооперативи сільські були би трохи вище підтягнуті до своїх повітових надбудов. І тільки. Все інше лишилося б по старому, а це не є наш ідеал. Правда, в останній час у нас появилася мало обгрунтована думка про творення великих районових союзів замісць нинішніх дрібних і слабих. Це є те саме, що пропонує др. Коб. зробити з кооперативами І ступеня, замісць дрібних створити трошки більші. Як одна, так і друга думка є лише невеликим коректівом до нашої дійсности і коли їх можна було б приняти, то тільки з певним застереженням, яко переходову ступінь до тої системи кооперативної організації, яка нині є принята майже у всіх країнах Західної Европи, до системи двохстепенної. Про це я дрікладно писав на сторінках „Кооп. Респ." і тут повторюватися не буду. Скажу тільки, що при справжній двостепенній системі організації відпаде багато труднощів, що можуть повстати при переведенні в життя проєктів дра Коб. і проєкту створення великих районових союзів, — труднощів організаційного і торговельного характеру. Не буде тоді питання про те, яку місцевість вибрати осідком кооперативи (а тільки про них буде інша мова), бо цей пункт визначить сама справа, а в першу чергу умови комунікаційні. Значить система буде така: у Львові єдина централя (якою на мою думку могла би стати при відповідній реорганізації Народня Торговля), а на місцях великі районові кооперативи з місцем осідку при великих залізничих стаціях з більшою чи меншою кількістю філій по селах і містах. Тоді зникло би само собою питання про недоцільний і просто непотрібний поділ нашої споживчої кооперації на „сільську" і „мійську", чого майже ніхде немає, крім нас. Одначе, я не був-би за проєктом Теребовлі, щоби творити по одній великій кооперативі на цілий повіт. Напевно і в теребовельськім повіті можна створити кілька кооператив при більших комунікаційних пунктах замісць одної в Теребовлі.

Правильно переведена двостепенна система нашої кооперативної організації це — пісня не близького майбутнього. На перешкоді її переведенню стоять і стоятимуть ріжні обставини, але в першу чергу люде, себ-то ті, що керують кооперацією. А це побороти буде найтяще. Тому, як частину переведення майбутнього викінченого пляну, можна рекомендувати проєкт д-ра Коберського про оздоровлення і зміцнення наших кооператив за допомогою злиття їх по кілька до купи. Думку ж про створення великих окружних союзів, як нереальну і нездійсниму, треба відкинути згори, хіба що зєднувати по 2—3 союзи в один, коли вони не виявляють здібности до самостійного існування. Але і це, як і в низових кооперативах, треба розглядати лише, яко міру тимчасову і переходову до більш досконалої системи організації.

Гордій Няньчур.

Чи є у нас ґрунт для творення садівничих кооператив?

Сто кг. середньо добрих яблок коштує в січні 1931 в роздібній продажі 200 зл., гірших 150 зл. Сто кг. жита можна купити вже по крамницях за 10 зл., — або за один корець яблок можна набути 15—20 кірців жита, за 5—7 кірців яблок цілий вагон жита, а як хто воліє, то морг гарного, справленого поля. Це не казка, а жива правда.

А на полях селян далі зеленіє вузькими загінчиками жито і пшениця і овес, хоч агрономи і економісти вже від яких двох літ бють на трівогу іза зміни способу тутешнього господарювання. Гідне подиву і жалю це назадництво нашого селянина й його впертість у неприниманні нічого, що вносилоби европейського духа в його господарювання; воно варте дійсно куди кращої справи.

Як у кожній іншій, так і в садівничій ділянці остало в нас все по старому. Про роздобуття добрих родів овочевих дерев наш селянин не думає, а про ті недобитки миршавих яблінок, які остали ще по війні і зимі 1928/29, зовсім не дбає. Аж моторошно робиться і бере досада.

Та — скаже хтось — таке відношення цін на овочі й інші витвори села, як є зараз, не все буде, особливож тоді, як би дивним дивом дійшло до того, що всюди завелось-би багато садів з вартісними овочами. Правда! Садівництво не буде мабуть ніколи таким поплатним промислом, як цими роками, і кожний, хто, основуючися на теперішній виїмково корисній торговельній конюнктурі на овочі, робив би собі широкий розрахунок на далеке будуче, мігби грубо помилитися. Та всетаки всякі дані, основані на досвіді цін в нормальних часах, кажуть догадуватися, що управа доброї садовини виплатиться на 200—400% ліпше, як управа навіть дуже поплатних пільних ростин, про що може переконатися кожний недовірчивий, прочитавши уважно який-небудь добрий підручник садівництва.

Ризика ізза надпродукції добрих овочів нема чого боятися. Зі зростом культури кожного народу росте у нього (ізза збільшення попиту на вітаміни) запотребування на всякі овочі при

рівночасному спаді запотребування на мучні продукти*). В додатку на землях Польщі, Німеччини, скандинавських і надбалтийських країв північної Московщини і частинно України, отже на землях, обіймаючих більше, чим половину Европи (а навіть Евразії), є відносно небагато таких районів, що надавалисяби добре для закладання садів. Навіть при повному використанні під культуру овочевих дерев всіх пригожих до цього земель, що є майже немисливе, великої надпродукції цього товару нема чого боятися; в кожному разі надпродукція добрих овочів — це річ ніби далекої будуччини. Коли з садів, заложених до яких 20-ти літ і порохна вже не буде. Впрочім — на перекір загальній думці — овочі, це товар, що на випадок потреби дасться найдовше з усіх продуктів переховати в перерібці на овочевий алькоголь, мармеляди і овочеві консерви та дає широкі можливости перечікувати час евентуальної овочевої крізи, зискуючи при цьому на вартості вже як продукт промисловий.

Садів в широкому і культурному значінні цього слова у нас не було і нема, оскільки не врахуємо тут тих кілька тисяч, а може лиш соток вартісних овочевих дерев, розкиданих по широкій території, посаджених ріжними аматорами — переважно інтелігентами — давніще і тепер, а тимсамим нема у нас ще тепер поважного підкладу під розвій садівничих кооператив в широкому розмірі. І оскільки можна говорити про наладжування кооперативного збуту для овочу, що є у нас вже під цю пору, то можемо мати на гадці тільки боротьбу з визиском піднаємців садів і приватних торговців овочами і збут овочів у краю, де ще є дуже поємний ринок збуту на ріжний овоч. (В роках 1924—1928 Польща привезла зза границі за 158 міліонів золотих овочів і їх перетворів. Мито на свіжі яблока виносило 258 зл. від 100 кг. на перетвори овочеві 430 зл. від 100 кг., а від всіх інших свіжих овочів 430 зл. від 100 кг. — а це було причиною великого зменшення привозу цього товару до Польщі). Про наладнування заграничного вивозу овочів вже тепер не може бути й мови ізза малої скількости доброго на вивіз, вдодатку не уодностійненого товару і такий вивіз мусів-би виказати відємний білянс, відбираючи у людей на довгі роки охоту до праці в цьому напрямкові і не виправдуючи вложеної в нього праці і надії. Що знова торкається справи наладнання в краю кооп. збуту тих овочів, що у нас є зараз, то це крихітку непевна справа, в кожному разі складна. Сади у нас лихі, в добавок дуже проріджені, а людей тисне всякого роду біда і нужда. З овочем мається і ще довго буде матися справа так, що кого тисне біда, той продасть його ще на деревині, як завязок, а хто розумніший і менше легкодушний, той оставить його певно на зимову пору і узискає за нього добру ціну, розпродуючи в роздріб. Садівнича кооператива, що не була-би в силі в початках розвою давати витворцям овочів більших завдатків на збір, не могла-би багато в цьому стані змінити і ідея творення таких кооператив ледви чи має тепер здорову атмосферу для себе вже з чисто матеріяльного боку. Будова магазинів і наладнання адміністраційного апарату ляглиби від самого початку на ті кооперативи надто великим тягарем, щоби вони могли

*) Свідчать про це статистичні обчислення (гл. прим. діяграму спожиття в Німеччині перед війною і по війні, Кооп. Респ. ч. 4. за 1930. р.). Свідчить про це також факт, що Европа, навіть Польща, довозить вже масово яблока і сливки (та їх консерви) з Каліфорнії, сливки має Польща з Балкану і т. д. Редакція.

поважніше заважити на матеріяльному добробуті членів. (Зовсім краще представляється справа заложення кооп. фабрики овочевої мармеляди — та на це тепер не пора ізза браку грошей).

Більше чим половина повітів, заселених Українцями в Польщі, надається дуже добре, а з осталих друга половина частинно під управу ріжних родів садовини; а будучність кращого матеріяльного завтра тої части нашого народу, як маси, лежить на дорозі повного використання садівничо-скотарських можливостей, як підставового жерела доходу. Не старатися використати природніх, добрих прикмет нашої землі під управу садовини булоби великим нерозумом і основною ошибкою. Та з цею справою у нас якось так тихо, що аж дивно. Одна дві статті річно в „С. Господареві", неповязані із собою, відірвані зусилля кількайцятьох сільських інтелігентів, селян та трьох-чотирьох агрономів в цілому краю, дві-три великі шкілки овочевих дерев, що не мають збуту — от і все, що в тій ділянці робиться. А розумне садівництво потребує більше, чим котра-небудь інша ділянка господарства, пляномірного і річевого ділання, оскільки воно має дати в будуччині поважні, дадатні висліди. І вже сьогодня нам треба докладно застановитися, як повести цю справу, щоби не прогавити нагоди поставити її відразу на сильному й широкому підкладі, памятаючи весь час про те, що якість товару буде в цьому разі міродатною для успіху справи взагалі, а її скооперування позволить лише на можливо найповніше використання ринкових можливостей.

Вибрати з великої кількости овочевих дерев найвідповідніші для нашого клімату і землі, зглядно для всіх многих родів нашої землі — це річ овочезнавців з „С. Господаря", чи там інших, і я не беруся і не чуюся в силах про це говорити. Овочезнавча література відносно давніх галицьких, а частинно і полуднево-волинських повітів досить багата і оперта на широкій практиці знавців, і ця справа не виявить мабуть великих труднощів. Впрочім вона напів розвязана давним виділом краєвим і тепер мабуть не багато-би в тій розвязці треба було змінити. Може лише звузити можність вибору в цілі більшого уодностійнення товару. В кожному разі при перепровірці мусіли-би овочезнавці побіч сорту, ваги, вигляду і смаку овоча, часу і способу його дозрівання, відпорности на хвороби дерева і овоча, нормальної плідности і зросту дерева, видержливости дерева на мороз і овоча при транспорті узгляднити також питання про припускаємий попит на той овоч на культурних ринках і про його торговельні властивости взагалі.

Серед нашого народу є природній нахил до садження овочевих дерев і лише низький рівень культури селянської маси спричинив, що наше садівництво виглядає нині так погано. Уміння використати той природній нахил нашого народу могло-би в високій мірі помогти йому матеріяльно двигнутися в будучому, і дороги до цього уміння ми мусимо вже зачинати шукати. Не перечу, що саме на цій дорозі ми здибаємо дуже багато і то поважних перешкод, та це ще не причина, щоби зі страху перед вовком не йти в ліс.

Не займаючися вичислюванням вже існуючих і будучих труднощів, та такихже сприятливих моментів для праці будучих садівничих кооператив — хочу на цьому місці представити, як я уявляю собі початок організації садівничої діяльности серед нашого народу в приноровленні до всіх наших теперішніх культурно-грошових обставин.

На сам початок мала-би і фахово-господарська і кооперативна і навіть політична преса приготовляти через якийсь час податливий для цеї справи грунт, бо без такої підготовки і то сильної буде трудно обійтися. (Ми все легковажимо пресу — і це один з наших головних гріхів). По такому підготуванні і частинному притягненні до цеї роботи можливо найбільшої кількости людий, основується одну велику садівничу кооперативу — самостійну, до ніякого іншого товариства не привязану. її членами стають по можливости всі господарсько-споживчі кооперативи з надбудовами, кружки С. Господаря з філіями і всі інші правні тіла з уділом по 5 зол. та фізичні особи з ділом по 1 зол.*). Членів вербують рівночасно всюди на зазив С.Г. в порозумінні з радою новоповсталої кооперативи агрономи, які є при союзах кооператив, а де таких нема, делєговані радою кооперативи або С. Г. особи - знавці, призначаючи на це окрему туру поїздок з відчитами (найкраще при нагоді Заг. Зборів кооператив), розреклямувавши її вперід, як слід, особливо між сільськими любителями садівництва після заздалегідь зладженого докладного списку. Одним кооператива улекшить набування однородних щеп з приватних шкілок, узискуючи в користь членів відповідний рабат, а для других, що хотять дістати щепи по дешевшій ціні, заводить осіню тогож року свою овочеву шкілку. Вже при вписуванні в члени кожний член замовляє певну кількількість щеп такого сорту, які йому пришле за 4 роки садівнича кооператива по ціні власних коштів + 10% зарібок (дуже малий як на шкілку дерев) з тим, що ціна одної щепи не сміє переступати квоти скажім 1·25 зл. — бо такий менше-більше, а навіть дещо менший є власний кошт щепи у великій шкільці. Як завдаток, складає член крім уділу і вписового 50% здогадної вартости щеп, які будуть йому пізніше доставлєні. Зібраний капітал в членах, грошах і замовленнях дасть можність розглянутися в пляні дальшої роботи що до шкілки овочевих дерев, в яку вкладає кооператива всі гроші — уділи й завдатки на замовлення. При такій розвязці справи — будуча шкілка, в переносному значінні кооператива, зискала-би поважний підклад до самостійного існування і самовистарчальности. Після мойого обрахунку (який не претендує на непомильність), при зібранні замовлень на 200.000 штук щеп кооператива була-би вповні самовистарчальною; при меншому замовленні старчило-би гроший на все, крім оплачення поважного фахівця і початкуюча кооператива через те кульгалаби до часу стягнення других 50% належитостей за щепи по випущенні їх в світ зі шкілки. В кожному разі той хвилевий недобір — а може і не було-б недобору — не був-би такий поважний, щоби не можна було його побороти навіть серед наших тяжких обставин. (При розрахунках я обчислював роботи в „акорді"; в кооперативі - шкільці платні: 1 агроном 1 огородник і 1 книговодець — касієр; контрольна комісія повнить функції безплатно в перших 4-ох роках).

Це був-би початок. Заки зачнуть родити випущені кооперативою щепи можна — маючи вже практику — повторити те саме ще раз,

*) Кооперативи стоять твердо лише тоді, коли основані на прямому господарському заінтересованні членів. Який тут інтерес мали-би перечислені правні особи — не знаємо. Крім того досвід з т. зв. мішаним членством переконав нас (на прикладі деяких централь), що з цією системою треба раз на все покінчити, а не творити на цій основі ще нові організації. Редакція.

не забуваючи при цьому через весь час вщіплювати в членів поняття, що лише добре ведений сад дає поважні прибутки. (Можливо, що вдалосяби знайти досить передплатників на спеціяльний садівничий часопис. Хоч-би місячник).

Як зачнуть родити перші щепи, тоді вже можна буде приступати до поважної роботи, бо буде матеріял, коло котрого варта буде позаходитися і над яким праця може дійсно дати поважні наслідки. Як буде добра садовина, то створення сильних садівничих кооператив для збуту овочів буде річю легкою до переведення.

Як-би вони мали виглядати — про це ще нема що говорити, бо це пісня будуччини; в кожному разі представляю собі їх, як більші районівки, щось на взір районових молочарень, що побіч збуту овочів займалисяби також і збутом кращих продуктів, а може навіть збіжа.

Що навело мене на гадку писати цю статтю?

Нічого інше, лиш страх перед передчасним творенням вже зараз кооператив для збуту земних продуктів нашого сільського господарства, що зачинає обережно проповідувати кооп. преса. Не перечу, що тут і там найшлисяби дані для створення таких кооператив, та вкладання великої енергії в цю справу зараз уважаю передчасним. Це моглиб бути хіба сухітничі кооперативи, що вже з самих початків кульгалиби з ріжних причин, а далі їх лікування зневірилоб не одного в удатність справи творення кооператив для збуту сирих плодів села взагалі. Перше йти поволі і обережно, як опісля нарікати і зневірювати маси в успішності кооперативного будівництва. Все у свій час!

В. Зєлик.

НАУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ.

Раціоналізація бюрової праці.

Організація річевих засобів.

1. Розміщення кімнат та їх освітлення. Раціональне використання простору грає велику ролю в продукційних підприємствах, нпр. при питанню уставлення машин, транспорту, зокрема внутрішнього, м. ін. також для конвеєрової системи і под. В конторі справа значно простіша, бо предмети тут більш одноманітні та можливі до переставлювання.

Найважніше тут питання: централізація чи децентралізація, себто чи бюрові праці мають відбуватися в можливо якнайбільших салях, скупчені, чи краще їх порозкидати по більшій кількости порівнюючи менших приміщень. За скупчення промовляють такі мотиви: заощадження коштів будови і внутрішньої комунікації; усунення зайвої біганини поміж поодинокими бюрами, гладший обіг писем поміж ними. Дальше, кращий перегляд і контроля праці, сугестивний вплив доброго прикладу. Плянове використання богатьох машин теж вимагає скупчення і можна помітити, що чим їх більше, тим місцева централізація теж більша. Проти такої централізації можна навести: трудности з рівномірним розпределенням світла, шум, що перешкоджає сусідам при праці,

довірочний характер деяких розмов і предметів, праця з цінним матеріялом, своїм і чужим.

В практиці очевидно буде компромісове вирішення цього питання найкращим бо навіть трудно собі уявити нпр. 100%-у централізацію в одній салі. В державних і комунальних установах переважає мабуть просторова децентралізація — для кожної особи або хоч функції по можливості окрема кімната; в підприємствах переважає нахил до централізації. Нпр. великі салі, але попереділювані перегородками. Це з господарського погляду доцільніше. Гуртувати треба однорідні й своєрідні викони; відділи, що мають зі собою більше до діла, давати поруч, а ті, що більше з публикою — на периферію.[1])

Поза тим слід звернути увагу на положення бюра (краще не до вулиці), на воздушність, вітрення, опалювання (при тому подається ріжна нормальна температура від 10°R до 16°R), чистоту і випорошування, на спокійні, ясні барви стін і простоту малюнку та подібні подробиці.

Освітлення може бути природнє: з гори, з боку; евент. комбіноване, або штучне, а тоді треба розріжняти загальне освітлення та освітлення певного місця праці (спеціяльне). Для першого ліпше декілька сильних лямп, ніж більша кількість слабих; воно вимагає також тіней. Спеціяльне освітлення з природи речі може й важніше, але поруч загального. Нпр. для пишучої машинки дуже вигідно давати по дві малі подовгасті жарівки (Metallfadenlampen) по обох сторонах концепту, уміщеного очевидно на відповіднім стояку. Настільна лямпа повинна бути рухома, щоби її переставляти чи знижувати відповідно до потреби.

2) Бюрове влаштування повинно відзначатися простотою і доцільністю. Ніяких меблів, що не мають прямого звязку з працею! Так само зайвими є ріжні декораційні предмети. Меблі можуть бути найкраще гладкі з ясного дерева чи металю. Перед їх розміщенням доцільно зложити плян на краткованім папері, куди й врисувати їх до остаточного вміщення. Розуміється, що переносити меблі не вільно без дозволу завідуючого. Про форму й величину меблів рішають: лікар, психотехнік і організатор, щоби вони відповідали не тільки вимогам річевим, але й вимогам людського організму, щоби звести до мінімум чинники, що прискорюють втому, нпр. нездорове сидження. Також розміщення меблів мусить відповідати вимогам процесу праці. Дуже добре, коли меблі по можливості можна розкладати і складати, коли їхні частини нормалізовані так, що легко можна їх вимінювати, нпр. частини писарського стола, коли врешті вони збудовані так, що їх можна з ростом установи збільшувати і розширювати.

а) *Шафи* повинні визначатися теж такою пристосовністю. Нпр. на бібліотеку, а подібно також і для картотек вистарчить купити невелику модерну шафу; коли ж потім треба більшої, то просто пришрубовується, завдяки відповідному урядженню, нова частина в гору, або в бік до ширини. Шафа росте з підприємством. Якщо доводиться часто перед нею працювати, то добре передбачити висувальні дошинки на відповідній висоті, на яких саме й пишуться або викладаються па-

[1]). З цього погляду доцільніше розміщення відділів в американських банках ніж в европейських.

пери. Шафа мусить мати й замкнення; ролєти ліпші ніж двері, бо не вистають і не забирають місця, коли шафа отворена.

б) *Крісло* мусить мати відповідну висоту і гігієнічну будову, себто щоби в нім можна було сидіти прямо, а при тім все таки вигідно опертись. В Америці опираються, не тільки на образках, але й в дійсности. А що до висоти, то при допомозі клецків ріжної висоти примірюють відповідне крісло для нового урядовця, незалишаючи це випадкові. Питання зручного крісла важне для машиністів і взагалі для кожного писаря. Найліпше коли верх можна обертати довільно і підшрубовувати відповідно до потреби як саме крісло, так і заднє опертя.

в) *Стіл* є найважнішим предметом бюрового влаштування, бо це властиве поле праці бюрового урядовця. В першу чергу треба було вичислити і досвідом переконатися що до його найвідповіднішої висоти, форми, будови і.т.д. Німецька норма узгляднює відношення боків столової плити 1:2, конкретно 80×160. Поверхня гладка, немає жадної „надбудови". За те під плитою відповідні шуфлядки. Всі складові частини стола точно нормалізовані, себто їх виробляється тільки в розмірах, визнаних нормою за найліпші. Відси далекойдуча виміняльність частин. Нпр. внутрішні стіни мають у відступах по 10 mm карби, так що можна всувати шуфлядки ріжної висоти, нпр. одну високу, три низькі, дві рівні, 4—5 низьких і.т.д. залежно від вимог праці. Стіл догідний для одної праці через просту виміну шуфлядок стає зручним для другої. Напр. по вставленні глибоких шуфлядок надається для більших картотек. Таким чином можна відповісти особливим вимогам ріжних праць без основної перебудови. Переходячи на нове місце праці, себто до нового стола, урядовці можуть перенести зі собою шуфлядки, ніякого вигортання річей тут не треба. Зокрема це зручно, що до шуфлядок на прибори, коли в деяких підприємствах вони (і шуфлядки і прибори, що в них) однаковісенькі.

Зосередження матеріялу праці вимагає, щоби він весь находився на досяг руки працюючого, щоби той навіть не потребував вставати з місця, коли має сягнути по якійсь предмет. Це відноситься передусім до конструкції самого писарського стола; але також до розміщення інших предметів, як скрині з картотеками і под., довкола працюючого. Організаційний хист, але й високо розвинена техніка бюрового приладдя вирішують цю проблєму. Що до самого стола, то зосередження досягається тим, що він повинен помістити якнайбільше матеріялу. Тільки не на поверхні, евент. при допомозі „надбудови", якої сьогодня вже ніде не вживають. Поверхня має бути рівна і безумовно вільна від усякого балясту, яким є очевидно і дуже навіть нераз необхідні річи. Оскільки в актуальнім процесі праці вони непотрібні, їх треба розмістити під плитою стола, де інакше простір марнувався би зовсім. На місце горизонтального розміщення, що необхідне тільки для найбільш уживаних предметів, приходить вертикальне (прямовісне) розміщення. Матеріял і частина засобів праці находиться хоч не на столі, але все таки на досяг руки і в такім порядку, щоби в кожній хвилі можна їх виймати. Нпр. краще переділка на печатки, ніж відомий стояк на столі.

Складати паперовий матеріял треба теж вертикально, бо тільки тоді уникнеться порожніх прогалин і непорядку, як при складанню горизонтальнім штука на штуку, тільки тоді приблизно цілий простір можна використати доцільно. Тоді також неможливо давати

папери як будь на верх, тільки муситься їх уложити в порядку (примусовість пораднішого складання).

Шуфляди бувають ріжні та негодяться кожна для кожної мети. Нпр. коли всі однакової величини — то одні будуть переповнені, інші можуть показатися надто просторі. Тому доцільно припасувати завсігди їх розміри до даного призначення, а це вдасться тільки тоді, коли виконання стола і його частин буде нормалізоване та як що визначатиметься далекойдучою пристосованістю. І на столі вертикальне уложення краще від горизонтального, коли ходить про більшу кількість матеріялу; нпр. коли папери треба сортувати на більше родів, тоді стояк на почту ліпший від кошика.

Порядок. Предмети, зокрема на столі, мусять мати визначений порядок розміщення відповідно до льогіки їх уживання при праці. Отже нпр. частіше вживані блище, рідше вживані дальше; папери в роботі ділити на групи : вхідні папери, денна робота, пенденції, (справи відложенні), полагоджені. Дальше розміщення робиться в залежності ще й від того, котрою рукою береться дотичний предмет, тому мабуть більше на лівій стороні, бо права занята писанням. В кожнім разі необхідна тут постійність порядку, його незмінність. Предмети завсіди мусять лежати на раз вибранім місці, бо тільки це дає змогу находити їх на сліпо, майже не дивлячись, автоматичними рухами, з найменшою витратою часу та енергії. Це заощаджує і фізичну силу (зайві рухи мязів) і психічну (внутрішня готовість, непотрібність думати і відриватися таким чином від властивої праці). Розшукування є найгіршим ворогом плавної бюрової праці. Зміна розміщення приневолює до зміни звички і перешкаджає автоматичності рухів. Отже кожний предмет на своїм нормальнім місці, себто найпрактичнішім, при чому очевидно тих предметів не сміє бути надто багато. Тільки те, що дійсно необхідне! Зокрема не можна дозволити, щоби на столі громадились папери. Стіл є на працю, на писання, але не є на склад і громадження паперів; все, що тільки полагоджене, повинно йти якнайскорше геть (пор. внутрішню почту, вихідний кошик).

Конкретне розміщення предметів на столі може бути ріжне, в залежності від роду праці та влаштування. Нпр. стіл у дирекції. По середині підкладка на писання. (Але є новіший погляд, що підкладки непрактичні, що найкраще дати на стіл відповідне лінолєум, на якім добре пишеться і яке можна вигідно змивати). Вправо від підкладки чи поля до писання, в дальшому ряді стояк на самопишуче перо, зглядно каламар і стояк на пера. (Новіша тенденція є виключити чорнильниці. „Каламар належить до музея. Завтра вже будуть його згадувати, як сьогодня згадують посипування піском. Це тому, що намочування пера є зайвим рухом, який відтягає від властивої праці; таких рухів при писанню безліч, тоді як самопишуче перо краще відповідає принціпові підготованости засобів до виконування дотичної праці. Наповнювання пера може діятися ще до початку праці, найкраще менше кваліфікованими силами, як механічний процес). На ліво прилад до висушування попсаних паперів і тягарець, евент. скомбінований ще з іншим призначенням. На право бльочок на замітки. Між ними буває багато термінових. Для відтяження памяти працюючого бувають теж інші способи зосередження термінової справи. Прилад „Горо-мемо“ полягає на тому, що його наставляється на всякі потрібні години, в які директор має чи кудись іти, чи щось

полагодити, чи подібне. Відповідно, перед таким „терміном" прилад звонить, появляється червоний сигнал і звертає увагу працюючого на наближаючийся термін. Накручується прилад раз на тиждень.

Побіч стояка на перо може стояти подушка на барвлення і стояк на штемплі, але може доцільніше дати їх до шуфлядки. В правій горішній шуфлядці наскіс вложена дощинка з жолобцями на олівці, поруч гума, ножички, спиначі і т. д. Клей, нпр. арабську гуму, можна поставити за стояк на пера; лямпу зовсім узаді. Телєфон, диктувальну машинку і под. можна дати на ліво, але можна теж умістити на складальнім продовженню плити стола (Klapptisch). *) По лівій руці взагалі може прийти більше, річей бо права занята писанням і не повинна надто часто відкладати перо. В ліво, взаді кошики чи переділки на вхідну і вихідну (внутрішню) почту. Пишуча-машинка може находитись на продовженні стола або на окремім столі. Вже не до стола належать годинник і календар, тільки на стіну, подібно як діяграми і статистики. Так собі уявляє практик-фахівець стіл у дирекції, інший хотів би, щоби поверхню стола можна було простим рухом спустити, зсунути в долину, так щоб при відвідинах чужих осіб директор не потребував закривати якось окремо чи давати кудись речі, яких чужі не мали б бачити. Але тоді очевидно розміщення предметів мусіло би бути трохи інакше, а їх взагалі — мабуть менше.

Порядок внутрі стола може бути нпр. слідуючий. В середині мусить залишитися вільна прогалина, щоби було досить місця для ніг при вигіднім сидженню. Тут залишається місце тільки для одної неглибокої шуфлядки, до якої найкраще давати приватні предмети працюючого. Це тому, що він все таки матиме потребу вложити кудись деякі предмети особистого вжитку, а з другої сторони середня шуфлядка надається до того найліпше, бо при її отвиранню працюючий мусів би посунути стіл узад, значить матеріялів до властивої його праці туди давати не слід. Шуфлядка повинна бути на окремім замку, але часто це комбінується з центральним замкненням, себто конструкція всіх шуфлядок така, що замкнення середньої, замикає (не засуває) всі. Один ключ у працюючого, другий ключ очевидно в центральної вищої інстанції. Горішня, права шуфлядка найдогідніша для приборів до писання (також ліній, штемплів, ев. ще примітки, термінова картотека, евент. прилад до книгування, коли прописове, або хоч плити для цього — словом те, чого працюючий найбільше вживає, як знаряддя своєї праці). Прибори найкраще держати в двох скриночках, горизонтально положених одна на одну (нпр. розміру 150×230×40 mm, з тонкого (5 mm) дерева; з них одна для біжучої потреби, друга резервова. Зокрема, коли пишеться самопишучим пером і відпадають каламарі, таке вміщення доцільне. В нищій шуфлядці на право нпр. підручна реєстратура, де зложені папери, що до яких треба ще інформуватись, поговорити, знова кудись їх предявити, дальше обіжники, інструкції, приписи і т. д., евент. готові комплєти формулярів, найчастіше вживаних. В лівій, горішній шуфлядці формулярі, друки, яких уживається, але не так дуже часто; менше, хоч може правильно вживані — очевидно взаді. Перегородові стіни і тут добрі.

*) Такий Klapptisch може служити, як стіл для диктування, до вираховувань зокрема машиною, для пишучої машинки і под.

Кіш на непотрібні папери належить теж до урядження місця праці та повинен находитися все на тім самім місці, яке може бути навіть зазначене на підлозі.

Постачання стола матеріялами в американських підприємствах спеціяльно зорганізоване. Перед заведенням такої організації треба зажадати від усіх урядовців, скільки чого вони зуживають і в якім часі. Відповідно до того і може дальшого досвіду визначується тижневе запотребування (формулярів, матеріялів, тощо) і загортається в опаску, на яку приходить число внутрішньої почти так дотичного стола, як і централі постачання. Для кожного стола виставляють постачальну картку, де зазначений приписовий зміст коробочок з приборами і матеріялами. Її переховується в шуфлядці; — на звороті її накреслений плян розміщення предметів на столі, на основі якого рано порядкують ті предмети (отже не робить цього сам урядовець, тільки находить рано все в підготованім стані). Коли вичерпається запас в одній скринці, то є ще друга з запасом теж на тиждень; постачальну картку і опаску дає урядовець до почтового коша. Контроля що до згідности карток і запасів робиться, що тижня. Подібно в головнім складі матеріялів. Що до подробиць, то можна згадати нпр. олівці. Їх загострується на обох кінцях, бо таким чином служить довше без нового гострення, трудніше дати його до кишені, не вкладають другого кінця до рота. Постачальня дає всі олівці машиново загострити або вимінює на нові.

До речі: з новинок в цій ділянці можна згадати в цім звязку про олівці з паперовим обкладом замісць деревляного, який урізується чи відривається в правильних відступах, та про машинки до гострення олівців зі шміргель-папером замісць ножів до гострення; вони ніколи не ломлять вістря олівця і можна їх наставити на довільно грубі чи тонкі вістря. Відпадає в них очевидно також гострення ножів.

Наш розділ про стіл, як місце праці; та про інші частини влаштування дає тільки загальні напрямні; для особливих призначень треба очевидно іншого урядження. Зовсім виломлюється нпр. з під таких норм улаштування кімнати — „передпокою“ — призначеної для відвідувачів; це не має буги почекальня в розумінню чогось будь як урядженого, де відвідувач має сидіти в отупінню не знати як довго, тільки кімната, де стороннього приймають, яка вміє його ввести до атмосфери праці в підприємстві та зробити на його корисне враження. Тому: діяграми і образки на стінах, календар (з правдивою датою!) точний годинник, телєфон. Меблі не розкішні, але пристосовані до вигідного посидження, а не до праці.

Р. Димінський.

ХТО ЧИТАЄ ЧАСОПИС, А НЕ ПЕРЕДПЛАЧУЄ,

той не цінить, не шанує чужого труду і добра!

ВІДНОВІТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ВИРІВНЯЙТЕ ЗАЛЕГЛОСТИ!

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

ВАЖНА ПОДІЯ.

„Рідна Школа" заводить в себе обовязкове навчання кооперації!

Приходиться зареєструвати цей дуже відрадний факт.

У звідомленні Т-ва Рідна Школа за р 1929—30 на стор. 24. читаємо:

„Для підготовки молоді до практичного життя й праці с е р е д і д л я с в о г о с у с п і л ь с т в а *) ухвалила Головна Управа завести у всіх школах Р. Ш. обовязкову науку кооперації, п о ч и н а ю ч и в і д ш к. р о к у 1931-32. З кінцем ц. (біж.) шкільного року має відбутися зїзд рідношкільного вчительства для вислухання рефератів та обговорення методів навчання кооперації".

В звязку мабуть з цією постановою ухвалено на зїзді „Рідної Школи" дня 25.III.28 р. відбути практичний курс підготовки педагогів, що малиб вести виховання молоді по школах в кооперативнім напрямку.

Рішенням Гол. Управи і Зїзду Р. Ш. придаємо велику вагу — якщо тільки будуть виконані і то в дусі дійсно кооперативному.

Звичайні річні Загальні Збори „Маслосоюзу" відбулися 26 березня 1931 р. при участи 165 осіб, з чого було 64 делегатів кооператив, а решта представники та делегати інших установ, преси й гості. Між 64 делегатами кооператив було 36 від районових молочарень, 23 від молочарсько-торговельних кооператив і 5 представників централь. (Про перебіг збору гл. Г.К.Ч. ч.14 за б. р.) Останній рік був 27 роком діяльности „Маслосоюза" від початку його існування і 7-им роком повоєнної праці. Не зважаючи на ріжні несприятливі, переважно зовнішні обставини для праці, наша молочарська кооперація всеж таки виказалася поступом на перед, до кращого, маючи змогу похвалитися реальними здобутками. Передовсім це відноситься до експорту масла, котрий за рік потішаючо зріс, а саме більше ніж подвоївся (103·3%); в 1929 році вивіз „М·С". 399.295·30 кг. масла за кордон, а в 1930 р. 812·873·60 кг. при менше сприятливій конюнктурі на зовнішніх ринках. Ефект вивозової акції буде ще більший, оскільки візьмемо на увагу спад загального вивозу масла з Польщі на 18·9%. Якість нашого вивозового масла не змогла ще дорівнятися якости масла тих країн, що цим здобули собі світову славу (прим. Данія), і тому наше масло при загальній знижковій тенденції впало в ціні більше, ніж приміром данське, але це не захитало поважно його позиції. Наше масло найбільше наблизилося було до ціни данського масла в березні м. р., а потім знова ціни розійшлися. Наша централя повинна і працюватиме в будучині ще більш інтенсивно для піднесення якости продукції, щоб іще свою позицію там зміцнити й піднести. Експортове масло підлягало обовязковій провірці в спеціяльному інституті. Контрольний інститут „Маслосоюзу" перевів 7.526 аналіз вивозового масла і видав 144 кваліфік. свідоцтв. На краєвому ринку збув „Маслосоюз" за мин. (1930) рік 1.350.314·12 кг. масла, що становить 62·44% достави. З цього на гуртовий збут припало 938.975·57 кг. або 43·41%, а на детайлічний 411.338·55 кг., або 19·01% достави — Експозитура М.С. в Катовицях продала 209.349·40 кг. масла або 9·67% всієї достави, з чого експортувала на німецький ринок 36.118·90 кг. або 1·67%. З кінцем 1930 року М. С. обєднував 244 членів; в тім числі районових молочарень 74, інших молочар. кооператив 11, молочарсько-торговельних 121, збірниць 24, інш. кооператив 12 та 2 госп.-культурні установи. Зріст членів (кооператив) виказав за рік тільки 12·44% тому, що М. С. радше переводив комасацію існуючих, а менше займався основуванням нових молочарень. Зросла поважно й достава масла до Союзу, досягнувши 2.169.178 кг, (в 1929 р. 1.615.374 кг). Отже зріст за рік виказує 34·28%. Посередничали в доставі масла до централі 8 відділів, з котрих найбільшею участею виказався львівський відділ, доставивши майже стільки, скільки вся решта відділів разом. Звідомлення пояснює цей факт тим, що в окрузі цього відділу поступила найбільш районізація. Найменше доставив Дрогобич. Найбільший приріст достави масла за рік виказав станиславівський відділ. (69·50%) а найменший приріст достави був у окрузі стрийського відділу (7·9%). Коли звернутися до кооператив, то побачимо, що на 30·76% зросло число кооператив з річною доставою поверх 10.000 кг. Таких кооператив було в 1930р. 68, що доставили разом 1.330.683 кг. (1929 р. 52 таких кооп. доставили 1.086 316 кг.) Кооператив, які в 1930 році доставили більше 90% своєї продукції, було 91, (в 1929 р. 89), від 80—90% — 50 (в 1929. 44). Разом 141 (133) кооперативи. Торги „Маслосоюзу" виносили в 1930 р. разом 12.218.476·14 зол. Рівняючи їх до

*) Підкреслення наші — Ред. К. Р.

Українська кооперація під

(Важніші стати

Групи кооператив	РІК	Загальна кількість коопер.	Коопер. узглядненних статистикою	Членів	Платних працівників в коопер.
I. Кооперативи споживачів:					
1) Союз споживчих кооператив „Народна Торговля у Львові	1928	1	1	5.743	164
	1929	1	1	5.867	154
2) Міські споживчі . . . кооперативи	1928	54	46	8.961	106
	1929	53	43	7.893	113
3) Будівельні . . . . . кооперативи	1928	—	—	—	—
	1929	1	1	54	1
	1928	55	47	14.704	270
	1929	55	45	13.814	268
II. Кооперативи кредитові:					
1) Центральний Кооперативний Банк у Львові	1928	1	1	555	10
	1929	1	1	548	10
2) Щадничо-кредитові кооперативи загальні (Укр. Банки) .	1928	50	49	46.312	78
	1929	109	93	61.843	70
3) Щадничо-кредитові кооперативи рільничі (Райфайзенки) .	1928	103	68	10.738	17
	1929	117	104	12·453	7
4) Щадничо - кредитові коопер. урядн. і інші	1928	—	—	—	—
	1929	5	4	761	3
	1928	154	122	57.605	105
	1929	232	202	75.605	90
III. Кооперативи рільників для закупу і збуту:					
1) Союз Кооперативних Союзів (Центросоюз) у Львові . .	1928	1	1	65	45
	1929	1	1	62	45
2) Повітові Союзи . . .	1928	36	34	1.304	259
	1929	39	33	1.861	345
3) Льокальні кооперативи для закупу і збуту (Спож.-господ.)	1928	1.795	1.650	149.339	1.870
	1929	2.281	2.158	210.171	2.509
	1928	1.832	1.685	150.708	2.174
	1929	2.321	2.192	212.094	2.899
IV. Кооперативи молочарські:					
1) Краєвий Молочарський Союз (Маслосоюз) Стрий — Львів.	1928	1	1	201	89
	1929	1	1	217	113
2) Молочарські кооперативи .	1928	301	276	37.765	476
	1929	121	118	16.762	230
	1928	302	277	37.966	565
	1929	122	119	16.979	343
V. Інші кооперативи:	1928	50	39	9.761	99
	1929	55	41	9.737	36
Разом всі групи:	1928	2.393	2.166	270.744	3.213
	1929	2.785	2.599	328.229	3.636

*) В 1929 р. з групи молочарських кооператив перенесено до інших груп, оператив, у котрих торги молочними продуктами уступали торгам споживчими і індля 1929 р. зменшення так молочарських кооператив, як і білянсових сум та торгів. продуктами. При 191 кооперативі для закупу і збуту існували молочарські відділи дуктами 158 кооператив для закупу і збуту, при яких існували молочарські від-

Польщею в 1928 — 1929 р.р.

стичні дані).

Вплачені уділи	Фонди резервові	Чужий капітал крім вклад. ощадн.	Вкладки щаднічі	Надвишка	Білянсова сума	Запас товарів	Недвижиме і движиме майно	Уділені позички	Торги
				ТИСЯЧ ЗОЛОТИХ					
193	40	2.902	—	23	3.157	1.119	439	—	13.342
208	55	3.779	—	11	4.053	1.308	464	—	16.452
49	211	789	—	42	1.091	486	193	—	4.393
58	266	964	—	38	1.326	555	202	—	4.401
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	2	1.295	—	—	1.303	—	1.134	—	—
242	251	3.691	—	65	4.248	1.605	632	—	17.735
272	323	6.038	—	49	6.682	1.863	1.800	—	20.853
124	285	104	1.305	8	1.827	—	383	1.133	—
148	228	114	1.336	8	1.834	—	389	4.444	—
943	800	2.399	3.870	66	8.078	—	1.541	9.502	—
1.594	1.271	2.958	5.980	113	11.916	—	2.111	9.955	—
174	107	412	457	20	1.171	—	204	941	—
120	80	137	341	18	696	—	37	828	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
23	14	59	81	1	178	—	1	140	—
1.241	1.192	2.915	5.632	94	11.076	—	2.128	11.576	—
1.885	1.593	3.268	7.738	140	14.624	—	2.538	15.367	—
164	51	796	—	20	1.031	288	157	—	10.072
285	71	1.130	—	—	1.486	373	188	—	18.815
460	191	3.379	—	93	4.124	1.771	450	—	17.123
736	353	5.922	—	93	7.103	2.844	916	—	25.044
990	2.416	4.630	—	1.156	9.193	3.104	2.021	—	46.006
1.439	4.408	7.232	—	1.237	14.316	4.031	3.512	—	64.633
1.614	2.653	8.805	—	1.269	14.348	5.163	2.628	—	73.201
2.460	4.832	14.284	—	1.330	22.905	7.248	4.626	—	108.492
51	57	464	—	32	603	172	82	—	9.010
74	97	910	—	83	1.163	160	283	—	16.855
320	890	1.710	—	303	3.222	662	1.185	—	15.874
240	474	965	—	144	1.823	203	902	—	8.045
371	947	2.174	—	335	3.825	834	1.267	—	24.884
314	571	1.875	—	227	2.986	363	1.185	—	24.900
196	314	1.322	—	47	1.879	589	682	—	1.567
207	268	1.103	—	57	1.635	694	422	—	2.259
3.664	5.362	18.907	5.632	1.810	35.376	8.191	7.337	11.576	118.387
5.138	7.587	26.568	7.738	1.803	48.832	10.168	10.561	15 367	156.504

переважно до групи кооператив рільників для закупу і збуту (госп.-спож.) 203 кошими артикулами. В наслідок цього в молочарській групі кооператив виказується В дійсности не наступило такого зменшення молочарень і торгів молочарськими в формі самостійних молочарень або сметанкових стацій. Торги молочними проділи, виносили 2.571 тис. злотих.

минулого (1929) року, бачимо зріст на 8·93%. В тому самі молочарські вироби займають 11.687.559·85 зол. або 95·65%, решту творять торги за машини й приладдя. На дрібну продаж молоч. виробів припадає 3.178.606·89 з., або 27·20%, а на гуртову 8.508.952·96 зл. або 72·80%.

Фонди Союзу. — Власні фонди:

уділи:	81.378·29 зол.
зап. фонд:	232.256·08 „
біл. надвишка за 1930 р.	79.654·85 „
Разом	393.289·23 зол.

На це Союз розпоряжав чужими фондами у висоті 729.968·63 зл. при відношенню отже власних до чужих фондів, як 1 : 1·86.

Поза білянсовою надвишкою виплачено членам титулом зворотів і доплат 55.826·79 зл.

Річні загальні збори „Центобанку" за 1930 рік відбулися 25 березня 1930 року при участи 23-х представників від кооператив та 33 фізичних осіб. З кооператив взяло участь тільки 2 райфайзенки, 13 українбанків, 2 ПСК і 6 централь.

„Центробанк" обеднував на кінець ділового року 415 членів з 8.536 заявленими уділами на суму 213.400 зол., вплаченими на суму 167.990 зол. (в 1929 р. 148.245 зол.). В числі членів було 285 кооператив, решта фізичні члени. Між членами—кооперативами було кредитових 176, торговольних 78, молочарських 20, промислових 11. Відемним явищем була мала підвишка вплачених уділів (19.744 зол.) і мале членство кооператив (не цілих 10% всіх членів РСУК).

Власне майно „Центробанку" виносило 457·625 зол. Головні оборотові фонди це були вкладки до обороту, які зросли в діловім році на 63.818 зол. і досягли 1.399.476 зол. Вкладчиків було 2.161 Найвища вкладка виносила 6.000 ам. долярів. Кооператив — вкладчиків було 147 на загальну квоту 100.000 зол. Льокати союзних кооператив в Ц. Б. не піднеслися. В справі уділювання позичок Ц. Б. знаходився в порозумінні з „Дністром" і Зем. Банком і всі три установи разом акредитували кооперацію, уділивши позичок на суму біля 3. міл. зол. З кредиту користало 75 кооператив, що взяли 55% позичок, 22 торговельні к-ви, 10 молочарських, 10 промислових та 6 інших. Платність кооператив була, не зважаючи на кризу, дуже добра. Ц. Б. мав тільки 3 запротестованих векселя. Заг. оборот Ц. Б. в мин. році виносив 14.406.328 зол.

Окрім Ц. Б. наша кредитова ланка начислює нині: 114 повіт. Українбанків і 307 Райфайзенок.

До відома редакції „Społem!"

В свій час редакція „Społem" ремствувала за відомий виступ К. Коберського на Міжнародній конференції кооперативного виховання, котрий, ілюструючи умови кооперативно-виховавчої праці на укр. землях в Польщі, вказав тоді м. ін. на факт адміністраційних перепон для улаштовування кооперативних курсів на північно-західних землях. Для підтвердження цього зовсім не голословного твердження післане було до редакції „Сполему" відповідне письмо, яке однак не побачило світу. До ряду подрібно вказаних там фактів подаємо найсвіжіший, який мав місце в Ковлі. Доносять нам з Ковля, що кооперативні курси в Ковлі, про які оголошувалося в 9 ч. Г. К. Ч., мабуть не відбудуться зза браку дозволу від влади. Відповідь на прохання від староства в справі дозволу на курси, що було надіслане своєчасно, 10.II. б. р., прийшла тільки 23.III. і то від куратора шкільного через шкільного інспектора. Курси були заповіджені на 5.III. 1931 р. Куратор округа заявляє, що курси можуть бути дозволені після виконання арт. 13 і 27 роспорядження Генерального Комісара Східних Зем. — Ціж артикули фактично унеможливлюють укр. кооперації ведення кооп.-освітньої роботи.

І треба було аж пацифікації щоб у часописа „Сполем" *) викликати обурення на... орган німецької споживчої кооперації „Konsumgenossenschaftliche Rundschau", за те, що він передрукував з англійського часопису „Co-operative News" статтю про положерня меншостевої кооперації в Польщі, називаючи виступ поважаного в цілім кооп. світі англійського органу „bezmyślnym oszczerstwem, obliczonem na grubą nieznajomość rzeczy", та „прищіплюванням расових ненавистей" в кооперації. Редакція „Сполем" добре знає, хто властиво прищіплює расові ненависти в щоденній буденній практиці і в який бік треба би звернути своє благородне обурення. Навіщо удаватися за причинами і прикладами тої расової ненависти аж до закордону, коли їх так багато і властиво всі вони у себе вдома? Треба їх тільки хотіти бачити та...хочби зазначити своє до них відношення.

Кооперативно-освітня діяльність польської кооперації. З ініціятиви Польського Союзу споживчих кооператив при співпраці Ревіз. Союзу військових кооператив, Союзу Кооперативних працівників та інших інституцій в кінці мин. року організовано було „Товариство середньої кооперативної школи". Воно випрацювало проєт організації постійної середньої кооп. школи, а дня 10. березня дістало концесію на ведення цієї школи. Осідок школи у Варшаві. Школа має бути коедукаційна, Курс трилітній. Завданням школи є теоретична і практична підготовка кооперативних робітників на самостійні господарські, адміністраційні і організаційні становища в кооперації. Школа почне функціонувати з початком найблищого шкільного року. Програму навчання в цій школі подамо в слідуючому числі „Кооп. Республики".

Союз польських споживчих кооператив приступив крім того до організації ряду кооп. курсів. Дня 13 квітня роспочався у Варшаві шеститижневий кооп. курс для керівників кооператив. Зголосилося 25. осіб, що закінчили заочний кореспонденційний курс. В червні буде організований двохтижневий кооп. курс для склепарів і магазинових робітників споживчих кооператив, а в липні також у Варшаві двохтижневий кооп. курс для жінок. В серпні, як звичайно, відбудеться двотижневий вакаційний кооп. курс в Татрах.

Журнальчик „Spólnota" став масовим пропагандистичним органом польського Союзу споживчих кооператив. Зменшено його розмір, а саме формат на половину (до звич. 8⁰). Виходить вже не тижнево, а два рази на місяць. Разом з тим зменшено ціну одного примірника до 6 грошів; місячно отже часопис коштуватиме 12 грошів. Сто екземплярів нової „Spólnoty", як заповіджено редакцією, коштуватимуть в пренумераті зл. 144.

Перше число реформованого часопису вийшло 12. квітня цього року. Редаговане в стилі і дусі приступнім для широких верств читаючої публики. Зміст першого числа є в більшости практично-господарський(домове господарство з рахівництвом), по за тим оповідання, святочні й „кооперативні", передова на тему співпраці міста й села в дорозі кооперації.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Збіжа в Польщі пішли в гору. Ціни збіжа на світових ринках і в Польщі за час від 8. IV до 15 IV. б. р. (в долярах за квінталь):

	Пшениця		Ріжн.
	9 до 15 IV.	16—22 IV.	в %
Берлін	6·90	6·89	—0·1
Прага	4·55	4·58	+0·6
Чікаго	3·03	3·05	+0·6
Буенос-Айрес	2·02	2·22	+9·9
Ліверпуль	2·50	2·57	+2·8
Відень	3·13	—	—
Гамбург	2·93	3·10	+5·8
Варшава	3·68	3·80	+5·7
Познань	3·53	3·59	+1·1
Львів	3·26	3·26	+0·2
	Жито		
Берлін	4·44	4·53	+1·7
Прага	4·02	3·99	+1·4
Чікаго	1·40	1·42	+4·2
Відень	2·86	2·94½	+7·7
Варшава	2·96	3·10	+6·6
Познань	2·98	3·09	+3·8
Львів	2·54	2·70	+6·2

Бачимо,що ціни жита на краєвих ринках цебто в Польщі піднеслися в далеко більшому відношенні, ніж на світових ринках (особливо в порівнанні з цінами кінця березня). Там бачимо нормальні вагання цін; актуальна звишка є сезоновою. Краєві ціни жита є на 30% вищі від цін експортових (заграничних.)

Це явище льокальне та свідчить про те, що в Польщі не було і нема ніякої постійної надпродукції збіж. На жаль, звишка цін збіжа, а спеціяльно на жито приходить запізно, коли селяне вже не мають на продаж, а тілько може ще дещо купці з давніх запасів, річ певна, незначних.

Вивіз жита з Польщі через німецько-польську житню комісію. Ця комісія спродала на експорт в половині лютня б. р. 21.000 тон жита, яке походить з Польщі. Разом з січневим вивозом це дає ціфру 35.000 тон на протязі б. року.

Відборцями польського жита являються найблищі сусідні, північні і західні ринки: Данії, Голяндії, Фінляндії, Бельгії і Лотви.

Вивіз беконів з Польщі до Англії зменшився в березні з б. р., а саме виносив тоді за місяць 3.850 тон, супроти 4.102 тон в лютні б. р. Якостево бекони покращали, осягнувши вищу на 10—20% ціну, порівнюючи до цін лютня б. р.

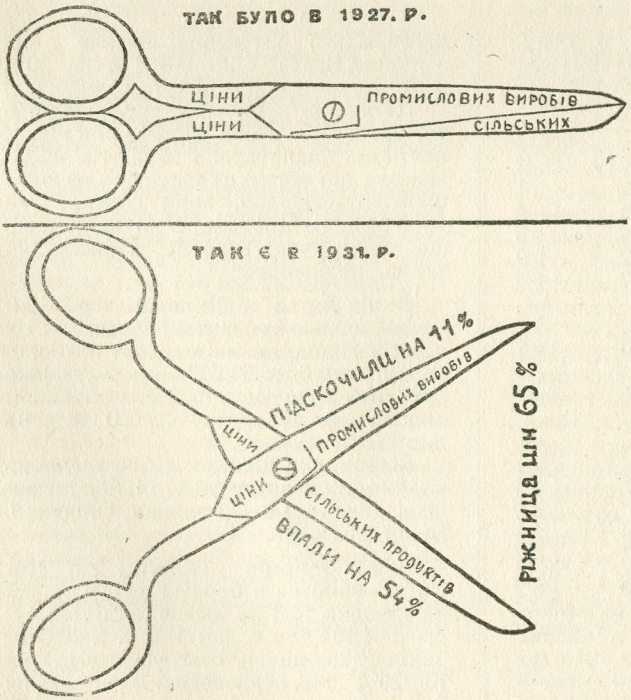
Наші свині вже поїдуть до Совітів, бо там підчас колєктивізації богато їх знищено і під цим оглядом господарство переживає гостру крізу (брак свиней). Між польським Союзом експортерів безрог і худоби та „Совпольторгом“ (Радянсько - польське товариство торговельне) дійшло 9 квітня ц. р. до підписання умови про вивіз годованих свиней до Радянщини. Совіти мають закупити в Польщі протягом найблищих місяців від 6 до 10 тис. безрог. Закупи відбудуться головним чином на наших землях а саме в галицьких воєвідствах та на Волині. Радянські делєгати вже провадять на цих теренах безпосередні пертрактації з місцевими експортерами. В найблищому часі треба сподіватися відправки перших транспортів наших свиней на Радянщину.

Хвала Богу!. Досі ми не мали змоги збувати надмір наших свиней в цьому напрямкові. Ціни на живу вагу стоять у нас дуже низькі, а вивіз на Радянщину, як що справді досягне значних розмірів. може їх поправити. Наші селяне малиб гріш, а тамтешні... що їсти оскільки щось дістанеться їм...

Банкроцтва в Польщі. Загальне число банкроцтв в Польщі за лютень б. р, виносило 56 (в січні б. р. — 63) випадківсупроти 84 банкроцтв в лютні минулого року. Це є офіційні дані, як бачимо, дуже оптимістичні. Але вони відносяться лише до офіційно зареєстрованих банкроцтв і не обіймають т. зв. „cichych układów“, дуже розповсюднених, при котрих віритєлі тратять іноді 90% своїх претенсій.

250 тис. тон заліза для С.С.С.Р. Радянщина „країна індустріяльного виробництва і будівництва в плянетарних розмірах з такоюж видатністю в галузі добуваючої промисловости“, вже в другє... замовила в Польщі більшу кількість готового заліза, досягаючу 250 тис. тон. Перший раз замовлено було 87 тис. тон. Загальна вартість замовлення, що має бути виконане до кінця 1931 року, досягає 70 міл. золот. Урядова гварантія радянських кредитів виносить 40%. По затим замовлення говорить ще й про певну кількість рур.

Зменшення безробіття в Польщі. В часі між 29-III. і 4-IV зменшилося число безробітних на 3.646 оаіб. По даних Головного Статистичного Уряду число безробітних в тім часі виносило 375 375 осіб. Можливо, що зменшення безробіття стоїть в звязку з розпочаттям весняного будівелького сезону, хоч не має виглядів на значне оживлення будівельного руху.

Ілюстрація господарських ножиць до нашої замітки в ч. 4 „Кооп. Респ.“ за квітень (ст. 155.).

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ.

На українській Буковині. Найслабший звязок зах.-укр. кооперації є нині з Буковиною. Кількократні спроби навязання з боку нашої редакції зносин з поодинокими особами, знаними перед війною, як кооперативні діячі, покінчилися на нічім. Звязку з буковинськими кооператорами не вдалося наладнати і ми маємо звідтам скупі, випадково—доривочні і дуже загальникові відомости. До недавна не знали ми навіть чи жевріє, чи ворушиться там якась кооперативна думка. Тільки в останньому часі маємо змогу дещо довідатися, а то відколи почав виходити в Чернівцях місячник „Самостійна Думка“, який справляє на читача симпатичне враження солідного, хоч і не „грубого“ журналу. Він, мабуть одинокий, старається охопити й відзеркалити всі культурні інтереси і потреби свого інтелігентного середовища. Трапляються там статейки на економічні й кооперативні теми. Так інтересною є стаття в 3-му числі цього журналу про економічні відносини на селі в звязку з надвишкою вільних робучих рук та про виникаючу звідси потребу використання цієї робучої сили. Автор, на жаль, основніше не зупиняється над конкретними способами розвязання цієї проблеми поза дуже загальними натяками в цьому напрямі. Стаття, судячи по її закінченню, дає ще замало матеріялу (на жаль ми початку статті не знаємо бо не одержали дотичних чисел журналу). Автор (скритий під буквами Т. Г.) цитує також наш журнал, а саме статтю інж. О. Охрима про „Працю в сільськім господарстві“.

Заслуга автора і редакції є в тому, що вони прилюдно заговорили, почавши підносити такі живі теми в пресі.

В слідуючому (4-му) числі „Самостійної Думки“ приведено крім уривок з „Соціяльних основ кооперації“ М. І. Туган-Барановського виїмки з інших статей, друкованих в нашому журналі а то: зі статті о. Й. Раковського „Стан і потреби кооперативного освідомлення в нашому народі“ та дра К. Коберського: „У нас нема капіталів“. Обі свідчать про напрям заінтересовань в економічно-кооперативних справах, та посередньо вказують на вимоги тамтешнього життя. Так наладнався вже бодай психічний звязок між нами і буковинцями.

Нас цікавили б більше оригінальні статті й погляди буковинців на тіж самі чи інші справи, на основі спостережень і конкретних даних. Цікаво булоб почути про долю й довоєнної кооперації по війні, та чи що тепер робиться на цьому полі.

Маємо надію, що звязки скріпляться й радимо редакції такої важної ділянки життя не занехувати а пильно до неї прислухатися, в неї вглядати, будити економічну думку.

Укр. кооперація в польській пресі В 5-му числі Бюлетенів Наукового Кооперативного Інституту за 1930 р., органу Кооперативного Наукового Інституту у Варшаві, поміщено огляд стану кооперативної преси в Польщі. Автором статті є К. Гаубольд. Огляд, що представляє стан головно польської кооп. преси на кінець 1929 року, узгляднює також непольську пресу, що виходить в межах польської держави в тім числі й нашої. Автор опрацював до тексту вісім табель, які представляють стан преси в числових даних і зіставленнях, при чому взято під розвагу дані за роки 1927—29р. Вони торкаються мови, накладу, поширення преси (відношення накладу до кількости членів, належних до даного обєднання). Огляд стану попереджує історичний нарис розвитку (лише польської) преси в Польщі. — В тексті є тільки короткі і дуже загальні згадки про укр. кооп. пресу.

„Społem“! (ч. 4. за 1931 рік) приводить у ст. „Pokłosie prasy spółdzielczej“ довший цитат з 1-го числа нашого журналу за біжучий рік, а саме зі статті К. Коберського: „Біда навчила — біда ще навчить“. Реферуючи нашу статтю, ні автор, ні редакція не додає від себе жадних уваг, погоджуючись з поглядом автора про потребу концентрації кооператив.

Під тим же заголовком у 8. ч. „SPOŁEM“! за б. р. поміщено знов реферат двох статей з березневого числа „Кооперативної Республики“ про питання кредиту в наших кооперативах. Докладно передано зміст статті А. Ж. про „Лядові довги в союзних кооперативах“. Референт і тут не вийшов по за рямці стислого реферату. Зате переповідаючи зміст вступної статті К. Коберського на туже саму тему під заголовком „Первородний гріх“, признає слушність аналізам і виводам нашого автора. Обговорюючи рекомендовані останнім зарадчі способи для поборювання лиха, референт з приводу абстиненції від курення тютюну додав таку слушну увагу: ten ostatni sposób wymaga pewnego entuzjazmu, ale tam, gdzie go brakuje

zaczyna się analfabetyzm spółdzielczy". Інтерпретуючи останнє речення, можемо додати, що воно має дещо ширше значіння та може mutatis mutandis бути обернене і до кооперації взагалі, коли зважимо, що кооперативний рух в значній мірі тримається ентузіязмом та ідеалістичними спонуками, а де таких бракує, починається правдивий кооперативний анальфабетизм.

В тім же числі „Społem"' у поміщено орієнтований історично огляд стану української кооперації в Польщі на кінець 1929 року. Автором її є М. Земяньскі.

Відгомін нашого „первородного гріху" за зордоном. Одночасно з рефератами в „Społem!" (за нашим журналом) про стан лядових довгів в нашій споживчо-господарській кооперації про цю саму справу появилася замітка в пресовому бюлетені Міжнародн. Кооп. Союза за б. рік. Оперуючи тими самими даними, що й „Społem!", (ч.13) інформатор бюлетеня додав свій з певним присмаком зредагований коментар. Характер замітки є тенденційний і однобічний. Згадується тільки про негативне, а замовчуються чималі позитивні здобутки в інших ділянках та інших напрямках в нашому русі. Нічого не сказано, як всежтаки ми боремося з лихом розборговування.—Не підносимо замітів тенденційности чи умисної однобічности проти М. К. Союзу, тільки привязуємо їх до несумлінности його допысувача з Польщі, котрий був настільки необєктивний, що не згадав про це саме явище, про той самий „первородний гріх" польської споживчої кооперації (не згадуємо про ще тящі гріхи в інших галузях пол. кооперації). Про язву кредиту в польській кооперації пише м. ін. М. Рапацький у 8. числі „Społem!" за цей рік в статті: „Sprzedaż na kredyt".

Боргування в польській спож. кооперації так само, як і у нас, прийняло загрожуючі розміри. Явище це, як пише M. Rapacki („Społem!" ч. 8. ст. „Sprzedaż na kredyt"), є гальмою поступу в кооперації, стримуючи її розвиток вже на протязі ряду літ. Автор говорить про причини і шкідливі наслідки такої суто капіталістичної торговельної практики і для самої кооперації і для членів. Він кінчить таким висновком, не подаючи дотичних, видимо небезпечних, конкретних даних: „Sytuacja polśkiej spółdzielczości pod względem sprzedaży na kredyt jest naprawdę bardzo groźna". А далі: „Obecnie istnieje obawa, że zaczniemy pod tem wciąż z zrastającem brzemieniem potykać się, a nawet upadać. W tych warunkach powinniśmy sobie po męsku powiedzieć, że s p r z e d a ż n a k r e d y t j e s t z b r o d n i ą p r z e p i w k o s p ó ł d z i e l c z o ś ć i". (Підкр. наше. Ред.)

Голос кооперативної преси про книжку проф. Каро. Реферована у нас (без оцінки) інж. Е. Храпливим книжка проф. Каро про „Солідаризм" діждалася критичних уваг зі сторони польської кооперації. Рецензент з час. „Сполем" (ч. 1. за б. р.) підчеркує, що книжка переповнена такою масою ріжнородного матеріялу, що в тім хаосі губиться власна думка автора, яку не все можна вловити. Думки автора не доведені д кінця і врешті решт невідомо, чи авто розріжнює від себе с о л і д а р и з м р к о о п е р а т и з м і к о р п о р а т и з м, бо з авторових слів виходилоб, що це все одно. Тимчасом „між солідаризмом, котрий у Франції зовсім не противиться республиканізмові, а італійським фашистівським корпоратизмом є значні ріжниці. Солідаризм вимагає від держави, щоби кожній одиниці було загарантоване від держави мінімум засобів до прожиття і мінімум освіти, але є дуже далекий від культу держави, властивого фашизмові".

„Знова-ж кооператизм і корпоратизм цебто суспільна доктрина фашизму, стоять на становищах собі прямо протилежних, бо кооперативизм стремить до перебудови існуючих господарських відносин через масову і добровільну організацію споживання, а у фашистівському корпоратизмі вихідною точкою є продукція регульована державою".

П. з. **„Страшні цифри"** містить **„Громадський Голос"** ч. 11. статтю К. Коберського, яку тут передруковуємо;

Ведучи курс заочного кооперативного навчання, я дав недавно слухачам цього курсу таку задачу: описати, який відсоток тепер платять на селі від позичених грошей. Колись іншим разом поділюся з читачами цікавішими відповідями, які я одержав; скажу тепер лиш коротко, що проценти, які нині побирають приватні кредитодавці, є переважно такі високі, що не то сільське господарство, але навіть найдохідніша торгівля, найрентовніша фабрика не є в силі випрацювати такого доходу, щоби можна було оплатити такі високі відсотки.

При викладі про кредит і кредитову кооперацію на згаданому курсі, я звернув спеціяльну увагу на те, що межа лихварського проценту не є однакова для сільського господарства і для промислу чи торговлі; те, що є лихвою для

селянина, не мусить ще бути за високим процентом для фабриканта, особливо для такого, що записаний у картель. Все залежить від того, які доходи може дати і дає даний рід господарства. Коли сільське господарство при нинішніх цінах рільних плодів не дає взагалі доходу, то навіть 5% річно від позиченого капіталу є вже лихвою. Що ж казати, коли хлібороб мусить платити лихвареві яких 5% місячно, це є 60% річно! Це є цілковита руїна сільського господарства.

Ці уваги заохотили одного з пильніших учасників курсу (д. К. з Чижикова, пов. Львів) до обчислення коштів сільської господарки. Він ці свої обчислення надіслав мені. Я їх тут подаю, бо вони розкривають цілу страшну тайну сучасної кризи та до того спустошення, яке вона ширить в селянських господарствах. Отже згаданий громадянин пише:

„В нашій місцевості і околиці є відсоткова стопа місячно 5%.

Одна жінка позичила у Жида в Дмитровичах 180 зол. на купно чверть морга поля, яке коштувало 500 зол. На тім полі вродилося дві копи пшениці і з тої пшениці намолочено 210 кг. Гною вивезено 10 фір; висіяла 25 кг зерна, обрібка землі коштувала 8 зл., жниво 3 зол. За контракт заплатила 55 зол., податкове перенесення 20 зол."

Зробім тепер на підставі тих чисел підрахунок коштів господарки тої жінки за один рік:

За обрібку поля	8·— зол.
11 фір гною по 7 зол. є 77 зол., на перший рік беремо з того	33·— „
Зерно на засів 25 кг . . .	4·50 „
Жниво	3·— „
Молочення	4·— „
За податкове перенесення і податок рахуємо лиш . .	5·— „
Процент від позичених 180 зол. за рік	90·— „
Всіх видатків було . .	147·50 зол.

Крім позичених 180 зол., жінка мала ще своїх власних 320 зол.; добре, шо вона їх мала, але якби мусіла і ті позичити, та заплатилаб хоч мізерних 1% місячно — то й це далоб за рік 38 зол. 40 гр. Отже властиво сума тих видатків була ще більша: 147.50+38·40 = **185 зол. і 90 грошів.**

А тепер погляньмо, що жінка мала з того поля:

210 кг пшениці продала по 18 зол.	37·70 зол.
2 копи соломи по 5 зол. . .	10·— „
Разом приходу	47·80 зл.

Отже: **видаток кругло 186 зол., а прихід всього кругло 48 зол.!**

На чисто 138 золотих страти!

Аж лячно думати про це! Мороз пробігає тілом, коли подумати, що так господарять тепер у нас сотні тисяч людей, яких безмежна нужда загнала у лихварські кихті. Що чекає цих людей за пару літ такої руїни? Що буде з селянством взагалі, а далі і з цілим українським народом?

Три головні тайни викриває повищий простий рахунок: одну — **руйнуючу руку позичкової лихви**, другу — руйнуючу силу **ножиць**, які збили ціни сільських продуктів так низько, що при тих цінах нема мови про якубудь оплатність сільської господарки. Третя тайна: невиплатність збіжевої господарки взагалі; колиб наша жінка не сіяла пшениці, а прим. засадила пашні бураки і держала добру молочну корову, то прихід бувби все таки більший. — Але хочби навіть яка була молочна корова — хочби доказувала чудес — то і вона не випрацювалаб того проценту, який обовязалася платити наша жінка за куплений грунт. Купуючи грунт за такий дорогий капітал, наша бідна жінка сама собі затягнула петлю на шию, сама себе впрягла в ярмо.

З повищих страшних цифр витягаємо такі практичні науки:

1. Негайно треба **приступити всюди до заснования каси-райфайзенки** і дрібними збірками громадити капітали для неї;

2. **Не купувати грунту** при лихварських цінах землі та ще за позичені гроші;

3. Вести всюди агітацію **проти ножиць**, проти лихварських цін промислових виробів та проти обтяження села надмірнимн тягарами і оплатами.

Що є зі „знижкою промислових цін"?. В попередньому числі К. Р. ми подали офіційяльні дані про „знижку цін", яка мала наступити в Польщі, вказуючи на те, що поза спадком цін хліборобських продуктів ніякої знижки в роздробі не видно. Це саме вказує М Щеп в ч. 8. час. „Сполем". Він стверджує теж, що прим. знижка мясарських продуктів на 30% і більше сталася виключно коштом селянина, що зате говорити про якусь знижку в ділянці галянтерії, обуви і т. д. нема ніякісіньких підстав. Всякі твердження про знижку цін в цій ділянці розчислені просто на те, що ніхто не в силі взагалі тут щось доказувати чи контролювати — все-ж залежить від того про який сорт, фасон, і т. д. товару йде мова. В цій галузі панує така ріжнородність цін, що той самий товар на

тій самій вулиці у кількох склепах продається по ріжних цінах. — Монополеві і скартелізовані вироби ані рухнули з місця. Відомости про (незначне) здешевіння вугля, цементу і нафтових продуктів є невірні. Справа в тім, що промисловці вправді „наказали“ своїм відборцям — гуртівникам знизити ціни нафти на 2 гроші, бензини на 3 гр., але ті того „наказу“ не виконали. „Акція уряду супроти промислу опиралася головно на персвазіях і переконуванні— отже нічого дивного, що не дала ніяких вислідів. Капітал трудно спонукати до уступок „приятельським“ поведенням. — Шкода, що уряд не взявся до тих засобів, які є в його розпорядженн, і не довів до дійсної знижки цукруї вугля, цементу і т. д.“. — Що-ж до таких річей, як хліб, мука і т. д., то автор вказує на бажаність замкнення дрібних і неохайних пекарень, та до розбудови сильних кооператив для збуту рільних продуктів та їх прямого звязку з сильними кооперативами споживачів. — Зовсім реальний плян,—тим вартніший, що виходить з кругів чисто споживчої кооперації, котра рідко коли склонна визнати доцільність також сіл.-господарської кооперації.

Що вийшло зі знижки цін в Італії. Доволі шуму наробила недавно акція італійського фашистівського уряду в напрямі знижки цін, як способу направи господарських відносин в краю і санації величезного дефіциту держ. бюджету. Сьогодня можна вже говорити про наслідки цієї урядової акції в світлі цифер. — Знижку зачав сам уряд, зменшуючи платню держ. урядників (!) на 12%. На то знижено зараз платні робітників і службовиків, а саме 8—10% (прогресивно); торговельного персоналу, 5 — 10%, робітників на селі (8—25% — ті все найбідніші), працівників в транспорті 6-8%.

Так переведено знижку цін в ділянці праці. Що-ж жертвував зі свойого боку капітал? Ось офіціяльний реєстр наступивших знижок (подає їх у „Сполем“ Р. Лябадесса):

хліб на	9%	бараболя	18%
тісто	6,5%	мука кукур.	13%
риж	11%	помідори конс.	14%
сир з Реджії	11%	олива	3,5%
масло	7%	олій	7%
риба тунчик	12%	мило	9,5%
солонина кр.	12%	яйця	25%
фасоля	16,5%		

Цей реєстр дуже багатомовний. Він бо говорить, що подешевіли майже виключно сільські продукти, а з промислових одно тільки мило, тай то не в тій мірі, як упали ціни сирівців. Яку жертву „на вівтарі вітчини і держави“ понесли панове з картелів і промислу взагалі? Офіційні цифри про це мовчать. — Значить кошти реклямованої знижки поніс селянин, службовик, робітник. Як і в Польщі.

Стан світової господ. кризи. Після опінії Німецького Інституту для досліду конюнктур світова криза в хліборобстві і промислі увійшла в добу крайньої глибини. В Німеччині слід передбачувати передовсім таку зміну, яку звичайно приносить весняне віднапруження.

Інститут пише, що в останній четвертині 1930 р. світова криза дійшла до свойого вершка в наслідок втягнення всіх господарств. Ослаблення темпу кризи, що помічалося недавно в Спол. Державах, уступило місце швидкому погіршуванню.

Початок року приніс деяке віднапруження на деяких ринках сирівців: наступило або зменшення приросту запасів або зріст їх ліквідації. Поправа наступила в половині січня на декотрих світових ринках акцій. Натомісць продукція й оборот зменшуються ще далі. Існує правдоподібність, що верховна точка кризи буде досягнена небавом.

В Німеччині місяць лютень приніс дальше зменшення продукції, занять і оборотів. Число безробітних дійшло до 5 міліонів.

В Спол. Державах урядово числять 8 міліонів, в Польщі в половині березня було їх 380.000, при 690.000 маючих працю, отже урядово над 1/3 всіх занятих, на ділі-ж значно більше, Зменшення замовлень і довозу сирівців не віщують, не ворожать основної поправи в блищому часі. — Вивіз падає далі, поглиблюючись через кризу в імпортуючих країнах. Оборот предметами споживання зменшується, в наслідку все меншаючих доходів населення. На разі передбачується в Німеччині тільки сезонове віднапруження.

(Радимо нашим читачам уважно читати повище звідомлення, бо воно складене по мистецьки, на зразок питийських ворожб: тут що думка, то перечить попередній думці, так що всякий може відси вичитати,що йому бажається)

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня „Неділя“ у Львові, вул. Кордецького 41а.

Нові книжки.

Ювілейний Альманах Центросоюзу в 30-ліття. Ред. М. Творидло. Львів 1931. Ст. 183. Зміст: Д. Коренець, Вступне слово. — М. Творидло. „Центросоюз" (трицятиліття його діяльности). — Члени Центросоюзу і їх діяльність (список і короткі відомости з історії, діяльности і стану членів Ц. С., повітових і окружних союзів). — П. Панченко, Короткий погляд на минуле й сучасне західньо-української кооперації. — Волод. Островський, Кооперація на північно-західних землях (Волинь, Полісся, й Холмщина). — В. Левицький, Українська кооперація на Закарпатській Україні. — Є. Храпливий, Як розвивається кооперація цілого світу, згуртована в Міжнар. кооп. Союзі. — Українські кооп. ярмарки і хліборобські вистави в повоєнних часах. — 20 літній ювілей торговельно-промислової кооперативи „Будучність" в Тернополі. — М. Творидло, Для обнови нашої господарської самоосвіти. — Є. Храпливий, Де дійсна ціль нашої кооперації. — В. Доманицький, Форми співжиття і співпраці громадської агрономії з кооперацією, кредитовою, закупною та збутовою. — О. Луцький, Вальтер Ратенав (Його погляди на суч. соціяльний і господарський лад.). — Ілюстрації в тексті і на окремих аркушах.

Ch. Gide. L'ecole de Nimes. Paris, Asociation pour l'enceignement de la ooperation.

Пошукую посади референта Повітового Союзу чи помічника референта або управителя більшої міської коопер. Скінчив: двохрічний вищий торговельний курс та укр. вищу кооперативну школу у Львові. Маю двохлітню кооперативну практику в кооп. I. і II. ступня. Ласкаві пропозиції на адресу: Городок яг. інж. Паламарчук для Г.

ЗАПРОШУЄМО ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1931 РІК

Єдиний на західно-українських землях
науковий суспільно-економічний і кооперативний часопис

„КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА"

що вже четвертий рік виходить під редакцією
доц. д-ра К. Коберського.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові, Центральне Обєднання західно-української кооперації. Передплата коштує в Польщі річно зол. 16·—, піврічно зол. 8·—, чвертьрічно зол. 4·—. Поод. число виносить зол. 1.50. Для Америки $1^1/_2$ доляра. Для Европи і інших країн рівновартість $2^1/_2$ доляра. Набувати у всіх укр. книгарнях. Передплату надсилати на адресу:
Р. С. У. К., Львів, Словацького ч. 14, III. п.

ДО ВІДОМА ВСІХ ПСК Й ІНШИХ КООП. УСТАНОВ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ КООПЕРАТИВНИМ ВИХОВАННЯМ.

„Заочний Кооперативний Курс“, що його веде РСУК, видає в своїм крузі ділання систематичні виклади, які дуже надаються, як взірці для ужитку всіх учителів кооперації на місцях. Друкуються такі циклі:

1. Початки науки про кооперацію (д-р К. Коберський).
2. Короткий нарис кооперативного права, з адміністр. приписами і податками (мец. М. А. Корчинський).
3. Повторення з науки рахунків (інсп. Ольховий).
4. Книговедення в господ. спож. коопер. (інж. Р. Раковський).

Комплєт викладів може послужити також при улаштовуванні кооперативних курсів. Тому булоб дуже вказано, щоби всі названі вище установи заабонувалися на виклади заочного курсу, без обовязку виконування звязаних із ним писемних задач. Абонамент коштує 30 зл.

Дирекція РСУК.

Накладом П. С. К. у Станиславові вийшла друком книжка:

Проф. Др. В. ТОТОМІЯНЦ

ВСТУПНІ ВІДОМОСТИ ПРО КООПЕРАЦІЮ

На зміст книжки складаються: ВСТУПНЕ СЛОВО АВТОРА

Розділ I. Основні поняття про народнє господарство.
Розділ II. Господарські і моральні передуслівя кооперації.
Розділ III. Історія кооперації.
Розділ IV. Споживчі кооперативи.
Розділ V. Кредитова кооперація.
Розділ VI. Кооперативи продуцентів-вирібників.
Розділ VII. Взаїмні відносини між ріжними організаційними формами.

Ціна книжки з пересилкою 2·30 зл., без пересилки 2 зл., поручено 2·75 зл.

Набувати виключно в Ревізійнім Союзі Українських Кооператив
ЛЬВІВ, ВУЛИЦЯ СЛОВАЦЬКОГО ч. 14., III. пов.

Книгарням, Повітовим Союзам та гуртівним відборцям відповідний опуст.

Всі кооператори і кооперативи купують

КИЛИМИ, ЗАНАВІСИ,
НАКРИТТЯ, ПОЛОТНА,
ВИШИВКИ, ФАРТУХИ,
ДЕРЕВЛЯНІ ГУЦУЛЬСЬКІ ВИРОБИ

— — лише в одинокій українській виробничій кооперативі — —

„ГУЦУЛЬЩИНА“ в Косові б. Коломиї

(давніше: „Союз Промисловців Гуцульщини“)

ПІДДЕРЖУЙТЕ РІДНИЙ КООПЕРАТИВНИЙ ПРОМИСЛ!

Цінник оголошень в місячнику „Кооперативна Республика“. (Розмір часопису 2 шпальти)
Ціла сторінка 100 зол., пів сторінки 55 зол., чверть сторінки 30 зол., вісімка 15 зол.
Оголошення товстим друком, на окладинці і в ред. частині платиться 50% дороще. **Адмін.**

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ЧЕРВЕНЬ 1931

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом

ЗМІСТ:

Про Василя Стефанина — в його 60 лiття 201

А. Животко. Поклiн громадській робiтницi 203

Теорія кооперації.

В. Тотомiанц. Капiталiзм держ. соцiялiзм, кооператизм . . 205

Народнє господарство:

М. Коберський. — „Пятирiчка" на Вел. Украïнi 210

Й. Раковський. Огляд земельних реформ в повоєнній Европi 216

М. Горбовий. Укр. домашнiй промисл на Гуцульщинi . . . 218

Суспільна агрономія:

В. Доманицький. Як зорганiзована громадська агрономiя в в рiжних країнах свiту . . 222

Проблєми кооп. органiз. i практики.

(В.) Справа манка у нас i в пол. спож. кооперацiї 228

Господарська хроніка:

(К.) Новi прояви етатизму . . 230

З життя кооперації: 236

З преси і життя 237

Серед книг 238

CONTENTS:

Two Jubilees: Mr Wasyl Stefanyk and S. F. Roossowa . . 201, 203

Capitalism, state-socialism co-operatism (W. Totomianz) . . . 205

The five-years-plan of the Soviet Ukraine (K. Koberskyj) . . . 210

Agricultural reforms in Europe after the world war. (J. Rakowskyj) 216

The ukrainian home-industry of Hutzools in the Carpathian mountains. (contin.) (M. Horbowyj) 218

Organisation of the social agronomy in different countries of the world (W. Domanyckyj) 222

Question of the manco in our and polish co-operatives. (W.) . . 228

Fresh manifestations of etatism in Poland (K). 230

Economical and co-operative chronicle. 234, 236

From news-papers 237

Amond the books 238

INHALT:

Jubiläumstage von ukr. Schriftsteller W. Stefanyk und Erzieherin Sofie Russowa . 201, 203

Kapitalismus, Staatssozialismus und Kooperatismus (W. Totomianz) 205

Der Fünfjahreplan in der Sowjet Ukraine (K. Koberskyj) . . . 210

Die Bodenreformen im Nachkriegseuropa. (J. Rakowskyj) 216

Die Hausindustrie im Huzulengebiete (M. Horbowyj) 218

Organisation des genossenschaftlichen u. öffentlichen landw. Dienstes in Europa u. Amerika (V. Domanytzkyj) 223

Die Manko-frage in den genossenschaften (W.) 228

Wirtschaftschronik. — Neuerlicher Vorstoss von Etatismus in Polen (K). 230

Das Leben der Genossenschaften — Presseübersicht. — Bücherschau. 236, 237, 238

SOMMAIRE:

Deux jubilés (Vasyl Stefanyk et prof. S. F. Roussova . . 201, 203

Capitalisme, socialisme d'Etat, coopératisme (V. Totomiantz) 205

Le plan de cinq ans en Ukraïne Sovietique (K. Koberskyi) . . 210

Reformes agraires in Europe depuis de la guerre mondiale (J. Rakovskyi) 216

L'industrie domestique des Houtzoules, montagnards subcarpatiques. — (M. Horbovyi) . 218

Comment est organisée l'agronomie sociale dans diverses pays (V. Domanytzkyi) . . . 222

Question du manque dans notre coopération et dans la coopération de la consommation polonaise (V.) 228

Les récentes manifestations d'etatisme en Pologne. (K.) . . . 230

Chronique coopérative et économique 234, 236

Revue de la presse 237

Parmi des livres 238

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА

економ.-суспільний місячник. рік видання IV

№ 6

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw — Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw — Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw — Polen.

Про Василя Стефаника — в його 60-ліття.

14. травня 1931. р. дожив 60 літ Василь Стефаник, найбільший з живучих мистців нашого слова. В цей день думки цілої демократичної України кружляли біля малої хатини в Русові коло Снятина, де на батьківському клаптику землі осів і досі проживає один з провідних духів української нації, один з тих, що всмоктали в свою душу те, що найбільш суттєве для сучасного українства, і інтуітивно намітили духовий шлях нації на майбутній час.

Як Сковороду, так і Його „світ ловив та не зловив" для себе; не став Він жити для мамони і співати її славу, а зненавидівши її тим палким чуттям, на яке тільки Його душа здібна — завернув з початої дороги життя, вертаючи у „свій світ". Не хотів за прикладом других погодитися з тим „новим світом, що кривдив нас". Послухав мами, що ридаючи казала:

— Ти сам з собою будь, бо пани тебе не приймут".

Вернувши у своє „покоління мужицьке", оставши сам із своєю самотою та з любим собі мужицьким оточенням, він „сотворив собі свій світ", почав шукати добро і красу — яких не знайшов у панському світі, — серед світа праці. „Праворуч поле і чорні скиби і білий плуг і пісня і піт солений. Ліворуч чорна машина, що з червоного рота проклоном стогне".

В його серці цей світ став йому „шовком тканий, сріблом білим мережаний і перлами обкинений". Став Він співати про нього пісні такі пісні, яких ще земля українська не чувала. Пісні пісень, хрусталь з хрусталю. А співав їх не тому, щоб йому за те платили, або хоч почестями обсипали. Співав про село, співав іноді і про трудяще місто

тільки тому, бо так йому душа веліла. Співав понайбільше тоді, коли душа боліла за кривду людську, за безпорадність мужицьку; співав також тоді, коли бачив, як будиться вже селянська маса і протирає віками примерклі очі. Співає ще й досі і тим співом нехотя зворушує, бє по душах, алярмує, як той коваль з франкової поеми:

„Ходіти люде з хат, із поля!
Тут кується краща доля!
Ходіть люде по-рану,
Вибивайтесь з туману!“

Не мав ніколи аспірацій на великого діяча, карієри не робив, „безсребренником“ був все своє життя, наперед не протискався, але все бачив і все розумів. Найбільше-ж дивився туди, де було незаслужене страждання, де нівечилося людське обличча, де вже ось-ось затиралася межа між людиною і бездушною тварю. Тут він ставав на сторожі, закликаючи до відвороту, до ратування людини. З радістю підхоплював прояви пробудження людської гідности в приниженых і прибитих і ставав їхнім походним сурмачем. Навіть в найтрагічніших Його картинах, у малюнках найстрашнішої нужди і поневірки — ви чуєте, про що річ іде: не про те, щоби безнадійно опускати руки, а про щось зовсім протилежного. Стефаник вас дисциплінує і запалює, він закликає до віри тільки у власні сили.

Стефаникове все життя і творчість — це живий приклад спеціяльно для української інтеліґенції: не чужим богам служити, не світові, „що кривдить нас“, а свойому народові. Служити йому — хто чим може: хто співом, хто ясним словом знання, хто практичною допомогою в економічній орґанізації, хто орґанізуючи його політично.

І тому ми кооператори, що хочемо нести поміч трудовому населенню в одній з названих ділянок суспільної праці — безконечно вдячні Василеві Стефаникові за те, що своїм мистецьким словом, жаром своєї душі повної любови до слабого і визискуваного — запалює тою-ж любовю і наші серця. Що варта й „кооператор“ без такої любови. Чи не маємо досить прикладів, як не один кооператор швидко відстає від всякої кооперативної роботи, як лиш втратить посаду, або коли його омине якась кооперативна почесть?

Не сумніваємося, чого Він в тайні своєї душі від нас бажає: щоб ми, кооператори, суспільні діячі, мали стільки в наших серцях любови до людини взагалі, а до бідних визискуваних спеціяльно, що її має Він.

Вглублюймося у Його віще слово і тим його найбільше пошануємо!

Поклін громадській робітниці.

(З приводу ювілею Софії Ф. Русової).

С. Ф. Русова, як педагог, і як суспільний діяч, що свої шляхотні й тонкі методи педагогічної праці вносить в громадське життя, заслуговує і з боку української кооперації на повне признання й глибоку пошану. Кооперація цеж ніщо інше, як суспільна педагогія, а її діячі педагоги, для котрих праця С. Ф. Русової є взором громадської щиро-народньої, праці.

В ювилейні дні С. Ф. Русової пересилає Редакція нашого журналу Шан. Ювилятці щирий привіт. *РЕДАКЦІЯ.*

Бабуся віком, але молода душею, повна енергії, глибокої відданости суспільній праці — такою стоїть сьогодні перед нами жінка, мати, бабуся наших визвольних змагань — Софія Федоровна Русова.

Такою вона є з нами сьогодні, в день 75 ліття свого життя і 60-ліття громадської, педагогічної і наукової праці.

Рік 1856 — це рік народження Софії Ліндфорс, батьком якої був Швед а матірю — Француженка з Чернигівщини. Рік 1873 — це рік навязання духового звязку Софії Ліндфорс з тодішньою свідомою українською громадою, з М. П. Драгомановим, Лисенком, Старицьким та іншими, рік знайомства з членом тоїж громади Ал. Русовим, дружиною і вірним товаришем якого після того стає. Вже рік 1871 відзначується вступленням С. Ф. до педагогічної праці — відкриттям у Київі першого на Україні діточого садку. Рік 1873 є початком її активного громадського життя, — коли в її помешканні вперше виставлено „Різдвяну ніч“ Лисенка.

Року 1876 С. Русова виїздить з чоловіком за кордон, а саме до Праги, де працюють над виданням першого нецензурованого „Кобзаря“ Т. Шевченка. Скінчивши цю працю, Русови повертають на Україну — до Чернигова. Тут С. Ф. відкриває в свойому помешканні знова діточий садок. Але працювати в ньому доводиться не довго. Незабаром його закриває поліція. Не довго щастить працювати й чоловікові С. Ф-вни в статистичному бюрі, яке також закривають „за лібералізм“. Після цього Русови покидають місто й переїздять на хутір (борзенщина-чернигівщина), що його придбали з клаптиком землі — стаючи тим близче до селянської маси. Було це року 1875. З цього часу С. Ф. стає близько до народовольчого революційного життя, провадячи працю серед українського селянства. Ця праця приводить С. Ф. Русову до першого арешту, що стався 1881 року, а після нього — цілих двадцять років життя вкриваються тюрмами та адміністративними переслідуваннями. За ці двадцять років — яких тільки тюрем не бачила на Україні С. Ф! З одної тюрми до другої, а поміж ними настирливий поліційний догляд.

Але все це не спиняє С. Ф. Русову. Здається, що ще з більшою енергією віддається вона праці серед народу і для народу. Саме в ці двадцять років вона дає цілу низку популярно-наукових праць, як напр: „Жанна Д'Арк“, „Григорій Сковорода“, „Гарібальді“, „В странѣ вольного крестьянства“ (Норвегія), „Брати Гракхи“ і багато інших, що вже своїми назвами свідчать про менту і зміст. В той-же час вона

працює журналістично, публікуючи в „Кіѣвской Старинѣ", біографію Гр. Квітки-Основняненка і працює над новішого українською літературою. Цю працю в р. 1902 публікують „Рус. Вѣд." п. з. „Очерки новѣйшей малорусской литературы" та ЛНВ, 1902 п. з. „Народність в українській літературі". Зрештою бере участь в цілій низці великих журналів.

Після першої російської революції (1905 р.) бачимо С. Ф. Русову, як активну і невтомну працівницю, в педагогічно-громадському житті, щирого речника та захисника ідеї національної школи. На всіх учительських зїздах виступає вона з відповідними докладами. В цім часі працює вона також, як професор Фребльовського Інституту в Київі. Зрештою на ціж часи припадає написання та опублікування низки праць, що були видані окремими книжками, або друковані в журналах, а саме: „Як болгари здобули собі волю" (вид „Просвіти", Львів 1909.), „Т. Г. Шевченко и его произведенія" (Полтавський Земський Калєндар, 1910), „З громадського життя в Бельгії" („Укр. Хата", 1910.), „Украинско-просвѣтительное движеніе за 1909 годъ" (Нар. Учит. Москва, 1910.). — „Украинскія женщины" (в зб. Бестужевських жін. курсів.), „Украинская литература XIX в.", „Просвітній рух на Україні в 60. роках" („Світ", 1911.), „Шевченко и укр. общество 60. годов" („Укр. Жизнь", 1913.) та багато інших.

Прийшов 1917 рік. Україна, що її всім своїм серцем полюбила С. Ф., ставала на шлях вільного життя. Треба було бачити в ці часи Ф-ну на зборах, зїздах, на засіданнях, в біжучій праці, в розмовах, нарадах — все молода, свіжа, все повна ентузіязму — в кожному слові, в кожному русі. Скільки віддапости справі, скільки невичерпаної енергії!.. Була директором департаменту позашкільної освіти й дошкільного виховання. Тут під її впливом, її працею твориться молоде українське життя, під її проводом зростає молоде покоління, розгортається українська педагогічна праця. Року 1919 бачимо С. Ф. Русову, як лекторку педагогіки, в Камянецькому Українському Університеті. В цьомуж році обрано її почесним головою Товариства імени Пестальоці (того Пестальоці, з імям якого звязує проф. Грінфельд теж народини кооперації.) На Поділлю тодіж вона широко розгортає працю дошкільного та позаклясового виховання. Зрештою в цих же роках з під її пера появляється перша в українській педагогічний літературі праця п. з. „Дошкільне виховання" (вид. Катеринослав.) Після опанування України комуністичною владою зустрічається С. Ф. Русова зі старою, знайомою їй методою утиску і поневолення вільної думки і праці — хоч під іншою покришкою, що викликає в її душі спротив. Двічі попадає під арешт. І зрештою все це приводить її на еміграцію.

Опинившись далеко від країни, якій віддала свої сили за молодих літ, якій присвятила своє життя, С. Ф. не може й тут відійти від громадської праці. З тоюж енергією, з таким же завзяттям продовжує далі свою громадську роботу. Крім основної праці, як професор Укр. Педагогічного Інституту в Празі, і як член богатьох установ, не щадить також труду для Національної Жіночої Ради, Народньої Української Ради та інших громадських організацій. Виступає часто, як речник і представник українських змагань, на міжнародньому полі. До свойого життєвого діла додає іще низку поважних творів, що виходять з під її пера, творів переважно науково-педагогіч-

ного характеру, з яких треба згадати такі: 1) „Теорія і практика дошкільного виховання (Вид. У. Г. В. Ф., Прага, 1924 р.), „Теорія педагогіки на основні психольогії“ (Вид. „Сіяч“, Прага), „Нові методи дошкільного виховання“, (Вид. „Сіяч“ Прага, 1927), „Нова школа соціяльного виховання“, (Ляйпціг, Катериносл. Вид.) „Єдина діяльна школа“ (Ляйпціг, Катериносл. Вид., 1923 р.), „Рабіндранат Тагор — виховник“ („Праці Укр. Педаг. Інст.“ т. І. Прага, 1929), „Діточі малюнки“ („Нова Хата“, 1929. Львів.). Та праця, що в даний мент друкується в журналі „Шлях виховання“ п. з. „Значіння соціяльної психольогії для виховання“. Вся ця праця робить імя С. Ф. Русової популярним не лише серед укр. суспільства, але й поза ним, як борця за національні і загально-людські ідеали.

Такою стоїть перед нами сьогодні, в 75 році життя, щиро можемо сказати, одна з найбільших жінок наших днів — громадській діяч, науковий працівник.

Бабуся віком а все такаж, як десятки років тому, молода душею, повна енергії, завзяття, чому сміливо мігби позаздрити не один з нас далеко молодших.

Арк. Животко.

ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ.

Капіталізм, державний соціялізм, кооператизм.

Історична місія капіталізму полягає у збільшенні продукції, нагромадженні капіталів і технізації господарства. Капіталізм зробив при тім людей більш самостійними, більш індивідуалістичними, більш жадними зиску і ощадними. На основі свобідної конкуренції розвинулася велика промисловість, а як її побічне зявище, появився пролєтаріят і безробіття у великих центрах.

Капіталізм, як форма виробництва, був досі найпродуктивнішою формою витворювання дібр. Якраз тепер має людство в цілости стільки дібр, що можна сказати, що капіталізм дуситься у власнім богацтві. Він виявився нездібними і несправедливим в справі розділу дібр. Мало людей має богато грошей, а маса має їх за мало, щоби закупити велику скількість випродукованих дібр. — Перед якими 30-ма роками появився у Парижі збірний твір, в якому автори ріжних напрямків захвалювали, як спосіб поборювання безробіття, даремну роздачу хліба. Тоді не було в Европі стільки зерна, що є нині, а все таки ніхто не думає про даремне розділювання хліба або інших хліборобських продуктів.

Побіч надпродукції і недоспоживання панує в капіталізмі анархія продукції. Капіталістична продукція працює для віддалених або часто мало відомих ринків. Споживачі або покупці є для капіталізму якоюсь невідомою величиною. Під натиском конкуренції і жадоби зиску продукують капіталістичні підприємства стільки, скільки можуть, поки прийде кріза. Картелі і трести намагаються регулювати капіталістичне виробництво, але це їм вдається у невеликій мірі, а коли й вдається, то це виходить на хосен тільки невеликій групі людей. Теперішня кріза якраз в краю трестів, отже Сполучених державах Америки, вка-

зує, як мало капіталізм навіть у своїй найбільш розвиненій формі, причинився до зменшення анархії у виробництві. Можна отже сказати, шо капіталізм і крізи — це річи тісно з собою повязані і що крізи будуть завжди повторюватися, як довго існує капіталізм.

Як реакція проти капіталізму прийшов соціялізм, якого головне відгалуження це державний соціялізм, марксизм. Він хоче усунути вільну конкуренцію, індивідуальні богацтва і буржуазний лад насильно, або, коли вдасться, то мирною дорогою. Клясова боротьба, що виринула при капіталістичнім устрою, стає для марксизму прінціпом, а створені капіталізмом нерівности з розділі дібр мається усунути шляхом удержавнення. Так як капіталізм привів одну клясу, цебто міщанство до господарської і політичної сили, так само й марксизм стремить до диктатури пролєтаріяту. Крайня лівиця марксизму привела в Росії до диктатури, експропріяції і удержавнення засобів виробництва.

Без сумніву соціялізм в справі розділу дібр теоретично є більш справеливий, як капіталізм. І не лиш засадничо, але й практично праве крило соціялізму, т. зв. ревізіонізм або реформізм, зробило чимало для працюючої кляси. Коли робітники тепер краще плачені, коли в деяких краях мають соціяльне забезпечення, коли богацтво і люксус підлягають більшому оподаткованню, то завдячують вони це в більшій части соціялізмові. Однак цей соціялізм зробився з Західній Европі таким реформістичним і мирним, що мало відріжняється від поступового лібералізму, такого, як його вигадав великий англійський економіст Дж. Ст. Міль в половині мин. століття.

Зате ліве крило соціялізму (марксизму) є клясово-войовниче і революційне та перейшло до фізичного знищення аристократії та міщанства. По революції воно проголосило в Росії (принаймні на словах) диктатуру пролєтаріяту і знесло приватні багацтва. По удержавненні промислу переходить російський марксизм, точніше большевизм до насильного удержавнення сільського господарства. Можна сказати, що в Росії тепер здійснено державний соціялізм в такому великому розмірі, як ніколи досі не бувало ані в давному Єгипті ані Китаю. Майже ціле господарство в Росії є збюрократизоване; помимо великого числа споживчих кооператив, котрі є несвобідні і служать державі лише, як роздільчий апарат. Можна сказати, що те, що зараз робиться в Росії, є продовженням старих традицій, бо Росія була завжди бюрократичною державою.

Але доведений до краю державний соціялізм, або бюрократичне господарство не даються помирити з вільною конкуренцією і зі свободою взагалі. В Росії володіє дух касарні з доби воєнного соціялізму і людей там зведено до ролі чисел. Російський державний соціялізм зовуть большевики не державним соціялізмом, тільки „комунізмом“ або просто „соціялізмом“, бо назва „державний соціялізм“ — їм за буржуазна і не радикальна.

Муситься признати, що віра в силу держави або правительства є все ще велика не лиш серед російських комуністів, але й серед західньо-европейських соціялістів. На першім місці все стоять: удержавнення і парляментарна діяльність. Був час, коли соціялісти дивилися холодно не лиш на кооперацію, але навіть і на професійні спілки.

Заслугою великою ревізіоністичних або реформістичних соціялістів (таких, як Едвард Бернштайн, А. Ф. Ельм, Е. Давід в Німеччині, Жан Жорес у Франції) є те, що в соціялдемократичних кругах почали висоно цінити професійну та кооперативну роботу. А все таки кооперативи були в очах многих соціялістів тільки засобом до ціли. Большевики використали кооперативну організацію і зробили її залежною від уряду. Господарський устрій в Росії не є кооперативний, тільки державно-соціялістичний або, як деякі кажуть, державно-капіталістичний. У порівнанні з капіталізмом має кооперативне і соціялістичне господарство ту перевагу, що воно працює не для приватного зарібку тільки для суспільства, або для держави. Приватний підприємець, або капіталіст не може працювати в тих умовах, які є тепер в Росії. У великому державному господарстві Росії чимало заводів можуть працювати навіть зі стратою; ту страту покривається коштом інших частин державного господарства. Тим пояснюється, чому СРСР може продавати так дешево свої товари за кордоном. Але довго так не можна господарити: держава є завжди кепським підприємцем, виробництва остає бюрократичне і не інтенсифікується. Урядовий натиск на робітників поможе тільки на короткий час. Людина є людиною, а не робочою звіриною, якої продукційність можна піднести батогом.

Кооператизм є синтезою добрих сторін капіталістичного лібералізму і соціялізму. Він не примінює насильства і політичних засобів. Він використовує засаду вільної конкуренції, але її ушляхотнює. Він соціялізує господарство помалу і мирною дорогою, не бюрократизуючи її. Він стремить до усунення анархії виробництва, сполучуючи в одній руці працю і засоби виробництва. Він виховує людей, котрі в кооперативах помагають іншим, помагаючи собі самим. Він єднає в собі матеріялістичну сторінку капіталізму і марксизму з ідеалізмом релігій.

Ані місія капіталізму, ані державного соціялізму не є ще завершена, але коли боротьба між ними прибере найгостріші форми, то є небезпека загибелі цивілізації. Для того здається, що кооператизм є тою програмою мінімум, на якій можуть погодитися представники капіталізму й соціялізму.

Погляньмо блище на світогляд кооператизму. Слово „кооператизм" на означення нового суспільного устрою ввів у Франції проф. Ш. Жід і під тою назвою появилася спершу перед 31 роками книжка його учня Доде-Банселя. Відтак це слово поширилося загально і недавно вийшла знову книжка Жіда під такою назвою.

Кооператизм не є моністичним вченням, як прим. марксизм, лише еклєктичним, або правильніше синтетичним. Він черпає свій зміст не лише з усіх соціяльних і господарських, але й релігійних наук. Також консерватизм не є так цілком чужий кооператизмові. Кооператизм не нарушує того доброго, що є в старині. Він будує свій дім побіч старого, не руйнуючи його. Він не розриває органічної тяглости життя. На широких і великих ріках Америки будують новий міст побіч старого, котрий дрожить і трасеться, коли ним їде поїзд. Старого моста не руйнують, поки новий не буде готовий. Це не припадок, що кооперативна організація розвивається краще там, де панує спокій. В південно-американських державах і в Португалії, де що року мають місце політичні перевороти, кооперативний рух найслабший. Кооператизм не є революційний в тім змислі, що марксизм і большевизм.

Тому між основниками кооперативної організації находяться не лише радикальні мислителі й організатори, але й консервативні, як великий Англієць Е. Вансіттарт-Ніл, вдумчивий німецький професор Губер, кооператор Каролі і т. д.

Значно блище, як консерватизм, стоїть до кооперації лібералізм (міщанський). Кооператизм для свого розвитку потребує не тільки свободи, конкуренції, але ще більше політичних свобід. Від лібералізму він приймає також думку про власні сили; і це не є жадний припадок, що батько німецької кооперації, Герман Шульце-Деліч був не тільки вождом ліберальної партії, але закликав свої кооперативи надіятися тільки на „самопоміч". Дивним є тільки те, що не говорив про „взаїмопоміч". Між провідниками кооперативного руху було дуже богато лібералів, не тільки в Німеччині, але й у інших країнах, от прим. Г. У. Голіок і Є. О. Грінінг в Англії, Люіджі Люццатті, Л. Волємборг і Л. Буффолі в Італії, Спіру Гарет в Румунії і т. д. Один з вождів ліберальної школи політичної економії в Англії, славетній Джон Стюарт Міль, був першим з економістів, котрий в половині минулого віку звернув увагу на велике значіння кооперації.

Але ще більше було число людей, що властиво не числили себе до ніякої партії і присвячували себе кооперативному рухові. Це були або трохи консервативні або трохи ліберально, радикально і соціялістично настроєні люде, котрі однак не стояли блище ведення політики. Між цими людьми находимо Фр. Райфайзена, котрий що правда, був релігійно-консервативний, але ніколи не був членом партії; находимо тут батька финської кооперації проф. Гебгарда, пастора Зонне в Данії, Є. де Буав і Ш. Жіда у Франції, Р. Ф. Коха у Швеції, проф. Трайхлєра у Швайцарії, фроф. Лугинина і Кн. Васильчикова в Росії. На загал т. зв. „інтелєктуали" (учителі, письменники, духовні) грали в першій добі кооперативного руху чималу ролю в Данії, Болгарії, Південнославії, Латвії, Голяндії та інших краях.

Ще більший був вплив на кооперацію соціяльних реформаторів. Зі старих соціялістів і суспільних реформаторів не хибує ні одного в списку імен, звязаних з кооперативним рухом. Шарль Фуріє, Пилип Бюше, Люі Блан, П. І. Прудон, Ж. Жорес, у Франції, Віліям Кінг і Роберт Оуен в Англії, К. Марло, Ферд. Ляссаль, Ф. Штаудінгер у Німеччині, К. Бюрклі з Швайцарії, Дж. Мацціні в Італії і т. д. В противенстві до нового соціялізму, був старий т. зв. „утопійний" соціялізм дуже плодотворною почвою для кооператизму. Тим ми не хочемо сказати, що нові або новочасні соціялісти не є між провідниками кооперативного руху. Навпаки, прим. в споживчій кооперації вони становлять навіть більшість. Є навіть краї, де вожди кооперації є одночасно вождами соціялістичних партій (прим. в Австрії К. Реннер і Еммі Фрайндліх, а в Бельгії Є. Анзеелє і Л. Бертранд, Але ті провідники належать до ревізіоністичного або реформістичного крила соціялізму. Правовірні марксисти ніде, за виїмком Сов. Росії, не були вождами кооперації.

Булоб несправедливо, коли б ми не згадали тут анархізму. Ми маємо на думці теоретичний анархізм, бо практичний, насильний анархізм властиво вже помер, або краще сказати, його методи перехопили інші напрямки особливо большевизм. Тероризм управляють нині не лиш анархісти, але й комуністи і праві партії. Теоретичне анархістичне вчення, особливо таке як його розвинув російський вчений

князь Петро Крапоткін, є наскрізь кооперативне по змісту. П. Крапоткін твердить, що для поступу людства найбільшу вагу має не закон боротьби, тільки закон взаємної допомоги. Крім того своє твердження, Крапоткін підпирає многими прикладами з життя звірів і людей. Ще інша частина анархістичного вчення має вагу для кооперативної теорії: це думка, що людство може жити краще без держави у малих громадах, котрі між собою звязалися договорами *). Інший анархістичний теоретик, др. Нетляу, виставляє інший соціольогічний закон взаємної відповідальности і солідарности, котрий кооперативи виконують вже з давних давен на ділі. Солідаризм, як теорія, появився куди пізніше кооперації, але і він підпирає її. Кооперативна організація апелює не так до клясової свідомости людей, як до духа солідарности. Тому вона значно більш поширена, як марксизм. Кооперативно організуються не лиш окремі фахи і кляси, не лише промислові робітники, але й селяне і навіть середній стан. Такі роди кооперації, як кредитова, споживча і будівельна є універсальними формами, одинокими доступними для всіх людей. Кредитова кооператива служить бідним більше, як місце приділу позичок на замотнішим більше, як місце льокати ошадностей. Богатші тут помагають біднішим не титулом добродійства, бо їхні вкладки одержують свій відсоток. В споживчій кооперативі закуповує бідний член тільки найдешевші товари, зате богатий також дорощі, котрі дають більший дохід. Оттак в кооперативах проявляється одночасно самопоміч і взаємна поміч.

Не треба забувати, що і релігійні течії залишили по собі сліди на кооперативізмі. В деяких країнах, прим. у Шкоції, Данії і почасти Англії кооперативи завдячують своє виникнення християнству або християнським сектам, прим. в Шкоції пуританству. Др. Кінг і християнські соціялісти в Англії стали кооператорами тому, що бажали собі бути християнами на практиці. Християнська добродійність їм видалася невистарчаючою для того, щоби злагіднити суспільну нужду і вони взялися до організації споживачів. Також католицтву завдячують в деяких південних краях свій початок сільські кредитові кооп-ви.

Релігійні вчення мають опінію консервативних. Це одначе не цілком правда, бо майже всі релігії кладуть чимало уваги на удосконалення людини, а це є найбільш радикальна з усіх вимог, які коли небудь виставлено. Це є теж найтяща річ, що приходиться людям дати. Значно охотніше і о много легше люде зміняють те окруження, в якому живуть, як себе самих. До цієї теми сказав дуже влучно один з вождів англійських християнських соціялістів Ч. Кінслей: іноді нашіптують людині до вуха, що треба перекинути горі дном все довкола, землю і небо, правління і устрій, але не кажуть йому, щоби поправив наперед себе самого". Моральні вимоги релігій є такі значні, що людство й досі їх не в силі сповнити. Ми тим не хочемо сказати, що прим. християнство або будизм не мали великого впливу на обичаї народів і на поведінку одиниць. Але при здійснюванні релігійних повелінь людина заходила в конфлікт з капіталістичним життям, що побудоване на боротьбі і жадобі зиску. Кооператива, перемінюючи одночасно і оточення і саму людину, погоджує життя з ідеалом. З цього приводу сказав один з англійських християнських соціялістів, що кооперативний рух це практична дорога до здійснення божого

*) Вільна спілка спілок у концепції М. Драгоманова. Редакція.

приказу про любов до ближнього, як до самого себе. Німецький фільозоф Ніцше закинув християнству що воно проповідує любов до ближнього замісць любови до далекого. Отже кооператизм хоче здійснити і одну і другу любов, засновуючи не лише льокальні і національні, але також і міжнародні обєднання.

Великий романописець і моральний фільозоф Лев Толстой в останніх літах свойого життя прийшов до кооперації і то з етичних міркувань. В листі до автора цих рядків, писаному в 1909 р.. він писав м. ін. таке: „Я тверджу і все буду казати, що одиноким радикальним засобом проти пануючого зла боротьби і утиску більшости населення непрацюючою меншістю є релігійне відродження одиниць. Але це не перешкаджає мені заявити, що засновування і розбудова кооператив, це в наші часи є одинока соціяльна чинність, що личить моральній людині, яка не хоче бути гнобителєм своїх ближніх". Цей цитат показує, що навіть з чисто релігійних мотивів треба підпирати кооперативну організацію.

В кінці стверджуємо, що кооператизм є синтетичним універсальним вченням, що має першеньство перед іншим соціяльними системами теж з огляду на старість. Кооперативна організація старша від капіталізму, державного соціялізму і анархізму. Якщо він найде одушевлених апостолів, то майбутність належатиме йому,

В. Тотоміанц.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

„Пятирічка" на Великій Україні.

Вся увага большевицької влади зараз сконцентрована на т. зв. пятилітному пляні індустріялізації країни. Перебувши (досить довгі, значно довші, як на Заході) роки реконструкції господарства після його знищення війною, революцією і воєнним комунізмом, влада СРСР рішила вступити на шлях нового великого експерименту: за 5 літ (1929—1933) перемінити переважно аграрну державу в країну самовистарчальну також в промисловому напрямкові. Як не як, а розмах величезний, почин небувалий, можливий до здійснення тільки для влади, яка з нічим не числиться, зокрема по відношенню до селянства, теперішньої основної маси населення СРСР. Всякому ясно — також і комуністичній партії, що цього роду діло може бутм здійснене тільки шляхом насильного переміщення і то в дуже короткому часі, величезних вартостей з села у місто, отже коштом надмірних жертв з боку селянства.

В цій невеликій роботі ми не маємо можливости занятися всіма питаннями, звязаними з пятирічкою: „вдасться" вона чи ні, кілько капіталів вона має витягти з села і перекинути в місто, врешті оставимо теж на боці справу, як пятирічка відбивається на селі (з окрема „колєктивізацію", яка була вже раз основно обговорена на сторінках К. Р.; дотеперішний перебіг колєктивізації тільки підтвердив це освітлення, яке ми дали колєктивізації у згаданих статтях). Предметом нинішного нарису буде головно питання, як на пятирічці вийде Росія, а як Україна.

Проти самої думки про індустріялізацію спеціяльно нашої України не можна сказати ні одного слова. Навпаки, Україні індустріялізація потрібна в рівній мірі, як піднесення рівня сільського господарства; можна сказати навіть більше, що піднесення агрикультури сильно узалежнене від розвитку індустрії, раз тому, що тоді село повинно діставати потрібні йому знаряддя, погної і т. д. по дешевших цінах, друге тому, що до промислу тоді моглаб відплисти частина робочих рук з перелюдненого нині села. Ці два моменти: 1) здешевлення промислових виробів і 2) уділення праці (місцевому українському) населенню — вирішають одночасно взагалі питання про доцільність переводженої зараз „пятирічки". Під тими двома кутами погляду належить оцінювати пятирічку на Україні; коли вона здійснить ці два головні завдання, тоді оцінка її повинна бути позитивною, коли ні — то негативною.

Який-же зміст „пятирічки" на Україні. Роля України в пятилітньому пляні величезна, підставова. Річ в тім, що Україні, як головному посідачеві копалень вугілля й заліза, тих основ фабричного промислу, прийшлось дати від себе Росії передовсім ці два сирівці і то в кількостях без міри перевищуючих те, що для пятирічки дають зі своєї сторони другі частини СРСР, з виїмком хіба Кавказу з його нафтою. З цифр виходить, що тягар розбудови промислу в цілім „Союзі" впав головно на Україну, в меншій мірі на Кавказ і Р. С. Ф. С. Р. Для будови нових заводів, з яких лише незначна частина припадає на саму Україну, а більшість будується в Росії, дає залізо і вугіль головно Україна (бо продукція Уралу і Сибірі ще не розбудована). Для того скріплено на Україні експльоатацію її природніх богацтв. По двох роках пятирічки, під кінець 1930 р., ми маємо такий стан продукції важкого промислу на Україні (дані за „Большевиком України" ч. 2. за 1931 рік.):

	мільонів тон		
	1927/28	1928/29	1929/30
добуто вугілля	24,8	30,7	36,2
витоплено чавуну	2,3	2,8	3,4

На третій рік пятирічки (1939/31) плянується збільшити добуття вугілля до величезної, як на дотеперішні відносини, цифри 44 міл. тон, витопку заліза до 5,1 міл. тон (мають її приспішити 4 нові доменні печі: в Запоріжжі, Кривому Розі, на Керчі і Дніпропетровську). В пятому році мають добувати фантастичні кількости: 52,5 міл. тон вугілля і 6,6 міл. тон заліза. Якби Україна відступала це своє добро Росії за відповідною винагородою, це ще булоб зрозуміле, хоч і тоді можнаб сумніватися, чи така поспішна експлоатація земних скарбів не є прямо девастацією, рівною тій, яку ведуть на західно-українських землях власники лісів або інших природних богацтв? Але на ділі „Донвугілля" і „Південсталь" — це є російської експозитури на Україні, що тут виконують волю тих, що їх післали, доставляючи вугілля та залізо за оплатою одної роботизни і кошту виробу, без відшкодування за самий сирівець. Україна роздаровує широкою рукою свої скарби — одержуючи за це дуже й дуже мало сирівців (одну нафту й бензину, дещо дерева). Такого, справжнього товаро-вимінного розрахунку пятирічки ми ніде не знаходимо, і оче-

видно, поки Росія володіє Україною, і не знайдемо ніколи, бо це виявилоб справжній характер пятирічки.

Щоби зрозуміти правдивий характер пятирічки в ділянці вугля і заліза, не можна поминути питання: чи Україна мусить бути і на далі головним доставцем цих підставових сировин. Це доволі давнє питання; його ставив теж перед пару роками проф. Тимошенко, даючи на нього відповідь заперечуючу. Він звертав увагу на те, що Росія, хоч бідна на вугіль в европейській частині, моглаб розвинути експльоатацію своїх величезних вугільних богацтв в Західному Сибірі. Залізо знову є на Уралі. Сам Кузнецівський басейн (Зах. Сибір) має 250 міліярдів тонн запасу вугілля, тоді як запаси всієї України обчислюють найбільші оптимісти на 56—60, міліярдів тонн. Цілий Сибір має 410 млрд. тонн запасу (европейська Росія 8 млрдів). Запаси залізн. руди, що їх має Україна (Криивй Ріг, Нікополь, Керченський півостров) не більші, здається, як запаси Уралу. Річ однак в тім, що Росія очевидно відкладає свої запаси на пізніше, живучи покищо з українського добра. Що так є, що Росія не думає дуже присіпшувати експльоатацію своїх власних засобів вугля й заліза, свідчать про те знову цифри пятилітного пляну. Якби Росія хотіла серіозно це робити, тоді мусілаб стреміти до того, щоби збільшення продукції в Сибірі і на Уралі йшло хоч двічі-тричі, а то й ще більшим темпом, як на Україні. Тимчасом на Україні передбачується збільшення добуття вугля на 78%, а в решті Союза, разом з Кавказом, на 73%; зріст добуття металю на Україні плянується на 148%, в решті Союзі на 149%. Значить, тенденція ясна: задержати „status quo". Україна має давати вугілля й залізо, поки не вичерпає своїх, не дуже то великих запасів. А там — поговоримо й побачимо.

Позиції вугілля та заліза, це покищо головні досягнення пятирічки на Україні.

На скілько малаб збільшитися промислова продукція України в наслідок „пятирічки", це видно зі слідуючої таблиці, в якій показано вартість продукції (в міліонах сов. рублів) в рр. 1928/29 і проєктовану на рік 1932/33. (Див. табелю на I ст. 213).

З цієї таблички (яка може бути здійсненою, а може й ні), бачимо не лише проєктований зріст промисловости на Україні, але також, що цікавіше, яке місце займатиме Україна в Рад Союзі по закінченні пятирічки. Отже виходить, що відношення України до Росії має остати незміненим: 19% було в р. 1928/29 і 19,6% має бути в р. 1932/33. Україна, котра дає на пятирічку найбільше, бо майже все залізо і вугіль — не поступить ані не крок вперед в порівнанні з Росією. Самі большевики нераз підкреслюють, що механічна „рівність" в трактуванні неросійських народів б. Росії— рівняється задержанню їх на позиції приосталих народів. Щоби вирівняти історичну кривду, заподіяну їм Росією, належалоб тепер вкладати в їх культуру значно більше (релятивно), як в російську. Але, як бачимо на прикладі пятирічки, цього не робиться — і то мимо того, що Україна дає власне найбільше на ту пятирічку свойого добра.

Виразно свідчить про тенденцію удержати Україну на ролі доставця сирівців: вугля, заліза, соди і цукру — табличка (II) грошевих вкладів в пятилітню розбудову:

(Таб. І. до ст. 212)

	Група:	1928/29	1932/33	Проєктоване збільшення	Який % продукції СРСР припадає на УСРР. 1928/29	1932/33
Виробництво засобів виробн.	Паливна	411	731	78%	37,5	35,3
	Металева	832	2076	148 „	35,7	35,8
	Елєктротехнічна	34	137	300 „	13,4	15,3
	Будів. матеріялів	140	315	266 „	13,0	10,9
	Хемічна А.	95	348	266 „	27,9	29,9
Виробництво засобів споживання	Текстильна	54	132	144 „	1,4	1,9
	Кравецька	73	280	283 „	17	17,5
	Шкіряно-обувна	116	193	66 „	12,8	12,9
	Паперова	15,5	22	42 „	8,2	8,4
	Поліграфічна	14,5	26	79 „	14,5	17,4
	Порцеляно-фаянсова	15,8	33	103 „	33,4	38,1
	Хемічна Б.	16,8	69	310 „	3,4	6,9
	Цукрова	497	911	83 „	78,0	79,5
	Олійна	22,5	72	217 „	14,0	17,3
	Тютюнева	28,6	39	36 „	17,3	17,3
	Махоркова	20,8	29	39 „	76,4	49,0
	Гуральняна	12,7	19	50 „	15,0	15,4
	Соляна	6,7	9,1	35 „	35,4	39
	Разом, згл. середньо	2516	5678	125%	19%	19,6%

(Табличка ця взята з „Економ. Політики ВКП. Хрестоматія“, ч. V.).

Табл. II.

	Групи: пал.	мет.	хем.	деревн.	буд.	текст.	шкір.	харчева
РСФСР (Росія)	37,5	66,4	59,3	27,5	75,5	87,1	79,1	50,7
УСРР	31,6	32,3	32,0	**3,4**	16,0	**2,3**	**8,1**	43,6
Інші	30,9	1,3	8,7	69,1	8,5	10,6	12,8	12,8
Разом СРСР	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Спеціяльно болючу прогалину в промислі України: повний брак текстильного промислу — пятирічка оставляє без змін, лишаючи Україну і далі на ласці Росії. Що на „харчевий“ промисл поставлено на Україні досить багато — це теж тільки з к о н е ч н о с т и, бо буряк цукровий вдається тільки у нас, а так само соняшник, як головна олійноносна ростина.

Тоді, як на Україні призначено збільшити продукцію текстилю всього на 320 міл. вартости, в решті СРСР продукція має зрости на 3154 міліонів (з 3821 міл. до 6975 міл.) Виріб одягу має зрости: в УСРР з 73 міл. до 280 міл., а в решті СРСР з 357 до 1320 міл. І тут отже та сама тенденція, задержати status quo залежности України від Росії у всіх предметах безпосередньої потреби.

На Україні чимало говориться спеціяльно про е л е к т р и ф і к а ц і ю. Центром уваги тут „Дніпрельстан“ і кілька інших елєктростанцій, що є в будові. Через побудування (нище Дніпрових порогів) попе-

речної греблі буде піднесений на 35 метрів рівень води Дніпра так, що вона стане озером, закриє пороги і ріка стане сплавною для суден; сама-ж енергія падаючої води, пущена на турбіни, витворюватиме (від 1932. р.) електричну енергію в силі до 300 тис. коней (220 тис. кіловатів). З промови Петровського на „Всеукр. Зїзді Рад" (25/II.-5/III. 1931.) довідуємося, що „потужність усіх електростанцій 1927/28 р. на Україні була 446 тис. кіловат. На 1. січня 1932. р. самі нові станції Штерівка, Дніпрельстан і Зуївка мають дати 420 тис. кв. Головне однак, на що має бути вжита ця електрична енергія?

Отже тут стрічаємо знову цікаву річ. Всі електр. станції, що є в будові (Штерівка, Зуївка і т. д.) є в Донбасі. Дніпрельстан має служити в першій мірі виплавці заліза. Виходить, що і тут та сама мета: індустріялізація головно в міру того, як вона може прискорити експльоатацію природніх скарбів України. З загальної суми вкладань в електробудівництво на рік 1931, що виносить на Україні 263 міл. крб. припадає на Дніпробуд 57 міл., на Зуївку 52 міл., на будівництво ліній передачі струї аж 104 міл крб.; це для того, щоби енергію передавати як найдалі.

Кругом Дніпрельстану, який, коли буде справді доведений до кінця, буде одною з найбільших гидроелєктрівень світа, має повстати цілий ряд фабричних заводів. Відомо, що самий „Дніпрельстан" виторгували українські комуністи в Москві в рекомпенсату за грандіозні пляни індустріялізації Росії; та вже вони вимагали будови біля „Дніпрельстану" таких заводів, яких потрібно Україні, в першій мірі фабрики помічних погноїв. Зате Москва веде справу до того, щоби „Дніпрельстан" став на послуги металюргії і Донбасу, себто, щоби прискорив експльоатацію природніх богацтв України в користь Москви. Що справді буде побудовано біля Дніпрельстану, про це ще не час нині писати. Після інформацій, поміщених в згаданій вже публікації про 5-тирічний плян на Дніпрельстані, зачато будівлі таких заводів: сталевого („Дніпросталь") коштом 40 міл. карб., металевовиробничого 17,5 міл. крб., алюмінієвого 34 міл., „тукового комбінату" (фабрики помічних угноєнь) 93 міл., смолоперегонного заводу 2 міл., білодеревної фабрики 2,2 міл. З перечислених заводів — найбільше значіння для України малаб фабрика помічн. погноїв; але поза тим бачимо ціль все-ж таки: скріпити продукцію заліза і металів взагалі, та сирівця, потрібного для російської промисловости. В пляні Госплану є між іншим: урухомити при помочі Дніпрельстану нові електричні залізниці — для вивозу з України заліза і вугля — значить та сама експльоатаційна мета. „Дніпрельстан" повстає (покищо) тому, бо його потрібно Росії, крім того, що він потрібний для агітації. Першу мету, як не мож краще, висвітлює Баранскій в своїй названій вище книжці, яка є викладом властивих поглядів московського „Госплана". На стор. 176 там читаємо:

„В державному пляні електрифікації потребам Донбаса відводиться центральне місце. Транспортна проблєма Донбаса находить в тім пляні розрішення через побудовання двох електрично-залізничих ліній:

поперечної — від Кривого Рогу до Сталінграду (над Волгою б. Царицин) через Запоріжжа і Донбас, і

меридіональної (з півдня на північ) від Маріуполя до Москви через Донбас, Купянск і Білгород.

„Перша лінія різко скоротить транспортові видатки при перевозі руди і вугля, що тепер лягають важким тягарем на коштовність чавуна; вона дасть теж вихід донецькому вугіллю на Волгу і сполучить його з уральською рудою, забезпечивши в той-же час одержання з Волги транспортів нафти і дерева, котрих потребує Донбас (не вся Україна, тільки Донбас! — К. К.).

„Друга лінія дасть вихід донецькому вуглю в московську промислову область, котра буде того вугля потребувати ще довго і крім того, обнижить кошти транспорту при вивозі збіжа.

„Другим завданням електрифікації Донбаса є механізація добичи вугля та залізної руди"... На кінці згадується пару словами також про сільське господарство, якому електрифікація має допомогти „в механізації обрібки землі" і через зрошування землі.

„Пятирічка" на Україні тягне за собою теж суспільні і національні пересунення. Збільшується процент промислового робітництва. В Харкові будується біля „Тракторобуду" нове робітниче місто; такеж саме робітниче місто вже виросло біля Дніпрельстану і біля міста Запоріжжа (б. Олександровськ). Біля Дніпрельстану працює тепер 17 тисяч робітників, а має їх бути згодом до 30 тисяч. Хоч „Большевик України" (ч. 1/31) офіціяльний орган комуніст. партії, намагається твердити, що половина робітництва це Українці, то самже признає, що по українськи розмовляє з тої половини всього 73%; з загального ж числа робітників по українськи „говорить" лише 38% і то не знати, коли і де? Сам Б. У. признає, що загальний погляд такий, що робітництво Дніпробуду є російське. Напевно правдивим є цей „загальний погляд" — бо й трудно, щоби було інакше, коли вся верхівка, управителі і більшість робітництва і т. д. говорять лише по російськи. Фактично отже біля Дніпрових порогів виростає нова російська кольонія, так само, як на „новім робітничім місті" в Харкові.

Друге основне питання: чи принесе теперішня індустріялізація Україні ту користь, що подешевшає промисловий товар — частинно вже відповіджене тим, що індустріялізація ведеться головно в інтересі самої Росії. Крім того, як досі, то промисловий товар не тільки не дешевіє, але противно, відносно до продуктів сільськ. господарства, дорожіє. „Ножиці" цін є постійним явищем большевицької економіки. Може бути, що хоч щось зміниться в цім напрямі з хвилею закінчення пятирічки — та покищо руйнується сільське господарство ради розбудови і упривілеєння промислу і не знати, чи буде кому вже набувати ту збільшену продукцію промислу, коли нарешті вибє година кінця пятирічки. Чи не станеться тоді так, що фабрики стоятимуть, а робітництво піде в безробітні? За примірами не треба ходити далеко. Ми бачимо, що нині стоїть майже без праці велика польська хемічна фабрика „Мосціце" коло Тарнова, яка не має куди збувати своїх штучних погноїв, бо село їх не в силі купувати при нинішніх цінах збіжа. Сучасна Англія має широко розбудований промисл, але має притім велике безробіття, не находячи збуту на всі свої промислові вироби. Така евентуальність стоїть і перед штучно розбудованим промислом СРСР., якщо буде підорвана основна база кожної індустріялізації: покупна сила сільського населення. Тимчасом „пятирічка" зі своїми додатками: колєктивізацією та контрактацією — підкопують його добробут в самій основі. *К. Коберський.*

Огляд земельних реформ в повоєнній Европі.*)

(Продовження).

Південнославія. В межах старої, передвоєнної Сербії не було великої посілости. Ціла поверхня урожайної землі належала там до селян. Лише 10% урожайної землі була власністю селян, що кожний з них мав понад 20 га. Длятого земельну реформу можна, було перевести лише в нових, по війні до Сербії прилучених краях т. є в Босні і Герцеговині, в Славонії і Хорватії та в давній Македонії. В цих краях полишено дідичам по 50—300 га землі і узискано в той спосіб 557.282 моргів до розпарцелювання. 2/3 з тої землі розділено поміж місцевих селян, в розмірі по 1·2 га на господарство, а решту роздано учасникам війни, інвалідам і кольоністам в парцелях по 5 га. Кольонізовано Сербами околиці з турецьким, але також словінським населенням.

Німеччина. В передвоєннім часі займали дідичівські господарства 1/5 поверхні врожайної німецької землі. Розміщення дідичівських земель в Німеччині є дуже нерівномірне. На Сході займають дідичівські землі 40·3% урожайної землі, в Саксонії займають вони 20·4% поверхні урожайної землі. Зате прочі німецькі землі мають між 2—8% дідичівської землі. Вже перед війною провадили Прусаки внутрішню кольонізацію, особливо в Познанщині, розділюючи дідичівські господарства на дрібні, селянські, „рентові" господарства.

По війні постановлено продовжувати внутрішню кольонізацію законом з 11. серпня 1919. р. Силою цего закона мається віддати 2 міліони торфовиськ та неужитків, по попереднім переведенню тривалого уліпшення (меліорації), малоземельним і безземельним селянам. Силою цего закона мається віддати під селянські оселі державні господарства (домени). Закон уможливлює повставання осадницьких (кольонізаційних) спілок, яким надає право первокупна всіх понад 25 га нових господарств і надає тим спілкам право слідження, контролювання торговлі землею в державі. В тих околицях Німеччини, де великі, понад 100 гектарові господарства займають більше як 10% поверхні урожайної землі, можна їх вивласнити на цілі оселювання дрібних рільників, в розмірі 1/3 їх поверхні.

Наконець постановляє закон, що кожне велике господарство обовязане віддати щонайменше 5% поверхні під дрібні, наємні господарства (посесії).

Брак фінансових засобів не позволив державі виконати в цілости постанови цего закона. Покищо побільшуються селянські господарства через сусідську парцеляцію двірських господарств. В цілости зможе бути переведеним той закон аж тоді, коли поліпшиться загальне господарське положення німецького народу. Але з певністю можна сказати, що також і в Німеччині зменшиться в недалекій вже будучности простір великих рільних господарств.

Франція. В багатій Франції земельне питання ще й перед війною не виступало гостро, бо нема там великих ріжниць між рільниками в посіданню землі. Приріст населення є дуже незначний. Франція має багато кольоній, придатних під рільництво, а в кінці кожноразовий надмір сільського населення легко знаходить собі приміщення в про-

*) Гл. „Кооп. Респ." ч. 5 за травень 1931 р.

мислі, торговлі і т. д. Мимо такого браку причин до переводження земельних реформ починає по війні проявлятися серед французької сільської людности струя за переведенням змін у земельнім устрою. Домагання переведення змін в земельнім устрою виходить з посеред верстви численних дрібних державців (посесорів), яких по війні було 1,078.000, що винаймили 12·5 міліонів гектарів землі. Всієї врожайної землі у Франції є майже 13 міліонів гектарів, значить мало що не половина французької врожайної землі віддавана в найми. В р. 1919 і 1921 французький парлямент ухвалив закон, силою якою мається протягом 20 літ викупити і розділити між безземельних селян 2—3 міліони гектарів землі. Земельний фонд має повстати через викуплювання господарств на підставі права первокупна, яким наділюється осібні кредитові земельні установи - банки.

Фінансові засоби до переведення такого викупна землі мається дістати через випущення осібних земельних облігацій, опроцентованих і сплачуваних новими власниками при фінансовій допомозі державного скарбу. На переведення цілої реформи після постанов цего закону, треба буде зібрати, дорогою продажі тих облігацій, 5 міліярдів франків.

В той спосіб Французи хотять скріпити французьке селянство, здержати утечу мало- і безземельного селянства до міст та бодай в части запобігти наглядній дегенерації французького народу.

Англія. Теперішні земельні відносини в Англії сягають в глубоку минувшину, ще до часів, коли Нормани здобули край. Тоді вся земля стала власністю англійської корони, короля. Король віддав тоту землю 700 норманським шляхтичам з обовязком сповнювання військової і державно-адміністраційної служби. Хотяй Англійці з давен-давна народ купців та промисловців і хотяй ледво 1/3—1/4 Англійців жиє з рільництва, то всеж таки такі земельні відносини, де вся земля в краю є власністю не цілої тисячки земельних магнатів, мусіли все відємно впливати на суспільні відносини в Англії. Тому то від кінця 18-го віку, коли усамовільнено там селян і вони стали вільними орендарями панської землі, старається англійське законодавство охороняти дрібних земельних орендарів а також старається улекшувати їм купно панської землі.

Ще в р. 1907—1914 утворено з розділених фільварків 14.381 малих господарств з загальною поверхнею 76.000 га на підставі осібного аграрного закона. Пересічна величина тих господарсв $5^1/_4$ га.

В р. 1916 і 1918 р. видано знов два нових закона в цілі наділення землею учасників війни. При помочи тих законів або творять селянські господарства через ділення паньских господарств, лишаючи ненарушеним сам осередок двірского господарства, або знов дається праця сільським робітникам, колишнім учасникам війни, на державних господарствах (доменах), допускаючи їх до участи в зиску з того господарства.

Крім того в другій половині девятнайцятого віку відбувається там самочинне ділення (парцеляція) двірської землі, спричинене суспільно економічними обставинами. Великі англійські власники не годні видержати високих податків, наложених на неподілені двірські господарства, бо висота чиншу за арендовану землю що раз спадає. Не малою причиною, для якої англійські земельні магнати склонні продавати свою землю, є пострах перед будучими рільними реформами. Бо в Англії явилося богато дуже радикальних проєктів рільних реформ. Яку ціху

мають тоті проєкти вистане згадати проєкт ліберальної англійської партії, властиво проєт голови партії знаного Лойд Джорджа. Той проєкт жадає викуплення і удержання цілої англійської врожайної землі, опісля поділу її на середні і дрібні господарства. Проєкт хоче впровадити стислий нагляд, контролю способу господарювання в той спосіб утворених господарств. Отже дивне явище: англійська ліберальна партія, якої основною програмовою точкою є засада „laisser faire", хоче приложити державний примус до рільних англійських відносин!

Таке становище англійської ліберальної партії до земельних англійських відносин є певною познакою, що дотеперішній розпад англійської великої земельної власности буде поступати безупинно дальше. Отже навіть консервативна Англія не устояла перед загально-европейською струєю поділу великої земельної посілости на селяньскі господарства.

В нинішнім огляді поминемо фашистівску Італію, бо, як усі повоєнні італійські політично-суспільні події і явища, таксамо також земельні відносини розвиваються виключно по лінії залежній від волі диктатора Муссоліні і його фашистів, а не по лінії природнього розвою суспільно-політичних сил і відносин італійського народу і держави.

В скандинавских краях, в Фінляндії та в нових прибалтійських державах видано цілий ряд законів, силою яких переводиться там поділ великої земельної власности і наділювання нею селян. З огляду на брак місця не будемо описувати подрібно земельних реформ, які там зайшли від війни. Вистане підтвердити, що також в тих краях зросла і дальше ще зростає селянська власність коштом поділу панських фільварків. Зате треба нам докладніше розглянути повоєнні земельні відносини і земельні зміни в Польщі.

(Кінець буде). *о. Й. Раковський.*

Український домашний промисл на Гуцульщині.

(Продовження*).

8. Про інші галузі домашнього промислу.

Над килимарством ми спинилися довше, бо воно стає в нас тепер домінуючим. З часом удається дістати троха кращих, фабричних сирівців і виріб у де-чім поліпшується. Залишають робити з псюрки. Але натомісць фабрики випускають вовну т. зв. III. кляси, яка розлізається в руках, як павутиня, хоч у годовій роботі дуже не пізнати її. Та все залежить від солідности даної фірми, зглядно продуцента.

З появою килимарської вовни, появляється на ринках і інший сирівець, як: бавовна, гарас, волічка, шпагат на основи килимові і пр. З цим поширюється і виробництво. Починається виріб вовняних фартухів, накрить, занавіс, запасок, і т. и. Ці вироби робляться ще нашими ремісниками, але й за цим уже сягають жиди, бо мають капітал.

Полотна прості, пішви, скарпетки робляться тепер в меньшій, кіль-

---

*) Гляди „Кооп. Респ. ч. 2, 4 і 5 за б. р.

кости чим до війни, бо населення переходить на т. зв. — фабричний виріб. А фабричний, то є такий, що знова жид дає сирівець до виробу нашим ткачам, а відтак готовий виріб продає нашим селянам. І дальше йде узалежнювання нашого промислу.

З вовняного гуцульського промислу ще найбільше робиться на продаж ліжників. Сукна, кожухи, попружки (крайки) виробляють переважно для місцевої потреби. Ліжники продаються вже й за границею.

Але й тут уже залізли жиди. До недавна виробляла їх переважно Біленька в Яворові, Білачка в Річці і др. Тепер є вже в Яворові кілька жидівок, що виробляють ліжники і заливають ними ринок. І тут не без тандити. Далеко йому до правдивого, гуцульського ліжника. Вовна мішана з „псюркою", основа вовняна з конопляними нитками, або й чисто прядівна. Але хто не розуміється, купує.

Гончарство йде по середині. Таких мистців, як Бахметюк, нема. З кращих трохи є в Пістині Кошаки (Українці латинського обряду), в Кутах Намова. В Косові є Совіздранюки, Тутуруші, Білецькі і др. їхня робота була зразу проста. Та чим рік, починають виробляти все більш мистецькі вироби, через вимоги літників.

На більшу увагу після ткацтва і килимарства, заслугує різьбарство. Вправді, давної, чистої різьби шкрібляківської майже тепер не виробляється, хоч і знає її дехто. За те більше інкрустують (вкладають).

До викладування вживають перлової маси, гебану, рога, дротика, кораликів, часом срібної бляхи. І хотяй ця інкрустація є гарна та практична (не так швидко занечищується), все ж таки вона не є наша рідна, а чужа. Більш рідною нам, є різьба. Але оцінити її, як слід, потрафить лише знаток.

Правдивими мистцями й одинокими — в інкрустації є Корпанюки в Яворові, звані Бульбаками. Ціла їхня родина — самі мистці. Старенький Корпанюк, Іван (помер. мин. року) був знаменитим боднарем. Аж мило глянути на його посудину. Жінка його прекрасно вишиває низиною і мережить. Три їхні сини: Семен, Юрко і Петро є різьбарами І-ої кляси. З них Петро займається ще й мосяжництвом. Понад їхню роботу нема в нас. Славний різьбар Юрко Шкріблак був їхнім вуйком, т. є. братом іхньої мами.

Другим після них є В. Девдюк у Стар. Косові. Про нього нераз читалося, як їздив у Варшаву з ріжними делєгаціями та обдаровував своїми виробами ріжних достойників. Знаток він добрий і знає різьбу, але теж більше тепер викладає, йдучи з духом часу.

Провадив щось в роді робітні — школи, але мусів її ліквідувати, бо присудили йому платити 8.000 зл. оборотового податку; сам мені це казав.

Він повишукував деяких хлопців, з яких такі, як Кабин Павло, Стрипадюк Михайло і др. виробляються на знаменитих різьбарів. Є ще М. Гулейчук, який не працює.

Але й тут іде вже тандита, закрадається хаос. Приміром учиться якийсь хлопець у Девдюка, вистарає собі знаряддя й у вільних хвилях робить у дома. Його товариш якийсь дивиться на це і пробує в себе в дома робити. Знова третий від того перехоплює, хоч ще перший добре не знає робити. І робиться тандита, погано викінчена, без мистецької вартости, яка за безцінь попадає в жидівські руки. Через це карловатіє, калічиться ця галузь.

У Печеніжині є ще славний мистець Іван Семанюк. І його рідня — самі мистці. Він різьбар, дочка і жінка вишивкарка, старший син Гриць, (що тепер є монахом — Василіянином) знаменитий іконописець (славно малює у візантийському стилі, хоч про нього мало знають, через те, що монах); середущий син Никола крім різьби, виробляє дуже добрі музичні інструменти. А наймолодший Роман, що кінчив гімназію, мавби своїм різьбарським таланом — по словам батька — перевищити всіх. На превеликий жаль, не доцінює він ваги справи і задумує вступити на богословію, а як зачувати, мав стати вже целєбсом. І хоч би не закопав талану, а то... шкода!

Додати ще треба, що цей мистець Семенюк, має свій спеціяльний стиль, від якого — на щастя — не відступає. Його різьба (не інкрустація) легка, мила для ока, повна мистецького смаку і вартости. Його Українська влада покликала в свій час до Камінця Подільского на професора до Державної Промисл. Школи.

На превеликий жаль, не може він уже працювати як слід, бо недобачує. Вірмо одначе, що оригінальність і чистість мотивів його різьби вірно переймуть сини, і не допустять, щоб вона пропала.

Ще треба тут згадати про нову галузь деревних виробів, яка все замітнішою стає. Це випалювання. Воно — правда — з давен-давна заведене на Гуцульщині. Але тоді випалювалося переважно домашній судник: дійницю, рахву, пасківник тощо. Розпікав таки сам боднар дріть чи форму (рід штанци) і „виписував" по суднику „усяке письмо".

Тепер виробляють уже прикраси, як: флякони, коновочки, дійнички, цебрички, двоячки, троячки і чворачки, а все з дерева чистого, смерекового,*) по котрому випалюються. Ці вироби розходяться все в більшій кількости. Мистцями до цього є Гаврилюки і др. з Річки. Починають уже і в Брустурах таке робити.

Теж і мосяжництво скріпилося більше тепер, чим до війни. Хотяй пистолів і ручниць тепер не виробляють, за те більше йде барток, топірців, перстенів, ножів, люлюк і т. п. Добрі мосяжники — мистці є в Жабю, Красноїлі, Головах, Річці, Брустурах. Продукують вони не лише для місцевих потреб, але й на продаж. Ними є: Якібюк, Абрагамович (цей робить теж знамениті цимбали!), Миронюки, Харінські й др.

9. Сумне явище.

Перейшовши отак побіжно поодинокі галузі нашого рідного, домашнього промислу, приходиться з прикрістю ствердити одно.

Маємо великі багацтва, та не вміємо, чи й не хочемо їх використати. Весь цей наш промисл не є зорганізований! Не йде пляново, одним руслом, не має повного зрозуміння та піддержки своїх, а через це багато тратить на мистецькій вартости та постепенно переходить у чужі руки, де до решти калічиться. А головна його галузь, якою тепер стало ткацтво, килимарство, вже в переважаючій кількости перейшла в чужі руки.

Мало хто мабуть здає собі справу з того, як жиди використовують усе на свій хосен, та як тепер масово поширюється — головно

*) Різблені вироби виробляються лише з дерева грушевого, сливового і яворового, які не мають слоїв, тому і не вилупуються в роботі.

килимарство. Коли давніше робило в Косові кілька чи кільканайцять варстатів, то тепер майже в кожній хаті є килимові варстати. І то не лише в Косові, але й на селах: Монастирське, Москалівка, Город, Пістинь, Стар. Косів, — це з тих сіл, з яких іде масовий виріб. Є ще кілька сіл, де лише починає поширюватися килимарство. Можна числити, що в Косові й Кутах з околицею буде тепер півтора до дві тисячі килимових варстатів.

Та з цеї маси навіть нема й 10% в українських руках, а все в жидівських! Правда, Українці виробляють у яких 80%, але для жидів. А послідніми часами ще й таке стало заводитися:

Бере собі якийсь швець чи столяр у хату зо 2. варстати від жида, наймає яку дівчину, що троха знає робити, дає їй харч і 20. зол. на місяць і вона робить. Рівночасно за другим варстатом підучується його жінка чи дитина й за тиждень-два також уже „робить...“ І стільки то вже посередників!

Перед війною вчилися по 3 роки найменше. Після війни скорочено науку до 6 місяців. Та деяким уже й цього за багато і хотять „робити килими“ вже за тиждень. Можна собі уявити, яка та робота!..

Невимовно прикро є дивитися на цей упадок домашнього промислу, на перехід його в чужі руки. Прекрасні були колись ліжники й килими гуцульські (т. зв. верені), а тепер їхній виріб, мистецтво прямо профанується. Те саме й з іншими виробами.

10. Чи нема виходу?

Вихід з цього є. Є ратунок, є лік на це лихо. Вратувати все може кооперація. Створивши сильну промислову кооперативу, можна піднести весь цей домашній промисл з упадку, довести до належної йому могучости і мистецької вартости. Перш усього треба зорганізувати всіх продуцентів і т. зв. споживачів, т. є покупців. Належалоб повести широку пропаганду за вступленням у члени такої кооперативи. Оборотовий капітал мусить бути чималий. Тут до помочі мусіли б стати наші фінансові інституції.

При помочі наших фахових людей треба би зорганізувати не лише продукцію, але рівночасно й збут. Повести широку реклямову акцію, щоби всі українці в першу чергу покривали всі свої запотребування лише в такій промисловій кооперативі.

Ризика нема чого боятися. Адже з давен давна є збут на ці наші вироби, хоч ще далеко не всі ринки опановані. На що далеко шукати. Таж на самій Великій Україні, не кажучи вже про Росію, можна цілими роками збувати величезні маси цього нашого промислу. А що по інших державах?

Конкуренції теж нема чого боятися. Маючи, як слід, зорганізовану таку кооперативу, під проводом самих фахових людей, можна давати лише солідну роботу, з високою мистецькою вартістю. Тоді дуже швидко провалиться вся тандитна конкуренція. Кооперативно набувати сирівці, кооперативно збувати, робітників усіх скооперувати, зєднати в члени, тоді й краще роботи пильнуватимуть, бо відчуватимуть свій інтерес у розвиткові такої кооперативи.

А як знаменито можна повести при такій кооперативі відділи: споживчий, мясарський, виробу знаряддя й машин, вести культурно-освітню працю! Можна ввести і замінну систему, себто вимінювати

ці вироби на Поділлю за збіжа, котрого Гуцульщина запотребовує стало велику кількість.

Та що то ще не можна зробити?! На цю тему можнаб писати ще й писати...

(Кінець буде).

М. Горбовий.

Справник килимарсько-різбарської кооперативи „Гуцульщина" в Косові.

СУСПІЛЬНА АГРОНОМІЯ.

Як зорґанізована громадська аґрономія в ріжних країнах світу.

Недостачі і переваги тої орґанізації (системи громадської аґрономії).

Ми вже знаємо,[1]) що чисельна громадська агрономія є обовязковим суспільним чинником в найпоступовіших що до сільського господарства країнах. Лишається розглянути тепер, як цей чинник орґанізований в ріжних країнах світу. Під цим оглядом всі країни світу можна поділити на три групи:

1) в одніх країнах, як от Сполучені Держави Америки, Данія, Щвайцарія, Італія, Україна, кол. Росія, Німеччина, Австрія, — агрономічна допомога с.-г. населенню провадиться після певної і точно випрацьованої системи агрономічних заходів, агрономічних закладів та методів агрономічної праці, ц. т. після певної „системи громадської агрономії";

2) в другій групі агрономічна допомога с.-г. населенню провадиться, але без будь-якого пляну та системи і має принагідний характер;

3) в країнах третьої групи агрономічної допомоги с.-г. населенню в нашому розумінні слова зовсім нема.

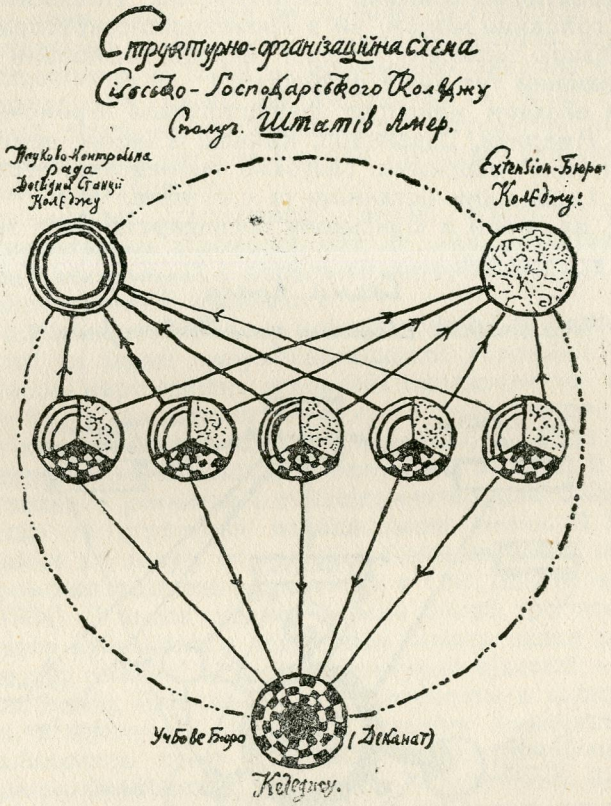
Ясно, що найбільші успіхи агрономічної праці є там, де вона провадиться пляномірно і систематично, а не принагідно. Тому то й наведені в попередніх статтях приклади взяті з країн першої групи то й в цьому розділі ми будемо говорити лише про них.

Випрацювання певної системи громадської агрономії там, де така система вже існує, тяглося десятки років, бо справа ця, як ми бачили, порівнюючи нова, молода. Але й цей довгий речинець не дав нам бездоганної системи громаднської агрономії. Навіть дуже гарно продумана й збудована, чисельна й богата система громадської агрономії Сполуч. Держав Америки, — т. зв. „система триєдиних агрономічних осередків" (див. малюнок — схему ч. 1) не є без дефектів. Навіть в ній є свої темні місця і недокладности, які доводиться час від часу виправляти.

Ще більше недоладностей мають европейські системи громадської агрономії. З европейських систем на чільне місце треба поставити: італійську, українську і російську.

[1]) Гл. „Кооп. Республику" за Січень і Лютень 1931 р. та за 1930 рік.

Головна вимога, яка ставиться раціональній збудованій системі агрономії — це її раціональність — доцільність в умовах даної країни, сильна ефектовність праці при порівнюючи малих витратах коштів та сил. В ріжних країнах, в залежности від їх господарського та культурного рівня, це досягається по ріжному — при ріжних системах

Мал. ч. 1.

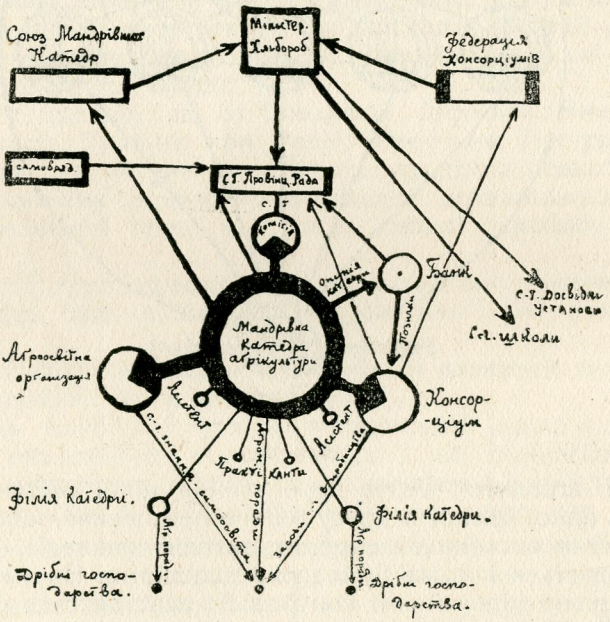
громадської агрономії. Себто перенесення цілої системи громадської агрономії з одної країни в другу майже неможливе, але перенесення окремих чистин системи — окремих заходів, закладів, методів праці, — цілком вдається і може бути дуже доцільним. На наших очах шириться, напр. по цілому світі контрольно-асистентська організація, винайдена в Данії; досвідні кружки, винайдені в Німеччині; діточі с.-г. клюби, та клюби с.-г. молоді. винайдені в Сп. Штатах Америки, — і дуже добре скрізь вдаються.

Одначе які б особливости не мала та чи інша система, — одна риса є для всіх систем спільною; система мусить бути так побудована, щоби с.-г. винаходи, висновки і досягнення с.-г. досвідних установ, с.-г. вчених колєгій та окремих с.-г. вчених в як найкоротший час просякали в широкі маси господарів, з довірям ними приймалися і по пожливости швидко переходили до господарської практики, ставали господарською звичкою. Разом з тим ціла система громадської агрономії мусить бути так тісно повязана з практичними господарями і їх

обєднаннями, щоби до кожної зміни в природі, в практичному сільському господарстві, на грошевому чи товаровому ринку вона була чутливою, щоби на кожну таку зміну могла негайно зареагувати, та, підшукавши для кожного такого випадку відповідний асортимент протизаходів, протизакладів і протиметодів праці, негайно кинути це все на низи в практичне сільське господарство. Анальогія з нервовою системою та головнии мізком, чи з кровеносно-секреторною системою (з серцем, низкою залоз внутрішньої секреції, гормонами і антитілами) в організмі людини тут дуже підійшлаб.

Під цим оглядом найліпше функціонувала агрономія Данії, Сполуч. Держав Америки, Швайцарії, Канади; в інших країнах був менший контакт між окремими галузями громадської агрономії та с.-г. кооперацією і між цими останніми та с.-г. населенням, — тому й швидкість реакції на зміни в сільському господарстві була значно менша.

Схема праці
Італійської системи громадської агрономії.

Мал. ч. 2.

Розглядаючи ті системи громадської агрономії, які мали релятивно найбільший успіх, а то: італійську, українську, російську, американську, швайцарську, данську, ми бачимо, що є передовсім велика ріжниця між ними у виборі основної — так би мовити — „стрижевої" галузі громадської агрономії. Всі системи обовязково мають с.-г. досвідні установи, бо без них не можливі булиб нові агрономічні винаходи, не можливе булоб пристосування вислідів світової с.-г. науки до умов даного району (району досвідної установи). Досвідні с.-г. установи — це й є той мізок, що приймає донесення про зміни в сіль-

ському господарстві, підбирає протизаходи і радить, який з них, коли і як вживати. С.-г. школи та агрономи позашкільної агрономії — це ті нерви, що мусять рознести поради досвідних установ до найдрібніших клітин — окремих господарств і принести від них нові донесення, головним чином за допомогою с.-г. спілок та с.-г. кооператив. Тому-то с.-г. шкільництво та позашкільна агрономія ніби до певної міри замінюють одна одну (але не цілком). В Америці, Швайцарії, Баварії, Чехословаччині за ведучу — „стрижеву" галузь агрономії береться с.-г. шкільництво. В Італії — стрижевою галузею є агрономія позашкільних метод, а в Данії, на Україні та в кол. Росії ролю стрижевих галузей ділять між собою досвідна агрономія та агрономія позашкільних метод (в Данії і та і друга чутливо реагують на вказівки с.-г. збутової кооперації).

Думаю, що ведучою, „стрижевою" галузю агрономії малаб бути науково-експериментальна агрономія, але це „провідництво" повинно будуватися на інтелєктуальній і моральній авторітетності, а не на бюрократично-адміністративній підлеглості.

Так само в ріжних країнах ми можемо бачити порерозвиток або недорозвиток тої чи іншої галузі громадської агрономії. Наприклад в Швайцарії цілком нерозвинена агрономія позашкільних метод, але добре розвинені с.-г. досвідництво та с.-г. шкільництво. Натомісць в Данії й Італії зле розвинене с.-г. шкільництво, а добре — с.-г. досвідництво та агрономія позашкільних метод. На Україні й в Росії порівнюючи відставало в розвитку с.-г. шкільництво, але буйно зростало с.-г. досвідництво та агрономія позашкільних метод. В Сполучених Державах Америки всі галузі агрономії розвинені більш менш рівномірно, хоча агрономія позашкільних метод є там цілком молодою галузею (від р. 1904). З цього нарису можна булоб зробити висновок, що країни вищого культурного рівня ніби мають нахил до шкільних метод ширення с.-г. знання, а країни культурно відсталі — ніби то — до позашкільних метод. Але строгої закономірности в цьому відношенні нема, а нині, в звязку з с.-г. крізою і країни найкультурніші посилюють та поліпшують свою агрономію позашкільних метод. Отже, очевидно рівномірний розвиток, на взірець Сполучених Держав Америки, є тим ідеалом, до якого треба стреміти. Цікаво тут згадати про ті поправки, які в останній час заведені в Баварії, Чехословаччині, то що. Тут Баварія[1]) в с.-г. школах збільшила число учителів, учителям дано мотоциклі для розїздів по селах і фармах, а сама с.-г. школа переіменована в с.-г. школу та порадню Landwirt. Schule und Beratungstelle).

На цьому місці треба згадати й про с.-г. кооперацію та про с.-г. освітні й професійні організадії.

В попередніх статтях були описані існуючі форми звязку громадської агрономії з організаціями самодопомоги с.-г. населення. В деяких країнах, як от в Данії, Італії, ці звязки дуже глибокі й міцні. При чому тип італійський, на мою думку, є більш корисний, ніж тип данський, бо в Італії кожна галузь громадськоі праці є сприязненою, сфедерованою з іншими, але всетаки автономною, — в Данії агрономія є в сильній мірі залежна від кооперації. Хоча може бути, що

[1]) Ing. Frant. Kunz. „Zemedelské poradnictvi v Bavorsku" стаття в „Ceskoslovensky Zemedelec" c. 32 (527) за р. 1929,

в Данії, де керівники с.-г. кооператив здебільшого закінчили ті самі с,-г. школи, що й їх службовці-агрономи, — ця підлеглість агрономів кооперативним установам не є вже таким злом, як вона може бути в країнах культурно відсталих. Думаю, що с.-г. кооперацію і с.-госп. освітні організації агрономи повинні булиб розглядати як четверту й пяту галузь агрономії, держати з ними постійний контакт і до їх голосу прислухатися так, як то робить агрономія данська та італійська В свою чергу і с.-г. кооперація та с.-г. освітні організації повинні прислухатися до голосу громадської агрономії, особливо до голосу науково-експериментальної (досвідної) агрономії, а свої вимоги та побажання корегувати відповідно до вказівок цієї останньої, як то робиться в Італії, Спол. Державах Ам., Данії, то що.

Оскільки звязок і співпраця місцевих чинників з громадською агрономією в більшости країн і особливо на Сході Европи були більше ідеалом та побажанням, ніж реальною дійсністю, остільки питання про органи пляную чі і координуючі роботу держави, самоврядування, регіонально-примусових обєднань сільських господарів, с.-г. кооперації, агроосвітних організацій і громадської агрономії—набрало особливої гостроти і популярности.

В ролі таких пляную чих і координуючих органів виступають: Чехословацька Земледєльська Академія (Академія с.-г. наук) та Краєві Земсько-господарські Ради з двома секціями: 1) чеською чи словенською і 2) німецькою — в Чехословаччині; „Селянський Секретаріят" і Кантональні с.-г. ради — в Швайцарії; Вседержавна і провінціональні с.-г. Ради, с.-г. Камери, Німецька с.-г. Спілка (D. L. G.) — в Німеччині; Союз мандрівних катед агрікультури, провінціяльні с.-г. ради та с.-г. комісії — в Італії; Сіл.-госп. та агрономічні зїзди та наради, агрономичні і економичні Ради при земствах, с.-г. Вчений Комітет в Петербурзі і в Київі (а нині с.-г. секції Держ. Плянової Комісії) — на Україні і в кол. Росії. Всі ці організації і установи ясно діляться на дві групи: 1) органи с.-г. науки, високої с.-г. політики та політики агрікультурної („Сел. Секретаріят Швайц., Чехослов. Землєд. Академія, Союз Катедр, Німецька С. Г. Спілка, С. Г. Вчені Комітети) і 2) органи звязку з с.-г. населенням й громадською контролею (Кантональні с.-г. Ради, Землєдєльські Ради, Провінціяльні с.-г. Ради, Економнаради, Агронаради то що). Деякі з цих органів — не повні, другі — явно несправедливі для певних галузей громадської роботи чи для певних чинників. Мабуть чи не найкращим типом цього роду органів є органи італійські. Там, в Італії кожна мандрівна катедра агрікультури має свою, так би мовити, „кураторію", що зветься „Провінціяльна с.-г. Рада" і складається з представників: Уряду, Провінції (ц. т. самоврядування) та тих громадських організацій, які погодились фінансувати катедру в певній мірі. В засіданнях Ради бере участь і професор катедри з правом дорадчого голосу. Рада збирається один раз на рік, заслухує справоздання катедри, ухвалює плян праці і кошторис катедри на майбутній рік і обирає з проміж себе „С. Г. Комісію", яка є виконавчим органом Риди. Секретарем комісії є професор катедри. В разі необхідности якихось швидких рішень, особливо фінансового характеру, це робить Голова Комісії, що працює в постійному контакті з професором катедри. Таким чином катедра в бігу праці є цілком незалежна від будь-яких чинників, а всі побажання, нарікання, невдоволення — все це полагоджується на річних зборах „С. Г. Про-

вінціяльної Ради. На уряд же катедра впливає через Союз Катедр, який є в постійному контакті з урядом.

Думаю, що плянуючі й координуючі органи треба так побудувати, щоби в ніх були рівномірно заступлені: 1) науково-експеріменна (досвідна) агрономія; 2) с.-г. шкільництво; 3) агрономія позашкільних метод; 4) с.-г. кооперація; 5) с.-г. агропросвітні організації; 6) органи регіонально-господарські (с.-г. камери); 7) органи самоврядні (в країнах з нормальним ходом життя). При будуванні системи громадської агрономії треба добре зважити питання підлеглости агрономічного персоналу, спосіб управління, фінансування, контролі і контакту органів і агентів громадської агрномії з іншими місцевими чинниками і місцевим с.-г. населенням, щоб, бува, не поставити більш економічно та технічно освічених агрономів в повну залежність від меньш освічених, а часом і менш культурних людей. Така залежність може цілком паралізувати роботу громадської агрономії і обернути її в нікому не потрібну комедію. З другого боку не треба робити з агрономів якихось ні від кого незалежних і нікому не підлеглих, не знаючих жадної громадської контролі диктаторів. Треба вибрати якусь середню лінію. Думаю, що така середня лінія вже знайдена в Італії. Саме при належному побудуванні плянуючих, координуючих і контролюючих органів можна досягнути того, що пляни економічної та агрономічної праці будуть завше доцільними і популярними у всіх місцевих чинників, а це значно улегчить проведення їх в життя і їх належне фінансування. Тільки при такій помірковано-демократизованій праці може повстати та близкість, спаяність і довірря між населенням і громадською агрономією та між населенням і с.-г. кооперацією, яких так часто в дійсности бракує, а без яких громадська економічна робота стає непродуктивною неефектовною, а значить і недоцільною. З другого боку не тратиться часу на лишні дискусії, дебати, то що. Випрацьований плян праці далі мусить бути доручений, на взірець італійський, відповідальному досвідченому агрономові, який за виконання його відповідає, а який при виконанню пляну користується повною автономією. Крім Італії подібні форми управління знаходимо на українських досвідних стаціях, де поруч з директором установи працюють дорадчі органи: 1) рада фахівців; 2) громадські ради, кураторії, то що. Також земська позашкільна агрономія в де-яких губерніях кол. Росії була досить розумно організована, хоча тут завше була сильна залежність агрономів від Земської Управи, так що особливо успішний розвиток земської агрономії треба дуже часто віднести на рахунок особистих властивостей членів Земських Управ.

В. Доманицький.

ХТО ЧИТАЄ ЧАСОПИС, А НЕ ПЕРЕДПЛАЧУЄ,

той не цінить, не шанує чужого труду і добра!

ВІДНОВІТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ВИРІВНЯЙТЕ ЗАЛЕГЛОСТИ!

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАН. І ПРАКТИКИ.

Справа манка у нас і в польській споживчій кооперації.

Справа манк, хоч яким вони важким балястом тяжать на нашій кооперації, досі у нас не є урегульована; не була навіть в нашій кооперативній пресі ні освітлена ні обговорена.

Питання манка не є лише питанням про його походження. Всебічне дослідження випадків, в яких воно повстає, булоб тільки половиною діла, констатуванням минулого. Виявлення причин повставання цього явища безумовно потрібне; від нього треба починати справу; воно покаже нам, скільки при тім ділали обєктивні умови, конечні неуникнимі причини, незалежні від людської волі, і на скільки причинялася до повстання манк ця остання і то зла людська воля. Або інакше, коли і в якій мірі манка є оправдані, т. м. необхідні, а коли вони є вислідом недбальства, яке треба рішуче поборювати, або свідомого злочину, який вже треба хіба судово карати.

У нас до питання манка з цього боку, спираючись на конкретні, масово згромаджені статистичні дані, ніхто ще не підходив. І воно т. ч. зовсім лишається не дослідженим. Не знаємо навіть фактичних меж манка по наших кооперативах, а ні його пересічної висоти для цілої нашої споживчо-господарської кооперації. А тим часом воно виросло в цілу проблєму, і як запевняє дехто, в поважну загрозу, до боротьби з якою у нас тільки звикли заклити. Алеж ворога то самого ми не знаємо, не пізнали його досі, як слід. А цеж є першою передумовою всякої стратегії, основою для випрацьювання плянів офензиви. — Отже треба булоб на сам перед зібрати, а відтак опрацювати і дослідити дотичні числові дані та інші матеріяли; найкраще очевидно шляхом спеціяльно для тої цілі росписаної анкети (квестіонара). Тою дорогою підійшла до справи напр. польська споживча кооперація. Люстраційний відділ союзу „Сполем“ „піднявся анкети, висліди котрої служитимуть за підставу опрацювання норм манка з метою одностайного їх примінювання“. Це є друга частина проблємі до вирішення. — Справа є тим важнішою і нагальнішою, що має свою морально-правну сторінку; є звязана з визначенням участи та мири вини і відповідальности осіб, які прогрішаються допущенням манка. Вирішення питання манка, цеб-то його нормалізація, або встановлення його масимальних розмірів (границь) є отже вимогою справедливости.

Не входячи тут тим часом в мерітум справи у нас, погляньмо який має вона вигляд в польський споживчій кооперації.

„Сполем“ присвятив в ч. 6 за б. р. справі манка цілий відділ, затитулований: „Норми манка і його забезпечення“. Після короткого обговорення методольогічних засад, які необхідно застосувати при вирішуванні справи манка, автор головної статті (А. Марчиньскі), приходить до обговорення результатів останньої анкети Союза „Сполем!“. На анкету на цей раз мали відповісти люстратори союзу. Одні з них висловилися взагалі проти манка, котре, на їх думку, не повинно існувати. Ціла відповідальність за манко мусить падати на склепаря, котрий має одержувати титулом еквівалєнту відповідний

додаток до платні у висоті напр. $^1/_4$% від обороту. З цього додатку він має отже покривати страту спричинену манком. — Більшість люстраторів заявилася за приміненням (допущенням) 1%, як максимальної границі оправданого манка від товарів, даючих звичайне манко. Були й такі, що висунули засаду обчислення манка від загального обороту, при чому, яку норму, вони подавали $^1/_2$%. Приміненння тої чи іншої засади (1% чи $^1/_2$%) має залежати, як зазначали учасники анкети, в кожному даному випадкові від місцевих умовин, ц. то від того, чи знайдуться на місцях люди, котрі „подолають завдання побільшеної рахунковости при розріжнюванні товарів на „манкові" і „неманкові". Всі одначе люстратори вимагали усталення вищих границь манка для спеціяльних товарів, як вудженина, ярина, вугіль і т. п.

Щоб сконстатувати фактичні норми манка, ц. то такі, які існують в практиці, Союз Польських Споживчих Кооператив розіслав до своїх кооператив ще в р.р. 1925 і 1926 анкету (квестіонар) в цій справі. Ця анкета по опрацьованню виказала відсоток фактичного манка по кооперативах.

Приведемо тут табличку манк для 1926 року, а саме:

50% кооп. приймало	1/2%-ве манко від цілого обороту
14·3% „ „	1%-ве „ „ „ „
16·6% „ „	1%-ве манко від товарів, даючих манко
9·5% „ „	$^1/_2$-ве „ „ „ „ „
9·6% „ „	0·25% — 0·6% і 0·75% манко від цілого обороту

Отже більшість польських спож. кооператив приймала піввідсоткове манко, обчислюване від цілого обороту, при чому цей спосіб здобув в 1926 р. більше популярности: кількість кооператив, що приймали цей спосіб, піднеслася в 1926 р. до 50%, тоді як в 1925 р. вони становили ще 44%. всіх кооператив. Анкета пол. союзу спож. кооператив зібрала богато цікавого матеріялу, який позволяє зробити цінні висновки, що можуть мати практичне примінення для встановлення пересічної стопи манка на основі оборотів кооператив за даний рік.

Згадавши далі про те, як стоїть справа з манком в Німеччині, Швайцарії, Чехії, й Фінляндії, автор пробує дати аналізу використаних для своєї статті даних останньої анкети.

Відкидає насамперед становище тих люстраторів, котрі взагалі не узнають манка, як не витримуюче критики, і признає необхідним установити норму допустимого манка. Не входячи в розгляд перепроваджених автором за закордонними зразками обрахунків, згадаємо тільки про висновки, до яких він доходить. Насамперед він, йдучи за практикою кооператив, приймає засаду, що нормалізоване манко мусить бути обраховане від загального обороту кооперативи, а його допустима висота, на разі, може не переступати $^1/_2$%. Така норма манка відповідатиме, на думку автора, дрібним кооперативам. Більші кооперативи, що мають відповідні бюра, можуть виріжнити окремі групи товарів і випрацювати для них спеціяльні норми манка.

Що до питання забезпечення, евент. переступлення допустимої норми манка, то А. М. висловлюється за гваранційним векслем, жированим, з відповідними деклярациями — згідно з існуючими приписами.

В кінці підкреслює велике значіння вишколення і виховання склепарів, що матиме децидуючий вплив на розмір манк.

В тому самому розділі ч. 6. „Сполем", редакція помістила ряд статтей про справу манка і його регулювання в Німеччині, Швайцарії, Чехословаччині і Філяндії. Статті оригінальні, писані закордонними кооператорами.

(В.)

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Нові прояви етатизму.

(Справа яйчарського пулю і молочарської реґляментації).

Останні місяці принесли нам нові поважні загрози вмішування держави в господарське життя села, маємо на думці помисл створення (під натиском уряду) щось вроді яйчарського — картелю не картелю, в кожнім разі порозуміння експортерів-яйчарів з метою давлення в низ цін яєць, і другий, не менше оригінальний помисл реґляментації кооперативного молочарського промислу. Оба проєкти прийшли майже одночасно і стоять очевидно у звязку з подібною політикою міністерства та підчиненого йому „Експортового Інституту" в інших ділянках (прим. експорту дерева, текстильних виробів), про що ми вже писали в Кооп. Респ.

Що урядові мусить залежати на удержуванні експорту на високому рівні, бо-ж експорт підтримує валюту, про це нема двох думок. Але при тім не можна не рахуватися з інтересом свого власного населення — бо така господарська політика є прямо самовбійством. Якраз справа яйчарського „пулю" носить всі признаки такої тактики.

Вже наша біжуча преса принесла дещо відомостей про „пуль". Користуючись блищими інформаціями, що їх дав нашій редакції дир. Центросоюза п. І. Мартюк і зібраними вістками з фахової преси, ми прихидимо до такої оцінки справи. Під натиском львівської торговельної палати, район якої (укр. Галичина), дає до 60% експорту яєць цілої Польщі, згодилися тутешні експортери і то аж під загрозою відібрання експортових концесій, на заложення „пулю", себто порозуміння, якого зміст, вже з поправками, внесеними головно завдяки представникові українських кооп. експортерів (дир. Мартюк), ось який:

Всі експортери зобовязуються вплачувати до спільної каси (пулі) по 50 дол. від кожного вивезеного вагона (= 80 ам. центів від скринки), а від 1. серпня ц. р. по 100 долярів. „Пуль" себто змова треває до кінця 1931 р. По закінченні цього речинця зібрана таким чином квота малаб прийти до розділу між членів пулю після ключа експортованої кожним еспортером кількости товарів в роках 1929 і 1930 (для української кооперації це робить до 3% цілого експорту).

Кожному насовується перше питання: яку ціль може мати цього рода організація і які вона викличе наслідки?

Отже що до цілі, то впадає в очі передовсім факт, що „спільна каса" має розділюватися не після кождочасних біжучих відношень між експортерами, тільки з минулих років. Ясна річ, що комусь ходило про те, щоби зафіксувати таке відношення між окремими експор-

терами, яке було в давніших роках, комусь, хто очевидно боїться за свої позиції. Хто-ж ним може бути? Ніхто інший, як тих кілька великих експортерів, як Біргель, Мандзберг і др., особливо перший, властивий галицький „яйчарський король", який хоч мав в ост. роках поважні страти, то мимо того є все ще першим у своїм фаху. Ціла справа носить отже з цього приводу загадковий характер. Бо чомуж не можна було приняти за ключ розділу — кожночасного відношення сил між експортерами?

Друга справа: Яку ціль має взагалі спільний пуляь Одно з двох: або його створено для того, щоби гальмувати зріст менших фірм (гл. вище), або для того, щоби через відняття частини капіталу примусити кожного експортера на стільки знизити ціни, плачені за яйця продуцентом. На тих 80 згл. 160 ам. центів піднялибся власні кошти експортера на скринці (24 копи), які нині виносять 2—2,50 дол. Очевидно експортер цей видаток перекине зразу на продуцента, мимо того, що свою вкладку до „пулю" він дістане назад, в в крайнім разі з малою скидкою. Впадуть ціни, впаде також вивіз, бо експортери не будуть тепер зацікавлені вивезти більше, як в попередніх роках. Кошти цілої „реформи" заплатить нещасливий селянин і то власне той найдрібніший, бо він є головним доставцем яєць.

Ціла історія, як бачимо, задумана дуже хитро, складно і загадково. Не диво, що крім кількох великих монополістів, всі експортери відпекувалися від такої „помочі" торгівлі, а крім львівської торговельної палати за нею виявилася покищо тільки краківська. Коли не буде згоди всіх палат, то „пуль" може й не дійти до формального завершення. Та все таки нам треба мати в цій справі ясну думку.

Не може бути хіба ані на хвилину двох думок про те, чи йти укр. кооперації добровільно у таку спілку. Ясна річ, що як і йти, то тільки коли буде примус. Щоби примусу такого не було, можна проти цілого „пулю" зачати навіть протестаційну акцію — починаючи від писемних протестів з боку кооперативних і господарських організацій а кінчаючи, в разі потреби, вічевою акцією в головних яйчарських районах.

На всякий же випадок, колиб все таки нас примушено бути в „пулю", то укр. кооперація не моглаб взяти на себе „одіюм", що увійшла в змову з приватними торгівцями для того, щоби збивати в низ і так смішно низькі ціни яєць. І без того є актуальною справа такої організації закупу яєць, котра-б уможливила уділювання товарових доплат доставцям. П. С. К. в Копичинцях і в Зборові вже завели в своїх кооперативах „книжочки достави яєць", де на взірець книжочок закупка споживчих товарів ведеться евіденцію доставлених кожним членом яєць (покищо від 5 штук нараз). Цю систему треба зробити правилом, особливо в разі заведення „пулю".

Чому малі експортери в Галичині, а всі, як малі так і великі в Люблині і т. д. є проти „пулю"? Тому, що їх не треба вчити як збивати ціни в низ. Вони це роблять прекрасно і без порад п. Турского (директора Експортового Інституту). А навіщо ім пхати здорову голову під євангеліє, дозволяючи адміністративним чинникам вмішуватися в їхні діла? Нема сумніву — що в цім другім пункті (не в першім) інтереси сільсько-госп. кооперації є індентичні з інтересами решти експортерів.

Проєкт пулю зродився або при дуже зеленім столику якогось етатиста, захопленого большевицькою державною регляментацією зовнішної торгівлі або в дуже хитрій голові якогось заінтересованого експортера.

В кожнім разі ми обовязані поінформувати про нову загрозу цілу селянську масу і робити проти неї опінію всіма силами.

* * *

Другий важний і далекосяглий проєкт дотичить кооперативного молочарства. Він блище зреферований на сторінках органу Маслосоюзу „Кооп. Молочарство" ч. 5., тому тут приведемо тільки основні його точки, користуючись ще й особисто нам даними інформаціями. Думка про „плянову розбудову кооп. молочарства" вийшла з міністерства хліборобства, якому ходить: а) про те, щоби сітка молочарень (маслярень) не була за густа або за рідка, б) про урегулювання контролі технічної і організаційної та акції над удосконаленням самої продукції, вишколом персоналу і т. д. Треба відразу замітити, що акція міністерства має на увазі лише кооперативні молочарні і як видно з дальшого, ті, що зорганізовані в будь якому Ревіз. Союзі. Тимчасом такі молочарні становлять в Польщі всього 33% всіх молочарень; решта це або несоюзні або некооперативні, приватні (що до продукційної сили, то вони представляють 70% всеї продукції). Виходить, що регляментація досягне в першу чергу союзні молочарні.

Конференція, що відбулася 30 вересня ц. р. (з участю 5 українських представників: 2 від РСУК, 2 від „Маслосоюза", 1 від Сільск.-Господаря) мала діло з проєктом дуже некорисним для кооперації взагалі, а української з окрема: щоби регляментацією займалися або воєвідства самі або визнані владою рільничі товариства. Що воно значить в умовах нашої дійсности, це кожний розуміє. Українським делєгатам вдалося переконати учасників наради, представників кооперативних і рільничих організацій, що це не вийде на добре кооперації, що в засаді належить оставити кооперативному промислові як найбільшу свободу, а коли вже регляментувати, то через самі таки кооперативні чинники. В результаті ухвалено, що „для опрацьовання пляну розбудови кооп. молочарства і слідкування за його виконанням", та для узгіднення тих праць твориться загально державна комісія кооп. молочарського промислу. В разі потреби будуть покликані льокальні комісії, як дорадчі тіла. Рішення комісії не матимуть урядово-обовязуючого характеру; кожна організація має можливість вицофатися з участи в комісії. В решті решт усталено 7 травня ц. р. (з участю укр. делєгата) такий склад комісії:

а) 5 мандатів для Ревіз. Союзів, в тім 1 український, 1 німецький;

б) 5 мандатів для фахових кооп. молоч. централь, в тім 1 укр., 1 нім.;

в) 6 мандатів для рільничих товариств; рільн. палат, в тім 1 укр. мандат;

г) 5 представників молочарської науки, названих поіменно.

Створено відтак теренові підкомісії для випрацьовання проєктів згаданої вже вище сітки молочарень на терені цілої Польщі. Галичину злучено в один терен з Краковом. В тій підкомісії є 3 Українці і 3 Поляків, але для „східних воєвідств", в тім числі отже для Волині, Полісся і т. д. назначено комісію покищо з представни-

ків самих тільки польських кооп. і рільничих організацій. Означено густоту сітки: для Галичини 10 км. віддалі одної молочарні від другої, на Волині 20 км. і т. д.

Здається, що з цілої досить великої програми діяльности тої комісії практично буде здійснюватися передовсім той „узгіднений плян розміщення молочарень". Вже про реальність другої точки — кредитову акцію Рільного Банку для молочарень можна поважно сумніватися при теперішнім відомім фінансовім стані пол. держ ви. Може й справді десь щось комусь дістанеться та напевно не Українцям — зрештою і жалувати за тим нема чого, довсід нас вчить вірити в таких справах тільки у власні сили.

Зате не можемо пройти спокійно біля першої точки, котра означає ні менше ні більще, тільки спробу накинути згори живому господарському життю певні територіяльні шаблони. Не віримо в доцільність призначування з гори, декретом, місця осідку кооператив. Як кооператори, не віримо, щоби з такого помислу вийшло добро для справи. Можуть захоплюватися аж так далеко йдучою регляментацією „з гори" господарського життя большевики зі своїм „Госпланом", але-ж ми бачимо, що на ділі така робота веде до гальмування нормального розвитку спеціяльно сільського господарства. Не віщуємо отже успіху і задуманій в міністерстві хліборобства „молочарській пятилітці". В життю кооперації більше як де рішає не саме географічне положення, не саме число коров (бо й воно може змінитися за пару літ доброго розвитку молочарні), але головно людські відносини, наявність чи відсутність на місці інтелігентного і кооперативно свідомого елєменту для ведення кооперативи. Чи можуть ці всі відносини знати люде в центрах? Чи можуть вони брати на себе відповідальність за хибне побудування сітки молочарень? До того приходить це вороісповідний і національний момент. Резолюція конференції з 30. березня не згадує зовсім про те, чи при плянуванні сітки будуть розмежовуватися оселі з ріжним національним, і релігійним складом. Виходить, що державна комісія може захоче приділювати українські села до польських, польські до українських, так, як вони біля себе географічно положені. На ділі отже моглоб прийти до „утраквізації кооперації". При відомих тепер гостро напружених відносинах між українськими і польськими оселями, таке перемішування з собою членської маси мусілоб внести у внутрішне життя кооператив елємент антагонізмів на позакооперативнім тлі. Які наслідки це мусілоб мати для кооператив? Нема сумніву, що руйнуючі. На теренах з мішаним національним складом виявилася єдино здоровою засада будування кооператив з національно однородного елєменту, тим більше там, де є поважні національні і віроісповідні тертя. Це стара і відома річ, випробована кооп. практикою в Чехії, Познанщині і в Галичині. Остерігаємо кого слід, щоби не зломано цеї засади при задуманій власне з гори спробі регляментації життя молочарської кооперації. Наслідки

Читайте, поширюйте наш журнал!
Відновіть передплату і вирівняйте залеглости!

такої реформи, якщоб вона привела справді до міжнаціональних кооператив булиби фатальні для кооператив, отже тим самим шкідливі як для українського, так і для польського рільничого населення. Географічний шабльон в данім разі не принісби ніякого добра.

Українська кооперативна думка затрівожена цею можливістю і буде добре, коли наші кооперативні та господарські чинники стоятимуть твердо на сторожі випробованої в цілому світі засади невношення в життя кооперації елєменту бюрократичного примусу.

(К.)

Вивіз свиней з Польщі на Радянщину (Порівн. „К. Р." ч. 5. ст. 196.) Для закупу свиней приїхав до Польщі сам заступник народнього комісаріяту для справ рільництва, котрий перебуває тепер в Перемишлі. Він сам має допильнувати експорту свиней на Радянщину, яких закуповують вже від кількох тижнів спеціяльні делєгації російської торговельної місії. Загальна кількість закупів має виносити біля 2.000 вагонів, Значна частина щього прелімінара вже виконана.

Але як представники комуністичної держави переводять свої закупи? Є в Польщі кооперація польська і не польська. І може відомо їм, що існує тут також українська кооперація... Одначе вони старано оминають нашу кооперацію в своїх трансакціях, хоч купують свині у тих селян, які в цій кооперації обєднані. Масові закупи і доставу свиней для радянських представників і делєгатів перепроваджують ріжні приватники, гандлярі - спекулянти, що роблять при тім добрі інтереси. Ось дані.

Закуповуються свині не старші як 12 місяців, призначені для росплоду і годівлі, отже найкращий товар, який відтак щіплиться. За нього скупщики платять продуцентам пересічно 60—70 гр. за кільограм живої ваги, тоді як побирають від радянських делєгатів за 1 кг. 1·03 зл. льоко стація заладування (Перемишль). Ціле ризико аж до перебрання товару рад. делєгатами, котрі розраховуються з синдикатом торговців безрогами у Варшаві, обтяжує перемиського керівника групи посередників між годівельниками безрог і радянськими гросістами.

Ціни худоби. У Варшаві платили за 1 кг. живої ваги (ціни гуртові):

	20-25. IV.	27.IV-2. V.	7-9. V.	17-16. V.
Віл	0 85	0·85	0·80	0·85
Безроги	1·20	1·19	1·18	1·15

Вивіз беконів і безрог. В IV м. для бек. була тенденція знова звишкова. Вивіз піднісся на 40 % у відношенню до березня б. р. і осягнув вартість 10·6 міл. зол. Релятивно в досить значнім степені піднісся експорт вудженини і шинок, досягаючи 1·9 міл. золотих.

Зате вивіз безрог з Польщі зменшився поважно, а саме: вивіз до Чех на 4.603 шт., а вивіз до Австрії на 4.914 штук.

Чехія запровадила дуже велике мито, яке виносить 284 кор. (передтим 276 кор.) За свині вагою нище 120 кг. платиться при найновішій ставці 404 кор. чеських за 100 кг. До Австрії Польща вивозить безроги в межах стисло означеного контінгенту.

Ціни збіжа у Варшаві. Ціни гуртові в золотих.

	25. IV.	2. V.	4-9.V.	16. V.
Пшениця (100 кг)	35·13	35·06	34·50	33·50
Жито (100 кг.)	28·43	26·88	26·48	27·67

Вивіз збіжа. В квітні б. р. вивезено було за границі Польщі відносно велику кількість жита, а саме 19.228 тон. Вивіз цей був головно вислідом трансакцій, заключених давніше.

Пшениці вивезено було в квітні 7.707 тон, ячменю 5.114 тон і вівса 535 тон. Дані за попередні місяці для порівнанни гл. в „Кооп. Респ." за травень і раніше.

З діяльности збіжевої біржи в Познаню за 1930. р. В початку травня відбулися заг. збори членів познанської біржи, присвячені минулорічний діяльності біржі. Справоздання сконстатувало, що рік 1930., не зважаючи на важне господарське положення, був корисний для біржі; при цьому зааксептовано великий зріст біржевих трансакцій в листопаді і грудні 1930. р. по відношенню до попередніх місяців. Так, напр. загальний оборот ріжними товарами виносив в жовтні ц. р. ще тільки 270 тон вартости 56 тис. зол., а в листопаді вже 17·5 тис. тон вартости 4 міл. злотих.

Заводження рільництва в Польщі виносить біля одного міліярда злотих.

По обрахунках Начальної Ради Земянських Організацій залеглі державні і самоврядні податки рільництва виносили на 1 березня б. р. 120 міл. зол., ріжні обезпеченеві задовження 45 міл. зол. короткотермінові зобовязання супроти державних банків та Союзного Земянського Банку виносили біля 400 міл. золотих, залеглі довгоречинцеві кредити біля 80 міл. зол., разом отже несплачених кредитів рахується за рільництвом 645 міл. зол. Поза тим велика земельна власність має залеглости за роботизни (понад 10 міл. зол.), а ціле рільництво має приватні короткоречинцеві зобовязання, які трудно виразити числово. Ця задовженність може до часу зборів нового врожаю ще більше зрости.

Всі зобовязання, на протязі найблищих чотирох місяців виносять біля 250 міл. золотих. Таким чином над рільництвом тяжить в часі передновку кругло 900 міл. зол., не рахуючи зобовязань супроти приватних вірителів.

Приведені тут дані відносяться очевидно до більшої посілости. Як би додати до них необчислиму задовженість дрібного селянства, то картина значно зміниласьби і представилась би далеко грізнішою. Крім того відомо, що ніде так лихварство не жирує, як на селі.

По даних Банку Польського стан кредитів, в результаті сплачення їх рільництвом в м. квітні зменшився, а саме кредит під застав рільничий зменшився на 4·5 міл. до 21·6 міл. зол., засівовий на 0·6 міл. зол. Сума векслів з більш як 3 місячним терміном платности досягла суми 54·4 міл. супроти 47·2 міл. зол. на кінець березня б. р. Остаточна сплата кредитів припадає на 6. VI. 1931. р.

Російська косметика в Лодзі. Радянське мило, перфуми і кольонські води прибули до Лодзі в кількости понад пів вагона. Це продукти радянського хемічного тресту. Ціни їх, а спеціяльно мила надзвичайно конкуренційні.

Зменшення спожиття цукру в Польщі і експорту за границю. Збут цукру на внутрішньому ринкові виносив в квітні б. р. 22.910 тон супроти 27.450 тон в квітні 1930 р. Упадок спожиття цукру в краю таким чином дуже поважний. — Загальний збут цукру від початку біж. камцанії, ц. то від 1. жовтня 1930 р. до кінця квітня б. р. зі всіх цукроварів Польщі виказав 177·807 тон, супроти 192.914 тон за сезон минулого року.

В и в е з е н о за границю в квітні б. р. 36.686 тон цукру проти 44.303 тон в квітні 1930.

На протязі цьогорічної кампанії вивезено 250.470 тон, тоді як протягом минулорічної кампанії вивезено було 345.386 тон. Зменшення т. ч. виносить понад 100.000 тон. Такий небувалий упадок вивозу поділав дуже непокоюче на заінтересовані круги.

Торговельний білянс Польщі в квітні б. р. виказав додатне сальдо у висоті 25·8 міл. злотих. — По даних Гол. Статист. Уряду вивезено було 1.478·9 тис. тон товарів вартости 168·7 міл. золотих. Привезено натомість 230·7 тис. тон. ріжних товарів, котрих вартість виносила 142·9 міл. зол.

Рівняючи до березня, вивіз збільшився у вазі на 111·1 тис. тон, а у вартости — на 4·8 міл. зол.; привіз зменшився у вазі на 5·4 тис. тон, а у вартості — на 17·4 міл. зол. Дадатне сальдо торговельного білянсу (разом з Гданськом) винисило за квітень 25·8 міл. злотих.

У в и в о з і одначе найбільший зріст показали споживчі артикули (на 7·2 міл. зол.) дерево (на 6·7 міл. зол.) і безроги що збільшилися на 1·1 міл. зол. — Зменшилися насіння, промислові (залізні й вовняні) вироби.

В п р и в о з і зросли сирівці для текстильного промислу, шкіри, футра, машини, апарати і тютюн. Зменшилися м. ін. споживчі артикули, особливо оселедці та овочі.

Крах ПеПеҐе. Дирекція Польського Промислу Гумового зголосила внесення про судовий догляд на підставі опінії експертів, котрі прийшли до переконання, що ціле підприємство не має виглядів на успіх і розвиток. Засіб цей, по думці предатевника французького гумового концерну, не доведе одначе до нічого, бо завдяки величезним зобовязанням підприємства воно все одно мусить скрахувати. Говорять, що востанньому випадкові французький концерн закупивби його варстати праці і знова урухомив би їх. — Так незабаром цілий промисл Польщі перейде в чужі руки; на черзі отже — гумовий.

Анґлія обнизила дисконт. Анґлійський банк обнизив від 14 травня дисконт з 3 проц. на 2·5 процент.

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

Кооперативні дискусійні вечори. Довкола ріжних проблєм, що повстають в нашому кооперативному рухові зібралося вже багато дискусійного матеріялу: поглядів, становищ, фактів, практики, проєктів, прогнозів і т. п., про що вже багато писалося в нашому журналі та в пресі взагалі. Та чимало є й такого, що досі не появилося в пресі, залишаючись не знаним ширшому кооп. загалу, творячи власність тільки тих одиниць, що над справами кооперативного життя застановляються, їх обдумують, переболівають, не маючи нагоди обмінюватися своїми думками з колєгами-кооператорами.

Цю потребу живого обміну думок про жагучі питання нашої кооперації найскорше відчули львівські кооператори, згуртовані, як службовики, в професійній загально - службовицькій організації „Супруга". З цією метою заложили вони при цій організації „економічно-кооперативну секцію". Заходами останньої відбувся вже перший дискусійний вечер дня 28 травня в домівці Ревізійного Союзу у Львові (Домініканська 11.) на тему: „Організаційні проблєми господарсько-споживчої кооперації". Дискусійні вечори інавгурував своїм докладом ін. Р. Раковський. По докладі заповідалася оживлена і цікава дискусія, що була тільки започаткована і за пізнім часом перенесена на слідуючі сходини. В дискусії виринуло декілька нових проблєм, вартих спеціяльних рефератів і обговорення. Зголосилися вже й референти. Справа т. чином щасливо започаткована, знайшла живий відгук і має всі вигляди на добрий розвиток.

Доклад інж. Раковського всебічно розібрав і освітлив положення в госп.-спож. кооперації на всіх трох її ступнях, його причини і наслідки, ілюструючи свої головні тези статистичними даними і фактами, взятими з життя. Корреферентом до тої самої теми зголосився дир. Центросоюзу І. Мартюк. Корреферат і продовження дискусії відбулися 3.VI. 1931.

Докладніше справоздання з дискусії і тези докладу та корреферату подамо вслідуючому числі „Кооп. Республики".

Визначні закордонні кооператори гістьми польської споживчої кооперації. З нагоди зїзду польської споживчої кооперації, який призначено у Варшаві на день 31.V. і 1. VI. б. р. прибувають до Польщі такі визначні закордонні кооперативні діячі, що вже зголосили свій приїзд: секретар Міжнароднього Кооперативного Союзу Г. Мей, крім того делєгації чеська, французька і австрійська. (Бюл „Сполем")

Програма польської середньої кооперативної школи у Варшаві (пор К.Р. за травень ц. р. ст. 192), обіймає практичні і теоретичні проблєми, звязані з працею в кооперативних організаціях: кооперативне законодавство, організація, теорія і історія кооперації, товарознавство, торговельна аритметика, кооперативна рахунковість, кореспонденція, оздобне письмо і письмо на машинці. Крім того такі фахові загальні предмети, як: наука про торговлю, господарська географія, історія господарського розвитку, суспільна економія, та загально-образуючі предмети: релігія, польська й німецька мови.

В часі побуту в школі учні знайомитимуться з працею в склепах, магазинах, бюрах кооперативних організацій шляхом оглядин і практики.

На виховуючу сторінку школа звертатиме багато уваги. Організаційне й громадське виховання оперті будуть на відповідних організаціях самої молоді.

На становище директора школи покликано Фр. Домбровского, дотеперішнього керівника суспільно-виховавчого виділу Союзу пол. споживчих кооператив, довголітнього керівника ріжних курсів кооперативного дошколу.

25-ліття кооперації в Польщі. На б. рік припадає 25-ліття кооперативного руху в б. королівстві польським. З тої нагоди приготовляються численні урочисті обходи, получені з днем кооперації 14.VI. 1931.

Міжнародній Сільсько-господарський конгрес відбудеться в днях 5—8 червня б. р. в Празі (на Чехах) з великою виставністю й багатою програмою праці, котра розділена поміж такі секції: аграрної політики і сільсько-господарської адміністрації, сільсько-господарської освіти і пропаганди, сільсько-господарської кооперації, ростинної продукції, звіринної продукції, сільсько - господарського промислу, женщина на селі.

В секції сільсько - господарської

кооперації конгрес займатиметься такими проблємами: кооперативне виховання (засоби і висліди) та теперішній стан ревізій сільсько - господарських кооператив і їх удосконалення,

Головна заслуга поставлення цих точок під наради конгресу належить чеській сіл.-госп. кооперації, а спеціяльно її провідникові інж. Кліндері, котрий буде й головним референтом цієї секції поруч Отто Геннеса з Берліна. П. Кліндера відчитає реферат про ревізії с.-г. кооператив, котрий вже друкується в „Zemedelskych Druzstevnich Listech", ч. 21. за б. р. О. Геннес говоритиме про кооперативне виховання.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ.

Справжній вигляд радянської кооперації. Нім. журнал „Konsumgen. Rundschau" приносить обширний цитат з офіціозу большевицького уряду, часопису „Правда", що виходить у Москві (№ 47, 1931). „Правда" пише дослівно так:

„Кооперативи займають на ринкові монопольне становище, вони майже цілком витиснули приватну торгівлю. Споживчі кооперативи є головною організацією торговлі в сов. державі. Але та організація не змогла подужати свойого завдання... Основна і рішаюча хиба сучасної кооперації та, що вона ще й досі бюрократизує і заморожує товаровий обіг, в наслідок чого появляється штучна недостача товарів при одночасній переповненості магазинів. Наприкл. недавно були в Москві безконечні хвости перед склепами, бо годі було докупитися нафти, хоч магазини мали запасу нафти на півтора місяця. У пивницях кооперативних установ лежать часто великі кількости товарів, тоді як виставові вікна кооперативних склепів пусті. Товари пересуваються черепашиним темпом, дуже часто не туди, де їх вимагають... Здобувши монопольне становище на ринку (між іншим не через власні заслуги, а через відповідну політику держави та її промислових трестів — Ред. Кооп. Респ.), кооперативи начинають забувати, що вони є для споживачів, а не споживачі для них. Своєрідне „запаморочення від успіхів" привело до того, що кооперативні службовці в своїй роботі переходять помалу, часто навіть не здаючи собі з цього справи, до методів простого росподілу товарів і товарообміну в натурі... І характерно, що при тім „перескоку" до методів прямого росподілу і натурального обміну в кооперативному апараті залишився і розцвився дух крамарства, радянській системі найбільш ворожий. Одним з головних недомагань рад. кооператив є грубе трактування споживачів. Доброю стороною кооператив було до недавна те, що їх найнищими ячейками були виборні органи. Фактичне анулювання виборности в низових кооперативах відірвало кооперативи від споживачів, позбавляючи їх підпори і контролі з боку трудових мас. Усунення виборности виконуючих органів в низових організаціях ще більше скріпило бюрократизм в централях споживчої кооперації: ціла система з „Центросоюзом" на чолі (якого безсилля в ніякому разі не мириться з його формально провідною ролею) працює практично з помічю методів безсилого бюрократичного централізму..."

„З тими загальними хибами кооперативної роботи є найтісніше сполучена дуже шкідлива система „відлучення товарів від людей" і приділ товарів на певну загальну грошеву суму без огляду на роди товарів. Це приводило нераз до того, що товар приділювано кооперативам по прінціпу: „жери, що тобі дають". Звідціля також та прірва між кооперацією і ринком, між кооперативами і вимогами споживачів".

На іншому місці подає ця сама „Правда" вісти, що протягом 6 місяців господарського року 1929|30 в кооперації спроневірено персоналом товару на суму ні меншу ні більшу тільки 40.456.000 карб. При жахливій біді персонал продавав введений товар приватним торгівцям. В тім самім часі було неоправданих „манк" на суму 15.617000 карб., а „нормальних втрат" на 35.603000 крб.

Той самий журнал приносить теж виписки з недавно появившоїся книжки Ольги Доманевскої п. н. „Аграрний соціялізм в Сов. Росії", де читаємо м. і.:

„Колєктивізація, що означала боротьбу з власницьким фанатизмом селянства, привела, в наслідок жорстокого примусу стосованих державою методів, до знищення великих матеріяльних цінностей. Насильна колективізації була в р. 1930 окуплена катастрофічним зменшенням стану худоби, упадком життєвого рівня самостійно господарюючих

селян і різкого погіршення прохарчування міста".

„Колєктивізація дезорганізувала ринок праці, а недостача робітників стала каменем преткновенія для здійснення пятилітки в ділянці промислу. Одночасно колєктивізація привела до того, що хліборобство,—ділянка народнього господарства, котра давала і мала давати засоби на індустріялізацію країни, в своїй колєктивізованій частині, — стало жити на кошт державних субвенцій (автор має певно на думці податкові полегші, які покищо даються колгоспам, в ціли заманення до них селянства. — Ред. К.Р.). Звідси примінений зріст емісії грошей, прибування інфляції, товаровий голод, недостача промислових виробів, монструальний ріст цін. Мимо того колгоспний мужик хоче, як передтим індивідуальний господар, продавати своє збіжа на вільнім ринку і віддає його державі лише під сильним урядовим натиском. Колєктивізація не змогла оживити господарського інтересу села до товарообміну з містом."

СЕРЕД КНИГ.

Ювилейний Альманах Центросоюзу в 30-ліття.

Ред. М. Творидло. Львів, 1930.

Серед невідрадних обставин і несприятливих умов для видавання грубих книжок спромігся „Центросоюз" на видання поважних розмірів ювілейного збірника до дня своїх 30-ох роковин. Книжка обіймає 12 аркушів тексту з ілюстраціями та гарними портретами основників і визначніших провідників фахової централі наших госп.-спож. кооператив. Позатим зовнішнє, технічне викінчення книжки залишає богато до побажання. В друкові богато невиправлених коректуреих блудів, а що найважніше — бракує показчика змісту книжки; це тим більше вражає, що вміщено ж прецін зовсім нікому не потрібний список оголошень. Брак „змісту" утруднює орієнтацію в книзі і користання з неї. Окладинка також свідчить про відсутність мистецького смаку у її виконавця. Могла би бути менше претенсійною. Недобре вражає еклєктизм — невдале сполучення старовинних (церк.—слов.) і національних мотивів з модерною реклямовістю. Для поважного видання таке приодіння книжки було невідповідним і щонайменше зайвим.

Переходячи до змісту Альманаху знаходимо поруч додатніх також негативні риси. Передовсім замало акцентовано діяльність ювілята, ц. то Центросоюзу. Також що до укладу статей, то можна би було вжити кращу систему їх розподілу з більшим відведенням місця Центросоюзові, але ціріч погляду редакції, яка очевидно також мала при тім свою провідну гадку. Впрочім система звичайно дається (на жаль) матеріялом.

Добре написана стаття редактора і дир. Ц.—С. М. Творидла про Центросоюз. Представляє собою короткий нарис розросту установи, котрий характеризувався через увесь час неустанним поборюванням труднощів, що стояли на шляху розвитку Ц. С. З ціє часто нерівної боротьби вивязувався Ц. С. на загал добре, як свідчать приведені в статті дані, збільшуючи з бігом часу реєстр своїх здобутків. — Головною розвоєвою тенденцією Ц. С. було, як бачимо, перетворення його з довоєнної торг. централі для с.-госп. кооператив в такуж централю для госп. с п о ж и в ч и х кооператив, якою в переважаючій степені є Ц. С. і до нині. Виходить це наяв зі значної розбудови в повоєнному часі ділу споживчих артикулів. Стаття намічає також, правда у формі не досить виразних натяків, тенденцію і напрямні дальшого розвитку Ц. С., котрий має, як здається, вернути до передвоєнної традиції. Це лежить мабуть в інтенціях проводу установи. Автор найдокладніше зупиняється над повоєнною діяльністю Ц. С. — Не беручи на себе завдання референта змісту статей збірника, мусимо однак підкреслити факт зросту не лише загальних оборотів Ц. С., але також зріст їх в ділянці галянтерійній та у відділі сіл.-господарських потреб. Цей факт вказував би на постепенну регенерацію централі в означеному вищена прямі. На окрему увагу заслужила також невдала поки що перша спроба експорту яєць за кордон, головно до Німеччини, для чого створено було в Катовицях навіть власну експозитуру. Останню прийшлося звинути через непоплатність експорту, завдяки лихій конюнктурі, заломанню цін на закордонних ринках, чого, як каже автор, „ніхто не передбачував". Це нас трохи дивує, бо

фаховець мусить завсіди передбачувати знижку цін таких сезонових артикулів, як масло, яйця і збіжа, тим більше, що вже з весни 1929 зачався заг. спад цін с.-г. продуктів.

Окрему сторінку в статті присвятив автор галянтерійному відділові, котрий, відповідаючи на вимоги життя, поширився(!?) згодом на доставу будівельних і опалових матеріялів, осягнувши особливо в ділянці вугілля поважну позицію в ряді найбільших відборців кляси „А". Окремий розділ росповідає про успішний розвиток і поширення продукції у власній фабриці мила Ц. С., як виходить з приведених даних.

На загал оцінюючи статтю про Ц. С., можемо тільки висловити жаль, що вона за коротка; релятивно з меншою докладністю, ніж належало би описує минуле і теперішню діяльність Ц. Союзу. Від неї, як фундаментальної у збірнику, ми сподівалися більшого, між ін. також глибших аналіз і стараннішого, поглядов. освітлення деяких сторін діяльности, представлених надто загально. Трапилися і деякі непослідовности, напр., в одному місці подана сумарична квота торгів за 1924/25 рік 1.733.437 зл. (ст. 12), а на другому (ст. 14) в таблиці під тим же роком стоїть сума 1.295.054, цебто сума торгів тільки споживчого відділу, тоді як мова йде про обороти Ц. С. взагалі. Цей факт дуже дезорієнтує уважного читача.

Дуже цінним в книзі є розділ: „Члени Центросоюзу і їх діяльність"—збірка коротеньких статейок про окружні і повітові осередки кооператив. Був це дуже щасливий помисл—не зовсім щасливо здійснений, що одначе і так не зменшує його ваги, помисл зібрати разом в одній книзі відомости про минуле і сучасний стан кооп. осередків другого степеня. Певно можемо твердити, що це найбільш інтересна і важна частина книги, яка матиме джерельне значіння, тим більше, що це, середнє звено нашої кооперативної системи не тішилося особливою увагою з боку діячів пера. Про окружні, згл. повітові союзи писалося дуже мало; за винятком кількох статей в „Кооп. Респ." (про Стрий, Перемишль, Жовкву, Калуш) нам не відомі більші і систематичні огляди діяльности П.С.К. хочби навіть в хронольогічно обмежених рямцях. Це отже перша спроба загального представлення стану кооп-тив другого ступня, як цілости. Шкода лише що відомости про поодинокі осдредки зібрані не по одному якомусь пляну, через що вони є не одностайні, не однаково повні і тому некомпарабільні; це утруднює дослідну працю над ними і просто унеможливлює створення суцільного образу про ці кооперативи. Шкода також, що не подано до них загального вступу, в якому можна і слід було подати потрібні пояснення до насуваючогося мимоволі ряду питань. Обмежені місцем, не можемо входити в їх детальне обговорення.

Необхідним доповненням цього розділу є стаття В. Островського про „Кооперацію на північно-зах. землях" — в тій її частині, де говориться про ПСК. на цих землях. Поза тим вона представляє історично орієнтований нарис діяльности кооперації на північно-західних землях з підкресленням її нац.-культурної ролі. Діяльність цього відламу нашого руху автор представив найбільш повно і ріжносторонньо ні тлі тамтешніх загально-політичних і культурно-економічних відносин, не забуваючи у висновках кинути загальним оком на пройдений шлях і на завдання блищого майбутнього. — Розділює цю статтю від попереду згаданої нарис П Панченка: „Короткий погляд на минуле й сучасне західно-української кооперації". Передовсім загаловок не вповні відповідає змістові статті, котра трактує тільки про галицьку кооперацію, зовсім поминаючи кооперацію північно-зах. земель. Ба, що більше, вона тільки в певних гряницях узгляднює діяльність галицької кооперації, зупиняючись головно над результатами праці львівських централь. При тім пороскидувано майже зникаючі уваги про низові кооперативи і осередки 2-го степеня, так що про кооп. рух, як такий, як певного рода сусп.-історичне явище, нічого з неї не довідуємося. Згадавши тільки про початки кооперації стільки, скільки треба було вивести з них повстання централь, автор далі обмежився включно до цих останніх. Крім принагідних числових даних про кількість, обороти, власне і чуже майно кооператив 1 ст. нічого більше про них в статті не говориться. Цей мінус можна було направити коштом рясних повторень і надмірної старанности стилістичного викінчення праці на шкоду іноді змістові. Не входячи і тут в детайлі, вкажемо хоч би для прикладу на таку нещасливу паралєль англійської кооперації до дуалізму в практиці постачання товарами нашої господарсько-споживчої кооперації (ст. 79—80).

Стаття В. Левицького про „Укр. кооперацію на Закарпатській Україні" навпаки грішить противною тенденцією до змалювання розвитку кооп. руху, як цілости, при чому в тінь відходить діяльність осередніх звен організації. Обі статті мають своє значіння для з а-

гальної орієнтації в кооп. русі на Західній Україні, доповнюючи доцільно образ того руху, з виїмком Буковини, де він цілковито по війні завмер.

Ст. Е. Храпливого про свівову к-цію має вартість практичного довідника.

На рік видання альманаху і ювилею Ц. С. припав 20-літній ювілей існування торговельно-промислової кооперативи „Будучність" в Тернополі — товариства для виробу і продажі паперових фабрикатів. Цій льокальній кооперативі присвячена також коротенька згадка.

Важливій, на нашу думку, справі кооперативних ярмарків і хліборобських вистав відведено рішучо замало місця — зовсім не відповідно до їх ролі у господарському розвитку краю чи даної области. Стаття носить інформативний характер; написана, ми не вагалися б сказати, дещо поверхово у формі вражінь сучасника — видця, без оцінки і певної всеж таки історичної перспективи; а то тим більше, що кооперація виступала в тих імпрезах не тільки в ролі експонентів, скільки властиво в ролі їх організатора.

Далі йде ряд статей характеру засадничого і теоретичного. Стаття М. Творидла про господарську самоосвіту належить до програмових. Торкається не лише самоосвітньої праці у вущому розумінні, але подає на основі дотеперішніх осягів в господарській ділянці цілу програму праці на майбутнє відповідно до нових потреб і вимог життя. Програмовий діяпазон досить широкий,так само,як широко обговорені шляхи здійснення програми. Трактовано справу дещо в спосіб публіцистичний з нескритою тенденцією; річі програмові не були властивою метою праці автора отже мета і тема дещо розійшлися, а тому й деякі важні проблеми схоплені дуже загально та не у властивий спосіб і вирішені з виразною поквапністю, що є недопустиме. Написана стаття впрочім в дусі бадьорім, повнім заохоти до виявлення живої творчої ініціятиви, з протестом проти пасивізму й „культу занепаду".

Е. Храпливий в дальшій статті коротко формулує не так ціль, до якої стремить наша кооперація, скільки вказує на актуальне завдання, що стоїть перед нею, а саме: розбудова сіл.-госп. кооперації, конкретно—виробничої, збутової і постачальної для всяких потреб села. Про потребу скооперування сільського господарства написано коротко, ясно і переконуючо. Спірним одначе є погляд автора на госп.-споживчу кооперацію, як на підготовчий ступінь до інших видів кооператив на селі, котрим ніби має уступити місце. Що так не є, випливає з інших тверджень автора, хоч би з того, що теперішні госп.— спож. кооперативи повстали на селі не для того, щоб на них вчитися, практикувати; викликала їх конечність заспокоєння життєвих потреб села. Отже і існувати мають, поки існуватимуть ці потреби. Що були вони via facti школою кооп. праці, це ні скільки не відіймає їм самостійної ролі яку вони збережуть і при спеціялізації. Є вони, на наш погляд, не щаблем, а рівнорядним (може не рівнозначним) організуючим чинником на селі, а спец. кооперативи стануть вже їх співчинником:

Останнє, місце в книзі займає стаття пос. О. Луцького про Вальтера Ратенау. Можна бути ріжної думки про доцільність її поміщення з огляду на позірну її випадковість у збірнику. Одначе її звязок з ним є глибший, більше есенціяльний чим формальний. Стаття трактує про справи, які інтимно вяжуться з цілим теперішнім життям, якого частину складає кооперація. І хто відчуває цей звязок, той не говоритиме про її випадковість.

Система поглядів Ратенау, це глибока філософічна аналіза сучасности, яка дає богато для зрозуміння пануючих нині відносин. Кидає густий жмут світла м. ін. на генезу теперішньої кризи, якій дає одно з можливих пояснень. Заложена на тонкій психольогічній аналізі і досконалому знанні відносин в модерному суспільстві, чертить у великих рисах образ нової господарської доби, котра має на думку Ратенау охопити цілий світ. Бути обізнаним з поглядами видатного мистителя а заразом практика-організатора, вглублюватися в них обсолютно потрібно і нашим організаторам кооперативного життя, яке в системі майбутнього ладу також претендує заняти почесне місце. Кооперація також бо є практичним реформатором життя з виключенням всякого утопізму. Слідби було для зрівноваження деяких вражінь від поглядів Р. дати місце подібній статті про погляди і кооп, критиків тепер. сусп. відносин.

Текст альманаху пересипано поміж статтями численними кличами, що його оживлюють. Взагалі він на нашому грунті є корисною появою. *(Л.)*

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня „Неділя" у Львові, вул. Кордецького 41а.

Нові книжки.

Українська Загальна Екцикльопедія. Том І. Букви А.—Ж. Богато ілюстрацій чорних і кольових, 5 географ. мап. Львів — Коломия — Станиславів, „Рідна Школа"„ 1931. Ст. 660.

Co-operatiwe Review. Issued by the Co-operative Union of Great Britain and Ireland. Manchester, March 1931. Vol. V. № 26.

Др. Б. Гнатевич. Підручник шовківництва, 3 мал. в тексті. Львів, „Сільський Господар", 1931.

А. Чайковський. Олюнька. Повість з життя ходачкової шляхти. Коломия 1931.

Др. М. Гнатевич. Годівля коропа. Львів, „Сільський Господар", 1931.

M. Jarnuszewicz. O czem powinien wiedzieć każdy blacharz. Podręcznik. Cz. 1. Katowice, 1931.

УКРАЇНСЬКА
ЗАГАЛЬНА ЕНЦИКЛЬОПЕДІЯ

в 3 томах 125 арк. 2000 ст. богато ілюстрована чорними та коліровими образками і геогр. мапами. — Виходить щомісячними 4-аркушевими зшитками під гол. ред. **Д-ра Івана Раковського.**

ДОТЕПЕР ВИЙШОВ І. том (А-Ж), 660 сторін і коштує в краю та ЧСР. зброшурований 72 зол., оправлений в полотно 80, у півскірок 85, у скіру 90 зол.; за границею 10 ам. доляр. Належитість за І.-том платна готівкою, дальша передплата на II. том по 7·20 зол. від кожнього 4-аркушевого зшитка. За границю висилається тільки томами, оправленими у півскірок за попереднім надісланням 10 ам. долярів. Хто заплатить до 30 червня 1931 р. 60 зол., дістає II. том оправлений в полотно або півскірок.

Замовлення і гроші слати на адресу: Адміністрація В-ва Укр. Енцикльопедія, Коломия, Народний Дім.

Обовязком кожнього українця, кожньої української установи мати першу Українську Загальну Екцикльопедію!

ДО ВІДОМА ВСІХ ПСК Й ІНШИХ КООП. УСТАНОВ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ КООПЕРАТИВНИМ ВИХОВАННЯМ.

„Заочний Кооперативний Курс". РСУК видав в своїм крузі ділання систематичні виклади, які дуже надаються, як взірці для ужитку всіх учителів кооперації на місцях. Видруковано такі циклі:

1. Початки науки про кооперацію (д-р К. Коберський).
2. Короткий нарис кооперативного права, з адміністр. приписами і податками (мец. М. А. Корчинський).
3. Повторення з науки рахунків (інсп. Ольховий).
4. Книговедення в господ. спож. коопер. (інж. Р. Раковський).

Комплєт викладів може послужити також при улаштовуванні кооперативних курсів і як матеріял до спец. викладів та для пропаганди. Тому булоб дуже вказано, щоби всі названі вище установи закупили виклади заочного курсу. Комплєт коштує 30 зл.

Дирекція РСУК.

Накладом П. С. К. у Станиславові вийшла друком книжка:

Проф. Др. В. ТОТОМІЯНЦ

ВСТУПНІ ВІДОМОСТИ ПРО КООПЕРАЦІЮ

На зміст книжки складаються: ВСТУПНЕ СЛОВО АВТОРА

Розділ I. Основні поняття про народнє господарство.
Розділ II. Господарські і моральні передуслівя кооперації.
Розділ III. Історія кооперації.
Розділ IV. Споживчі кооперативи.
Розділ V. Кредитова кооперація.
Розділ VI. Кооперативи продуцентів-вирібників.
Розділ VII. Взаїмні відносини між ріжними організаційними формами.

Ціна книжки з пересилкою 2·30 зл., без пересилки 2 зл., поручено 2·75 зл.

набувати виключно в Ревізійнім Союзі Українських Кооператив
ЛЬВІВ, ВУЛИЦЯ СЛОВАЦЬКОГО ч. 14., III. пов.

Книгарням, Повітовим Союзам та гуртівним відборцям відповідний опуст.

Всі кооператори і кооперативи купують

КИЛИМИ, ЗАНАВІСИ,
НАКРИТТЯ, ПОЛОТНА,
ВИШИВКИ, ФАРТУХИ,
ДЕРЕВЛЯНІ ГУЦУЛЬСЬКІ ВИРОБИ

— — лише в одинокій українській виробничій кооперативі — —

„ГУЦУЛЬЩИНА" в Косові б. Коломиї

(давніше: „Союз Промисловців Гуцульщини")

ПІДДЕРЖУЙТЕ РІДНИЙ КООПЕРАТИВНИЙ ПРОМИСЛ!

Цінник оголошень в місячнику „Кооперативна Республика". (Розмір часопису 2 шпальти) Ціла сторінка 100 зол., пів сторінки 55 зол., чверть сторінки 30 зол., вісімка 15 зол. Оголошення товстим друком, на окладинці і в ред. частині платиться 50% дороще. **Адмін.**

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА

ЛЬВІВ ЛИПЕНЬ СЕРПЕНЬ 1931

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гурт

ЗМІСТ:

До кооператорів всього світу . 241

Нова урядова „реорганізація" кооперації в СРСР 242

Кооперативне виховання і навчання.

К. Коберський. Прогалини в роботі 244

П. П. Культурно-освітня діяльність західно-української кооперації за 10 літ 248

Д. Коренець. Торговельне і кооперативне шкільництво в Польщі 254

Проблєми кооп. організ. і практики.

З кооперат. дискусійних вечорів „Супруга": Реф. *Р. Раковського:* З організаційних проблєм госп.-спож. кооперації . . 263

Кооферат *І. Мартюка* . . 271

Промова *А. Жука* 276

Кооперативна Франція дає почин важному ділу 280

М. Росткович. Про користи зі спілкових господарств . . . 284

Народнє господарство:

о. Й. Раковський. Огляд земельних реформ в повоєнній Европі 287

М. Горбовий. Укр. домашній промисл на Гуцульщині . . . 290

З життя кооперації.

А. Ж. Стан щадничих вкладок в кред. кооперативах, приналежних до РСУК в І. кварталі 1931. 293

І. Лучишин. „Рідна Школа" на поміч кооперації 295

Про те, що є доброго в людей, а чого нема в нас... . . . 296

Кооперативна хроніка 298

Господарська хроніка . . . 302

SOMMAIRE:

Circulaire de l' A. I, C. au „Joure de la coopération" 241

La réorganisation nouvelle de la coopération en S.S.S.R. . . 242

Des lacunes dans otre activité d' enseignement coopérative. — (K. Koberskyi) 244

L' activitè d' enseignement de la coopération ukraïnienne en Pologne (1921—1930) — (P.P.) 248

L'instruction commerciale et coopérative en Pologne. — (D. Korenetz). 254

Discussion sur les problemes d'organisation dans notre cooperation de la consommation. — (Trois articles). 263, 271, 276

La France coopérative va d' initier une oeuvre tres importante 280

Les avantages de la menage collective des petites économie rurales (M. Rostkovicz) . . 287

Reformes agraires en Europe depuis de la guerre mondiale (J. Rakovskyi) 287

L'industrie domestique des Houttzoules, montagnards subcarpatiques. — (M. Horbovyi) . 290

Les vepsements d'epargne daus les cooperatives de credit au 1. trimestre 1931 293

Deux articles sur l'enseignement cooperative 295, 296

Chronigue coopérative et economique 298, 302

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА

економ.-суспільний місячник. 9-ий рік видання IV

№ 7-8

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw — Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw — Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw — Polen.

До кооператорів всього світа!

Обєднані у Міжнародньому Кооперативному Союзі організації 42 країн обходять в суботу 4. липня 1931. р. IX. Міжнародній День Кооперації. Непроглядні ряди кооператорів у всіх частинах земної кулі обмінюються в тім дні братерськими привітами і бажаннями. При тій нагоді вони відновляють присягу на вірність засадам міжнароднього кооперативного руху та думкам про світовий мир.

Помимо величезної господарської скрути, що затяжила довше і болючіше, як коли небудь над усіма культурними країнами, кооперація вспіла не лише закріпити здобуті позиції, але у многих країнах ще й пішла вперед. Це є доказом що сила її росте та що коопер. система господарювання, побудована на потребах життя і серця народів, заслужилася для всього людства. І в минулому часі кооперація перебувала переможно всі світові кризи.

Її двигає вперед одушевлення її прихильників. Вона росте рішучістю їхнього бажання — поставити на місце особистої жажди добро загалу.

Кооперація — це нині найбільша надія на справедливе і здорове рішення пекучих господарських проблєм, з якими приходиться боротись людству. Розвиток кооп. руху терпить від господарського націоналізму, який можна вважати плодом капіталістичної системи господарювання. Помимо того кооперація поширилася у всіх сторонах, не знаючи меж ні краски тіла, ні раси, ні віри. Її засади обєднують усіх людей в спільному стремлінні до усунення баришівництва, до використання усіх господарських, соціяльних і культурних сил та до зближення всіх народів землі.

Міжнародній кооп. рух зробив для світового мира куди більше, як будь яка інша орґанізація. Його розвиток віщує смерть усім не господарним та неморальним методам господарської боротьби. Розвиток кооп. руху при тім творить ще передумови для мілітарного

роззброєння, яке слід визнати природнім кроком до вищого ступня цивілізації.

Міжнародній Кооперативний Союз.

Ваіно Таннер
предсідник

Генри І. Мей
генер. секретар

Проєкт резолюції М. К. С. для ухвалення на зборах при нагоди обходу. „Дня Кооперації" в 1931. році.

„Зібрані, що б вшанувати Міжнар. День Кооперації шлють свої братерські поздоровлення для кооператорів цілого світу і лучаться з ними у вірі в успішність кооперативної системи —

котра причиниться матеріяльно до розвязання тих господарських проблєм, які як в минулому, так і тепер намагаються запевнити народній і міжнародній добробут,

котра усталює спокій і відносини, оперті на добрій волі між народами, тоді, як завели зусилля державних мужів, дипльоматів і політиків, та

котра впроваджує вищий суспільний лад на місце теперішнього устрою, опертого на індивідуальнім зискові.

Кооператори кладуть натиск на безоглядну конечність господарського і мілітарного роззброєння, як необхідну передумову до утримання світового миру і запевнення вистарчаючого життєвого рівня широким масам людства, що є єдиною підставою народнього добробуту.

Кооперативний рух вітає всі зусилля міжнароднього характеру, направлені до здійснення тих ідеалів і зобовязується зі свого боку підпирати ті зусилля всіма способами.

Нова урядова „реорґанізація" кооперації в СРСР.

Драстичний декрет.

Під тим заголовком приносить черговий бюлетень Міжнар. Кооп. Союзу (№ 9 з 2. червня 1931) таку інформацію.

Недавно появився новий декрет за підписами Молотова, президента ради нар. комісарів (державний чинник!), Сталіна, як генерального секретаря ком. партії (партійний чинник!) і І. Зезенского, предсідника Ради Центросоюзу, котрий в семи пунктах подає засади нової орґанізації кооперації в СРСР.

(Звертаємо увагу на джерело декрету; про справи кооперації — рішили: держава, партія і аж на третім місц, як додаток — союз російської спож. кооперації. Так виглядає на ділі автономія кооперації в СРСР. Цей декрет обовязує також „незалежну" українську територію і українську кооперацію, яку тепер вже зведено цілковито до ролі провінціонального відділу Центросоюза — Ред. „Кооп. Респ".).

На вступі декрет витикає зацофаність і бюрократизм спож. кооперації в Рад. Союзі. Щоби направить ці хиби і поставити цілу працю спож. кооцерації на нових основах, декрет передбачує створення аж

7 спеціяльних гуртівень (союзів) після таких галузей: а) готові одяги, б) калоші, обув і шкіряні вироби, в) сукно і вовняні вироби, г) бавовняні вироби, д) книжки, папір і т. д., е) вироби ремісничого промислу, є) колоніяльні і харчеві товари, ж) городовина і садовина, з) молочні продукти. — В окремих частинах держави мають повстати такі ж самі гуртівні на менші райони. Споживчі кооперативи будуть крім того утримувати спеціяльні склади для: а) меблів, б) мяса і дробу, в) цукрових товарів, г) діточої поживи.

Директорів гуртівень буде назначати Центросоюз; управи республиканських і обласних союзів будуть назначати директорів споживчих кооператив. (Це є завершення ценцентралізму і бюрократизму; директорів гуртівень на Україні буде іменувати... Центросоюз з Москви; так само крайнім бюрократизмом і запереченням кооперативної демократії є іменування управ всіх кооператив з Харкова! — Ред. Кооп. Респ.).

Далі говорить декрет про видачу товарів на картки: видача харчів остає по старому, картки на промислові товари мають залишитися що до тих товарів, яких бракує. Забороняється магазинування запасів споживчих товарів для свойого району. Обмежується число державних склепів. Зате приказується Центросоюзові відкрити до осени нові склепи: найменше 200 в Москві, по 150 в Ленінграді і Донбасі, 100 в Харкові, Київі і т. д., по 80 в менше важних пунктах і т. д.

Дальша точка декрету відбирає кооперації всі її промислові заведення, поза пекарнями і молочними та яринними фармами і малими ремісничого типу закладами.

Фабрики перебере держава. Навіть виховні функції Центросоюза мають бути сильно обкроєні і обмежитися до мінімальних границь. На Центросоюз накладається зате обовязок вести (як окремі відділи) такі чинности: публичні ресторани, транспорт, рибний промисл і т. д.

Кінцева частина декрету робить надію на підвишку платень службовиків та заводить систему платень у формі провізії від оборотів (!). Крім того передбачуються премії за більшу успішність праці, за зменшення страт, за стягнення уділів і ощадностей і т. д. Така система оплати праці має бути заведена в Москві, Ленінграді, Харкові і Донбасі від 15 травня ц. р., а від 15 серпня ц. р. у всіх інших кооперативах.

— — — — — — — — — — — —

Такий зміст нового декрету. Це не закон і не право. Це є пряме регулювання внутрішнього життя кооперації, яке перечить елементарним поняттям про кооперацію. З цілого декрету виразно пробиває тенденція повороту до доби т. зв. воєнного комунізму з перед 1921 р., яка привела тоді до цілковитої ліквідації цілої кооперації та переміни її в державні бюрократичні установи.

Крім того цей новий декрет є ліквідацією тих останків кооп. самодіяльности, яку ще мали українські та інші „республиканські“ кооп. організації. Поставлено точку над „і“. Всіх піддано вже формально під юрисдикцію московського „Центросоюза“, а властиво московського державного центра.

КООПЕРАТИВНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ.

Прогалини в роботі.

У нас почуєте часто, що ми, як недержавна нація, під не одним оглядом мусимо недомагати, не одно у нас з природи річи мусить бути менше розміром, гірше якістю і т. д. Коли таке говориться про освітні установи (школи, наукові і культурні заведення, театри), які удержуються з природи річи головно з публичних фондів, то очевидно кожний з тим погодиться. Але коли той самий аргумент видвигається на оправдання також недомагань в кооп. ділянці, котра з самої природи річи є оперта на власних силах — то тут очевидно якесь або непорозуміння, або свідоме шукання оправдання там, де його найти не можна. Возьмім на увагу хочби одну сторінку кооперативної роботи — виховну і побачимо, що чимало річей ми не робимо, хоч вони дуже потрібні, а переведення їх в життя не вимагалоб ніяких спеціяльних видатків ні тим більше державних підмог.

Здається, що всякому нині вже ясно, що система „Повітових Союзів" захиталася, що очевидно є певні внутрішні недомагання, котрі привели до того, що аж такий великий відсоток союзів попав у важке господарське положення. На жаль, на двох ост. засіданнях Ради РСУК, на яких з боку дирекції і президії РСУК були предложені інформаційні реферати про стан Повіт. Союзів — на превелике диво не вивязалася над рефератами ніякісінька дискусія; не то, що ніхто з присутніх не забрав голосу, але не ставлено навіть будь яких запитів, з яких видно булоб, що думка членів Ради працює в напрямку вияснення причин аж такого стану і найблищих дальших можливостей в цій ділянці; з тої-ж причини не ухвалено в звязку з рефератами ніяких напрямних що до санаційної акції. Просто принято реферати мовчки до відома і перейдено до біжучих, більше формальної натури справ.

Не знаємо причин лиха. Чи помиритися з думкою, що те що діється, це vis maior, вища необхідність, якої приходу ми не моглиб і так спинити, чи перейти нам в табор „марксистів", для яких все, що діється, є наслідком діяння мертвих, механічних, над людиною буцімто стоячих, сил чи, — остаючи все таки на позиціях кооперативного світогляду, котрий вірить в могучу силу свідомої активности самої людини — шукати на власну руку причин лиха?

Ми все таки ще борикаємося, не піддаємося, заперечуємо фаталістам, котрі всю вину за сучасний стан у 100%-ах скидають на „вищу силу" — крізу. В кількох статтях в останніх випусках „Кооп. Респ." ми старалися звернути увагу громадянства на грубші „первородні гріхи" нашої системи і організації; обєктивний, річевий дослід привів нас до висновків, які підтверджують все таки не матеріялістичну, тільки „ідеалістичну" аналізу причин лиха. Не в самій крізі лихо, і не в недостачі в нас „матерії", тим більше з офіціяльних джерел, а виключно тільки на всіх 100% у тім, що не дописав людський матеріял кооперативного апарату; хибні були теж методи праці. Отже де як-де, а в організаційній ланці ПСК требаби перевести засадничу санацію передовсім в умах відповідального їх персоналу. Треба би довести до того, щоби люде вну-

трішньо переконалися про убійчість системи господарення тільки кредитами та будування тільки на помочі від централі. Треба би, щоби навіть найвуще думаючий торгівець прийшов до пересвідчення, що засновування кредитових кооп-в в районі це така сама важна річ, як добрий закуп товару; що продаж споживчих товарів на борг, це самовбийство; що спекуляція не є ділом кооперації; що кооператора мало навчити, треба його ще ідейно і суспільно виховати, — інакше не встережешся перед таким „помічником“ і т. д.

Погляньмо, як працюють хочби наші західні сусіди — хоч вони, далеко не передують в кооперативнім світі. Все-ж таки вони краще від нас оцінили ситуацію і вимоги хвилі — мимо того, що їх положення значно вигідніше (мають-же завжди задню фіртку, можливість санації державним коштом; недавня асигната 15 міліонів зол. для „Zjednoczenia“ ще всім у памяти).

В січні ц. р. улаштував союз союзів польської сільсько-господ. і кредитової кооперації „Zjednoczenie“ тижневий курс для всіх директорів „рільничо-торговельних спілок“ та їх люстраторів, себто своїх ревізорів. Як відомо, під назвою Rolniczo-handlowej Spółdzielni“ у Поляків розуміються не наші льокальні споживчо-господ. кооп-ви, тільки великі районові „Rolnik“-и і под., що виконують ролю подібну до наших повітових союзів. Значить, курс для директорів ПСК. і ревізорів! Чи не думаємо ми, що у нас такий курс ще навіть більше потрібний? Чи не приходиться нераз руки заламувати, вислухуючи „кооперативних“ промов і розмов декого з тих кругів? А крім того — такий курс має метою головно біжучу інформацію: про господ. ситуацію, найновіщі події з обсягу кооп. життя, нові методи праці і т. д. Адже-ж учителів скликають окружні інспектори що року на конференції з подібною метою; відбувають свої фахові зїзди інженєри, лікарі, професори високих шкіл і не соромляться там доучуватися — по думці відомої засади, що за всезнаючого себе подає завжди тільки той, хто справді мало або нічого не знає! Самі наші кооперативні робітники (на всіх щаблях) і то при кожній нагоді признають, що фахової преси або зовсім не читають, або тільки побіжно, бо мовляв, ніколи часу нема. Коли-ж так, то тим більше потрібні зїзди і курси, — коли не хочемо йти взад, замісць вперед.

Погляньмо на програми курсу для директорів „Рольників“, влаштованого „Зєдноченєм“ і звернім відразу увагу, скільки там присвячено місця економічним питаниям, яких так лякається український кооператор. Ось вони:

А. Загальні проблєми

1. Економічна ситуація в краю і хлібор. криза (1 год.); 2. Аграрна програма уряду і відношення до кооперації (1); 3. Положення рільн.-торговельної кооп. (1); 4. Конверсія довгів кооператив і централь (1); 5. Банк Рольни“ і рільн.-торг. кооперація (1); 6. Хлібор. профес. організації і їх відношення до рільн.-торгов. кооперації (1); 7. Відношення споживчої кооперації до рільн.-торговельної і міжнародні кооп. зносини в справі збуту (1).

Б. З ділянки товарознавства і організації збуту.

8. Стан і поємність краєвих ринків на рільні продукти (1); 9. Організації торгівлі збіжа в Польщі і заграницею. Державні Збіжеві Заклади і кооперація (3); 10. Продукція помічних погноїв і їх збут через кооперативи (1); 11. Машини і с.-г. приладдя (1); 12. Будівельні і опалові матеріяли (1); 13. Насіння і паші (1).

В. Організаційні проблєми.

14. Взаємини між рільн.—торг. кооп-вами і централями (1); 15. Центральна каса хлібор. Спілок і рільн. торг. кооперація (1); 16. Ревізійні Союзи і кооперативи (1); 17. Торгов. політика кооператив (3) (інвентар і організація продажі; трактування відборців; скуп і збут с. г. продуктів); 18. Фінансова політика коо-тив (2): (власні капітали; співпраця з касами Стефчика, комунальними і т. п.); 19. Організація і адміністрація коо-тиви, видатки на завідування, зразковий білянс, внутрішня контроля, пропаганда і рекляма, суспільна і культурна праця коо-ви, вишкіл і права працівників, вишкіл членів управ і Надз. Рад. 20. Провідні думки нашої кооп. роботи.

Для люстраторів були ще спеціяльні теми:

Організація ревізійної праці при Ревіз. Союзах; роля люстратора; протокол люстрації; аналіза фінансового стану і торг. вислідів рільн.-торгов. кооперативи; методи роботи.

Одночасно з цим курсом відбувався подібний курс для люстраторів кас Стефчика з такою програмою:

1. Загальна економ. ситуація; 2. Розвиток поль. хліборобства і суч. хліборізиса; 3. Розвиток скарбовости і грошевої політики в П-щі; 4. Кредит і лихва на селі; 5. Державна кредитова політика і кооперація; 6. Розвиток установ дрібного кредиту; 7. Пропаганда і способи громадження ощадностей; 8. Про „Zjednoczenie"; 9. Обезпечення і кооперація (головно про обезпечення службовиків кооператив)*). 10. Діловодство каси Стефчика (кредитова політика, співпраця з іншими видами кооперації, суспільна і культурна робота К. С., 11. Діяльність і завдання Ревізійних Союзів; 12. Професійний союз кооп. службовиків.).

Не менше дбає про персонал великих кооператив та їх люстраторів також другий осередок польської кооопераційї, споживчий союз „Сполем". Від ряду літ він улаштовує що року летючий 4—5 дневний курс для своїх ревізорів. У 1928 р. були там такі теми;

1. Плян праці люстр. відділу на 1928 р.; 2. Ведення і протокол люстрації; 3. Ідейно-суспільний напрям в кооп. рухові в П.; 4. Ідеольогічні підстави кооперації споживачів; 5. Часописи „Spólnota" і люстратори; 6. Часописи „Społem" і люстратори; 7. Програма і методи кооп. пропаганди;

З програми 1929 р. приводимо:

Освітні установи і кооперація; Господ. положення в краю і кооперація; Професійний рух в Польщі і кооперативи споживачів (реферував пос. Квапіньскі).

Реферати були получені з дискусіями (дуже важна річ!).

Союз „Сполем" побудований на централістичній засаді і товар розводить по краю через свої склади по більших містах (пр. склад у Львові на Галичину). Для начальників тих складів є також свої курси. З програми ост. такого курсу приведемо такі теми:

Картелізація госп. життя в Польщі; Організація промислу і торгівлі в Польщі. Споживання як підстава кооп. в Польщі; Господарське положення в Польщі; Організаційний стан кооперації в Польщі; Організаційні проблєми спож. кооперації на селі**); Плян розвитку продукції союза „Сполем"; кооперація споживачів в суч. добі; ідейна кріза, потреба нового уняття програми (проф. Ст. Войцєховскі); Стан союза і його господ., організаційна і фінансова політика.

Подумали теж про управителів великих кооператив (консумів). Тут були такі теми:

*) Чи у нас досі хто коли не-будь заговорив на офіціяльних зборах на таку тему? „Супруга" в очах деяких кооператорів це мало не підпольна організація.

**) Тема, що викликує у нас таку живу дискусію на сторінках в пресі, а не була досі обговорена ні на однім зїзді.

Роля споживача і його виховання (Ст. Войцеховскі); Господарська програма кооп. руху; Картелі й кооперація; Прямі закупи в союзі; Кооперативна продукція; Громадження ощадностей; Торговельна і фінансова господарка; Виховання і вишкіл працівника (!).

Спеціяльну увагу присвячується формуванні психіки рядових кооперативних співробітників. Для того що року літом, у відпустковий час відбуваються 2-тижневі „літні курси в Татрах, в селі Буковині, де життя пливе бурсацьким способом: пів дня забав і розваг, друга половина — гутірки і реферати. Яка ріжноманітність і живість у доборі тем, вистарчить кинути оком на їх список:

(1925 рік): З проблєм суспільної перебудови; Кооп. самоосвіта; Проблєми культ. праці; Законодавча охорона праці в П.; Виховання вгуртах для гуртової праці; Поворот до природи, як освітнє гасло.

(1927 р.): Ідейні передпосилки кооп. руху; соціяльні підстави кооперації; взаємини між кооп. й іншими сусп. та освітніми організаціями; роля службовика в кооперат. рухові; вишкіл і дошкіл кооп. робітників; чи кооп. робітникам потрібна професійна організація?; збірні умови про працю; підстави сусп. праці; праця над собою і т. д.

(1929 р.): Одиниця і суспільство; людина в кооперат. рухові; кооп. самоосвіта; книжка, як знаряддя сусп. праці; способи читачівства; гурток кооп. освіти і т. д.

З перегляду тем видно, що курс веде жива організація, притім справді демократична по духу. Треба думати, що й вислід праці повинен бути гарний, даючи польській споживчій кооперації суспільно-моральний та ідейний людський матеріял — головну підвалину успіху в кооперації.

Мимо того, що до польських спож. кооператив приймають на працю переважно людей з фаховою школою, не забувають про дошкіл персоналу також менших кооператив і то без огляду на літа праці. В 1929 р. відбувся у Варшаві курс для службовиків таких кооператив, але тільки тих, що мали довшу практику ($1^1/_2$ місяця). В програмі курсу крім практичних предметів (товарознавства, організація склепу, рахівництво, кореспонденція і т. д.) були виклади: господарство Польщі; кооперація в П.; ціли кооп. споживачів; кооперативи праці.

Окремий курс дошколу влаштовано для абсольвентів торговельних шкіл. Курс цей (дуже потрібний) має на меті, — поки ще не мається досить вихованців зі суто кооперативних шкіл, —впоїти вихованцям торгов. шкіл розуміння ріжниці між приватною торгівлею і кооперацією і тому найбільше уваги тут присвячено кооп. теорії, історії, ідеольогії та особливостям кооп. організації й практики (168 годин).

Як бачимо, ми відстали під не одним оглядом. Звернувши все-таки доволі уваги на вишкіл сільського кооп. робітника (далеко однак ще не вистарчаючий*), ми занедбали справу дошколу персоналу по-

*) Не вистарчаючий головну через свою екстензивність, а малу інтензивність, як показує поміщений в цьому ч. „К. Р." перегляд курсової діяльности за 10 літ. Як буде далі з цею справою, боїмося й думати, коли позвільнювано таку велику силу кооп. інструкторів, що працювали при Союзах. Як упало по союзах само теоретичне зацікавлення пропагандою і вишколом, вимовне свідоцтво дає обставина, що на многократні зазиви, щоби ПСК і інші кооп. осередки абонувалися на комплєти викладів з науки кооперації, правознавства і книговодства заочного курсу РСУК, які надаються до використовування на всіх кооп. курсах і в пропагандистичних поїздках, вплинуло з цілого краю всього... 5 (словами: пять) замовлень!

вітових осередків. Є також недомагання в ділянці вишколу робітників спеціяльних ділянок кооперації: і досі не влаштовано прим. ані одного курсу для книговодців райфайзенок; на молочарському курсі „Маслосоюза" техніка (не сумніваємося, що добре поставлена) убиває теорію і виховний бік — а що цеї справи не вільно легковажити, на це маємо вже живі докази з життя деяких молочарських спілок і т. д.

Тому не зашкодить присвятити справі кооп. виховання більше уваги і зробити її предметом систематичної роботи. Дещо і в нас вже започатковано: був один зїзд кооп. інструкторів; відбуваються зібрання „колєгій ревізорів (інструкторів)" — хоч що правда з програмою мало теоретичною, а головно для обговорення вислідів ревізій кооператив. Робимо що року зїзди кооп. централь і РСУК. (Ми про це вже писали, — що їх треба-би використовувати для обговорювання економічних, організаційних та ідеольогічних тем *).

Крім курсів і зїздів замало звернено у нас уваги на систематичність в улаштовуванні Дня Кооперації. Погляньмо знова на практику польської кооперації (робимо це свідомо, з певною метою): що року на кілька місяців наперед польські. кооп. організації на місцях одержуть вироблені інструкції про час і спосіб улаштовування „дня". Є готові реферати, статист. матеріял, плакати відзнаки, література для розпродажі і т. д. А головно, що року трохи інший зміст урочистости, що хоронить її від шабльоновости. У нас — і під тим оглядом йде до гіршого. „Свята Кооперації" сходять до ролі мало змістовних парад, де зовнішній блеск має заступити внутрішній зміст. Реферати зачинають бути всі до себе подібні, де поза необхіднм „організуймося і т. д." відчувається за мало свіжого і актуального матеріялу. Також і в цій ділянці треба більше систематичности.

Цих кілька увах піддаємо під розгляд нашого кооп. загалу; добре буде коли вони викличуть обмін думок. *К. Коберський.*

Культурно - освітня діяльність західно - української кооперації за 10 літ.

(від 1921 р. до 1930 р.)

За час від 1921. по 1930. рік включно заходом місцевих кооперативних організацій, при матеріяльній і організаційній допомозі РСУК у Львові було відбувся в краю цілий ряд кооперативних курсів.

---

*) Приклади з життя других народів, з одного тільки бюлєтеня Міжн. Кооп. Союза: На конгресі французького кооп. союза (3 дні) обговорено такі реферати: „Плян. розбудова кооп. руху" (Є. Поассон), „Організація кооп. ревізії", „Регіональна реорганізація кооперації", (фузіонування малих рег. союзів в більші). — Болгарський зїзд союза „Напред" обговорив ц. року такі теми: „Кріза, картелі й кооперація", „Солідарність кооператив", „Кооперація й народнє господарство"! — Австрійський конгрес занявся головно питанням боргів в кооперації (реф. д. Раусніц).—32-ий конгрес шведського союза „Коор. Förbundet (3 дні) занявся організ. проблємою розмежування компетенції між управами і надз. радами. — Англійський конгрес цього року занявся проблємою кризи і мира та ухвалив спеціяльну резолюцію поставлену п. Меєм про необхідність обмеження міжнародніх збройень, як головної причини зубожіння Европи.—Цьогорічний зїзд „Сполем" тривав два дні і обговорив там кілька актуальних тем (гл. хроніку).

Цю культурно-освітню діяльність зах.-української кооперації групуємо до таких груп.

Кооперативні курси за час від 1921. по 1930. р. включно.

Відбуті в краю протягом 10-ти останніх років (1921—1930) кооперативні курси можна поділити на слідуючі види:

А. Загально кооперативні курси.

	Час тривання курсу:	Курс покінчило:
1) Львів (РСУК)	5. V.—5. VI. 1921	80 осіб
2) Копичинці	5. XI.—17. XII. 1921	47 „
3) Заболотів	18. X.—24. XI. 1921	26 „
4) Перемишль	в 1923. р.	17 „
5) Копичинці	16. XI.—21. XI. 1923	18 „
6) Стрий	12. XI.—30. XI. 1923	11 „
7) Бібрка	1. X.—11. XI. 1923	38 „
8) Жовква	5. II.—7. III. 1924	32 „
9) Теребовля	24. XII. 1923—24. II. 1924	24 „
10) Бережани	20. I.—4. III. 1924	14 „
11) Львів (РСУК)	1. VI.—15. VI. 1924	?
12) Городенка	3. XI—15. XII. 1924	28 „
13) Чортків	18. XI—18. XII. 1924	29 „
14) Львів (РСУК)	15. V—30. VI. 1924	?
15) Бучач	6. X—7. XI. 1924	9 „
16) Станиславів	24. XI. 924—3. I. 1925	60 „
17) Копичинці	15. II—14. III. 1925	14 „
18) Тернопіль	1. XII. 925—1. I. 920	?
19) Богородчани	30. XI—31. XII. 1925	20 „
20) Ходорів	25. I—30. I. 1926	40 „
21) Луцьк	1. III—21. III. 1926	50 „
22) Ковель	8. III—29. III. 1926	46 „
23) Солотвина	15. III—2. IV. 1926	37 „
24) Радехів	1. III—27. III. 1926	36 „
25) Бучач	17. II—19. III. 1926	37 „
26) Сянік	2. XI. 926—2. I. 1927	?
27) Кремянець на Волині	в р. 1927	35 „
28) Городенка	1927 р. (курс 5 тижн.)	14 „
29) Радехів	2. V—9. V. 1927	22 „
30) Львів (РСУК)	15. X—15. XII. 1927	50 „
31) Любомль на Волині	21. XII—31. 1927	43 „
32) Ратно на Волині (РСУК)	15. XI—27. XI. 1927	20 „
33) Горохів на Волині (РСУК)	10. XI—5. XII. 1927	21 „
34) Миклашів	16. I—6. II. 1927	?
35) Комарно	25. II—3. III. 1927	43 „
36) Сокаль	15. XI—17. XII. 1927	19 „
37) Рівне	20. I—20. II. 1927	49 „
38) Луцьк	в квітні 1927. (курс 1 м.)	?
39) Дубно	в червні 1927 р. 1 міс.	?
40) Луцьк (РСУК)	10. I—10. III. 1928	92 „
41) Кобринь на Поліссю (РСУК)	20. III—31. III. 1928	22 „
42) Угнів	16. II—2. III. 1928	26 „
43) Володимир (РСУК)	1. XI—15. XI 1928	27 „
44) Сарни (РСУК)	2. XI—16 XI. 1927	27 „
45) Киселин (РСУК)	16. XI—25. XI. 1928	15 „
46) Вишневець (РСУК)	25. XI—9. XII. 1928	30 „
47) Степань (РСУК)	16. XII—30. XII. 1928	66 „
48) Береcть на Поліссі	19. XI—19. XII. 1928	40 „
49) Ковель на Волині (РСУК)	15, XI—15. XII. 1928	35 „
50) Тернопіль	3. XII. 928—3. III. 1920	40 „
51) Горохів (РСУК)	15. i—2. II. 1929	54 „
52) Рівне (РСУК)	11. I—11. II. 1929	34 „
53) Луцьк (РСУК)	25. II—25. III. 1929	25 „

54) Холм (РСУК)	1. IV—30. IV. 1929	40 осіб
55) Остріг (РСУК)	17. I—2. II. 1929	19 „
56) Забріддя (РСУК)	2. II—10. II. 1929	17 „
57) Коденка (Підляша)	2. VI—16. VI. 1929	31 „
58) Чесанів	26. III—26. IV. 1929 (курс для членів кооп. Укр. Каса)	?
59) Тернопіль	1. XII. 1920—14. III. 1930	31 „
60) Львів — Вищий Кооп. Курс	25. X. 1929—25. VII. 1930	44 „
61) Рівне	1. XII. 1929—4. I. 1930	25 „
62) Долина	15. XII. 1929—12. III. 1930	14 „
63) Збараж	16. VI. 1929. VI. 1930	
64) Львів	Зима 1920/30. р. (Заочний курс для служб. „Нар. Торг." у Львові)	
65) Холм	5. III—30. III. 1930	?

Б. Спеціяльні кооперативні курси:

І. Курси для дошколу книговодців та білянсові курси:

а) Курси для дошколу книговодців.

1) Львів („С. Г." і РСУК)	15. I—15. II. 1922	?
2) Боршів (РСУК)	14. III. 1922—4. IV. 1922	20 осіб
3) Стрий	23, I—26. II. 1922	45 „
4) Чортків	2. II—10. III. 1922	24 „
5) Дрогобич	1. III—26. III. 1922	17 „
6) Сокаль	в 1923 р. 1 міс.	?
7) Бібрка (8 дневний курс)	в 1927	30 „
8) Ходорів (8 дневний курс)	в 1927	30 „
9) Товмач	1. III—10. III. 1928	15 „
10) Надвірна — 1 тижневий курс	в 1929 р. (в лютім м.)	22 „
11) Миколаїв н/Дн.	1. IV—7. IV. 1929	30 „
12) Броди	5. XII—19. XII. 1929	14 „
13) Заболотів 2. VI—6. X.	929 (виклади по святах і неділях)	23 „
14) Городенка	18. II—28. III. 1930	34 „
15) Обертин	5. II—17. II. 1930	21 „
16) Чернево, п. Мостиска	1. XII—15. XII 1929	20 „
17) Коломия (4 курси — по 6 днів кожний)	24. XI. 1929—16. III. 1930 (виклади по неділях і святах)	?

б) Білянсові курси.

1) Журавно	13. I—18. I. 1930	8 кооп.
2) Жидачів	13. I—18. I. 1930	11 „
3) Синевідсько вижне	13. I—18. I. 1930	9 „
4) Болехів	13. I—18. I. 1930	7 „
5) Верчани	20. I—25. I. 1930	11 „
6) Журавно	20. I—25 I. 1930	8 „
7) Синевідсько виж.	20. I—25. I. 1930	8 „
8) Церківна	20. I—25. I. 1930	8 „
9) Монастирець	27. I—1. II. 1930	8 „
10) Фалиш	27. I—1. II. 1930	8 „
11) Славсько	27. I—1. II. 1930	8 „
12) Семигинів	27. I—1. II. 1930	7 „
13) Баличі под.	3. II—8. II. 1930	10 „
14) Лисятичі	3. II—8. II. 1930	10 „
15) Орава	3. II—8. II. 1930	6 „
16) Конюхів	3. II—8. II. 1930	8 „

ІІ. Курси вишколу книговодців:

1. Яворів	6, II—17. III. 1922	12 осіб
2. Станиславів	15. XII. 29—31. I. 1930	45 „

ІІІ. Курси для дошколу крамарів та управ кооператив:

1) Тернопіль	29. VI. 1927. (1 день)	44 осіб
2) Тернопіль — 3-х дневний курс	в червні 1927	18 „

3) Дрогобич	в днях 19, 22, 25 і 29. XII. 1929	
4) Коломия	курси відбулися в часі між 24. XI.	21 осіб
5) Яблонів	1929—17. III 1930. р. Виклади по не-	15 „
6) Гвоздець	ділях і святах. Кожний курс тривав	7 „
7) Коршіві	6 днів.	8 „

Господарські, фахові курси, де викладалася також кооперація

I. Загальні господарсько-кооперативні курси:

1) Сокаль	2. X. 1924—3. I 1925	22 обіб
2) Підгородище, п. Бібрка	6. XII—9. XII. 1925	100 „
3) Богородчани	20. XI—15. XII. 1926	20 „
4) Медика, п. Перемишль	7 III—30. III. 1026	50 „
5) Зборів	22 XI. 1926—22. I. 1927	?
6) Миколаїв	16. I—6. II. 1927	10 „
7) Рогатин	21. II—21. III. 1928	37 „
8) Косів	10. I—23. II. 1927	65 „
9) Бучач	25. I—8. III. 1927	49 „
10) Береcть н. Бугом	20. II—20. III. 1927	32 „
11) Перемишль 5 курсів по 1—5 тижнів кожний в зимі 1927		276 „
12) Милованє	20. I—1. III. 1928	?
13) Милованє	4. X. 926—30. IV. 1927	30 „
14) Холм (РСУК)	20. V—3. VI. 1928	35 „
15) Стрий	1. XII—28. XII. 1928	27 „
16) Самбір	3. XII. 28—3. I. 1929	16 „
17) Устрики дол. (РСУК)	11. XI—25. XI. 1928	32 „
18) Сянік (РСУК)	19. XI—2. XII 1928	28 „
19) Нова Весь, п. Новий Санч (РСУК)	19. XI—22. XII. 1928	15 „
20) Маластів (РСУК)	2. XII—15. XII. 1928	58 „
21) Дрогобич	1. XI. 1928—28. II. 1929	31 „
22) Петрилів, п. Товмач	21. I—1. II. 1929	34 „
23) Турка н. Стрийом	15. IV—28. IV. 1929	33 „
24) Журавно	1. II—9. III. 1926	31 „
25) Злоцьке на Лемківщині (РСУК)	18. III—30. III. 1928	43 „
26) Колодіївка	10. III—17. III. 1929	?
27) Чортків	6. II—6. IV. 1929	19 „

II. Господарсько-ветеринарійні курси:

1) Сокаль	15. XII—27. XII. 1927	72 осіб
2) Бібрка	5. XII—15. XII. 1927	60 „
3) Стрий (1 тиждень)	в квітні 1928 р.	? „
4) Бонарівка (Лемківщина)	1. XII—14. XII. 1929	69 „
5) Злоцьке	15. XII—21. XII. 1929	60 „
6) Коршів к. Коломиї	Закінчився 28. II. 1929	20 „
7) Волоське к. Болехова	25. XII. 1929—3. I. 1930	17 „
8) Журавно	5. I—25. I. 1930	12 „
9) Монастирець	25. I—5. II. 1930	11 „
10) Сколє	3. III—12. III. 1930	51 „
11) Рогатин	16. I—9. II. 1930	24 „
12) Одрехова	3. III—16. III. 1930	25 „
13) Синява	4. III—16. III. 1930	60 „
14) Лабова	22. XII. 1929—2. I. 1930	70 „
15) Сняткова	22. I—2. II. 1930	52 „
16) Могильниця нова, п. Теребовля	2 тижні в III-м. 1930	51 „
17) Болехів	25. XII. 1929—3. I. 1930	16 „
18) Лисятичі, п. Стрий	9. II—16. II. 1930	150 „
19) Мединя	24. II—9. III. 1930	38 „
20) Бутини	15. I—30. I. 1930	60 „
21) Лівчиці, п. Жидачів	16. II—28. II. 1930	84 „
22) Копичинці	15. II—15 III. 1930	56 „
23) Милованє	14. V—28. VI. 1930	36 „
24) Коршів	10. II—22. III. 1930	25 „

25) Красне, Золочівщина		
26) Скварява „		
27) Сасів „		
28) Почапи „	10 курсів від 12. I—10. III. 1930 р.	
29) Княже „	кожний 6 днів.	
30) Зазулі „	Всі 10 курсів відбувало 571 осіб	
31) Ляцьке м. „		
32) Струтин „		
33) Хільчиці „		
34) Городилів „		
35) Гряда		
36) Чижиків	2-тижневі курси „Центросоюза“,	
37) Новосілки м.	що були уладжені в р. 1939/30	
38) Глиняни		
39) Підгайчики		
40) Ременів		
41) Львів („С. Г.“)	19. III—28. III. 1928	

III. Кооперативно-молочарські курси:

1) Стрий (Заходом „Маслосоюза“)	1. II—15. II. 1925	20 осіб
2) Стрий	1. II—1. III. 1926	34 „
3) Містковичі, п. Самбір („М С“)	16. XI—16. 1926	23 „
4) Камінна, п. Надвірна	15. XII. 1926—6. I. 1927	18 „
5) Горожанка вел. п. Рудки	20. I—20. II. 1927	27 „
6) Стрий	1. II—29. II. 1927	
8) Войнилів, п. Калуш (МС)	1. III—30 III. 1927	47 „
8) Стрий (МС)	20. I—1. V. 1928	32 „
9) Уїздці, п. Дубно	20. II—30. II. 1930	
10) Стрий (МС)	16. I—17. IV. 1930	38 „

IV. Пасічницькі курси:

1) Стрий	27. I—31. I. 1930	22 осіб

V. Шовківничі курси:

1) Добрівляни		8 „
2) Дзвиняч		7 „
3) Заліщики	Курси улаштовані кооперативою	5 „
4) Торське		4 „
5) Зазулинці	„Шовк“ в часі від 2. VI—2. VI.	6 „
6) Бичківці (2 рази)		4 „
7) Колодрібка	1930 року	3 „
8) Іванків		3 „
9) Бережани		? „

VI. Курси крою і шиття:

1) Львів	1. X—30. XII. 1929 (курс крою та шиття жін. та дит. одягів)	17 „
2) Львів	1. X—30. XII. 1929. (курс крою та шиття білля)	30 „
3) Львів	1. II—31. V. 1930. (курс крою та шитто жін. та дит. одягів)	14 „
4) Гусятин		
5) Луцьк	Курси улаштовані в часі між 1. VII. 1929—30. VI. 1930 р.	
6) Комарно	Кожний курс — коло 3-х місяців. Число учениць між 15-30.	
7) Красне		
8. Сороки к. Льв.		

VII. Курси зразкових господинь:

1) Стронятин к. Львова	квітень-май 1925 р.	48 „
2) Комарно	6-ти тижневий курс в зимі 1925	23 „
3) Львів	3-х місячний курс у літі 1925 р.	22 „
4) Коршів ад Коломия	17. II—17. IV. 1927	? „
5) Коршів ад Коломия	3-х місячний курс в р. 1929	? „
6) Коршів ад Коломия	1. I—30. VI. 1930	? „

Таким чином протягом останніх 10-ти років (1921-1930.) відбулося в краю: кооперативних курсів 110, а в тім загально-кооперативних 65,

спеціяльних 45; господарських заг. і фахових курсів 107; Разом 217 курсів.

Розподіл курсів по роках:

КУРСИ.	Відбуто курсів в роках 1921—1930:										
	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1921—1930 разом
1) Загально-кооперативні	3	—	4	8	3	7	14	10	9	7	65
2) Спеціяльні	—	6	1	—	—	—	4	1	6	27	45
3) Господарські та фахові	—	—	—	—	6	4	20	9	14	54	107
Разом	3	6	5	8	9	11	38	20	29	88	217

Розподіл курсів по часу їх тривання:

КУРСИ.	1 день		3—9 днів		10—14 днів		15—21 днів		20—30 днів		1—1½ міс.	
	Кількість	Фреквенція	Кількість	Фреквенція	Кількість	Фреквенція	Кількість	Фреквенція	Кількість	Фреквенція	Кількість	Фреквенція
1) Загально-кооперативні	—	—	4	122	11	281	8	243	17	413	14	367
2) Спеціяльні	1	44	30	282	3	70	3	54	4	40	4	126
3) Господарські та фахові	10	46	16	903	31	1131	2	28	19	690	9	244
Разом	11	90	50	1307	45	1482	13	325	40	1143	27	737

КУРСИ.	1½—2 міс.		2—3 міс.		Понад 3 міс.		Без дати		Разом	
	Кількість	Фреквенція	Кількість	Фреквенція	Кількість	Фреквенція	Кількість	Фреквенція	Курсів 1921-1930	Фреквенція 1921-1930
1) Загально-кооперативні	4	166	3	54	2	75	2	52	65	1773
2) Спеціяльні	—	—	—	—	—	—	—	—	45	616
3) Господарські та фахові	4	67	12	229	4	107	—	—	107	3445
Разом	8	233	15	283	6	182	2	52	217	5834

Розподіл курсів після пори року дає слідуюча табеля:

КУРСИ.	Весна (март-лютий)	Літо (червень-серпень)	Осінь (вересень-листопад)	Зима (грудень-лютий)	Без дати	Разом
1) Загально-кооперативні	14	5	13	30	3	65
2) Сцеціяльні	3	1	7	34	—	45
3) Господарські та фахові	12	19	8	68	—	107
Разом	29	25	28	132	3	217

Поза наведеними короткоречинцевими курсами постійно функціонували:

1) „Торговельна Школа“ Т-ва „Просвіта“, де кооперація, від р. 1927/28 починаючи, є предметом обовязкового навчання (на жаль в р. 1929/30 навчалося тільки діло — і книговодство, без історії і теорії кооперації)

2) Госп. Школа в Милованню, де ревізор Рев. Союзу постійно викладав протягом 6 тижн. кооп. дисципліни.

3) Крім цього „Рідна Школа“ в минулім 1929/30 році запровадила науку кооперації:

а) в Копичинцях в 7-й клясі народньої школи,
б) в Станиславові в 7-й клясі народньої школи і
в) у Львові — в 7-й клясі народньої школи.

Треба також ще згадати про 5-місячний заочний курс кооперативного книговодства, ведений силами РСУК від грудня минулого 1930 року, який нараховував 58 учнів. Згаданий курс закінчився в квітні 1931 року. *П. П.*

Торговельне і кооперативне шкільництво в Польщі.

Література і джерела:

W. Byszewski: Rozwój szkolnictwa handlowego w Polsce. Warszawa, 1925.
Dr. K. Zagajewski: Szkolnictwo handlowe okręgu szkolnego lwowskiego. Lwów, 1930.
Pod znakiem Towarzystwa Szkoły handlowej. Lwów, 1929.
Spis szkół zawodowych R. P. Warszawa, 1927.
Sliwiński: Organizacja władz szkolnych i szkolnictwa wszystkich stopni w Polsce. Lwów — Warszawa, 1929.
Звіти, статути, програми і пляни навчання шкіл та особисті помічення автора.

Обновлена Польща живо занялася розбудовою торговельного шкільництва, засновуючи нові та перестроюючи вже існуючі торговельні школи з метою розвинути при їх помочі торговлю. І дійсно зроблено в цьому напрямі богато. В самій львівській шкільній окрузі, яка обіймає львівське, тернопільське і станиславівське воєвідство, є 28 середніх і 1 вища торговельна школа, тоді як в 1918 р. було всього 5 середніх торговельних шкіл. Участь держави в тім невелика, бо тільки 4 з них є державні, а решта самі суспільні і приватні школи, які удержуються оплатами учнів, датками ріжних установ та підпомогами міністерства освіти з доходів, які приносить 25% податок на фахові школи до промислових патентів. Загальне число середніх торговельних шкіл в Польщі виносить около 150, одна вище—середня і 4 високі торговельні школи.

Торговельні школи підготовляють до праці в торговельних і промислових приватних, кооперативних і державних предприємствах, в автономічних і державних урядах у відділах купна і продажі, магазинах, бухгальтерії, кореспонденції і т. п. Наука триває 1 — 4 літ умови приняття є ріжні, від покінчення всенародньої школи до гімназійної матури. Торговельні школи є мужеські, жіночі і коедукаційні.

Побіч нормальних торговельних шкіл, опертих у всенародню школу або нищу гімназію є ще дворічний ліцей та трирічні школи для абсольвентів 6 кляс гімназії і річні курси для абітурієнтів. Крім цього є ще вечірні доповнюючі торговельні школи при школах або окремо для молоді у віці 15—18 літ, занятої в торговлі. Наука триває тут 3 роки. Їх завданням є подати молоді, занятій в торговлі, теоретичне і практичне знання, потрібне для виконування звання та сповнювання громадянських обовязків. Для учнів, що не мають приписаних шкіл, є приготівка, на якій вони доповняють своє шкільне загальне знання.

Є також жіночі промислово-торговельні школи, що мають на меті підготовити дівчат до промислово - торговельного звання.

Для отворення приватної школи треба мати дозвіл міністерства освіти, яке через виділи фахового шкільництва в кураторіях і своїх візитаторів веде над ними нагляд. Школу може отворити кожна правна або фізична особа. Звичайно роблять це торговельні палати, магістрати, просвітні і господарські товариства, окремі на цю ціль заснованні установи прим. товариства торговельної школи, кооперативи і приватні особи.

Правна або приватна особа, що наміряє отворити школу або фахові курси, мусить внести прохання, в якому подає місце, адресу, назву і ціль школи, подає імя власника школи, а як ним є товариство, то долучує статут, імя і назвисько управителя школи, докази його громадянства та кваліфікації, мову навчання в школі, час науки в школі, вік учнів і розклад шкільних занять. Для навчання загальноосвітніх предметів вимагається кваліфікації учителя середніх шкіл, а для фахових — покінчення високої торговельної школи і 3-річної торговельної практики, або правничого виділу університету. Деяких предметів прим. письма, стенографії, писання на машинах можуть вчити також народні учителі.

Абсольвенти торговельних шкіл мають права урядників II. категорії в державній і автономічній службі, а в торговлі рік школи числиться за рік практики. У військовій службі абсольвенти 3-річних шкіл мають такі права як по 6 кл. гімназії, а 4-річних—право до скороченої служби.

З огляду на ріжнородність фахової праці шкільна влада залишає велику свободу в організації і програмі навчання торговельних шкіл, тому вони є ріжнородні. Їх перегляд почнемо від однорічної школи купецького підготування, яка є польським новотвором в области торговельного шкільництва.

Є вона оперта о 7-клясову всенародню школу і має за ціль в одному році підготовити молодь у віці 14 до 17 літ до лядової праці в торговлі. Предметами науки є релігія, польська мова, історія, гігієна, письмо, руханка, як предмети загально образуючі, а торговельна аритметика, книговодство з конторою, торговельна переписка, наука про торговлю і векслі, господарська географія і товарознавство, як фахові предмети. Разом є 30 годин тижневої науки протягом 10 місяців. Ми не маємо ні одної такої школи. Автор цих рядків зладив був ще перед кількома роками плян однорічного торговельно-кооперативного курсу з ось якими предметами: укр. мова, купецькі рахунки, книговодство, переписка, торговля і векслі, господарська географія,

наука про державу, товарознавство, кооперація, організація і ревізія кооператив, спілкова перерібка і збут рільничих продуктів, гігієна, каліграфія і практичні заняття та наукові прогульки. — Були навіть спроби вести таку школу між іншими в Городенці та через малу фреквенцію проба не повелася, хоча такі школи моглиб віддати значну прислугу особливо нашим низовим кооперативам, підготовляючи вишколений кооперативний персонал, так потрібний нашим крамницям.

З давніх дворічних торговельних шкіл австрійського типу утворено, через поширення науки загально-образуючих предметів і поглиблення фахових, нову трирічну середню торговельну школу. Вчать у ній: релігії, польської і німецької мови, історії, каліграфії, руханки, гігієни, торговельної аритметики, бухгальтерії і ведення контори, торговельної переписки, науки про торговлю і векслі, господарської географії, товарознавства, стенографії і писання на машині. Цей тип школи дає вже доволі широке торговельне знання та підготовлює співробітників для більших торговельних і промислових підприємств. Такі школи польські і жидівські є по всіх майже повітових містах, а навіть і більших місточках.

Ми маємо всього-на-всього одну того рода школу з українською мовою навчання, а є нею трирічна коедукаційна Торговельна Школа т-ва „Просвіта“ у Львові. Була вона заснована нашими господарськими і культурними установами, як дворічна школа, в році 1911 та в р. 1923 зістала перемінена на основі нових пляній науки на трирічну, яка в 1924 р. увійшла в організаційну сітку шкіл Рідної Школи.

Від основного типу таких трирічних шкіл відріжняється вона не тільки викладовою мовою і наукою української мови, але також своїм кооперативним напрямом, чого видимою ознакою є обовязкова наука кооперації протягом усіх 3 років. Кромі цього на кооперацію звертається увагу при кожній нагоді, також і при науці других предметів. Практично до кооперативної праці заправляє молодь урядуючий ревізор Р.С.У.К., який веде науку кооперативного книговодства і організації кооператив на третьому році та опікується шкільною кооперативою, веденою самими учнями школи. Шкільна бібліотека є заосмотрена кооперативними творами, періодикою, які молодь читає і спільно обговорює ріжні кооп. питання. Вона теж під проводом учителів відвідує кооперативні предпріємства і установи. Плянується також додати до школи ще четвертий рік кооперативної спеціялізації, на якому молодь пізналаб основно книго й діловодство всіх родів кооперації, техніку їх ведення, ревізії тощо та поширилаб і поглибилаб своє економічне і кооперативне знання. Намічена реформа йде по лінії теперішнього розвитку торговельного шкільництва в Польщі, яке власне стремить до всякого роду спеціялізації. Початок зробила вже економічно-торговельна школа в Кракові, яка творить у себе три спеціяльні відділи; адміністраційно-господарський, залізничий і кооперативний, які мають обєднатися в Адміністраційний Інститут.

Подібною, хоча своєрідною дорогою йде Торговельна Школа в Ярославі. Її програма так уладжена, що учень може вже по двох роках науки перейти до лядової праці, по трьох до контори, а на четвертому році може спеціялізуватися в рахунково-адміністраційному

відділі для праці в державних і автономічних установах та в кооперації. Наука про кооперацію і кооперативну бухгальтерію приходить одначе доперва на 4 році науки і то всього в 5 годинах тижнево на загалом 35 годин науки. Як ціль науки кооперації, поставлено пізнання основ кооперативізму і знання польського кооперативного закону, основ кооперативного книговодства та обговорення на коротких примірах книговодства кас Стефчика, молочарень, рільничо-торговельних і кредитових кооператив.

Окрема увага належиться Міській Кооперативній Школі в Козєніцах келєцького воєвідства, яку перенесено туди з Пшисухи (заснована 1922 р.). Ця школа має на меті підготовити молодь на викваліфікованих кооперативних співробітників в кооперативах ріжного типу. Вчать там тих самих предметів, що й в других торговельних школах, тільки в кооп. освітленні; так як в нашій школі, наука кооперації є там обовязкова протягом у сього часу науки. Наука кооперації ділиться там на історію та кооперативне підготування і виховання. Поділ програми має на меті протягом першого року науки ознайомити молодь з працею в шкільних установах, спільною працею і суспільною самопомічю в життю та розбудити уподобання молоді до того круга думок; на другому курсі підготовляється молодь до помічної праці в кооперативах споживачів і касах Стефчика, а на третьому вже до самостійної праці в ріжного рода кооперативах. Школа не є численна, бо має всього 59 учнів, з чого 20 дівчат, та видає свій орган, має шкільну кооперативу і кружок кооператорів, який улаштовує реферати, дискусії на кооперативні теми, збирає матеріяли з ріжних кооператив статистику, то що. Як бачимо, школа цілком слушно кладе головний натиск на кооперативне формування психіки молоді, чого не дає звичайна торговельна школа, а без чого кооперація не є кооперацією.

Подібну трирічну кооперативну школу засновує „Товариство Середньої Кооперативної Школи“ у Варшаві за почином „Zwiazku Spółdzielni Spożywców“ при співучасти ріжних кооперативних установ.

Програма навчання має обіймати теоретичні і практичні питання, звязані з працею в кооперативних організаціях, а саме: кооперативне законодавство і організацію, теорію і історію кооперації, товарознавство, торговельну аритметику, кооперативне рахівництво і кореспонденцію, письмо ручне і машинове та предмети загально-торговельні: наука про торговлю, господарська географія, історія господарського розвитку, суспільна економія і загально-освітні, обовязкові для всіх шкіл: релігія, польська і німецька мова. В часі науки ученики будуть пізнавати працю в склепах, магазинах і бюрах кооперативних установ через їх відвідування і практику. Організаційне і суспільне виховання буде оперте на відповідних організаціях молоді. Так має виглядати варшавська кооперативна школа.

Як бачимо також і проєктована школа не вийде що до програми далеко поза рамці нашої торговельної школи, яка є в дійсности найстаршою кооперативною школою не тільки в нас, але й в межах Польщі.

На закінчення згадаємо ще про Кооперативну Школу в Наленчові, яка має за завдання підготовлювати робітників для найменших кооп. клітин, рільничих спілок ріжного типу.

Подібну, але вже вузько спеціяльну, школу ведуть рік річно: наш Маслосоюз в Стрию для підготування теоретично і практично вишколених співробітників для союзних молочарень; товариство Просвіта в Милованні для науки рільництва і кооперації, а ріжні кооперативні установи на місцях ведуть коротші практичні курси кооп. підготування.

В біжучому році повстали теж покищо пять-місячні торговельні курси о. Скрентовича в домівці Рідної Школи в Станиславові, які мають стати завязком торговельно-кооперативної школи, так потрібної в тій части краю.

В кінці треба згадати ще про кореспонденційні курси, які дорогою переписки подають ріжні дисципліни, потрібні кооперативним робітникам. Такий курс веде постійно Związek Spółdzielni Spożywców у Варшаві для співробітників кооператив. Започаткував цей тип курсу також у нас Ревіз. Союз Україн. Кооп-в в р. 1930/31; Рідна Школа, яка вводить науку кооперації у всіх школах, задумує такий курс перевести для своїх учителів.

На тій самій підбудові, що 3-річні, є побудовані 4-річні економічно-торговельні школи у Львові і Кракові, (давніше так зв. Торговельні Академії), тільки з тим, що кандидати з 7-клясової всенародної школи здають вступні іспити з польської мови і рахунків. Від іспиту є звільнені ті, що мають 4 кл. гімн. Наука триває 4 роки і обіймає ось які предмети: релігія, польська, німецька і французька мова, історія, громадянська наука (наука про суспільне і громадянське життя) госпос. географія, політична економія, законодавство, математика, фізика, хемія, товарознавство, торговельна і політична аритметика, бухгальтерія, наука про торговлю і техніку заграничної торговлі, кореспонденція, стенографія, каліграфія, писання на машинах, гігієна, руханка, спів, а в коедукаційних школах ще рисунки, шиття і домашнє господарство для дівчат, разом 36 годин тижневої науки, через усі 4 роки. Надобовязково: робітні фізична, хемічна і товарознавча, та мови чеська, румунська, російська. Української мови вчили колись давніше у львівській торговельній академії; днесь вона зовсім виелімінована з програми навчання торговельних шкіл.

Чотиролітні школи дають солідне купецьке підготування, та доволі широке загальне образування.

При чотирохрічних школах є курси для абітурієнтів та для дорослих, вечірня наука для торговельних практикантів, а у Львові ще й торговельний ліцей, як окрема приватна школа, що має управу і учительський збір та спільне приміщення з чотирохрічною державною економічно-торговельною школою. Наука триває тут тільки два роки, бо до ліцею приймаються учні з покінченою VI кл. гімназії (може бути з недостаточною нотою з 1 предмету), або 3-річною торговельною школою по вступнім іспиті з природи, фізики, і математики в обємі 6 кляс гімн. Програма навчання складається з загально образуючих і фахових предметів і відповідає програмі економічно-торговельних шкіл. Є це друга, побіч однорічних шкіл купецького підготування, новість польського торговельного шкільництва введена 1924 р. Її завданням є підготовляти на більш самостійні становиська в торгівлі, банковости і т. п.

Дуже добре є поставлений ліцей збору купців у Варшаві, який має гарне приміщення, товарознавчу робітню, музей, богату

бібліотеку і наукові середники. Вчать там польської і чужих мов практично, історії, економії, закону, господарської географії, книговедення, торговельної аритметики, кореспонденції, науки про торговлю, банковости, товарознавства, стенографії, ручного і машинового письма. Метода навчання фахових предметів є індивідуальна, оперта на вправах, подібно як в англьо-саксонських краях. В найчистішій формі виступає це при науці т. зв. практичної контори. Від молоді вимагається практичного опанування програми науки, точности, докладности, скорости і справности в роботі. Шкільний рік починається там у вересні і січні.

По за тим ліцеї є розповсюднені в західних краях Польщі. Це ще невипробуваний тип школи. Одно тільки певно можна сказати, що треба би більше годин дати на фахові предмети.

Третьою новістю польського торговельного шкільництва є торговельні інститути, теж для учнів з покінченою 6 кл. гімназії. Наука триває в них 3 роки: тож їх причислюють до шкіл вище-середнього типу. Такою школою є Інститут торговельно-господарських наук у Вильні. Він має за ціль образувати співробітників і керманичів торговельних і промислових підприємств, рільничих синдикатів та загалом підприємств, що ведуть рільничу торговлю, купців і урядовців усуспільнених самоуправних підприємств. Відповідно до цієї мети школа має практичний напрям і спеціялізацію в обранім учнем званню.

Вони дають основне економічне образування і практичне торговельне знання.

1-ий рік дає підставове знання з обсягу торговельних, правничих і економічних наук, II і III-ий обіймає загально-торговельну спеціялізацію, рільничо-торговельну і самоуправну. Організується також виділ спеціялізації в торговлі деревом і його продуктами. Кооперація (організація, техніка, бухгальтерія) має 3 години в послідньому семестрі на загально-торговельному виділі, — 6 годин (бухгальтерія, грошеві і рільничо-торговельні кооперативи) на рільничо-торговельному виділі і 4 години на самоуправному.

Абсольвенти 3-річних торговельних шкіл можуть бути приняті на другий спеціяльний рік по зложенні іспиту з правничих і економічних наук I року студій в Інституті.

Подібного типу економічно-кооперативна школа для абітурієнтів має повстати при нашій (українській) Торговельній Школі. Буде вона, з огляду на вище підготування учнів, складатися тільки з 2-ох років науки: заг.-економічного і спеціяльно-кооперативного. Намічений Інститут дасть цю користь нашій молоді, що вона вже по році студій добуде фахове образування, рівне курсам абітурієнтів і зможе, на випадок конечности, піти до праці в торговельних підприємствах, а покінчення 2 років Інституту дасть їй спеціяльне підготування до праці в більших кооперативних установах, якого вона у високих торговельних школах не добуде.

Проба такого вищого кооперативного курсу була вже у нас зроблена в 1929/30 р., та її не продовжувано з огляду за малу кількість кандидатів, спричинену крізою на селі, яке всетаки дає головний контингент нашої шкільної молоді. На цьому курсі спеціялісти (головно з Р. С. У. К.) викладали: теорію і історію кооперації, кооперативне адміністраційне і податкове законодавство, рахунковість, організацію

і практику всіх видів кооп-в, науку калькуляції, про товарові транспорти, політичну економію, культурно-освітню діяльність кооператив та велися усні й писемні вправи (семинар) для обговорення господарських і кооперативних питань на тлі рефератів самих слухачів курсу. По теоретичній науці слідувала спеціялізація в 3 напрямах (госп.-споживчому, кредитовому, молочарському), а потім 3 місячна обовязкова практика в кооперативах. — Ця спроба була дуже вдатною і вона дає нам підставу будувати далі на цій основі.

Кромі торговельних шкіл є в Польщі ще торговельні курси, на яких, звичайно, подаються самі фахові предмети з поминенням, загально-освітніх. Є це 5-місячні курси для науки поодиноких предметів або цілої групи як: книговодства, переписки, купецьких рахунків, науки про торговлю, для старшої молоді з покінченою всенародньою школою; або — річні для абітурієнтів середніх шкіл, де викладають купецькі рахунки, політичну аритметику, книговодство, переписку, науку про торговлю, торговельний і промисловий закон, товарознавство, економію, господарську географію і надобовязково чужі мови, писання на машинах і стенографію. Вони дають знання, відповідаюче менш-більш учбовому матеріялові в чотирохрічній торговельній школі і тому причисляються до середніх шкіл і, як такі, вони підлягають кураторії.

Цей тип походить з австрійських часів. Солідний слухач може на таких курсах богато навчитися.

Наша Торг. Школа „Просвіти“ веде також від 1920 р. курс для абітурієнтів з програмою, як вище, і другий для абсольвентів бодай 6 кляс гімназії, з дещо вущою програмою. На обох курсах наука кооперації є обовязкова.

Окремо згадати треба річний Вищий Науковий Кооперативний Курс при агрономічному виділі університету в Кракові, заснований 1924 р. для образування співробітників для більших кооперативних установ та для підпирання наукових студій над кооперативним рухом. На цьому курсі подаються: політична економія, аграрна політика, організація суспільної праці, кооперативне законодавство, основи кооперації, купецька і кооперативна рахунковість, господарська географія, наука про рільничу торгівлю, кооперативна практика, банковість, калькуляція, торговельна техніка, товарознавство і скарбовість у відношенні до кооператив. Звичайними слухачами є абітурієнти гімназії або фахової школи, надзвичайними абсольвенти 6 кляс гімназії, або абітурієнти семінарій; одначе свідоцтва дістають тільки звичайні слухачі, як що здадуть іспити.

На закінчення приглянемося ще високим торговельним школам.

Державних шкіл цього типу в Польщі нема; є тільки приватні, засновані на статутах, затверджених міністерством освіти і йому підчинені. Є їх 4: у Варшаві, Львові, Кракові і Познані. З них тільки перша має повні права високих шкіл. Становиско других ще не є точно означене, хоча вони зорганізовані на лад академічних шкіл та їх абсольвенти мають в державній службі рівні права з абсольвентами університетів.

Варшавська торговельна школа повстала з вищих торговельних курсів, заснованих 1906 р.. Вищою школою стала вона в 1915 р.

а права державних академічних шкіл одержала вона на основі закона з 13 лютого 1924 р.

Спеціялізація студій іде там в напрямах: 1) торговельно-банковому, 2) самоврядному, 3) скарбовому, 4) обезпеченевому, 5) консулярному і 6) кооперативному з викладами теорії і історії кооперації, грошевої кооперації, техніки перехову і складу, аналізи білянсів, закона торговельного, митного і зелізничого і товарознавства. Катедру кооперації займає відомий кооператор, проф. Ст. Войцєховскі (б. президент Р.П.П.) Наука триває 3—4 літ. По 3 роках кандидат дістає фаховий, а по 4 роках науки і зложенні приписаних іспитів — академічний дипльом: нищий магістра і вищий доктора економічних наук.

Вища школа заграничної торговлі у Львові засно вана львівською торговельною палатою 1922 р. заходами рад. Павловського. Як висока школа, має на меті образувати молодь (з іспитом зрілости загальнообразуючих середніх шкіл) в торговельному знанні, а передовсім до праці в заграничній торговлі і консулярній службі. Наука триває 3 роки, а на програму складаются предмети: комерційні, суспільні, правничі, спеціяльні, а між ними 1 година кооперації в послідньому семестрі студій та чужі мови. Від 1931/32 р. львівська експортівка заводить у себе спеціяльний науковий 4-ий рік, який обіймає групу консулярно - експортових і загально торговельних наук.

Торговельне студіюм в Кракові, засноване 1923 р. заходами проф. А. Болянди (автора товарознавчих підручників) з метою утворення осередку дослідної наукової праці в обємі торговельних наук для розгалуження господарського життя в Польщі научними західно-европейськими методами; а по друге: щоби для праці в господарському житті приєднати молодь, яка на основі свого загального підготування (покінчення гімназії) зуміла би сприйняти і примінити добутки торговельних і споріднених наук. Яко спеціяльність, має ця школа виділ для образування кандидатів на учителів торговельних шкіл, та товарознавчу лябораторію, якої співобітники видали цілий ряд праць, печатаних в органі студії: „Wiedza handlowa". Школа має наукову автономію та видає своїм абсольвентам свідоцтва і дипльоми.

Вища торговельна школа в Познані має за завдання розвивати торговельні науки в широку значінні. Кермує нею так, як і краківською школою, директор, іменований кураторією школи (зложеною з представників торговельної палати в Познані і делєгатів міністерств освіти й торговлі, міста і учительського збору) та затверджений міністром освіти.

Програма навчання обіймає предмети: комерційні, економічні, правничі, природописні, технічні та чужі мови. Наука триває 3 роки. На 3-тому році є торговельна, банкова, обезпеченева, комунікаційна, консулярна спеціялізація.

Кромі цього є ще виділи: кооперативний і педагогічний, які одначе є тільки доповненням до одного з вище названих виділів. З окрема кооперацію подається на торговельному і банковому виділі, а саме кооперативне книговодство, організацію і техніку, законодавство, кредитову, торговельну і освітню кооперацію та кооперацію в Польщі. В сумі є по 2—4 години кооперативних викладів в кожному триместрі

в I і II р. Виклади з кооперації є в руках відомого кооператора проф. Тайльора.

Подібно мається діло з педагогічним виділом, який має підготовляти учителів до торговельних шкіл. Є там виклади з дидактики і методики торговельних предметів, психольогії молоді та практичні вправи в навчанні по торговельних школах.

Високої спеціяльно кооперативної школи, в роді економічно-кооперативного факультету Укр. Господ. Академії в Подєбрадах в Польщі ще нема ані одної.

Це бувби перегляд середнього і вищесереднього торговельного і кооперативного шкільництва в Польщі з правильною шкільною наукою в окремих для неї призначених і уладжених шкільних заведеннях.

Господарське життя кожного народу вимагає економічно вишколених людей. Тим більше потребує їх наш нарід, що так відстав від других під господарським оглядом.

Кожний громадський робітник повинен мати економічне і кооперативне образування, а вже найбільш потребує його той, що працю на економічному полі бажає вчинити своїм званням. Таких повинно бути у нас як найбільше, бо цією тільки дорогою двигнемо наш нарід.

Ми потребуємо кваліфікованих робітників до провадження продажі, бухгальтерії, переписки, закупна, експорту рільничих продуктів, ідейних пропагаторів і організаторів кооператив. Треба нам людей рухливих, повних ініціятиви, самостійности думання, обзнакомлених з господарським розвитком світа, з технікою торговлі, знанням чужих мов; а таких можуть нам дати тільки фахові школи. Притім це мусять бути люде наскрізь переняті любовю до високої кооперативної мети, бо тільки така любов охоронить їх в житті від спокус стати шкідником кооператив — тільки вона зробить їх чесними і характ рними. Таких людей нам дадуть лише кооперативні не лиш назвою, але й по духу школи і курси.

Ми повинні їх собі самі створити, щоби вони були наскрізь наші, приноровлені до потреб нашого господарського життя. Того, що воно вимагає, не дадуть нам школи чужі нам духом і провідною ідеєю, тільки свої рідні. Тож усякими силами ми повинні їх творити. А діло це не таке тяжке, якби могло декому видаватися; в кожному разі куди лекше, як заснування і ведення загально-образуючих шкіл, бо, як ми бачили можна навіть вдоволитися одним роком науки (коротші курси не уважаємо за доцільні, бо вони не можуть дати поважнішого знання). Приміщення для такої школи можна легко найти в домівці „Рідної Школи“ хотяйби пополудні, або в якій установі. Учителів можна мати доходячих з народних і середних шкіл, (для заг. предметів), та поміж кооператорів, суддів і др. правників, а передовсім поміж абсольвентами високих кооперативних і економічних шкіл; тож з учительськими силами клопоту не булоб. За концесію також не тяжко, бо, як з досвіду знаємо, вищі шкільні власти в Галичині підпирають розвиток фахового шкільництва. Тяжче на північно-зах. землях, але „gutta cavat lapidem“ (крапляє пробиває скалу). Тож в наших руках є доля цих шкіл; треба тільки щиро до праці взятися, та надробити занедбання тої, так важної ділянки шкільництва.

Д. Коренець.

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАН. І ПРАКТИКИ.

З кооперат. дискусійних вечорів „Супруга“*).

Реферат інж. Р. Раковського на тему: З організаційних проблєм госп.-споживчої кооперації.

Господарсько-споживчі кооперативи це основна, досі пануюча орг. форма повоєнної кооперації на південно-західних землях. Вона створила у своїм розвитку своєрідну систему, що надає напрям праці цілій нашій кооперативній організації.

Я кажу „своєрідна система“, тому що вона значно ріжниться від організаційних систем, на яких побудована кооперація в провідних в кооперації краях, кажу „своєрідна система“ ще і тому, що вона не є вислідом якокогось точно наміченого, до кінця продуманого і послідовно виконуваного пляну, а радше є вислідною всіх тих обставин і сил, серед яких народжувалась і жила наша повоєнна кооперація. Може і тому деякі організаційні засади принялися у нас, як догми, які треба приняти і в них вірити, але ніяким чином не вільно в них сумніватися. Всяка дискусія над цими догмами викликає в деяких кругах вражіння явної єреси і відповідну реакцію. Хто слідкував за спробами таких дискусій, на сторінках „Кооп. Республуки“ яка, треба признати, весь час була і є трибуною вільної кооперативної думки, той певно зауважив, що спроби дискусії над деякими організаційними засадами нашого кооп. будівництва викликують іноді подразнені відповіди з боку особистостий, що заступають певні провідні установи, причім звичайно не входиться в суть справи, а більше старається іншими аргументами побивати противника. Або справу убивається мовчанкою: „Нехай собі пише здоров, а ми своє знаємо“. Притім певно береться під увагу той факт, що у нас, на загал, люди не люблять читати наукових журналів і тому паперові бомби з того боку не є небезпечні. Зрештою у нас спостестерігаємо взагалі нехіть до дискусії. Не знаю, чи це правильна політика, чи не причиняється вона до того, що ріжні справи нашої кооперації чимраз частіше обговорюється на сторінках некооперативних часописів, людьми часто непоінформованими або й ворожими до кооперації, під кутом ріжних політичних а то й особистих тенденцій.

А прецінь будівля нашої госп.-спож. кооперації виказує дійсно поважні щілини, які є наслідком в першу чергу ріжних недотягнень і блудів отої системи, на якій вона побудована. Хочу дати в нинішнім рефераті під розвагу декілька таких питань, які на мою думку не розвязані, як слід, в теперішній орг. системі нашої госп.-спож. кооперації.

1.

Що таке госпвдарсько-споживча кооператива?

Яка її мета?

Коли поглянемо на взірцевий статут, вид. Р. С. У. К., то бачимо; що інтенцією організаторів нашої повоєнної кооперації було зробити

*) Професійна організація укр. приватних службовиків „Супруга“ улаштувала в днях 28. V, 3. VI. і 9. VI. дискусії на біжучі економічні теми, започаткованні рефератом інж. Р. Раковського. Нище подаємо зміст реферату і перебігу дискусії. Дискусію подамо в слідуючому числі журналу. Редакція.

ту госп. споживчу кооперативу осередком економічного і навіть культурного життя села. В програмі було і постачання всіх потрібних товарів, збут всіх продуктів села, перерібка, продукція, кредитова-щаднича акція і т. д. Така кооператива поширює свою діяльність виключно на одно село, отже згори обмежено границі розросту всіх відділів такої кооперативи до розмірів запотребування одного села, скажім від 50—500 родин. Отже — універсальні, і льокальні себто дрібні переважно кооперативи. Це перша засада, яка лягла в основу будівлі нашої сільської госп.-спож. кооперації. Правда, в тій засаді зроблено вже деякі виломи. І так вилучено з універсальної сільської кооперативи кредитові відділи; а сталося це головно тому, що вийшов закон, який вимагає для ведення кредитового відділу при торг. кооп. окремої концесії. Вийшло це на користь для організації наших райфанзенок. До того часу були декуди кредитові відділи і я стрічався з ними при нагоді ревізій. Це був образ страшного хаосу, прямо глум над цілою справою. Богу дякувати, що це вже за нами.

Рівнорядно з тим зачалося виділювання молочарських відділів і творення окремих районових молочарень, спершу опертих на госп. спож. кооп-вах. Потім — на фізичнім членстві (ухвала Ради Р.С.У.К. з 25.І.1930) Це вже заслуга проводу нашої молочарської централі, який бачив, що це одинока дорога до створення у нас молочарського промислу на місці тої його пародії, якою були молочарські відділи при госп. спож. кооперативах. Зайвим розводитися над користями, які вже осягнуло наше молочарство через таке поставлення справи — не зважаючи на те, що повна районізація і звязана з тим механізація молочарень ще далеко не досягнена. Відомо, що були між нашими кооператорами і на низах і на верхах противники такого заломання засади універсальности в нашій кооперації, можливо, що і ще тепер такі знайдуться. Всетаки примір молоч. кооператив завдав поважний удар усвяченій засаді універсалізму.

Рішено потім творити окремі рільничо-машинові кооперативи і видано для них окрему інструкцію і статути. Таких кооп. є вже декілька.

„Що торкається повставання кооператив нових видів взагалі, то принято, як засаду, що в першу чергу треба угрунтовувати та розбудовувати вже існуючі кооперативні типи, головно кредитовий та молочарський, щоби при їх помочи підготовляти розбудову інших видів. Покищо — основувати кооперативи нових видів (млини, цегольні, масарні, кооп. меліораційні, шовківничі і т. д.) там, де на місці стверджується, що є повні дані до заіснування такої кооперативи". Так говориться про це в звідомленні Ради Р. С. У. К. (ГКЧ. ч. 20-21/31). Говориться про ці справи також в звідомленні дирекції Р. С. У. К. (Гл. „Г. К. Ч." ч. 20-21. ст. 16).

З того виходить, що крім кредитової кооперації, виділюються від універсальної кооперативи молочарські відділи, а в проєкті є виділення продукційних відділів, зглядно творення нових кооператив. (Правда, зроблено в тім напрямі дуже мало, бо нема кому на місцях ту справу організувати). Остає отже дальше універсальна-льокальна кооп. дещо тільки „обчімхана", якої метою є: 1) постачання для села всіх потрібних товарів; 2) постачання сіл. госп. потреб; 3) збут сіл. господарських продуктів (поза молоком). При-

гляньмося, наскільки така універсальна і локальна кооператива може ці завдання сповнити.

До 1) Досі ведуть наші госп. спож. кооп. споживчі товари, першої потреби, частинно галянтерійні, а дещо з залізної бранжі. Мусимо стреміти до того, щоби кооп. постачала членам всі потрібні їм товари. Кажу потрібні, бо зовсім не є завданням кооп. постачати алькогольні напитки, ріжну непотрібну галянтерію (панчошки, перфуми, пудри і т. д.); а навіть відносно виробів тютюневого монополю, то требаби застановитися, чи слід старатися про трафіки (тепер звичайно безуспішно), чи вести сильну пропаганду проти тих артикулів. Між тими потрібними товарами важне місце займають артикули для взуття і вбрання, отже мануфактура і шкіра.

Про запотребування цих товарів і участь нашої кооперації в їх постачанні маємо цінні вказівки в статті інж. Охрима. (Гл. „Кооп. Респ." ч. 3. за 1929. р.).

Видатки нашого села на вбрання і взуття становлять **25·7%** всіх видатків пересічного сіл. господарства і виносять **260·40** зл. на одно господарство.

Приймаючи 1,000.000 укр. госп. в Польщі річне запотребование вийде округло **260,000.000 зл.** Участь нашої кооп. в торговлі цими артикулами в 1927. на основі анкети така: на 1158 обслід. кооп. лише 248 (21·3%) торгувало скірою, а 171 (14·7%) мануфактурою закупно шкіри виносило 330597·87, закупно мануфактури 432475·13 Разом **763073·00 зл.** Приймім, що з необслід. кооп-в деякі занималися тими артикулами і заокруглім цю квоту на 1,000.000, то вона становитиме 0·3% всього запотребования нашого села.

Повітові Союзи займаються цими арт. в незначній мірі, лишено широке поле для попису приватним купцям і агентам.*) Виходить, що переважна кількість наших кооп. не в силі провадити мануфактури і шкіри; інші можуть провадити їх тільки в незначних розмірах, а всего декілька кооператив спромоглися на вповні вивінувані мануфактурні і шкірані відділи.

І ми неповинні навіть пропагувати цих відділів при наших теперішних кооперативах, бо вони звичайно приноситимуть їм поважні страти. Це тому, що: 1) оба ці відділи вимагають великого запасу товарів і, розуміється, настільки великого обороту, щоби оплатилося удержування такого запасу; 2) ведення обох цих відділів вимагає фахових людей. Отже пересічна льокальна кооп-ва в селі, яке числить від 50 до 300 родин, а таких є найбільше, не може відкрити такого відділу, хочаб навіть мала потрібний до цього капітал.

А між тим ми стремимо до повного заспокоєння всего товарового запотребування членів в своїх кооперативах. Якже тут махнути рукою на артикули, які становлять 25% всіх видатків пересічного селянського господарства, артикули, на яких найбільше наживаються приватні посередники, якими руйнуються і задовжуються господарства. Якже

*) Отворення мануфактурної гуртівні з ініціятиви „Союзи Укр. Купців" не увінчалось успіхом. Зачуваємо, що ця гуртівня банкротує, причім понесуть страти деякі наші сільські кооперативи.

з гори резигнувати з 260 міл. щорічних торгів при мінімальнім обчисленні?

Це перше питання, на яке не знаходимо відповіді при системі дрібних льокальних кооператив.

До 2) Постачання сіл. госп. потреб для льокальної кооп. можливе тільки таким чином, що кооп. замовляє ці артикули тільки в міру того, як має на них зовсім певні замовлення, так що може зразу по одержанні кожного транспорту розділити його між членів. При тім важною річю є запевнити собі речинцеву сплату належностий, щоби на час викупити векслі. На жаль діється інакше. Кооперативи спроваджують сіл.-госп. артикули без попередних замовлень, магазинують і розпродують в роздріб. Через брак відповідного місця на склад, безконтрольну розпродажу та розборгування операції ці звичайно приносять страти. В результаті торговля сіл. госп. артикулами є тараном, який валить навіть добрі впрочім, кооперативи. Треба додати, що запотребування деяких сіл. госп. артикулів в пересічній кооперативі буде часто замале, щоби спроваджувати вагонові посилки.

Дальше остає ціла група артикулів, на які все є запотребування, але яких пересічна госп. спож. кооператива не в силі спроваджувати, це є будівельні матеріяли. Тяжко булоб зібрати на селі замовлення на вагон кроквів (кругляків), чи дубових порогів, чи дощок і т. д. Щоби кооп. могла торгувати цими артикулами, мусілаби мати склад і то, по можности, при залізниці. Кожний знає, що для наших льокальних кооператив це річ неможлива до переведення (за кількома виїмками). Отже знов таки треба ствердити, що постачання сіл. госп. артикулів може переводити льокальна госп. спож. кооп-ва тільки частинно; і навіть при найліпшім розвитку і веденні ніколи не зможе постачати цілого ряду артикулів, які творять також поважну частину у видатках сел. господарства.

До 3). Збут продуктів села (яйця, молоко, безроги, збіжа і інші) це для села найважніша річ. Навіть коли нам удасться осягнути 100% скооперування в ділі постачання всіх артикулів і довести цю справу до ідеальної висоти, а рівночасно збут сільськ. продуктів буде іти через руки приватних посередників, то користь з такої кооперації для села не велика. Бо навіть, як село заощадить деякий гріш при закупні потрібних артикулів через кооперативу, то рівночасно буде тратити ще більше при збуті продуктів. В час теперішньої рільничої кризи справа ця ще більш пекуча, чим коли небудь. Як вивязується госп. споживча кооперація з цього завдання?

Треба зразу ствердити, що в справі збуту чи перерібки безрог не зробила вона досі нічого. (з мінімальними виїмками). В тій ділянці ситуація така: вся торговля безрогами в руках свинарів. Ціни впали застрашаючо низько. — При експорті живих безрог за границю до краю довозилося до недавна величезну кількість солонини, смальцю, а навіть мясарських виробів.

Треба зважити, що дохід з годівлі свиней ставить поважну частину загального доходу малоземельного селянського господарства і головне джерело припливу готівки. Статистика виказує (за п. Охримом). Мясні продукти в кооперації. К. Р., 11/29).

Величина господарств	Дохід зі збіжа %	Дохід зі свиней %
0— 2 ha	1·8	16·6
2— 5 „	9·5	16·2
5—10 „	19·0	19·2
10—15 „	22·7	19·7

Господарства до 5 ha творять 77% всіх наших господарств.

Цю ділянку наша госп. спож. кооперація досі вповні занедбала. За те займалася вона постачанням для села мясарських виробів.

На основі переведеної анкети обчисляє інж. Охрим кількість і вартість мяс. виробів, які наші госп. спож. кооп. перепродали на селах, так:

Мяса	339.000 кг	за	639.200 зол.
Солонини . .	726.800 „	„	2,463.800 „
Смальцю . .	233.600 „	„	798.800 „
Ковбаси . .	242.000 „	„	858.000 „
Шинки . . .	6.600 „	„	21.800 „
Разом .	1,548.200 „	за	4,781.600 зол.

Солонина і смалець переважно заграничного (американського) походження, ковбаса, це виріб приватних масярів з куплених по дешевих цінах у селянина свиней, відпроданий йому з великим зарібком. Отже господ. спож. кооперація не здобулася навіть на якісь поважніші зусилля, щоби власне запотребування покрити власною мясарською продукцією, а пішла за загальною струєю: обезцінювання витворів місцевої годівлі (тих 16% селянського буджету) через імпорт заграничних товщів.

Центросоюз, — централя нашої госп. спож. кооперації, взяв в тім ділі поважну участь, перепродавши за 1929 р. біля 500.000 кг амер. солонини і смальцю (блищі дані були оголошені мин. року в статті інж. Романенка в „Ділі“). Очевидно в той спосіб не причинилася наша госп. спож. кооперація до піднесення господарського стану своїх членів, як це має в програмі. Причина та, що в теперішній своїй формі вона не має змоги тою справою занятися. Це вже нарешті зрозуміли провідники нащої кооперації. Шкода тільки, що так пізно.

Не інакше річ мається і в ділянці збуту збіжа. Кооперативного збуту збіжа у нас досі не має і при теперішній організаційній системі не буде.—Вяжеться з тим справа перерібки; справа млинів і пекарень. Відомо, що наше селянське господарство не дає таких лишків збіжа, щоби можна говорити про якийсь більший експорт чи тому подібне. Ходить тільки про пересунення лишків збіжа з збіжевих околиць (Поділля) в райони бідніші, які хліб купують.

При тім відома річ, що більшість наших госп. спож. кооператив перепродує в своїх крамницях печиво, а поважне число — муку, крупи і т. д. В статті інж. Охрима „Споживання хліба через кооперативи І. степення“ („Кооп. Респ.“ 1/29) знаходимо деякі дані, виведені на основі статистичних матеріялів, зібраних з 599 кооператив.

За 1927 закупило тих 599 кооп. хліба за зл. 488.155·—
булок за зл. 309.477·—
Разом за зл. 797·632·—

Колиб взяти на увагу всіх 1818 госп.-споживших кооператив і молочарсько-споживчих, чинних в 1927 р. то їх запотребування було, як обчисляє інж. Охрим, приблизно на 1·5 міліона зол. І знов той самий образ: збіжа нашого селянина переходить через руки приватних посередників до приватного млина, з млина знов через руки прив. купців до пекарні, з пекарні до кооперативи (звичайно за посередництвом П.С.К.) і звідси назад до селянина.

Що зробила госп.-спож. кооперація, щоби усунути цей дивогляд? Зновже майже нічого. І знов причина є ця, що теперішня система її організації не дає їй прямо змоги цею справою занятися.

Як бачим з цитованих вище уступів зі звідомлення Ради і Дирекції Р.С.У.К., нарешті рішено надати цій справі інші форми. Однак це, на разі, теорія. В практиці, здається, досі нема інструкції для пекарень чи млинів, нема випрацюваних взорів книговодства, статутів; і в кінці цікаво, хто має занятися цею справою серйозно на місцях. Пов. союзи, при своїх теперішних клопотах, не знайдуть на це ні часу ні охоти.

Вкінці перейдім до одної з найважливіших ділянок в збуті сел. продуктів. Це є з б у т я є ц ь. З цікавої статті п. Жука (К. Р. 5. 1931) виймаємо слідуючі цифри 1188 кооп. госп.-спож. кооператив перепродали за 1929 р. яєць на 7,995.360 —.

Коли рахувати, що це тільки половина всіх госп.-спож. коопер., можна приймити, що ці торги виносили щонайменше 10,000.000 зол., це є 10·3% всіх торгів 2.142 чинних кооператив за 1929 р., які виносили 72,677.000 зл.

Цікаво, що торги наших кооп. за масло виносили в тім же році 10,615.000 зол. о т ж е 10·5% д о з а г а л ь н о ї к в о т и т о р г і в.

З цілої Польщі експортовано яєць:

в 1928 за 114,697.000
„ 1929 „ 142,504.000
„ 1930 „ 134,827.000

В тім експорті галицькі воєвідства займають 58·5%, а тернопільське і львівське воєвідство дають $^1/_2$ всего експорту. Отже річно приблизно 83,000.000. віддає наше село на загр. експорт. Окрім того значну частину — на внутрішний ринок. З того через наші низові кооп. переходить округло 10,000.000 зол. З тої квоти однак продано союзам заледви частину (около 5,800.000 — на основі даних Ц. Союза; Др. Томашевський. Яйчарство). Не маємо даних, скільки з того припадає на самостійний експорт. У всякому рязі менше, чим половина. Дир. Мартюк обчислює вартість самостійного експорту наших союзів за 1930 на 2,520.000 зол., цебто всього на 3% загального експорту яєць з наших сіл, і $^1/_4$ всіх яєць, які переходять через наші кооперативи. В біж. році маємо всього 6 експортових магазинів. П у л ь е к с п о р т е р і в, на який в о л е ю ч и н е в о л е ю погодилась і наша госп.-спож. кооперація, грозить це некорисне відношення зафіксувати. І так наше село, маючи змогу через свої кооперативи осягнути, як не монополь, то бодай рішаючий голос, в експорті яєць, мусить піддатися під диктат приватних експортерів, а в торговлі яйцями кооперація наша зведена до становища друго чи третьорядного скупщика-посередника. По 10-літній з горою праці на цім полі — висліди с п р а в д і н е в е с е л і. Ріжно можна обороняти погляд, що так, а не інакше мусіло бути. І я т а к д у м а ю, п р и ч і м

уважаю, що причиною того є в першу чергу доручення яйчарської справи універсальній, локальній кооперативі і її надбудовам, які через саму систему своєї організації не в силі були тої справи інакше поставити.

Не можна при цім поминути мовчанкою голосного тепер скандалу з совєтськими долярами в звязку з нашим кооперативним експортом. І це є природнім наслідком хибної організаційної системи, яка будувала експорт яєць на взірцях приватних купців, взірцях капіталістичних, через те і мусіла пошукувати капіталу, деб то не було. Ясно, що при такім поступованні можна часом зробити помилку. Жаль тільки, що цеї справи наші централі не висвітлили прилюдно заздалегідь, чекаючи аж висвітлення прийде з найменш бажаних кругів, даючи жир ласій на сензації пресі. Думаю, що при дійсній кооперативній організації яйчарської справи, опертій на продуценті, а не на посередниках (як це приміром бачимо в нашім молочарстві), булиб висліди ліпші, ну і не булоби скандалів.

Наша споживчо-госп. кооперація зростала в рр. 1928—1929 бурхливо але тільки що до скількости (нині вже ці роки згадуються, як „старі, добрі часи"). З кількістю не йшла в парі, якість. Хто мав нагоду оглядати справу з близька на місцях, той не мав причин до надмірного захоплення.

При скорім рості в ширину видно було від початку великі недомагання, які лягли колодою на шляху розвитку нашої низової госп. спож. кооперації. Найважніщі з цих недомагань:

1. Велике число дрібних кооператив; 2. Мале кооперативне освідомлення; 3. Розборгування; 4. Хаотичність діловодства в наслідок нагромаднення ріжних родів діяльности (універсалізм); 5. Брак вишколених книговодців; 6. Недостача власних капіталів.

2.

(Ця частина реферату подана у скорочені).

Надбудова госп. спож. кооперації — повітові союзи з Центросоюзом—опираються на тій самій засаді універсалізму, що й низові кооперативи. Задумані, як апарат для опанування гуртової торгівлі, з метою усунення посередництва, вони самі стали посередниками і то навіть в ділянках нетрудних до самостійного охоплення. Не дасться заперечити, що в многих випадках союзи повставали, як варстати праці для безробітної інтелігенції, причім економічний інтерес кооператив уступав на друге місце. Побудовано коштовну 2-ступневу надбудову*), котра

*) Коштовність апарату ілюструє цифрове зіставлення коштів завідування в р. 1929:

	Разом	Платня управи	Платня персоналу	Суспільні обезпечення	Податки	Видатки на культ. цілі	Інші
Ц. Союз	300.993	39.378	134.803	12.764	14·271	2.325	97.452
Пов. Союзи (30)	1.227.481	178.652	490.501	99.694	70.036	5.566	383.032
Кооп-ви. Госп. спож. (2119)	4500046	786.527	1.329.515	136.827	555.365	19.299	1.672.513
	6.028.520	1,004.557	1,954·819	249.285	639.672	27.190	2,152.997

виплила з бажання охопити організаційну і торговельно оту масу дрібних і неналаднаних кооператив.

Само ведення справ часто трактується не по кооперативному, а як „гешефт“ — не з погляду інтересів союзних кооператив, тільки щоби були як найбільші зарібки для союза, як такого. Для того форсуються обороти за всяку ціну навіть предметами не конче потрібними. Через те надмірно видвигається і роздувається вимоги „торговельної дисципліни“, яка має покрити недомагання самого ведення підприємств.

Великим гріхом була кредитова господарка, яка опанувала цілу систему з низу до гори; кредитом помагали собі, щоби розпихати по селах навіть такі річи, які переходили господарську спроможність кооператив (дорогі машини). Наслідком нефортунних операцій прийшло вже до упадку кількох повіт. союзів.

Також організаційно не все було гаразд; сам факт, що в надзірних Радах Ц. С. і РСУК засідали переважно директори повіт. союзів, отже особи, залежні від тих же установ, не виходив на добро справі. Наслідком тої системи була надто велика мягкість супроти недомагань по союзах.

Як низова ланка, так само й надбудова, маючи очи звернені з природи річи туди, звідки пливе 80% її оборотів — на споживчу ділянку, не може, і не має зрештою для того даних, розбудувати ділянку збуту і перерібки с.-госп. продуктів. Бо вона при теперішній своїй будові і засобах не в силі навіть, як слід, опанувати саму споживчу справу. На це, як і на інші недомагання, звернув я увагу на сторінках Кооп. Респ. в чч. 1—3 за 1929 р., подаючи одночасно проєкт перебудови системи. Правда, від того часу я свої думки що до способу перебудови в дечім змінив, але моя оцінка положення госп.-спож. кооперації показалася, на жаль, вірною, дарма що один з дискутантів, теперішний директор Ц. С. п. інж. Творидло назвав її „ширенням зневіри“. Мої предбачення сповнились скорше і навіть в далеко більшій мірі, як я сам сподівався. Безумовно грала тут деяку ролю госп. кріза; та хиба лиш остільки, що той процес прискорила. І так стоїть нині спож.-госп. кооперація серед кризи, з неприродньо роздмуханим споживчим апаратом, апаратом спрямованим на посередницьку діяльність, ведену при помочі чужого (в більшости) капіталу, маючи, як основну частину своїх активів — борги. Апарат цей під ударами кризи корчиться, тут і там валиться. — Натомісць апарат — збутовий і продукційний — вповні нерозвинений.

Чи попадати нам в зневіру? Чи маємо пасивно приглядитися, як буде потапати той корабель, на якому і ми їдемо? Чи дійсно ситуація безвиглядна? — Ні. Треба тільки звернути очи на село; ми бачимо, що воно само зовсім не попадає в зневіру. Кооперативна свідомість

ХТО ЧИТАЄ ЧАСОПИС, А НЕ ПЕРЕДПЛАЧУЄ,

той не цінить, не шанує чужого труду і добра!

ПЕРЕДПЛАТУ, ВИРІВНЯЙТЕ ЗАЛЕГЛОСТИ!

там все таки зростає. Як що ми сільську кооперацію розбудуємо так, що вона служитиме дійсно інтересам селянства, тоді вона вийде з цієї кризи здоровою і сильною.

Вважаю, що теперішні орг. засади: льокальність, універсалізм, 3-ступневість будови, і оперта на них система кооп. будівництва не є в стані виконати цих завдань, а саме зорганізувати збут і переробку сіл.-госп. продуктів.

Корреферат дир. І. Мартюка (Центрозоюз).

Минає 10 літ від перших початків нашої повоєнної праці на кооперативному полі. 10 літ, це хоч малий протяг часу, то все таки вже такий період, який дає нам можність, так сказати б з історичної перспективи поглянути на висліди наших кооперативних стремлінь та праці.

Щоби по переведеному перегляді наших осягнень за 10 літ дати обєктивний осуд про висліди, чи навіть методи праці, треба кожному критикові запізнатися з обставинами та навіть людьми, серед яких зродилася думка обнови нашого не тільки економічного, але і національного життя.

Всім нам відомо, які умовини життя були на нашій території в роках 1919/20, і мусимо ствердити, що причиною повстання (в лютім 1921) Краєвого Комітету Організації Кооператив (КОК) були не самі економічні, але більше культурні потреби нашої нації в той час. Членами КОК-а були люди дуже доброї волі і патріоти, але не всі вони мали вже скристалізований плян кооперативної праці в повному значінню цього слова.

Думаю, що для багатьох кооперація тоді не була ще ціллю, а лише средством до цілі. Тодішня господарська сітуація на селі була того рода, що чувся прямо голод на спож. товари; а коли на селі показався в торговлі який товар, то продавався по таких лихварсько-пачкарських цінах, що зівсім правильним було братися перше всього до боротьби з цею формою визиску.

Соціяльні відносини, як всім відомо, були того рода, що передвоєнний та підчас-воєнний нарибок інтелігенції став через війну і політичну катастрофу безробітним пролєтаріятом і в інтересі цілої нації треба було цему безробітному інтелігентові дати варстат праці, дати змогу працювати не лише для особистої користи, але і на користь цілого населення.

Серед таких обставин прийшли народини нашої господарсько-споживчої кооперації.

Молоді, а за те часто без ніякої чи з дуже малою життєвою практикою люди взялися з молодечим запалом та деколи з воєнною отчайдушністю до організації нового економічного життя. Маючи за собою ще традицію передвоєнних вічевих маніфестацій, творили на взір передвоєнних агітаційно-політичних віч нову економічну організацію. Вислідом такої праці повстають сотки чи навіть тисячі економічних самостійних установ, не маючих обзнакомлення з кооп. ідеєю а майже все без вистарчаючої матеріяльної підстави.

К. О. К., видаючи перший статут господарсько-споживчої кооперативи, зівсім правильно вклав туди засаду універсальности. Зроблено це не помилково, але з пляном розбудити в той спосіб апатичне і через катастрофи зрезигноване село, бо його можна було найкраще зацікавити боротьбою з товаровим голодом і лихвою. Новозаснована госп. спож. кооперація мала стати абеткою кооперативного вірую, а кооператива для кооп. працівників — лябораторією для практичної аналізи, пізнання господарського стану села і околиці.

Кооперативну працю зачато від закупу, бо колиб було зачато складні і багато трудніші до ведення збутові кооперативи серед кооп. неосвідомленого ще населення, діло булоб з гори засуджене на невдачу. Створення однак кооператив лише споживчого характеру було рівнож без великих виглядів на успіх, бо такі кооперативи при товаровому голоді булиб хвилево зацікавили членів, однак по зменшеній товаровій лихві, чи в нормальних торговельних обставинах, булиб збуденніли і ніякого більшого зацікавлення не викликували. На основі універсальности побудована кооператива, по переведеній деякій санації в ділянці постачання, мусить для дальшого зацікавлення членів-селян братися за підготовку терену для переходу до ділянок таких, які для села, як дрібного рільного продуцента, є все актуальні і конечні. Універсалізм, при багатьох навіть недотягненнях зі сторони практичних кооп. робітників, вповні себе виправдав, бо підготовив, освідомив село до кооп. перерібки та збуту продуктів. І не будь універсальних кооператив — не було би сьогодні нашої молочарської кооперації з Маслосоюзом на чолі, не було би сьогодні скупу і поважного навіть експорту яєць, не мали би ми машинових секцій чи навіть самостійних маш. кооператив, не було би відділів обезпечень худоби чи навіть нині вже живих і здорових кредитівок-райфайзенок, які всі свій початок мали і будуть мати на 90% в кооперативах універсального типу. Не є догмою, що універсальна кооперація веде самий лише споживчий відділ, зате правдою є, що універсальна кооперація, даючи при спож. відділах початок новим с. г. відділам і довівши їх до самостійности, випускає їх з під своїх крил до самовистарчального добре підготованого лету.

„Універсальна кооператива не розрослася на весь ріст в кооперативу споживача". — Правда! Але це і не було її завданням, це не було думкою авторів організаційного пляну. І хто знає, чи коли б було і так сталося, чи це було б принесло яку небудь користь для нашого села, як продуцента, і лише частинного споживача. — „Госп.-споживча к-ва не веде для села мануфактури". Це правда, але повоєнне село через теперішню міську тандиту виробило собі такі специфічні, а деколи навіть неестетичні смаки, що закуп тої мануфактури приносить селові радше шкоду, і не завсігди булоб правильним, коли б кооперація своїм авторитетом піддержувала в засаді не здорову доставу цего товару. Статистичні дані, наведені в рефераті тов. інж. Раковського, відносяться в першій мірі до полотна; а таке майже кожна сьогоднішня кооп. для загального закупу і збуту провадить.— Не дасться заперечити, що торг. політика деяких наших кооп. осередків недописує, але тут вина в людях, а не в системі. Не бачу нічого лихого в тому, що при надзвичайно добрій конюктурі для продажі живих безрог селяни купували через свої кооперативи американський смалець чи солонину, бо з того виходила лише користь для нашого

села. За те з хвилею, коли ціни на безроги впали, госп. спож. кооперація несе поміч для села, збуваючи безроги, як і мясо; а навіть повстають кооперативні районові мясарні, як відділи госп. спож. кооперації (Купчинці, Копичинці, Коломия, Бережани і багато інших).

По основанню П. С. К., в 90% самочинно, а декуди під натиском ревізорів Р. С. У. К., повстала в краю опінія, що все зло в кооп. життю пливе з універсалізму нашої організації з її трехступневою системою, бо колиб осталася лише двоступнева, себто колиб не стало повітових осередків, тоді булоби все в порядку.

Погляньмо, оскільки опінія така правильна. Основування кооператив йшло з початків зівсім дико — з чого і повстало безліч кооператив так матеріяльно, як і морально зовсім до життя не здібних. Перший стрим тій, так назвім, стихії кладуть деякі кооп. осередки, ставлючи за завдання: меньше кооператив, зате кращих. Серед зівсім необзнайомлених не тільки з кооперацією, але з технічним веденням діло - і книговодства кооперативи, кооп. осередки вишколюють перших кооп. справників, перших книговодців, стають дійсними носіями кооперативного знання. Чомусь не хочеться бачити, скільки гроша заощаджено через повітові осередки та споживчо-госп. кооперацію, побиваючи цілковито товарову лихву. Скільки заощаджено на насінню, уживаючи через пропаганду кооп. осередків сіялок, скільки користи для села принесли молотільки, яких без помочі госп. спож. кооп. та її осередків знищене війною село не моглоб ніколи набути. А чи повітові агрономи, удержувані вповні фондами повітових осередків, не залишили сліду свойого впливу на традиційно-консервативну управу рілі нашого села?

Розуміється, щоби оплатити ті всі видатки організаційної натури, мусіли не раз люди, що вели провід в кооперативних осередках, вести таку торговельну політику, яка не зовсім йшла по лінії засад кооперації. Не маючи з самих початків відповідних оборотових фондів, пішли деякі з них по лінії найменьшого опору, оперуючи чим раз то більшими кредитами. Вина однак не в організації чи системі, а лише в людях, які не вміли чи не були в силі протиставитися натискові обставин і замісць обгрунтувати себе на місцях, виказуючи меньші, на перший погляд, матеріяльні успіхи, виказували поважні осягнення, аж поки не втопилися в морю запротестованих векслів.

Колиби однак хиба лежала не в людях, а в самій системі, ми не малиби таких союзів, як Стрий, Копичинці, Калуш, Городенка, Борщів, Скалат, Підгайці чи навіть Щирець, або Рудки.

В 1924 році повстає, як оконечна надбудова нашої сітки госп. спож. кооператив, — Центросоюз. Цей рік, це рік скорої девалюації, та диких торговельних звичаїв. По товар для коопер. осередка треба було виїзджати особисто, тратити час та гроші на дорогу, так що кожне закупно було обтяжено на 3—5%. Цю аномалію відчували в першу чергу кооп. осередки найдальше від Львова, як торговельного осередка, віддалені (Копичинці), і від них вийшла ініціятива створення у Львові такого осередка, який би закуповував весь потрібний товар, не витративши на це більше, як 3% коштів. Довоєнний „Краєвий Союз Госп. Спілок" дав свою згоду поставити на услуги цілої госп. споживчої організації свій готовий вже торговельний апарат і так прийшов на світ, як Союз госп. спож. кооперативних союзів — „Центро-

союз". Край, коли почув, що вже є кооперативна краєва централя — а централя ще й сьогодні в розумінні майже цілого громадянства це невичерпана керниця кредитів і субсидій — кинувся енергічно до основування дальших, ще меньше фінансово до життя здатних повітових союзів. І коли кооп. централя боронилася перед приняттям в члени фінансово не вистарчальних повітових осередків, пішли зі всіх сторін атаки за приняттям всіх без розбору в члени. Кооперативна централя перша пішла на зломання т. зв. „сокальського кордону", що не мало забрало і так дуже скупих власних оборотових фондів.

Ц. С., як завершення кооп. організації, оказався не тільки конечним, але необхідним. Союзи, які в своїх початках були не зле вивінувані як в оборотові фонди, так ще більше у відповідний людський матеріял (Стрий, Копичинці, Підгайці, Рогатин), маючи в Ц. С. повну обслугу в торговельній ділянці, мали час і змогу посвятити всю енергію на матеріяльне і організаційне обгрунтування сільських кооператив і осягнули в тім поважні успіхи. Такі союзи, як Калуш, Городенка, Борщів, Сокаль, Рудки, Скалат, завдяки не найгіршій товаровій обслузі Ц. С. та деякій фінансовій допомозі з його боку, висанувалися, а, маючи рівнож не злий добір людий, нині належать до зовсім живих та здорових кооп. осередків. Ново повсталі союзи як Броди, Золочів, Самбір, Ярослав лише допомозі Ц. С. завдячують те, що жиють і щасливо перемагають так звану „Kinderkrankheit".

При помочі Ц. С. розбудували повітові осередки свої відділи госп. потреб як погної, вугля, рільничі машини і знаряддя, будів. матеріяли та вкінці добірне насіння.

За почином Ц. С. приступила госп.-спож. кооперація до збутової ділянки, а саме до одної з найтрудніших, однак для нашого села надзвичайно важної, а саме до збуту яєц. Невдача, яка впрочім і дорого коштувала нашу кооперацію в 1929.році, спричинена була не спекуляцією, а дійсно світовою катастрофою через непригідну температуру як літом, так і зимою. Вона нашого кооперативного експорту не заломила. Експорт йде правильно вперед і нині відограє в буджеті скооперованих рільників та на терені експортерів поважну ролю. Госп. спож. кооперація охопила що найменьше 50% всього скупу яєць на нашій території і коли ще в багатьох випадках збуває з причин від неї незалежних закуплені запаси приватним експортерам, то все таки має дуже поважний вплив на місцеві риночні ціни, чим несе велику матеріяльну допомогу селові. Кредити, які на ціль експорту кооперація затягнула, відбилися правда досить тяжко з морального боку, то все таки для його розбудови зробили велику прислугу, а що більше, в часі тяжкого економічного положення, допомогли фінансово не угрунтованій кооперації з дуже малими жертвами перебути найтяжкий удар в часі скрути.

Про фабрику мила, як надзвичайно велике осягнення (якого за 30 літ передвоєнного існування не осягнула чисто спож. кооперація), зайвим є згадувати.

Коли говориться про подорожіння товару через триступневу організацію, то треба зазначити, що життя і практика дає якраз противний доказ. Серед сьогоднішньої скартелізованости торговлі і промислу триступнева система будівництва, виступаючи на торговельних ринках, осягає такі оборотові премії, що вони не тільки

криють львину часть адміністраційних видатків, але навіть дають можність в дійсности доставити для села товар по найдешевших цінах.

Питанням далі є, що краще великі чи малі союзи? Питання це вирішено в користь великих, однак ліквідація малих через фузію у великі союзи зустрічає й великі труднощі. Питання це, хоч теоретично вирішене, може бути ще дуже сильно дискутоване.

Достава потрібних для села чи то засобів поживи чи домашнього чи рільничого реманенту вимагає конечно триступневої організації; а експорт яєць прямо не є до подумання при двоступневій організації. Те саме мається зі збутом збіжа (фасоля, олійні насіння—на експорт, а збіжа до осередків промислових чи на збіжа бідних наших повітів): кооперативи — як скупщик, повітові осередки — як магазини для чищення і сортування, а централя — як звязковий регулятор міжзапотребуванням і збутом. Одинокий збут безріг мігби з обійтися одноступневою організацією експорту, згл. двоступневою (при перерібці на бекони).

Перейшовши коротенько добрі і лихі сторони нашої госп.-споживчої організації, приходимо до слідуючих висновків, згл. вимог:

1) Універсалізм нашої організації тепер та ще на довго в будучині буде конечний, як підготовчий апарат для організації спец. кооператив, хотяй і велика частина їх може остане на завсігди при універс. кооп-вах, як осібні відділи.

2) Триступневість з огляду на психіку населення, комунікаційні середники, та вкінці на торгов. вимоги є не лише добра, але й конечна.

3) Багато хиб в дотеперішній практиці походить не від системи організації, але зза браку відповідного людського матеріялу.

4) Розбудова збутових ділянок конечна — не розбудується їх однак теоретично, а практично, зачинаючи з місць і прослідивши, як слід, обставини даного району.

5) Кличем нинішнього дня повинен і мусить стати клич самовистарчальности і перехід до виключно готівкових трансакцій.

6) Поглиблення організації через Р. С. У. К., шляхом розміщення найпрактичніших ревізорів-організаторів в краю. (В централі: адм. апарат, видавництва, статистика, правний відділ і ревізорський з кількома ревізорами-інспекторами).

7) Обсада торговельних і організаційних рефератів по осередках людьми, які перебули всесторонню практику, від кооперативи І. степ. починаючи.

8) Ц. С. переміниться в торговельну агентуру в часі, коли підбудова П. С. К. буде в цілому краю покривати все своє запотребування в своїх осередках, а ці стануть дійсними в торг. розумінню гуртівниками.

9) Найблищим завданням госп. спож. кооперації є допомога для організації кред. кооперації та поширення збуту яєць і започаткування збуту худоби і безрог.

Промова А. Жука (РСУК).

Я не був на рефераті інж. Раковського і свої уваги,*) навязую до корреферату дир. Мартюка. На мою думку, дир. Мартюк, перечислюючі заслуги і досягнення повоєнної кооперації, трохи передав куті меду! Дир. Мартюк категорично твердить, що як-би не універсальні господарсько-с п о ж и в ч і кооперативи, то ми не мали-б кооперативного молочарства, кредитових кооператив і т. п. Дістається таке враження від реферату дир. Мартюка, що повоєнна кооперація нічого не дістала в спадок від передвоєнної — ані під матеріяльним, ані під організаційним оглядом. В дійсности так не є. Правда, війна і повоєнне двократне обезцінення валюти поробили великі спустошення в господарському житті краю, а в тім і в кооперації. Одначе твердження, що по війні від передвоєнної кооперації лишилася одна пустка, порожнє місце — не відповідає історичним фактам.

Війна застала нас з поважним кооперативним доробком. В момент вибуху війни ми мали около 800 кооператив. Останній передвоєнний статистичний звіт за 1911. р. обіймає 511 кооператив, значна часть яких (130) мали реальности (доми і пр.) білянсової вартости около 4·5 міліонів корон. Ці реальности збереглися й по війні та стали поважною матеріяльною основою для повоєнної кооперації. Перший повоєнний статистичний річник РСУК за 1925. р. виказує поверх тисячки кооператив (1029), з яких одна третина (339) припадає на кооперативи, основані в передвоєнних роках, а серед них знаходимо поверх сотки (107) кредитових і кількадесять (33) молочарських кооператив, зглядно молочарських відділів при іншого рода кооперативах і т.п.

З цього виходить, що не тільки кредитова, але й молочарська повоєнна кооперація своєю основою мала в значній части передвоєнні кооперативи цих видів. Особливо це треба сказати про кредитову кооперацію. З кінцем 1930. р. до РСУК. належало поверх триста (318) кредитових кооператив, а з них — більше третини основаних перед війною. І я к р а з ц я т р е т и н а п е р е д в і й н о ю о с н о в а н и х к р е д и т о в и х к о о п е р а т и в р е п р е з е н т у є п і д т е п е р і ш н и й ч а с н а ш у к р е д и т о в у к о о п е р а ц і ю. Основані по війні кредитові кооперативи є дуже слабонькі, а значна їх частина покищо цілком не життєздатна. Про це говорить між іншим сума зібраних кредитовими кооперативами ощадностей — головний, а в багатьох випадках є д и н и й їх оборотовий капітал. Сільські кредитові кооперативи, числом коло 200, не зібрали і пів міліона вкладок. З загальної суми зібраних кредитовими кооперативами щадничих вкладок, (коло 9 міл. зол.) на райфайзенки, що переважно по війні основані, припадає 5·0%, а на один передвоєнний „Дністер“ — поверх четвертини (28·8%). Половина всіх вкладок приходиться на Українбанки, це зн. головно на передвоєнні повітові кредитові товариства. Надбане перед війною і збережене по війні майно цих кооператив було причиною скорої відбудови і відносно гарного їх розвою в повоєнних роках.**)

*) Автор, опрацьовуючи для друку свій усний реферат, доповнив його точнішими цифровими даними і дещо поширив виклад своїх думок. Редакція.

**) Ширші дані про стан вкладок в кредитових кооперативах читач знайде на іншому місці в цьому-ж числі „Кооперативної Республики“. — З поглядами п. А. Ж. про повоєнну кредитову кооперацію не погодилися інші дискутанти, вказуючи на величезну життєздатність (моральну силу) райфайзенського руху, котрий, хоч зачав з нічого і без кредитів з гори (як було до війни), за короткий час (біля 2 літ) зібрав вже ½ міліона капіталу. Ред.

Кооперативне молочарство розвинулося по війні далеко краще, в порівнанні з передвоєнним часом, як кредитова кооперація. До розвою повоєнного молочарства причинилась очевидно й господарсько-споживча галузь торговельної діяльности універсальних кооператив. Але з другої сторони молочарські відділи оживляли й побільшували торги споживчих відділів, завдяки припливу готівки до села за згрошевлене молоко, отже причинялись до розвою споживчої галузі кооперації.

Повоєнна кооперація дістала в спадок від кооперації передвоєнної і свій універсалізм. Тут нічого нового не видумано, тільки живцем передруковано передвоєнний статут т. зв. „Народного Дому". Цей передвоєнний і повоєнний універсалізм нашої кооперації походить від нашого економічного примітивізму, а також диктувався практичними зглядами. Треба було заповняти пустку нашого національного економічного життя. Формою для цього стали кооперативи. Але які саме сторони економічного життя можна обняти кооперативами, цього не зналося, це мала показати практика. Для цього треба було мати змогу без ніяких труднощів і витрат, заміняти в потребі один рід діяльности кооперативи на другий, зглядно під дахом одної кооперативи випробовувати одночасно ріжнородну господарську діяльність, покриваючи можливі страти одного відділу зисками другого. Так появився перед війною не тільки статутовий, але і практичний універсалізм наших кооператив. В 1911. р. було кількадесять кооператив (56), що провадили по два і більше відділів, а статутово універсальних кооператив було три четвертини всіх союзних кооператив (384 на 511).

Перед війною дуже важною і найлекшою до опанування кооперативами стороною економічного життя був кредит, тому найбільш поширеним видом кооперації були кредитові кооперативи, а головним родом діяльности універсальних кооператив були кредитові операції. По війні дуже пекучою справою було постачання для населення споживчих і хатнього та господарського вжитку артикулів, тому найбільш поширеним видом кооперації стали господарсько-споживчі кооперативи в передвоєнній універсальній статутовій формі (з виключенням кредитових операцій),щоб в потребі можна було, по при постачання артикулів споживи і хатніх та господарських потреб, також занятися й чим іншим, напр. збутом і перерібкою рільничих продуктів і пр.

Цими господарсько-споживними, універсальними кооперативами, число яких переступило вже цифру 2.500, створено великі рами економічної праці. Але ці рами ще не заповнено як слід змістом. Торги нашої низової господарсько-споживної кооперації виносили в 1929. р. коло 65 міліонів зол. Це є дрібниця для 7 міліонів Українців під Польщею. Торговельні підприємства на Академічній вул. та на вул. Легіонів у Львові певно мають не менші річні торги, як ціла наша низова господарсько-споживча кооперація. Щоб мати виразне уявлення про наші досягнення на торговельному полі, вистарчить поставити поруч: кількадесять польсько-жидівських склепів на вул. Легіонів і вул. Академічній у Львові і 2500 українських кооперативних склепиків на всьому просторі українських земель під Польщею!

Ще багато лишається до роботи, а цій роботі не може перешкоджати теперішній універсалізм нашої кооперації, як що інж. Раковський справді виступав проти універсалізму. Теперішній універсалізм

в порівнанні з передвоєнними часами не є вже такий всеобємлюючий. Кредитова кооперація силою постанов кооперативного закону організується тепер цілком окремо. Відпадає від універсальних господарсько-споживчих кооператив молочарство. Що-ж ще лишається при господарсько-споживчих кооперативах для евентуального відділення в спеціяльні групи кооператив? Поки-що майже нічого!

Мабуть половина наших господарсько-споживчих кооператив мають машини і знаряди рільничі для спільного користання членів. Переважно це дрібні, маловартістні річи, для орудування якими годі творити окремі кооперативи; не оплатиться. Але навіть в тих випадках, коли кооперативи посідають складніші і дорогі машини, комерційне орудування якими приносить поважні доходи, то ледво чи раціонально перетворювати такі машинові відділи в самостійні кооперативи. Посідання кооперативами рільничих машин і знарядів не може занадто ускладнювати ведення кооператив, а позбуття їх позбавилоб кооперативи і доходів від випозичання (при раціональнім, очевидно, орудуванні машинами), і відбіралоб кооперативам їх і так не великий господарсько-рільничий характер, — а цей характер сільських споживчих кооператив пречінь обстоюється.

Є кількадесять господарсько-споживчих кооператив, при яких існують такі підприємства, як олійні, млини, мясарні, дахівкарні, цегельні і т.п. Є це дуже важні промислово-продукційні початки. Але тільки початки. Про виділення згаданих продукційних підприємств в окремі галузі кооперації ще рано говорити. Всі ці ділянки праці дуже важкі і складні та, крім фахового знання і досвіду, вимагають великого гроша, якого у нас немає. А проте якраз в цю сторону має бути звернена наша головна увага. Універсалізм наших кооператив не є і не може бути тут перешкодою. Навпаки! При універсальній кооперативі, основним родом діяльности якої є постачання для широких кругів населення артикулів щоденного вжитку, якесь продукційне підприємство може бути започатковане скорше і з меншим ризиком, ніж в формі самостійної кооперативи.

Напр., в деяких околицях сільські господарсько-споживчі кооперативи виказують досить поважні торги печивом (хліб, булки). Отже в цих околицях існують умови для сільських кооперативних пекарень. А кооперативні пекарні створять умови для кооперативних млинів. Можна для цього основувати осібні кооперативи, але певніше починати таку роботу при сильніших господарсько-споживчих кооперативах, в людних місцевостях, з тим, щоб обслуговувати ширшу околицю.

Взагалі всяку нову, невипробувану галузь кооперативної діяльности ліпше започатковувати, в скромних розмірах, при існуючих кооперативах, ніж з широким розмахом пускатись на творення спеціяльних кооператив. Це булаб річ небезпечна, зрештою, при нашому безгрошевю і не реальна.

Крім господарських машин і знарядів та нечислених продукційних відділів, господарсько-споживчі кооперативи мають ще один рід діяльности, при якому можна говорити про спеціялізацію, а саме — постачання помічних погноїв, насіння і т. п. В яких розмірах воно ведеться—точно не знати. В усякім разі ця галузь торговлі слабо розвинена, бо не надається вона для дрібних сільських кооператив, а повинна бути ділом кооператив для закупу і збуту районового чи

повітового характеру, опертих о сильні кредитові кооперативи.

Позатим наші господарсько-споживчі кооперативи є кооперативами споживчо-яйчарськими. Вони постачають для сільського населення артикули першої потреби, а взамін дістають яйця, часом збіжа і перепродують їх далі.

Торгують очевидно, кооперативи переважно за гроші, але також переважно в борг. І розборгували поверх половини своїх власних капіталів (уділи, фонди резервові). А це досить показна сума, для 1929 р. виносить вона 3,647 тисяч зол.!*) Цілий власний капітал низових господарсько-споживчих кооператив виносив в 1929 р. коло 6 міліонів (членські уділи 1,439 тисяч і резервові фонди 4,408 тисяч). Половину цих фондів треба було і можна було, при відповідних методах праці, постепенно стягнути до централь у Львові та до повітових осередків. Бо мусимо твердо собі усвідомити, що без відповідного вивінування в оборотові капітали кооперативних централь (Центробанк, Центросоюз, Нар. Торговля, Маслосоюз), ціла наша кооперативна будівля буде хиткою, а про організацію перерібки і збуту рільничих продуктів в широких розмірах годі й думати, бо такі річи вимагають поважних капіталів. Ці капітали може дати тільки споживча галузь кооперації, бо тільки споживча кооперація, раціонально ведена, має секрет скорого і певного нагромадження капіталів. І взагалі лише на зорганізованій кооперативно консумції може вирости кооперативна продукція, особливо в наших умовах. Іншої дороги немає.

Коли інж. Раковський витикає занедбання перерібки і збуту рільничих продуктів, то він має рацію, одначе тут не причім універсалізм нашої низової кооперації. Виною тут м. ін. наші методи праці, котрі довели до розборгування половини власного майна кооператив, замісць стягнути ці гроші до кооперативних централь і тим уможливити фінасування продукційних підприємств та збутових операцій низових кооператив і повітових осередків. Універсалізм наших кооператив великі клопоти справляє при їх розклясифікованні, з причини частої переміни кооперативами одного роду діяльности на другий, але для поглиблення і поширення кооперативної праці перешкодою не може бути.

Коли ходить про спеціялізацію кооператив, то її треба починати з гори, а не знизу, починаючи від наших торговельних централь. Щось є ненормального в тім, що поруч існує дві установи (Центросоюз і Народна Торговля), торговельна діяльність яких майже однакова. Центросоюз мавби, на мою думку, спеціялізуватися на чисто рільничій торговлі (постачання господарських артикулів і збут продуктів рільничих), а Нар. Торговля мусілоб обняти постачання споживчих артикулів для цілої союзної кооперації.

Далі спеціялізацію можна переводити в повітових осередках, виділяючи в самостійні кооперативи розвинені і зрілі для самостійного існування галузі торговлі. А на кінець може прийти спеціялізація на селах, коли наша кооперація розростеться, розгалузиться й скріпиться, на основі організації споживання, в теперішній універсальній формі низових кооператив.

*) Про боргування в наших кооперативах див. статю в ч. 3. „Коопер. Респ." за березень 1931. п. з. „Лядові борги в союзних кооперативах".

В звязку з вилученням в самостійні кооперативи окремих галузей торговельної діяльности повітових союзів, при евентуальнім переході повітових союзів також до продукційної діяльности, виникне питання про вилучення з їх компетенції організаційно-інструкційних функцій відносно низової кооперації і передачі цих функцій окружним експозитурам Ревізійного Союза.

Увага редакції. Про перебіг дискусії з приводу цих рефератів напишемо в наступному числі „Кооп. Р-ки".

Кооперативна Франція дає почин важному ділу.

I.

Як доносить відомий франц. кооператор д. Доде-Бансель (Internat. Genoss. Rundschau, V. 1931) французькі кооператори міста і села зробили поважний крок наперед в наміченому всією міжнародньою кооперацією напрямку співпраці кооперації споживачів і селян-продуцентів. За почином д. Поассон-а (відомого автора „Кооперативної Республики") заснувалося бюро співпраці обох галузей кооперації спеціяльно для пропаганди основування кооперативних млинів і пекарень як по містах, так по селах. Це не буде пустий звук, коли зважити, що кооперативна Франція має за собою вже величезну роботу в тій ділянці, чи не найбільшу що до розмірів серед всіх країн світа. Стан млинарства і пекарництва зараз у Франції слідуючий:

59 кооперативних хліборобських млинів. Це є млини промислового типу, що приймають від членів зерно для збуту у формі муки.

70 міських кооперативних млино-пекарень.

49 сільських кооперативних млино-пекарень. — Вони видають членам хліб (картки на хліб до пібрання в пекарні) у обмін за пшеницю (зерно). Коли є надвишка муки, тоді відступають її кооп. пекарням.

631 сільських кооператив з пекарнями.

1009 сільських кооперативних пекарень. Це малі не дуже богато оборудувані заведення.

По війні (у 1918р.) у Франції було 2.148 сільських кооперативних пекарень. З них 1160 кооператив пекарень про котрі були відомости мали 172.159 членів.

Сільські кооперативні пекарні повстають сливе у всіх кінцях Франції одночасно з приватними промисловими хлібопекарнями, а то тому, що селяне помалу кидають старий звичай випікати хліб у себе вдома.

Наступні відомости про організаційний бік справи в сільських кооперативних пекарнях беремо зі ст, „Сільські кооп. пекарні у Франції", поміщеній в часопису „Кооперативна Зоря" (ч. 6 і 7-8 за 1918 р.), органу „Дніпросоюза", централі укр. споживчої кооперації, що виходив у Київі. Опускаємо з неї тільки ті місця, які втратили актуальність та представляють менший інтерес зогляду на наші відносини*).

*) Редакція „Кооп. Р-ки" дуже радо далаб місце оригінальній статті про пекарську справу у Франції чи в якій іншій країні, як рівнож у Польщі та на наших землях.

Діяльність сільських кооп. пекарень у Франції, до якогоб типу вони не належали, значно відріжняється від діяльности міських кооперативних пекарень, котрі вживають інакше прибуток, добутий усуненням торговельних посередників: сільські пекарні взагалі держаться тої засади, щоби продавати хліб як найдешевше. Вони мають на меті безпосередню вигоду споживача, що досягається дотепною продукційною організацією. Міські ж кооперативні пекарні ухиляються обіцяти хліб по дешевій ціні; вони обмежуються тим, що піддержують надію на майбутній прибуток, тобто ощадність, і тим самим їх моральний вплив інший

Так одна млино-пекарська кооператива по статуту має єдиною метою давати своїм членам хліб по ціні постійно пропорціональній до ціни збіжа і кладе в основу ціну — 1 франк за хліб у 4 кілограма, коли ціна зерна виноситиме 17 франків за 80 кільограмів.

Прінціп постійного відношення між ціною зерна та ціною випеченого хліба значно відріжняється від прінціпу: „можливо дешевше" і є значним кроком вперед. Як каже автор одної анкети, зробленої серед сільських кооперативних пекарень, можна сподіватися, що останні в своїй діяльности до прінціпу пропорційности ціни хліба до ціни муки додадуть ще стремління до ощадности, що тільки зміцнить кооперативні пекарні в очах людности.

Конкуренція приватних сільських пекарів, що в значній мірі належать до великих млинарів, є досить важливою перепоною для товариських пекарень. Проте є спосіб зломити цю конкуренцію: це організація кооперативних млинів-пекарень, котрі можуть існувати без жадної залежности від мірошників, котрі звичайно шахрують, додаючи шкідливі примішки до муки. Хліборобські товариства це зрозуміли і почали будувати власні млини. Одно з таких товариств, наприклад заснувало кооперативне товариство для молочення, тріяжу (добору зорна) та мелення зерна. Фундатор одної кооперативної пекарні вважає, що вона може, як слід, працювати лише тоді, коли при ній є кооперативний млин. За таку організацію справи він висловлює такі думки. Кооперативна пекарня, коли при ній є кооперативний млин, може купувати потрібне їй зерно першої якости переважно у своїх членів, видаючи їм квитки на одержання печеного хліба. Коли є до розпорядимости млин, пекарня може діставати гарну і споживну муку, чого не може бути, коли звертатися до приватного мірошника. Нарешті кооперативна пекарня, котра не має млина може загинути під тягарем місцевого приватного млина.

Практика показала, що для того, щоби міг існувати кооперативний млин — пекарня, треба, щоби до нього належало до 500 членів. Підприємство повинно виробляти лише одного сорту муку і випікати хліб одної лише якости, бо воно працює для мас споживачів, а не для тих, котрі хотять їсти роскішний хліб. До того, як знов таки показала практика, богачі не купують хліб у кооперативі.

Автор вже зазначеної анкети, д. Де-Рокіньї з приводу кооперативних млинів-пекарень висловлює цікаві думки. Він гадає, що кооперативне гуртування хліборобів, створене для економічного випіку хліба, може іти дальше у справі допомоги споживачам.

У хліборобів, каже він, інтерес продуцента (цеб-то того, хто виробляє) переважає над інтересом споживача, вони особливо потрібують продавати свої продукти по вигідних цінах, а збіжа є таким

головним продуктом. Коли почнемо досліджувати відношення, котре існує між ціною зерна, заплаченого хліборобові, і ціною хліба, котрий продають булківники по містах, ми бачимо велику ріжницю: яко оплату своїх послуг, мірошник та булківник набивають значну частину до першої вартости зерна і це в той час, коли хлібороб часом тратить на виплеканні зерна. Навіщо, запитує Де-Рокіньї, хлібороби мають віддавати сю частину посередникам, коли вони самі при допомозі кооперації можуть стати і мірошниками і пекарями? На такім же прінціпі заснувались кооперативні молочарні, котрі переробляють молоко у масло. Нічого не заважає хліборобам гуртуватись так само для створення з початку по місточках, а пізніше по містах, кооперативних млинів - пекарень. Вони притяглиб до себе споживачів тим, що давалиб останнім частину користей, котрі виникали би через усунення посередників. Встановлення таких прямих звязків між виробниками зерна та споживачами хліба приносилоб ще інші користи. Така організація постачання печеного хліба в значній мірі чинилаб опір спекуляції зерном та мукою. Великі торговці зерном, котрі купують через комісіонерів зерно у хліборобів, не малиб можливости робити ті запаси, при допомозі котрих вони впливають на ціни. Зерно споживалосяб на місці, в тих країнах, де його збирають, і таким чином можна булоб вирвати значну частину місцевого збіжа від спекуляції та шахрайств посередників.

Організація кооперативних пекарень дуже цікава. Отже ми вважалиб не зайвим ознайомити з зразковим статутом одної з таких кооператив.

II.

Зразок статуту кооперативної сільської пекарні у Франції.

Ознайомимося тепер з найцікавішим статутом одної з таких пекарень.

Кооператива, про котру буде мова, носить назвисько „Прозорлива“, котра означає, що члени її мають зазирати в будучину, тобто бути далекозорими.

Точка перша статуту говорить про те, що члени хліборобського товариства, котрі живуть в певних восьми громадах, постановили заснувати для себе, а також для тих, що побажають прилучитися до до них, кооперативну пекарню, котра має називатися „Прозорливою“.

Кооператива ця, як каже слідуюча точка статуту, має єдиною метою постачати своїм членам печений хліб по ціні, котра буде визначувана в постійнім відношенню до ціни збіжа, при чому в основу буде положена ціна = 1 франку за хліб у 4 кілограми, якщо ціна збіжа буде 17 франків за 80 кілограмів. Вага хліба буде точною, а вартість найкращою.

Члени кооперативи при вступі мають зложити уділ в розмірі 20 франків грошима або натурою.

Управа має право приймати до участи в кооперативі незаможних хліборобів за вписовим 5 франків. Такі особи користуються всіма тими вигодами, котрі дає кооператива, але вони не приймають участи в загальних зборах та у виборах управи.

Їх внесок записується на їх рахунок і після того, що року приписується розмір їх дивіденди відповідно до закупу. Коли вступний внесок разом з дивідендою від закупу досягає 20 франків — розміру

уділу — власник рахунку стає дійсним членом кооперативи і користується всіма правами члена.

Що місяця робиться загальне справоздання зі стану кооперативної пекарні. Чистий прибуток, тобто лишок загального прибутку, котрий остається після скинення загальних витрат ріжного роду, після виплати всіх боргів, а також амортизації майна, поділяється таким чином:

1) 10% іде до запасового капіталу (фонду),
2) 5% іде на фонд т-ва „Прозорлива“,
3) 5% на нагороди службовикам,
4) 80% членам та співучасникам кооперативи на звороти пропорційно до їх закупів.

Членом кооперативи може бути всяка особа без ріжниці полу та віри, котра живе в одній з громад, зазначених в першій точці стату; лише треба подати писану заяву до управи і внести уділ.

Час існування кооперативи — необмежений.

Прийом кожного члена посвідчується записом до спеціяльного реєстру та видачою зараз після прийому членської книжки, в котрій зазначується імя і назвисько, день прийому і порядкове число.

Кожний член може вільно виступити з кооперативи. Але при виступі він тратить право на уділ та на дивіденду від закупу, а також на свою частину запасового капіталу.

Після смерти члена кооперативи його спадкоємці мають право вимагати видачі його біжучого рахунку лише після закінчення операційного року та затвердження інвентаря загальними зборами.

Законний спадкоємець померщого кооператора сам одідичує його права в кооперативі. Член кооперативи не має права передавати свої права або частину їх третій особі без згоди управи.

Управа має право виключати членів з кооперативи, коли для цього в її роспоряджені є якісь певні факти і мотиви. Постанова управи зараз же переводиться в життя і передається в писаній формі зацікавленому, котрий має право скаржитися найблищим загальним зборам.

Кожний виключений член кооперативи може бути знову прийнятий до кооперативи, але не має права бути членом управи або надзірної ради на протязі року, рахуючи з дня прийому назад.

Писані прохання про прийом подаються секретареві, котрий обовязаний докласти їх управі на найблищому засіданні. Керує справами кооперативи управа з 16 членів, обраних таємним голосуванням більшістю присутніх членів, по два з кожної громади, зазначеної в точці першій статуту. Члени управи вибираються на один рік, але можуть бути знова обраними. Не можуть бути членами управи неповнолітні та позбавлені громадянських і цивільних прав.

Управа вибірає з свого складу голову, двох товаришів його, скарбника, помішника скарбника, секретаря. Члени управи виносять постанови більшістю голосів присутніх у всіх питаннях, що торкаються діяльности кооперативи. Управа представляє кооперативу у всіх цивільних та судових справах. Вона має право купувати, продавати, призначити ціни, виплачувати гроші і взагалі організує пекарню.

На випадок відмовлення або смерти голови, товариш голови виконує його обовязок до слідуючих загальних зборів.

Колиб при голосуванні в управі голоси поділилися нарівно, то переважає думка тієї частини, за котрою подав голос голова. Загальні збори кооперативи відбуваються двічі на рік — у квітні та грудні.

Члени кооперативи сповіщаються про загальні збори за тиждень до них оповістками, в котрих зазначається місце зборів, день, дата і година, а також порядок денний.

На квітневих загальних зборах вибірають 8 членів надзірної ради. Надз. рада має право ознайомитися з рахунковими книжками та операціями кооперативи. Вона обовязана подати на грудневих загальних зборах справоздання про недоладности чи зловживання в діяльності кооперативи. Члени управи не можуть одночасно бути членами надзірної ради. Права членів надз. ради що до їх вибору та термін вибору такіж, як і для членів управи

Хліб оплачується готівкою; у виключних випадках бонами. В таких випадках бони мають оплачуватлся що тижня.

Кооператива відпускає своїм членам муку та висівки на найвигідніших умовах, але не менше одного квінталу (100 кг). кожного разу.

Розплата з тими, що постачають збіжа або снопи, робиться таким чином: оцінка робиться після доставки партіями, вартість заноситься в книжку або звертається готівкою, або нарешті повертається мукою чи хлібом на рівну суму. Прийом снопів робиться лише по два вози.

Старші пекарі та рознощики хліба вносять при вступі на службу до кооперативи заставу (кавцію) розмір котрої встановлюється управою. Кооператива виплачує по заставі 3%. Застава повертається на протязі восьми днів після залишення посади.

Старший пекарь відповідає:

1) за весь матеріял самої пекарні,

2) за всі запаси на складі: муку, висівки, снопи і т. д.

Він доглядає за всім персоналом.

Пекарь, котрий перебуває в пекарні під час якоїсь доставки, обовязаний провірити вартість, кількість та вагу доставленого продукту і повідомляти управу.

Кожний член кооперативної пекарні обовязаний знати і виконувати статут.

Всякі політичні та релігійні дискусії цілковито заборонені в кооперативі.

Про користи зі спілкових господарств.*)

В часі теперішньої господарської скрути розвинулася широка дискусія в кооперативних часописах над тим, як помогти селянству. Ці дискусійні статті дали багатий цінний матеріял, який, використаний як слід, дасть нові можливости поглиблення й розбудови нашої кооперації з хісном для трудового народу. Та всі ці вказівки, поради й пляни можуть дати гарні овочі аж в будуччині, як що швидко опрацюється під впливом переведеної дискусії ясний, доцільний плян реорганізації і праці нашої кооперації.

В цих дискусіях не звернено однак уваги на це, в який спосіб моглаби кооперація швидко, бодай в части зарадити господарській

*) Над порушеним цікавим питанням радо відкриємо дискусію. Просимо надсилати голоси. — Ред.

скруті села. Це може статися тоді, як кооперація зробить селянство, селянські господарства більш рухливими, гнучкими, здібними до швидкого приноровлювання до вимог хвилі життя. Щоби це могло статися, наша кооперація (найкраще сільсько-господарська, яка в нас на жаль ще не розвинулась) мусить навчити наших селян, як зменшити і то значно кошти продукції збіжа, загалом сільсько-господарських плодів—продуктів, але рівночасно з тим навчити їх також як вести господарку, щоби збільшити і то значно видатність землі. Дальшим дуже важним завданням нашої кооперації є придумання способів, як зробити наші сільські господарства спосібними швидко переходити з одного роду господарки на інший, залежно від вимог хвилі, потреб внутрішнього й заграничного ринку. Пр. з господарки управи збіжевих рослин на управу рослин промислових або пашних для годівлі худоби, коров, овець і т. д. в ціли продукції молочарських та мясарських перетворів для внутрішнього ринку й на експорт; або на господарку плекання курей та другого дробу для яйчарства, продукування піря, пуху і т. п; або плекання садовини, залежно від того, що для даної околиці більш підходяче й рентоване.

Це, на мій погляд, може зробити кооперація, переводячи в життя в нашому селі прінціп спільницької-кооперативної господарки. Введення кооперативно-спільницької обробітки землі й господарки взагалі привело б перш усього до зменшення коштів продукції збіжа і в полекші годівлі молочних коров.

В нас є село Задарів коло Монастириск, де нема меж, тільки в одному й другому кінці гонів ниви межовий патик або камінь. Переїзджаючи літом через село, з зачудованням споглядаєш на поле. По одній руці—бачимо—зеленіють самі окопові ростини, а по другій золотиться озимина й яре збіжа; як би панські лани. Люди порозумілися й розділюють так засіви тому, щоби в літі, як зберуть збіжа, могли свобідніше пасти на стернях худобу, щоби не забігала в кукурудзу то що. Значить, як найдеться в селі розумний, впливовий інтелігент або селянин, то можна робити в селі ріжні переміни, спілки, умови і так кооперувати господарства. Тепер в нас по селах, а головно на Поділлю господар, який має 5—6 моргів поля, а навіть 4, має вже обовязково пару коней, а 2—3 моргові господарі бодай по одному коневі. Це є страшний люксус, марнування майна навіть в добрі часи, а не то в таку тяжку господарську скруту. Щоби кінь мав силу, як слід виконати роботу, повинен дістати при лекшій праці денно:

вівса	$3^1/_4$ кг.
сіна або конюшини .	5 кг.
січки	1 кг.
соломи	2 кг.

при тяжкій праці:

вівса	5 кг.
сіна або конюшини .	4 кг.
січки	$1^1/_2$ кг.
соломи	2 кг.

Як ми приймемо пересіч денної порції поживи длл коня в році, то дістанемо:

вівса	$4^1/_2$ кг.
сіна, конюшини . .	$4^1/_2$ кг.

січки	$1^1/_4$ кг.			
соломи	2 кг.			

Отже на рік для пари коней:

вівса	31 сотн.	× 16 зл.	=	496·00 зол.
сіна, конюшини . .	32·95 „	× 10 зл.	=	329·00 зол.
соломи й січки . .	12·77 „	× 2 зл.	=	25.54 зол.
підкови, направа упряжі і т. д.				14·00 зол.
Разом				864·54 зол.
для 10 пар коней . .				8.745·00 зол.

Господарі знають з практики, що коні не оплачуються; вони не відробляють того, що зїдять й народня приповідка каже, що кінь зїсть за рік коня. На селі дві — три милі від міста коні більшу часть року стоять дармо навіть при 1 моргах поля.

Отже якби 10 господарів злучилися в спілку, створили кооперативу для ведення спільницької господарки на злучених в тій ціли своїх полях (найкраще межуючих із собою, бо й тут зискується тоді на часі обрібки і ін)., тоді вони видають разом на удержання пари коний для обробітки 40 до 50 моргів поля 964 зол. значить 7.781 зол. менше, як при господарці самітницькій. Дальше, їм треба тоді 9 возів, 9 плугів, 9 січкарень, 18 борін менше. При тім, річ ясна, менше буде коштувати направа возів, плугів, борін і т. п. Берім в рахунок й це, що якби згинув кінь, чи корова або свиня, то кожний з тих господарів-спілковців не тратить, вартости цілої худобини, тільки $^1/_{10}$ часть, що, здається, в господарці не є малої ваги. Вони зискують також при молоченню машиною, бо не потрібують наймати робітників, тільки самі можуть обслужити машину, а навіть при доставі проданого збіжа зискують на фірманці, бо тільки одна повно наладована фіра їде знабором, а не 10 з одним або двома кірцями і т. д.

Рахуймо, що на такій спільницькій господарці вони видали лише 6.000 зл., а не 8.645 зл., менше в рік на продукцію, то кожний господар зискує річно 600 зл., які для нашого селянина є будь-що-будь величезною сумою, якої він не може легковажити.

Тим самим вони зискують більший оборотовий, капітал який можуть ужити на поліпшення і піднесення своєї господарки і моглиби тоді скорше видержати конкуренцію на ринках зі своїми продуктами. Що при спільницькім веденню господарки спільничани багатіють, ствердив на ділі наш артільний батько Микола Левитський.

Кромі цього вони зискують ще й більшу площу засіву, бо їм треба тільки одної стайні, стодоли, току і т. д.

Таке скооперуввання по 10 — 20 господарств в селі малоби величезне значіння для піднесення добробуту, культури, воно помоглоби нашому народові отрястися з того рабства, яке остало в него ще з панщизняних часів. При спілкових господарствах булиб цілком інші умови також для розвитку нашої сільсько-господарської кооперації ріжних видів для добра села.

Тоді кооперація малаби упрощену, улекшену роботу, лекший доступ до селян і їх душ.

Ще більше полекшення булоб для суспільної агрономії. Замісць обслужити під ріжним оглядом фахово 300 господарств в селі, малаби обслужити 15 або 30 господарств. Здається, що агроном давби собі в такому разі куди скорше раду, краще їх обслуживби і праця його

булаб успішніша. Кооперативи, чи то споживча, малочарська чи райфайзенки лекше моглиб охопити торгівлю і кредит з хісном для села.

На мою думку, такі власне спільницькі господарства булиби відпорні, життєздатні, моглиби вийти побідниками в боротьбі за існування селян. Такі господарства булиби більш гнучкі спосібні переходити швидко від одного роду продукції до другого, моглиби лекше пристосовуватися до обставин і вимог життя. Нашому селянинові, який має 3—4 морги поля, тяжко, в разі потреби, рішитися відступити кавалок поля на добру сіножать, а кавалок на окопові ростини для плекання худоби, чи на що друге, але спілки, маючи 50—100 моргів поля, при раціональній поступовій обрібці, маючи богато кращі врожаї, легко, без великого вагання можуть частину поля замінити на сіножать, поступово ведене пасовисько, а часть під окопові рослини чи промислові, бо з прочого поля, як слід справленого, буде ще стільки збіжа, що вистане на достатнє виживлення цілої спілки.

Це може довести до цього, що ріжного виду сільсько-господарські кооперативи зможуть закуповувати відтак певну скількість грунту і творити такі спільницькі, кооперативні господарства ріжного виду, залежно від підсоння й умовин даної околиці, для безземельних й малоземельних селян, або, (ще скорше, бо буде лекше) наймати, або помагати наймати двірські поля для творення рільничих артілів*).

Тут треба тільки поважно застановитися над тим, яку форму надати тим господарським артілям, щоби вони були як найбільш приємливими, симпатичними для нашого селянства. Над цим мусілиби подумати наші кооператори—агрономи, які найкраще повинні знати нашого селянина-господаря. Вони повинні випрацювати, за порозумінням з селянами при помочи анкет, чи в другий спосіб, відповідні статути й правильники для урегулювання ведення такого спільницького господарства. Решту показалаби і направилаби, як слід, практика життя.

М. Росткович.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Огляд земельних реформ в повоєнній Европі.

(Кінець. **)

Польща. З великим поспіхом та не меньшим розмахом взялася воскресша польська держава переводити земельні зміни. Вже 10. липня 1919. виніс сойм рішення „в справі засад земельної реформи". Від того дня аж по нинішній день законодавча та адміністраційна польська влада ухвалює і видає велику силу законів, новель (поправок) до законів та виконуючих розпорядків в земельній справі. Наша преса досить чутливо відзивається на цілу земельну роботу Польщі, длятого можна слушно припускати, що наше громадянство добре визнається в цілій справі і то тим більше, що воно освідомлюється також з польської преси та польських видавництв. Крім того нам легко слідкувати за

*) Така форма хліборобських артілів дуже поширена м. ін. в Італії; є відома також в Румунії і на Чехах. — Ред.

**) Гл. попереднє число 6. „Кооп. Респ" ц. р.

цілою агр. реформою власними очима. Однак з огляду на величезний вплив земельних змін на суспільні і національні відносини, які вже переведено і ще переводяться в Польщі, а з окрема на наших землях, постараємося коротенько відсвіжити в нашій памяти перебіг реформи, яку переводить польська держава серед загального признання і одобрення з боку польської суспільности без ріжниці партій. Польські закони, новелі до тих законів, ріжнородні розпорядження президента держави, ради міністрів та міністрів зем. реформ мають на цілі в першій мірі розподіл дідичівської землі між безземельних та малоземельних селян, двірської служби а також дрібних ремісників і навіть державних та самоврядних урядовців. На дальшім пляні стоїть справа лучби (комасація) розкинених селянських нив та, в разі потреби і можливости, справа тривалого уліпшення землі (мельорації) управильнення (регуляції) рік і потоків, наконець викупно або управильнення ріжнородних служебностей (сервітутів).

Земельний закон з дня 28. XII. 1925. є нині міродайним при переводженню розподілу дідичівської землі. Закон означує найвищу границю посідання на 180 га зглядно поблизько міст 60 га рілі для одного власника. До цього можна ще долучити найбільше 30—50 га ліса. Вся надвишка землі чи ліса, яка є в посіданню одного власника, підлягає розподілові. Кожного року муситься розподілити найменше 200.000 га землі в цілій державі. Колиби котрого року не зголошено до розподілу законної скількости землі, тоді міністр зем. реформ виготовляє іменний виказ тих дідичів, яких фільварки в тім році будуть розділені. Колиби протягом року не розподілено всіх 200.000 га, то їх розпроділюється в слідуючім році, разом зі слідуючими 200.000 га. Від р. 1919—1929. розподілено в цілій польській державі 1.800.000 га землі, в тім на области наших земель, (т. є східні і полудневі воєвідства [1]) 1,020.359 га землі.

Кому дісталася отся розділена земля? Знаємо нині певно і докладно, що в західних та центральних воєвідствах дісталася дідичівська розподілена земля виключно в руки місцевих мало і безземельних селян. Інакше сталося на области трьох наших східно-галицьких та північно-західних воєвідств. Тут примінено в правилі оселювання (кольонізацію) чужими спровадженими з заходу Польщі цивільними а також військовими поселенцями. Вистане пригадати на цім місці працю інж. В. Павликовського: „Земельна справа у всхідній Галичині — Львів, 1923. і працю Романа Зубика: „Польська кольонізація на нашій території". („Кооперативна Республика", Березень, 1931.). Інж. Павликовський обчислив, що запас дідичівської землі виносив у всх. Галичині в р. 1919—1921. кругло 900.000 га, який був в посіданню 1.961 дідичівських родин. Як щоб кожній з тих 1961 родин оставити по 100 га землі, то лишилися би до розподілу 703.900 га.

Вже до р. 1921. розділено у всхідній Галичині понад 163.320 га землі. На цю землю спроваджено 60.000 душ кольоністів з західної Польщі. Отже вже в 1921. р. перейшла 1/4 часть дідичівської землі, призначеної до розподілу у Галичині, в руки чужих осадників. Зроблено це мимо того, що Галичина є перенаселена.

---

[1]) Prof. dr. Stanlewicz — Dwa lata pracy nad przebudową ustroju rolnego w Polsce. (Odbitka). Rolnictwo, R. II. zeszyt II.

Р. Зубик обчисляє у своїй вище згаданій праці, що до р. 1929, дісталося найменьше 158.338 га землі в руки спроваджених цивільних і військових осадників на нашій етнографічній области отже 26·4% усеї розпарцельованої области. Військових поселенців осаджують лише на Поліссі і на Волині. До р. 1929. спроваджено туди 4.547 військових родин, то є около 18.188 душ, яких осаджено на 76.818 га. Переселенці з заходу зарівно військові, як цивільні діставали від уряду беззворотну підмогу або зворотну позичку.

На військове осадництво витрачено від 1924—1930 р. **33,126.841** зол. даром беззворотно, а **15,537.554** зол. у виді позичок.

Цивільним поселенцям на области цілої Польщі уділено позичок на суму **292,152.259 зол.** Наведеного вистане для відсвіження в нашій памяти справи розподілу дідичівської землі в Польщі у звязку з виконуванням земельних польських законів. Крім розподілу землі ведеться ще в Польці лучба розкавалкованих селянських нив. В який спосіб доси її ведено, можемо набрати зовсім ясного поняття розглядаючи таблицю, яку знаходимо у вище згаданій праці др. Станєвіча, міністра земельних реформ в р. 1928—1930.

Виконано лучбу селянської землі на области всіх шістьнайцяти воєвідств в гектарах.

в р. 1918 — 1927	на области	629.321	га
в р. 1928 —	на области	325.086.8	га
в р. 1929 —	на области	419.593.5	га

Подрібно беручи, виходить, що від р. 1918 — 1929 у Галичині у всіх трох воєвідствах виконано лучбу лише на обшарі 1.995 га! Щоб там не казати, але воно вже таки занадто мало!

Тривалі уліпшення землі (меліорації) переводяться інколи там, де виконують лучбу.

В Галичині конечною і невідкладною справою є управильнення карпатських рік і потоків. Але про ту преважну справу панує повна, глубока мовчанка. Оттакі то висліди для нас з усіх земельних законів польської держави.

Наслідки повоєнних земельних реформ. Нині ще завчасно говорити про наслідки повоєнних земельних змін, бо цілий процес ще не закінчений, а навіть наколиби в одній чи другій державі земельні переміни були вже закінчені), то требаби ще деякий час вичекати, заки нові власники землі, отсі всі дрібні господарі вспіють розгосподаритися. Головні лінії економічних наслідків повоєнних земельних змін можна вже нині зазначити. Нові дрібні господарства зменьшують простір землі під управу збіжа, за те заводять управу пашних ростин, огороднини, управу деяких промислових і лічничих ростин а також будуть збільшувати простір землі під сади. — Так буде цілком певно в західній і середущій Европі. Що і як буде в Польщі та в СРСР, це нині годі предвидіти, бо тут процес реформи ще не закінчений.

В Польщі ще не зреалізовано земельної реформи, а знов в большев. державі щойно недавно почато насильно переводити „колєктивізацію" сільського господарства. Це великаньский, насильний експеримент. На наслідки йгоо прийдеться, здається, вже недовго чекати.

Суспільно-політичні наслідки повоєнних земельних змін можна вже нині зазначити принайменше в головних лініях. Ще перед війною в кожній европейській державі організувалися рільники у свої станові, рільничі товариства. Деякі з таких станових, рільничих обєд-

нань мали півурядовий характер, були часто виконуючими органами міністерства рільництва. Були також міжнародні установи, от як міжнародний рільничий інститут в Римі. Але всі довоєнні обєднання рільників повставали за почином дідичів. Вони мали в них провід і рішаючий голос, а селяни або не були членами таких станових, рільничих обєднань, або творили там зникаючу меншість без ніякого значіння. Для того-то ціла довоєнна діяльність станових, рільничих обднань була звернена в хосен великої земельної власности. Оскільки яке з тих рільничих обєднань могло впливати на законодавство і владу, то робило воно свою роботу в користь великої власности. По війні зміняються дещо відносини в станових рільничих обєднаннях. — Тепер в деяких організаціях є селяни в більшости, а дідичі є в меншости, а частіше повстають окремі організації селян. Оскільки який дідич має в якім рільничім обєднанню поважніший голос, то виробляє він собі той голос титулом своєї неособистої праці і особистих заслуг для даного обєднання. Змагання повоєнних рільничих обднань звернені передовсім, а часто виключно в користь селянського господарства. Так само і на зовні, коли ходить про заступство рільничих інтересів, повоєнні станові, рільничі обєднання іноді заступають передовсім селянські інтереси.

Станова свідомість повоєнного селянства проявилася вже також на міжнародній области, чого перед війною не було. Це усвідомлення довело вже в деяких краях до заложення осібних, селянських, політичних партій, які ведуть вже селянську політичну і парляментарну роботу. Але щойно тоді селянство зможе проявити свою силу, коли зєднається міжнародньо. Тоді щойно буде мати селянство досить сили протиставитися всім ворожим затіям, які з величезною силою ділають проти селянства.

о. Й. Раковський.

Український домашній промисл на Гуцульщині.

(Закінчення*).

11. Початки вже зроблені.

Найшлися в нас люде, що не могли байдуже дивитися на такий стан нашого рідного промислу. Зібралися на відвагу і заложили в 1927р. в Косові**) кооперативу „Союз Промисловців Гуцульщини".

До цієї кооперативи стали зєднувати в першу чергу самих промисловців. Про неї вже при першій ревізії в 1928 р. говорить ревізор РСУК. інж. Капуста таке: — „Союз Промисловців Гуцульщини", це перша кооператива на Підкарпаттю, яка в кооперативний спосіб старається охопити домашній промисл Гуцульщини, на що вказує склад членів (19 ткачів, 4 килимарів, 2 різьбарі, 2 кравчині, 2 вишивкарки, 1 столяр, 3 кооперативі і др.) та рід підприємства: виріб і достава населенню полотна, виріб і збут килимів, вишивок, мистецьких дерев-

*) Гл. „Кооп. Респ." за попередні місяці б. р.

**) Звертається увагу, що „Союз. Пром. Гуцульщини", а в скороченню „Гуцульщина", це не те саме, що „Гуцульське Мистецтво". Це послідне є приватною спілкою кількох одиниць, а виробляє воно самі килими. Ще приватно (одна особа) занимається вишивкарством. З повищою кооперативою вона не має нічого спільного.

ляних виробів і т. ін. Провід ведуть особи в управі з фаховими промисловими школами. Осягнення на початок вдоволяючі. При розбудові агенд однак великою перешкодою буде відсутність власного, оборотового капіталу. Тому вказаним є вже тепер збирати потрібні оборотові фонди в дорозі побільшення числа членів, а посередньо й уділів".

У другому році — 1929. — при нагоді ревізії пише знова інсп. Павлюк, ревізор РСУК.: — „Загальний вислід ревізії є вповні вдоволяючий. Кооператива сповняє свої статутові обовязки, розвивається правильно. Касовість і книговодство має правильне, завідуючі органи сповняють, як слід, свої обовязки. При ревізії не помічено жадних надужить або зловживань. Але треба роздобути більше оборотового капіталу".

Всі запримічують це, що треба „більше оборотового капіталу". Бо кооператива поставила собі за ціль: 1) зорганізувати всіх промисловців-мистців Гуцульщини для піднесення їхнього добробуту; 2) розвинути і піднесети гуцульський, домашній промисл під оглядом технічним, торговельним і мистецьким і 3) заложити і вести фахову, промислову школу, якаби в майбутности дала добрих і інтелігентних робітників".

Звісно, що до такої ціли потрібно великого, оборотового капіталу. Членські уділи встановлено по 50 зол. (впис. 2. зол.). Всі робітники кооперативи є рівночасно членами, маючи по 1—2 уділи. Досі є до 80 членів, із 115 уділами.

Та цих уділів рішучо замало. Тому управа визначила собі 1931. рік, як ударний для приєднання якнайбільшого числа членів. І то не лише ремісників.

У час теперішньої крізи і загальної нужди на Гуцулщині, годі булоб зєднати в члени всіх промисловців, головно через уділи. Всі вони вступилиб радо в члени, але не в силі дати відразу повний уділ. Перше треба дати йому працю, відтак можна постепенно стягати що місяця з зарібку на уділ. А щоб дати працю всім, треба мати капітал.

Досі є в русі в кооперативі 10 власних варстатів крім тих, що працюють по домах (власність робітників). Є ще 2 машинки до виробу т. зв. плетінкового (спортового) полотна, кісткових ручників і т.и.

Крім ткачів-килимарів, кооператива зєднала ще кількох кращих різьбарів і вишивкарок. І виробляється все, що входить у її обсяг, а то: килими, полотна, ручники, фартушки, накриття і занавіси (капи і портієри), вовняні й шовкові, настільники до церков, вишивки всякого рода; й різьбарство, як: касетки, топірці, приладдя до писання, тарілки і т.и. До всього є добрі фахівці. Виріб є солідний, на оригінальних народніх мотивах. Взірці комбіновані знаними знатоками. Чимало є й зі стародавніх вишивок. Збут іде не лише в краю, але й за границями.

Ця кооператива брала в 1928 р. участь у кооп. виставі з великим успіхом, за що дістала дипльом. Крім цього дістає стало від своїх покупців численні признання й подяки за солідний і красний товар.

Ми в мин. році післали до Т-ва Укр. Кооператорів в Подебрадах наші вироби на виставку і продаж. Непродану частину вони нам ц. р. звернули. Митний уряд у Станиславові зажадав він нас: а) дозволу на ввіз і б) консулярного потвердження, що це наш товар. Представлювання доказів, що це наш товар, нічо не помогло. Ми віднеслися за дозволом до мн-ства, та заки він прийшов, нас недавно повідомлено

з Подєбрад, що товар вернув із дописком: „przywóz zakazany“ і вони ще заплатили 110 к. ч. коштів.

Кермуючі органи к-ви дбають також про духовий стан робітників і ведуть з ними культурно-освітню працю. Докладніше про це не місце тут говорити.

Впрочім про це згадували очевидці, вже нераз на сторінках нашої преси.

Та цього всього замало є. Проти того, що можна зробити, все дотепер зролене — хоч і як успішно — виглядає наче мінятюра. Головною перепоною є якраз отой брак достаточного оборотового капіталу. Управа робить все, щоб його добути, виходячи з того заложення, що почате діло, не є справою одиниць, не є тотожне з якоюбудь споживчою кооперативою, а є справою нашого загалу, є початком до здвигнення величезної промислової станиці, є шляхом до кращого розвитку, та удосконалення нашого рідного, домашнього промиєлу! І то самостійного, незалежного від чужого капіталу.

Тож управа „Союза Промисловців Гуцульщини“ поставила собі за ціль, приєднувати в свої члени не лише продуцентів, але й „консументів“. Майже кожний інтелігентний українець, чи українка потребує для себе якого будь виробу домашнього промислу. Коли він буде членом цеї кооперативи, то буде зацікавлений у її розвитку, своїм уділом буде допомогати до її скріплення й удосконалення, а тим самим матиме певність набуття доброго, дешевшого*) правдивої, не сумнівної вартости товару.

Не треба тут додавати, що обовязком у першу чергу всіх знатніших кооператорів є вступити в члени цеї, переважної для всіх нас кооперативи. Тимбільше, що уділи можна оплачувати ратами. Цим причиняться вони не лише до кращого розвитку нашого домашнього промислу, але й до вишколу знаменитих наших фахівців. Бо при кооперативі „С.П.Г.“ вже від самого початку відбувається сталий вишкіл нових робітників і робітниць. Вийшло їх уже кільканайцять, і то не тих жидівських партачів, а добрих фахівців і свідомих громадян.

Дальше слово відносно розвитку й скооперування нашого домашнього промислу, має наше громадянство зі всею нашою кооперацією на чолі. Сподіймося, що ці рядки про стан і вагу нашого промислу звернуть на нього пильну увагу всього українського загалу, розбудять більше зацікавлення, знищуть байдужність, зєднають покровителів, котрі доведуть до належного йому місця у „народів вольних колі“, на славу й добро українського народу!

М. Горбовий.

Справник килимарсько-різбарської кооперативи „Гуцульщина“ в Косові.

*) Кооператива ця дає своїм членам товари на 10% дешевше, як нечленам. Отже уділ дуже скоро виплатиться.

Читайте, поширюйте наш журнал!
Відновіть передплату і вирівняйте залеглости!

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

Стан щадничих вкладок в кредитових кооперативах, приналежних до РСУК. в І. кварталі 1931 р.

З кінцем 1930 р. РСУК. нараховує в своїм складі 318 кредитових кооператив, а в тім:

Центробанк	1
„Дністер“	1
„Українбанки“	120
Райфайзенки	188
Урядничі	5
Інші	3
Разом . .	318

Протягом І. кварталу 1931 р. принято в склад РСУК 10 нових кредитових кооператив.

Рахункові замкнення за І. квартал 1931 р. надіслали 188 кооператив, що становить 55.1 проц. загального їх числа. Решта кооператив, мимо кількаразових пригадок в ГКЧ і листівками до кожної кооперативи з окрема, замкнень рахункових на термін не прислали. В наслідок цих ургенсів від кількох кооператив одержано замкнення вже після того, як зроблено було зіставлення руху вкладок і позичок для Кооперативної Ради у Варшаві, котре обнимає тільки 188 кооператив.

Надіслані замкнення припадають на:

Центробанк	1
„Дністер“	1
Українбанки	82
Райфайзенки	99
Урядничі	5
Разом . .	188

Як бачимо, половина райфайзенок зовсім не відгукнулась, а це дає підставу припускати, що ці кооперативи переважно не чинні.

Рух вкладок в 188 кооперативах, які обнимає зіставлення для Кооперативні Ради, був такий:

На початку кварталу було вкладок	на	суму	8,716.326	зол.
Протягом кварталу вложено	„	„	1,762.916	„
Протягом кварталу винято	„	„	1,487.589	„
З кінцем кварталу було	„	„	8,991.653	„

Приріст вкладок протягом кварталу виносить 275.327 зол., або 3.2 проц. стану на початку кварталу, зглядно з кінцем 1930 р.

Крім того підраховано стан вкладок на початку 1931 р. зглядно з кінцем 1930 р. у тих кооператив, котрі рахункових замкнень за І. квартал зовсім не прислали, але білянси яких за 1930 р. вже є в статистичному відділі РСУК, а також тих кооператив, що пізніше надіслали квартальні замкнення. Знайшлося таких кооператив 54, а сума щадничих вкладок в цих кооперативах на початку 1931 р. виносить цифру 228.406 зол. По дочисленні цієї суми до суми вкладок,

яку виказали на початку 1931 р. 188 кооператив, що надіслали квартальні замкнення (8,716.326), будемо мати для 242 кооператив суму вкладок на початку 1931 р. **8,944.732 зол.,** а з кінцем І. кварталу приблизно **9,220.059 зол.** (без узгляднення змін в стані вкладок для 54 кооператив протягом кварталу, до чого нема потрібних даних).

З щадничих вкладок цих 188 кооператив, що увійшли до зіставлення для Кооперативної Ради, після стану з кінцем І. кварталу, на поодинокі групи кооператив припадає:

			в % до заг. суми
1.	Центробанк	1,421.343 зол.	15.7
1.	„Дністер"	2,589.566 „	28.8
82.	Українбанків . . .	4,411.917 „	49.0
99.	Райфайзенок	441.440 „	5.0
5.	Урядничих	127.387 „	1.5
188.	кооператив	8,991.653 зол.	100.0

З цього зіставлення бачимо, що на 99 Райфайзенок, котрі становлять більше половини (52.7 проц.) узглядн. кооператив, припадає всього 5.0 проц. щадничих вкладок. Майже половина вкладок (49.0 проц.) припадає на Українбанки. Трохи менше половини (44.5) припадає на дві кредитові централі — Центробанк і „Дністер". Найповажнішою збірницею ощадностей являється „Дністер" (28.8 проц. всіх вкладок).

Зріст вкладок виказали 100 кооператив, зменшення — 81 кооператив, в решті кооператив — незмінний стан.

Стан вкадок в кредитових кооперативах в трох останніх роках представляється в цей спосіб:

Рік	Всіх кооп.	Узгл. кооп.	Сума вклад. в тис. зол.	Приріст проти поперед. року	
				в тисч. зол.	в проц.
1928	154	122	5632	1358	31.8
1929	232	202	7738	2106	37.4
1930	322	188	8716	978	12.6
І. кв. 1931	—	188	8992	276	3.2

Як бачимо, темпо зросту вкладок в 1930 р. дуже ослабло в порівнанні з попередніми двома роками. Коли процентовий показчик зросту вкладок в 1930 р. поділити на квартали (на чотири части), то зріст вкладок в І. кварталі 1931 р. буде майже такий самий, як в однім з кварталів 1930 р.

Варто при цім приглянутись, як стоїть справа зі щадничими вкладками в кредитових кооперативах цілої Польщі.

Бюлєтень Кооперативної Ради про стан вкладок і позичок в кредитових кооперативах, обєднаних в 18 Ревізійних Союзах Польщі, в І. кварталі 1931 р., виказує 4.826 кооператив (без кредитових централь), котрі на початку кварталу мали на вкладках 355.744 тисяч зол., а з кінцем кварталу 351.153 тис. зол. Отже наступило зменшення вкладок на суму 4.591, тис. або 1,3%. З 18 союзів зменшення вкладок виказали 5 союзів, в тім 3 жидівських і 2 польських. Процентово найбільше зменшення вкладок виказують Союз жидівських кооператив у Варшаві (12.0%) і львівський Powszechny Związek (11.5%). Решта

союзів виказують незначний зріст вкладок. Найвищий він в кооперативах, обєднаних у львівському Патронаті спілок рільничих (7.0%), в наших союзних кооперативах (без Центробанку) — 3.5%.

В світлі цих даних справа зросту, вкладок щадничих в наших кредитових кооперативах в І. кварталі 1931 р., в порівнанні з кооперативами цілої Польщі, представляється досить корисно.

Союзні українські кредитові кооперативи становлять 3.9% всіх кредитових кооператив, обнятих бюлєтенєм Кооп. Ради за І. квартал 1931. Щадничі вкладки союзних українських кооператив становлять 2,56% вкладок всіх кредитових кооператив Польщі, обнятих згаданим бюлєтенєм. Для українських кредитових кооператив (без Ц. Б.) пересічна щадничих вкладок на кооперативу виносить 40,5 тисяч зол., для кредитових кооператив цілої Польщі — 72,7 тисяч зол.

А. Ж.

„Рідна школа“ на поміч кооперації.

Найбільшою гальмою в розвитку нашої кооперації є недостаток кооперативної свідомости й освіти серед широкого загалу не лише нашого селянства й робітництва, але, на жаль, також і інтелігенції. Останні прояви кооперативної дійсности показують, що не тільки маси рядових членів кооператив не усвідомили собі вповні великих завдань цього руху, але навіть інколи люде, що стоять при кермі кооперації, ще дуже відстають від дійсного розуміння кооперативних ідеалів.

Звідси та млявість і безпляновість в нашій кооперативній роботі. В тому лежить також причина вичерпання запалу й ентузіязму в цій праці.

Для оздоровлення відносин в кооперації, її організаційного скріплення та влиття свіжого духа й животворчої енергії, треба поставити на належну висоту справу кооперативної освіти й пропаганди.

Мусимо всіми силами взятися за виконання великого завдання: піднести рівень знання і кооперативної свідомости українського населення. Бо тільки ясно усвідомлена ціль і шляхи до неї обєднають народні маси у велику, міцну й активну громаду, здібну до великого чину.

Ці важні мотиви спонукали Українське Педагогічне Т-во „Рідну Школу“ прийти на допомогу українській кооперації. В ювілейному році 50-літнього існування „Рідної Школи“ виніс її Загальний Зїзд ухвалу завести науку кооперації у всіх типах наших приватних шкіл: в народніх і фахових школах учительських семинарах та гімназіях.

Досі вже пороблено відповідні заходи для підготовки рідношкільного вчительства до ведення в школах науки кооперації, яка розпочнеться з вересня цього шкільного року.

У всіх школах будуть цю науку вести на протязі двох років, покищо по 1 годині тижнево. Рівночасно з теоретичним навчанням шкільна молодь провадитиме в кожній школі також шкільну кооперативу з відділами по можности торговельно-споживчим та кредитовим.

Очевидно, ініціятори того нового діла здають собі справу з тих величезних труднощів, які прийдеться побороти, щоби справу навчання кооперації в наших школах поставити на відповідному рівні. Це, очевидно, не дасться осягнути зараз в першому році навчання.

Треба буде ще великих зусиль, щоби в кожній українській приватній школі найперше вивчити й виховати добрих педагогів-кооператорів.

Брак відповідних підручників та вироблених метод навчання кооперації вимагатиме від рідношкільного вчительства чимало клопотливої праці та творчої ініціятиви. — Віримо, що на цю жертвенну працю піде рідношкільне вчительство, яке напевно здає собі справу, чим є для нас кооперація. Бо кожний наш педагог-учитель мусить бачити, що кооперація під цю пору є одиною базою нашої економічної, культурної та всякої іншої незалежности, — підставою української торговлі і промислу. Вона є джерелом, з якого творяться все нові варстати праці для нашої незалежної інтелігенції

— себто є тим цінним чинником, що дає можність нашому молодому доростові жити і працювати серед і для свого народу.

Мусимо також здавати собі справу, що за два роки навчання в школі (по 1 год. тижнево) не можна буде підготовити нашої молоді на добре вишколених кооператорів. — Ці завдання мають спеціяльні кооперативні школи. Головним завданням „Рідної Школи" буде популяризувати й поглибити в нашім народі ідею коопер., помогти стати прихильником тої ідеї. Практичні знання, добуті в школі, мають помагати оцим майбутнім діяльним членам кооператив орієнтуватися у кооперативній практиці та скоріше набувати потрібний досвід.

В кожному типі школи наука кооперації матиме своєрідне значіння.

В народніх школах, що для більшости нашого народу є „найвищою" школою, в якій кінчить наш селянин свою освіту, кооперація буде найважнішою життєвою наукою, що отворить селянській молоді нові горізонти до змагань за кращу долю.

В ремісничо - промислових школах наука кооперації вкаже дорогу молодим ремісникам, як при страшній конкуренції фабричних виробів можуть бідні, але скооперовані ремісники удержати й розвивати свої варстати праці.

Учительські семинарі дадуть нам нових педагогів, ідейних кооператорів, що зможуть те знання використати на полі виховання нашої молоді на наших землях.

В гімназіях наука кооперації виховає укр. молодь так само на інтелігентних і щирих громадських робітників.

Безперечно, цінні плоди тої праці покажуться в найблищому будучому. А „Рідна Школа" стане для народніх мас ще більше цінною та справді рідною.

Інж. І. Лучишин.

Про те, що є доброго в людей, а чого нема в нас...

Перед нами два випуски невеликого журнальчика п. н. „Jedność", kwartalnik młodzieży średniej szkoły spółdzielczej w Kozienicach, rok I. Okres II. rok szkolny 1930/31". Це та школа, що була давніше у Пшисусі (Przysucha, Келєцке воєв.). Заснував її — першу в Польщі кооп. школу — не хтось з „гори", не якісь „покликані чинники" (— ох, та галицька фраза!), а гурт малих достоїнствами, та зате очевидно великих кооперативною душею людей, що припадком знайшовся у якійсь Богом і людьми забутій Пшисусі. Зорганізувалися з „Towarzystwo popierania oświaty spółdzielczej", обложили себе складками і — виросла у 1922. р. перша в Польщі кооперативна школа і то не якабудь, а трилітня, середнього типу.

А цей журнальчик, це вже наслідки благодійного посіву піонірів: до праці по кількох літах існування школи стає вже молодий нарибок, гурт ідейних кооператорів.

Оцей малий розміром, на дешевенькому папері битий — хлопячий журнал — який же він многомовний, а притім який біль завдає, коли згадати, що по стількох роках існування у нас торговельної школи — ми досі не бачимо чогось подібного у нас. Де та кооперативна, творча думка, де та суспільницька ідейність, яка повинна передовсім ціхувати наш кооперативний доріст? Чи не задалеко ми — західні Українці — відірвалися від основного пня українського народу, того народу, який перший з усіх народів світа заснував високу школу Кооперативних Знань (Київ, 1918. р. Інститут ім. Тугана - Барановського)? Ідеольогія Доманицького, Тугана-Барановського і др. очевидно находить більше відгомону серед Поляків, як серед західних Українців. Свідчить про це навіть така подробиця, як те, що у своїому журнальчикові „козеницькі" молоді кооператори навіть приводять думки Т. Барановського як провідні „мотта".

Далі. Беремо в руки № 31. „Czasopisma spółzdielni rolniczych", Warszawa, з листопада 1930. р. і находимо в ньому статтю „Nasza Szkoła", де якийсь слухач кооперативної школи в Наленчові з одушевленням описує життя в школі. Значить, є друга школа. Ця вже річна, головно для підготовки робітників для сільсько-господарських і кредитових кооператив. Патронує „Zjednoczenie Związków Spółdzielni Rolniczych R. P.".

Нарешті читаємо у № 2 часопису „Społem" за 1931. р. комунікат дирекції Польського Споживчого Кооп. Союзу про відкриття з днем 1. вересня 1931. у Варшаві постійної середньої кооперативної школи. Значить третя школа.

При тім школи ці, як видно з інформацій, є побудовані на засаді фінансової самовистарчальности, опираючись

в першій мірі на оплатах учнів. Цікаве своєю рухливістю перше товариство (що тепер перемінило свою назву на „Воєвідське т-во підпирання кооперативної освіти“ і перенесло свій осідок до Кєльц). Воно відважилося навіть на такий „непокликаний“ (у нас додалиб ще „анархічний“) вчинок, як скликання до Кєльц на 29. квітня ц. р. „Кооперативного З'їзду“, на якому ставить під розвагу реферат про вагу кооперативного виховання і шкільництва.

Очевидно, що коли мовчать „покликані“ — то слово забирають „рядовики“... Суспільна думка це така річ, що найде собі завсігди спосіб проявлення і найде ті уста, що її проголосять. („Не говорять люде — заговорить каміння“).

* * *

Та вернім до тих хлопців, видавців „Jednośći“. Отже в них неабиякий розмах — гідний розмаху їх батьків, що пірвалися на скликання кооп. з'їзду. Крім того, що ведуть учнівську кооперативу, заснували „Самоосвітній кружок кооператорів“, де відчитують реферати, далі „Братню поміч“ — спеціяльну кооперативу для допомоги в студіях. Журнал видають у накладі покищо 600 прим. Далі заснували „Кооперативний скавт“ (це вже на зразок англійських „Янг Кооперейторс“) і приготовляються до першого іспиту на кооп. скавта.

Значить росте своя оригінальна, кооперативна культура.

Крім того ці молоді люде мають ще й науково-дослідчі амбіції: вони оголошують відозву до всіх існуючих в Польщі кооператив з проханням про надсилання своїх річних звідомлень. Хочуть громадити архів для ведення студій над розвитком кооп. руху.

А як вони пишуть, ці молоді кооператори! Як сміливо кидають „великі“ слова, не побоюючись сарказму недовірків! Ось що пише голова управи учнівської споживчої кооп-ви:

„Щоби кооператива могла стати кузнею характерів, треба починати від душ, що творять одно огнище, якщо будуть обєднані („spowite“) одною ідеєю. Створити таке огнище це річ необхідна“.

Другий — вже абсольвент школи:

„Пара за парою йшли учні кооперативної школи. Йдучи обік, нагло чую з уст деяких прохожих і місцевих купців слова: „гандлівці“, „торговельщики“.

— Ні, це не торговельщики—відказую—це кооператори. Ті люде будуть засновувати склепи не для себе, тільки суспільні, кооперативні. В таких склепах будуть продавати товари по ціні власних коштів, а нагромаджені заощадження повернуть назад купуючим, своїм членам. Такі склепи це кооперативи. Вони теж навчаться у школі, як заснувати і вести кооп. касу, кооп. молочарню, млин, як спільними силами побудувати мешкання для бездомних, як прийти з помічю біднішій другій людині, достарчити працю безробітному і т. д.

— То певно це не є торговельна школа? — питають мене цікаві слухачі.

— Очевидно, це не є торговельна школа, це Школа Кооперації — відповів я цікавим“.

* * *

Поляки звернули вже увагу на те, що кооперації треба не лише вчити, але треба ще й виховувати молодь в її світогляді. Вони ведуть плянове виховання в спільницькій і суспільницькій ідеольогії *) і то передовсім методами діяльної школи (активної співучасти учнів). А в нас ще й досі переважає думка, що кооперації можна навчитися, а це значить навчитися бухгальтерії товарознавства, кручення корбою кружлівки та що це вистачає, як у війську, де дбали про те, щоби вояк вмів стріляти, але не журилися тим, чи захоче він добре стріляти... Наслідки? Їх ми бачимо на падаючих „через крізу“ Повітових Союзах (в дійсности в більшости через некооперативні методи роботи), на повені манк, на тисячах приватних склепів, засновуваних „дезертирами кооперації“ і т. д.

Робім тільки так далі...

Кооператор.

---

*) Послухаймо, як гарно формулює це завдання абсольвент другої з існуючих шкіл — однорічної в Наленчові:

„Та установа це не тільки місце, де продукується менше або більше уздібнених рахівників та магазинерів. Вона стремить передовсім до виховання працівників-кооператорів ділом і думанням, що праці своєї не вважатимуть ремеслом, що задовольняє виключно їх матеріяльні потреби, але які, находячи заняття на малому відтинку кооп. праці, завжди будуть свідомі того, що разом в громаді, вони творять велику річ, що прикладають цеголку до великої будівлі добра і вселюдської справедливости“. (Czasopismo sp. roln.).

Хто з нашої молоді досі відважився написати такі сміливі „ідеалістичні“ слова?! І взагалі — де та наша „кооперативна молодь“?! (Verte!)

НЕБУВАЛА, АЛЕ РАДІСНА ПОДІЯ. Витяг з протоколу № 2 Загальних Зборів кооперативи „Надія“ з обмеженою відповідальністю в Піщи на Волині, що відбулися дня 23. лютого 1931.

„До пункту 5. забрав голос голова Надзірної Ради Константин Врублевський, ставляючи внесок Надзірної Ради щодо поділу чистого зиску: до резервового фонду — 1.000 золотих, на висилку для підготовки кооперативних робітників на курси кооперації й сільського господарства 200 золотих, на кооперативну бібліотеку 145 золотих. Таке внесення до поділу чистого зиску голова Надзірної Ради пояснив тим, що резервовий фонд, як підвалина кооперативи, повинен бути як найбільший; що до підготовки для кооперативної праці робітників зі свіжого матеріялу, то конечне потрібне, бо через брак людей, маючих кооперативну теоретичну підготовку часто густо повстала кооператива заплутує книговодство й завалюється, а тому аби поставити кооперативу на міцний фундамент, потрібна освіта; тому окрім 200 зол. на кооперативні курси, Надзірна Рада пропонує решту 145 зл. на кооперативну бібліотеку. Збори одноголосно затверджують внесення Надріної Ради з застереженням щоби той, хто піде на кошт кооперативи на кооперативні курси в майбутньому працею своєю повернув витрачені на него видатки. При поділі чистого зиску член Надзірної Ради Панас Жук поставив внесення, щоби визнати Управі винагородження за працю, що Управа одноголосно відкинула, просячи не гаїти часу на подібні розмови“.

Подаючи цей зворушливий кооперативний документ до відома всього громадянства, ми нотуємо з радістю перший прояв далекойдучого зрозуміння ваги кооперативного виховання і вишколу працівників. Цим своїм актом, спеціяльно асигнуванням на вишкіл співробітників, маленька кооперативна клітинка на Волинській землі випередила тисячі своїх сестер і десятки кооперативних надбудов.

Нехай ця подія буде вістуном кращих часів.

Кріза заставляє шукати нових метод праці. В пошукуванні за новими методами праці тут і там виринають в споживчо-господарській ланці нашої кооперації нові думки про спосіб управління кооперативами. Чи всі вони оправдають своє існування, покаже час; в кожнім разі вони свідчать про те, що люде зачинають думати над причинами нинішного лихого стану.

1. Відома вже теребовельська новість: Повіт. Союз перебрав на себе ведення більшости кооператив повіту, під їхньою фірмою, але під своїм урядом.

2. Не так далеко пішов терно-пільський союз, але всеж по лінії тій самій. В кооперативах, що находяться в дуже лихому стані, він назначає управителів—діловодів, котрі мають виконувати функції справників і книговодців, при чім Управа і Надз. Рада функціонують далі, а навіть кладеться обовязок на діловода, скликати хоч раз на тиждень засідання Управи.

Як до першого, так само і до другого способу управління кооперативами можна піднести поважний закид: що вони тягнуть за собою небезпеку бюрократії. Безумовно, вони можуть дати деякі позитивні наслідки, але лише на короткий час. по році — двох сама віддаленість села від зверхника — ПСК може привести за собою небезпеку, що управителі кооператив почнуть господарити занадто самостійно.

Споживча кооператива „Зоря“ у Львові — Богданівці завела в себе англійську систему управління: кооперативою управляє „діловод“ — управитель, він веде всю торговельну частину і книги (без каси), а управа, складена з інших людей, остає безплатною з обовязком відбути хоч раз на тиждень засідання. Гроші відбирає що вечера скарбник, член, Управи. Таким способом кооператива замість оплачувати аж трьох членів Управи і то тільки за доривочну, доходячу роботу, платить одній, цілком фаховій людині за цілий робочий день і має забезпечений фаховий провід кооперативою. Діловод складає кавцію подібно, як крамар.

Та-ж сама кооператива зробила теж кілька інших важних змін у взірцевім статуті кооператив, виданим РСУК., про які докладніше зреферуємо на іншому місці. Зміни ці торкаються скріплення компетенції Надз. Ради (ряд біжучих

Алеж—бо там і до вчительства кооп. шкіл та сама вимога. В „Jedność“-і—якийсь проєктант взірцевої середньої кооп. школи (5-літної) пише про учительство: „Учительський збір, це вчителі-вихователі і суспільники, перепоєні суспільним духом і кооперативними проблемами“...

Отже спеціяльний тип вчителів.

найважніших справ управління від тепер мається вирішувати не самою Управою, тільки за згодою Надз. Ради, скріплення дотацій на резервовий фонд, обмеження права продажі на кредит, статутарне допущення представника службовиків кооперативи з дорадчим голосом до участи в засіданнях Надз. Ради і Управи і т. д).

Дубенський староста зліквідував всі українські кооперативи — одним розчерком пера. Ось їх список:

1) Кооператива в Носовиці. Склеп опечатаний без предявлення причин. Товари зіпсувались.

2) Кооператива в Судобичах. Склеп опечатаний без предявлення причин.

3) Кооператива в Головчичах. За ніби антісанітарний стан (не мита підлога, котрої нема) кара 100 зл. Так висока кара цілком руйнує молоду й слабу кооперативу.

4) Кооператива в Хорупані. Дістала наказ ліквідації склепу. Перейшла до другого мешкання. Дістала другий наказ ліквідації. Збіралась переходити до третього льокалю, але референт староства заявив, що в Хорупані цілком нема відповідного помешкання для кооперативи. Кооператива молода, слаба матеріяльно дістала ще кару за антисанітарний стан 102 зл. — хотяй під тим оглядом стояла краще від приватних купців.

5) Кооператива в Демидівці дістала наказ ліквідувати склеп. Знайшла другий льокаль, найкращий у місточку, де містилась пивярня і трафіка. Дістала другий наказ ліквідації. Є там польська кооператива, котрої саніт. стан далеко гірший, але не одержує наказу ліквідації ані кари.

6) Кооператива в Підлужі дістала наказ ліквідації склепу за те, що льокаль ніби за тісний, що має 7×9 арш.

7) Кооператива в Птичі дістала наказ ліквідації склепу.

8) Кооператива в Малій Мільчі. Склеп опечатаний за антисанітарний стан.

9) Кооператива в Ільнибоках. Склеп опечатаний без предявлення причин і наложена кара за антисаніт. стан 100 зл.

10) Кооператива в Рудці дістала кару 125 зол.

11) Кооператива з Уїздцях дістала кару 3 зл. за те, що не на місці стоїть сплювачка.

12) Кооператива в Башарівці. Склеп опечатаний за антисан. стан.

13) Кооператива в Рудлеві. Склеп опечатаний без предявлення причин.

14) Кооператива в Малих Загорцях дістала наказ ліквідації з тої причини, що льокаль невідповідний. Але чому невідповідний, не заподано.

15) Кооператива в Свищеві дістала наказ ліквідації склепу.

16) Кооператива в Війниці. Склеп опечатаний на основі невідомого зарядження староства. Коли представник кооперативи явився в промислового референта з проханням, щоби староство видало своє зарядження на письмі, референт йому заявив, що на те треба внести подання на письмі.

17) Кооперитива в Мокрому. Склеп опечатаний з невідомих причин. Кооп.-інструкторський відділ при Укр. Кооп. Кред. Касі делєгував до староства двох своїх представників, які інтервеніювали, але нічого не добились крім заяви староства, що він роз.'лядає кооперативи, як політичні організації. На організаційні збори дозволу староство не уділье під ріжними претекстами, нпр. поліція раніше має оглянути льокаль зборів та дати свою опінію. (Г.К.Ч. ч. 25).

Пацифікація на Екзекутиві М. К. Союзу, в Бруселі дня 14:15. 4. 1931, Комунікат М. К. С. говорить про це, як слідує:

„Польські переслідування в Східній Галичині доведено до відома Екзекутиви з домаганням, щоби Союз зарядив слідство в цілі представлення положення українських кооператорів, які потерпіли матеріяльні шкоди і страти, як рівнож тілесні ушкодження в кампанії т. зв. пацифікації через польську владу. Генеральний Секретаріят зарядив прослідування і так від польських, як і від українських кооперативних організацій одержано звідомлення, які доказували, що були поважні причини для домагання до направи шкід. Звідомлення Генерального Секретаріяту принято і йому видано інструкцію, щоби зарядив відповідне розслідження в цілі представлення справи відповідним чинникам".

Серед крізи виховна праця кріпшає!

Німеччина. Виховна, дошколююча і пропагандистична праця в кооперативній Німеччині набрала в ост. році нового оживлення в звязку з госп. крізою. Кооператори побачили в ній один з найкращих засобів боротьби з лихом. Коли в 1929 р. виховну працю вело тільки 494 спож. кооператив, то в 1930р. таких кооп-в було вже 554. Число освітніх зібрань і под. улаштовань підро-

сло з 13.739 на 15.574 (по 28 на кооперативу!) Відбулося 12 заг.-осв. курсів, 44 курсів для жінок, 294 курсів дошколу для вищих співробітників кооперат. (8029учасник.) і 540 курсів дошколу для решти персоналу. Улаштовано 2082 фільмових представлень з участю 626.700 осіб; ріжні виставки відвідало 317.120 осіб, а 278.480 осіб взяло участь в прогульках для оглянення кооперативних підприємств і фабрик.

Англія. Появилася книжка, обговорююча кооперативну виховну і дошколюючу працю в останніх роках.

359 кооператив мало власні комісії для виховання і дошколу, а 25 кооператив утримували платних урядовців для цієї роботи. 632 кооператив оплачує щорічно добровільний податок на освітньо-виховну діяльність (45% всіх кооператив); 220 кооп-в крім того ще асигнувало на туж саму ціль певні квоти при розділі зисків. (в розмірі $^1/_2$—5% зиску). Разом всі кооперативи видавали річно на виховні цілі $^1/_4$ міл. фунтів шт. (поверх 10 міл. зол. п.)

Бельгія. В зимі 1930/31 влаштував бельг. кооп. союз курси для склепових продавців, мущин і жінок в семи округах держави. Курси відбувалися по неділям, все по $2^1/_2$ години, з програмою двох коротких рефератів і з дискусіями. Теми викладів: суть і будівництво кооперації, значіння кооп. виробництва, товарознавство, урядження крамниці, декорації вікон, склепове рахівництво. — Найкращих курсантів призначено відтак для спеціяльного вищого курсу що відбувається шляхом обїздки зразкових кооператив. Кожний учасник такого курсу має писемно описати свої враження з обїздки і чого навчився.

Дальший розвиток англійської споживчої кооперації — мимо кризи. Оповіщені англ. кооп. союзом недавно тимчасові зіставлення вислідів господарки англ. спож. кооператив містять такі відомости (порівнання з попер. роком):

Число членів в 1344 кооп-вах 6,455.850 (приріст 286.860)
Оборот (торг) Ł. 219,136.770 (приріст 2,169.671)
Уділовай капітал Ł. 114,045.744 (приріст 7,470.855)
Чужий капітал Ł. 14,539.041 (приріст 824.048)
Вкладки ощ. в банку союза Ł. 5,026.876 (приріст 209,764)
Власна продукція Ł. 36,422.755 (спадок на 1%)
Борги членів Ł. 5,509.013 (приріст 5,75%),
Персонал в промисл. закладах осіб 58.628 (зріст на 7.846 осіб)
Персонал склеповий кооп-в осіб 125.921 (зріст на 1.037)

Хоч кріза дещо притиснула власну продукцію кооператив, то мимо того персоналу, як бачимо, не звільнювано; навпаки, його ще збільшено — в цім виявилася суспільна вартість кооперації. Це вправді могло вплинути на подорожіння виробів, але з другої сторони принесло безумовну користь безробітним членам кооператив.

Стан німецької гуртівні споживчих кооператив мимо кризи і безробіття не погіршився. 37-е річне звідомлення цієї гуртівні, що має осідок в Гамбурзі дає порівнання оборотів („торгів") за два ост. роки;

	заг. оборот	варт. вл. прод.
1929 р.	501,37 міл. м.	123,88 міл. м.
1930 р.	495,26 „ „	137,62 „ „

З того видно, що торги союзу зменшилися дещо, дуже незначно, хоч при відомій знижці цін всіх товарів зменшення оборотів моглоб бути навіть більше; зате вартість власної промислової продукції не лише не зменшилася, але навіть ще значно збільшилася (поверх 11%!). Це найвиразніша відповід усім тим „теоретикам", що клеймять кооперацію поза межами „Радянського Союзу", як причіпку до капіталістичної системи. Тоді, як капіталістична промисловість корчиться і вється і судорогах нею самою виликаної кризи — кооперативна промисловість і торговля не тільки не знає безробіття, а ще йде вперед.

На одного члена союзних кооператив припадало в р. 1929 споживання товарів власного виробництва 39,09 марок, в р. 1930 вже 42,79 марок. В промислових заведеннях союза мало працю в ост. році 5.410 осіб.

XIX. Заг. Збори Союзу польських спож. кооператив „Сполем". Зїзд цей відбувався в днях 31.V. і 1.VI. ц. р. Варшаві при участи 400 делєгатів від 238 кооператив з 2569 голосами. На зїзді були теж заграничні гості: секретар Міжнар. Кооп. Союзу Г. І. Мей, представники німецького кооп. союзу в Ч.С.Р. п.п. Дітль і Бок, також представники союзу польськ. кооператив в ЧСР. Першого дня зїзду полагоджено формальні точки: звідомлення і вибори, другий день був присвячений теоретичним рефератам на теми: „Організація споживання в Польщі" (проф. Войцєховскі) і „Боротьба з кредитами

в кооперативах" (А. Дурко). Ухвалено відповідні резолюції:

В справі боротьби з кредитом:

„Зїзд стверджує, що практикована приватною торгівлею продажа на борг, маючи на меті форсування збуту без огляду на платничу силу населення, позбавленого (як нині) можности нормального зарібку, мусить довести в своїх наслідках до повного узалежнення споживача від приватного капіталу; вона приводить до того, що працюючі верстви спотребовують вже нині свої завтрішні зарібки, що є формою господарської неволі.

Зїзд визнає, що практикованя кооперативами продажі на кредит доводить рівнож до роблення видатків понад міру зарібків і до обниження майбутнього життєвого рівня споживача коштом хвилевої ніби вигоди.

Крім того продаж на кредит обтяжує споживача цілим ланцюхом відсотків, які платиться за кредит в товаровім обігу.

Тому зїзд визнає необхідність як найгострішої боротьби з життям на кредит.

Кооперативам Зїзд звертає увагу на слідуюче:

1) кредит унерухомлює фонди кооперативи, що можуть бути корисно вжиті для її розвитку;

2) Через зменшування оборотових засобів кооперативи він примушує до користання у чимраз більшій мірі з чужих капіталів, часто ворожих кооперативному рухові;

3) через оплачування відсотків від позичених капіталів кредит підносить кошти завідування і зменшує доходовість кооперативи через гірші умови трансакцій, роблених на кредит;

4) Кредит зменшує надвишки кооперативи через неминучі страти на боржниках, що кривдить тих, які платять готівкою. В результаті кредит унеможливлює раціональну, ощадну господарку і зменшує відпорність кооперативи на крізу, доводячи слабші кооперативи до фінансового заломання і упадку.

Як окремі етапи в боротьбі з кредитом, Зїзд поручає кооперативам:

1) вести сильну пропаганду серед членів проти споживчого кредиту;

2) забезпечити існуючі нині кредити;

3) абсолютно не відкривати нових кредитів і негайно стягнути борги членів управ і надз. рад;

4) постепенно, але витревало зменшувати задовження нинішніх покупців аж до повної ліквідації боргів.

Друга резолюція говорить подрібно про спосіб збирання дрібних ощадностей при спож. кооперативах. Вкладок цих можна вживати до обороту в кооперативі тільки з великою обережністю, а в кожнім разі 20% стану вкладок повинна кооператива мати все на поготівлі на біжучім рахунку у банку „Сполем" (Варшава).

Третя резолюція протестує проти ворожого відношення деяких скарбових палат до кооператив, що виявляється в неуділюванні їм концесій на повітові склади соли.

З їнших резолюцій одна торкається кредитів для мешканевих кооператив, друга — будови власної цукроварні, третя — збуту рільничих продуктів через кооперативи. Що до цієї ост. справи, то ухвалено звернути увагу на те, щоби ті продукти, які можна діставати через сільські споживчі кооперативи, продавати в міських кооперативах,(замісць намагатися їх експортувати, що є звязане з ризиком). Також продавати по міських спож. кооперативах всі інші потрібні хлібор. продукти, оскільки їх досі не ведено, а це для того, щоби тим причинитися до піднесення доходів сільського населення і вибивати цю галузь торговлі з приватних рук. Продукти такі набувати безпосередньо від с.-госп. кооператив (молочарських, для збуту худоби і т. д.).

Як бачимо, і тут є відгомін загальної тепер в кооп. світі і єдино правильної лінії: навязання безпосередньої виміни між кооперативами продуцентів і споживачів.

Стільки про ухвали зїзду. Про діяльність і напрямок праці зїзду вивязалася на конгресі доволі бурхлива дискусія, в якій стиралися з собою два напрямки: правий (що, є зараз у більшости) і лівий (розділений знову на 2 групи: соціялістів і комуністів). Ліва опозиція критикувапа провід головно за його невиразне становище до господ. політики уряду і вона вимагала від проводу союза опозиції проти уряду за його політику цін (монопольних виробів і т. д.) та за його союз з картелями і взагалі капіталістичними кругами. На думку опозиції, кредитова залежність союза від держави звязує кооперації руки в цьому питанню.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Що є з будовою фабрики штучних погноїв на Дніпрельстані? В статті др. К. Коберського під заголовком „Пягірічка на Вел. Україні" (К. Р. ч. 6.) подано м. і., що при Дніпрельстані мають будувати чи вже навіть зачали будувати також великий хемічний завод для виробу помічних погноїв (т. зв. „туковий комбінат"), та що це булаб корисна річ для України. Одначе з часописів, що наспіли згодом довідуємося, що на Дніпрельстані будують тільки сталевий та алюміновий заводи („Комуніст ч. 140 з 23. травня ц. р.). Виходить отже, що підтверджується загальна тенденція — будувати на Україні майже виключно тільки такі заклади, які можуть прискорити експлоатацію її природніх багацтв (вугіль, залізо, алюміній, цукор, і т. д.), потрібних Росії.

Як „ножиці" стрижуть сільське господарство в Чехословаччині. Сільсько - господарський департамент для статистичних та наукових звідомлень в Празі випрацював та видав у власному виданні дуже точні індекси за період рр. 1925—1931. що торкаються прибутків сільських господарів на Чехах від збуту їх сільсько - господарських продуктів з одного боку, та видатків тих же самих сільських господарів на накуп промислових предметів, що необхідні у сільському господарстві — з другого. З цих даних виходить, що чеський селянин платить за потрібні йому в сільському господарстві річі на 45 відсотків дороще, ніж він сам дістає за продані свої продукти сільського господарства. Ця велика ріжниця між тим, що селянин видає, і тим, що дістає, не тільки зїдає його заробіток, але й має за наслідок великі страти, що маються покривати будь то на рахунок основного копіталу, будь то на рахунок спеціяльно для цієї мети затягнених позичок. Але організувати сільське господарство з такими результатами це все рівно, що засудити селян на повну руїну, в той час як вони з точки погляду політичної економії являються найбільш життєвою і необхідною суспільною групою.

В році 1925. пересічний індекс прибутків селян з продажі сільсько-господарських продуктів був (в лютні) 918, в той час, коли індекс видатків на накуп промислових предметів селянами виносив 901. Отже, сільське господарство мало активний білянс. Але, починаючи від 1927 року, умовини змінилися, що ми можемо зконстатувати з нище поданої таблиці:

	Числа—індекси: прибутків:	видатків:
1927	878	930
1928	829	930
1929	800	924
1930	685	903
1931	613	852

З цієї таблиці видно, що білянс сільського господарства на Чехах у всіх вищезгаданих роках був не тільки пасивний, але й ще прогресуючий; протягом перших трьох років дефіцит майже не був вирівнюваний зменшенням видатків. Тільки з початком року 1930. можемо спостерігти значне зменшення видатків.

Взагалі, коли порівняти передвоєнні умови до умовин нашої доби, то виявиться, що селянин продає свої продукти в шість разів дороще, ніж в році 1914-му, але за те він платить за потрібні йому промислові предмети у вісім з половиною раз більше, ніж в році 1914-му. Положення цілком невідрадне.

Міжнародня цукрова конвенція (картель) підписала вже в Брюселі слідуючими державами: Куба, Ява, Бельгія, Чехословаччина, Німеччина, Польща і Угорщина — краями отже, які експортують цукор. Довгі, затяжні пертрактації нарешті закінчено підписанням згаданої конвенції, міжнародньої змови вивозячих держав для спільної акції на відборчих ринках. Сподівання, що ця змова зменшить крізу марні; може відчують її легше продуценти — власники підприємств, але в жадному разі не споживачі, бо новий картель є порозумінням що до висоти цін вивозового цукру і намірений є до того, щоб, уникнувши взаїмної конкуренції, вдержати ціни його на високому рівні. Картель іде до цього передовсім через обмеження продукції отже (збільшення безробіття, одного з фатальних проявів крізи), унормования ринків збуту шляхом установлення для кожної країни, підписавшої конвенцію, експортових квот. Квоти експортові будуть сталі, побільшувані тільки на підставі осібно ухваленого пляну.

Думають зліквідувати в той спосіб запаси цукру в протягу найблищих 5 років. — Польща могтиме вивозити засадничо 308.000 тон цукру за рік.

Порозуміння це обіймає біля 60% цілої світової продукції цукру і біля 80% цукру, який підписані краї матимуть до диспозиції на експорт.

XV. Міжнародний хліборобський конґрес в Празі.

I.

XV. Міжнародній Хліборобський Конгрес у Празі відбувся в днях 5.—8. червня ц. р. при небувалій досі участи делєґатів з усіх країн світу, за виїмком Рад. Союзу. На конгресі було заступлених 31 держав та 35 ріжних народів. Чужинецьких делєґатів було поверх 600, около 400 делєґатів було з ЧСР, отже разом всіх делєґатів було поверх 1000. Деякі делєґації визначалися своїм великим числом; так напр. французька делєґація мала 128 членів, німецька 48, югославянська 37, польська 94.

Українська делєґація була представлена делєґатами з краю та ЧСР. В склад української делєґації входили: проф. Бородаєвський (Подєбради). інж. Галька (Прага), проф. Гриненко (Міжнародній Хліборобський Інститут, Рим) доц. Доманицький (Подєбради), п. Дучимінська-Нікевичева (Союз Українок, Львів), ректор, проф. Іваницький (УГА, Подєбради,) пос. Луцький (РСУК, Львів,) проф. Мицюк (Прага), інж. д-р. Холєвчук („Сільський Господар". Львів), інж. Е. Храпливий („Сільськ. Господар", Львів), проф. Шереметинський (Подєбради) інж. Яремин (Прада), разом 12 осіб.

Конгрес відкрито дня 5. червня ц. р. рано у великій салі чеського парляменту. На відкриття явився особисто президент Масарик та майже цілий уряд.

Конгрес відкрив голова Міжн. Хліб. Комісії. Де Вогюе та повитав президента держави і всіх делєґатів.

Конґрес роспочався вступним рефератом проф. інж. д-р. В. Брдліка, голови Орг. Ком. Конгресу на тему світової господарської крізи.

Після нього промовляв маркіз Де Вогюе, який згадав про реальні досягнення міжнародніх хліборобських організацій.

Відтак витав Конгрес в імени уряду ч. С. Р. премієр Ф. Удржаль, а перший науковий реферат на плєнумі виголосив проф. др. Е. Ляур (Швайцарія) про ситуацію в світовому хліборобстві.

Другий реферат виголосив Жіль Готіє (Франція), який говорив про співрацю Міжн. Хліб. Комісії зі Союзом Народів, Міжн. Хліб. Інститутом та Міжн. Бюром Праці у звязку з господарською крізою.

Слідуючий реферат виголосив в німецькій мові міністр др. Гермес (Німеччина), який говорив про співпрацю хліборобського світу над поборенням хліборобської крізи. Звернув увагу на хліборобську кооперацію, добровільні хліборобські організації та про працю, яку в тім напрямку досі міжнароднє хліборобство виконало.

Після промови К. Фудаковского (Польща) про т. зв. „Хліборобську Антанту" і реферату проф. Броліка про поборювання хліборобської крізи в Ч.С.Р. обрано. Почесну президію Конгресу з А. Швеглою на чолі.

Після плєнарного засідання відбулося приняття членів Конгресу пріматорам міста Праги, в староміськім ратуші.

Тогож дня пополудні розділилися члени Конгресу до праці в поодиноких секціях, яких було 7. В I. Секції обговорювано справи: „Аґрарна політика і с.-г. економіка"; з нашої делєґації брали участь: проф. Гриненко і проф. Мицюк. II. Секція: „Хліборобська освіта і пропаганда"; наші делєґати: доц. Доманицький і інж. Е. Храпливий, III. Секція: „Хліборобська кооперація"; наші делєґати; проф. Бородаєвський і пос. Луцький. IV. Секція: „Продукція рослин"; доц. Доманицький. V. Секція: Продукція тварин"; проф. Шереметинський і інж. д-р. Холєвчук. VI. Секція: „Хліборобський промисл", інж. Галька і інж. Яремин. VII. Секція: „Жіноче питання на селі", п. Дучимінська-Нікевичева.

В секціях виголошено поодинокі реферати з надісланих разом до виголошення поверх 300. В кожній секції виголошувано головні реферати, а крім цього зреферовано всі інші, в яких велику частину зайняли теж питання стану хліборобства і хліборобських наук в поодиноких країнах. В рефератах порушено ряд найбільше актуальних питань з кожної ділянкн.

Секції радили дня 5., 6. і 7. червня.

Дня 7. червня приймав членів Конгресу президент Масарик, та міністри Бенеш і Брадач. Дня 5. червня ц. р. уладжено в опері виставу „Далібора", в честь членів Конгресу.

Дня 8. червня відбулося друге й останнє плєнарне засідання, на якому прийнято резолюції, ухвалені поодинокими секціями.

II.

Резолюції чималі своїм обємом, тому подаємо їх тільки у скороченню.

I. Секція аграрної політики й сільсько-господарської економіки: Конгрес констатує, що обмеження продукції збіжа і збільшення консумції натрапляє на трудноші так з огляду на неможливість переходу зразу на інші ділянки продукції, як теж з огляду на недоцільність такого переходу, бо тоді проявилабися надпродукція цих інших плодів. Вважаючи теж дарове розда-

вання хліба за недоцільне, звертає увагу, що виходом з кризи є тільки відповідне наладнання продажі збіжа і організація збіжевих ринків. Тому конгрес вважає необхідним продовжати конференції, що були ведені в Женеві, Парижі, Римі та Льондоні для уможливлення торгівлі збіжам, а з цим доручає країнам взаємне порозуміння в цьому напрямку. Дальше принимає до відома висліди міжнародньої конференції продуцентів цукрового буряка, що відбулась дня 4. червня ц.р. в Празі, та вважає, що дальше обмеження плянтацій цукрового буряка є неможливе. Звертає увагу на використання під цукровий буряк селянських піль. Також взиває поодинокі країни до співпраці в Міжнароднім Хліборобськім Інституті в Римі та пропонує обмін дослідами й вислідами хліборобської науки.

II. Секція сільсько-господарського навчання та пропаганди: Конгрес висказується за системою індивідуальних порад при пропаганді хліборобських наук, при чому ці поради повинні вести хліборобські товариства і державні установи. До цього належить уживати тільки кваліфікованих урядовців. Для навчання с.-госп. наук. використати радіо, яким повинні кермувати хліборобські товариства. Конгрес поручає використати для с. г. пропаганди кіно, світляні образи, окружні виставки хліборобські, городничі і домашнього господарства. Поручає організувати обласні с. г. музеї для поглядової науки і досліду.

III. Секція сільсько-господарської кооперації: Конгрес констатує на основі предложень своєї субкомісії зі серпня 1930. р. (Антверпен), як теж на основі рефератів, що необхідна є для с.-г. кооператив систематично і ділово ведена ревізія, закликає союзи до добровільного контролювання своїх членів - кооператив та зокрема радить у краях, де ще нема законного примусу ревізії, його завести. Вважає автономію ревізійних союзів за чинник, що причинюється до правильного розвитку с.-г. кооперації. Взиває ревізійні союзи обмінюватись досвідами і методами праці. Дальше подано ряд постанов про виховання кооперативного дорасту, виобразування фахівців-кооператорів та обмін досвідом в кооперативному навчанню.

IV. Секція продукції рослин: Конгрес пропонує поробити заходи для законної охорони (патентування) нових родів рослин, одержаних через селекціонування, а з тим ввести відповідне міжнародне законодавство в цій ділянці. Дальше обговорюється низку виноградських справ, включно з пропагандою споживання виногроду. Пропонується прослідити водне законодавство ріжних країн та пристосувати його до цілей рослинної продукції.

V. Секція тваринної продукції: Конгрес поручає поробити у всіх країнах заходи для загального ведення узгідненої контролі продуктивности. До цього покликується окрему підкомісію при Міжнародній Хліборобській Комісії. Пропонує тісну співпрацю зоотехніків всіх країн та Зоотехнічних Інститутів. Доручає зайнятись у більшій мірі плеканням футеркових звірят. Поручає хліборобам рибальство, як один зі засобів зарадження теперішній кризі.

VI. Секція сіл.-господарської промисловости: Пропагує споживання кращих сортів бульби, замість вважати її тільки індустрійним сирівцем. Бульбу треба сільосувати й ужизати на корм тваринам. Спірт треба в мішанках уважати теж як пальний матеріял до моторів і цим облекшити його збут. Пропонує зорганізування ринків збуту бульби. Звертає увагу на промисл консервування городини, як тепер поплатний.

VII. Секція: Жінка на селі: Конгрес стверджує, що відплив жіноцтва з сіл до міст є проявом некорисним та що жінка-селянка мусить мати можність виконати свої обовязки на селі, а тому треба поробити низку заходів (курси, виховання в родинному дусі, школи, домашній промисл, ріжні приємности), щоби жінку виховати на громадянку. Звертає увагу на раціоналізацію праці сільської жінки, доручає творити „зразкові домашні господарства“ для приміру раціоналізації домашньої праці, допомогти жінці облегченням праці занятись родиною і дітьми а дальше умовою працею і розривками Поручає вводити лікарський нагляд над жінкою і дитиною, ввести поради в домашньому господарстві через інструкторок та привчати жінку до боротьби з економічною кризою. *Евген Храпливий.*

Від Редакції. За браком місця рецензійний відділ довелося опустити. Виготовлені вже рецензії будуть поміщенні в слідуючому числі „Кооп. Республики“, яке вийде з кінцем серпня б. р.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня „Неділя“ у Львові, вул. Кордецького 41а.

Нові книжки.

Українська Загальна Енцикльопедія, „Книга Знання". Під ред. Д-ра Івана Раковського. Том II. зош. 11, Букви З — І (гасла: „З" — „Ісаєв, А...). Львів—Станиславів—Коломия, „Рідна Школа", 1931. Ст. 1—94 (1—128), вел. 8⁰.

К. Коберський. Кріза світового господарства. Львів—Яворів, „Самоосвіта". 1931. м. 8⁰.

Е. Жарський. Основи життя. Нарис біольогії ч. 1. Львів—Яворів, „Самоосвіти", 1931. м. 8⁰.

Лев Ясінчук. 50 літ „Рідної Школи" 1881—1931. Львів, (1931).

Український інженер. Орган союзу організацій інженерів українців на еміграції ч. 1. Подєбради, 1931.

Для науки і розваги. Кооп. сміховинки. Львів, РСУК., 1931.

Іван Івашко. Українська еміграція. Львів, 1931.

Покажчик українського промислу й торгівлі. Перша частина: місто Львів, Ю. Пеленський, 1931.

Agriculture. Red. par Vladislav Brdlik. Paris — Pragne, Bossard—Orbis, 1928 (Encyclopèdie Tchècoslovaque).

Bugajski Julian. Masarnia przy spółdzielni spożywców. Warszawa, Zw. Spółdzielni Spożywców, 1931. (Rraktyczna bibljoteka „Społem", t. 7.)

Sprawozdanie z 1. zjazdu samorządowego województwa Lwowskiego. Lwów, Lwowski wydział wojewódzki, 1931.

Spółzielczy przegląd naukowy. Mies. Red. T. Kłapkowski. № 5 і 6. Warszawa, Spółdzielczy Instytut Naukowy, 1931.

Ekonomista. Kwart. Red. Edward Lipiński. T. 1. Warszawa, Tow. ekonomistów i statystyków polskich, 1931.

Szkoła główna gospodarstwa wiejskiego w Warszawie. Spis wykładów i skład osobowy. Warszawa, 1930.

ЗАПРОШУЄМО ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1931 РІК

Єдиний на західно-українських землях
науковий суспільно-економічний і кооперативний часопис

„КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА"

що вже четвертий рік виходить під редакцією

доц. д-ра К. Коберського.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові, Центральне Обєднання західно-української кооперації. Передплата коштує в Польщі річно зол. 16·—, піврічно зол. 8·—, чвертьрічно зол. 4·—, Поод. число виносить зол. 1.50. Для Америки 1½ доляра. Для Европи і інших країн рівновартість 2½ доляра. Набувати у всіх укр. книгарнях. Передплату надсилати на адресу:

Р. С. У. К., Львів, Словацького ч. 14, III. п.

ДО ВІДОМА ВСІХ ПСК Й ІНШИХ КООП. УСТАНОВ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ КООПЕРАТИВНИМ ВИХОВАННЯМ.

„Заочний Кооперативний Курс". РСУК видав в своїм крузі ділання систематичні виклади, які дуже надаються, як взірці для ужитку всіх учителів кооперації на місцях. Видруковано такі циклі:

1. Початки науки про кооперацію (д-р К. Коберський).
2. Короткий нарис кооперативного права, з адміністр. приписами і податками (мец. М. А. Корчинський).
3. Повторення з науки рахунків (інсп. Ольховий).
4. Книговедення в господ. спож. коопер. (інж. Р. Раковський).

Комплєт викладів може послужити також при улаштовуванні кооперативних курсів і як матеріял до спец. викладів та для пропаганди. Тому булоб дуже вказано, щоби всі названі вище установи закупили виклади заочного курсу. Комплєт коштує 30 зл.

Дирекція РСУК.

Накладом П. С. К. у Станиславові вийшла друком книжка:

Проф. Др. В. ТОТОМІЯНЦ

ВСТУПНІ ВІДОМОСТИ ПРО КООПЕРАЦІЮ

На зміст книжки складаються: ВСТУПНЕ СЛОВО АВТОРА

Розділ I. Основні поняття про народнє господарство.
Розділ II. Господарські і моральні передуслівя кооперації.
Розділ III. Історія кооперації.
Розділ IV. Споживчі кооперативи.
Розділ V. Кредитова кооперація.
Розділ VI. Кооперативи продуцентів-вирібників.
Розділ VII. Взаїмні відносини між ріжними організаційними формами.

Ціна книжки з пересилкою 2·30 зл., без пересилки 2 зл., поручено 2·75 зл.

набувати виключно в Ревізійнім Союзі Українських Кооператив
ЛЬВІВ, ВУЛИЦЯ СЛОВАЦЬКОГО ч. 14., III. пов.

Книгарням, Повітовим Союзам та гуртівним відборцям відповідний опуст.

Всі кооператори і кооперативи купують

КИЛИМИ, ЗАНАВІСИ,
НАКРИТТЯ, ПОЛОТНА,
ВИШИВКИ, ФАРТУХИ,
ДЕРЕВЛЯНІ ГУЦУЛЬСЬКІ ВИРОБИ

— — лише в одинокій українській виробничій кооперативі — —

„ГУЦУЛЬЩИНА" в Косові б. Коломиї

(давніше: „Союз Промисловців Гуцульщини")

ПІДДЕРЖУЙТЕ РІДНИЙ КООПЕРАТИВНИЙ ПРОМИСЛ!

Ціннык оголошень в місячнику „Кооперативна Республика". (Розмір часопису 2 шпальти) Ціла сторінка 100 зол., пів сторінки 55 зол., чверть сторінки 30 зол., вісімка 15 зол. Оголошення товстим друком, на окладинці і в ред. частині платиться 50% дороще. **Адмін.**

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ВЕРЕСЕНЬ 1931

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гурто

ЗМІСТ:

Кооперація вказала вихід з кризи 305

Народнє господарство:

К. Коберський. По виступі Сталіна 307

А. Кущинський. Соціяльно-економічні умови праці лісових робітників в Карпатах 309

Теорія кооперації

Проф. Е. Ґрюнфельд. Чи існує кооперація як одноціле поняття 316

Проблєми кооп. організ. і практики.

З дискусійних вечорів „Супруга" 318

Р. Верес. Справа централізації сільських кооператив . . . 325

З історії укр. сусп. економічної думки

Проф. О. Мицюк. Піонір укр. екон. науки С. Подолінський . . 327

Наукова організація праці

Р. Димінський. Раціоналізація бюрової праці 331

Кооперативне виховання

Д. Коренець. Про Торгов. Школу Т-ва „Просвіта" 334

З життя кооперації 336

Господарська хроніка 339

Всячина 342

Нові книжки 343

INHALT:

Das Genossenschaftswesen zeigt Ausweg aus der Krise (K) . 305

Nach Stalin's Rede (K. Koberskyj) 307

Arbeitsverhältnisse der Forstarbeiter in den Karpaten (A. Kusczynskyj) 309

Genossenschaftswesen als einheitlicher Begriff (Prof. E Grünfeld, Übers.) 316

Diskussion in dem westukr. Genossenschaftswesen 318

Pionier der ukr. sozialökon. Wissenschaft S. Podolinskyj (Prof. A. Mytziuk) 327

Rationalisirung der Bureauarbeit (R. Dyminskyj) 331

Aus den Genossenschaften — Wirtschaftsnachrichten — Neue Bücher 334

SOMMAIRE:

La coopération a indiquée l' issue de la crise. (K) 305

Depuis dernier exposé du Stalin (K. Koberskyi) 307

Les condissions sociales et économiques du travail des ouvriers forestiers dans Carpates (A. Kuchtchynskyi) 309

Exist-il la coopération comme une conception integrale? (E. Grünfeld) 316

Discussion sur les problémes d'organisation dans notre coopération de la consommation . 318

Question de la concentration des organisations coopératives villageoises. (R. Veresse) 325

S. Podolinskyi — pionier de la science économique ukraïnienne (O. Mytziuk) 327

La rationalisation du travail de bureau. (R. Dyminskyi) . . . 331

Sur l'enseignement coopérative dans l'ecole commercial ukraïnien du „Prosvita" a Léopol (D. Korenetz) 334

Chronigue coopérative et économique 336, 339

Faits divers 342

Parmi des livres 343

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА

економ.-суспільний місячник. рік видання IV

№ 9

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw — Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw — Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw — Polen.

Кооперація вказала вихід з кризи — чи світ піде цею дорогою?

305

Писати ще на тему причин сучасної господарської катастрофи непотрібно. Вони вже вияснені і думки в головних точках узгіднені; вже навіть найвірніші оборонці капіталістичної системи замовкли. Вони оставляють без відповіди ті голоси, що вину за кризу складають не на кон'юнктуру, і не на мниму надпродукцію дібр, а таки на хиби самої системи. Безробіття серед робітництва і службовицтва, катастрофа з цінами продуктів села, нужда мас при переповнених магазинах — всі ті хоробливі явища випливають з хиб в самій організації европейсько-американського господарства. В тім пункті є вже усталений погляд — як в кругах другого і третього Інтернаціоналу так серед лондонської і паризької провідної преси, в кругах католицької церкви в однаковій мірі як в промовах Мусоліні...

До структуральних, невідлучних хиб капіталізму приєднується другий могучий чинник — політичний. Стан постійного мілітарного напруження між великанами-державами і безконечні видатки на зброєння гідно секундують дикій какофонії митних і демпінгових баталій.

Куріозність положення доходить вже до свідомости навіть тих, що в тих справах залюбки блукають в якомусь тумані незнання і самообману, а критику капіталістичної системи вважають з засади інтригою Москви. Навіть в таких кругах роздаються вже голоси про „кризу системи капіталізму". А на днях ми читали в львівському проурядовому органі такі слова:

„Світові запаси збіжа виносять 5½ міліярда бушлів, цукру 6 міл. тон, кави 20 міл. міхів, чаю 225 міл. фунтів в одній В. Британії. Гума, мідь, бавовна, цина — заповнюють склади пяти частин світа. Про готові фабрикати і не говорити. У британських банках лежить без руху 860 міл. фунтів шт. (поверх 4 міліярди долярів). І що з тим всім почати, коли одночасно населення терпить недостаток найнеобхідніших річей?"

Найцікавіші якраз останні слова. Так наче живцем переписані з „Кооп. Республики“ — тільки що ми писали це на 2 роки скоріше.

Не треба однак придавати за богато значіння голосам з того боку. Це може бути хвилина слабости, необережна щирість, якої швидко пожалують і не забудуть відпекатися при першій нагоді, як заблисне якийсь промінчик надії на конець кризи. Важніше в наших очах те, чи наросли вже, або чи хоч наростають ті сили, які зможуть заступити скомпромітований устрій? Чи є вже в народніх масах хоч свідомість тої дороги, якою треба йти, щоб вийти з блудного круга? Ті „з другого боку“ напевне придумуватимуть якісь півсредства, щоби запобігти зміні системи. Як біда притисне ще більше — то посипляться заклики до „господарських сфер“, щоби вдоволялися меншими дивідендами, тантіємами і гратифікаціями, щоби дещо стулили „ножиці“, трохи придали робітництву і под. Та чи буде це справжня направа відносин, чи не буде це тільки продовженням кризи і рівночасно підготовкою нової, ще болючішої?

Кооперація вказала людству інший шлях оздоровлення; найшли цей шлях у тьмі критичних днів незабутні рочдельські піоніри; нагадує про той шлях людству рік-річно у своїй відозві Міжнароднє Кооперативне Обєднання. В цім році його голос остороги прозвучав особливо проймаючо:

„ ... *поставити на місце особистої наживи — добро загалу!...*

„Обєднати усіх людей землі в стремлінні до усунення баришівництва“.

„Безоглядна конечність господарського і мілітарного розброєння, як необхідна умова до утримання світового мира“...

Кооперація є аполітичний рух, але не до тої міри, щоби могла замикати очі на такі кольосальні проблєми, як питання мира і війни, справа господарських воєн між народами, божевільних зброєнь і т. д. Кооперативний рух здає собі справу з того, що саме його існування є залежне від політичної структури держав, від існування демократичних свобід, та від стабільности міжнародніх відносин. І так само, як не мовчала українська кооперація в добі, коли ворожі сили захитували самою основою вільної української державности, так підніс свій голос в цю важку добу і Міжнародний Союз Кооперації.

„Ліквідація баришівництва“,—читай ліквідація капіталізму в господарстві і „замирення між народами“, в першу чергу залишення руйнуючих господарства народів зброєнь — ось рецепта, яку приписує людству Кооперативний Союз.

Першу точку програми виконує систематично сам кооперативний світ, борючись з усіма перепонами. Йому в допомогу приходять й другі суспільні сили. Згадати хочби проєкт англійської Партії Праці про удержавнення головних галузей промислу. З кооперативної точки погляду можна мати застереження проти системи удержавнення підприємств, та поки кооперація ще не в силі сама перебрати в свої руки всього промислового виробництва, а час наглить — то проєкт Гендерсона про удержавнення є все таки поступом вперед проти того що було досі (особливо при задержанні впливу демократичного суспільства на ведення націоналізованих підприємств). Хоч для кооператорів ідеалом залишиться їх власна концепція „кооперативної республики“, до якої вони йтимуть вперто і послідовно, то безумовно,

вони вповні поділяють погляд Гендерсона, що „нема виходу з крізи при капіталістичному устрою".

Що ж торкається другої точки програми, політичного віднапруження, то тут вплив кооперації найменший. Кооператори мусять вдоволитися тим, що їх громадська совість чиста. Вони сказали свою думку, вони її поширюють. Чи найде вона послух в заверусі бурхливих днів — покаже час.

На всякий випадок кооперація йде на стрічу завтрішнього дня з надією в серці; кооператори не мають причин жахатися дальшого розвитку подій так як бліднуть нині перед ними герої „бариш!вництва".

Вони — герої вчорашнього дня, а кооператори — живуть надією на завтрішній день! *(К.)*

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

По виступі Сталіна.

Диктатор СРСР має щастя до сензацій. Його цьогорічний червневий виступ викликав не менше шуму, як минулорічне березневе „stop!" в справі насильств при колєктивізації (промова про „запаморочення від успіхів"). Сензація цим разом була така велика, навіть для власних партійців, що промову, виголошену 23 червня, опубліковано в сов. пресі аж 5 липня. 12 днів держали в тайні слова, проголошуючі черговий „новий курс" побоючись очевидно за те враження, яке вони викличуть.

Ми, на тім місці, розглядаючи перед роком подрібно виступ Сталіна в справі колєктивізації, вказували на його нещирість; хоч „колєктивізувати" і насильно „розкуркулювати" було приказано з гори, від самого престола, то у Сталіна, як прийшла біда, вийшло, що мовляв винні тільки низи, які „переборщили в ревности", а гора мовляв і рук не мачала в глупому ділі. Новий виступ Сталіна носить анальогічні ознаки: те саме обвинувачення совіцьких низів за провини верхів, а властиво цілої системи.

Що-ж стало безпосередною причиною нового сензаційного виступу Сталіна? Очевидно, якась нова прірва на карколомному шляху радянської економіки (тих прірв так багато і світ до них привик так само, як в царстві капіталістичної індустрії до періодичних кріз, страйків і безробіття). Отже цим разом причиною виступу Сталіна стала загрозлива ситуація у промислі, а головно у її підставових ділянках — в продукції вугля і заліза, та труднощі з робочою силою для промислу взагалі.

Сталін ствердив по перше, що висліди продукції у вугляній та металічній промисловости в першій половині цього року дуже мізерні. Щоби врятувати ситуацію, треба по його словам, негаючись завести нові методи виробництва. Головна причина лиха, це недостача робочої сили. Колись, за капіталізму, було так, що робоча сила сама покидала село і заливала місто, нині того нема. Сталін знаходить на це своєрідне пояснення, якому не всякий мусить вірити: що мовляв колєктивізація зробила побут на селі на стільки приємним і достат-

нім, що робоча сила горнеться туди, втікаючи від міста. Колись місто манило до себе принадали культури, нині того не має. (Приводимо в память, що процес дезурбанізації, відпливу населення з міст до сіл, тягнеться в СРСР зовсім не від колєктивізації, а з самого початку революції; отже причина його — не мнимий зріст добробуту на селі, тільки занепад життя в місті та труднощі з його апровізацією; вони тепер знову набрали надзвичайної гостроти, як це видно з усіх відомостей, що надходять з СРСР. Нема сумніву, що недостача харчів у місті, це власне наслідок зруйнування хліборобства насильною „колєктивізацією").

Як думає Сталін усунути лихо? Чи через створення людських умов життя для робітників у промислі? Отже зовсім ні. Сталін не бувби диктатором, учнем Леніна, якби й тим разом не радив вжити методи примусу й нагайки. Він говорить про „договори" з колгоспами, про примусову доставу робочої сили на заводи. Значить — мобілізація, „армії праці", як за бл. п. Льва Троцького в 1920—21 рр. Людина — ніщо, її воля або неволя не грає ніякої ролі; над усім царює воля адміністративних органів. Чи інакше поступали египетські фараони, ставлячи свої будівлі?

Це перший пункт нової рецепти Сталіна. Він гіркий, не віщує солодощів трудовій робітничій масі. Друга точка, це форма оплати праці. Сталін рекомендує відступити від комуністичної засади оплати праці по рівні, в залежности від потреби працюючого (від числа осіб в його родині), а завести оплату після кваліфікації і успішности роботи (акорд). Дальший пункт нової тактики, це остаточне заведення одноособового керовництва підприємствами, скасування колєктивних дирекцій, і очевидно, відсунення від будь якого впливу фабричних комітетів робітництва (ті вже давно фактично не існували).

Досталося знову й сопартійцям, які виявили себе нездарами на постах керовників підприємствами; диктатор заповідає привернення до ласк непартійних „спеціів"; справді чуємо про звільнення з арештів засуджених в минулих роках зовсім невинно, для одної тільки агітації, інженєрів і навіть грошеве їх преміювання.

Далі стверджує Сталін, що в промислі нема ладу; підприємства дають дефіцити, які мусить покривати державна каса. (Нового тут нема нічого; противники удержавнення, між якими є в першій мірі теоретики кооперації, давно вказували на те, що державні підприємства з природи річи мають нахил до дефіцитности). Якуж раду на це знаходить Сталін? Чи може перехід на іншу форму управління? Він заповідає розбиття нинішних совітських трестів, які обіймають по 100 до 200 підприємств, на менші одиниці, управління якими повинно бути лекше і не так бюрократичне. Значить і тут Сталін примушений капітулювати; комуністично-марксівська доктрина, як відомо, приписувала надмірне значіння великим і найбільшим формам підприємств; це привело в СРСР до цілком механічного лучення підприємств у великі трести, без огляду на те, чи того вимагала природа їх організації, чи ні.

У „новій економічній політиці" Сталіна, як видно з перегляду її елєментів, є деякі позитивні риси, які можуть привести до поправи відносин в промисловости, але є й нові промахи, що тільки погіршать ситуапію. Найважчим промахом є заповіджена насильна мобілізація селян до робіт на копальнях і залізних гутах.

Вона може принести поважні комплікації в житті держави. Позитивним є відступлення від безглуздої в нинішних господарських умовах комуністичної засади оплати праці „після потреб“ (хоч нам невідомо, чи цю засаду примінювалося в останніх часах в СРСР — на стільки була очевидною її фантастичність), а перехід, вже отвертий і засадничий, до засади розділу дібр в міру заслуг праці. На жаль не обходиться тут без відскоків в бік чисто капіталістичних методів. Головний відскок у цей бік, це акорд. Тепер, як виходить, в Рад. Союзі не буде іншої форми оплати праці, як акорд; це нова скрайність, яка не приведе до добра. Робітничі організації завсігди виступали проти акорду як рівнож проти тейльорівських премійних систем, котрі на ділі служать як найбільшій експльоатації робочої сили.

Позитивним булоби розбиття великанських трестів на менші одиниці, якби через те вдалося знищити відомий радянський бюрократизм. Та при відсутности демократичних свобід в державі, при затурканости суспільства яке не сміє піднести голосу критики і стало вже безмовною істотою, здається неможливим, щоби й ця нова реформа богато поліпшила справу. При системі диктатури завсігди царюватиме протекційність, підлещування вищим а копання ногою нищих, в СРСР особливо непартійних. В таких умовах мусить процвитати бюрократизм. Там де нема двох основних стімулів всякого поступу: критики і конкуренції, там поступ завмирає. Вмирає він під чоботом капіталістичних картелів і приводить до таких чудовищних потрясень, як теперішна господарська кріза; нема йому місця і в радянських умовах. Одинокий там нині стімул, це батіг диктатури але він ніколи не заступить тих природних двигунів поступу, якими є контроля і вільна критика з боку суспільства та страх перед конкуренцією. (Маємо на думці таку обмежену конкуренцію, яку допускають теоретики кооперації).

Щораз частіші сензації, що їх приносить радянська дійсність, вказують на зростання в СРСР господарських трудностей і то не лиш конюнктуральних, в звязку з великими зусиллями на завершення пятилітки, але структуральних, випливаючих з самої системи большевицького економічного устрою. Населення держави зносить ці труднощі, загіпнотизоване надією на той добробут, що має прийти по завершенні пятилітки. Та бистроумні провідники вже заздалегідь все предбачили і дбають про те, щоби в час предложити масам новий гашиш, у виді нового пятирічного пляну. Це для того, щоби в час протиділати неминучому почуванню розчарования. Нема сумніву, що Сталін і його партія вміють опановувати психольогію мас.

К. Коберський.

Соціяльно-економічні умови праці лісових робітників в Карпатах.

„896—1896 Борітеся — поборете! 8. XI. 1918.“

Такий напис з гартуючим гаслом нашого найславнішого співця вирито золотими літерами на камяному памятнику в Ясіні на майдан! при березі бурхливої Чорної Тиси,

Тисяча літ мадярської неволі, про яку згадує цей напис (896—1896) не зломили народньої свідомости наших верховинців-гуцуліві

День 18. листопада 1918. р., день проголошення вільної Гуцульщини, який сучасники дали витесати на своїм пропамятнім камені, є вираз нової програми на нове тисячеліття. З тим днем гуцул взявся власними силами будувати шлях до свого майбутнього. Гасло — „Борітеся — поборете“ кличе не ставати на пів-дорозі, а здобувши волю зватись своїм іменем, та виборювати кращі умови свого життя.

Наступивше потім прилучення цілого Підкарпаття до відродженої Чехословаччини вправді забезпечило цьому населенню право жити і охороняти як своє життя так і своє свідоме, загартоване і часом горде „я“. Але в силу багатьох, віками витворених умов і обставин можливости для того життя лишаються безрадісними. З окрема невимовно тяжкими були тут та у великій мірі лишились і по сей час соціяльно-економічні умови для одного з найголовніших джерел заробітку місцевого населення — це для лісової праці.

Ліси, ці правдиві природні скарби, що густою пеленою вкривають цілі Карпати, були завжди свідком безконечної нужди та злиднів цього населення. Другий нарід може багатів би живучи серед таких природніх дібр і був би щасливим. Гуцули ж замісць того, працюючи в своїй більшости цілими десятками літ при розробці тих лісів. зазнають лише горе та безконечну біду. В цьому відношенню післявоєнні умови праці лісових робітників в Карпатах в своїх головних рисах мало в чому відріжняються від умов перед війною.

Сама по собі праця дуже тяжка, відбувається звичайно далеко від осель, небезпечна для життя і здоровля, приносила нужденну платню, якої не вистарчало на виживлення самого робітника а не то що на удержання родини, а тим більше — на поліпшення долі бідного населення.

Лісові робітники, в стислому розумінню цього слова, та керманичі — „дарабники“, які сплавляють деревно гірськими річкаии, працюють далеко закинуті від культурних центрів, а з тим і від органів охорони праці. Самі між собою незорганізовані, морально прибиті та соціяльно пригноблені попереднім мадярським пануванням вони терплять страшний визиск праці з боку ріжних „деревних акційних спілок“, приватних гандлярів деревом а то, часом, і від своїх, так званих „унтернемерів“.

При всьому тому, до світової війни, в цих горах не було бодай великого голоду на працю. Тому ріжні гандлярі деревом не могли створити такої жахливої системи визиску, як це сталося скоро по війні.

Перед війною карпатські лісові робітники без жадної перешкоди їздили на лісові роботи до Боснії, Герцеговини, на Угорщину а то і в Румунію. Через великий попит на робітників в цих країнах і тут в Карпатах праця оплачувалась ліпше, бо той попит був не дуже менший від подачі відповідних робочих рук.

Після війни ці умови ширшого ринку для лісових робітників змінилися. Тисячі карпатських лісових робітників стратили заробіток в лісах по-за межами нововідроджених держав — чи то Чехословаччини, чи то Польщі. На Верховині наступило безробіття. Клаптики гірської землі не можуть виживити гуцула і ось він попадає в руки лісових промисловців добре орієнтованих в цих скрутних обставинах повоєнного життя населення лісових околиць. Визиск праці набірає над-

звичайних розмірів; по війні просто почався живий грабунок і знущання над умілим лісовим робітником — підкарпатчанином.

Лишаємо на боці непримінення встановленого восьмигодинного дня праці, бо тут, при лісових роботах робітники звичайно працюють і до 16-ти годин денно. Лишаємо також без повніших малюнків і ті голод, холод та негігієнічність довшого життя лісових робітників в брудних, сяк-так вкритих „колибах“ (місцева назва лісних курінів), зі спанням на землі в поросі і в димі від вогню. Не говоримо взагалі про життя довший час в напів дикому стані в пралісах, без переодягання по кілька місяців та ще часто в зимові місяці. Але за те хочемо довше спинитися на тій системі визиску, яка ще й досі має місце в околицях гір і підгірях.

Лісова праця по своїй природі сезонової роботи вимагає відмежування одної фази від другої і при тому на довший час. Наприклад після рубанки, що буває звичайно в зимових місяцях, ліс лежить і підсихає; його в літі обчищають, пізніше звозять до ріки, а ще пізніще сплавляють.

І ось система експльоатації, про яку ми будемо говорити, і побудувалась на росподілі певних фаз природнього ходу розробки лісів між окремими посередниками. Ці посередники, перебіраючи один від другого на одкуп певну частину праці, передають її так само на одкуп слідуючому посереднику. При цьому, такий одкупщик заробляє кожний раз не лише на сумі одкупу, а також на самому бідному лісовому робітнику, що з гордого гуцула в силу соціяльних обставин перевертається просто в другий обєкт для збогачення посередника при лісових роботах. Один обєкт — це природні добра — ліс, а другий обєкт — це жива людина, „бутеняр“ (дроворуб) або „дарабник“ (керманич плоту).

Звичайно, в Карпатах лісовими добрами в більшости володіє держава; в меншости — приватні власники.

Тому продукцію деревна: вируб ліса, догляд і охорону ліса, себто те, що зветься лісовою господаркою, переводять ці субєкти Розуміється, при цьому вони послуговуються найманою силою відповідних фахівців — урядовців і робітників.

Коли власник карпатських лісів хотів почати їх вируб, то він (звичайно, це була держава) складав з капіталістом — підприємцем, який по місцевій термінольогії звався „перший посередник“, відповідний договір. По цьому договору посередник брав на одкуп велику площу ліса і зобовязувався зрубати її в певний термін і за договорену суму та здати власникові приблизно наперед означену кількість деревна.

Діяльність цього посередника полягає лише в тому, що він ділить свою велику площу ліса на кілька менших і передає їх на відкуп кільком іншим, меншим підприємцям, які по місцевому звуться „другими посередниками“. При цьому, цей відкуп, так би мовити, в роздріб дає певний заробіток „першому посереднику“.

Другий посередник при допомозі кількох прикажчиків, по місцевому „маніпулянтів“, поділяє свій участок на ще менші ділянки і складає договір з цими „маніпулянтами“ на переведення першої стадії рубанки, себто: звалення, рубанки чи „качання“ дерева й луплення його, використовуючи при цьому гілля, кору й хмиз часто по своєму узглядненню.

Тут заробляють як сам „другий посередник“ так і його „маніпулянти“, які фактично являються третіми посередниками, бо вони самі наймають собі робітників і саміж з ними розплачуються також при тому заробляючи.

Переведення другої стадії рубанки цей. так званий „другий посередник“ передає слідуючому, по місцевій термінольогії „третьому посереднику“, що в дійсности грає ролю четвертого посередника.

Цей посередник таким же чином, при допомозі подібних же „маніпулянтів“, які являються по черезі пятими посередниками, бере на відкуп обчімхання, спущення і складання деревних матеріялів в бунти.

На зміну цьому приходить шестий посередник, який заробляє на тому, що від себе наймає робітників лише для того, щоб звезти деревно блище до води або до залізниці.

Тут до власника лісових дібр зявляється перший покупець, який по місцевій термінольогії зветься „перекупцем“ або просто „лихварчиком“ і купує звезені у бунти матеріяли. Він звичайно наймає для дальшого транспорту цих матеріялів сплавника, а по місцевому „бокорома“.

Сплавник — „бокором“ набірає „дарабників“ і ті яко робітники від сплавника займаються сплавом, по місцевому — „згоном“, лісових матеріялів гірськими річками з великою небезпекою для свого життя.

На тім місці, де гірські річки переходять у тихі, ширші й глибші води, лісні матеріяли закуповує від „лихварчика“ купець - капіталіст промисловець і дальшу „плавачку“ передає сплавнику - „лихварю“.

„Сплавник - лихвар „набірає нову партію „дарабників“, які збивають гірські дараби у великі тиховодні „бокорі“ і сплавляють так ліс до більших центрів, де капіталіст власник лісових матеріялів перепродує їх лісовому промисловцю на склади, тартаки і т. п.

Тут починається торгівля лісовими матеріялами та переробка їх в півфабрикати — дошки, злежні і т. п., при чому новий власник карпатської деревини використовує робочу силу нанятих робітників з околиць вже далеких від місця вирубу сировини.

При цій стадії маніпуляції з карпатським деревном, воно в більшости випадків вже не дає заробітку населенню лісових околиць. Хоч цілком би було льогічним, аби переробку дерева на півфабрикати приблизити до місця його походження; тартаки та робота на них цілком вільно моглиб, як загальне правило, а не виняток, живити місцеве населення.

Далі на зміну власника лісово-промислового закладу приходить власник більшого чи дрібніщого деревоброблюючого закладу або також дальший переробщик деревна - кустар, яко споживач півфабрикату.

В історії деревна з карпатських лісів тут на сцену виступає вже робоча людина, яка, покривши суму всяких накладних видатків, що повстали в наслідок переходу сировини через таку довгу низку посередників, заробляє з своєї праці над деревном, знаходючись за сотні і тисячі кілометрів від того місця, де те дерево виросло. Само собою повстає питання про абсолютно льогічну потребу і можливість наблизити цілий ряд деревоброблюючих промислів в саму гущавину карпатських лісів і тим дати заробіток багатьом тисячам місцевої людности.

Нова особа-звичайний крамничник, а иноді й сам власник дрібного деревооброблюючого закладу приходять яко, нарешті, остання ступінь посередника, через руки якого переходить карпатський ліс. Отже, приходимо до торгівлі деревними виробами.

І ось, несучи в своїй ціні всякі трудові і нетрудові заробітки тринадцяти ріжних посередників, деревні матеріяли походженням з Підкарпаття та всілякі вироби з них нарешті приходять до споживача, звичайно, такого ж неорганізованого, як були неорганізовані і продуценти тих матеріялів.

Хто виграє, а хто програє при цій системі зрозуміло само собою. Говорити про інтереси споживачів не є нашою темою. Хочемо пояснити скрутну долю продуцентів, себ то, того населення, яке живучи серед багацтва ліса, мусить найматися на лісову роботу, дати нажитися від тої роботи посереднику, а самому з того лише якось животіти. При цьому, в умовах карпатської дійсности, робітник дроворуб несе тягар шости посередників:

1. Капіталіст „перший посередник“ — субєкт основного договору з власником лісу.
2. Капітадіст — “другий посередник“ — субєкт договору на першу стадію рубанки.
3. Маніпулянт другого посередника.
4. Капіталіст — „третій посередник“ — субєкт договору на другу стадію рубанки.
5. „Маніпулянт“ „третього“ (так званого) посередника.
6. Підрядчик на звезення лісу і складання його в бунти.

Робітник же сплавщик, а дуже часто фактично той же робітник дроворуб (в період сплаву лісу, коли рубанка не переводиться) перебірає на себе тягар дальших чотирьох посередників:

1. „Перекупець“ ліса або „лихварчик“.
2. Сплавник — „бокором“.
3. Купець — капіталіст.
4. Сплавник — „лихвар“.

Далі слідуючі, географічно далекі посередники:

1. Деревний промисловець, звичайно, власник тартаку.
2. Власник деревооброблюючого закладу.
3. Торговець деревними виробами.

В результаті такої системи стоїмо перед льогічним фактом низької платні за лісову роботу через визиски лісового робітничого населення 10-12 посередниками та через невикористання ним можливости заробітку ще при 2-3 стадіях переробки деревних матеріялів.

Безпорадний верховинець не може знайти собі виходу як звільнитись від гніту тих, що даючи йому заробіток самі важким тягарем напосідають на нього, вимотують всі сили його, турбуючись про свої зиски, а не про кращу платню робітникові. І він лише іронічно співає

„...Бодай пани панували,
Бодай пани жили,
Бодай пани торбоньками
Каміння носили!...“

Але цей, так би мовити, зовнішній образ не дасть повної уяви про систему визиску лісових робітників в Карпатах, коли ми ще хоч кількома словами не згадаємо про деякі додаткові обставини праці, над створенням яких не скупиться тамошній працедавець.

Раніще ми допустились вислову, що лісовий робітник в Карпатах в силу соціяльних умов обертається часто в об'єкт, який разом з деревом дає можливість підприємцеві ліпше заробити без огляду на інтереси цеї живої людини. Експльоататорам не залежить на тому аби робітник за свою тяжку роботу дістав заслужену платню. Часто цей робітник, попрацювавши у лісового підприємця кілька місяців, відходить від нього без жадного грейцара. Для того, щоб з людини взяти не лише всі сили але і повернути всі ті жалюгідні кошти, які належали робітникові за його роботу, підприємці завели спосіб виплати робітникам заробітньої платні так званими „цедулами". На ті „цедули" робітник мусить брати харчі й инший крам в склепах самого ж підприємця або у його спільника. В тих крамницях, „кантинах" на конто своїх заробітків робітники дістають або, по місцевому, — „фасують" харчі найгіршої якости, але по найвищих цінах, дорожчих не нижче як 20% проти пересічних цін в даному районі. Купують тут кукурудзяне борошно („малай") перемішане з висівками й остюками та спліснілу, зйолклу „бриндзю". А в додаток до цього, по звичаю існуючому в жидівських магазинах—„бовтах" на Гуцульщині, неграмотних „бутенярів" ще й, кажучи по місцевому, — „зараховують , себто приписують більші суми й більше краму, ніж той в дійсности брав. В результаті весь заробіток лісового робітника по місцевому виразу — „зїдають цедули", а як ні, то „паленка" (горілка) в тих же кантинах довершує ганебну систему тої росплати за роботу в лісі...

...„Ой сараки бокороші
Як сі заробили:
Одні гроші проїли,
А другі пропили!..."

Але так буває в ліпшому випадку. Часто ж буває так, що лісовий робітник мусить дати при закінченні праці „векслик" на покриття довгу, який він наробив в „кантині" під час роботи. А ці „векслики" довели до того, що тепер як побачите кращу полонинку а на ній добру отару овечок і спитаєте, чиє то є, то всюди у відповідь почуєте: „Колись було газдівське та за векслики жид забрав!". І ті „векслики" перед останніми роками одібрали від гуцула багато, багато всякого добра...

Не диво, що люди почали тратити охоту до праці, — краще сидіти дома, ніж іти на роботу та запродатись за борги. Всю верховину почала троїти ця зараза — „векслики" зробили свою роботу. В кращому випадку робітники йдуть на хитрощі: дістануть перший „фасунок" — першу частку платні, а то й „форшус" — на передплату і зникають з місця без сліду. І ось звідси пішла слава про „лінивство" гуцула, про яке росписуються непоінформовані джерела.

А між тим гуцул, — це найкращий, природній лісовий робітник. Ще молодим легінем, та де, ще раніще, ще малим хлопцем він вчиться орудувати топірцем, а виросте, то й сокиру бере в руки, а там цапіну, чокан... (Цапіна — знаряддя подібне до мотики для лісових робіт, чокан — також).

І ось тому, що гуцул найкращий лісовий робітник, ним можна конкурувати як всяким ліпшим товаром. До цього прилучаються загальні невеселі господарські обставини життя на Підкарпаттю, які примушують частину бідніщого населення шукати заробітку на чужині. І ось виникає новий спосіб експльоатації лісового робітника. Несо-

вісні спекулянти (часто з своїх же отих „маніпулянтів") набірають бідних людей і без подання попередніх умов сотнями відвозять в чужі краї, в чужі ліси, де оббірають їх так, як того навчилися від підприємців в Карпатах. Це явище зберігається і до останніх часів. Для ілюстрації подамо слідуючі факти, позичаючи їх з місцевого часопису „Вперед" ч. 20. з 15. XI. 29 і замовчуючи лише імена...

На Чехах провадились великі лісові роботи у Брдах коло Св. Добротіви. І ось свій же гуцул, запропонувавши відповідному уряду свої послуги, спроваджує сюди двіста гуцулів. Він виговорює від уряду акордовий спосіб платні і використовуючи неграмотність робітників, експльоатує їх в такий спосіб, на який свідоміщі лісові робітники чехи не піддались би. Спочатку цей „підприємець" виплатив своїм землякам якусь частину платні, але при другій виплаті так окривдив людей, що лісові уряди мусіли самі відібрати від нього підряд.

Инший земляк перебрав на себе вивезення дерева із зрубів до залізниці на склад в місцевости в Чехах—Їнце—Чернов. Для цеї роботи заманив він людей з Ясіня та Багданну тим, що вихваляв надзвичайні вигоди праці і заробітку. Люди повірили йому і в Чехію прибуло 17 пар коней та 50 люду аж з Гуцульщини. Але на місці виявилося, що умови праці тяжкі та що з парою коней не можна заробити і половини того, що було обіцяно. Крім того, той же свій підрядчик, купуючи сіно і овес для коней по 117 к. ч. за метр. сотн. продавав їх своїм землякам по 156 к. ч., при виплатах був неточний, а при третій виплаті і зовсім не дав людям грошей...

Така несвідомість робітників з Гуцульщини піддатливих для обдурювання але добрих з точки погляду уміння і звички до лісових робіт, викликали свого роду більший попит на такі добрі але дешевші робочі руки. Тому явище наймання на лісові роботи в Чехах робітників з Підкарпаття зробилося майже звичайною річчу, при допомозі якої несовісні підрядчики часто зводять рахунки з робітниками місцевого походження та розпалюють нездорові соціяльно-політичні відносини.

За таким широким попитом, а за ним і такою несовісною вербовкою лісових робітників з Гуцульщини без жадного контракту, без яких би то не було колективних умов, розуміється, почав падати розмір заробітної платні до 12 — 15 відсотків і то не лише в Чехах, а і дома на Гуцульщині. Це в свою чергу йшло на руку всіляких експльоататорів і ось робимося свідками незвичайного явища. Робітники з Підкарпаття волею чи неволею ідуть на заробітки в чеські і моравські ліси, а в Карпатські цьогобічні ліси підприємці починають набірати лісових робітників з Галичини, використовуючи їхню біду вдома і знижуючи ще далі і без того низьку заробітню платню тутешніх робітників. Коли ж в останніх часах на це нездорове явище звернули увагу певні політичні діячі і посол Нечас звернувся до дотичних чинників з відповідними проханням, то одержав таку відповідь:... „На Підкарпатті нема доста домашнього доброго робітництва, а оскільки такі і суть, то не визнаються в лісових працях, на стілько, щоб їх мож до них уживати". (Цітуємо за часописом „Вперед" ч. 1 — 2 Ужгород 1.I.1929. — Посол Я. Нечас „Свата Добротіва").

Така відповідь звучить повною непоінформованістю як про умови лісової праці так і про самих лісових робітників на Підкарпаттю. Але вона ж як найяскравіще вказує на те, що лісовому робіт-

нуцтву нічого не лишалося иншого, як самому взятися виборювати собі кращі умови праці а з ними і свій майбутній добробут.

І ось, під тиском всіх цих причин і обставин кілька свідоміщих одиниць, що вийшли з того ж гірського населення Гуцульщини, ще в 1925 році прийшли до думки самим боротись і побороти. Тоді ці піонери лісової кооперації на Гуцульщині, з них най нам буде дозволено назвати Штефана Клочурака, Івана Клемпуша, Дмитра Пацкана та Дмитра Андришина, задумали утворити кооперативу, по місцевому, „дружество" лісових робітників. Ця кооператива мала б сама, минаючи посередників, безпосередньо від держави діставати більшу ділянку ліса, заключати з лісовим урядом договір на рубанку а потім і сплав того ліса і, таким чином, давалаб роботу своїм членам з справедливою за їхній труд платнею.

Як це вдалося їм здійснити пізніще та які труднощі і невдачі прийшлося перебороти в перших роках існування цеї нової галузі кооперації в Карпатах, та які славні результати вдалося досягнути — про все це другим разом.

Ант. Кущинський.

Від Редакції: Кооп. Респ. радо надрукує подібний опис життя лісових робітників по цей бік Карпат та інших лісових районів наших земель.

ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ.

Чи існує кооперація як одноціле поняття?

Проф. Др. Е. Грюнфельд.)*

Питання про єдність кооперативного руху заслуговує на окремий розгляд, бо від його вирішення залежить, чи можна писати взагалі підручник „кооперації".

Мотиви, що промовлялиб за тим, щоби дивитися на кооперацію не як на щось одноцілого, тільки як на збірне названня цілком ріжнородних зявищ, є ось які:

1. Круги, серед яких працюють окремі роди кооперації, є дуже неоднакові. Велика частина сільсько-господарських кооператив прим. не має ще жадних зношень з міськими споживчими, або зі складовими кооперативами ремісників чи закупочними кооперативами голярів. Нема тут почуття якогось внутрішнього звязку поміж тими групами. Ба, часто нема його навіть поміж кооперативами того самого роду; іноді чути нарікання навіть на брак почуття спільности між членами одної кооперативи.

2. Ця недостача внутрішної споєности є не завсігди припадкова. В многих випадках заходять тут глибші суперечности; виразніше видно поділ на дві групи. А саме коли поспитати, яке є відношення кооператив до існуючого нині господарського і суспільного устрою, то виразно видно дві групи кооператив. Кооперативи середнього стану

*) Професор університету в Галлє в (Німеччині), де веде від ряду літ семинар кооперації і видає „Квартальник кооп. руху". Автор основної праці „Кооперація з економічного і соціольогічного погляду" (1928), з якої взято цей розділ.

(ремісників і купців) та хліборобів ведуть жваву і успішну боротьбу за вдержання середнього стану. Селяне, ремісники, малі і середні купці творять тут суцільний фронт проти великого капіталу: велика земельна посілість, фабрика, великий товаровий дім — ось ті небезпеки, з якими йде боротьба. Ми оставляємо на боці питання, чи при капіталістичнім устрою йде до загибілі малих чи великих підприємств. В кожнім разі досі всі ті круги, що вспіли зорганізуватися кооперативно, змогли задержати свою незалежність, хоч і стоять вони на грунті існуючого господ. устрою. (Вправді частина ремісництва бажалаб собі повороту до середньовічного цехового устрою; та вона хотілаб повернути колесо розвитку назад, замість попхнути його наперед).

Зате є друга група кооператив, якої зір направлений вперто в будучність, яка може собі уявити поступ лише в переборенні існуючого устрою і в переході до вищої господарської і суспільної форми. „Піоніри з Рочдель" є типічними представниками цього напрямку а споживчий склеп є фірткою, що має вести у краще буття. Це не є припадок, що сучасний споживчо-кооперативний рух всюди йде вірно слідами „піонірів справедливости". Носителями цього руху є здебільша робітники і бідніша частина середнього стану (дрібне селянство, ремісництво), котрі чимраз завзятіше осуджують капіталізм і бажалиб на його місце покласти щось іншого, бо при існуючому устрою вони почувають себе обдертими з прав. Всі вони хочуть зміни, поступу, реформи, ба революції існуючого і хоча якраз кооператори всюди є людьми практичної роботи, то мимо всього були „піоніри" та їх наслідники свідомими новаторами і орудієм перебудови. Так само мається річ з виробничими кооперативами робітників, хочби з тими будівельними, що знову тепер появилися. Хоч їх праця й мирна, то мимо всього тут маємо діло з обєднаннями, що, взяті як ціліcть, ділають революційно в господарському і соціяльному змислі; тимчасом кооперативи середнього стану того розмаху не мають. Ця ріжниця часто ледви видна, та вона існує і має своє значіння.

Окрім того, є й „безпартійні": чимало кооператорів є свідомо чи несвідомо байдужі до тих великих проблєм. Та практично це значить, що їх голосів не числять, коли йде мова про такі речі.

3. Цей поділ після господарсько-політичних ідеалів доходить іноді аж до змішання з соціяльно-політичними, ба навіть з партійно-політичними тенденціями. Вправді в Німеччині, як у многих інших країнах, в засаді в кооперації зберігається партійнополітичну невтральність, але й це значить лише стільки, що *кооперативи* як такі, є невтральні а не завсігди *кооператори*. А нераз буває, що і кооперативи і кооператори стоять у фронтах політичних партій і поборюють себе не тільки в думках, але й ділами.

Між кооперативами є отже глибока боротьба і є повна рація поставити питання, що є сильніше: те що лучить кооперативи, чи те, що їх розєднує? Як можна в таких умовах говорити про єдину кооперацію? Де є те спільне, що єднає кооперативи?

По перше спільним є те, що всі вони є організаціями мас, будучи втіленням якоїсь масової суспільної волі, якогось хотіння в напрямі наладнання наших життєвих справ. Чого кооперативи хочуть — не все ясне; але чого вони *не бажають*, то всякому видко: майже всі вони ворожі торгівлі. Навіть кооперативи дрібних торговців займають вороже становище до великої капіталістичної торгівлі;

сільсько-господарські і промислові кооперативи хочуть її витиснути зі свого поля впливу та приперти до стіни, а споживчі кооперативи є часто свідомими, але завжди фактичними противниками торгівлі у будь якій формі.*) Чи не вказує цей антагонізм до торгівлі, того тинічного представника капіталістичної системи господарювання, на якусь внутрішню спільність усіх форм кооперації? Годі найти на те іншу відповідь, як таку, що всі кооперативи, в яких є справді кооперативна душа, є противниками нинішнього (капіталістичного) ладу і працюють для його зміни.

Зробивши такий висновок, ми відкриваємо ту основну спільну рису, що єднає усі кооперативи. Не дивниця, коли цю згідність що до мети виводять від спільних корнів кооперації: все одно чи виводитимемо кооперацію від середньовікового господарства, від тодішних або що давніших спільнот і союзів, чи від реакції проти індивідуалізму 19. століття та від стремлінь до соціяльної перебудови—завсігди наткнемося на ту спільну рису.**)

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

З коопер. дискусійних вечорів „Супруга".

(Докінчення).

Дальший перебіг дискусії, що відбувалася в днях 28/5, 3/6 ц. р. був слідуючий:

Зин. Пеленський (РСУК): На початках повоєнної кооперації були інші умови розвитку, як тепер. Тоді була кріза достави, недостача споживчих товарів, нині є навпаки, кріза збуту. Так як тоді першим завданням кооперації була організація постачання товарів на село, так нині найпекучішою справою є збут с. г. продуктів. Блуди в організації були і є. Головним блудом є те, що ми маємо нахил до консерватизму; створивши собі якусь формулу, догму, або імпортувавши її від других, ми стережемо її як святости, її не вільно торкнутися, змінити. Друга наша хиба, це та, що легковажиться думку підчиненого персоналу. „Асистента бють по голові"; підчиненому дається до зрозуміння: ти хочеш бути мудріший від директора. Тимчасом у розумно зорганізованих капіталістичних підприємствах ініціятивність підчиненого персоналу радо витають і нагороджують. В кожній установі требаби завести постійну комісію для перемін і перерібки. — Третя хиба лежить вже по стороні самого персоналу, серед якого виробляються типи бюрократів, яких нічого не обходить справа, біля

*) Відноситься тільки до Німеччини; в наших умовах також сільсько-господарські кооп-ви без виїмку є суперниками приватної торгівлі. Кооперативи дрібних купців через те не піддержують ніякого ідейного звязку з рештою кооперації і це цілком зрозуміле; дивно булоб, як би було інакше. Тому теоретики кооперації щораз частіше виключають спілки купців з під поняття кооперації (гл. прим. статтю др. Клапковского в „Biuletyn Nauk. Instytutu Spółdzielczego" 1930, 2. Редакція К. Р.

**) До тих бистрих уваг автора треба додати ще й те, що в останніх часах свідомість спільности інтересів сільського продуцента і міського споживача приводить до наладжування постійних ділових звязків між с. господарською і споживчою кооперацією, що мусить згодом привести до органічного зєднання всеї кооперації. Тоді появиться напевно і спільна програма кооперативного опанування всього господарства, якої нині ще на жаль нема. Редакція К. Р.

якої вони сидять, які знають свої урядові години і більш нічого; це так сказати „кооперативні хлібоїди", як у штайрамті.

А. Сербин (ЦС). Не слід недоцінювати хиб універсалізму, але не є це найважніша причина застою в споживчій кооперації.*) Шкода, що референт, інж. Раковський, не досить обширно розглянув інші моменти, які вже не до застою, а прямо до упадку доводять деякі кооп. будівлі. Є ними деякі догми, перенесені на наш грунт з чужини, які хоч в засаді конечні, у нас не придержуються. Ці догми кажуть нам вірити, що ущасливити нас можуть одиноко уділи консумента, хоч на ділі вони давно перестали бути для нас цінністю, а саме з тої причини, що консумент вибрав досі два раз більше на борг, як вложив на уділ. Цим догмам можемо завдячувати також товарові звороти при боргах і відсутности власного оборотового капіталу та кличі за низькими цінами. Лише цими цінами (однак конкуренційними) ми можемо побороти найважнішу перешкоду в розбудові, а саме брак власних оборотових фондів.

До цього зачарованого колеса догм прилучується ще друге важке лихо — наша загумінковість, получена з зарозумілістю і переконання, що торгівля і промисл, це поля, на яких може експериментувати всякий вроджений геній без найменшого теоретичного і практичного знання та без пізнання, хоч теоретичного, досвіду в цій ділянці других народів. Загумінковість ця приводить до того, що убиває ініціятиву і виховує бездушних „пйонків". Цьому останньому лихові можуть зарадити „Спілки праці", (кооперативні обєднання шукаючих праці), яких завданням булоби дошколювання кооп. співробітників (в краю і за границею), далі приділювання їх на відповідні для них місця праці та порука за них перед дотичною кооп. установою.

М. Черник (ЦС). На розвій повоєнної кооперації вплинули головно два чинники: а) відруховий рух селянина, котрий в кооперації шукав охорони перед визиском з боку приватного купця-посередника; б) українська інтелігенція, оставшись безробітною, шукала варстатів праці і їх знайшла в кооперації; кооперативи чи повітові осередки кооператив творилися стихійно і в тім ціле лихо споживчої кооперації, що того стихійного творення кооператив чи П. С. К. ми не годні були опанувати. Ми пішли по лінії найменшого опору і творили виключно споживчі кооперативи, тому що ведення споживчих кооператив є всякому легко доступне. За це занедбали ми доставу галянтерійних товарів, мануфактури і обувя, як рівнож масарських виробів головно через нашу невмілість і незнання в тих бранжах, як рівнож з причини браку фахових працівників.

Закупно штучних погноїв чи с. г. машин кооперація переводила наче приватний посередник. Нам ходило головно о великі товарові обороти і як найбільші зиски. Практика показала, що багато П. С. К. чи сільських кооператив, які позакуплювали цілими вагонами штучні погної, потратили на тім великі суми гроша. То саме відноситься до селян, які позакуплювали с. г. машини, а тепер вони лежать, як страчений капітал. На будуче, щоби охоронити наші кооперативи чи П. С. К. чи селян перед стратами при закупні штучних погноїв чи с. г. машин, треба докладно провірити чи закупно дорогої машини виплатиться, як рівнож чи на вагон томасини маємо запевнений збут.

*) Більшою хибою є се, що брак у нас відповідного розподілу праці, для спеціялізації в установах.

Відносно цін на поодинокі товари укр. кооперація перестала бути конкуренційною, і як що ще держить нашу кооперацію то в великій мірі почуття національної солідарности. І тут ціле лихо, що ми сотворили собі на артикули які провадимо, монополь, забуваючи що самим патріотизмом кооперації не сотворити. Треба дати населенню товар добрий, а при тім дешевий і конкуренційний. Тільки тим ми зможемо себе удержати і розширити торговельні агенди.

Що до збуту с. г. продуктів. Торговля тими артикулами є така складна і „звичаї" на біржах такі ріжнородні, що укр. кооператор без належитої теоретичної (більшість українських кооператорів взагалі не має теоретично-фахового виобразування) і практичної підготовки не може і думати про неї. В тім напрямі ми повинні пропагувати ідею творення збутових кооператив з початку як зразкових, а в міру гарного розвою таких кооператив старатися творити такі зразкові кооперативи — по інших повітах. Уважаю, що належита теоретична підготовка і досвід набутий по зразкових кооперативах усунуть ті труднощі, які тепер для укр. кооперації є майже не до поборення.

Збут яєць в деяких повітах наладнано але ще не так, як повинен би бути. Брак охоти до фінансування збуту того артикулу нашими банками (Зем. Банком) з одної сторони, а охота до великих зисків (що граничить зі спекуляцією) і якась мертвеччина і не скоординованість Повітових осередків відносно цін і збуту з другої сторони спинюють розвиток цієї ділянки праці. Наша кооперація переходить тепер дуже поважну кризу, яка однак не має нічого спільного з загальною господарською кризою. Причини нашої кризи є: а) брак фахового дорості; в слід за тим провід наших кооперативних організацій опинюється в руках людей, котрі своїм незнанням і не розумом доводять до великих страт чи навіть ліквідацій; б) почуття якогось монополю на товари якими торгує кооперація, наслідком чого товари бувають дорозші як в приватних посередників; в) брак доцільности в творенні поодиноких кооператив і якась дивна неохота до торговлі с. г. продуктами. Безперечно, що та інерція є частинним випливом незнання торгівлі сили артикулами, але це не є ще причиною щоби ми з заложеними руками дивилися як приватний посередник визискує селянина. Уважаю, що коли укр. кооперація не опанує торговлі с. г. продуктами, то роля її буде далеко меншою, як ми сподіємося.

К. Коберський (РСУК). Шкода, що референт зупинився головно на питанні універсалізму чи спеціялізації, присвятивши іншим справам менше часу. Через те виноситься враження, що він вважає універсалізм головним недомаганням суч. організації госп.-споживчої кооперації. Тимчасом на ділі універсалізм у нас вже й так ліквідується — з відходом молочарської ділянки і з появою на селі самостійної райфайзенки. Остає ще при споживчій кооперації: збут яєць, дещо збіжа і достава деяких с.-г. потреб (погної, машини, коси, і т. д.)

Збут яєць а навіть збіжа — це фактично не пляновий збут, тільки необхідна в наших сільських умовах форма заплати за споживчий товар, через товарообмін; вона органічно звязана зі споживчим ділом і тому — відділювати її в окремі збутові яйчарські і збіжеві кооперативи навіть ледви чи вдалося б. Що іншого збут безріг, але того споживчі кооперативи і так не провадять, за кількома виїмками кооператив, що мають мясарні (але тут вони виступають як

представник інтересів споживача, отже з тенденцією до збивання цін в низ).

Заміт референта, що госп.-споживчі коо-ви занедбали ділянку мануфактури, шкіри, обуви і т. д. слушний, але виною тут не універсалізм, лише малий розмір тих кооператив. При злученні 2—3 кооператив в більшу госп. одиницю, споживчу районівку, ця трудність відпалаб; булаб можливість держати фахівця — торговельщика для цієї ділянки і швидше найшлибся необхідні для неї більші засоби оборотового капіталу.

Далі промовець реагує на деякі думки дискутантів. З деяких промов визирала, досить у нас зрештою поширена, якби соромливість за переважно споживчий характер сільських госп.-спож. кооператив. Мається враження, що чимало кооператорів начеб-то соромилося того, що торгують переважно споживчими товарами а не с.-господарськими. Заходить небезпека, що кооператори почнуть свідомо занедбувати споживчий діл. Приходимо до чудного явища, що самі соромимося того, на чім у переважній частині нині опираємося і на чім виросли. Промовець приводить, як доказ цифри про обороти Центросоюза за 1929 рік, де на загальну цифру 21,3 міл. зол. на споживчі товари (з нафтою і галянтерією) припадає 16,2 міл. зол., отже 76%. — Як кооператор, промовець однаково цінить всі ділянки кооперативної праці: споживчу-роздільчу, с.-господ. збутову, продукційну, кредитову. Всі вони однаково важні, навіть той так на язиках висміваний „перець".

Що до надбудов, то промовець вважає, що тут спеціялізація необхідна, але це не мусить бути спеціялізація установ, може бути спеціялізація відділів: побоюється одначе одного: щоби не дійшло до того, що один відділ, який розвивається добре, мавби покривати втрати другого відділу (прим. споживчий відділ втрати яйчарського, як це є тепер в Центросоюзі). Тоді ні один ні другий відділ не розвивався-би як слід; втратний відділ деморалізувався-б субвенціями, а рентовний не мігби йти так вперед, як повинен і має до того змогу. На тій засаді не будується здорове господарське життя. Кожний діл праці мусить надіятися тільки на себе самого, відповідно реорганізувати свою працю, бо тільки це є запорукою поступу. Наконець промовець остерігає перед перебільшуванням ролі і ваги експорту с.-г. продуктів. Кілько разів зайде мова про збут с.-г. продуктів, завсігди говориться лише про „експорт", забуваючи про те, що пекучіше і що треба перед експортом опанувати — про збут на внутрікраєвім ринку. Це відноситься в однаковій мірі до свиней, як до збіжа, фасолі, в деякій мірі навіть до яєць. „Маслосоюз" зачав від опановування краєвого ринку і добре зробив; тою дорогою мусить йти теж свинарство і т. д. Ковбасярні є пильніша справа як беконярні; пекарні, млини — пильніші як елєватори; достава збіжа Підкарпаттю пильніша як його вивіз до Катовиць чи Данцігу і т. д.

М. Вербицький (Ц. С.) Звертає увагу на велику ролю морального чинника в кооп. роботі; виступає проти підпирання на селі моди на міські одяги.

Харханіс (Ц. С.) висловлюється за спеціялізацію кооператив. Потрібні окремі кооп. пекарні, мясарні, мануфактурні склепи, очевидно районового типу. Нинішні кооперативи треба відтяжувати від тих завдань, які їм не по силі.

Зин. Пеленський (РСУК) приєднується до думки К. Коберського, який брав в оборону споживчий діл праці. Висловлюється за умірко-ваний централізм (кооперативи з філіями, повітові союзи зі складни-цями), та спеціялізацію відділів в централі. Ще раз звертає увагу на потребу виховання нового кооп. дорості; для того потрібно, щоби проводи установ ставилися більш прихильно до підчинених собі пра-цівників, не вбиваючи їх ініціятивности.

А. Сербин (Ц. С.) обстоює нинішний універсалізм, як на долі так на горі. Не є правильною думкою К. Коберського, що споживчий відділ не повинен платити страт яйчарського. РСУК винен, що допу-стив до розкредитування майна кооператив та недодержання кооп. засад. Нині йде 90% праці на книжкування векслів і отвертих довгів. Лучення кооператив і Союзів веде до зменшування персоналу, тому недобре. Склади Нар. Торговлі не моглиб заступити нинішних ПСК, бо виявляють мало ініціятивности і коп. свідомости. Під тим зглядом ПСК куди кращі; наші головні хиби не в злій організації апарату, тільки в людях. Нема чинника, котрий би вмів покерувати до кра-щого. В централях далобся богато направити, якби за ініціятиву небили по голові. Дотеперішний досвід нашої кооп. роботи показав, що іні-ціятива виходила все таки не з гори, а з долу. Критичні голоси роб-лять свою позитивну службу.

М. Корчинський (РСУК) ставиться критично до пропагованої спеціялізації. Ставить до референта два запити: 1) чи при умовах творення повоєнної кооперації була відразу змога творити спеціяльні кооперативи, особливо при відсутности будь якого кредиту? 2) чи можна н и н і приступити до творення спеціяльних яйчарських коопе-ратив?

З. Рудик (Ц. С.) На спеціялізацію ще не час. Приватний купець теж зачинає спочатку від всяких можливих товарів і аж потім спеці-ялізується*). Спеціялізація тільки на деяких галузях робилаб коопера-тиву нежиттєздатною; деякі товари є тільки сезонові, деякі ризиковні.

Через універсалізм не побільшується адміністрації. Річ в людях, не в універсалізмі; не можна толєрувати думки, яка поширюється, що нам не треба людей з вищою фаховою освітою, ані т. зв. теоретиків. Це східний спосіб думання; другий екстрем, це погляд, що „агроном має бути душею с. г. кооперації".

І. Ольховий (РСУК) Референт дав критику існуючого, але своєї концепції майбутнього не дає. Корреферат дир. Мартюка мігби бути більше академічний, також краще підготовлений. Завваження про потребу розміщення ревізорів РСУК по краю не стояло у звязку з темою; так само уваги що до кооператорів з експортівки. На жаль економічна наука у нас ще не плекається, людей екон. науки ще не маємо. Що до самої дискутованої справи, стою на становищі, що ще не пора перебудовувати існуючої нині системи.

А. Сербин (Ц. С.) представляє, як би мала в практиці виглядати „спеціялізація праці а не установ". Сьогодня один нач. директор є всім („омнібусом"), уявляє собі, що може все знати, ініціятива має виходити

*) Примітка Редакції К. Р.: Анальогія з приватним купцем тут не зовсім вдатна. Приватний купець має ціль: заробити, а на чім — це йому байдуже; тому він може кидатися з ділянки в ділянку. Кооперація будується не для зиску взагалі, а для за-спокоєння існуючих, конкретних потреб населення, які мусять бути заспокоєні і то кооп. способом; річ тільки в тім, в якій організаційній формі.

лиш від нього і т. д. Зміна малаби полягати ось в чім: в ПСК мусілоб бути тілько спеціялістів, кілько є ділянок праці: споживчі товари, збут продуктів, мясарство, окремо організація. Подібно малоб бути у централях. Референт даної ділянки в централі мусівби держати звязок з анальогічним референтом в ПСК. Така спеціялізація необхідна; „омнібусами" далеко не заїдемо. Треба наслідувати добрі сторінки капіталіст. організації праці. Без теорет. підготовки не можлива боротьба з тими, що завоювали нашу економіку. Держатися досвіду і теорії заходу.

Ю. Шепарович (дир. Ц. С.). Причини крізи нашої госп. спож. кооперації є внутрішні і зовнішні. Внутрішні: брак кооп. освідомлення, уділових капіталів, хибне засновування кооп-в, неуфундованість централь. Понад усі вибивається однак справа заборгування. Ми не виекзеквували боргів, не виконали того, до чого закликали. Крім того брак людей з відповідн. знанням та ідейністю. Експортівці в практиці завели. В многих випадках були прояви злої волі, через що підкопано багато установ. Зовнішні: від 1924. року нас бє конюнктура. Величезна конкуренція Америки, яка доставляє нам солонину і муку, хоч ми повинні їх ще вивозити. Кріза захитала не такими великанами; мусіла торкнути і нашу кооперацію в боляче місце.

Що до самої системи, то ми зробили один блуд, що відразу, паралєльно зі споживчою, не будували кредитової кооперації. Перестерігаю перед відділюванням с. г. кооперації від споживчої. Засоби для розбудови с. г. кооп-ії не в наших руках; збут вимагає великого вкладу капіталу. В рефераті зачеплено, мабуть більше для сензації, справу 50.000 долярів кредиту від радянської кооперації. Уважаю, що це був здоровий кредит. Труднощів з ним не булоб — як би ПСК були обережніше господарили, не будували і не розкредитували товару; помимо страт на яйцях, які доходили суми 30.000 дол. ми не малиб нині фінансових клопотів. За велика автономність ПСК була причиною, що їх господарка усувалася з під впливу ЦС. Ми не мали екзекутиви над тим, що робиться з кредитами. Щойно від 1930. р. це робимо, але не робилося давніше. — Хибою універсалізму є нахил до охоплювання щораз то нових ділянок, без огляду на фонди та інші можливости. До того підштовхували всі, перегляньте лиш політичну пресу: все „розбудовувати" та розбудовувати; зробити це мали ПСК. Вони однак завели; будовано греблю не після ставу.

Промовець простує погляд А. Жука, що споживча кооп-ія не причинилася нічим до розбудови кредитової і молочарської. Маслосоюз виріс при допомозі спож. кооператив і ПСК. Він сам повстав при допомозі станиславівського ПСК, який дав перший кредит а низові кооп-ви дали поруку.

Не можна недоцінювати ролі споживчих кооператив. Поява кожного ПСК зараз знижує місцеві гуртові ціни на 10—20%. В Глинянах відразу впали ціни як лиш появився склад Ц. Союза. Я є свідомий того, що за 1—2 роки збудуємо окрему яйчарську збутову централю з тих кооп-в, що заінтересовані в тім ділі.

Щож до розбудови низової сітки спеціяльних с. г. кооператив, то занадто відважно кидаємо помисли в тому напрямі, спеціяльно що до районових г. с. кооператив.

На тлі співпраці ЦС з Нар. Торгівлею ширяться байочки. Тверджу, що через ту співпрацю не подорожується товар ані не ведеться подвійної роботи. Є плюси, є й мінуси. Однак мимо того ведеться агітація за передачу спож. відділу Нар. Торговлі. Про дальшу спеціялізацію не можемо мріяти поки є кріза, поки не стягнено боргів. Навпаки, бачимо, що в англійській, німецькій, польській кооперації приходять до універсалізму. Кооперативи „Społem" вимагають від Свого союза, щоби він закуповував від них теж збіжа і ін. продукти.

К. Коберський (РСУК) Мимо спротиву А. Сербина таки обстоює думку що один відділ не повинен покривати страт другого, покликуючись на висловлені вже аргументи. Противиться думці дир. Шепаровича, що кредит з рад. кооперативних джерел був здоровим. Що так не є, слідує з самих слів дир. Ш-ча, котрий ствердив, що Ц. С. не знав, на що поодинокі Союзи вжили того кредиту, значить кредит давався „взагалі", а не на конкретні операції; це й привело до негосподарного орудування грішми, як взагалі при „легких кредитах" буває. Що кредит не давався спеціяльно на яйчарські операції, видно з того, що страти на тих операціях далеко не доходять цифри 50.000 дол. уділеного кредиту. Промовець остерігає перед кредитами з державних або півдержавних джерел, бо вони не тільки приводять до негосподарности, але крім того мають все укриту політичну ціль за собою. Кооперація мусить уникати всього, що моглоб її звязати з певними політичними комбінаціями.

Розмежування відділів в централі і ПСК повинно йти передовсім по тій лінії, щоби з а к у п о ч н і операції (споживчих і с. г. товарів) буди відділені від з б у т о в и х.

Обстоюючи спеціялізацію праці в централях, промовець далекий від того, щоби пропагувати передачу споживчого відділу ЦС. якраз Нар. Торговлі, бо ця установа не є і не хоче бути кооп. союзом чистого типу. Склади Н. Т. не можуть заступити ПСК хочби вже тому, що не мають організаційного апарату і не мають традиції організ. роботи. „Кооп. Республика" передрукувала голос „Нової Зорі" за передачею Нар. Торгівлі спож. відділу тільки з хронікарського обовязку.

І. Мартюк (дир. ЦС.): Поки збутова кооперація не станула на власні ноги, треба використовувати засоби споживчої. Я не легковажу ваги теоретичного знання і школи, але є псевдотеорії, які часто ширять непорозуміння. — Не можна агітувати за лученння союзів тим аргументом, що через те зменшиться персонал. Чим більше людей, тим більше праці. — За розборгування не винен ані РСУК ані ніхто; всі винні, люде винні, що розбудовують торги боргами. — Що до відношення між директорами і службовиками, то у Львові замітний різкий поділ на ті дві групи. Це не добре. — Просить вибачити, якщо діткнув експортівців. Є фактом, що богато їх недописало. — Що до продажі мануфактури кооперативами, то нема чого дуже жалувати, що цей діл не розвинувся сильніше, бо у цій бранжі ризико дуже велике так, що приватне купецтво ратується більше швіндлем і банкроцтвами, як солідною торгівлею.—А.Жук недоцінює прикмет повоєнної кооперації. Того розгону, що нині, перед війною не було. Не передвоєнні придбання („камениці") стали основою розвитку нинішної кооперації, бо є ще й нині ряд кредитівок, в яких є і камениці („Віра" в Перемишлі, каса в Заліщиках і т. д.) а життя все таки в них нема. Нинішна кредитова кооперація працює іншими методами: наперед будь членом,

складай ощадність, а тоді можеш просити й позички. — Нар. Торговля, з вини своєї централістичної структури не вспіла опанувати споживчої торгівлі. В Центросоюзі і ПСК є більше життя; хибою є, що ми в час не стягнули до центра з краю більших капіталів. — Без організ. відділів союзи не можуть бути. Організаційний апарат, в тім числі і ревізори РСУК, мусить бути як найблище села. В РСУК мають лишитися інспектори, всі інші, і то найкращі сили повинні бути розміщені по краю. — Що до кредиту на збутові операції, промовець думає, що кредит потрібний, але тільки тим, що вже ведуть збут продуктів.

Р. Раковський (референт) у кінцевій відповіди предкладає обширні цифрові зіставлення з діяльности кооперативи „Надія" в Купчинцях, яка виконуючи совісно прінціп універзалізму, розвинула ріжноманітну діяльність (споживчий відділ, вугіль, погної, збіжа, мясарня, цегольня) але через те й попала в труднощі. Промовець приводить на память приклади ПСК, котрі стративши на яйцях, захитали через те і свої споживчі відділи, а там і членство (кооперативи). Покликуючись на приведені приміри референт обстоює свої виводи про необхідність спеціялізації кооператив.

Справа централізації сільських кооператив.

(Продовження дискусії).

Відомо, що теперішне скрутне економічне положення нашого села відбивається фатально на розвою сільських кооператив. В звязку з тим появляються проєкти такої реорганізації нашої кооперативної системи, якаб дала змогу щасливо перебути теперішне скрутне положення. Одним з таких проєктів є проєкт повітової централізації наших сільських кооператив, а саме заступлення теперішної сіти однокрамничних кооператив системою повітових з філіями по всіх селах повіту.

Той проєкт сам собою дуже влучний. За ним промовляє обставина, що при теперішному розбиттю кооперативного руху наші кооперативи не можуть як слід розвиватися.

На то складаються слідуючі причини. При теперішному положенню адміністрація кооператив є дуже коштовна, бо кожда кооператива мусить мати цілу платну управу. Кожда кооператива поносить поважні кошти достави товарів, а дуже часто, коли не розпоряжає в достаточній мірі оборотовими фондами, то мусить або послугуватися лихварськими позичками, або світить пустками, а тим самим тратить свою і так скромну клієнтелю. В наслідок того кооператива при скромних оборотах, а високій адміністрації або терпить вічні дефіцити, або мусить високо обтяжувати товари, що річ зрозуміла мусить знову відбиватися на зменшенню клієнтелі.

Дальшою хибою теперішної системи є брак кооперативної карности, що проявляється в полагоджуванню кооперативами закупів товарів та продажі рільничих продуктів поза ПСК, що не дає цим останнім змоги розвинутися як слід.

Централізація кооператив на терені повітів запобіглаби в значній мірі цим хибам, бо обнизилаби кошти адміністрації (в кождій місце-

вости лише один платний крамар, одна платна управа на цілий повіт) кошти достави товарів (бо товари доставлялаби одно авто чи фіра всім крамницям повіту), а врешті централізувалаби всі закупи товарів, чи продаж рільних продуктів у повітових союзах, що дасть змогу відповідної розбудови кооператив висшого ступня.

Однаково-ж мимо цих добрих сторін ця система малаби певні хиби, яких не можна не підчеркнути.

При кооперативах, що працюють на терені одної місцевости члени є більше заінтересовані долею кооперативи, уважаючи її за щось свойого. Грає ролю між иншим також матеріяльний лучник, яким є членський уділ.

Коли-ж ми малиби кооперативи повітові, де булоби можливим істнування крамниць у місцевостях, де не булобу ані одного члена кооперативи, то це потяглоби за собою певні некористи. В першу чергу не булоби виглядів на постійне побільшування числа членів та на скооперування всеї людности. Попри те населення не звязане з кооперативою матеріяльно (при помочи уділів), та позбавлене впливу на її справу гляділоби на неї, як на щось зовсім чужого та не булоби зовсім заінтересоване її успіхами.

Проте ми мусимо шукати виходу, який погодивби ті два типи. Цей вихід мігби полягати на сполуці і централізації кооператив на терені повіту з захованнєм правної незалежности льокальних кооператив.

Я представляю собі це в слідуючий спосіб. В кождому повіті повсталаби кооператива з обсягом ділання на цілий повіт. (Найрадше в дорозі зміни статуту котрої небудь з сильнійших істнуючих уже споживчих кооператив. Де булоби можливо тою централею ставби сам ПСК.)

Та кооператива видержавилаби всі кооперативні крамниці свойого району. При тому всі кооперативи віддають районовій кооперативі всі свої фонди і інвентар, яко позичку опроцентовану після кождочасної есконтової стопи. (З тим, що кооператива має право вицофати частину резерв. фонду тоді коли задумує ужити його на будову свойого дому). Всі надвижки, які кооперативі остають по щорічному розділі зиску вона льокує рівнож в районовій кооперативі.

Районова кооператива уміщує в кождій кооперативі свойого склепаря зглядно управителя (при більшекрамничних кооперативах), який є відвічальний перед управою районової кооперативи за цілість діяльности кооперативи.

З чистого доходу який остає по виплаченню дивіденд своїм членам та по опроцентованню капіталу вложеного до обороту, кооператива виплачує певну частину, нп. половину кооперативам відповідно до їх оборотів. Виплачування дивіденд та товарових зворотів членам і взагалі диспонованя чистим доходом належалоби — річ зрозуміла — до загальних зборів льокальних кооператив.

Користи з того рода централізації наших кооператив булиби величезні. По перше відтяженоби ПСК до яких тепер належалиби лише завдання пропагандові та люстраційні (але й ці останні булиби обмежені до мінімум в звязку з переняттям всіх торговельних агенд районовою кооперативою). Рівночасно то улекшилоби незвичайно книговодство та білянсованя всіх кооператив.

Централізація всіх оборотів у кооперативах другого ступня позволилаби інтензивно розбудовувати вищі ступні кооперації.

Це рівночасно сильно обнизилоби кошти адміністрації, бо управи льокальних кооператив, до яких належалиби виключно завдання пропаганди, моглиби працювати безплатно а попри те заосмотрювання кооператив у товари булоби о много дешевше, (відпалоби обтяжування подвійне ПСК і кооперативами а по друге тому, що районові кооперативи малиби величезні обороти). Це становилоби велику атракційну силу для населення і причинилобися до інтензивної розбудови кооперативного руху по селах.

З огляду на те, що в кождій місцевій кооперативі булиби платні тільки крамарі, можнаби їх оплачувати відповідно високо (особливо управителів місцевих кооператив) що далоби змогу обсаджувати ті місця людьми з середньою кооперативнею освітою; (що з одної сторони далоби варстат праці кільком тисячам абсольвентів кооперативних шкіл), та причинилобся до розбудови нашого кооперативного шкільництва, чи то инших безробітних інтелігентів, які доповнилиби свою освіту відповідними кооперативними курсами; це далоби змогу поставити наші кооперативи на відповідний уровень, а з другої сторони кинулоби на наші села кілька тисяч незалежних освічених людей, які відіграли би визначну ролю в організаційній роботі на селах й піднеслиби їх на відповідний уровень.

З другої сторони булаби при тому захована звязь межи кооперативою а членами та бувби імпульс до щораз дальшої розбудови нашого кооперативного руху, який тоді в виду реальних користей, які давалиби кооперативи членам, йшовби о много скорше.

Мр. Р. Верес.

З ІСТОРІЇ УКР. СУСП. ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ.

Піонір української економічної науки Сергій Подолінський (1850—1891).

I.

Сергій Андрієвич Подолінський народився в 1850 р.[1]) в родині богатого поміщика в Чернигівщині, що був високим урядовцем при дворі російського царя і належав до другорядних поетичних зорь „Пушкинської плєяди".

Хоч його батько й був ліберáлом, але до українського руху ставився негативно. Як поет він склав одного разу на адресу київських свідомих Українців між іншим таку епіграму, що добре характеризує його до них відношення:

„Недавно клуб свой завели
Здѣсь хохломаны - демагоги
И мужика произвели
Едва - едва не в полубоги."

Його сину, Сергію, якраз й судилося піти шляхом тих, висміюваних батьком „хохломанів-демагогів": всього себе віддати на службу українській справі.

[1]) По данним санаторії в Монпельє і брата в перших — в 1851 р., а на його надгробку вирізблено 19 липня 1850 р., — ми надали віри останній даті, що зівпада й довідкою III відділу російск. департаменту поліції.

Коли Сергію сповнилося тільки 17 років, він (1867 р.) вступив вже в число студентів Київського університету, природничого факультету. В час студентування він захопився радикальними ідеями, з осібна в 1870 р. одвідував виклади відомого потім професора політичної економії, першого марксіста в тогочасній Росії, Українця Зібера про вчення Карла Маркса. Коли в царині суспільно-економічній він був в якійсь мірі учнем Зібера, то на час закінчення університету, в 1871 р. він перейшов також національно-українські впливи, з осібна є відомости про впливи на нього В. Антоновича та О. Русова. Все то зробило з нього свідомого Українця.

По закінченню унів. студій 30. XI. 1872 р. він разом з проф. Зібером[2]) од їхав за кордон. По дорозі в січні 1872 р. зупиняється на тиждень у Відні, де навязав українські знайомства, що потім знадобилися йому в його революційній діяльности. В дальшій подорожі входить в тісні стосунки з політичними емігрантами, особливо зближається з відомим рос. соціялістом і одним з революційних ідеольогів проф. П. Лавровим, що став редактором „Вперед"-у. Літом 1872 р. за посередництвом Лаврова в Лондоні у Енгельса знайомиться з Марксом, з яким потім, як побачимо далі, мав листування. Словом, двацятьлітній юнак відразу потрапив до найвизначнійших богів тогочасного соціялістичного і революційного Олімпу і розуміється, відповідно себе наекзальтував.

Розпочавши студіювати медицину за кордоном (зпочатку в Парижі), в дійсности він більше займався революційними справами, для чого з осени 1872 р. перебрався до Цюріху, найбільшого на той — впрочім дуже не довгий — час осередку еміграції з Росії всіх відтінків, стаючи в опозицію до пануючого в „русскій кольонії" бакунізма.

При заснуванні російського закордонного револ. органу „Вперед!" (1872—73 р.р.), що мав воювати з бакунізмом, по словам самого його редактора П. Лаврова Под-ий зробив йому дуже велику поміч (див. Лаврова „Народники-пропагандисты", в „Матеріялах для Исторіи Русскаго Соц.-Революц. движенія № 5, Женева. 1895 ст. 53-54); давав власні гроші на „Вперед!". Видавці листування Лаврова кажуть, що Под-ий був головним помішником Лаврова в організації видання „Вперед!", вів усі зносини з Росією, завідував збором грошей на видання, експедицією до Росії друкованого матеріялу; він же, очевидячки, вів справу про закупку дому для „общежитія" („Былое", кн. 30, 1925, № 2, ст. 19). Одна з діяльних учасниць цюріхського гуртка 1872 — 3 р., Ольга Любартович, в своїх спогадах („Былое", 1906, 6, ст. 131) свідчить про теж саме: „С. Подолінський був вірним другом і поклонником П. Л. Лаврова". (У обох останніх випадках я користуюся наведеннями акад. М. Грушевського — „Україна, 1926, кн. 2 — 3 Київ, ст. 9 — 10). Цікаво, що „Вперед" в липні 1873 р. вийшов одночасно з працею Бакуніна „Государственность и Анархія" (1873). Були то на той час провідні ідеольогічні публікації: перша ставила ціллю „робочий социялизм", не будучи в силі визволиться від анархізму, друга була просто анархічною. Молоді, в тім числі й Под-ому, було над чим діскутувати. Начитавшись тих „евангелій", починаючи з 1873 р., молодь „ходила в народ".

---

[2]) Зібер ше вернув до Київа і з початку 1874 р. почав викладати політ. ек. і статистику юристам та історикам.

Серед соціялістів з Росії, що тоді все були народниками, панував погляд — по свідченню П. Лаврова — що вони і в особистім житті своїм повинні втілювать ті вимоги, що випливають із соціялістичних засад.

Звідси стремління до особистого самоудосконалення і саможертв. (Це розходиться дуже, додамо од себе, з практикою европейських адептів соціялізму, де напр. і нині серед дуже лівих соціялістів можна спіткать міліонерів).

Захоплений революційними настроями юнак Под-ий, з родини винісши звички добре устаткованого життя, під впливом того переконання й собі не хоче дозволяти більшого комфорту, ніж мали инші революціонери. Він добровільно накладає на себе аскезу, жиє не доїдаючи, а отримувані великі гроші од батьків віддає незаможнім товаришам та фінансує революційні заходи. Той режім „життя по природі і правді" потяг за собою виснаження організму, хорість і в наслідок того навіть глухоту...

Літом 1873 р. одбулася в Цюріхові конференція соціялістів з Росії та України, в якій прийняв участь Под-ий, зайнявши місце на лівім її крилі з ухилом в бік бунтарства.

Як завважено вище, він близько стояв до веденого Лавровим часопису „Впередъ!" і з початку 1873 р. Драгоманову не раз доводилося з Под-им спорити з приводу програму „Вперед-у", при чім Под-ий зоставсь „впередчиком" досить переконаним [1]). На літо 1873. Драгоманів підмітив, що централістично-великоруські тенденції і інші причини „почали вже ділити декого з розумнійших Українців, як С. Под-ий, від д. Лаврова [2])" Це „поділення" не значило розриву. Називаючи Под-ого „впередчиком" одначе Драгоманів додавав „але при тому (Под-ий) був занадто Українець, щоб не сімпатизувати пробам льокалізування інтернаціонального соціялізму [3])", над чим працював уже Драгоманів. І справді Под-ий на потонув в загально-російських організаціях і не тільки сімпатізував, але й все своє, на жаль не довге життя, пройшов дорогою послідовного українського соціяліста, по тактиці роволюціонера. Іменно таким його знали за життя і таким він одійшов в історію.

Переписавшись з медичного факультету парижського університету на цюріхський і він якийсь час проживав в Цюріхові, инколи, в 1882-3 р., наїзджаючи в агітаційно-пропагандитських цілях до Відня, де думав закласти український та навіть всесловянський соціялістичний осередок і словянську читальню [4]). В 1874 р. якийсь час жив у Льондоні. В січні—березні 1875 р, перебував у Київі, стоявши у якихсь звязках з декотрими з осіб, так чи инакше причетних до ходження в народ, хоч сам в тій формі ходження участи не приймав. (С. Буда — До біографії С. А. Подолінського. „За сто літ", кн. V, 1930, ст. 192 і слід.). Останню ж частину 1875 р. він прожив у Відні, де з „благословення" старої київської укр. громади, до якої належав,

[1]) М. Драгоманів, „Австро-руські спомини", Львів, 1890 р. ст. 187.
[2]) Там же, ст. 101,
[3]) Там же, ст. 212.
[4]) В 1871-2 рр. в Цюріху, навколо Бакуніна і його близчих однодумців існувала Словянська Секція Інтернаціоналу. Над організацією словянських громадівців клопотався і Драгоманів. Можливо, що Под-ий з своїм пляном загально-словянського соціялістичного осередку, свідомо йшов в тім же напрямку.

розпочав на ділі ту „льокалізацію соціялізму", про яку казав Драгоманів. Весною 1875 р. у Відні він видав першу свою революційну брошюру „Парова машина" (анонімно); за нею в тім же році видано й другу таку ж його книжечку „Про бідність" (теж анонімно) [1]). Були це ті з віденських революційних публікацій, що вийшли без жадної участи Драгоманова [2]).

Зважаючи на те, що Под-ий обертався серед політичної еміграції з Росії, його називали навіть „впередчиком". Для зясування можливих безпосередніх впливів, уважаємо за необхідне приглянутися тогочасній ідеольогії російських революційних кругів.

Соціялістичні (в широкім змислі слова) ідеї, зародившись на Заході, подібно до інших нових ідей часу, приходили до б. Росії в черзі їх появи через передову інтелігенцію з пануючих упривілійованих кляс, до яких як вже знаємо належав і Под-ий. Головне через літературу прийшли до Росії вчення Сен-Сімоністів, Оуена, Фурье, Кабе, Луі Бляна, потім Прудона, який громив соціялізм і комунізм і видвигнув до небувалої популярности анархізм. Для тої доби, про яку зараз розходиться, (доба 70 рр. і принаймні до половини 80-х), є характерним панування в револ. колах скрізь на континенті, окрім Німеччини, більшого чи меншого ухилу в бік анархізму. Про інтелігенцію з Росії можна сказати, в слід за спогадами участників, що вона була „ в чарах" анархізму. Тогочасні російські видання і програми майже без винятку носять на собі тавро анархізму.

Перший орган на рос. мові, виразно приставший до Інтернаціоналу, „Народное Дѣло", що вийшов 1 вересня 1868 р. в Женеві, в початковім числі розвивав таку програму „Ми хочемо повного розумового, соціяльно-економічного і політичного освобождення народа". „Земля мусить належать тільки тим, хто її обробляє своїми руками — хліборобським громадам. Капітали і всі знаряддя праці — робітницьким асоціяціям". Що ж до політичної організації в майбутнім, то вона „повинна буть нічим іншим, як свобідною федерацією вільних робітників, як хліборобських, так і фабрично-ремісничих артілів (асоціяцій)." То мало означати „остаточне зруйнування держави", „викорінення всякої державности", „повну волю для всіх народів, нині пригнічених (російською) імперією", і „федерацію з низу вверх для тих, котрі захотять буть членами русскаго народа" [3]).

Але хоч ця програма й припасована до програми Інтернаціоналу, всеж писана рукою анархіста Бакуніна. Тільки ж і програма „Вперед-у", що став виходити з 1873 р. аж по 1878 р., хоч і заявила себе програмою „робочого соціялізму", далеко не була вільною од анархізму. І то перш усього по складу учасників. „Впередъ!" за своєї появи — згадує Лавров у 1896 р, — почерпнув весь свій персонал („крім головного редактора" — тобто самого Лаврова О. М.) із рядів б. анархістів". „Мені згадується випадок, говорить він, коли в одній

[1]) Третьою була „Правда", оповідання, переклад з великоруського „Хитрой механики" невідомого автора. Видана вона, як і інші віденські брошури, коштом і заходом В. Кістки, Відень, печатня Ковачова 1875 і цілком присвячена критиці податково-бюджетової справи в Росії; врешті, там у той час ще видано було „Правдиве слово хлібороба до своїх земляків", написане Феліксом Волховським.

[2]) Він заявив об тім про всі чотирі віденські брошюри в листі 1887 р. до редакції „Przeglądu Społecznego". („Переписка..." з Павликом, т. V, 1913, ст. 168).

[3]) П. Лавров. — „Народники-пропагандисти 1875-77 рр." „Матеріалы для исторіи русскаго соціально-революціоннаго движенія, № 5, Женева, 1895, ст. 15.

розмові в Цюріхові, один з дуже впливових прихильників „Вперед-у“ в Росії, серйозно говорив в присутности своїх товаришів: „ми всі анархісти“ [1]). От хто входив у склад „впередчиків“, до яких Драгоманів, дивлячись по часу — в більшій чи меншій мірі — відносив і Подолінського. І по змісту в прінціпових писаннях впередовців (або як їх ще звали „подготовителей“) і бакуністів, була, по словам самого Лаврова, така близькість „що багацько (але не всі! О. М.) з тих статів могли б буть однаково зручно приписані, як одній так і другій „фракції“. Лавров уважав неможливим протиставлять бакуністів впередовцям, як ісповідників „анархії“ і „державности“, бо... „не тільки в літературі „впередовців„ принціп державности не зустрічав, каже він, особливого захисту, але й особи найбільш впливові в їх групах були всего скорще федералістами, а не централістами. „Впередъ!“ весь час — признається Лавров — навмисне не вступав в жадну полєміку з „анархістами“ з приводу „організації“, а значить і „дісціпліни“, боючись побільшить роздор між соціялістами“ [2]). В соціяльно-економічній области „Впередъ“ свій „робочий соціялізм“ опирав на засаду солідарности між людьми, яка конкретізувалася так: „в спільній праці на спільну користь, оддаючи суспільству всі свої сили для його розвою і беручи від суспільства лише необхідне для особистого істнування і розвитку.[3]) (підкр. комуністичної засади наше - О. М.) Зрештою, поки що обмежимося тільки ще на тім, що „Впередъ!“ визнавав себе органом „русских соціалистов-народников“ [4]). — Цего нам виставчає, аби перейти до розгляду двох ранніх публікацій „впередчика“ Подолінського.

(Далі буде). *Проф. О. Мицюк.*

НАУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ.

Раціоналізація бюрової праці.

(Продовження)[5].

Нормалізація паперу. Папір є найважнішим матеріялом бюрової праці з величезною ріжноманітністю призначень. Ця ріжноманітність утруднює нормалізацію, бо очевидно не ходить тут тільки про папір на листи, але також на ріжні друки, формуляри, растри, книги, ітд. З другої сторони потреба нормалізації саме тут пекуча, бо залежно від звичаїв, забаганок, випадку, і хто зна ще чого, папір у своїм ріжноманітнім характері виступає в безліч форматах. В листуванню вживаються два основні формати: фоліо, що служить головно для зносин зі поміж урядами, кварт, що його вживається найбільше в торговельнім листуванню; крім того існують ще похідні форми, себто їх половинки ітд. Коверт тих кількanацять родів. Але коли ще узгляднить папір на друки, формуляри ітд. то форматів буде страшно багато з невеликими ріжницями в розмірах уживаних без жадного льо-

[1]) Теж, № 6—7, 1896, ст. 230.
[2]) Там же, ст. 250-51.
[3]) Там же, ст. 87-88.
[4]) Там же, ст. 123.
[5]) Гляди „Кооп. Р-ку“ за травень б. р.

гічного звязку. Просто хаос! Це очевидно відбивається і на вигляді тек, та скринок для переховування паперів; по части вони теж ріжної величини, по части папери в них: одні треба загинати, інші вистають поза другі. Знова хаотична маса. Що гарно ведена канцелярія може побороювати такі трудности, це також правда, але з великою витратою зайвої енергії та ледви чи з повним успіхом. Не інакше по бібліотеках, де ріжні формати книжок унеможливлюють усякий льогічний порядок[1]) і забирають надто багато місця. Про листи в приватній кореспонденції та нефахові книжки, нпр. „аматорські" видання нема що й говорити.

Наведені тут коротко і зовсім не вичерпуючо невигоди ріжноформатовости паперу має усунути нормалізація. Її завданням є створити тільки один підставовий формат, за яким промовляли би речеві та психольогічні аргументи, то значить вибрати такий формат, щоби всі похідні формати можна було творити з нього простим переполовиненням; врешті звести до цього основного формату і його похідних усю ту хмару найріжніших форматів і форматчиків, яка так утруднює раціональне поставлення праці в канцелярії. Нормалізаційний процес обіймає крім формату також краску, якість паперу, але найважніше тут і найвиразніше виступає питання формату.

Першим ініціятором нормалізації паперу був Lichtenberg, при кінці XVIII ст.; відношення боків формату мало бути як 1 : 2 (1 : 1·414), бо при такім відношенні формат має цінну прикмету, що після поділення його на дві половини відношення боків у половинці залишається теж саме: довший бік половинки рівняється коротшому первісного формату, коротший бік половинки половині довшого первісного формату (геометрична подібність). Ця думка появилася потім у розпорядженню французького конвенту (1798) і в Оствальда (1911), а врешті коли під впливом воєнних ощадностей взялись до того з р. 1917 окремі воєнні установи, в р. 1920 лягла в основу міжнародній нормі. За вихідну точку взяли поверхню 1м^2 і постепенним діленням, усе на 2, створили низку конкретних форматів позначених числами, яка творить геометричний ряд о 13-ти членах.

Крім листового паперу нормалізація торкнулася очевидно також коверти.

Дальше приходить нормалізація ріжних друків, растрів, формулярів, у відповідній величині, книжок, врешті тек і скринок на переховання паперів.

Значіння нормалізації паперу дуже далекосягле. В першу чергу уможливлює порядок і виховує до нього, діє психольогічно, починаючи від дітей, оскільки завести нормалізованість форматів вже в школі, як це зробила Швайцарія, і до урядників, які постійно з паперами мають до діла. Але її значіння є також матеріяльне. Досвід показав, що пересічно в листуванні більше як $^1/_3$ листового паперу залишається невикористаною і що зменшення формату до нормалізованого є зовсім доцільне. І нпр. у межах Чехословаччини це дало би річного заощадження приблизно 500—600 тон паперу. Ще важніші булиб заощадження при вироблюванню паперів вже тільки одного (основного)

[1]) Бо неможна назвати льогічним порядком, коли книжки уложені не по змісту, по авторам, по мові, тільки по випадковій величині. Одначе брак місця приневолює до того. Навіть величезна бібліотека міста Праги бере це на увагу.

формату без ніяких відпадків. Далі заощадження при друкарських працях, де треба вимірювати дуже точно. Одностайний формат збільшує також масовість продукції. Заощаджує рівнож на часі й труді урядництва, котре вимірює, вичислює, замовляє друки і т. п. І розуміється — є заощадження з одностайности і кращого порядку. Нормалізація паперів і друків в 60 цукроварях у ЧСР (1917) знизила суму плачену друкарні річно з 1.000.000 кч на 700.000 кч. (завдяки масовому виготовленню однакових друків). Інж. Розенбаум, директор Чес. нормалізаційної спілки (ceska spolecnost normalisacni CSN) оцінює приблизно заощадження тільки з того одного приводу в цілій республиці річно на 1.000.000.000 кч. Дальші заощадження мають місце вже внутрі самих закладів, що нормалізували папери. Нпр. велике промислове підприємство (15.000 робітників і службовців) мало 1.780 родів ріжних друків, з річним запотребуванням на 4.000.000 штук з загальною поверхнею паперу 240.000 м^2 і 68 ріжної величини коверт в тім 22 якостей паперу а 150 конкретних втягів. Всіх форматів було 950. По нормалізації матиме приблизно 1.500 сортів, запотребування 3,5 міліона штук з поверхнею 200.000 м^2 і тільки 6 форматів коверт, в тім 12 типів і 3 якости паперу. Всіх форматів — 10! Почтовий уряд чековий зредуковав кількість форматів з 275 на 8, коверт з 43 на 5. У грошах такі заощадження годі так зразу оцінити. Розуміється, що така нормалізація має тільки тоді сенс, коли основних форматів не ріжуть дальше на довільні частини і форми та коли продуценти точно придержуються розмірів (на мм!).

Значіння нормалізації з природи речі тим більше, чим більше одиниць, підприємств, установ, у чим більшій кількости держав заводять нормалізовані формати. „Нормалізація“ в поодинокім випадку навіть ex definione нормалізацією не є. Досі низка держав приняла і визнала нормалізований формат: Фінляндія, Швеція, Норвегія, Польща, Німеччина, Чехословаччина, Угорщина, Австрія, Швайцарія, Бельгія, Голяндія і СРСР. Але що значить нпр. у Чехословаччині саме тільки „визнання“, коли більшість міністерств (у тім числі і шкільництва!) і урядів нормалізованого формату не вживає, коли не вживає його багато підприємств, коли по крамницях годі дістати в роздріб нормалізований папір. Правдоподібно не інакше з тим і по інших державах, з виразним виїмком хіба Швайцарії, може й Німеччини. Потрібний тут натиск згори.

Формуляри. Про значіння формуляризації була вже мова. Головні дані самого формуляра є слідуючі. Передусім нормалізований формат, з огляду також на машинізоване або хочби й ручне прописове книговодство. Відступи, лінії ітд. мусять бути точнісенько вимірені і раз на все унормовані. Важно також, яким способом виготовлюється формуляри: друком, розмножувянням, наштемпльовуванням. Формуляри мусять дальше відзначатися рухомістю і придатністю до прописів, евент. в комбінаціях, з ріжним текстом, але з однаковими числами а почасти й основними даними. Такі комплєкси можна виготовляти чи підготовити згори, щоби потім вистарчило всунути їх готовими до пропису, ручного чи зокрема машинового (нпр. Endlos - або Schuppen-Formulare, але вони дорожчі). Момент підготованости засобу чи матеріялу праці, що проявляється взагалі в існуванні формулярів, досягає тим ще вищого степеня.

Розріжняльність має для формулярів велике значіння. Свого часу роздавалися голоси проти нормалізації формату цінних паперів, саме з огляду на небезпеку значного зменшення в такім разі розріжняльности. Але користи з нормалізації величезні. В випадку цінних паперів, які вже дальше не беруть участи в праці, як матеріяли до дальших виконів, а тільки залишаютьтя, як маєткові документи, сумніви що до вигід нормалізації з огляду на розріжняльність, ще можливі. В випадку-ж формулярів (друків, растрів ітд.) сумніви виключені. Розріжняльність можна зберегти ріжноманітністю краски. Нпр. у банках касовий формуляр при вплатах білий, при виплатах червоний; листи для картотеки в прописовім книговодстві одного підприємства мають край зелений, оскільки вони під річеві рахунки, червоний — оскільки під вислідні рахунки і т.д. Одначе непрактично було би вживати багатьох красок і відтінків, бо при. штучнім освітленні контрасти виходять за слабо. Замісць фарблення всего паперу можна вживати пофарбовання тільки країв, означування кольоровими штемплями, врешті і такимиж рухомими значками. Цікаві є комбінації, при яких не тільки папери одного роду, нпр формуляри, мають одну краску, але ту саму, і інші засоби, які до них мають тісне відношення. Нпр. так означені є книги, теки, в яких переховується дотичний матеріял, формулярі, що служать до призначень, в обсяг яких входять саме ті книги і под. Розріжняльність зрештою має місце і в таких подробицях, як сплощення штемплів зі сторони зверненої до працюючого щоби не мав сумніву, чи не вдарить „догори ногами"; як записи до одної книги, як що кілька осіб до неї вписує, то тоді ріжної краски атраментом (олівцем); парафи директорів, прокуристів ітд. на паперах.

Знакування або символіка теж може служити для розріжняльности, але більше служить для порядку. Нпр. всі відділи означиться раз на все скороченнями (в німецькім промисловім підприємстві нпр. всі технічні відділи мають першу букву т, всі торговельні, купецькі к; друга буква означає конкретний відділ: отже т д, технічна дирекція, к д купецька дирекція ітд.) Знакування може послугуватися буквами (згл. складами і словами), цифрами, знаками, красками і комбінаціями перечислених способів. Бажано, але трудно це здійснити, щоби між знаком і змістом існував якийсь звязок (річеві означення).

Р. Димінський.

КООПЕРАТИВНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ.

Про те, що є у нас доброго, а про що ми не знаємо, або знати не хочемо.

В Кооп. Респ. ч. 7—8 невідомий мені кооператор захоплюється кооперативним вихованням у Польщі. Головним предметом його захоплення є невеликий журнальчик п. н. „Єдность" (Jedność), квартальник молоді кооп. школи в Козєніцах, статейка про річну школу кооп. в Наленчові, написана ентузіястично її учнем і звістка, що у Варшаві повстає від вересня ц. р. трилітна кооп. школа польського споживчого кооп. Союзу.

Про усі ці і ще про деякі невідомі нашому кооператорові кооп. школи писав я якраз в тому числі Кооп. Республики стр. 254—262, знаю їх програми та читав журнальчик „Єдносць". Мимо цего обстаю при своїй гадці, що найстаршою кооперативною школою на терені б. Австрії, а також у теперішній Польщі є наша Торговельна Школа і то не тільки через обовязкову науку кооперації, але передовсім через дух, яким переняті її учителі. В школі або на курсах кромі постійних сил учительських, з котрих кождий більшу або меншу бере участь в кооперації, працювали або працюють такі кооператори як пок. перший її директор проф. Р. Залозецький, президенти кооп. централь інж. Ю. Павликовський, Др. М. Волошин і О. Луцький, дир. Капуста, ред. Гаврилко, Др. Коберський, інж. Храпливий, Др. Корчинський, інж. Ольховий, дир. Савойка і др.

Думаю, що ці імена дають запоруку плекання кооперативного духа в школі. Яких вихованків дала школа і її курси хай скажуть управи установ, в яких вони працюють, а є їх сотки занятих у всіх видах і ступенях нашої кооперації від низових починаючи, а на львівських централях з РСУК на чолі кінчаючи.

Належить ствердити, що виховання співробітників для наших кооператив є статутовою постановою школи а в пляні навчання кооперація є поставлена як окремий предмет науки. Складається вона з науки історії і теорії кооперації на I і II р. а книго — і діловодства на III р. На курсах викладається історію, теорію і організацію кооперації, та звертається там увагу на потреби кооперації при науці других предметів подібно як і в школі. Наука ведеться головно на основі видань РСУК, та власних викладів доцентів і пляну виробленого А. Гаврилком і Д. Коренцем, який м. і. зацікавив організатора польської кооп. школи у Варшаві.

Кооперація в приміненні до наших потреб і життя є часто темою шкільних виробів учнів; таких статтей як в „Jedności" можна серед них набрати не мало. От хотяйби в мин. шк. році матуральною темою було: „як належить перебудувати господарське життя нашого села" і у всіх без виїмку виробах к о о п е р а ц і ю поставлено як одинокий засіб піднесення нашого села. Поза тим в школі уладжується кооп. свята, пренумерується свої і чужі кооп. видавництва, які молодь часто спільно читає і передискутовує на засіданнях свого кружка, вона теж дає відчити на кооп. теми і сама веде шкільну кооперативу. Є теж між молодю зорганізована научна поміч для слабших учнів, та клясові громади для удержання ладу в клясах і між учнями при помочи товариських упімнень і судів. Правда, учні школи не видають свого журнальчика, та наша школа одинока того роду, має загалом 250 учнів в школі і на курсах, тож відки взяти засобів на таке видавництво, коли у нас не дуже то ГКЧ і КР читають? Позатим чи з такого видання так великий хосен, чи нема небезпеки розмножування молодих, недоспілих графоманів, бо хто з учнів має дійсно дар писання найде місце в ГКЧ.

Вкінци слід признати, що дійсно в школі нема кооперат. пласту, та кождому чей повинно бути відомо, що український пласт розвязаний властями.

Д. Коренець.

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

Зміст резолюцій ухвалених на Заг. Зборах РСУК 30. VI. 1931.

1. Про господарську кризу.

Зібрані на Заг. Зборах РСУК делєгати укр. кооператив всіх видів стверджують, що край наш находиться над берегом руїни в наслідок господарської кризи. Безсердечна політика цін промислових, торговельних і банкових картелів привела до нечуваного розіпяття (ножиць) між цінами виробів промислу і продуктами села, в наслідок чого від ряду літ доробок праці селянства переходить в руки названих кругів, збогачуючи їх коштом зубожілого села. В наслідок того зменшилася купна сила села а далі прийшов застій в промислі а за ним важке безробіття. До того прилучилася економічна політика держави, котра стояла і стоїть по стороні капіталістичних обєднань, а будучи сама монополістом многих ділянок нар. господарства теж держиться політики високих цін.

Збори висловлюють погляд, що кріза завинена хибами капіталістичної системи допоможе кооператорам розкрити очі всього працюючого населення на дійсні причини нинішнього господарського лихоліття. Кооператори повинні використати цей час загального схвилювання для енергічної пропаганди думок про кооперацію; в першій мірі вони мусять подбати про добре ведення самих кооперативних установ, бо це буде найкращою агітацією за кооп. справою, коли кооп. установи успішно перебудуть цю кризу. Правдива кооперація переборе всі форми визиску та наблизить нас до здійснення високої кооперативної мети.

2. Про боротьбу з боргованням.

Заг. Збір РСУК констатує, що найбільшою небезпекою для господарсько-споживчих кооператив стали тепер борги за споживчі товари. Крім того, що продаж товарів на кредит в споживчій кооперації противиться першій рочделівській засаді, кооператори повинні мати на увазі ще слідуюче:

1. Кредит привчає покупця до життя над стан і то не коштом нинішних доходів, а доходів майбутнього часу, які ніколи не є певні;

2. Кредит руйнує самого покупця, бо кредитовані товари є дорощі;

3. Кредит шкодить кооперативі тим, що забирає в неї оборотові фонди, які вона моглаб ужити на готовкові закупна по дешевших цінах;

4. Кредитуючи товар покупцям, кооператива є примушена сама брати товар на борг, при чім поносити кошти опроцентування того кредиту;

5. Боргування приводить до страт на несовісних боржниках, а щоби ці страти покрити, кооператива є примушена ще підвищувати ціни на товарах;

6. Ведення рахунків з боржниками обтяжує рахівництво кооперативи зайвою працею і коштами; процеси з несовісними довжниками руйнують як довжників так і кооперативи а збогачують непотрібно інших.

З тих всіх причин Заг. Збір визнає кредитування споживчих товарів за найбільшого нинішнього ворога кооперації і закликає управи всіх кооператив

а) негайно припинити дальшу продаж товарів на кредит;

б) постягати старі борги.

Найбільшим соромом для кооперації Заг. Збори вважають борги самих членів Управ і Надзірних Рад і від їх стягнення належить зачати боротьбу з боргами.

Резолюції ухвалені Заг. Збором Центросоюза 11 липня ц. р.

I. Зїзд представників кооперат. Союзів стверджує, шо віддовження П. С. К. може бути переведене через відповідне піднесення власного оборотового майна кожного Союзу. Це оборотове майно повинно рівнятися вартости недвижимостей та движимостей і бодай половині вартости товарового запасу.

II. Зїзд кооперативних союзів, здаючи собі справу з шкідливости продажі на кредит, доручає управі Центросоюзу перестерігати при уділюванні кредитів норму 1 : 5, себто висота кредиту, уділеного членові Центросоюзу, не може перевисшати пятикратности уділу, вплаченого до Центросоюзу.

Зноваж кооперативні Союзи повинні в акредитуванні своїх членів придержуватися норми 1:0.5 при товарах з магазину, а при товарах з посередництва — не висше, як 1:5.

Вказані норми уважається тільки переходовими, бо зїзд уважає за конечне перейти до продажі артикулів споживчих виключно за готівку.

III. З огляду на малу купчу силу села переведуть Союзи акцію товарового обміну та скупу сільсько-госп. продуктів, також займуться енергічно їх перерібкою і сортуванням.

VI Щоби прискорити перехід Центросоюзу на торговельну агентуру належить в короткому часі перевести фузію організаційно і матеріяльно слабих Союзів і створити районові, організаційно і торговельно самовистарчальні Союзи. Так само належить поступати із кооперативами I. ступня. Всежтаки належить такі фузії переводити по дакладнім обслідуванні району і в порозумінні з Р. С. У. К. і Центросоюзом.

V. Кооперативні Союзи беруть обовязок перевести пропаганду, щоби всі їхні члени стали членами Центробанку, та щоби кооперативи всіх видів переслали по Загальних Зборах 1 проц. чистого зиску на фонд негайної допомоги кооперативам.

VI. Осуджуючи категорично творення капіталістичних синдикатів і картелів, як чинника, ділаючого на школу консумента і дрібного продуцента, анкета висказується рішуче проти їх повставання, а жадає відповідного трактування сіл.-госп. кооперації, бо тільки вона зможе оборонити село перед господарською руїною.

VII. Говорить про сплату довгів в Ц. С. до 15 жовтня ц. р.

VIII. Заг. Збори стверджують, що так дуже важна і потрібна співпраця всіх видів зах.-української кооперації, особливо в надбудовах чимраз більше поширюється. Завдяки цій співпраці зах.-українська кооперація щасливо перебула грізний час минулої осені. Однак щоби цю співпрацю ще більше поширити, Ц. Союз і його підбудови взивають РСУК, щоби виготовив плян такої співпраці, яка уможливилаб господарне орудування фондами і дала можність поборення дотеп. розборгованости, яка спинює правильний розвиток нашої організації."

НА ВОЛИНІ.

„Громадський Голос" з дня 13. VI. 1931 року пише: В звязку з відомими осінними подіями в Галичині і виборчою „дійсністю" на Волині — помічається певне заломання кооперативної праці. Це заломання є викликане в першу чергу відомими чинниками. Вони намагаються відокремити українське життя на Волині, а кооперативне зокрема — від галицького життя. І тому все те поборюється, що ледви що й натякає на єдність українських галицько-волинських інтересів. Бажаючи запобігти створенню тієї галицько-волинської єдности, висунено регіональну кооперацію, якої завданням є відокремлення волинської укр. кооперації від галицьких центрів.

В останніх часах прийшла заборона кооперативних курсів у Ковлі і Рівному та заборона в богатьох кооперативах загальних річних зборів на Рівенщині. Зате свобідно розбиваються так звані „регіональні" кооперативи, що розбивають українську кооперативну акцію. На прикінці минулого року твориться штучно ніби кооперативна організація „Волинський Союз комунальних та кооперативних організацій кредитових та господарських". В організаційних зборах тієї організації приймає участь, як основатель, директор Українбанку Р. Іщук з Рівного і ще дехто з волинських кооператорів.

Союз цей ріжними обіцянками та принадами надзвичайно подобається луцьким кооператорам. Серед українських волинських банків починається метушня. Обіцянка кредитів, (а гроші всім усміхаються) робить те, що волинські кооператори забувають все на світі. І національну честь і кооперативні засади і кооперативну солідарність.

Без зайвих балачок Надзірна Рада Луцького Українбанку виносить постанову вступити членом до цього Волинського Союзу бо... бо директорові того банку, хтось, десь, обіцяв 30 тисяч кредиту, якщо банк приступить до того нового Союзу. Надзірна Рада другого банку — Волинсько-селянського в Рівному, після довгих розмов і перемов, коли стає очевидним, що Комунальна Каса в Рівному бажаної позички (10 тисяч) не дасть, на знак протесту—висловлюється проти вступу до цього Волинського Союзу. Але директори банку, в яких позичка по усах текла, а до рота не попала, в своїй кооперативній праці стоять цілковито на грунті регіоналізму в кооперації.

Директор банку п. Іщук — урядник соймику, в Хоцині на зборах, 8 лютого каже селянам:

— Є ревізійний Союз у Варшаві, маємо удатися під його опіку. Є ще й Союз у Львові...

Сам на сам каже справникові Янущукові вступити до соймикової гуртівні, а одночасно відхрещується від усякої спільности з тими сеймиковими інституціями.

Подібні явища можна зустрічати і в інших укр. банках на Волині. Дирек-

тори, чи члени Надзірних Рад, звязані матеріяльно зі сильними міра сего — хочуть вислугуватися. І вислугуються...

Та характерним є щось інше. Обмірковуючи приступлення своє до Волинського Союзу н і х т о з луцьких і рівенських кооператорів не призадумується над лжекооперативністю того „Волинського Союзу комунальних та кооперативних організацій". Не думають над тим, чи слід дійсним кооператорам, а не шукачам кредитів, мати щось спільного з такою кооперативною" організацією?!...

Щось подібне намічається і в Володимирі Волинському, де новий регіональний діяч п. Назарук Сергій теж робить кооперативну політику у передпокоях... вичікуючи, як Рівенчане, годинами ласки тих, що можуть дати кредити. Але п. Назарук, яко чоловий опікун володимирської кооперації, видумав нову — так звану регіональну клясовість у кооперації. Геть з кооперації всю інтелігенцію: Замість інтелігенції пропонує себе.

Можна собі уявити, як посунеться вперед кооперація, а особливо „співпраця" п. бувшого посла з регіональними чинниками.

Такі язища в повітових центрах, відбуваються при налагодженні нормальної кооперативної праці. Вони є причиною дійсного заломання кооперативної будови. Оздоровлення відносин в украін. кооперації на Волині є невідкладним питанням часу. Оздоровлення й направа потрібна ще й для усунення того нездорового „егоїзму", себелюбства в кооперації[1], який за більшу платню чи кредити, нехтує кооперативними засадами".

Про факт масового закриття кооператив на Волині гляди „Госп. Кооперативний Часопис" ч. 25 з дня 21. Vi.1931.р. (відділ „Правне Положення"). Там же подано відомости пра замкнення 17 кооператив в одній тільки Дубенщині.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Ситуація на фінансових ринках світа. Найкрашим показчиком господ. ситуації є відсоткові стопи. Отже з цього погляду маємо в даний момент надзвичайно пестрий образ, який свідчить про всю напруженість положення та захитання міжнародньої господ. рівноваги — очевидно в наслідок господ. крізи. Два сусіди: Франція та Німеччина не одночасно два протилежні бігуни що до висоти дисконтової стопи: тоді як у Франції держ. банк платить $1^1/_2$ %, в Німеччині офіц. стопу піднесено до 15%! Це свідчить про те, яка недостача капіталу в Берліні а надмір у Парижі. Інші фінансові осередки: Лондон $4^1/_2$ %, Відень 10 %, Будапешт 10 % Прага 5%, Ню-Йорк 2%,. В Польщі заноситься на нову підвишку дисконта (тепер 8%, а це в звязку з вицофуванням вкладок з банків і щадниць.

Журба за доляр в Польщі. Фахова економічна преса в Польщі останніми часами не вгаває у проєктах, як запобігти явищу, що публичність тезаврує (ховає приватно) доляри, замість їх складати у банках і таким чином збільшити кількість кредитового капіталу в обігу. М і. появився проєкт, щоби держава зорганізувала (через свої банки і ПКО) доставу американських державних цінних паперів, які слід-би продавати публіці за доляри. Чи цей проєкт вдасться та чи тим способом переломиться захитане довіря до банкових установ, невідомо. Недавно виявилося, що дуже поважні фірми держать свої зайві капіталу у закордонних (голяндських) банках і т. д.

Потрясення в Німеччині. — Мораторія Гувера і „кріза довіря". — Хвилеве заспокоєння. 20. червня ц.р. президент Ам. Спол. Держав виступив з пропозицією відложення на рік платности всіх міжнародніх довгів. Сталося це у „дванацятій годині Німеччини", коли їй грозив повний фінансовий крах, коли за рядом менших банків полетів оден з філярів славної банкової трійці „Д" — Да-Нат-Банк, коли заграничні капітали на лоб на шию втікали з Німеччини, коли закрито біржі, а марка втратила курс.

Якийсь час здавалося, що й цей ратівничий плян Америки зійде в нівець в наслідок опору Франції. Ця остання побоювалася прецеденсу; мовляв, попустиш цього року, та захочуть того самого і на другий рік. Франція одержує згідно з пляном Йонга від Німеччини річно 848,8 міл. марок, з чого по сплаті Америці і др. їй остає 388 міл. марок. Отже цеї суми Франція зректися не мала охоти, та врешті уступила, очевидно давши себе переконати, що краще на рік відкласти міліярд, як ризикувати втратою многих міліярдів, а може й усіх.

Все таки довгий опір Франції зіпсу-

вав богато з того вражіння, яке викликала в цілім світі звістка про пропозицію Гувера. Коли в днях по Гуверовім виступі Европа наче легше зітхнула, то в скорий час після того зачав повертати попередній нервовий настрій і недовіря до положення в Німеччині. Руни вкладників на банки і каси скріпилися опять; до того прийшли ще нові відомости про дефіцити державної господарки. Найгірше вдарило по господарці краю власне те внутрішнє недовіря, яке привело до того, що громадянин вважає певнішим держати свій гріш у своїй кишені, як у банку (щадниці). „Коли так піде далі, — пише Konsumgenossenschaftliche Rundschau — то банки не зможуть виконувати свойого завдання постачання кредитів господарству а в слід за тим прийде руїна всіх тих підприємств, що опираються на банковім кредиті".

Ще до пропозиції Гувера (5. червня) видав уряд Брюнінга „ощадностевий декрет", що наробив богато шуму і викликав різкі протести з боку представників працюючого світа. З метою покриття хоч частини державного і самоврядних дефіцитів в сумі 2440 міл. мар. декрет зарядив такі ощадности: зменшення на 7—14% підмог безробітним, підвищення складок і інші погіршення обезпечень 2) погіршення опіки над інвалідами, хорими і убогими 3) редукція платень держ. урядників 4—8%, самоврядних 30% 4) надзвичайний податок на платні і зарібки; подвоєння податку від бензини і бензолю і т. д.

Мораторія Гувера приносить полекшу в ситуації, але її ще не досить для того, щоби Німеччина могла нормально працювати. Тому уряд оглядається за заграничними кредитами, а в краю дав початок великій пропаганді „господ. самовистарчальности Німеччини" і „самопомочі". Це тепер свого рода ударний клич дня в Німеччині, в роді радянської пятилітки. З метою забезпечення загран. кредитів видає президент 8. липня другий надзвич. декрет, цікавий тим, що дає урядові право зобовязати усі великі підприємства, яких оборотові капітали перевишують 5 міл. мар. до поруки за всі ті кредити, які державний банк затягне за границею.—Це рідкий випадок примусової солідарности приватних підприємств і примусової свого рода кооперації з метою узискання кредитів. Без сумніву, є тут елемент націоналізації приватного господарства.

Німецькі репараційні сплати. Німеччина обовязана, так як стоять справи сьогодня, вплачувати річно аліянтським державам (опріч відсотків за Доусеву позичку) 1719,8 міл. марок. Ці суми поділяються ось як:

ВІРИТЕЛЬ	Річна квота	Вірителеві остає нетто (по сплаті своїм вірителям..)	
	міліонів марок		%
Франція	848,8	**388,1**	22,56
В. Британія	362,7	56,3	3,27
Італія	192,2	48,2	2,80
Бельгія	124,8	91,4	5,31
Румунія	12,3	1,7	0,10
Югославія	79,3	69,8	4,06
Греція	6,7	1,5	0,09
Португалія	13,2	6,1	0,35
Японія	13,2	13,2	0,76
Польща	0,5	0,5	0,03
Спол. держ. Амер.	66,1	**1046,1**	60,83
Разом	1719,8	1719,8	100,00

Друга і третя рубрика показують, котра держава кілько дістає фактично з німецьких репарацій (Америка 60,83%).

Відплив девіз з „Банку Польського" в наслідок фінансової крізи в Німеччині. В другій декаді червня з Б. П. відплило девіз на суму 55 міл. зол. (девізи це векслі на заграничну платність; „відпливають" вони тоді, коли банк має вирівнати якісь платности за кордоном, або коли його вкладники вибирають свої вкладки у формі заграничних девіз; і одно і друге є доказом погіршення положення банку. Місяці червень і липень були найважчі з погляду фінансової скрути в Німеччині. З цього приводу „Przegląd Gospodarczy" писав:

Польща у найкраще понятому власному інтересі мусить завше і скрізь підпирати кожне потягнення, якого метою є зменшення політичного і господарського напруження, а тим самим привернення атмосфери супокою і міжнароднього довіря."

Кажуть, що їм біда, а грошей в них є. Сучасна кріза цікава тим, що в ній як рідко коли, видно її виновників. Круги великого промислу, банківництва і торгівлі надаремне плачуть з приводу крізи; всі удари крізи впали тільки на працюючі верстви і „середній стан". Що так є, про те свідчать білянси акційних спілок і виплачені ними дивіденди за 1930 р. Не менше виразно свідчить про те,факт що в банках Франції і Спол. держав нагромадилися такі маси зайвого капіталу, що відсоткова стопа упала до нечувано низької міри.

(Франція 1½%). Коли на днях американський уряд, для покриття своїх бюджетових недоборів розписав державну позичку, то охочих купувати цей папір найшлося 7 раз більше, як було треба. Значить капітали в посідаючої кляси є і то великі, нема їх лише на низу. Посідачі капіталів кидаються жадно на кожний більше-менше певно опроцентований папір, втікаючи хвилево з промислу, де праця і потреба капіталу обмежена, поки не вичерпаються нагромаджені запаси товару.

Дивно виглядає отже, коли на „худі літа" плачуть ті, що беруть платні кілька а то й кількадесять тисяч долярів в місяць, або горнуть дивіденди у подібних квотах. Не їм знати, що це є господарська кріза.

Відгомін кризи в польській кооп. пресі. Досить пізно, але врешті заговорила і польська кооп. преса (поза „Сполем") про кризу, ножиці, знижку промислових цін і т. д. В 15. ч. „Czasopisma Spółdz. Rolniczych" читаємо статтю др. Клапковского (співробітник варш. кооп. Наук. Інституту) п. з. „Ножиці цін на селі". Автор цифрами на основі звідомлень пулавського інституту для досліду економіки дрібно-селянських господарств доказує, що ціни промислових виробів мають велике значіння для селянського бюджету. Господарства від 2—50 гектарів видали в цілій Польщі в 1929 р.:

на потреби рільного варстату
зл. 963.3 міл., це є 22,0%
на потреби родинно-дом. г-ва
зл. 3417,8 міл., це є 78,0%

З тих цифр видко, що головне значіння мають ціни тих промислових товарів, що заспокоюють родинні і домашні потреби (одяг, обув, харч і т. д.).

Про урядову „боротьбу за знижку цін" автор висказується цілком скептично:

„Насовується питання, якими дорогами повинна піти направа існуючого стану річей? Держава старалася піти по лінії найменшого опору, голосячи акцію зниження цін. Очевидно, що та акція, не оперта на економічних підставах, скоро мусіла закінчитися неуспіхом, після чого держава швидко вицофалася з цілої акції, публікуючи в своїх органах про „успішні результати" тої акції."

Під знаком кризи — тісніше обєднання капіталістичних кругів. 15. липня прийшло до злуки в одну організацію існуючих досі в Польщі двох конкуруючих центральних союзів промисловців: „Центрального Союзу Пол. Промислу і Торговлі" (т. зв. Левіятана), що працював головно на терені Конгресівки і „Начальної Організації Пол. Промислу", що працює в Познанщині і Краківськім районі.

Рівнож прийшло до обєднання поміщиків, що спеціяльно плянтують ячмінь.

Нові картелі. Їх реєстр неустанно зростає. 11 го травня підписано загально польську конвенцію т. зв. папи, або просмоленої тектури. До картелю приступило 21 фабрик в б. конгресівці, 14 познансько-поморських фабрик. Галицькі фабриканти тепер поспішно організуються і невдовзі приступлять до обєднання.

В тому самому приблизно часі створено синдикат рибних консервів, котрий обіймає всі краєві фабрики крім гданських, з якими синдикат увійде незабаром в пертрактації для приступлення і їх до синдикату.

На передодні організації синдикату стоять фабрики бляшаних виробів.

Поширюється на кілька фабрик лодзький картель пряжи.

Нафтовий синдикат має бути продовжений на слідуюче десятиліття так що чутки про розбиття, які кружляли в пресі, оказалися безпідставними.

Питанням найближих тижнів є справа організації синдикату для вивозу дерева, на заснування котрого весь час дуже натискає уряд, держава, власник найбільшого експльоатаційного підприємства „Lasy państwowe".

Проти заснування цього синдикату (картелю) повстали були безоглядно деревні промисловці Східної Галичини в резолюції з дня 18. V. 1931. Одначе пізніше їх львівський деревний синдикат всеж таки делєгував своїх представників до організаційної комісії по утворенню загально краєвого картелю, який матиме одне тільки призначення регулювати вивіз дарева за кордон.

На деревній конференції в Державному Експортовому інституті дня 20 мая б. р. представники поодиноких синдикатів виставили богато застережень проти утворення нового деревного картелю. Представники уряду та Держ. Експорт. Інституту вияснили, що справи, які зустрічають найбільший спротив, як регулювання цін і мита, контроля якости товару і т. п. — це тільки завдання і цілі дальшої будучности. Після цього вияснення зібрані заявилися за започаткованням органі-

заційних праць в напрямі утворення картелю(

Союз експортерів масла, повстав в Торуні дня 25. V. б. р.

У Вильні 20. V. б. р. відбувся зїзд експортерів яєць з терену північно східних земель Польщі. Ціллю зїзду була організація Синдикату експортерів яєць.

Основано також в Білостоці синдикат продуцентів терпентини уформі кооперативи, до котрого приступило 53 фірми, репрезентуючих 134 печей і 25 теторій. На зібранні продуцентів піднесено вже ціну сирової терпентини на 8% — до 0·71 зл. за 1 кг.

Таким отже швидким темпом поступає картелізація промислу і торгівлі в Польщі.

Картель експортерів збіжа заснувався 14 липня, з осідком в Познані. Заснування картелю прийшло по вигасненню відомої польсько-німецької умови що до спільного експортування жита. В склад картелю увійшли три групи: приватні торгівці, держава („паньствове заклади збожове" Люблин) і рільничі круги, головно познанські поміщики. Першим ділом синдикату була інтервенція перед урядом в справі задержання на далі в силі державних експортових премій на збіжа (яких безуспішність вже відома) та кредитів під реєстровий застав збіжа.

РАДЯНСЬКИЙ СОЮЗ.

Марні висліди колєктивізації. Совітська преса принесла вже цифри про вислід господарки колгоспів за 1930 р. Спершу подавали, що видайність з гектара на колгоспах має бути 10—15% більша, як в індивідуальних господарствах. Пізніше однак показалося, що це не так, що видайність в колгоспах остала та сама, що в індивід. господарствах (8½ q з гектара; в радгоспах (державних фільварках) має бути 10, 3q). Передбачені пятиліткою цифри збору осягнено тільки що до збіжжа; бавовни зібрано лише 80% пляну, цукр. бураків 91%, льну 86%, соняшника 63%. Нечуваний удар (як зрештою відомо) нанесла колєктивізація тваринному господарству, коли під загрозою примусового „розкуркулювання" селянство вирізало великі кількости поголівя. Стан худоби зменшився на 20%, свиний на 30%, овець 25%. В наслідок того зменшилася продукція мяса аж на 34%. (Robotn. Przeg.. Gosp. № 7). — Прихильний назагал большевикам „New-Jork-Times", в кореспонденції Дуранті доносить, що в колгоспах наступила знеохота до праці; в наслідок того скрізь заводиться акордова система оплати праці; на день 20. травня вже 64,4% колгоспів завели в себе акорд.

Після тих цифер слід запитати: для чого тільки зусиль, турбування людей, пощо ті висилки селян на північ і в Сибір (Дуранті подає їх число на 2 міліони душ), коли врешті решт мається те саме що й було в продукції збіж (коли не гірше — це ще покажеться), а кольосальний упадок в усіх інших ділянках сільського господарства? І то при великих пільгах для колгоспів як в податках, так в машинах, в кредитах та при нечуваній нагінці проти індивідуальних господарств! Мабуть недовгий час, коли Сталін виголосить нову промову проти колєктивізації; її передзвісником може бути недавно проголошене обмеження дальшої „колєктивізації" (до 75% площі). СРСР безумовно йде до аграрної кризи.

Невдача з „безперервним 5-ти денним тижнем" в Рад. Союзі. Одною з новостей, введених у звязку з пятиліткою, був „безперервний тиждень". Він полягав на тім, що робітництво заведення (фабрики, бюра) ділилося на 5 груп (тиждень 5 днів), з яких кожна святкує в іншім дни тижня, а чотири щодня працюють. В той спосіб праця не уставала ні на один день (за виїмком державних свят, як річниця революції, 1 травня і т. д.), Отже з промови Сталіна 23 червня ц. р. довідуємося, шо ця новість не оправдується і очевидно буде зліквідована. Головна причина в тім, що при цій системі машина одержує кожного дня іншого робітника; в наслідок того губиться відповідальність як за догляд машини, так теж за якість виробленої праці. Самі робітники дуже невдоволені тим, що їх відсувається від відповідальности, роблячи з них мертвий механізм. Сталін у своїй промові називає це: „знеособленням", відособленням праці. Очевидно за знеосіблення праці і всі лихі з того наслідки Сталін обвинувачує не себе і партію, що наказала заводити „5-денку" і безперервку, лише—„товаришів господарників" себто директорів. Що загроза від „безперервки" мусить буту поважна, це виходить зі слів самого Сталіна:

„Знеособлення є таким бичем промисловости, який ствоює загрозу для всіх наших виробничих та організаційних досягнень пятирічки".

Сталін „радить“ вертати назад до 6-тиденного (згл. семиденного) тижня, покинувши безперервку „перейти тимчасово на шестиденну перервку“. Такою стилістичною фразою прикривається компромітацію з „далекосяглою реформою“, що мала мало не перевернути світ горі дном — ще тому рік. — Очевидно, „господарники“ тепер один на перед другого почнуть назад заводити старі порядки, хоч ще перед коротким часом кожний боявся сказати проти пятиденки одно критичне слово. Наш журнал свого часу поставився критично до цілої реформи та за те м. і. діждався вуличної критики з боку ріжних прінціпових величателів всего, що приходить з СРСР. Що вони тепер скажуть? Очевидно — мовчатимуть, а К. Р. все таки лаятимуть, бо так їм наказано.

ВСЯЧИНА.

Кари за збірки ощадностей і їх знесення. Староство в Городку яг. наложило к а р и (по 10 зол., або по 2 дні арешту) на збирачів дрібних ощадностей в селі Тучанах. (Яким уже способом не стараються шкодити самопомочі селянства деякі загорільші з адміністрації!) Одначе на внесений відклик відбулася 24 червня ц, р, розправа в окр. суді у Львові; окружний суд з н і с к а р у. Це нехай візьмуть до відома всі наші суспільні діячі на місцях.

З ким воюють „Кооперативні Вісті.“ Як ми вже згадували, від кількох місяців виходить у Львові двохтижневик большевицького напрямку п. н. „Кооперативні Вісті“, Це письмо переповнене лайливими нападами на кооперативні установи, які в його очах являються „фашистівськими“ чи „соціялфашистівськими лавочками“, Хоч часопис цей розсилається безплатно по всіх кооперативах, то користи з нього кооперація матиме обмаль, бо нічого розумного негоден навчити той, кому не кооперація в голові, а сама большевицька агітація. „Кооп, Вісті“ на стільки вірно виконують свою ролю — руйнування укр. кооперації, що навіть тоді, як часом заговорять про польські порядки (про людське око треба і про це часом згадати) — то таки врешті решт скінчиться на „українських кооперативних фашистах“. Типовим зразком такого „умозапаморочення“ є статейка п. з. „ Неможуть спати, бо „викривалася “ кооперативна ідея“. Хоч стаття написана з приводу поліцейського виступу „Слова Польського“ проти укр. кооперації — то хто цю статтю прочитає, у того залишається в памяти тільки лайка проти ... „фашистівських вожак укр. кооперації“.. Навіть проєкти цілковитого знищення української кооперації не в силі закрити перед оком редактора „Кооп. Вістей“ . . . „справжніх ворогів укр. кооперації“ — українських кооператорів зі Львова!

Що значить добра школа і бистре око!

Дальші ревеляції про зиски промисловців. Якби не ця кріза, то ширше громадянство ніколи й не дізналосяб, як господарять лицарі промислу‘ і картелів та чому їх товар „мусить‘ бути дорогий. Але струну перетягнено; через розтратницьку господарку великих підприємств прийшли „ножиці“, застій у збуті; колиж до того прилучився застій в кредиті, в наслідок підірваного довіря — заговорили і про внутрішні справи картелів та взагалі промислу. Були на цю тему вже промови ендеків і соціялістів у соймі, з поданням цифр фантастичних платень, тантьєм, дивіденд і інших форм роздачі зисків між промислову еліту директорів, членів надз. рад, акціонерів і т. д.

Очевидно, прийшло й до того, що не-одно підприємство не витримало ударів кризи і попало в конкурс. І ось виходять на яву дальші факти, що досі були закриті найгустішою темрявою „урядової тайни“.

Ось крах одного з найбільших в Польщі (і в Европі) текстильних підприємств: „Widzewska Manufaktura“ в Лодзі (вона відновила тепер свою діяльність в наслідок підмоги з боку держави). Виходить на яву, що в р. 1928 чиста пенсія начального директора і головного акціонера тої фірми М а к с а К о н а в и н о с и л а р і ч н о 1,600.000 зол. (м і с я ч н о 133.000 зол.) а пенсії кількох його фаміліянтів річно 1,200.000; разом побирала родина К о н і в 233.000 місячно.

Це один гігант польського промислу. Але не кращі відносини були й у славнім„Пе-Пе-Ге“ (Polski Przemysł Gumowy) відомій фабриці кальошів в Грудзьондзу (з філіями в інших місцях). Коли й ця фірма заявила свою невиплатність, показалося, що крім інших махінацій, як податкові обманства і спекуляції за границею, фірма залягала державі податку на 1 міліон зол. Але головний її власник і акціонер Самуіл Гальперін побирав постійної місячної платні 2000 долярів; до того ще 2000 зол. на „репрезентацію; разом кругло 20.000 зол.

місячно. Очевидно, це куди менше, як Макс Кон, але досить, щоби руйнувати як саме підприємство так його персонал і здорожувати ціни виробу. Два його помічники в дирекції побирали по 9.000 зол. місячно. Разом три директори коштували фірму 38.000 зол. місячно.

Польське суспільство на стільки схвильоване від таких вістей, що нарешті сам премєр Пристор вважав потрібним щось сказати у цій справі. Він у своїй промові в початку липня заявив, що очікує, що „sfery gospodarcze“ дадуть також примір ощадного видаткування гроша, бо нема сумніву, що „w naszej aparaturze gospodarczej istnieje przerost wysoko płatnych stanowisk, wysokich tantjem i nadmiar rożnego rodzaju synekur“... („Słowo Polskie“ чч. 182, 189 і 196.)

Батьківська добротлива порада премєра ледви чи найде хоч слабенький відгомін в серцях панів Конів і їх колєг. Їх вже просили подібним способом перед роком, щоби знизили ціни фабрикатів, та який був того результат — всім нам відомо.

Кілько має передплатників „Кооп. Республика“? „Кооп. Вісті“ турбуються видатком РСУК на наш журнал (мабуть по думці „пролєтарської“ засади „долой грамотность!“) Притім подають число передплатників К.Р. на 500, опираючись на даних б ю д ж е т у РСУК на на 1931/32 р. (як відомо, бюджет мусить бути завжди дешо песимістичний). Спішимо заспокоїти редакцію К.В., що так не є; колиб він завдав собі труду поглянути в рахунок приходів РСУК за минулий рік, то побачив-би, що з передплати вплинуло тоді 10.032 зол. це є 630 повних передплат; очевидно є, як скрізь, деякі залягаючі абоненти; разом має К. Р. 980 передплатників, до того певну кількість комісових відборців. — Мабуть признасть навіть редакція К.В., що таке число передплатників н а у к о в о г о і фахового часопису є у Львові досі небувала річ.

Духовий побратим Кооп. Вістей — часопис „Сель-Роб“ знова турбується платнею редактора К. Р., яка, мовляв, в 1932 р. має бути підвищена. Аж таких способів вживається, щоби ширити демагогію. Хто читає кооперативну пресу, той знає, що службовики РСУК зреклися добровільно значної частини своїх поборів, в наслідок чого їх платні (разом з ними і редактора К. Р.) вже цього року з м е н ш е н і! — Але що це значить для людини, якій треба каламутити воду за всяку ціну?

Про навчання кооперації в „Торговельній Школі Т-ва Просвіта“ у Львові. Директор названої школи п. Денис Коренець просить нас справити неточність, що закралася в статті п. з. Культ. освітня діяльність зах. укр. кооперації за 10 літ (Кооп. Респ. ч. 7-8), а саме в місци де мова про Торговельну Школу. У названій школі навчання кооперації ведеться обовязково від її основання, це є від 1911/12 р. а не від 1927/28р.; також в р. 1929/30 викладалася історія і теорія кооперації, не лише діло — і книговодство.

НОВІ КНИЖКИ І ВИДАННЯ.

Українська Загальна Енцикльопедія. Гол. Ред. Др. Іван Раковський. Т. І. букви А — Ж. — Львів — Станиславів — Коломия, „Рідна Школа“, 1931. Вел. 8⁰ ст. 660. (Ц. опр. в п. ск. зл. 85.) Перші анонси про те, шо появлятиметься зошитами Перша Українська Енцикльопедія у богатьох викликали скепсіс, затаєний сумнів, чи вдасться ініціяторам їх намір здійснити; не лиш розпочати, а потім перервати, але й довести діло до кінця. Не основувалися вони на недовіррі до людей, котрі, маючи всі дані і кваліфікації до того, підіймалися цим разом так великого і важкого діла, і на чолі котрих станула особа може найбільш до того покликана, що здобула собі в укр. громадянстві загальну пошану авторитет — здобула їх вченістю, працьовитістю, скромністю і без реклями, такої услужної і дешевої у нас. Все це давало заруку, одначе недостаточну для того, щоб вірити анонсам, котрі не раз вже заводили. Підстави для скептичного до них відношення лежали в цілком обєктивних умовинах. Підприємство видавалося занадто відважним і ризиковним в добі нечуваної матеріяльної руїни при загально поширеній знеохочености зубожілого до краю громадянства, зосібна збайдужілого до книги і знання, аж надто великою любовю до котрих en masse воно ніколи й не відзначалося. Найкращий доказ цього маємо саме в тому, що перша Енцикльопедія українського народу, котрий пишається стародавною культурою,—не припадково мабуть названа „Книгою Знання“ — появилася щойно тепер, коли всі народи старої культури такі книги вже давно мають. Наш нарід, особливо його, формально називана інтеліґенцією, вища верства (за незначними, винятками) ніколи ма-

буть не відчував гостро справдішньої потреби серіозного знання.

Треба подивляти отже факт, що саме серед таких обставин появляється книга, котрої так давно вже відчувалася потреба. Булиж бо більше сприятливі часи в розумінні обєктивних умов—часи спокою і певности за завтрішній день, але енциклопедія тоді не появилася.

Потрясення, яке ми пережили на не одно відкрило нам очі. Відкрило нам світ, широкі обрії його культури, нашу відсталість від них і наші слабости. Приходилося (часами на спіх) заповнювати прогалини і впосліху доганяти інші народи. Енциклопедія є одним з таких поважних кроків в цьому напрямі. Її культурне значіння є велике і ріжностороннє і не інакшим буде також її освітній вплив на широкий загал нашого народу, від розуміння і матеріяльної та моральної підтримки котрого залежатиме в рівній мірі енергія і витривалість не богів, а людей, заангажованих біля праці в Енциклопедії.

В кожному разі скептики дістали добру науку, як то непохитність і завзятість вкрупі з витривалістю — так рідкі в нашій нації прикмети духа — усуваючи з дороги богато труднощів і перешкод, доконують велике діло. По кількох не дійшовших до здійснення намірах і бажаннях перша українська енциклопедія, перестави бути мрією ще одно покоління, з области ідей перейшла таки в світ дійсности і стала реальним фактом.

Перша Екциклопедія — натурально — мусіла бути загальною і українською, хочби тому, що вона є перша та тому, що такої вимагає те культурне середовище, для котрого вона призначена. Вона не є для спеціялістів. Маючи відповідати передовсім потребам і запитам пересічного інтелігента нашого загалу, вона мусить стати й о г о настольною книгою. І тому також — по друге — вона належить до найбільш поширеного в світі типу малих екциклопедій.

Звідси випливала конечність поєднання вимог науковости з приступністю Енцильопедії для широких кругів нашого громадянства — джерело численних труднощів. Вона мала бути науково-популярною книгою. Звідци виходили м. ін. туднощі, звязані з визначенням обсягу її змісту (вибору гасел) з одного боку і деякі недомагання технічно-редакційної натури. Перші відносяться до обєму знання, до питання, в якій мірі мають бути заступлені в Енциклопедії ріжні його ділянки. Крім українознавства, яке мусіло зайняти репрезентаційне місце у відповідному комплєксі наук і як найповніше вичерпати цю їх розвітлину — мали бути в Енциклопедії гідно заступлені також всі інші науки. І ось тут треба було великої обєктивности і безсторонности та, при знаній у учених фахівців нехіті особливо до віддалених від них галузей знання, може навіть самозаперечення, шоб зберегти міру і рівновагу в змісті такої книги, як Енциклопедія. В звязку з цим повстає питання критеріїв для оцінки важливости тієї чи іншої науки з огляду на нашу Енциклопедію. В цьому відношенні на зміст Енциклопедії могли впливати ріжноманітні становища і погляди її впорядчиків —редакторів — більше або менше слушні і угрунтовані. Одначе марною річчю є уловити такий обєктивний критерій в нашій Енциклопедії. Редактори мабуть пішли надто за зразками чужих взорів та керувалися особистими інтересами до науки і уподобаннями, улягаючи ще видимо тим чи іншим впливам зі сторони. Можна наприклад ріжно захищати погляд, зрештою слушний, що в нас вічувається найбільше потреба відомостей з области позитивних наук (а в першу чергу природничих, враз з похідними їх розгалуженями*), яких перевага в Енцикл. навіть при поверхному ознайомленні з нею кидається у вічі. Не були упосліджені також т. зв. історично-фільольогічні науки, наша нац. спеціяльність. Інші науки показалися менше щасливими і більше відсуненими на задній плян, а деякі (прим. фільософічні) просто губляться в масі цілого матеріялу.

Не зовсім корисно представляються під цим, кількосним оглядом і суспільно-економічні науки, зведені в Енциклопедії до мінімум. Економічні науки в найширшому розумінні (радше зі сумежними ділянками) нараховують тільки 259 термінів. З того на теоретичні науки — політичну економію (народнє господарство) з наукою про фінанси — припадає 88 термінів. Решта відноситься до економіч. політики, економіч. географії, історії нар. господарства і економічних, доктрин, економічної освіти, преси і т. д. та ряд виразів, що увійшли до нашої науки з загальної мовної лєксики. Число термінів поважно зменшилосяб, як би ми відкинули похідні вирази, котрі ми при підрахованню приймали за самостійні терміни (напр. економія, економіст, економічний і т. д.). *В. Л.*

(Кінець буде).

*) Підраховано, що самі технічні знання репрезентовані в Енциклопедії около 900 термінами. („Технічні вісти“ за б. р.).

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня „Час“ кооп. з від. уд. Львів, вул Вірменська 16.

Нові книжки.

Winkelmann, Sieghard. Konsumvereine und Einzelhandel, unter besonderer Berücksichtigung der Unkosten- und Aufschlagsfragen. Inaugural-Dissertation. Franfurt a. M., 1931.

Wald, Otto. Die Bedeutung des Genossenschaftswesens für die Landwirtschaft unter besonderen Berücksichtigung der Verhältnisse in Hessen. Inaugural-Dissertation. Frankfurt a. M., 1931.

Neutwig, Paul. Banken und Landwirtschaft. Inaugaral-Dissertation. Frankfurt a. W., 1931.

Доманицький, В. Чому треба чергувати рослини на полях і як саме? Львів, „Сільський Господар", 1931.

Haubold, Karol. Spółdzielcze organizacje młodzieży. Warszawa, „Zew", 1931.

Як добре і здорово варити. Коломия, „Жіноча Доля", 1931.

Соловецька каторга. (Документи). Ред. Л. Чикаленко. Варшава, 1931.

Kwartalnik Statystyczny. T. VIII. zesz. 2. Warszawa, Główny Urząd statystyczny, 1931. (Стаття: M. Zaremba: Rejestracja zwierząt gospodarskich w 1930 r. і J. Gątkiewicz: Spółdzielnie mleczarskie w Polsce).

ЗАПРОШУЄМО ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1931 РІК

Єдиний на західно-українських землях
науковий суспільно-економічний і кооперативний часопис

„КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА"

що вже четвертий рік виходить під редакцією

доц. д-ра К. Коберського.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові, Центральне Обєднання західно-української кооперації. Передплата коштує в Польщі річно зол. 16·—, піврічно зол. 8·—, чвертьрічно зол. 4·—, Поод. число виносить зол. 1.50. Для Америки $1^1/_2$ доляра. Для Европи і інших країн рівновартість $2^1/_2$ доляра. Набувати у всіх укр. книгарнях. Передплату надсилати на адресу:

Р. С. У. К., Львів, Словацького ч. 14, III. п.

1. жовтня 1931.

починається другий річник

Заочних кооп. курсів РСУК.

Цим разом будуть вестися 3 типи курсів:

1) Курс для книговодців:

а) господ.-споживчих кооператив

б) кредитових кооператив

2) Курс для крамарів і справників.

3) Курс для членів Надзірних Рад:

а) господ.-споживчих кооператив

б) кредитових кооператив.

ОПЛАТИ ЗА КУРСИ: 1) по 34 зол. 2) по 36 зол., 3а) 16 зол., 3б) 12 зол.

Зголошення надсилати негайно до РСУК.

Блищі пояснення в „Господ. Кооп. Часописові".

Ціннік оголошень в місячнику „Кооперативна Республика". (Розмір часопису 2 шпальти) Ціла сторінка 100 зол., пів сторінки 55 зол., чверть сторінки 30 зол., вісімка 15 зол. Оголошення товстим друком, на окладинці і в ред. частині платиться 50% дороще. **Адмін.**

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА

ЛЬВІВ · ЖОВТЕНЬ 1931

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гу

ЗМІСТ:

На окраю днів . . . . . , 345

Народнє господарство:

І. П. Теперішня кріза і кредитування села 348
А. Животко. У.С.Р.Р. в 1931 р. . 353

Теорія кооперації

Г. Фошер. Кооперація і дарвінізм . 358

Проблєми кооп. організ. і практики.

Г. Няньчур. Що маємо на черзі? 362

Кооп. освіта і виховання.

М. Росткович. Наука кооперації в школах Р. Ш, ... 366

З історії укр. сусп.-економічної думки.

О. Мицюк. Піонір укр. економ. науки С. Подолінський . . 368

Суспільна агрономія

Е. Храпливий Хлібороб. шкільництво в Ч. С. Р. 372

З життя кооперації. 377
Господарська хроніка . . . 378
Нові книжки і видання . . . 382
З преси 383

INHALT:

Randbemerkungen 345

Krise und Kreditgewährung an die Kleinbauern (I. P.) 348

Ukr. Sovjetrepublik im 1931 Jahre (A. Żyvotko) 353

Genossenschaftswesen u. Darvinismus (H. Faucherre) . . . 358

Genossenschaftliche Eierverwertung (H. Nantschur) . . . 362

Einfürung des obligat. Unterrichtes über das Genossenschaftswesen in ukr. Priva schulen in Polen (M. Rostkowycz) . 366

Pionier der uk. coz. ökon. Wissenschaft S. Podolinskyj (1850—1891) A. (Mutiuk) 368

Landwirtsch. Schulswesen in C. S. R. (E. Chraplivyj) . . . 372

Wirtschaftsnachrichten — Genossenschaftliches Leben — Presseübersicht.

SOMMAIRE:

Les notices actuelles 345

La crise actuelle et la question de crédit pour des petites économies rurales. (I. P.) . . 348

R U. S. S. 1931. (A. Żyvotko) . 353

La coopération et le darvinisme (H. Faucherre) 358

La vente coopératif des oeufs (H. Nantchore) 362

Sur la question de l' introduction de l' enseignement coopérative obligatoire a touts écoles ukr. de „R. Ch." en Pologne. (M. Rostkovytch) . . 366

S. Podolinskyi — pionier de la scienes économique ukraïnienne. (O. Mytziuk) . . . 368

Les écoles agricoles dans C. S. R. (F. Chraplyvyi) 372

Chronique coopérative et économique 377, 378

Parmi des livres et revues 382, 383

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

економ.-суспільний місячник. рік видання IV

№ 10

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw — Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw — Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw — Polen.

НА ОКРАЮ ДНІВ.

„ПІД УДАРИ ІСТОРИЧНОГО ГОДИННИКА".

Ще не прогули відгуки фінансової катастрофи в Німеччині, що заповнила нам літні місяці і яку вдалося втихомирити на якийсь час, а вже світ потрясають алярмуючі вісти про крах англійського фунта, заломання довіря до Банку Англії і масову втечу капіталів з Лондону. Усе, що діється під ці дні у Лондоні, газети характеризують додатком „історичне": 21. вересня (день ухвали про здержання Банком Англії виплат фунта у золоті), це історичний день, історичну промову виголосив цього дня міністр скарбу Сноуден і т. п. І справді, навіть противники англійської всевлади не думали, що аж так глибоко повязані з собою господарства ріжних держав Европи, в даному разі Англії й Німеччини та що бюджетові труднощі британської держави відібються аж так болюче на довірю до її валюти. Від липня з Банку Англії вибрано 200 міліонів фунтів льокат і кредитів, а особливо в останніх днях перед 21. вересня вибирання вкладів носило панічний характер. Не даром то находимо в „історичній" промові Сноудена гіркі докори на адресу владчиків англійського банку і осторогу, що мовляв, наша біда може стати й вашою...
Найблищі тижні й місяці напевно потвердять правдивість цього пророцтва.

„TRZESZCZĄ WIĄZADŁA".

„Trzeszczą wiązadła mocnych imperjów, padają w gruzy odwieczne kanony pojęć i nauki; ma się pod koniec dzisiejszemu światu pojęć, myśli, granitowych filarów przekonań i ustalonych od wieków prawd. Dokonuje się to w nas, przez nas, w naszej świadomości, a jednak spada to

na nas, jakby z zewnątrz nagle niespodzianie... Świat zachodni doznał wielkiego wstrząsu nie tylko natury ekonomicznej, ale i moralnej społecznego życia międzynarodowego"... („Kurjer Poranny").

НЕ ТРІЩИТЬ І МОРАЛЬНО НЕ РОЗКЛАДАЄТЬСЯ.

Хто? — Кооперація, там де вона ведена після своїх добрих, життям випробованих засад. Послухаймо, яка музика в таких цифрах:

	1929. р.	1930. р.
Членів	6,168,994	6,402,966
уділових капіталів	фт. 106,564,889	фт. 112,957,896
чужих капіталів	„ 13,363,089	„ 14,481,470
Обороту (торгів)	„ 216,967,099	„ 217,318,001
Робітників в склепах	124,884	125,831
Робітників у виробництві	50,782	56,767
Кооператив	1,234	1,210

Це — цифри з органу Кооп. Союзу Великої Британії й Ірляндії „Co-operative Review" № 29, а говорять вони про стан англійської кооперації за останній рік. Тільки остання позиція вказує зменшення, але це є наслідок свідомого лучення кооператив у більші господ. одиниці (акція ця ведеться систематично від ряду літ).

Не „тріщить" теж і не чути про такі погані речі в кооперативному (споживчому) світі Німеччини. Член правління центрального союзу цієї галузі кооперації, п. В. Клєпціг пише під датою 15. серпня:

„Довіряючи власній силі і можности, мимо того ми не можемо бути необережними і не смімо дати себе заскочити несподіванками господ. життя. ..."Все таки в тяжкі останні часи показалося знову, що господарка споживчих кооператив є здорова і тим корисно відріжняється від приватних анальогічних підприємств. Щадничі відділи спож. кооператив зуміли задовольнити навіть той натиск вибирачів ощадностей, що ми його переживали в останніх бурхливих тижнях. Це було можливе тільки тому, що кооперативи держать свої вкладкові капітали в можливо найплиннішому стані а решту у формі, що дається легко уняти. Також тісна співпраця кооператив з їхньою централею — мала своє значіння..." (Konsumgenoss. Rundschau).

МІЖНАРОДНІЙ ТОВАРООБМІН КОРЧИТЬСЯ ДАЛІ.

Кріза не вгаває. Недавно опублікувано зібрані дані про зовнішну торгівлю 48 держав по кінець березня 1931. Вони такі:

Ввіз і вивіз 48 держав в міліярдах пол. зол.

						Спадок за рік %%	
						вартости	кількости
I.	чвертьрік	1929	136,7	I. чвертьрік	1930	120,6	**11,9**	5,4
II.	„	1929	131,4	II. „	1930	110,4	**15,9**	6,3
III.	„	1929	132,3	III. „	1930	101,5	**23,2**	12,9
IV.	„	1929	137,1	IV. „	1930	101,	**26,0**	13,3
I.	„	1930	**120,6**	I. „	1931	**84,5**	**29,9**	15,6

Передостанній (підчеркнений) стовпець вказує, як швидко змагається темпо крізи. Її жертвою паде передовсім торгівля через кордони держав.

А „вершителі судеб народів" і не думають про звалення митних кордонів, навпаки готують їх скріплення.

„ICH BIN NICHT SO DUMM"...

Ich bin doch nicht so dumm
Zu kaufen im K o n s u m
— — — — — — — —
Beim Bruder will ich kaufen gehn
und im „Beobachter" muss er stehn
Nur ein gesunder M i t t e l s t a n d
bringt Heil dem armen Vaterland...

Родовід цієї пісоньки такий: „національно-соціялістичне" (гітлєрівське) видавництво в Німеччині розписало конкурс на агітаційну пісоньку звернену проти великих торгових домів, жидівства і... споживчих кооператив, як головних ворогів німецької нації; пісня мала заохочувати до підпирання „Mittelstand"-у, себто німецького родом купецтва. А зміст щойно приведеного одного з конкурсових еляборатів такий:

„Я не такий дурний", щоб купувати у кооперативі... До брата піду купувати і то такого, що анонсується у „Beobachter-і" і (газета, що розписала конкурс). Лише здоровий середній стан принесе спасення нещасній батьківщині..."

Яких то нарешті підозрілих діл не зачнуть добрі люде прикривати іменем батьківщини! Для якої вузької мети не почнуть надуживати патріотичного почування мас!

„Старий світ" не думає здаватися без бою.

БЕЗ ЗАГОЛОВКА.

„В буржуазних країнах кооперація, хоче чи не хоче, мусить виконувати певну господарську функцію, визначену рямцями капіталістичної системи(!) Могутня капіталістична організація виробництва ніяк не уважає кооперації як небезпечного конкурента. Навпаки, в заг. розумінню є в о н а навіть до д е я к о ї м і р и в и г і д н а д л я к а п і т а л і з м у, бо зменшуючи адміністративні видатки, відпроваджує зайвий, заощаджений торговельний капітал у капіталістичну промисловість. А дальше через те, що кооп-ія зменшує число дрібних торговельних посередників вона прискорює загальний товарообмін, забезпечує капіталістам термінове і совісне вирівнання торговельних зобовязань, одним словом" і т. д...

Шановні читачі „Кооп. Респ-ки", прочитавши цю ескападу, певно в голову заходитимуть, звідки то ми випорпали таку наукову перлину?... А деж-би, як не у „Кооперативних Вістях" (ч. 9. з 15. липня ц. р.) Ми переписали повищі цінні економічні обсервації автора (який певно й не чув про існування кооперативних гуртівень з власним фабричним виробництвом, про війни картелів з кооперацією і т. д.) — не змінюючи ні одної букви і дозволили собі тільки підкреслити веселіші місця...

Це називається „пропаганда справжньої, пролєтарської кооперативної ідеї"...

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Теперішня криза і кредитування села.

Знаходимося в третім році економічної кризи, яку переживаємо разом з цілим світом. Коли брати під увагу світову кризу і її причини та наслідки, то вона проявляється по ріжних країнах неоднаково, бо і неоднакова їх структура. Інакше виглядає криза в чисто промислових країнах, інакше в мішаних, а інакше в рільничих, до яких і нас можна причислити.

І якщо ми знайшлися в прикрім положенню, навіть дуже прикрім а все шукаємо звалити вину на обставини, на тягарі, які поносимо, чи на загально-світову кризу — то повинні ми також мати відвагу признатися, що в нашій біді ми самі завинили щонайменше на половину. На половину лекше прийшлосяби нам переживати нинішню господарську скруту, оскільки ми булиби добре зорганізовані в кооперації і вміли її належно використати.

Треба однак сказати, що в тім напрямі ми майже нічого не зробили. Споживчу кооперацію ми замінили в крамарство. Мабуть не треба доказувати, що слово господарсько-споживча кооператива є цілком злишнє в фірмі і що ми його не зрозуміли, але кинулися виключно до сповнювання функції кепської достави споживчих артикулів і повели її так, що сьогодня стоїмо перед великими труднощами. По перше ми викривили рочдельську засаду: „без боргів", а вкінці оперлися на самих боргах, тай ще далі йдемо тим втертим вигідним шляхом, аргументуючи свою нездарність потребою ратування навіть того, що ніяк не вдасться вратувати. Значить, на організаційну ділянку в нас дуже мало зверталося уваги — за виїмком нечисленних районів, які зрозуміли суть кооперації. Не сповнили також свого завдання, хоч і невеликі числом, але живучі кредитові кооперативи, бо й вони не були належним дорадником нашого населення. Мається тут на думці безплянове і безмірне обдовження нашого села, про що сьогодня докладніше поговоримо.

Маємо на увазі працю кредитівки без огляду, чи її тереном є село, чи місто, менший чи більший район — отже працю в напрямі підсилення кредитом населення, кредитом на корисну ціль, якийби не руйнував, а будував. Замало узнати корисну на перший погляд ціль позички; її треба в кожнім поодинокім випадку докладно перевірити. Треба розслідити маєтковий стан позичаючого, чи його господарка зможе витримати бажаний ним кредит, чи не має він довгів по інших кооп. касах і так зв. приватних, які платить відсотки, чи з самої господарки зможе сплатити довг, чи може має ще інші доходи і які: певні, сталі чи менш певні. Наше населення вже так обдовжене, що в цьому відношенні доходить до передвоєнного стану, якщо не гірше. При тім найважніше, що замало до сьогодня зверталося уваги на шкідливість обдовження: майже ніхто не відраджував масам населення не затягати довгів куди попало, а і тепер в тім напрямі в нас нічого не робиться. Наслідки того занедбання є вже фатальні, а будуть ще гірші, як злегковажимо цю справу.

Нехай пару примірів зілюструє стан, в якім маси знаходилися на початку 1931 року:

Молодий господар, з одного села косівського повіту, що має на себе $1^1/_2$ морга землі, а на жінку є 2 морги. В трьох послідних роках купує він $^5/_4$ морга землі за 115 ам. дол. і $^1/_4$ за 150 дол. — отже числім, що тепер має 5 моргів. Довги того самого господаря виносять:

адвокатові за контракт	8 дол.	
„ допозичив	57 „	
жид в Косові	50 „	за 6 міс. платить 10 дол. %
в Заболотові за хліб	14 „	ще передтогідний!
довг на жінку в Нар. Касі в Косові	7 „	
„ „ себе „ „ „	48 „	
в Покутськім Союзі в Коломиї довг	94 „	
Комунальна Каса в Косові	80 „	
інженєр за мапки	7 „	
залеглий податок	7 „	
Разом	372 „	довгу!

Поділім довг на 5 моргів землі, то вийде майже по 75 долярів довгу на один морг. Самі банкові відсотки від 75 дол. виносять 4·90 дол. А самі знаємо скільки тепер приносить чистого прибутку один морг землі — заледво вистане на оплату відсотків. А деж сплата капіталу?

Міщанин Коломиї, який має $3^1/_2$ морга землі і хату (не є реміснником, звичайний господар) винен Касі Ощадности 1400 зл., Залічковій — 1240 зл., Самопомочі 1450 і нашому банові 350 зл. — разом 4440 зл. або коло 500 дол. довгу, що робить 142 дол. на один морг.

Ще один примір, також з району косівського, (а може бути із кожного, — першого з краю села — бо се не виїмки, а образ загалу). Господар має аж 20 моргів землі. На ту господарку має 260 дол. довгу, що дає на один морг 12·50 дол. Навмисно вибрано тут так званого богача, щоби виказати обдовження на 1 морг, хотяй правдоподібно це не буде вірним, бо вже нині маємо деякі дані, що і в тім випадку обдовження одного морга землі дійде до 22 долярів!

Ми мали можність перевіряти обдовження правдивих сільських богачів, які мають від 40 до 60 моргів землі, та і тут стверджене, що їх обдовження виносить около 40 долярів на один морг. Впрочім кожна навіть найменша сільська кредитівка може собі вичислити обдовження наших господарств, як що збере хотяйби в приближенню довги і їх суму поділить на скількість землі. В більших касах це дуже легко зробити, бо при поданню о позичку можна це відразу вичислити, навіть колиби не узгляднювати, що петент має напевно ще богато інших довгів — і по касах і приватно.

Вправді европейська комісія, яка студіює господарське положення Европи говорить, що в нас на гектар землі припадає 10 дол. обдовження (а в Румунії 14, в Югославії 59 дол.), але чи не є та сума виведена на основі чисто табулярного обдовження, бо, на нашу думку, ту цифру требаби щонайменьше потроїти? Річю кредитівок на місцях є перевірити ту справу.

Що наше населення має безліч довгів по ріжних касах рівночасно, то це ми два рази перевірювали. По засіданню виписано тих, яким ухвалено позички і дано до сконтролювання лише одній Кому-

нальній Касі в Коломиї. 45% кандидатів, нами признаних, мало вже довги в комун. касі! Аджеж тут є ще „Каса Ощадности", „Покуцє", „Банк Людови", місцева чи сусідня райфайзенка та інші каси в сусідніх містах. Значить загал нашого населення дуже обдовжений і то в ріжних касах, в ріжних місцевостях, крім того має богато так званих приватних довгів. — Коли кошти позичок, в залежности від кас, виносять від 12-16 до 18% річних, то приватні відсотки з правила зачинаються від 36—60% річних і в ріжних комбінаціях доходять навіть до 300%. (Примір з Вербіжа: 100 зл. зачету на шутер, а 300 мусить відробити).

Політика кредитування не лише в Польші, але серед нас самих хаотична і безплянова. Доказом для цього служать наведені приміри: в першому з них господар має в нашім банку довгу 94 дол., а крім того в Косові в Народній Касі 48 на господаря і тамже 7 дол. довгу на господиню, тай сама комунальна каса в Косові виказує 80 дол. його довгу. В другому примірі — місцевий міщанин з довгами в чотирох касах міста Коломиї. І хоч ті каси від себе недалеко — може часами лише через дорогу — то дотепер ділив їх хінський мур і кожна з них після своїх поглядів розділяє кредит, яким добиває населення. Що так є між польськими кредитовими інституціями і українськими, це не дивниця, бо все що українське — в їх розумінню — це щось таке, з чим не варта числитися. Але що між нами самими нема пляну і порозуміння в розділі кредиту, то це вже чисто наша вина. Відношення тамтих таке, щоби лише забезпечити стягаємість позички; наше — має і мусить бути цілком інше. Впрочім, не можемо вимагати від чужих, щоби журило їх те, що нас журить. Також приватний лихвар думає лише добре заробити, зглядно жирує на масах, хочаб вони мали пропасти! За те нашим обовязком є зревідувати наше становиско і змінити його на правильне, та на корисне для нашого народнього господарства.

Знаємо отже, як наше населення обдовжене. Ще здалосяби пояснити, що від покінчення війни, зн. за 10 літ, вигляд табулярного обдовження також дуже змінився. Чимраз більше виходить на яв табулярних довгів. Їх ділимо на забезпеки кас в формі кавційних записів і то починаючи від 250 злотих в гору, та другі позиції з титулу екзекуції. Маємо в руках докази табулярного обдовження, які можуть кожного думаючого про будуче наповнити страхом. А іменно такі позиції: парцеля вгч 235 463 громади Матіївці довги: 15 зл., 30 зл., 194 зл. Жиди 385; ліцитація за 33.84 зл. Вгч 80 громади Жукотин: 250 зл. Польський Банк Рольний. Вгч 489 складається з пів морга землі і двох домів в Коломиї, виказує 300 зл. Банк Рольни, 134 доляри Жид, 450 зл. Жид і 2.400 Банк Зємі покуцкєй!

З кожним днем подібні позиції множаться, а коли розберемо, що прецінь значно більше є довгів неінтабульованих, то зрозуміємо, як велике є обдовження нашого населення.

До боротьби з тим лихом мусимо всі стати спільним фронтом. Перед має вести, хоч нечисленна і слаба, кредитова кооперація. Не є одною з найважніших і перших завдань кредитової кооперації служити взагалі масам грішми, бо це булаби велика помилка. Таку помилку робить наша споживча кооперація, яка уважає першим завданням торгувати, а не організувати, не виховувати маси в солідарности

і зрозумінню своєї сили. Зате кредитівки повинні бути тими очима, які пильно і уважно стежать за господаркою членів, доброю радою служать їм в кожній хвилі, остерігають перед нерентовними інтересами, звертають увагу на загальне економічне положення, а допервa потім служать членам готівкою на розумну і корисну ціль. *)

Ще кілька день тому каже нам один господар з Гвоздеччини, який купив у своєї сусідки грунту за 80 дол. таке: дав він за грунт 40 дол., 5 дол. взяв посередник Янкель Абрамах, крім того допозичив у него 40 дол. на 2%, які має тепер віддати і длятого старається про позичку в касі. — „Чому ви на селі купуєте грунт в сусідки при помочи посередника і даром викидаєте гроші?“ — „Бо брат брату встидається признати, що продає, а так перед жидом не встидно“ — дістали ми відповідь. Як мало нами зроблено, нехай свідчить отсей дрібний факт, а ми чванимося, що торгуємо милом чи грішми!

Як сказано, це тяжка річ провіряти корисність позички. Але само обчислення пересічі довгу на один морг господарства і самі відсотки від довгу дають можливість побачити, чи уділяти позичку чи її відрадити. Часто трапляється господар богатший тай немав много довгу. Здавалосяби, що позичка для него буде корисною; але як перевірити докладніше, оказується зовсім щось іншого. Бо, мимо того, що господар навіть сильно працює, кінцевий вислід рахунку дасть недобір, може незначний, а все таки через кілька літ він спричинює те, що продається кусник землі на покриття довгів.

Коли вернемо до ролі кредитівки на місцях, то вона має бути співпрацюючим чинником в загальній машині розділу кредиту населенню; розуміємо це так, що вона мусить мати вплив не лише в себе, чи то в своїх інституціях, але також на кредит в чужих. — Чи може в той спосіб, щоби аж набиватися там на дорадника, як це буває між нами самими? — Певно, що ні! Тай це не відповідалоби нашій гідности, ані ніхто таких накинених собі услуг не хотівби приняти. Але власне коли ми говоримо про організацію мас в наших кооперативах — то ось та сила, яка може заставити диктувати навіть чужим те, що ми хочемо! Нашою силою в тім випадку буде освідомлювання загалу, що таке кредит, як ним користуватися, остерігання і стримування населення перед обдовженням, приучування загалу дорозуміння ідеї масової ощадности, як також значіння ощадности в нашій господарці — а це дійсно велика сила, яка може задивувати і нас самих і чужих.

До сьогодня так не було. Вексель знаний нашим масам так добре, що аж диво. Підписує його пріючи малограмотний селянин, підписує часто молодий, неповнолітній парубок, підписує без надуми інтелігент; підписують векслі в касах при позичках, при продажі-купні грунтів по селах, ба навіть на ярмарках, продаючи чи купуючи худобу, — бо хтось хибно навчив темну масу, що вексель — то гроші! Недавно приходить в пополудневих годинах до нас якийсь студент і хоче продати вексель на 500 зл., який йому підписав його стрий чи

*) Підкреслення Редакції „К. Р.“

хтось другий. Чи не був це обманець, годі було ствердити, але то є приклад, як нині розуміють вексель і в як великім він обороті. А тим часом мало хто думає, що підпис таки тягне за собою зобовязання дуже прикре, яке треба буде совісно чи несовісно, але рішучо полагодити. Хороба підписування векслевих зобовязань кинулася і на нашу молоду кооперативну організацію та її добиває. Провідні люди наших установ з легким серцем, без надуми, без обчислення купують векслеві блянкети, їх підписують і пускають в обіг. Надходить час викупу, час прикрий і знов радять собі, так само даючи нові векслі, — але приходить хвиля, яка викриває ту необчислиму господарку. В нас звичайно уходить це, на жаль, безкарно. Такі особи навіть дістають посади деінде, часто згори застережені, бо за ними іде хибна і фалшива фама, що то „добрі гешефтсмани"! Тих кілька слів — мимоходом, бо може їх прийдеться нам колись згадати серед інших обставин.

Мусимо стати до борби з тим викривленим поняттям сили і значіння векселя. Головно нашим селянам мусимо відраджувати векслеві підписи на право і ліво. При тім всім мусимо сказати, що серед нинішних відносин фактично немає векслевого права, воно лише на папері, всі ціхи векслевого права лише формальні, а за тим і відповідно до того мусимо глядіти на векслеві блянкети, з якими, на жаль, кредитові кооперативи мають стільки до діла.

Вексель в купецькім світі хоч є ще в обороті, але стратив на значінню. Вексель самих купців майже не представляє жадної вартости, бо сьогодня купецтво, як то кажуть, лежить на лопатках; обороти зменшилися, зобовязання тиснуть так, що фірма одна за другою банкротує. Правда, зачинається банкротство купецьких фірм від тих найбільших, власне тих, які жили і вели інтерес кредитом-векслями, за ними ідуть менші, а відтак сіра маса купецтва. Всі банки, навіть чисто купецькі, бояться приймати векслеві зобовязання купців, бо бачать, що купецтво їх не може виконати і це спричинює ще більший застій і крах в купецькім світі; купецтво стратило довіря і кредит.

Коли банки побачили, що купецтву не можна давати кредиту, то почали уділяти кредит навіть до певної міри з поручення самого уряду рільничому станові. Скоро переконалися, що кредит для рільництва є цілком інший. Раз, що рільник мусить мати більший протяг часу до обороту готівкою, чим купець, друге, він не розуміє тої надзвичайної точности, яку застосовується в великих банках, а далі прийшла кріза. Мусіли наступити прольонгати позичок і розуміється невдоволення з обох сторін. На тім покінчилися проби, на велику радість і вдоволення купецького світу, чого навіть вони не скривають у своїй пресі.

Витворилася ситуація дуже наприємна і непевна, словом задушлива. Непевність відчуває нині кожний, але ніхто не знає, на яку ступити, ані що буде дальше. Живемо з дня на день. Від кількох місяців банки майже не уділяють кредиту, лише деякі і то дуже обмежено. Обмеження кредитів триває дальше. Може це навіть добре для загалу, бо колиб знова почали всі уділяти кредит, то маса поплилаби по гроші і ще більше загналася б в довги. Речинці кредиту також змінено, бо уділяють його навіть не на три місяці, а на 75 день. Прольонгати сегодня є тільки на один місяць.

Така ситуація на грошевім ринку. Ми з тим всім мусимо числитися і бути дуже обережними в уділюванню кредиту, та стежити за

ходом дальших подій, щоби нас не заскочили неприємні несподіванки. На всякий випадок мусимо так провадити кредитові кооперативи, щоби ані на хвильку не захитати до них довіря загалу, яке з таким накладом праці ми здобули і дальше здобуваємо.

Квітень 1931. *І, П.*

У. С. Р. Р. в 1931 році.

Зібрані тут вісти про стан У. С. Р. Р. подані на основі тамошньої преси, очевидно на її відповідальність.*)

І.

Промисловість і робітництво.

Під господарством будемо розуміти промисловість і сільське господарство. Спинимося насамперед на огляді промисловости.

Перше чим приступити до цього огляду звернемо увагу на питання: яке місце займає Україна в цілому СССР з огляду на промислову продукцію? Відповідь на це питання можемо знайти в совітських матеріялах, що вказують відсоткову участь України в цілому СРСР. Ця участь виявляється в таких числах:

І, З цілого видобуття СРСР — Україна дає (на 1929 рік):

Залізної руди . . . . 75·3%.
Манганової руди . . . 71·6%.
Каменовугля з Донбасу 77·5%.
Коксу . . . . . 95·6%.
Чавуну (сирого зал.) . 75·1%.
Заліза сталевого . . . 59%.[1])

ІІ. В 1931 році: [2])

Продукція	Загальна кількість для СРСР. в тонах	Припадає на Україну в тонах	%% участи УСРР
Чавуну	8.000.000	4.800.000	60%
Сталі	8.000.000	4.000.000	45·5%
Вальцювання	6.700.000	3.500.000	52·2%

Така участь України, безперечно, впливає на цілу політику СРСР супроти України, що виявилося свого часу в цілій низці конфліктів поміж Москвою і Харковом вже й в останніх часах. Вонаж постійно тримає Москву в настороженості супроти УСРР. Зрештою вона диктує Москві, при переведенні пятирічки і інш. госп. плянів, найголовнішу увагу звертати саме на Україну, від чого залежить їх виконання. Тому

---

*) Стаття написана була перед відворотом Сталіна і перед крахом пятилітки і богато дає до зрозуміння цих найсвіжіших подій в СРСР. РЕД.

[1]) За „Промишл, СССР — 1927/8 р." т. І., ІІ. 1930. [2]) „Пролетарська Правда„ 1931. 28. VI. ч. 145.

огляд промислового господарства УСРР на сьогодні в поважній мірі дає характеристику становища цієї галузі і в цілому СРСР.

Переходячи до цього огляду та підводячи підсумки щодо ходу тт характеру виконування пятирічного пляну в промисловости, звернемо в першу чергу увагу на моменти збільшення продукції, що маємо їх на підставі совітських джерел.

Рік 1931 розпочато під гаслом здійснення завдання „518 - І. 040", цебто створення протягом 1931 року 518 нових фабр. заводських підприємств і 1.040 МТС (машинотракторних стацій).

Із загальної кількости 518. на Україну припадає завдання створити протягом цього року — 180 нових фабрик, заводів і ін.[3]) З цієї кількости у першому півріччі було створено на Україні 38 підприємств вартости 216.670.000 карб. З них треба згадати: 4 хемічні заводи, Харківський машино-ремонтний, 3 заводи сіль-госп. машинобудівничих (Гомель, Запоріжжа — комбайновий, Одеса — тракторних плугів.[4]) Так само треба зазначити закінчення Харківського Тракторбуду (1. липня). Помимо вказаного будівництва треба згадати працю, що провадиться в напрямі: 1) будови Турбогенераторного заводу (Харків), 2) будови Криворізького металюргійного заводу, 3) будови Луганського паротягобудівельного заводу, 4) 93-х шахт і ін., 5) Маріюпольського трубного заводу, 6) закінчення трох районових електростацій та кількох великих коксових устав і т. д.

Не менш варте уваги питання вложення капіталу в промисловість, що характеризує собою тенденції в розвитку промислового будівництва і виявляється в таких цифрах:

I. рік пятилітки в промисловість УСРР вкладено 544.7 міл. руб.
II. „ „ „ „ „ 885. „ „ [5])
III. „ „ сума збільшується до 1.465. міл. руб.

Звертаючи увагу на розвиток промислової продукції треба зазначити зріст її кількісних показчиків в І. півріччі 1931, в порівнанні з попереднім 1930. роком, що можна бачити з підсумків Раднаркому і Економнаради УСРР за І. півріччя. Ці підсумки кажуть, що гуртова продукція республиканської промисловости в І. півріччі 1931 р. в порівнанні з І. півріччам 1930 року збільшилася на 18%.[6])

З окрема харківська промисловість, що вважається центральною, збільшила в І. півріччі заг. продукцію на 25·6%.[7])

Київська промисловість за І. квартал 1931 року дала на 40,1% продукції більш, аніж останній квартал 1930 року (проте не додала на 16 міл. карб. з загальної проєктованої суми на 693 міл. карб.[8])

Помітне збільшування продукції в тих галузях, що займаються експльоатацією природніх богацтв України. Так напр., бачимо збільшення в металюргійній промисловости. Витоплення чавуну (сирого заліза) в 1931 р. супроти 1930 збільшено було на 160% (в 1930 р. витоплення чавуну становило — 3.400.000 т.).

---

[3]) „Прол. Пр." 1931. 3. III. ч. 50.
[4]) Роб, газ. „Пролєтар" 1931. 6. VIII. ч. 152.
[5]) „Прол. Правда" 1931. 28. VI. ч, 145.
[6]) Роб. Газета „Пролєтар" 1931. 26.VIII. ч. 143.
[7]) Роб. Газета „Пролетар" 1931. 16.VII. ч. 135. З промови Терехова на Харк. Партконференції.
[8]) „Прол. Правда" 1931. 24.V. ч. 116.

Відзначається збільшення % механізованого видобуття вугля з 39% в 1930 році до 58% програми в І. півріччі 1931 року. Помітне невелике збільшення % загального виконання програми видобуття вугля. Тоді як в кінці 1930 року видобуття дало 58,8% пляну видобуття, то в І. півріччі 1931 р. воно становить 63,8%.[9]) В році 1929/39 добуто вугля— 36,2 міл. тон, а в І. півріччі 1931—видобуто 19.013.754 тон (з загально проєктованих річних 56 міл.).

Зрештою неможна обійти справи видобуття торфу, що відповідно впливає на промислову працю. Видобуття торфу збільшується, не зважаючи на ті прориви, що стають в наслідок браку машин. За 1929 рік видобуття торфу виносило 311.000 тон, в 1930 року — збільшення майже у двічі і в році 1931 проєктується видобуття до 1.600.000 тон.[10]- Ці цифри підтверджують висновки, зроблені К. Коберським в статті „Пятирічка на В. Україні" про експльоатаційний переважно характер пятирічки на терені УСРР.

Але відзначаючи момент все таки зросту продукції не можна не звернути уваги на ті висновки, що їх дають авторітетні радянські чинники та джерела. Так підкреслюючи збільшення гуртової продукції республ. промисловости в І. півріччі 1931 р., совітська преса зазначує: „проте в основному господарського пляну за І. півріччя наша промисловість як республіканська, так союзна не виконала"...[11])

Підтвердження цього чуємо з уст Чубаря на ІІ. парт. конференції Київщини, де він, оцінюючи минуле півріччя, заявив: „Що ми маємо за минуле півріччя тут у себе на Україні? — Ми маємо прориви у виконанню наших виробничих плянів, ми маємо заборгованість перед країною майже на всіх ланках нашої роботи". — А Раднарком і Економрада на обєднаному засіданню, роблячи підсумки за І. півріччя, конкретизували ці твердження висновком щодо кількосних показчиків такими словами: „В цілому республиканська промисловість виробничу програму І. півріччя виконала на 80%".

Постараємося проаналізувати внутрішній стан промислової про продукції як з боку кількосного, так і якісного та тих причин і умов, що спричинилися до згаданих висновків, висловлених головою уряду УСРР в його піврічних підсумках.

По перше: на скільо виконується 5-річний плян кількосно?

Отже в першому півріччі 1931 року мусимо ствердити наявність постійних проривів пляну, що відсотково виявляються в таких цифрах:

Виконано завдання:

Січень	1931	на 83,3%
Лютий	1931	на 78,2%
Перший квартал в цілому		на 84,6%

Тоді як третя декада березня мала виконання програми на 39,5%, перша декада квітня дає зменшення до 32,5%.

В окремих галузях: Металюргійна промисловість. За перший квартал 1931 року з цілої програми для УСРР в мет. промисловости виконано щойно 62% пляну. Звертаючи увагу на цей про-

[9]) „Пр. Правда" 1931. 4.VI. ч. 125.
[10]) „Прол. Правда" 1931. 2.VII. ч. 148.
[11]) Роб. газ. „Пролетар" 1931. 28.VII. ч. 144.

рив, преса підкреслює: „не тільки тупцювання на місці, але падіння кривої виконання пляну". Не ліпші наслідки приніс і другий квартал. Характеризуючи роботу української металюргії за перших пять місяців 1931, згадана вже резолюція плєнуму ЦК.КП(б)У зазначує, що наслідки роботи „Сталі" за січень—травень з усією очевидністю свідчать про те, що основних постанов ЦК.КП(б)У ще досі не виконано", хоч на протязі тих пяти місяців у виконанні програми і настало поліпшення, що виявилося в яких 5—10%.

На II. конференції в Дніпропетровську у звітній доповіді Зайцева читаємо, що за п я т ь місяців 1931 року об€днання „Сталь" недодало супроти минулого року 11%.

На заводах Петровського і Леніна частка продукції в тонах за 5 місяців 1931 року проти пяти місяців 1930 року менша на 10%.

На заводі Лібкнехта за цейже час у тонажі частка менша на 16% („Зоря" 1931. 6. VII. ч. 155.).

Підводячи підсумки, преса підкреслює продовження кількосних проривів. Не зважаючи на всі заходи, ліквідація проривів проходить досить млаво. Направа в одному місці зустрічається з новими і новими проривами в других місцях. Не багато допомагають і так звані бригади ударників, що їх спеціяльно творено.[12]) Яскравим прикладом цього можуть бути показчики проривів в таких заводах як „Більшовик", „Ленкузня" (Київ), „Металь" (Полтава), завод ім. Петровського і Лєніна (Дніпропетровське). Недовиконання сягає до 41%, а подекуди й більш. Так напр., завод „Метал" у місяці червні (25 днів) спромігся виконати лише 18·7% завдання.[13]) „Ленкузня" протягом другої декади (червень), як подає преса, „і далі невпинно котиться в провалля проривів".[14]) Завод ім. Петровського і Лєніна на початок червня великий прорив попереднього місяця (квітня) поглибив, виконавши місячне (травень) завдання щойно на 66%, не додаючи таким чином 16%.[15])

Д о н б а с. Мусимо сконстатувати, що протягом цілого півріччя 1931 вугільна промисловість Донбасу не змогла вийти з проривів минулого року. Конкретно: при напруженню всіх засобів, ліквідація проривів минулого року, що дає 41·2% недовиконання пляну, протягом першого півріччя 1931 р. змогла дати поліпшення ледве на 5·7%, залишаючи і на далі недовиконання на 35·5%.[16])

За пляном 1931 р. Донбас має дати 56 міл. тон вугля. За 6 місяців Донбас недодав 11 міл. тон. Собівартість була на 3 карб. 14 коп. за тону вища від визначеної програмою. Якість вугля погіршала. (З підсумків VII. плєнуму ВУРПС. Роб. Газ. Пролєтар" 1931. 18. VII. ч. 137).

Л і с о в а п р о м и с л о в і с т ь. Відомости, що їх подає преса, кажуть, що в першому кварталі 1931 р. лісова промисловість змогла виконати свою програму лише в такій степені:

---

[12]) Групи створені зі спеціяльним завданням збільшення темпу праці під гаслом переведення пляну пятилітки за 4 роки.

[13]) „Більшовик Полтавщини" 1931. 25. VI. ч. 144.

[14]) „Пролєтарська Правда" 1931. 24. VI. 141.

[15]) „Зоря" 1931. 3. VI. ч, 127.

[16]) Кінець 1931 р. виконано завдання на 58%.
I. квартал 1931 р. „ „ „ 51·5%.
II. квартал „ „ „ „ 64·5%.

1. З будівельної деревини — на 61% [17])
2. Дров 42%

залишаючи цей прорив, хіба з незначним відсотком ліквідації, на кінець другого кварталу.

Легка промисловість пересічно не додає 30—36%. Зрештою, вартий уваги підсумок промислового будівництва зимових місяців. Підсумок цей каже, що ціле будівництво УСРР відповідно до пляну на зимові місяці виповнено лише на 54%, а промислове зокрема на 48%.[18])

Таке, в коротких словах, становище кількосного виконання програми в промисловости. Не меньш цікавими мусять бути якісні показчики.

Голова уряду УСРР Чубар, спиняючися на Зїзді Рад в своїому докладі на огляді промисловости і торкаючись якісних показчиків, заявив: „..найдошкульніше місце в нас якісні показчики. У якости продукції і зниженні собівартости продукту ми відстаємо... Боротися за виконання плянів нам перешкоджає погана якість продукції". Підтвердження цих слів бачимо в подиноких підприємствах, де відсоток браку (нездалого продукту) часом досягає до 30—40%. Зокрема на заводі „Більшовик" (Київ) відсоток браку сягає до 15,0%, в „Ленінкузні"—8,2%.,[19]) Коксохемічний завод у Дніпропетровську дає попельність коксу на 15—16% та 2,5% сірки (замісць дозволених — 1,5%), що впливає на підвищення відсотку браку в чавуні на другому вже заводі (ім. Петровського—Дніпропетровське)[20]). На Бердянському заводі імени І. травня, як подає совітська преса, „гори бракованої продукції тягнуть криву виконання пром. фін. пляну до низу— і підкреслює, що — основний цех заводу ливарний щодня дає 30—40% браку, виконуючи завдання тільки на 30%[21]).

У звітній доповіді на парт. конференції в Дніпропетровську Зайцев підкреслив, що у мартенівському чавуні із змістом сірки більше за 0,08% дозволяється за нормою 5% браку (некондиційні чавуни) до всього витоплення. Роки 1929 — 1930 мали 18% браку до всього топлення мартенівського чавуну, в окремому кварталі — 2,5%. У першому кварталі 1931 року — 24,6% браку, у квітні — 29,3%, у травні — 33,6% браку" („Зоря" 1931. 6. VII. ч. 156.)

Низький якісний показчик має і Донбас, про що каже в своїй доповіді на всесоюзному зїзді робітників вугільної промисловости Смірнов, підкреслюючи, що „попільність і засмічення вугілля дуже великі".[22]).

Таким чином в огляді що до наслідків здійснювання завдань пляну мусимо підходити не лише з боку кількосного, як це часто робиться, але і якісного, що безперечно впливає на характер загальної оцінки. Висновки зроблені на підставі лише кількосних показчиків, часом досить роздутих з суто політичних мотивів, будуть не тільки не точні для обєктивного судження, але й дуже хибні.

Підсумовуючи становище промисловостиУСРР в першому півріччю 1931 року вирахуванням як кількосного, такі якісного стану продукції,

---

[17]) „Пролєтарська Правда" 1931. 31. III. ч. 72.
[18]) „Пролетарська Правда" 1931. ч. 69.
[19]) „Пролетарська Правда" 1931. ч. ч. 130, 140, 145.
[20]) „Зоря" 1931. 10. V. ч. 107.
[21]) „Молодий Більшовик" 1931. 4. VI. ч. 60.
[22]) „Пролєтарська Правда" 1931. 29. V. ч. 120.

мусимо визнати, що пройшло воно під знаком не тільки продовження, але по части і погиблення тих проривів, що їх залишив в спадщину ще минулий рік.

Боротьба з проривами з боку влади і компартії провадиться надзвичайно інтенсивно, з великою енергією. В цій боротьбі вживається ріжних засобів, ріжних метод, починаючи від мобілізації і так званого „самозакріплення“ робітництва до широкої сугестії і ще ширшого використування людських інстинктів (соц-змагання, ордени, грошові нагороди, червоні дошки, пресові публікації, публікації фотографій, ріжного роду пільги і т. д.) Здається трудно знайти якийсь засіб, щоб його не використано. Вплив на інстинкти доходить часом до безоглядного плекання як честилюбства, так і біольогічних моментів і то не тільки серед дорослого населення, але і чи не головним чином серед молоді. Але не зважаючи на все це, загрозливий стан залишається, а коли частинно і ліквідується, то ця ліквідація проходить доволі мляво і не дає, як ми вже це бачили, виразних показчиків чи то в кількості чи то в якості. (Д. б.) *А. Животко.*

ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ.

Кооперація і дарвінізм.*)

Небезпечно вказувати людині, на скільки вона подібна до звірини, коли притім не показати її вищости; рівнож небезпечно ставити їй перед очима її велич, замовчуючи її низькість; але ще небезпечніше держати її в несвідомости що до одного і другого, зате дуже добре є показати людині і одне і друге. *Паскаль.*

* * *

Звірина звіриною, а людина людиною; однак все таки нині є більше звірячого в людині, як людського в звіряті.

* * *

Теорія соціяльного спільництва стоїть у різкім противенстві до фільософії матеріялізму і до природничої теорії еволюції Карла Дарвіна (1809—1882). Його теорія спирається на основній тезі, що життя це безперервна боротьба за існування. Уже англійський натур-фільософ Гоббес (1588 — 1679) укував фразу про „боротьбу всіх з усіма“; вона, ця боротьба, мала бути двигуном розвитку людського роду! Ця боротьба, мовляв, добра і потрібна, бо через неї відбувається добір сильніших одиниць. Все, що слабе гине під ударами сильного. При житті остає найсильніше і найкраще. Воно дає потомство і так ушляхотнюються роди, відбувається поступ до кращого.

Ціла низка дарвіністів-авторів, от як Гекслі, Валляс, Тілль і др. займаються проблємами, що стоять у звязку з повищою теорією добору (селєкції). На їх думку, всяка опіка над слабими є зайва, навіть шкідлива, бо мусить вести до дегенерації раси. „Милосердям задержуємо при житті те, що засуджене на вимертя“. Ті вчені визна-

*) З передмови до книжки· Bilder aus dem genoneusshaftlichen Tier-u. Pflanzenleben. Basel 1925.

ють помилкою погляд, що культура взагалі, а в нашому столітті особливо, творить щораз то нові і нові установи і порядки, що йдуть в розріз з законами природнього добору; той добір опирається на безсердечність в боротьбі за існування і через таку боротьбу поправляється, мовляв людська раса. Не мириться з теорією добору Дарвіна християнська мораль з її наказом милости для слабих і нуждарів, з її милосердям для злочинця; таксамо суперечать тій теорії новочасні і щораз частіші установи соціяльного опікування, котрі утримують при житті хорих і калік на те, щоби вони могли ще приводити потомків і бути джерелом нової нужди і дальшого погіршування раси. Таку саму небезпеку вбачають дарвіністи в розвитку лікарського знання та гігієни, поскільки вони задержують при житті слабосилі, меншевартні одиниці; так само теж осуджують гуманні (чоловіколюбні) зусилля соціяльного законодавства, опіку над хорими, інвалідами і старцями. Це все, на їх думку, спинює розвиток людства. На їх думку, тугість нашої раси є можлива тільки при безпощадній боротьбі за існування.*)

До тих вчених, природників приєднується фільософ Ніцше, котрий теж вимагає безоглядного розвитку сильних одиниць, що має забезпечити розвиток культури. Слабий має найти змисл життя в тім, щоби добровільно жертвувати себе на те, щоби уможливити розцвіт сильних, великих одиниць. Традиційна „совість", це ніщо іншого, як бунт старого і слабого; слабині вдається силою свойого великого числа зробити свою потребу допомоги найвищим моральним законом життя. Суггестією великого числа слабі встигли опанувати навіть совість сильних, роблячи з них своїх сестер-жалібниць. Треба привернути назад сильній людині волю до безоглядної сили і влади — так, як хижі птиці з чистою совістю поїдають ніжні ягнятка" — говорячи словами самого Ніцше.*)

Дарвінова теорія про „боротьбу родів", це наука в більшости егоїстично-матеріялістична, теорія лише фізичної сили, брутальности. Вона нехтує ніжність, духовість в житті природи. Виринають питання: чи фізична сила сама по собі або в парі з матеріялізмом і егоїзмом це поступ? Чи життя у свойому розвитку може обходитися без душі, без серця і духа?

Щоби на всі ті питання (а всі вони мають перворядну вагу для зрозуміння кооперації) мати ясну відповідь, треба поглянути в саме життя природи.

Князь Крапоткін, анархіст з благородними поривами, притім глибоковдумчивий географ і дослідник природи, з успіхом виступив у своїх добре угрунтованих наукових працях проти пересадних висновників дарвінізму. Завдяки довголітнім студіям і широким подорожуванням для досліду природи Крапоткін у великій мірі набув здібність наукового думання. Головну основу для його епохального твору: „Взаїмна поміч в світі звірят і людей" (можна дістати в польському перекладі — Ред. Кооп. Респ.) дали йому його досліди в часі побуту на Сибірі. На нього зробила глибоке враження та обставина, як там природа є безсердечним противником звірів, як су-

*) Пор. Hartwig O.: Zur Abwehr des ethischen, des socialen, des politischen Darwinismus, 2 aufl. Fischer, Jena, 1921. Стор. 26.

*) Пор. Foerster, Fr. W.: „Jugendlehre".

воре підсоння нищить там безчисленні маси звірят. Але ніде і ніколи там Крапоткін не стрічав боротьби за існування між звірятами одного роду, яку Дарвін, а ще більше його учні зробили центральним пунктом своєї теорії.

Крапоткін пише у передмові до названої праці таке:

„Люті снігові, що шаліють пізньою зимою по північній Евразії і ожеледь, що часто за ними приходить; морози й метелиці, що приходять кожного року у другій половині травня, тоді як дерева уже стоять у повному цвіті а комашня ворушиться скрізь до життя; вчасні морози, як рівнож тяжкі снігові опади, що часто-густо приходять в липн-серпні і одним ударом убивають на преріях міріяди комах і друге покоління пташні; сильні дощі, що падуть в лагідніших сторонах, а на високорівнях обертають в мочари площини, великі, як цілі европейські держави; і нарешті важкі сніжниці з початком жовтня, котрі часто роблять непридатними до замешкання для пережовувачів полоси величини Франції або Німеччини і тисячами їх винищують — ось такі були умовини, серед яких я обсервував звіринне життя у північній Азії. Вони повчили мене завчасу, яке переважне значіння мають „природні — як їх називає Дарвін — перепони перелюднення". Вони загострюють боротьбу за існування між окремими одиницями; вона дійсно має місце то тут то там, але ніколи не досягає значіння головного чинника. Основною рисою цієї величезної полоси земної кулі (Сибіри) були: рідке розміщення живин на великім просторі, недолюднення, а не перелюднення, — і ось тоді зродилися в мені перші поважні сумніви що до дійсности тої жахливої борні за поживу і життя внутрі окремих родів — боротьби, яку більшість дарвіністів зробили своїм символом віри і яка після них мала відогравати рішаючу ролю у розвиткові нових родів (гатунків).

„Зате з другої сторони, де тільки мені довелось приглядатися життю звірят в більшім числі на невеличкому просторі... бачив я взаїмну допомогу і підпору між ними і то в такім розмірі, що я почав здогадуватися, що це є чинник найбільшої ваги для удержання життя кожного роду та їхнього дальшого розвитку".

„Врешті я побачив у півдиких волів і коней за Байкалом, скрізь між дикими пережовувачами і в многих інших випадках, що там, де в наслідок повище описаних причин звірята мусіли боротися з недостачею паші, — то наслідок того був такий, що та частина роду, що її постигло таке нещастя, виходила з боротьби зі зломаною силою і здоровлям, так що (помимо доказів дарвіністів) ніякого поступу не помічається у розвитку родів в таких періодах гострої боротьби".

На основі таких і подібних розважань та обсервацій Крапоткін прийшов до пересвідчення, що побіч закона взаїмної боротьби в природі мусить ділати щей закон взаїмної допомоги та що цей другий закон без порівнання важніший для висліду боротьби за життя, а зокрема для дальшого розвитку родів, як закон взаїмної боротьби (підтвердження космічного закона про доосередню і відосередню силу).

„Коли приглядатися життю звірят — та не лиш у лябораторіях і музеях, а в лісах і на преріях, в степах і в горах — то бачимо зразу, що йдуть завзяті і знищуючі війни між ріжними гатунками, а осо-

бливо між ріжними клясами звірят, але одночасно стрічається в тім самім розмірі, ба навіть в більшому, взаємна допомога, обопільна підпора і оборона між тваринами, що приналежні до одного роду або принаймні до одного товариства".

„Товариськість це такий самий природній закон, як взаїмна боротьба". — Крапоткін поставив собі ще дальший запит і той нас вводить у саме ядро інтересуючої нас проблєми: „хто кращий? чи ті, що все з собою в боротьбі, чи ті, що себе взаїмно спомагають?"

На основі обсервації природи Крапоткін приходить до такої відповіді:

„Ми бачимо відразу, що ті тварини, що привчені до взаємної допомоги, без сумніву найкращі. Їм найлекше вдається пережити і вони доходять до найвищого розвитку інтелігенції та тілесної організації. Коли візьмемо на увагу безчисленні факти, що ними можна підперти цей погляд, то можемо спокійно сказати, що взаїмна поміч це такий самий закон природи, як боротьба",..

Новіші й найновіші природознавчі досліди (по Крапоткіні) дали ще більш переконуючі висліди. Показується, що прінціп взаємопомочі в природі значно більше поширений, як це спершу осмілялися твердити прихильники цієї думки. Заступають навіть погляд, що боротьба родів не є зовсім природною конечністю, бо можна навести приміри як одиниці ріжних родів помагають собі взаїмно; більше того: буває, що одні роди не можуть взагалі жити без других і тому входять у такі тісні зносини, що приходиться говорити про справжнє співжиття (симбіозу), спільництво, рід кооператив.

У 80-х роках мин. століття виявлено перші приміри таких звіринних і ростинних обєднань або симбіозів. Сперши були це відокремлені відкриття, на які навіть не звертали уваги серед хаосу все придавлюючих теорій боротьби. Але точні обсервації й досліди витягали на світло дня такі поважні матеріяли, що сьогодня маємо безсумнівні докази на те, що проти засади боротьби стоїть що найменше однакова могутність обопільної допомоги і гуртування в звіринному та ростинному світах (пор. О. Гертвіг, Симбіоза або спільнота в тваринному світі. Ена, 1883). Визначні вчені, згадати хочби братів О. і А. Гертвігів, Крепеліна, Каммерера, Деегенера, також дуже відомого В. Бельше — проробили в тій ділянці велику піонірську роботу; вони проломили у важних точках дарвінівську теорію боротьби, виправили її, а в деяких пунктах розбудували.

В своїй праці про „симбіозу, як рівнорядний з боротьбою чинник еволюції", у 1909 р. писав Каммерер, що хибною є думка дарвіністів про те, що добір шляхом боротьби творить щось нового і кращого і що він тим способом спричинює поступ. Боротьба нічого нового не творить — вона може тільки нищити. Зате симбіоза, співжиття зберігає для життя здорові елєменти. Коли хижий звір задавить свою добичу, то в тій боротьбі загинули усі прикмети жертви — як добрі так злі; колиж добича втече від хижака, то всі її прикмети збережені для життя. Лише змаганню симбіози з боротьбою ми завдячуємо те, що взагалі гине недоцільне, а доцільне має можливість існувати.

Боротьба в природі є фактом, але не треба його переціновати, в кожному разі не слід думати, що в боротьбі можуть розвиватися якісь нові творчі і будуючі сили. Тільки засада взаємодопомоги, усу-

спільнення, симбіози діляє будуючо. Вона поправляє, скріплює і удержує роди. Боротьба репрезентує зовнішню, матеріяльну, брутальну, дезорганізуючу силу; взаємодопомога, спільнота символізує удуховлені, поглиблені психічно і будуючі сили.

Отже не тяжко рішити, який засаді врешті решт припадає рішаюча роля. „Ціле звіринне і ростинне життя переплетене густо-прегусто самими симбіозами. Вони не є виїмком, а правилом. Ми люде залежні теж у величезній мірі від співжиття з ростинами і звірятами" (В. Бельше).

Також ціле суспільне життя переплетене ріжними симбіозами, хоч їх розвиток і спинюють нераз нерозумні конфлікти.

Генри Фошер

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

Що маємо на черзі?

Кожна господарська кріза має лихі і добрі сторони. Вона приносить великі матеріяльні шкоди суспільству, бо руйнує господарську рівновагу цілих верстов суспільства і навіть окремих народів, але разом з тим вона витворює нові сили та винаходить нові методи, що двигають людство наперед, спонукує його до господарського поступу і культурного розвитку. Це є тиха революція, що поволі, але безоглядно ломить старі форми господарськтго життя і творить нові форми, кращі і досконаліші. Сільське господарство під ударами кризи неминуче підноситься на вищий щабель інтенсифікації і культури взагалі. В цім полягає добра сторона господарської кризи.

Нема сумніву, що нинішня кріза не мине без впливу на посилення і нашого сільського господарства, яке являється може найбільш відсталим в цілій західній Европі. Вже кожному стає потрохи ясно, що при збіжевій господарці надалі не можна залишатися. Вона не тільки при нинішніх цінах на збіжа і при наших урожаях не рентується, але просто не вистарчає на екзистенцію нашого селянина. Теперішня господарська кріза, якій кінця ще не видно, мусить стати межою, після якої почнеться нова доба в розвитку нашого сільського господарства, а разом з тим в розвитку цілого національного господарства. Мусить наступити перелом в нашому хліборобстві, перемінючи його на більш інтенсивні форми.

Але в якому напрямкові має піти інтенсифікація нашого сільського господарстта? В ріжних районах вона піде по ріжному, але скрізь за допомогою тільки кооперативної форми організації, бо при індивідуальній власности на землю і при роздробленості земель поступ без кооперації є неможливий. В гірських районах інтенсифікація піде в іншому напрямі, ніж на Поділлі та західній Галичині. Одначе, на загал беручи, вона ніде в напрямку скотарсько-годівельному.

Приймаючи на увагу наше малоземелля, або як кажуть, наш „земельний голод" та інші господарські обставини нашого краю — на мою думку найповажнішою галузею сільського господарства східньої Галичини має стати птахівництво, а зокрема продукція курячих

яєць. Особливо це відноситься до Поділля та до йому подібних районів. Тому в цьому напрямку переважно мусить тут піти наша організаційна і фахова робота. Розуміється, тут може розвинутися і молочарство і вигодівля свиней, але вони не забезпечать належної екзистенції для цілого населення просто тому, що це є звязане з розміром землеволодіння й густотою хліборобського населення, бо на певній площі землі можна утримувати лише певну кількість молочної худоби чи вигодовувати свиней. Інакше стоїть справа з птахівництвом, яке можна при належній організації інтенсифікувати і поширювати до необмежених розмірів. Прикладом цього можуть служити дрібні господарства Данії, Голяндії та інших европейських країн, де селянин з одним моргом чи навіть пів моргом поля веде спеціялізоване курникове господарство на велику скалю, що своїми оборотами дорівнюється многоморговому господарству, але менш інтенсивного типу.

Одначе, не досить ще тільки знати, що інтенсифікація нашого сільського господарства піде переважно в цьому напрямкові. Треба до цього стреміти і працювати пляново та організовано. Нічого не дасть ще нам птахівництво, якщо воно буде іти самопасом і примітивними та розбіжними шляхами, як то є нині. Потрібна консолідація сил та скупчення уваги в одному напрямкові. В справі інтенсивної курникової господарки конечними є три річі, я саме: 1) відповідна раса курей, 2) відповідні курники і 3) відповідна годівля курей. Цебто все це мусить мати під собою наукові підстави і практичну доцільність. Але ще і цього не вистарчить. Потрібна ще відповідна організація збуту курячих яєць, бо без цього найкраще поставлена справа і найбільш інтенсивна господарка не дасть ще бажаного висліду. І тут власне величезна роля належатиме кооперації. Вона має не тільки організувати збут яєць, але і перевести зміни в нашому хліборобстві.

З якого ж боку має взятися кооперація за справу? Чи має вона занятися зміною самої господарки за допомогою пропаганди і агрономічної праці, чи організацією збуту яєць при нинішньому стані нашого сільського господарства? Очевидно, що тільки з цього останнього боку, бо перше було би невдячною і безвислідною працею. На радикальну зміну в сільському господарстві прискореним темпом наша нинішня кооперація не має ні сил ні засобів. Вона має занятися в першу чергу збутом яєць і в цей спосіб показати населенню наочні користи від яйчарства. Вже нині яйця на селі являються своєрідною готівкою, яка стає виміром інших валют. Як до недавна збіжа переважно являлося селянською „валютою валют", так нині цією універсальною валютою стають яйця. І вони мусять нею стати, якщо вони будуть головним продуктом селянського господарства. Треба лише цю валюту стабілізувати і дати їй міцніше забезпечення. А цим забезпеченням буде тільки кооперативна свідомість населення і міцна організація нашої кооперації.

На скільки торгівля яйцями в нашому краю стає поважною галузею народнього господарства, показує факт, що чим далі то все більше коло цієї справи купчиться увяга приватного капіталу і державних чинників. Вже встановлено стандарізаційні норми для яєць і вивозу їх на закордонні ринкн з боку державної влади і торговельно-промислового самоврядування, а приватні експортери починають шукати нових способів і нових форм для забезпечення своїх зисків. Обєднання цих експортерів, коли нині ще не наступило, то наступить в найбли-

щому майбутньому, бо це випливає з самого єства справи. І немає ніякого сумніву, що ця організація буде направлена в першу чергу на шкоду продуцента яєць, селянства. Що так воно буде, показує такий факт. В минулому році на зїзді експортерів у Львові розбиралось між іншим питання, чи раціоналізація курникового господарства є бажана і корисна. В цій справі були там два реферати, але обидва вони доказували що раціоналізація в цій справі не тільки не є бажаною і корисною але вона принесе шкоду експортерам і навіть селянству. Один реферат доказував це в той спосіб, що, мовляв, нині яйця з Галичини можуть конкурувати на закордонних ринках тільки своєю ціною, бо селянин вважає яйця побічним продуктом в господарстві і не знає його самокоштовности, тому продає по низьких цінах, але при раціоналізації справи продуцент буде знати, що коштує його самого цей продукт і не віддасть його за безцін. Тоді експортери не будуть в стані купувати яйця без очевидних страт для себе і тому експорт їх припиниться, а це зруйнує спеціялізовані курячі господарства. Знов другий референт доказував, що експорт яєць за границю буде унеможливлений тому, бо тоді кури будуть штучно годуватися і будуть давати ніжні яйця, які швидко будуть псуватися і не видержать далекого експорту на закордонні ринки особливо при існуючому способі закупу яєць, коли з правила є потрібно, щоби пройшло 3—4 тижні, поки свіже яйце достанеться до ладунку на експорт, в той час, як нинішні „дикі" яйця легко витримують довгий речинець і не псуються. Ясно, що обидва ці твердження не мають під собою жадних наукових підстав, але я не хочу довше над цим зупинятися. Вистарчить лише сказати, що в цих твердженнях промовляв виключно інтерес експортера. а не продуцента. Тут яскраво висловлена думка, що господарство нашого селянина на завше має залишитися таким примітивним і відсталим, яким воно нині є, бо це являється вигідним для приватного капіталу. Він на цій примітивності жирує і бажав би собі таке становище і надалі утримати.

Зовсім інакше дивиться на це продуцент. Він мусить стреміти до поступу і вирівнання себе з продуцентами інших країн, коли хоче з ними конкурувати і в цій конкуренції не загинути. Він мусить шукати способів усунення всіх хиб, які на думку речників приватного капіталу в цій справі існують. І тут на допомогу приходить кооперація. Вона має своєю совісною і пляновою працею досягти на закордонних ринках справедливої ціни за наші яйця, а самий закуп яєць організувати так, щоби вони потрібували найменше часу на передачу їх від продуцента до консумента. А це буде улекшене при раціональнім, спеціялізованім господарстві і при масовій продукції яєць, коли збірання їх і достава до експортових магазинів буде робитися не один раз на тиждень або навіть на два тижні, а щодня. Тоді яйця достануться до консумента свіжими, незалежно від того, чи вони є „дикі" чи „культурні".

Але найважнішим завданням кооперації є зробити зміну в нашому хліборобстві в напрямі його інтенсифікації і то головно в раціональному птахівництві. Треба почати з того, що всі повітові союзи — зразу принаймні на Поділлі— мають занятися скупом яєць через свої кооперативи і експортом їх за границю. Кожний союз має постаратися про урядження експортового магазину та узискання на нього концесії. Союзи, в яких це є неможливе, мають зєднатися

з сусідніми союзами, але в ніякому разі не занедбувати і не легковажити цієї справи. Для цього мають відбуватися частіші зїзди та анкети чи то з цілого краю, чи кількох районових союзів, як це сталося 4 червня с. р. в Тернополі. Коли в цьому відношенні не буде єдиного пляну і порозуміння між союзами, то справа не піде і кооперація не вирве цієї ділянки з рук приватних посередників.

В тих повітах, де союзи ще не цікавляться справою кооперативного збуту яєць, приватні посередники являються панами положення і диктують ціни, які самі хочуть. Вони закуповують в тих районах яйця за безцінь і тому можуть підбивати ціни в повітах, де провадиться кооперативний збут яєць і в цей спосіб дезорганізувати кооперативну роботу. Тому експортуючий яйця союз має повне право вимагати від свого недбайливого сусіда більше енергії і праці в цьому напрямкові. Не може служити оправданням те, що якийсь союз не має концесії на експорт яєць за границю, бо при бажанні можна найти досить місця і на місцевому ринкові, на що жадної концесії чи якихсь інших дозволів не потрібно. Таким солідним внутрішнім ринком може служити Данціг, який потрібує і може вмістити в собі багато нашого продукту.

Одначе, не вистарчить ще занятися кооперативним збутом яєць через повітові союзи, щоби досягти наміченої цілі. Потрібно ще, щоби цей збут був організований по кооперативному. Це значить, щоби надвишка (зиск) від збуту належала продуцентові, а не вся залишалася в союзі для його „вивінування". Деякі союзи у нас завели у себе фальшиву засаду „купувати" у кооператив яйця за тверду ціну, або, як кажуть, „на фест". Нічого не може бути більш шкідливого в кооперації, як викривлення, фальшування її засад. Тоді ліпше є взагалі не братися за справу, ніж її калічити. Правильний кооперативний збут яєць полягає якраз в тому, щоби повну ціну за продукт дістав продуцент. Оскільки наше населення ще не звикло передавати свої продукти експортуючим централям в коміс, себто без грошей аж до продажі продукту, то приходиться йому визначати тимчасову ціну, існуючу в даній місцевості в час закупу, а узискану після продажі надвишку повертати йому через кооперативу в кінці року, по закінченні яєчного сезону. Кооперативи І. ступня мають одержати від союза тільки ту ціну, яку самі за яйця заплатили, а на зиск мають чекати до кінця року, до його остаточного росподілу і звороту.

І тут власне хочу сказати про культурну місію нашої кооперації. Вона має стати джерелом нового напрямку в сільському господарстві, його реформатором. Кооперація має занятися тим, що взагалі потрібно для розвитку птахівництва в нашому краю і для раціоналізації продукції курячих яєць, а саме: 1) поширенням відповідної раси курей і постійним її поліпшенням, 2) заведенням відповідних курників і 3) навчанням відповідної годівлі курей. Це є три річі, без яких раціоналізація цієї галузі господарства є неможлива. Про них склажемо слідуючим разом.

Г. Няньчур.

КООПЕРАТИВНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ.

Наука кооперації в школах Р. Ш.

Нарешті вдалося довести до цього, що Головна Управа Р. Ш. заводить, що правда в дуже й дуже вузких рамцях, бо 1 ої години тижнево рішучо за мало, щоби чогось навчити — але таки заводить обовязкову науку про кооперацію в своїх школах всіх типів вже з початком шкільного року 1931/32. Вже й це є кольосальним досягненням у спепіяльному вихованні нашої молоді. Сталося це навіть без впливу з боку кооперативних чинників на Гол. Управу Р. Ш. (Це повинен був виклопотати РСУК. в свойому навіть власному інтересі). Добре сталося, що вже проломано перші леди.

Та тепер, якщо РСУК. дійсно й серіозно думає про розбудову й угрунтування кооперації, мусить він доложити всіх зусиль на спілку з відповідними міродатними чинниками Р. Ш., щоби наука про кооперацію в її школах не повисла в воздусі, не остала тільки на папері, як то часто в нас буває.

Щоби наука про кооперацію принесла нашому народові, а через те й молоді дійсний хосен, треба звернути пильну увагу на те щоби було кому вчити кооперації в школах Р. Ш. Тут власне мусить щиро, охочо й зі всією енергією прийти Р. Школі з допомогою РСУК. і всі кооперативні установи. Це є його компетенція, його завдання служити Г.У.Р.Ш. цінними вказівками й реальною допомогою у вишколенні відповідних людей, постаратися про це, помогти, щоби Р. Ш. могла здобути відповідних дійсно кваліфікованих людей для науки про кооперацію зі свойого учительского збору. Р.С.У.К. мусить подбати, щоби це не були ділєтанти (хоч зразу не дасться цього оминути), але щоби вони дійсно здобули відповідне знання про кооперацію. Тому требаби завести для цих людей відповідні кваліфікаційні іспити з области кооперації перед комісією зложеною з відповідних делєгатів „Р. Ш." і „Р.С.У.К". Треба видати відповідні підручники і хрестоматії. Інакше наука про кооперацію зійде, як то кажуть „на пси", на те, що є з наукою стенографії й других надобовязкових предметів по школах. А це замісць помочі, користи, принеслоби тільки багато необчислимого лиха кооперації.

РСУК. повинен кромі заочного кооперативного курсу для учительства Р. Ш. зорганізувати тимчасово бодай одномісячні відповідні кооперативні курси для учителів в тих місцевостях, де є школи „Р. Ш.", висилаючи в цій ціли на місце найкращих своїх прелєгєнтів, які кромі ведення курсу, далиби цикль кооперативних цікавих популярних викладів для ширшого загалу, в ціли поширення високих кооперативних ідей; це принеслоби велику користь для кооперації.

Фонди для зорганізування таких курсів повинні дати кромі Р.Ш., наші львівські кооперативні централі й другі економічні установи та місцеві кооперативні установи, як кооп. банки, каси то що, якщо вони здають собі добре справу зі значіння для кооперації поставленого на відповідній висоті кооперативного навчання. Ділєтанське ведення науки про кооперацію, от так про людське око, може принести необ-

числимі шкоди для народу раз через створення молоденьких кооператорів недоуків з високими аспіраціями, по друге, при плиткім і поверховнім навчанню може дати дитині на ціле життя зовсім хибну уяву про кооопераціюю, знеохочуючи її до неї раз на все. Отже не тільки не буде користи, а ще величезна шкода для кооперації!

Щоби наші школи могли виховати справжніх ідейних кооператорів, народніх робітників, та щоби не допустити до викривлення ціли навчання кооперації в школах, є може найважнішою річею, щоби науку про кооперацію не доручати першому ліпшому учителеві, в порядку „дисципліни", який вчивби тільки тому, щоби заробити пару золотих більше. Для навчання кооперації треба добирати таких учителів із збору чи навіть із поза збору, котрі дають запоруку, що віддадуться цій науці й навчанню всією своєю душею, що зуміють захопити дітвору кооперативними ідеями, та той свій ентузіязм передавати молоді.

Щоби вже зараз можна було підготовити грунт для наладнання науки про кооперацію й поширення кооперативних ідей, є не відкличним зорганізувати негайно кооперативні бібліотеки по школах й віддати їх для вжитку учителів й молоді. Треба негайно приступити до зорганізування по школах взірцевих кооператив, кооперативних кружків, осібно від научних кружків, де відбувалисяби реферати, дискусії й завести при них так звані кооперативні семинарі, де учні вчилисяби, як працювати й організувати працю на селі і в місті. Треба наладнати в школі кольпортажу відповідних кооперативних книжок, журналів, часописів. Як подекуди нема таких ще в нас в рідній мові, то можна й конечно заступити їх відповідними, хочби польськими, або другими чужомовними, книжками і журналими, яких мова є зрозумілою для нашої молоді. Це булоби навіть дуже доцільним й педагогічним потягненням, бо наші педагоги й наша інтелігентна молодь тай решта інтелігенції побачилиби, як високо під тим оглядом стоять культурні народи, і як ми не тільки позаду них остали, а просто є страшно неграмотними що до кооперації. Це можеби засоромило їх, спонукаючи до блищого познайомлення з кооперацією. Вони пізналиби при тім, якої величезної ваги є для нашого народу поширення кооперативної свідомости й розбудова кооперації.

Незвичайну допомогу дадуть вихователям прогульки і екскурсії на оглядини добрих кооп. установ (склепів, молочарень, кас і т.д.), далі добре організовані й підготовані з добре обдуманою, доцільною програмою кооперативні свята як: день кооперації, день ощадности, кооперативні чайні вечері й концерти з відповідними деклямаціями й співами та рефератами. Треба дбати про це, щоби на таких святах були присутні по можности всі родичі й свояки дітей, бо через це вони зрозумілиби, яку вагу має навчання кооперації для їх дітей. Дуже пожаданим, а навіть конечним є заложення по школах кооперативного пласту, який виробивби нам, вишколивби ідейних, характерних, непохитних кооператорів-піонірів, які малиби незвичайно важне значіння для розвитку й поширення кооперативних ідей серед нашого народу, а тим самим і в борбі за здобуття кращого майбутнього.

Щоби Г.У.Р.Ш. могла, як слід, зорганізувати і наладнати справу з кооперацією серед молоді в своїх школах, повинен РСУК. подбати

про це в ГУРШ, щоби можна було приділити там відповідного до цього кооператора, як візитатора, організатора й пропагандиста, якийби своїми рядами, вказівками, розпорядками і поїздками на місця оживив цю працю і довівби до цього, що навчання кооперації в наших школах булоби плянове й однозгідне у всіх школах.

М. Росткович.

З ІСТОРІЇ УКР. СУСП. ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ.

Піонір української економічної науки Сергій Подолінський (1850—1891).

II[1])

„Парова машина“[2]) написана в формі популярної брошюри; вона несе на собі ще сліди молодечого віку автора з його прикметами. В ній розповідається про покалічення (у серпні 1874 р.) робітника-подавальщика при паровій молотильці, Андрія, — котрий потім в сильній гарячці мав сон про те, як він, „перескочивши через кілька десятьліть“, опинився в новім, ліпшім житті та працює знов коло машини, але і машина вже інша, більш удосконалена, і збіжжя коло неї більше, і воно не панське, а громадське, і працівники гарні, здорові, добре вдягнені, гарманують під акомпанімент веселих співів, і саме село вже не те — воно змінило селянські хати на будинки чисті та веселі, панів не стало, панський палац обернено в громадську школу... На здивування Андрія — як те все сталося? — йому розповідає про те його брат, Остап.

Як він (Остап) був малим ще, то зазнав на Україні поганих порядків. „Землі в людей було дуже мало..., податки платили люде майже сами..., дармоїди (пани та жиди)... жили з нашого поту..., ссали нашу кров. Понастроювали жиди та німці кількаста цукерень та інших фабрик на Україні... Понакупляли пани машин і коло них мусіли робити ми самі і діти наші, як ті сиві воли... Пани з жидами зговорювалися, кілько людям платити за роботу,... а чиновники і усе начальство були на одкупі у них..., і хто з людей тільки пальцем ворухне напроти пана або жида..., то зараз на того кажуть, що він бунтовщик, гайдамака... і беруть... до тюрми..., до Сібіру чи й на каторгу (стор. 12—13). „І так було довго... Та зрештою урвалося терпіння“... Люд став бунтувать... „Та й не тільки по селах..., а й по містах і по жидівських та німецьких цукроварнях та інш. фабриках стало не спокійно“ (15—16). Потім „ми почули, що вже швидко настане слушний час..., те время, де прості люде дадуть розчот панам, жидам та чиновникам“... Так заговорили скрізь. „Та усе йшло по старому доки люде не зговорилися, „щоб піднятися усим заразом“... Початок вийшов з Подніпровя, що не забуло ще Запорожців, гайдамаків і Залізняка.[3]) „І знов появилися на Україні гайдамаки..., але не „злодії та розбішаки“; вони „виходили на вигон на громадський схід і казали:

„Годі нам терпіти цю неправду. Не треба нам панів та жидів та чиновників. Земля уся, — наша, громадська, бо наша громада на неї працює і обливає своїм

---

[1]) Гл. „Кооп. Р-ку за вересень 1931 (ч. 9).

[2]) „Парова машина“. Казка. Коштом і заходом В. Кістки. Відень. З болгарської печатні Янка С. Ковачова, 1875, 28 ст. in 16⁰. — Я дістав її з бібліотеки „Просвіта“ у Львові нерозрізаною.

[3]) Тут вказано район, де населення з незабутих ще традицій більш здібне до протесту, але не має такої ідеалізації запорожчини і гайдамаччини, як в аналогічних випадках робили тоді російські революціонери-народники: напр. Плеханов в свій народницький період уважав отаманів Болотнікова, Булавіна, Разіна і Пугачова „тітанами народно-революціонной оборони“ з практичними задачами землевольців („Земля и Воля“, ч. 3 і 4.)

потом. Не треба нам начальства... Так само, як селяне почали робити і робітники по заводах, „фабрики наші — сказали вони — бо ми на їх ложили свою кров і своє здоровля. Відберім же їх в жидів та в німців, та будемо управлятись самі через наших виборних людей". Так сказали наші люде... та... багато потекло нашої крови... поки сталося по нашому..., (доки) увесь український нарід піднявся, як оден чоловік. Зразу москалі (тобто салдати — О. М.) побивали багато наших людей, ми мусіли ховатись..., а хати і хліб свій палили самі, щоб москалі не мали ніякої поживи... (17—18). „Та зрештою москалі порозуміли", прозходилися з війська по селах, а „пани, жиди та чиновники усі поутікали в місті". Тоді люде... організувалися у „вільні козаки"... і не переставали воювати, поки не здобули міста..., в чім їм пособляли „міщане і робітники". Після того „панам жидам та чиновникам" дали оден тиждень, щоб усі вони виїхали з України" (19—20).

Управившись з своїми ворогами, мусіли розсудити, як нам устроїти своє життя без панів і без начальства... Перше діло зачалось за землю. Декотрі розумні люде зразу сказали: „Громада своєю добула землю від панів, до громади ця земля й належить"... Розділяти землю не добре, бо „швидко знов будуть багаті люде і бідні і не оглянешся, як знов заведуться з тих багатих хазяїв"... „Колиж уся земля буде належати до громади, то людям не треба буде платити а ні копійки ніяких податків, бо усебуде робитись (школи, церкви та інші громадські справи — О. М.) з доходів з громадського грунту... „Як поділять землю, то не можна буде користуватися машинами... Колиж оставляти землю за громадою, то буде богато ліпше, бо половину праці будуть робити за людей парові машини та сінокоски та інші машини, котрих кожний хозяїн сам для свого малого господарства заводити немає з чого. Здавшись на ці розумні слова громади майже... по усій Україні порішили: панської та казенної землі не розділяти, а зоставити нероздільно — громадською і через те доложили до щастя..., ми живемо добре". (21 — 22).

На запит Андрія, що до начальства та війська, Остап відповідає: „Нічого того немає, ми тепер самі вибираємо виборних повітових і волостних і вони справляють деякі повсякденні діла, а як буває що важніше, то збірається уся громада, Москалів нам не треба, бо в нас кожний... обучається з малечку стріляти... і всім тим військовим муштрам". Поліції не треба, „бо в нас тепер немає ні злодіїв ні конокрадів, бо кождий усього має доволі у своїй громаді..., бійки ж між парубками... розсуджує громада". А виборні стали розумними та чесними, бо заведена загальна обовязкова освіта, для тих, хто схоче з безплатним навчанням навіть в гімназіях і в університетах, але після закінчення гімназіяльної чи університетської освіти всі мають вертатися до дому і кожний „мусить робити усю роботу на громадськім полі, так як і усякий другий[4]). Правду сказати тепер чорна робота далеко не така тяжка, як була. колись. Більшу часть праці робить в нас машина і у саму гарячу пору чоловікові не приходиться робити більш, ніж вісім годин у день"... (22—24).

Як же ви розділяєте урожай з громадської землі і що сталось — спитав знов Андрій — з тими шматочками грунту, що вже мали наші батьки?

„Як хто схотів задержати свою (землю), то і задержав її (підкреслення наше — О. М.)" — відказав Остап — тільки найбільш хазяїнів віддали свій грунт до громади... А розділяємо ми урожай громадський, як ось бачиш:.. одну частину розбирають хозяї на стільки, скільки кожному треба підкреслення наше О. М.). Котрий має більшу сімю, бере більше, котрий меншу, бере менше, та усякий бере стільки, щоб йому стало хліба до другого року. Другу часть урожаю ми зсипаємо у громадський амбар (шпихлір) на посів, та на случай неурожая. Увесь же останній хліб ми відсилаємо за границю, або веземо до міста і вимінюємо... на все те, що нам потрібно, чи на одежу чи на чоботи, чи на що інше..." (25—26).

„З цукроварнями та з іншими заводами зробили так само, як і з грунтом. Вони тепер громадські, то єсть належать до громад (артілів) тих робітників, що на них працюють", що вправляється вибраним з проміж робітників директором. Увесь фабричний виріб „належить до громади робітників і вона робить з тим товаром так, як ми з хлібом (підкреслення наше — О. М.) — вимінює на усе, що потрібно людям і розділяє між ними" (26).

І „ніхто з тих виборних, та з тих директорів нічого не краде?" — питав Андрій.

„А на що йому красти, — засміявся Остап — хіба він зїсть сто мішків пшениці, або сто голів цукру. Ніхто йому нічого не дасть за них, бо усі люде мають своє по своїх громадах, а як би він случаєм і продав їх куда за границю, то що ж пічне ро-

*) „Кооп. Р-ку" за вересень 1931. (ч. 9)-

[4]) Тут схожість з таким місцем „Вперед-у" (№ 19, ст. 588): „Робочий соціялізм вимагає... участи всіх працьовників думки і в роботі фізичній, котра достарчає всім необхідне". Тамже, ст. 88.

бити з тими грішми? Землі він не купить, бо земля громадська і не продається; фабрики не збудує, бо не найде ні одного чоловіка, шоб пішов робити до чужого за гроші, бо кождий тепер робить тільки на себе у своїй громаді. Оттак то люде стали чесні, бо вже не мають ніякої користі бути злодіями..." (27).

На цім Андрій прокинувся, лежучи, з поломаними руками та ногами...

З наведених уступів видко, що в цій публікації пропаговано, навязуючи до історичних традицій — запорожчини та гайдамаччини — підняти усім разом всенароднє повстання за для осягнення ідеалу нового суспільного устрою. Істотними рисами того ладу мали бути: 1) безначальство: навіть не передбачено не лише регулярного війська, заміненого міліцією (вільним козацтвом), але й суду, в деяких випадках розсуджувала б громада; на місце держави ставиться співжиття по малих громадах, що якось обєднуються між собою в волосні й повітові. 2) усунення нетрудових суспільних верств — поміщиків та капіталістів і видалення їх; 3) вивласнення земель і капіталів від нетрудових кляс, очевидячки без відшкодування — хоч прямо про те не говориться — і 4) передача їх — не державі (націоналізація) і не міським чи обласним самоврядуванням (муніціпалізація), — а безпосередньо трудовим групам: землі — громадам хліборобів, що їх обробляють, фабрики і заводи — артілям (громадам) робітників, що на них працюють; 5) господарські одиниці — громади — спеціялізовані по професіям: хліборобські, цукроварські і т. д.; їх складають групи працівників однакового фаху чи роду праці; 6) жадного насильства над індивідуальним селянським володінням і хозяйнуванням, якому позоставлено на волю: лишатися, як є, чи, усвідомивши більші вигоди гуртового господарювання, добровільно передати свої наділи в громаду; 7) на перейшовших до громад землях і промислових закладах виробництво мало провадитися спільно всіма членами громад (кожний мав виконувати й фізичну роботу); де це потрібно, там зпоміж самих своїх працівників вибиралися б керівники; 8) продукт мусів належати до громад - селян чи, відповідно, до громад-робітників, які ділили б його на три частини, з котрих одну третину одержували б члени громад не пропорційно до зроблених послуг, а „скільки кождому треба", і споживали б, як хотіли, тільки не продавали б; друга залишалася б на запас, а третя йшла би на обмін з містом чи заграницею; — очевидячки кожний відповідно до потреби числив на свою часть в запасі і в частині, призначеній на обмін, евентуально в вимінених продуктах; 9) обмін відбувався би річ за річ; про гроші не говориться нічого.

Отже плян децентралістично - безначальний. Численні анархістичні прикмети не роблять одначе його анархічним вже через те, що організація громад є неминучістю для людського співжиття. Громади ж є і господарськими одиницями, але не універсально - хліборобсько - промислового, самовистарчального характеру, що є напр. прикметою громад Фурьє та Оуена. На їх концепції наклала руку пануюча в той час дрібна індустрія з незначним територіяльним розподілом праці і з возовим транспортом. Подолінський же жив в добу розвиненого обмінного ладу, великого капіталістичного виробництва і залізничого транспорту. Тому його громади будуються на громадськім розподілі праці. В них є фаховість і, завдяки спеціялізації в однім роді праці, вони, навязуючи до існувавших в дійсности громад (напр. в сільськім господарстві), є у нього обєднані у вищі цілости і втягнені в обмінний

оборот, хоч і в формі виміни in natura. Про гроші Под-ський нічого не згадує, але без них, бодай як ідеального умовного знаменника вартостей і знаряддя обміну, не можна би було обійтися; вони неминуче б виступили, хоч би в формі пуда жита і т. п. мірників, для облегчення процесу обміну. Перед нами не механічне наслідування якоїсь схеми теоретиків соціялізму в широкому розумінні, а свідоме, нешабльонове, творче комбінування. Тут не анархія : через неминучість потрійного поділу виробництва і через залежність громад від обміну. Тут і не комунізм, бо — хоч між послугами і винагородою нема пропорційности, на чім стоїть і синдікалізм (Луї Бляна), — саме споживання залишається неурегульованим внутрі громади, а на зовні громади приймають участь в обміному обороті.— Комунізм же є концепція господарства натурального, що відкидає обмін в будь якій формі. І не є це комунальний соціялізм Фурьє чи комунізм Оуена, котрі роблять свої громади самостійними, без жадного обєднання в якісь вищі цілости, і маючими в собі заступників ріжних професій, щоби по змозі задовольнити власним виробництвом всі потреби своїх членів. Коли б виявленій у „Паровій машині" позитивній концепції все таки давати місце серед інших, то, беручи на увагу й те, що: 1) громада складається виключно з самих працівників однакової професії, 2) керівництво належить цілковито працівникам, 3) які користуються цілком рівними правами, 4) обєднуються в якісь вищі єдности і 5) виріб йде на обмін, — то її треба приблизно шукати серед синдікального чи кооперативного соціялізму. В цій концепції проглядають думки не „Вперед", а Прудона і Луї Бляна, самостійно перероблені 25-літнім Подолінським.

„Парова машина" була його дебютом. Вона є й п е р ш о ю л а с т і в к о ю в українській мові в суспільній справі, котра між іншим нагадала російським революціонерам про ріжноплемений склад російської імперії [5]). Для початку цю — по словам акад. М. Яворського — „азбуку пропаганди" [6]) можна визнати досить задовольняючою.

В серпні 1875 р. прибув до Львова Драгоманів з якимсь приятелем Х. Б.; з Відня за кілька днів туди-ж приїхали О. Т. (Терлецький) з С. Подолінським. „Останній, побачивши Х. Б., зараз же почав з ним бороться, поки оба не попадали до долу, чим перелякали — пише Драгоманів — Г-ча та трохи й мене. Се вони — продовжує далі Др-ів — пробували силу після того, як останній раз боролись в гімнастичній салі в Київі, назад тому півроку. На запит: що нового у Відні, приїзджі показали брошурку „Парова Машина" і скоро Под-ий почав її читати". Так Др-ів по раз перший слухав „Парову машину" в читанні самого Под-ого. „Видно було — каже Др-ів — що він (Под-ий) був її автор" і цікаво, що Др-в назвав її „комуністичною казкою". Після читання Под—ий спитав, що про ту книжечку думають присутні? Др-ів відповів: „Я про їдею казки нічого не буду говорити. Тільки я не дуже великий прихильник проводу складних соціяльних ідей в казках, утопіях і т. п." [7]). Після обїзду Угорської Руси і в час тимчасової зупинки у Львові Др-ів був примушений на одних приватних сходинах більше сказати про „Парову машину". „По

[5]) Див. „Собраніе политич. сочин. М. Драгоманова", т. I, Paris, 1905, ст. 226.
[6]) Емський акт 1876. „Прапор марксизма", 1928, № 1—2, ст. 102.
[7]) М. Драгоманів — „Австро-руські спомини", част. V, 1892, ст. 353-4,

моєму, та брошура і не повно і не зручно зачина так зв. „соціяльне питання“, але я все таки радий, що вона його зачина“ [8]) Бо в той час галицькі „народовці“, (яких не слід змішувати з „народниками„ б. Росії) були переконані, що в Галичині „соціяльної квестії нема й не може бути“. Висловлюючись з приводу „Парової машини“, якось пізніш Др-ів оговорювався: „Ми самі, коли-б її писали, то дещо сказали б інакше: виложили б наші думки в іншій формі“... (Громада“, т. 4, ст. 365). Те, „дещо“, як можемо ми нині догадуватися, — в розподілові продукту після потреб, на чім ніколи не стояв Др—ів: його позицією був розподіл після праці (принціп соціялістичний). На цій позиції пізніш іноді стоїть також і Под-ий (див. „Про бідність, ст. 20; також його „Ремесла і хвабрики на Україні“, ст. 146). А незадоволення Др-ова з форми, як видно, відноситься до обраного Под-им способу викладу: „казки“ та ще й про „сон“. Тільки ж таку форму в той час уживано по декуди і російськими революціонерами, напр. „Сказка о четирех братьях“, що протягом 1872-76 р. витримала три видання, а третє навіть в накладі 15,000, або „Сказка о копейке“ (1870) С. Кравчинського. (Далі буде). *О. К. Мицюк.*

СУСПІЛЬНА АГРОНОМІЯ.

Хліборобське шкільництво в Чехословацькій Республиці.

Високий рівень розвитку хліборобської культури приходить як наслідок багатьох чинників, між якими хліборобська освіта загалом, а хліборобське шкільництво, як її засіб зокрема, грають першорядну ролю. В часи сьогоднішньої важкої господарської крізи, яка в першу чергу відбивається надзвичайно прикро на хліборобстві, з заздрістю приходиться нам глядіти на ці хліборобські країни, які мають можливість переходити цю скруту в лекший і менше болючий спосіб. Та коли приглянемося ближче справі, то побачимо, скільки зусиль цілих десяток літ і праці тисячів найкращих синів країни мусіло покластися в підвалини хліборобської освіти, щоби, як її наслідок, прийшло отсе велике знання, яке хліборобам помагає перетривати навіть сьогоднішню крізу. Тому подаємо отсе в коротенькому нарисі розвиток і стан хліборобського шкільництва в ЧСР. зладжений на основі найновіщих матеріялів предложених сьогорічному XV. Міжнародньому Хліборобському Конгресові в Празі.

I. Розвиток хліборобського шкільництва в Ч.С.Р.

1) Чеські землі. Початок хліборобського шкільництва на цих землях сягає початку XVIII. стол., коли то в р. 1728 заложено першу хліборобську школу в Бржевнові при монастирі Венедиктинів. Вона мала за завдання вишколювати урядовців для монастирських дібр. По 10-ти роках існування ця школа впала і аж до 80-тих років того століття — нема відомостей про організацію статутових шкіл. Під кінець 18-го стол. повстає кілька хліборобських шкіл і так в р. 1787 в місце-

[8]) Там-же, ст. 444.

востях Ляни і Соутіце, в р. 1890 в м. Трнова. В 1801 р. повстає Економічний Інститут для вишколення урядовців для великих дібр в Крумаві. Рівночасно під кінець 18-го стол. введено в усіх т. зв. „тривіяльних" школах навчання хліборобства, однак з р. 1805 це навчання застановлено. З початком XIX. стол. повстають дальші школи, як відділи при реальних школах, а саме: в Раковніку в р. 1833 і в Ліберці в 1836. В 1850 р. основано дві 2-літні школи, а саме: чеську в Рабіні і німецьку в Лібверді. Зразу принимано до них учнів з покінченою народньою школою; в 1856 р. заведено в Лібверді окремий відділ, який рівнявся вищій хліборобській школі. В 1853 р. основано окремий господарський відділ при інституті Юнгмана в Празі, в 1856 при інституті Чупра в Кольчавці к. Праги, вкінці 1862 р. заложено хліборобську школу при середній реальній школі в Кадені, Хрудімі, Бртндисі, Опочні і Стєжерах, а в 1854 в Грахолусках к. Роудниць. В цім часі всі ці школи не мали законного оформлення і велися після плянів, які постачала приватна ініціятива або хвилева потреба школи.

В р. 1864 чеський сойм ухвалив закон, яким поділено хліборобські школи на: 1) рільничі школи, 2) хліборобські научні заведення та вищі фахові школи і 3) хліборобські високі школи (тоді академії). Рільничі школи мали за завдання виховати керівників селянських господарств та фільварочну службу. Вони тривали 2 роки. Вищі хліборобські школи були таксамо 2-літні, однак вони вимагали для приняття нищої середньої школи та випускали керівничів більших поміщицьких господарств. На основі цього закону основано дві такі вищі школи, а саме: в 1866 р. в Таборі (чеську) і в Лібверді (німецьку). Після цього основано цілий ряд рільничих шкіл.

В р. 1893 основано по одній чеській і німецькій зимові хліборобські школи, а саме в Ічіні і в Шлюкенау. Тут приходить теж зворот в організації чеського хліборобського шкільництва, яке наставлено до нових потреб вишколення селянських синів і законом сойму з 1884 р. додано до попередньо вичислених типів шкіл, ще два нові, а саме зимові школи і хліборобські середні школи. Зновуж в р. 1887 випрацювано перший організаційний статут для господинських шкіл, в яких мали вчитися доньки селян. Такий поділ шкіл обовязував на чеських землях аж до створення нової республики. Було на чеських землях в р. 1914: 2 хліборобські середні школи, 7 рільничих шкіл, 18 зимових шкіл, 2 молочарські школи і 2 школи управи лук. Творення шкіл йшло таким способом, що $^1/_3$ частину основного капіталу давала держава, $^1/_3$ край, а $^1/_3$ місцеві фактори, себто повіти і громади. Це відносилося тільки до будинку і випосаження школи. Видатки на учителів поносив в цілости край, деяке випосаження щколи час до часу давала держава, а на решту мусіли складатися знова місцеві чинники. Так воно залишилося в більшости й по сьогоднішній день. Всі школи підлягали за австрійських часів прямо краєвим властям, а віденське міністерство хліборобства провірювало тільки їх діяльність та затверджувало сталих учителів.

По створенню Чехословацької Республики передано всі хліборобські школи під опіку міністерства рільництва. Однак в Чехах більшість шкіл лишилися краєвими і ними дальше опікується Краєвий Виділ, при якому створено окремий відділ для хліборобського шкіль-

ництва. Край удержує теж окремих інспекторів, які провірюють діяльність шкіл.

На чеських землях було в 1930 р.: 8 вищих хліборобських шкіл (в тім одна німецька), 18 рільничих шкіл (в тім 5 нім.), 7 спеціяльних шкіл (в тім 2 нім.), 56 рільничих фахових (зимових) шкіл (в тім 12 нім.) і одна 1-річна чеська школа.

2) Моравсько-шлеські землі, Так як на чеських чемлях початок хліборобського шкільництва вийшов з конечности вишколювати урядовців для поміщицьких дібр і в своїй основі був приватною ініціятивою, так знову в моравсько-шлеських землях, правда, щойно 100 літ пізніще, початок цих шкіл припадає тут на 70 р. XIX. стол. Зразу уладжувано хліборобські курси для селянських синів, але з часом прийшли ініціятори до переконання, що тільки правильно і систематично ведена школа може дати потрібне фахове знання. Так основано в р. 1865 першу хліборобську цілорічну школу в Пшерові, а оснували її два хліборобські товариства: кромєжіжське і оломоуцьке. Цікаво, що коли в 1875 р. цю школу перемінено на краєву, то ці оба товариства оснували для себе в своїх місцях осідку власні окремі школи. В рр. 1866—68 основано дальші хліборобські школи на Моравії, в місцевостях: Іванчіце, в Н. Тічіні, в Валь. Мезіжічі і Зноймі. На Шлеську основано першу хліборобську школу в 1869 р. Від р. 1875 почали закладати зимові хліборобські школи, бо показалося, що вони можуть далеко лекше зібрати слухачів, які рекрутувалися виключно зі синів селян.

В р. 1883. ухвалив моравський краєвий виділ в порозумінню з міністерством рільництва окремий організаційний плян для шкіл, який з малими змінами (1884 і 1904) проіснував до створення республики. Сильніший розвиток хліборобського шкільництва почався по створенню в 1897 р. моравської хліборобської краєвої ради, якої чеська секція поставила собі за завдання, створити в кожнім повіті бодай одну школу. Тому що ініціятива всіх шкіл виходила від хліборобських товариств, не могли вони дати собі з цим ради, бо були фінансово слабі. Тому і тут примічено систему, що $^1/_3$ на основання школи давала держава, $^1/_3$ край, а щойно решту місцеві чинники. Але навіть і з цим важко було удержувати школи, бо їх ведення коштувало богато. Тому р. 1909 перейняв край ведення всіх основаних товариствами шкіл на власний кошт, а з цим розвиток шкілкництва на Моравії був запевнений. В 1914 р. стан хліборобського шкільництва на Моравії був: 3 середні школи (в тім 1 німецька), 6 рільничих шкіл (2 нім.), 42 фахові (зимові) школи (11 нім.), 7 спеціяльних шкіл (2 нім.), 5 господинських шкіл (2 нім.). На Шлеську: 1 нім. середня школа, 1 нім. рільнича школа, 2 зимові школи (1 чеська, 1 нім.) і 1 чеська господинська школа.

В 1930 р. поза двома високими школами, було на моравсько-шлеських землях: 5 вищих хліборобських і господинських шкіл (1 нім.) 1 вища лісова школа, 8 рільничих шкіл, (3 нім.), 65 фахових (зимових шкіл (14 нім., 1 польська), 12 господарських шкіл (3 нім. і 1 польська) 9 спеціяльних шкіл (3 нім.) і 1 школа для гайових.

3) Словацькі землі. На словацьких землях, які належали до Мадярщини, було тільки 6 хліборобських шкіл і всі з мадярською викладовою мовою. Після створення Чехословацької республики переорганізовано ціле шкільництво і сьогодня є на Словаччині 30 хліборобських шкіл, а саме: 1 вища школа, 1 вища лісова, 4 рільничих, 6 од-

норічних, 9 фахових (зимових,) 4 господарські, 1 садівнича, 1 для гайових, 1 для обрібки дерева і 1 меліораційна школа. З тих 30 шкіл зі словацькою мовою викладовою 29, а одна мадярська.

4) Підкарпатська Україна. До прилучення цих земель до Ч.С.Р. існувала на цілому терені тільки 1 мадярська щкола 1-річна, що мала за завдання виховувати персонал для пасовиськової і ставиної господарки на поміщицьких добрах. Сьогодня на Підкарпаттю є чотири хліборобські школи, всі з українською викладовою мовою, а саме: 1 фахова (зимова) школа, 2 однорічні рільничі школи і 1 школа для гайових.

Окреме становище займають в хліборобському шкільництві в Ч.С.Р. народні хліборобські школи, які масово поширилися в цілій республиці. Було їх до війни 38, сьогодня є їх 971, Ці школи є школами найнищого типу і мають поширювати хліборобське знання серед місцевого населення. Поширення цих щкіл — це майже виключний здобуток останніх десяти літ. В поданому тут перегляді цих шкіл не подано, а узгляднено їх щойно в дальшому при сучасному стані шкільництва.

II. Типи хліборобських шкіл, їх організація і їх завдання.

1) Високі школи. В республиці є чотири високі школи, а саме: 1) хліборобська і лісової інженерії в Празі (чеська), 2) висока хліборобська школа в Брні (чеська), 3) хліборобський відділ високої німецької техн. школи в Празі з осідком в Течен-Лібверд і 4) ветеринарна медицина в Брні. — Відділ хліборобської і лісової інженерії при Вис. Техн. Школі в Празі сягає своїми початками другої половини 18 стол., коли-то вже були катедри хліборобства при пражському університеті. В р. 1812 приділено їх до Вис. Техн. Школи, в р. 1906 перемінено на окремий факулятет, а в р. 1920 перемінено його на окрему високу школу в рямцях Вис. Техн. Школи. Ця школа має два факультети: хліборобський і лісовий. Школа має окреме шкільне господарство в Угженевсі, що обіймає 575 га площі з двома дворами, млином, ставом і інститутом для дослідів праці в сільському господарстві, що становить складову частину Масарикової Академії Праці в Празі.

Висока Хліборобська Школа в Брні, основана в р. 1919 має теж два факультети: хліборобський і лісовий. В р. 1923 закуплено для школи добра Адамов о площі (головно ліс) коло 8.000 га, а від 1925 р. завідує школа державним маєтком Жабчіце з около 400 га землі, головно для сільсько-господарського напрямку.

Хліборобський відділ Вис. Німецької Техн. Школи в Празі з осідком в Течен-Лібверд — це істнуюча від 1866 р. академія, яку в р. 1920 перемінено на високу школу. При школі є невеличкий маєток (83 га), крім цього винаймається ще дещо для потреб школи.

Висока Ветеринарна Школа в Брні — це школа нова, основана в р. 1918. Школа винаймає для своїх цілей маєток Кужім (222 га).

На всі ці школи приймають тільки абсольвентів середніх шкіл зі свідоцтвом зрілости. Надзвичайними слухачами можуть бути теж і ці, що середніх шкіл не покінчили, однак викажуться такими попередніми студіями, які уможливлюють їм користання з викладів. Студії тривають правильно 8 семестрів. З усіх трьох хліборобських шкіл ви-

ходять абсольвенти, що здадуть приписані іспити з титулом „інженєр", з ветеринарної медицини з титулом „ветеринарний лікар" (звєролєкаж). На усіх школах можна одержати титул доктора по опрацьованню научної приці і при зложенню окремих іспитів. Хліборобські факультети підготовляють абсольвентів на вищих урядовців в управі дібр, в кооперації, хліборобських організаціях, хліборобській торговлі, тощо. Лісові факультети підготовляють лісових інженєрів, з яких около 70% лишається в державній службі. Ветеринарні лікарі находять заняття, як урядовці або вільнопрактикуючі.

На цих 4-ох високих школах працюють: 58 звичайних. 14 надзвичайних професорів, 30 прив. доцентів, 62 суплєнтів, 8 лєкторів, 112 асистентів та коло 200 урядовців в добрах і бюрах.

Під теперішню пору йде праця над переміною плянів навчання високих хліборобських шкіл та зближення їх до потреб теперішнього чехословацького хліборобства, яке після земельної реформи змінило рішуче свій вигляд й структуру.

2) Вищі хліборобські школи. Є це школи, які рівняються середнім школам. Їх завданням є вишколювати самостійних господарів для середніх і більших селянських господарств. Вишкіл урядовців для великих дібр відпадає зовсім, бо це переводять виключно високі школи. Фаховий персонал складається з директора та 8-ох професорів, з яких тільки один є фільольог, прочі фахівці — хлібороби. До школи приймається учнів з покінченою нищою середньою школою або т. зв. виділовою школою, при чому першенство мають ці, які походять з хліборобських родин, та є правдоподібність, що будуть практично на рілі працювати. Навчання триває 4 роки та кінчиться іспитом зрілости, який уповажнює до вступу на високу хліборобську школу. Багато абсольвентів робить з цього ужиток. Плян навчання обіймає на всіх чотирьох роках тижнево 28 годин предметів загальнообразуючих, 24 підставових, 55 хліборобсько-фахових і 24 годин практичних прав. Кожна школа має зразкове шкільне господарство Таких шкіл є в республиці 13, в тому 2 німецькі з тих шкіл 2 є державні, 2 з державною допомогою, 8 краєвих, а 1 приватна з допомогою краєвих властей. В кожній клясі є обмежене число учнів до 30, і тому не всі, які зголошуються, можуть бути приняті. В шкільному році 1930/31 студіювало на них 1341 учнів. Ці школи показалися дуже потрібними, а їх число якраз вистарчаючим.

3) Рільничі школи. Належать разом з фаховими (зимовими) школами та 1-річними хліборобськими школами до т. зв. нищих хліборобських шкіл. Рільничі школи мають за завдання вишколити самостійних керівників для менших і середніх господарств. Ходить тут передовсім про самостійних господарів, а тільки в дуже маленькій частині про урядовців на чужі господарства. Фаховий персонал складається з директора та 3-ох сталих фахівців-учителів. Крім цього доходять на лєкції лікар, ветеринарний лікар, правник і ремісник. Приймається до школи хлопців і дівчат, які покінчили 14 літ, виказуються покінченням народнньої школи (багато кандидатів має покінчену і виділову школу) та за яких родичі заручать, що дадуть їм потрібне удержання. Навчання триває два роки, наука починається 1 або 15 жовтня і кінчиться 1 або 31 липня кожного року. Підчас ферій мусять учні працювати в господарствах своїх родичів. Підчас науки відбуваються теж практичні вправи, які на цих школах мають найбільше число годин. Кожна

школа має зразкове господарство, яке виміром дорівнює середньому селянському господарству даної околиці. При школах є інтернати. В р. 1930/31 студіювало на 30 рільничих школах 995 учнів, з того 5 учениць. Ці школи працюють теж поза своїми мурами серед хліборобського населення, при чому використовують в першу чергу своїх абсольвентів.

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

„Центросоюз випускає нитки з власною маркою: „Ц. С." Маючи на увазі з часом перейти до власної продукції ниток, Центросоюз урухомив власну навивальню ниток з маркою „Ц. С." Це дало йому змогу знизити ціну за нитки на 6—10 проц. Якість його ниток краща, як у цілком приватної продукції, а міра кожної шпульки є докладніша і повніша, відповідаючи заподаній на кожній шпульці кількости метрів. Біля машин працюють в Ц. С. 4 робітниці.

Кооператива „Зоря" на Богданівці - Львів приступила вже до виробу синки і задумує виробляти також своє власне чорнило до обуви (шварц).

Кооперативні мясарні рухають з місця! 29. серпня засновано в Коломиї сільсько-господарську кооперативу „Мясозбут", як спілку для перерібки с.-г. тварин з фізичним членством (уділ 10 зол.), районового типу. Кооператива перебирає на себе дальше ведення дотеперішнього мясарського відділу Окружного Союзу Кооп-в в Коломиї. Таким чином зроблено і тут крок до спеціялізації, причім з мішаного споживчо-продуцентського типу мясарня прибрала характер чисто продуцентський, сільсько-господарський.

Є це вже сема українська мясарня в краю. Таким чином маємо тепер такі мясарні:

а) споживчого типу:

1. Перемишль, відділ спож. кооп-ви „Надія";
2. Бережани, відділ спож. кооп-ви „Народний Дім";
3. Комарно, відділ „ „ „Народний Дім";
4. Нижанковичі відділ „ „ „Народний Дім";

б) мішаного споживчо-продуцентського типу:

5. Купчинці, відділ кооп-ви „Надія"; тепер у завідуванні ПСК. Тернопіль;

в) чисто продуцентського типу;

6. Плауча велика, с.-г. кооп-ва „Рідний Промисл";
7. Коломия, с.-г. кооп-ва „Мясозбут".

Початки отже зроблені, форми випробовані; тепер тільки енергії до розбудови цього нового а так важного для нас роду кооперації.

В липні б. р. повстала нова виборча кооператива під назвою: **Кооператива Інженерських робіт, „К. І. Р."**, кооператива праці з відповідальністю уділами у Львові (гл. „ГКЧ" ч. 31-32 за 1931 р. (Бюро кооперативи при вулиці Потоцького ч. 47. І п., число телєфону 34-72.

Ціллю кооперативи є всесторонняя технічна обслуга українського громадянства, а з окрема українських кооперативних установ.

Кооператива Інженерських Робіт, маючи до диспозиції інженєрів, фахівців усіх галузей технічного знання, виконуватиме в цілості всі фахові припоручені праці по якнайнищих цінах.

Кооператива Інженерських Робіт провадить кілька окремих відділів на чолі з окремими інженерами. І так:

Відділ будівельний виконує проєкти, пляни, калькуляції, кошториси та оцінки житлових і промислових будівель, як рівнож перенимає нагляд над будовою, виконує згадані будівлі у власному заряді та переводить ремонт будівель;

Відділ машиново-електричний виконує проєкти і кошториси фабрик, варстатів та всяких інших промислових підприємств в цілості або поодиноких їх частей так під оглядом машиновим, як і електричним, та перенимає їх виведення.

Відділ торговельний, на підставі порозуміння з відділом будівельним чи машиново-електричним, доставляє своїм клієнтам на їх замовлення всякі будівельні матеріяли так загально дотепер уживані, як і новітні (геракліт, сольоміт, деревоцемент і т. п.), а дальше мотори ріжних систем і бажаної величини, всілякі машини, робочі кітли, помпи, трансмісії, ложища, паси, електро-мотори, інсталяційні матеріяли, фасонове желізо, траверзи і т. п.

Крім цього Кооператива Інженерських Робіт „К.І.Р." уділює в порозу-

мінню з Ревізійним Союзом Українських Кооператив всяких порад при організованню промислових кооператив (будівельних, машинових, електрифікаційних і т. п.) та співділає при заснуванню ремісничих кооператив праці (столярів, боднарів, мулярів, стельмахів, слюсарів і т. п.)

Новий спосіб святкування Дня Кооперації. ПСК. Калуш задумує влаштувати цьогорічне святкування Дня Кооперації відмінним, як досі було, способом. Замісць улаштувати масове кооперативне віче з урочистою програмою, задумує відбути однодневний курс для всіх членів управ і Надзірних Рад кооператив свойого району з програмою, на яку склавсяб ряд коротких викладів на актуальні біжучі кооп. теми (з участю представників централь). Це є в кожному разі нова думка і як така заслуговує уваги.

Райфайзенки і ощадність на Закарпатті в Ч. С. Р. З усіх видів кооперації найкраще стоять і розвиваються на Закарпатській Україні райфайзенки. Закладаються нові льокальні кооперативи з одного боку, а з другого — всі інші типи кред. кооператив на селах перемінюють обмежену поруку на необмежену і стають так. ч. райфайзенками. До тепер (ц. то до 15. IX. б. р), необмежену поруку приняло вже 86 кооператив. На черзі дальших чотири кооперативи, що зголосили заміну обмеженої поруки на необмежену.

Кооп. Союз в Ужгороді основує на Закарпатті по селах т і л ь к и райфанзенки та сподіється, що в невдовзі цей рух охопить всі села і сільські кредитові кооперативи на Закарпатті представлятимуть один тип-райфайзенський, який принявся в цілій Західній Европі.

Так само ширяться по селах щ а д н и ч і с к р и н к и (п у ш к и). Це свідчить що наші закарпатські земляки дуже добре (краще від нас) розуміють значіння і вагу дрібної ощадности. Ужгородський Кооп. Союз доставляє кооперативам ці пушки у великому числі для роздачі населенню. Є кооперативи, котрі відбирають по кількадесять пушок на раз і звертаються по них кілька разів до Союзу. Такі кооперативи, що відбирають за одним разом по 15, 20, 35 а то й 50—70 пушок зовсім не є рідкістю. Їх список друкує весь час Союз у свойому часописі „Дружественний Вѣстник“ („Кооперативний Вісник“). В одному з останніх чисел (за 15 вересня б. р.) знаходимо, напр. 27 таких кооператив, що взяли від 2 до 70 (кооп. в Оноку) пушок за одним разом. Всього досі додав Союз кооперативам 1·352 щадничих скринок. Не дивниця, що він висловлює в томуж числі повне вдоволення з успіху щадничої акції.

Нашим кооперативам радимо піти за прикладом „меншого брата“ і собі домагатися від кооп. банків щадничих скринок для поширення їх серед населення.

Помер Фердинанд Їрасек, довголітній провідник чехословацької споживчої кооперації, розвиток котрої на протязі останніх трицяти років був тісно звязаний з його іменем. Він був одним з провідників кооперації серед чеського робітництва. При його найживішій участи повсталі всі централі спожив. кооперації — Центральний Союз, Гуртівня і Кооперативний банк. Відзначався він невтомністю і великою працездатністю.

Вийшов він з бідної родини і тому не мав можности добувати знання у вищих школах. Зате власною пильністю і працею засвоїв собі широкий погляд на суспільні і економічні справи. Участь в кооперативному житті почав брати ще молодим хлопцем (від 1902 р.). Працюючи серед празьких пекарів, завзято пропагував серед них кооперативну думку. Цією працею він так визначився, що скоро бачимо його серед діяльних основників згаданих центральних підприємств та установ.

Їрасек став також одним із кращих знавців господарських справ. Робітнича партія, до котрої належав, завсіди кликала його на пораду в цих справах. За знавця господарських справ він уважався рівнож в австрійськім парляменті, послом до котрого він був в свій час обраний.

Кольосальна енергія і широко розвинена діяльність підривали його здоровля, так що він мусів опустити працю — доперва в 1930 році. А 8 серпня 1931. року його не стало. Оповита жалем чеська споживча кооперація достойно вшанувала його заслуги.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

По селах. Не думайте, що нині так само далеко з Городенки до Лондону, як тому 20—30 літ. Ледви упав фунт у Лондоні, а вже це відбилося на кишені нашого селянина. Маємо такі відомости з Городенщини — а подібно діється певно і в інших сторонах. В наслідок страху за долю англійської валюти потерпіли ціни тих продуктів, що їдуть від нас до Англії. Свині упали до

60 грошів (за кільо живої ваги), масло до 2 зол. 10 грошів, яйця з 12 грошів злетіли відразу на 8. А це-ж головні збутові продукти нашого селянина.

Криза викликала уже й своєрідний промисл: це є передовсім кресала, що заступають сірники. Як ще недавно точкою гонору для сільського хлопця було мати електричну ліхтарку, так тепер стало нею посідання кресала й губки. Є в тім свого рода фантазія й гумор... Ширяться також запальнички власного домашнього виробу. Продаж сірників по кооперативах упала приблизно на половину. Збут господарських машин упав до 5% того, що було в р. 1928 і то не лише по кооперативах, але так само й у приватних купців. — В наслідок неймовірно низької ціни масла селянам зачинає уже невиплачуватися навіть хід до молочарні з молоком.

До питання про господарську самовистарчальність західних земель. Недавно опубліковано деякі обчислення, зроблені на основі статистики залізничих транспортів по окремих воєвідствах Польщі. Нище подаємо зіставлення заладувань і виладувань головних продуктів хліборобства в рр. 1928 і 1929. для українських воєвідств (знаком „+" означено перевагу заладувань, знаком „—" перевагу виладувань.)

Покищо табличка потверджує відомий факт, що експортово активними є західно-українські землі лише у звіринній продукції, тобто головно у вивозі цілих штук; що до звіринних товщів, то мимо поважного експорту масла, довіз сала, смальцю і лою є такий великий, що переважає експорт і дає в результаті відємне сальдо цієї галузі господарства.

З ростинних продуктів в очі бє сумний факт, що помимо на загал зрівноваженого білянсу збіжевого зерна, маємо поважний довіз готової муки ріжних родів. Це знак, що наше млинарство не задовольняє ще всіх місцевих потреб, отже є рація налягти на його розвиток (поважно представляється тільки волинське млинарство).

Поважну цифру вивозу ячменю дає мабуть поміщицьке господарство, на яке ми не маємо впливу, колиб ішла мова про його кооперативне охоплення.

В ділянці пшениці одиноким дійсним експортером є лише Поділля, але й воно дає мало; дещо більше понад те, скільки виносять недобори інших українських воєвідств.

Для організаторів кооперації повищі цифри дають виразні вказівки, де треба найскоріше налягти; тою ділян-

Продукт + надвижка — недобір	ВОЄВІДСТВА								ЗАХІДНІ ЗЕМЛІ В ЦІЛОСТИ	
	Полісся		Волинь		Львів		Станиславів	Тернопіль		
	1928	1929	1928	1929	1928	1929	1928 — 1929	1928 — 1929	1928	1929
Пшениця (тони)	— 735	— 195	— 3.059	— 4.543	— 12.867	— 7.088	— 11.637 — 17.416	+ 42.376 + 34.695	+ 14.273	+ 5.453
Жито (тони)	— 186	+ 948	+ 11.849	+ 15.102	— 13.903	— 12.201	— 6.017 — 14.271	+ 32.797 + 17.932	+ 24.540	+ 7.510
Ячмінь (тони)	+ 20	+ 601	+ 18.409	+ 25.674	— 9.949	— 4.894	— 1.019 — 2.018	+ 22.680 + 29.450	+ 30.141	+ 48.813
Овес (тони)	— 3.587	— 4.038	+ 15.115	+ 8.486	— 2.814	— 4.573	+ 1.726 — 3.299	+ 14.005 + 7.741	+ 24.404	+ 4.327
Мука (тони)	— 22.266	— 21.168	+ 55.749	+ 63.738	— 42.532	— 60.250	— 2.156 — 11.824	+ 24.816 — 20.496	+ 13.621	— 50.000
Товщі звір.(тони)	— 76	— 379	— 94	— 276	— 506	— 3.500	— 233 — 865	— 160 — 186	— 57	— 5.206
Худоба (штуки)	+ 11.107	+ 12.840	+ 12.430	+ 25.384	+ 25.700	+ 35.864	+ 16.521 + 19.587	+ 16.607 + 32.856	+ 82.365	+ 126.527
Безроги (штуки)	+ 10.325	+ 18.853	+ 24.901	+ 61.804	+ 194.665	+ 182 828	+ 115.615 + 83.522	+ 239 040 + 219.055	+ 584.546	+ 566.062

(„Rolnictwo" серпень 1931. Остання рубрика дороблена нами.)

кою, що вимагає найшвидшої кооп. організації є передовсім збут свиний і худоби (понад ½ міліона річної надвишки безріг і пересічно 100.000 штук худоби).

Пятий зїзд агрономів „Сільського Господаря". Пятий Зїзд Агрономів „Сільського Господаря" відбувся у Львові, дня 25. вересня ц. р. Взяло в ньому участь 24 агрономів, в тому числі 16 агрономів повітових, делєгати „Маслосоюза", „Центросоюза" і референти „Сільського Господаря". — В попередньому, четвертому зїзді агрономів, який відбувся 11. квітня 1930 р., взяло участь 29 агрономів, з того таксамо 16 повітових агрономів і львівських 13. — Як з того видно, теперішній зїзд помимо тяжкої скрути, був відносно повітових агрономів рівно сильний, як і попередній. Заслухано і продебатовано такі реферати:

реферат про організаційні справи „Сільського Господаря" і плян праці в краю, виголошений Е. Храпливим,

реферат про агротехнічні справи, А. Романенка,

реферат про зоотехнічні справи, а головно про контролю молочности, плекання безріг на бекони та розводження несливих курей, виголошений М. Холєвчуком.

Після рефератів обговорено ще пасічницькі справи, які референував М. Боровський та деякі дрібніщі біжучі справи.

Зїзд оформив висліди своєї праці в ряді резолюцій, які будуть оголошені в нашій економічній пресі.

Після зїзду відбулося конституюче засідання Секції агрономів при Українськім технічнім товаристві, яке вибрало на голову Секції інж. А. Романенка, а на секретаря інж. М. Мудраківну. Ця секція при У.Т.Т. буде становою організацією наших агрономів, якої до теперішнього часу бракувало.

Обдовження рільництва в Польщі. Банкове задовження рільництва в Польщі виносило в кінці 1930 р. 945 міл. зл. Від того часу положення не змінилося. Банкові довги не збільшилися ані не зменшилися. Як щож взяти на увагу приватне, податкове задовження, рати довготермінового кредиту, залеглі винагороди і сусп. обезпечення, то сума плинного задовження рільництва піднесеться до 1.400—1.500 міл. злотих.

З другогож боку кредитові перспективи м-ва рільництва, при найкращих можливостях, обраховуються всього тільки на 260 міл. зл., ц-то на 17—18% задовження.

Торговельний білянс Польщі в серпні б. р. після даних головного статистичного уряду був активний. Додатнє сальдо його, ц-то надвишка вивозу над привозом, виносило в серпні 41.098 тисяч злотих.

Вивезено було отже 1.585.008 тон товарів вартости 150.110 тис.; привезено з закордону 259.888 тон товарів вартости 109.102 тис. злотих. Рівняючи до липня, вивіз зменшився на 150.420 тон вартости 24.417 тис. зл., а привіз рівнож зменшився на 24.783 тон, у вартости на 18.654 тис. зл.

В привозі зменшилися поважно споживчі артикули (на 7.9 міл. зл.), а особливо риж (на 5·5 міл. зл.) та деякі сирівці.

Підвишка дисконтової стопи в Швеції і інших державах. Від дня 23 IX. Банк Чехословаччини підвищив дисконтову стопу для векслів і вартісних паперів з 5% на 5·5%. Шведський Банк від дня 25. IX. підвищив був дисконтову стопу з 5 на 6%. Попередня підвишка диск. стопи в Швеції була переведена щойно 21.IX. б. р. з 4 на 5% а дня 28.IX. він підніс диск. стопу ще вище — з 6% на 8%. Крім того згаданий Банк зніс паритет золота до 30. XI. з огляду на сильний попит на золото і заграничні платничі середники у Швеції.

Італійський Банк рівнож підніс з днем 28 вересня дисконтову стопу в Італії з 5½% на 7½%.

Голяндський Банк підніс 29. XI. б.р. також дисконтову стопу з 2 на 3%.

Поза тим згадані банки видали заборону вивозу золота за границю.

Такі наслідки упадку англ. фунта штерлінгів, котрий потягнув за собою згадані зміни у валютовій політиці деяких держав.

Останні відомости підтверджують впрочім чутки про поправу, а згл. утримання курсу англ. фунта на головних біржах (Париж, Амстердам, Берлін, Цюрих).

НА РАДЯНЩИНІ.

З области фантасмагорій. Друга пятирічка на Радянщині. Це країна, котру досвід не вчить. Провал першої пятирічки, хоч як вона й не була фантастична вже в первісній своїй концепції, не зупинив великоманії большевицької влади. Хоч і прийшлося підписатися під власною безсилістю і неспроможністю, большевики проте від своїх фантасмагорій не відступили. Замісць невдалого першого вони ухвалили ще більш фантастичний другий пятирічний плян відбудови знищеного їхнімиж руками господарства.

Головні точки цієї нової пятирічки, за відомостями Міжнароднього Сільс.-Госп. Інституту, нище подаємо. Цифри нового пляну просто астрономічні.

Площа землі, що має бути оброблена і відведена під ріжні культури має досягти до 1938 року 190—200 міліонів гектарів (перша пятилітка визначала 120 міл. га) індустріялізованого і удержавненого сільськ. господарства. Тоді, мовляв, вже запанує соціялізм. Все буде електрифіковане. Починаючи від 1933 року, все мусить механізуватися. Друга пятилітка передбачує 250.000 тракторів для сіл. господарства, котре, як обраховано, консумуватиме крім того річно 10—15% цілої продукції електричної енергії, цебто 25 міліярдів кільоват-годин річно. Сама господар. площа споживатиме 5—6% електричної енергії, при чому передбачується електрифікація всіх сіл. госп. варстатів, включно до інкубаторів (штучні вилягарні курчат).

Продукція молочних виробів і взагалі споживи „мусить" подвоїтися, як що не потроїтися по відношенню до теперішнього стану, цебто досягти 40—50 кг. споживчих продуктів і 300—350 літ. молока на одного мешканця. Для цього проєктується випас 65—70 міліонів голів рогатої худоби, а в тім 35 міл. молочних коров, 150 міл. овець, 70 міл. свиней і 500 міл. дробу. Годівля всіх цих звірят і птиці натурально має бути сконцентрована(!!).

До кінця другої пятилітки посівна площа бавовняку „мусить" бути також подвоєною. І сподіваються відповідного подвоєння збору (врожаю). Плянтації бураків „матимуть" 2—2½ рази збільшену супроти теперішньої площу, в наслідок чого одержиться 4—5 разів більше плетива і цукру, як тепер.

Для реалізації всього цього мають виховати півтора міліона сіл.-госп. техніків, кадри котрих мусять бути достарчені з посеред членів „колхозів" і робітників „совхозів, В цій також цілі проєктується ряд спец. курсів, і т. д. в цьому дусі.

Проєктується рівнож богато ріжних досвідів і проб з области агрономії. В ці вже, впрочім дуже спеціялізовані детайлі пляну ми тут входити не можемо.

Побачимо, що з того вийде. Можемо лише сказати з певністю це, що перші пять літ добігають до кінця, а перша пятилітка ще далека до зреалізування на всі 100%. Але мимо того маємо вже другий плян. Для чогож оце вічне плянування? Відповідь лежить в суто психольогічних моментах, що знова стоїть в звязку з цілою атмосферою життя на Радянщині. Все там кормиться і жиє ілюзіями. Ось чому і єдиною відповіддю на неудачі мусить бути створення нових ілюзій — величавих, гарних, принадних плянів, до детайлів опрацьованих, справді здібних дати ілюзію і лише ілюзію нової дійсности.

Вивіз дерева з Радянщини набув в останньому часі світового значіння, бо провадиться він у величезних розмірах і по надзвичайно низьких демпінгових (стратних) цінах, при чому, не береться в рахубу навіть вартість дерева. В наслідок цього в цілому деревному промислі в Европі настала велика констернація і побоювання за його будуччину.

Головних осередків деревного вивозу є в Радянщині два. Один знаходиться в Архангельську над Білим морем і служить вивозовим центром для продукції північних окраїн С.Р.С.Р. При праці тут заняті ріжні ссильні, працю яких використовується просто задармо. — Другий осередок вивозу лежить на Волзі. Це м. Царицин — тепер Сталінград. Він є осередком для північно-східнього району з Уралом і сплавляє дерево по Волзі і її допливах. За границю йде головно сосна. Достава цього надволжського підприємства виказує поважний зріст а саме: в 1927 р. воно доставило 800 тис. кв. метрів сосни, а в 1931 році осягне 2 міліони. Працює тут 104 тартаків. Зі Сталінграду дерево іде залізницею до Новоросійська над Чорним морем, звідки розвозиться по цілому світі.

В 1929 році С. Р. С. Р. вивезла 1.113 міліонів квадрат. метрів сосни, 1930 році вже 2 міліарди і 782 міліони квад. метрів, а в 1933 році Радяншина заміряє вивезти 6 міліярдів квадр. метрів з загальної краєвої продукції 36 міліярдів кв. метрів. Вивозяться головно соснові дошки. С.Р.С.Р. обраховує площу своїх соснових лісів на 800 міліонів га, з чого експльоатується тільки 17%. Ні одна з держав з деревним промислом, з ви-

мком хіба Канади, котра ще не експльоатує лісів на велику скалю, не змоглаб з цілком природних причин довести свою деревну продукцію до таких розмірів і в такій прогресії збільшувати її як С.Р.С.Р. не посідаючи крім того такої дешевої робочої сили. Для порівнання згадаємо, що в 1929 році головні, експортуючі дерево краї вивезли в мільонах квадратових метрі в такі кількости соснових дошок: Фінляндія 1.424, Сполуч. Держави Америки 1.154, Польща 990, Швеція 955.

НОВІ КНИЖКИ І ВИДАННЯ.

Українська Загальна Енцикльопедія Т. І. Львів, 1931.

(Закінчення)

Що до величини, то в більшости терміни дуже коротко й стисло формульовані і тому займають небогато місця. До винятків належить кілька більших статейок, що переступають розмір 10—15 рядків. З цих можемо назвати — таких, як Аграризм, Біржа, Валюта, Господарство, Дохід, — кругло два десятка.

Переходячи до оцінки наших термінів, (яка м. ін. відноситься подекуди і до інших термінів, над котрими не будемо тут зупиняться), можемо повторити ще раз те, що ми вже раніш відмітили, а саме: що найголовніша річ — дефініції понять на загал добрі, стоять (за деякими винятками). на високому науковому рівні. Відповідаючи так вимогам науки, як і правилам льогіки, вони поєднують здебільшого досконало й прикмети популярности.

Невдалі, а-бо не зовсім вдалі определення понять, принаймні що до нашої спеціяльности, подибуються дуже рідко, не можучи сильно заважити на загальній оцінці книги. Без деяких промахів важко булоб навіть припустити — і так під кожним оглядом вдалу — спробу видання першої нашої енцикльопедії. — Отже деякі дефініції видаються неповними. Приміром поняття „гуртова торгівля" обмежується до визначення тільки через момент посередництва, принайменше не єдиний, не вичерпуючий і сам по собі ще не характеризуючий суті явища.

Основні характеристики часом заступлені бувають прикладовими поясненням або історичними даними (напр. „громадське господарство") — занадто велика уступка популяристичній тенденції, котра не причинюється до точности і ясности в представлюванні річі. Цей спосіб, уживаний для пояснення, ілюстрації, вимикається з поняття льогічної дефініції. — Трапився приклад і надто абстрактної дефініції, як це має місце при терміні „Валюта". Без дальших, конечних пояснень вона розминається з цілю, не вияснюючи дотичного поняття. В цьому прикладі один абстракт заступлений двома (згл. трома) не менш неясними поняттями — принаймні для загалу читачів.

Що до термінів з области кооперативних наук, то мусимо, на жаль, дещо зкорігувати висловлений вгорі і раніше погляд. Кооперація трохи занедбана, а заслуговувалаб бути репрезентованою багатше. Ми змогли нарахувати заледве десять кооп. виразів. Бракує майже зовсім відомостей зі світового кооп. руху і його чільніших репрезентантів. При слові кооперація слід цей недостаток виправити. Цей факт тим більше вражає, що редакція знайшла місце для осіб, що, приміром, нічим більшим не визначилися крім того, що були начальниками тої чи іншої військової частини, але помітнішого сліду в історії хоч би й рідної минувшини не залишили. Слід було поруч згадати й про людей мирної позитивної праці для добра народу і людства — якими є кооператори. На це вже було вказано також іншими рецензентами.

Не можемо обійти мовчанкою і суто технічної сторони редакційної праці біля енцикльопедії, залучуючи і що до цього кілька зауваг. Декілька більших статейок розрослося м. ін. завдяки тому, що до них увійшов матеріял, який відноситься до самостійних термінів, котрі часто не виріжнені, ц. то не є поставлені під окреме гасло, (гл. прим. ст. „гуртова торговля" і под.), хоч в інших, подібних випадках редакція (або автори), можна навіть сказати систематично, таке виріжнення провадили (порівн. вирази економія, економіст і т. п., експорт, експортер і богато інших). Не будучи великим мінусом, це вказує лише на непослідовність і брак засад в техніці роботи. Про теж свідчить і ряд наступних помічень. Між іншим з цього повстала подвійність характеру енцикльопедії: мішанина лексикона (словника мови) і властивої екцикльопедії.

Не є устійненою і техніка упорядкования гасел. І тут також ціхує редакцію брак виробленого погляду (засади) і послідовности в її додержанню — подвійність, менше практична і раціональна,

ніж вище згадана. Маємо на увазі ставлення понять в одніх випадках (і в більшости) під прикметник, в других — під речівник. Нераціональний, перший спосіб є джерелом недомагань, на котрі хочемо вказати. Терміни стоять розірвані від себе і повторюються стільки разів, скільки уживаються зі що раз іншим прикметником, іноді синонімістичним, що утруднює або й унеможливлює відшукування потрібного гасла чи виразу (напр. як шукати: привозове, чи довозове, імпортове мито і т. п.?). В цьому велика невигода для особи, котра користає з енцикльопедії (вона не обовязана знати всі синонімічні вирази) — і хиба так уложеної енцикльопедії. Краще було ставити всі поняття під речівник і після загальної дефініції, дати ріжні його відміни, прикметниково дані. В цих випадках прикметник ставиться за речівником з протинкою після цього останнього. Так при поняттю: спілка—після соціольогічної дефініції цього поняття, прийшлиб визначення конкретних її видів чи відмін. — Редакція уживала і цього способу, але зрідка і не послідовно (напр. народнє господарство і сільське господарство поставлені під речівником, а всі інші відміни господарства під прикметниками). При останньому способі альфабетичного упорядкування гасел уникласяб непотрібного паралелізму і деяких повторень (гл. той самий приклад), як рівнож і пропусків (говориться напр. про дрібну промисловість, а не згадується про її коррелят — велику промисловість; а може її слід шукати під якимсь іншим, нам невідомим прикметником?).—Можемо, як на наслідок лихої техніки справи, яку обговорюємо, вказати й на ріжні що до обсягу (повноти) дефініції одного й того самого поняття („економічна географія“ і „господарська географія“, порівн. також „географія“).

Під зглядом групування енцикльопедичного матеріялу книжка отже не витримує критики. Довільність в цьому відношенні авторів мусілаб усунути редакція або дати їм відповідні технічно-методольогічні вказівки. Видимо цієї справи — безумовно засадничої в подібного рода виданнях — не було розважено і вирішено. Не дано тому й читачам, котрі не раз зустрінуться з неможливістю вишуканння терміну, відповідного поучення що до користання з енцикльопедії.— Енцикльопедія є дуже споріднена з річевим катальогом в бібліотеці і дотичні правила катальогізації слід би було застосувати й тут. — Дуже шкода також,що в більшости не має для синонімів відкличників, котрі полекшувалиб орієнтцію і користання з „Книги Знання“.

Помимо всіх наших і вже раніше висловлених іншими рецензентами зауваг „Книга Знання“ є важливим кроком наперед. Заповнила вона значну прогалину в нашій культурі і літературі, а її творці, хочби тому саме, заслужили на повне признання. Сміємо думати, шо започато ряд цього роду видань і що вони вже не дадуть на себе довго чекати. На черзі велика укр. екцикльопедія і спеціяльні з ріжних наукових областей та практичних знань. Зроблено першу спробу, перший досвід — вдало і успішно, особливо що до зовнішнього викінчення книжки: добрий папір, виразний читкий друк, гарна оправа досить старанно виконана. *В. Л.*

З ПРЕСИ.

Вбогість економічної науки в Польщі. Польща належить до тих небогатьох приосталих держав, котрі в своїому шкільництві консервують вперто старий середньовічний клясично-гуманістичний напрям. Щойно в світлі цифрових даних виступає в повній наготі страшне упослідження економічно-суспільних наук на високих школах в Польщі. Пише про це новий економічний двотижневик „Gospodarka Narodowa“ (ч. 12-13).

„Про господарські справи говориться скрізь, у всіх домах, бюрах, урядах, на вулиці, в трамваях, в цукорнях. І нічого в тім дивного. Господарська кріза побиває усіх.

Глухо про ці справи тільки там, де повинна формуватися і плекатися економічна думка краю, де повинні виховуватися керівники державної господ. політики — на державних високих школах.

На 772 професорів і доцентів економічні і суспільні науки (вже разом із соціольогією) викладають 22, отже 2,8% Теольогія має 60 катедр, фільольогія і історія літератури 70, але величезна і широка, та притім така важна ділянка економіки має всього 22 катедри. З них припадає 7 на університет в Познані, котрий одинокий з усіх має економічний факультет. Є вищі школи, що мають лише одну економічну катедру. Варшавський, столичний університет, що має 2700 студентів права, має аж... 4 професорів економічних наук і то вже разом зі соціо-

льогією. На професора теольогії тут припадає 13 студентів, на професора економії — 675.

Найвищим куріозом є, що нема викладів економії у „Головній Школі“ і „Гірничій Академії“, що нема викладів соціяльної політики і про обезпечення праці на політехніках. (!!) Економічна Географія викладається тільки на однім університеті. На всіх державних школах є тільки дві катедри статистики, а одна з них обіймає вже разом статистику і фінансову науку“.

До тих сухих фактичних даних польського журналу треба додати одну увагу, що торкається наших українських відносин: ми на жаль, з малими виїмками, у всім любимо взоруватися на Поляках. Без сумніву від них походить і те нехтування економічно-суспільних знань, що так гірко мститься на нас. Коли польський нарід дякуючи своїм традиційним хибам і односторонности свойого наставлення довів до того, що паном його економіки є переважно не — поляк, а то й заграничні чинники — то чи хоч цей відстрашаючий примір не повинен привести нас до застанови, якщо вже нема в нас досить зацікавлення економічно-суспільними питаннями по суті? Чи не пора вже нам унезалежнитися психічно від перестарілих і шкідливих поглядів?

Під заголовком:

„Як опікується Патріонат кооперативами“ — „Нове Село“ (ч. 24. з 15.VI 1931) пише: В Попелях п. Дрогобич завели собі свідомі селяни ще в році 1908 Касу Райфайзена. Вона гарно розвивалася і в 1919 році мала вже 140 тисяч корон. Але все те пропало разом з Австрією. В 1922 році перехрестив Патронат нашу РайФайзенку на касу Стефчика, а все майно перецінено на 8 грошів.

Але люди не зневірилися і почали організуватися та складати уділи, яких призбирується коло 100. Центральна каса дала невеликий кредит і робота пішла знову. В 1924 на загальних зборах ухвалено було уділити підмоги укр. інвалідам. Це не сподобалося Краєвому Патронатові і він не хоче більше уділити кредиту. Ба що більше: коли в 1929 році каса з чистого зиску 54·50 зол. на загальних зборах ухвалила купити швайцарську сонду, то Патронат рішучо спротивився та вимагав, щоби ми виписали по 6 чисел польського часопису за 60 зол., щоби заложити собі бібліотеку з польських книжок за 100 зол. та щоби для всіх членів закупити польські календарі.

Ми розуміється, того всего не послухали, бо пощо нам купувати книжки та газети для молів. За те ми запренумерували собі „Нове Село“. Та ось, 28/IX 1931 р. присилає до нас Краєвий Патронат люстратора Івана Фостаківського, котрий себе представляє українцем та за грозив, що Патронат зліквідує нашу кооперативу, бо вона передплачує „Нове Село“, а не Патронатову польську газету. Та ще усунув від урядування нашого касієра і справника. Крім того приневолив касу, щоби заплатила 25 зол. на 2 часописи, 16 зол. на оголошення білянсу, 11 асекурації. 100 зол. Патронатові податку і 60 за люстрацію.

Ось так то виглядає самоуправа членів в кооперативі. Те, що члени хочуть і їм корисне, те заборонене, а що для селян безвартісне — те силують купувати.

Мусимо домагатися, щоби Патронат змінив свою поведінку супроти українських кооператив, бо як ні, то подякуємо йому за його мізерні кредити і опіку та перейдемо до Ревіз. Союзу Українських Кооператив.“

Ось маємо зразок кредитової залежности кооперативи від кредитора; бачимо, яка вона невільниця, як підпадає під його диктат. Але нас дивує не це. „Кооп. Республика“ завсігди виступала і виступає проти кредитів для кооперації, вказуючи саме на цю залежність і лихі наслідки від неї. Нас дивує психольогія такої заплутавшоїся в кредит кооперативи. Як припекло, то вона, як погрозу, відшукала непоганий аргумент: виступлення з Патронату і перехід до Ревізійного Союзу Укр. Кооператив. Позволимо собі запитати: деж раніше був „патріотизм“ і нац. свідомість такої кооперативи? Відповідь на це питання хай дасть вона сама.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня „Час“ кооп. з від. уд. Львів, вул Вірменська 16.

Нові книжки.

Українська Загальна Енцикльопедія „Книга Знання". Під ред. Дра Івана Раковського. Т. II. Зош. 12. (2). Букви І—К. Гасла: Ісай — Кирилиця. Львів—Станиславів—Коломия, „Рідна Школа", 1931. Кол. 129—156 (ст. 65—123.).

Шематизм львівської греко-католицької епархії на 1932. р. Львів, 1931.

Magasin de Gros des coopératives de France. 25-me anniversaire 1906—1931. (Огляд і альбом, люксусове видання.)

Józef Gątkiewicz. Spółdzieinie mleczarskie w Polsce w 1929 roku. Warszawa, Główny Urząd Statystyczny, 1931. 4⁰. Str. 89.

O. Temperli. Leitsätze für das Verkaufspersonal. Basel, Buchdruckerei des V. S. R., 1929. 16⁰., S. 8.

Jaeggi, Bernhard. Die Genossenschaft in der Praxis von der Gründung bis zur Liquidation (Verhaltungs- und Betriebslehre). Basel, Buchdruckerei des V. S. K., 1926, 8⁰. S. 16.

Pritzker, J. Winke für den Wareneinkauf im einfachen Haushalt. Basel, Buchhandiung des V. S. K., 1928. 8⁰, S. 24.

Faucherre Henrr. Bilder aus dem Genossenschaftlichen Tier- und Pflanzenleben. Basel, V. S. K., 1925. 8⁰.

Turov. Im Aufstieg, Basel, V. S. K., 1926. (суспільна картина).

Bulletin de la coepération roumaine. № 4—6. Bucarest, 1931.

Орловський, Ю. др. Про найстарші часи людського життя на землі. Яворів, „Самоосвіта" 1931. Річ. 2. ч. 22. Ц. зл. 0·45.

З минулого Жовкви. Історична читанка. Жовква, Філія товариста „Просвіти", 1930.

Spółdzielczy przegląd naukowy. Pod red. E. Rudzińskiego. Rok IV. Zesz. 9. Wrzesień. Warszawa, Spółbzielczy Instytut Naukowy, 1931. (Ст.: „Spółdzielczość ukraińska w Polsce).

Nauczyciel a ruch spółdzielczy. (Słów kilka do nauczyciela.) Warszawa, Żyd. Związek Tow. Spółdz. w Polsce, 1931.

M. Gordon. Społem! Warszawa, Żyd. Związek Tow. Spółdz w Polsce, 1931.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

єдиний на західно-українських землях

науковий суспільно-економічний і кооперативний часопис

„КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА"

що вже четвертий рік виходить під редакцією

доц. д-ра К. Коберського.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові, Центральне Обєднання західно-української кооперації. Передплата коштує в Польщі річно зол. 16·—, піврічно зол. 8·—, чвертьрічно зол. 4·—, Поод. число виносить зол. 1.50. Для Америки $1^1/_2$ доляра. Для Европи і інших країн рівновартість $2^1/_2$ доляра. Набувати у всіх укр. книгарнях. Передплату надсилати на адресу:

Р. С. У. К., Львів, Словацького ч. 14, III. п.

В половині жовтня 1931

починається другий річник

Заочних кооп. курсів

РСУК.

Цим разом будуть вестися 3 типи курсів:

1) Курс для книговодців:

а) господ.-споживчих кооператив
б) кредитових кооператив

2) Курс для крамарів і справників.

3) Курс для членів Надзірних Рад:

а) господ.-споживчих кооператив
б) кредитових кооператив.

ОПЛАТИ ЗА КУРСИ: 1) по 34 зол. 2) по 36 зол., 3 а) 16 зол., 3 б) 14 зол.

Зголошення надсилати негайно до РСУК.

Блищі пояснення в „Господ. Кооп. Часописові".

ПОПУЛЯРНИЙ
ДЕШЕВИЙ
ІЛЮСТРОВАНИЙ
ІНФОРМАТИВНИЙ
ЩОДЕННИК

„ЧАС"

виходить кожного будня

під редакцією
МИКОЛИ ГОЛУБЦЯ

у Львові ул. Вірменська 16
(тел. 76—24)

і коштує тільки **15** сот. примірник, а **3** зол. місячна передплата.

Оказові числа висилаємо безплатно відворотною почтою

Випозичальня Коооперативно-Пропаґандових ФІЛЬМІВ

Луцк, вул. Ягайлонська 65.

пропонує фільми для висвітлювання підчас зїздів, анкет, зборів, кооперативних свят і т. п. в тих місцевостях, де маються до винайму салі сталих кіно-театрів. Фільми мають написи в українській мові і висилаються враз з урядовими легітимаціями на право вільного їх висвітлювання. Умови випозичення на перше запотребованя. Приймаються до виготовлення і висвітлювання реклями кооперативних підприємств і установ.

Цінник оголошень в місячнику „Кооперативна Республика". (Розмір часопису 2 шпальти)
Ціла сторінка 100 зол., пів сторінки 55 зол., чверть сторінки 30 зол., вісімка 15 зол.
Оголошення товстим друком, на окладинці і в ред. частині платиться 50% дороще. **Адмін.**

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА

ЛЬВІВ ЛИСТОПАД 1931

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом

ЗМІСТ:

На окраю днів . . . . . , 385

К. Коберський. „Структуральні проблєми“ 387

Народнє господарство:

І. Мартюк. Експорт яєць з Галичини за рік 1930 391

А. Животко. У.С.Р.Р. в 1931 р. . 393

Проблєми кооп. організ. і практики.

Г. Няньчур. Що маємо на черзі? 398

З історії укр. сусп.-економічної думки.

О. Мицюк. Піонір укр. економ. науки С. Подолінський . . 401

Суспільна агрономія

Е. Храпливий. Хлібороб. шкільництво в Ч. С. Р. 406

Дрібні дописи.

І. Блажкевич. Кого вдоволяє теперішнє Г. К. Ч.? 413

З життя укр. кооперації.

Стан кооператив з району діяльности ПСК. Бучач в 1930 р. 413

На шляху до розбудови у нас беконярського промислу . . . 417

А. М-ич. Кооперативний млин в Уличнім 418

З кооперативного світа . . 419

Господарська хроніка . . . 421

Серед книг 421

З преси 423

Лист до редакції 424

INHALT:

Randbemerkungen 385

Verstaatlichung [oder genossenschaftliche Vergesellschaftung? (K. Koberskyj) 387

Eierexport aus Galizien im j. 1930 (I. Martiuk) 391

Ukr. Sovjetrepublik im 1931 Jahre (A. Żyvotko) 393

Über genossenschaftliche Rationalisierung der Eierproduktion (H. Nantschur) . . : . . . 398

Pionier der uk. coz. ökon. Wissenschaft S. Podolinskyj (1850—1891) A. (Mutiuk) 401

Landwirtsch. Schulswesen in C. S. R. (E. Chraplyvyj) . . . 406

Aus dem westukr. u. sonstigen. Genossenschaftsleben — Wirtschaftsnachrichten — Bücherschau.

SOMMAIRE:

Les notices actuelles 385

„La problème structurale“ (K. Koberskyi) 387

L'exportation des oeufs de Galicie en 1931 (I. Martiuk) . . 391

R U. S. S. 1931. (A. Żyvotko) . 393

La rationalisation de la production des oeufs (H. Nantchour) 398

S. Podolinskyi — pionier de la scienes économique ukraïnienne. (O. Mytziuk) . . . 401

Les écoles agricoles dans C. S. R. (F. Chraplyvyi) 406

Esquise de l'activité des coopératives daus district Boutchatch (Galicie) en 1930 413

Chronique coopérative et économique 417, 419, 420

Parmi des livres 421

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА

економ.-суспільний місячник. рік видання IV

№ 11

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw — Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw — Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw — Polen.

НА ОКРАЮ ДНІВ.

„ПЕРВІ БУДУТЬ ПОСЛІДНІМИ"...

Газети пишуть: „Протягом восьми перших місяців 1931 р. в Сполучених Державах Америки збанкротувало 1668 банків, репрезентуючих 1300 міліонів долярів в депозитах. Недавно завісив виплати великий банк у Філядельфії Conutry Trust Company, що посідав сім філій і капітал 10 міліонів дол. Причиною закриття банку було вицофання протягом 1931 року 3,3 міл. долярів депозитів".

Европа має все таки хвилини моральної сатисфакції, свого рода злобну втіху, що вона не сама... В Америці все діється у великому стилю, отже й банкроцтва. Але що така проба паде на край, який до абсурду довів зматеріялізування життя, а „бизнес" і погоню за зиском зробив найвищою мудрістю життя — це не лише потішаюче, але притім і глибоко повчаюче. Воно є живим свідоцтвом, що так життя уймати не лише не треба, а й не можна, бо воно мститься. Більше соціяльности, а тоді й кріз, та ще таких, не мусілоб бути.

ЗОЛОТО В РОЛІ „ВІЧНОГО СКИТАЛЬЦЯ".

В добі крізи оплакуємо долю ріжних груп суспільства, станів і кляс. Але в дійсности найваще сьогодні капіталові та його головному представникові — шляхотному металеві. Всі мають хоч де голову притулити, а бідне золото і того не має. Ніде не годне довше забаритися, так його з усюди гонять. З Німеччини у Англію, з Англії літаками у Францію й Америку, з Америки кораблями у Францію, а з Франції куди? Ще невідомо, але кудись йти таки мабуть прийдеться, бо вже й сьогодня французькі економісти побоюються загального грошевого хаосу через те, що вільні капітали з цілого світа збігаються до Парижа. Їх-же треба опроцентувати, а хто платитиме відсотки від капіталу, що йому непотрібний та лише місце забирає у його трезорах? Біда, як кажуть, без грошей, але здається, ще більша біда з грішми.

ЩО ДУМАЮТЬ ЛЬВІВСЬКІ ПРОФЕСОРИ?

„Słowo Polskie“ друкує статті проф. Каро. „Kurjer Lwowski“ статті проф. Стан. Грабського. Оба вони професори політичної економії, хоч не однакові заступають погляди.

Проф. Каро: „Чиж дійсно світ валиться? Отже треба щиро сказати, що валиться, але не світ, тільки капіталістична економіка“. Вихід з положення автор бачить, коротко говорячи, в етатизації (удержавненню) підприємств, як не повнім, то хоч далеко йдучім. Називає він це однак чомусь „салідаризмом“ (Sł. P. 282/3).

(Про наше становище до цієї справи гл. ст.: „Структуральні проблєми“ — в цьому і наступному ч.ч. „Кооп. Р-ки“).

Проф. Грабскі: „Щойно капіталістичний устрій усунув примусову господ. залежність людини від людини, голод селянських мас, дав робітникам обезпечення від недуг, безробіття, він опер зарібок робітника на двосторонній умові між організаціями робітників і союзами працедавців, уможливив здібним та енергійним одиницям підноситися з найнищих суспільних верств до найвищих“.

Шкода, що шановний жрець науки (себто правди) не написав ще, що капіталізм (очевидно з журби за долю робітника) домагається ліквідації суспільних обезпечень, що створив „ножиці“ (очевидно з журби за долю селянина) і т. д. Як на професора університету, то аж занадто публіцистично!

НАШІ СПРАВИ В ЦЕНТРАЛЬНІМ КОМІТЕТІ МІЖНАР. КООП. СОЮЗУ.

В Парижі радили в днях 27. вересня до 2. жовтня Виділ і Центр. Комітет М. К. С. Канцелярія здавала звіт м. і. також з заходів в справі т. зв. пацифікації українських кооператив. Про цю справу подає бюлєтень М. К. С.:

„Від початку цього року та справа була предметом активного досліджування як шляхом листування, так і на місці. Пороблено заходи для підпертя петицій, предложених укр. кооператорами Союзові Народів. Генеральний секретар М.К.С. не лише що відбув у Варшаві конференції з польськими і українськими кооператорами, але мав теж розмови з польським міністром загран. справ, з британським таким же міністром та з предсідником підкомісії, назначеної для розгляду тих петицій Союзом Народів. Тій підкомісії предложено меморіял, в якому в найбільш обєктивний спосіб представлено вимоги українських організацій, пошкодження осіб і річеві страти, які вони понесли. М.К.С. самозрозуміло не має ані прямого голосу, ані потрібних засобів для того, щоби довести до здійснення цих вимог, але зрештою не занедбано нічого для того, щоби українським кооператорам дісталася справедливість. Тому, що справа ця в часі засідання Центр. Комітету находилася ще в руках Союзу Народів, рішено покищо не робити ніяких дальших заходів, оставляючи справу отвертою в виду можливих дальших подій“.

КОЛУПАЮТЬ ПІЧ.

За давних часів „садків вишневих“ і „соловейка в гаю“ (яких так не долюблюють „Кооперативні Вісті“) було в моді, що як прийшли свати, то дівчина (красна дівиця, сиріч куниця) мусіла обовязково станути засоромлена коло печі, колупаючи її бідну нігтем — треба чи ні.

Оттаке трапилося й „Кооп. Вістям, коли їх „Кооп. Респ.“ повчила, що годиться-ж часом щось і про кооперацію написати, не про самих тільки „ундо-радикало-фашистівських кооператорів“. Отже втяли Кооп. Вісти:

Ундо-радикало-фашисти кажуть, що не треба продавати товару на борг. Це ж очевидча фашистівська інтрига. Не треба давати на борг тільки куркулям і попам, але треба давати біднякам!

Такий короткий зміст одної статті з 14. ч. „К. В.“ Нічого — підхід марксівський, клясовий, годі й слово сказати. Тільки не кооперативний. Кооператори на цю слизьку дорогу не підуть; вони вже остануть таки при своїх рочдеських засадах, хоч рочделці й були прості собі пролєтарі та інститутів марксізму-лєнінізму не кінчали.

„В ЗІНКІВЦЯХ ГНИЮТЬ ПОМІДОРИ“.

„Червоний Кордон“ пише під датою 9 жовтня з Камянця Под.:

„В зіньковецькому колгоспі „Шлях до соціялізму“ було засаджено коло 1-га помідорів. Вже більш як місяць їх ніхто не збирає. Помідори попадали на землю та гниють і т. д.“

Подібних звісток найдете повно у льокальній пресі з Рад. Союзу. Вони свідчать про те, що колгоспівська система держиться лише натиском з гори, внутріж це ніщо інше, як бюрократія, доведена до крайностей. Чи можна собі уявити, щоб щось такого могло мати місце в будь якій справжній кооперативі?

„КУРКУЛЬСЬКІ ЗАПРОДАНЦІ РОЗКЛАДАЮТЬ КОЛГОСПИ“ — КОМУНІСТИЧНИМИ ГАСЛАМИ.

Той самий часопис приносить теж замітку, яка свідчить хіба про умопомішання редакторів. Під заголовком: „Рішуче викорінити куркульську зрівнялівку“ читаємо буквально таке:

„Щоб розкласти колгосп куркульські запроданці агітують за розподіл прибутків за кількістю їдців, а не вироблених трудоднів“.

Значить за те, що хтось вимагає розділу прибутків по чисто комуністичній засаді („кожному після його потреби“), в комуністичній державі він стає „куркулем“ (!) і „запроданцем“. Чому? — Бо... так наказав Сталін. Здоровим глуздом цього уже не збагнели.

„Структуральні проблєми“

1. „Що буде“?

Чим довше затягається господарське лихоліття — тим чорніші думки опановують тих, що формально несуть відповідальність за життя суспільств і народів. Свідомість, що „такої крізи не бувало“, дійшла вже й до найбільш пересічної редакторської голови найбільш бульварної газети. Про крізу балакається при кожній нагоді, при зустрічі і пращанню, щось як давніше про погоду. Економісти мають ту злорадісну втіху, що нарешті й їх знання визнано до чогось потрібним, що господарськими справами стали подекуди навіть більше цікавитися, як рекордами у летунстві, футболом чи кримінальними процесами.

Це значить, що біда мусить бути вже дуже велика. Всякий хоче знати: що буде далі? Як йому уладитися краще—чи сплачувати довги, чи може навпаки робити як найбільше нових? Як забезпечити себе найкраще від можливого спаду краєвої валюти і оплати курсової ріжниці від долярових зобовязань. (Або навпаки?). Коли в кого є складені гроші, той сивіє з журби, як їх краще забезпечити: чи купном недвижимости, товару, чи може краще улькувати їх в „добрім банку"? Взагалі — повно метушні, гамору й шуму. А криза лютує й гуде, приносячи буквально що дня нові несподіванки.

Ще не заспокоїлися уми по берлінських банкових потрясеннях та німецькій „кризі довіря", а вже ми мали подібну, тільки ще голоснішу аферу з англійським фунтом та „банком двох півкуль" — Bank of England. Не встигли ми освоїтися з лондонськими подіями, а вже чуємо про втечу капіталів з американських банків у французькі та голяндські („останні островці", щось як Ноєвий ковчег...).

І чимраз частіше стрічає громадянин у своїй газеті фразу про „структуральну кризу" або „кризу устрою". Навіть один з чільних мужів правлячого в Польщі табору, посол з ББ Ст. Стажинські вживає цього способу вислову:

„Kryzys obecny poza charakterem kryzysu cyklicznego, konjunkturalnego, ma znamiona kryzysu ustrojowego" („Światowy kryzys gospodarczy, obecna sytuacja Polski i plan prac BBWR"). Очевидно, без блищих пояснень, пересічний громадянин не відразу здає собі справу, про що йде річ, про яку структуру чи „устрій" тут йде мова.

На ділі розходиться ні про що інше, як про заломання самої системи, опертої на приватнім зиску.

Хочемо бути цілком точними у вислові і не вживаємо в даному разі терміну „криза капіталізму", ані тим більше „економічного лібералізму". Особливо цей останній термін тут зовсім не на місці. „Економічний лібералізм" — не переживає ніякої кризи і всі балачки на цю тему (між іншим і на сторінках української преси) є безосновні. Нема сьогодні ніякої кризи екон. лібералізму тому, що нема вже взагалі того лібералізму (за незначними останками тої системи). Від довгого уже часу систему лібералізму убито — митами, урядовою регламентацією внутрішнього й зовнішнього обороту, преміями всякого роду, етатизмом у виробництві і грошівництві, а надівсе — картелями.

Те, що ми бачимо нині у переважній частині країн Европі, не носить уже характеру якоїсь однородної системи. Безумовно — найсильнішими є в Европі й Америці елєменти капіталізму, в його вищій, сконцентрованій формі, яку ми моглиб коротко назвати „картелізмом". Але побіч нього досить сильні є впливи держави і то не тільки в характері правного регулятора обороту (мита, премії, урядові синдикати, стандаризації і т. д.), але держави, як підприємця. Правда, рідке де держава виступає тут, як конкурент приватного капіталу; частіше вона вміє знайти спільну мову з картелями, входячи з ними у порозуміння зі шкодою для свого власного суспільства. Держава виступає тут, як збирач зисків (фіскальний інтерес!), а не як оборонець господарських інтересів громадян. — Крім державних підприємств маємо нині вже сильні завязки кооперативного і муніціпального господарства.

І ось ця власне система, ця штудерна комбінація приватного з державним капіталізмом (етатизмом) переживає цю затяжну кризу, якої ми є свідками. Безумовно першу скрипку тут грають картелі

приватного капіталу, і коли мова при хиби чиєїсь структури, то розходиться в першу чергу про структуру сучасного виробничого і кредитового апарату, створеного картелізмом (і етатизмом, оскільки він підтанцьовує за першим).

Ці факти треба ясно ствердити, щоби не блукати в тумані фальшивих уяв про сам характер тих подій, які переживаємо.

Розуміється переживають кризу вже й самі державні господарства (дефіцити державних бюджетів Німеччини, Англії, Америки і т. д.). Але це є похідне явище, другостепенне; воно викликане захитанням приватного господарства, що привело до зменшення впливів до державних кас з податків, монополів і т. д., при збільшенню видатків на допомоги безробітним і убогим. Колиб направилися відносини у приватних господарствах, покращалоб й у фінансах держав та самоврядувань.

Очевидно, перше питання, яке ставить нині всякий, є: „що буде далі? Як це все скінчиться"? Зі спеціяльними претенсіями підходять до фахівців - економістів, мовляв, ви щось більше знаєте, скажіть же що буде?

„Перебуде капіталізм цю кризу, чи ні? А як ні,то чи скоро прийде „большевизм"? і т. д."

Цікаве, що в пересічного громадянина думка йде лише такими, а не іншими доріжками. Як не капіталізм — значить большевизм! Бо, мовляв „большевики завсігди предсказували капіталізмові розвал". Значить, коли капіталізм падає, то правдивою показується теорія большевизму і т. п. — Цікава ця льогіка тому, бо свідчить, яку коротку память мають люде. Забувають, що не сам большевизм веде критику капіталістичної системи — бо ще його й на світі не було, як були Овен, Прудон, Ляссаль, Маркс, Бебель, Кавцкі, Жід, Поассон, а в нас Драгоманів, Подолінський, Туган-Барановський і др. соціялісти та кооператори, що предсказували розклад капіталістичної системи. Спеціяльно ж кооперативна течія не тільки критикувала капіталістичні методи, але — що більше — вона ділом почала класти підвалини нової, кращої і більш справедливої будівлі. Чомуж тепер громадянин забуває те все?

Пояснення цього явища треба шукати мабуть у тім, що пересічний громадянин привик помічати кругом себе лиш те, що ярке і крикливе, що носить ознаки зовнішної, фізичної і політичної сили. Большевизм сьогодні має фізичну і мілітарну силу, яка розпоряжає військом, урядовцями, грішми. Він галасливий і любить про себе нагадувати на кожному кроці. Тому про большевизм і знають, ідентифікуючи його (хибно) з соціялізмом взагалі, про нього й говорять — не завдаючи собі труду придивитися блище його внутрішній структурі, чи нема в ній уже тепер небезпечних рис?

Нагадуються довоєнні часи, коли Росія (царська) імпонувала вулиці своїми розмірами і зовнішнім блеском. Тоді залюбки протиставляли Росію Австрії та Німеччині. На діліж виявилося, що це був великан на глиняних ногах, і то не лиш політично, а й економічно.

Хоч повище порівнання ми запозичили з іншої, не економічної области, то в даному разі воно зовсім добре ілюструє сучасну ділєму „капіталізм чи большевизм?" Життя готово і цим разом зробити подвійну несподіванку: тим, що вірять в капіталізм („як колись в Ав-

стрію"), і тим другим, що не бачать нині інших сил поза большевизмом („як колись Росією").

Що-ж до самого питання „що буде?," то є чимало таких самовпевнених, що почувають себе на силах бавитися у пророків. Ми не хочемо бути між ними. На гордійський вузол сучасної світової кризи склалася така безліч не лише господарських і соціяльних, але й політичних, культурних, національних, расових, конфесійних і т. д. вузликів, що людина, яка хоче зберегти відповідальність за свої слова, не візьметься нині щось пророкувати. Хто прим. знає, яке становище у справах доляра остаточно займе Гувер? Хто знає, чи міжнародній сталевий картель не буде приневолений таки уступити і знизити радикально ціни заліза? Чи не будуть до того примушені картелі вугля, цукру, нафти і т. д? А нема сумніву, що уступка з їх боку зменшилаб відразу ножиці цін та злагіднилаб кризу. Хто може знати, на як ще довго вистарчить готових запасів фабрикатів у фабричних складах? Може вже недалекий той час, що вони вичерпаються і зачнеться нове оживлення в продукції? З другої-ж сторони треба рахуватися з можливістю, що наступить ще дальше погіршення ситуації; можливий навіть повний валютарний, кредитовий і вслід за ним політичний хаос. Можуть прийти митні закони в Англії, заломання експорту до Англії, упадок дальших валют, в тім числі і тих, що сьогодні ще вірять у свою непохитність і т. д. Як бачимо, чимало тут залежить від того чи іншого рішення справ самими людьми. Хіба-ж ми можемо наперед передбачити, як випаде це рішення? Бавитися у пророка нині дуже ризиковна річ.

2. Господарський централізм (етатизм) чи федералізм?

Відкидаючи можливість пророкування в подробицях, цебто на найблищий час, маємо все таки досить поважні дані для передбачення загального напрямку господарсько-суспільної еволюції Европи у блищих десятиліттях.

Обсервуючи весь дотеперішній хід розвитку народнього господарства, треба згори відкинути діточі уяви про те, що в світі може запанувати якась одна система до тої міри, щоби попри неї не було і сліду з іншої. І в середніх віках не було так, щоби царствував лише февдалізм, тільки попри нього існували останки первісного громадського комунізму та міська цехова автономія. В добі найвищого розцвіту капіталізму були і є ще нині останки старого цехового устрою, є ще навіть сліди громадського комунізму, але є вже й поважні почини усуспільненого господарства (кооперація, комунальні і державні підприємства і т. д.). Отже, принявши повільне відмирання капіталістичної системи за неминуче, треба все таки думати, що елєменти цього устрою у ріжних формах будуть жити ще доволі довго.

Серед кандидатів на престіл, що мавби опорожнитися по нинішнім устрою, одні називають удержавнення, етатизм. Вдоведеній до крайности формі його реалізує в себе большевизм; його елєменти містяться теж в ідеї „корпоративної держави" італійського фашизму, хоч тут ідея удержавнення пішла на далекий компроміс з приватно-капіталістичною системою, з незначною уступкою на річ синдикалістичної думки про вплив персоналу на підприємство.*)

*) Чит. проф. О. Мицюка, Фашизм. (Прага, 1930).

Є очевидно й такі, що хотілиб завернути колесо історії назад. З них назвемо дві течії. Приклонники старого, з перед 100 літ, економічного лібералізму (їх є найбільше нині фактично в Америці й у Франції, хоч найголосніші є англійські ліберали) думають, що світ капітагалу захоче повернути до старих засад вільної конкуренції, без картелів і без вмішування держави. Життя якось не говорить в користь цих сподівань.

Є ще й інші „назадники". Назвемо хочби групу визнавців англійського „гільдового соціялізму", котрий хотівби завернути світ від пари і електрики назад до малих середньовічних форм ремесла. Пенті, Тейлор і другі теоретики цієї групи відвертаються від модерного великого міста і великих підприємств. Та більшого послуху ця їхня проповідь не має.

Рішучо за мало уваги до себе притягнула досі програма, яку-б ми могли назвати господарським федералізмом або федеративним усуспільненням. Маємо тут на думці всі форми усуспільнення шляхом кооперації, далі розвинене вже нині буйно господарство самоврядних органів (громад, повітів і т. д. та міжкомунальних обєднань). Ця форма усуспільнення найменше криклива, скупа на самореклямy і великі обіцянки — і тому про неї на вулиці мало говориться. А міжтим вона має може найбільше даних для того, щоби звернути на себе ширшу увагу.

В наступному розглянемо засади етатизму і федералізму під оглядом пляновости, їх коштовности та положення праці.

К. Коберський.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Експорт яєць з Галичини за рік 1930.

(На основі справоздання Торг. Палати у Львові за рік 1930).

Експорт яєць на території львівської палати ц. то з Галичини за 1930 рік був під знаком загостреної контролі, яку виконували органи палати. Оскільки попередній рік, як перший рік по введеню в життя стандаризаційних приписів, був роком підготовки і пропаганди, настільки в 1930 році приступила торговельна палата до безумовного і ригористичного держування приписів. Одначе життєва практика показала, що при теперішній структурі експорту, не богато поможуть стандаризаційні приписи, тим більш, що допускаємих 3% неточности в сортованню є неможливим до задержання.

Рівнож практика показала, що заграниця зовсім не реагує на польські стандаризаційні приписи і тому міністерство торговлі і промислу допустило з ініціятиви торговельних палат дискусію над зміною стандаризаційного закону, вимагаючи рівночасно загострення контролі. Досі переводили назначені торговельною палатою інспектори провірки перерібки яєць по еспортових магазинах, а від тепер бажало мін. торг. і пром. ввести постійну контролю на граничних зелізничих стаціях. Цим вимогам зовсім справедливо спротивилися торгов. палати, бо кожний імпортер, не маючи певности, коли через граничну контролю дійде до

Є очевидно й такі, що хотіліб завернути колесо історії назад. З них назвемо дві течії. Приклонники старого, з перед 100 літ, економічного ліберализму (їх є найбільше нині фактично в Америці й у Франції, хоч найголосніші є англійські ліберали) думають, що світ капіталу захоче повернути до старих засад вільної конкуренції, без картелів і без вмішування держави. Життя якось не говорить в користь цих сподівань.

Є ще й інші „назадники". Назвемо хочби групу визнавців англійського „гільдового соціялізму", котрий хотівби завернути світ від пари і електрики назад до малих середньовічних форм ремесла. Пенті, Тейлор і другі теоретики цієї групи відвертаються від модерного великого міста і великих підприємств. Та більшого послуху ця їхня проповідь не має.

Рішучо за мало уваги до себе притягнула досі програма, яку-б ми могли назвати господарським федералізмом або федеративним усуспільненням. Маємо тут на думці всі форми усуспільнення шляхом кооперації, далі розвинене вже нині буйно господарство самоврядних органів (громад, повітів і т. д. та міжкомунальних обєднань). Ця форма усуспільнення найменше криклива, скупа на самореклямy і великі обіцянки — і тому про неї на вулиці мало говориться. А міжтим вона має може найбільше даних для того, щоби звернути на себе ширшу увагу.

В наступному розглянемо засади етатизму і федералізму під оглядом пляновости, їх коштовности та положення праці.

К. Коберський.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Експорт яєць з Галичини за рік 1930.

(На основі справоздання Торг. Палати у Львові за рік 1930).

Експорт яєць на території львівської палати ц. то з Галичини за 1930 рік був під знаком загостреної контролі, яку виконували органи палати. Оскільки попередній рік, як перший рік по введеню в життя стандаризаційних приписів, був роком підготовки і пропаганди, настільки в 1930 році приступила торговельна палата до безумовного і ригористичного держування приписів. Одначе життєва практика показала, що при теперішній структурі експорту, не богато поможуть стандаризаційні приписи, тим більш, що допускаємих 3% неточности в сортованню є неможливим до задержання.

Рівнож практика показала, що заграниця зовсім не реагує на польські стандаризаційні приписи і тому міністерство торговлі і промислу допустило з ініціятиви торговельних палат дискусію над зміною стандаризаційного закону, вимагаючи рівночасно загострення контролі. Досі переводили назначені торговельною палатою інспектори провірки перерібки яєць по еспортових магазинах, а від тепер бажало мін. торг. і пром. ввести постійну контролю на граничних зелізничих стаціях. Цим вимогам зовсім справедливо спротивилися торгов. палати, бо кожний імпортер, не маючи певности, коли через граничну контролю дійде до

нього куплений вагон — бувби певно зрікся всяких трансакцій з тутешніми експортерами. Скінчилося тим, що мін. торг. і пром., заіменувавши головного інспектора на цілу Польщу, піднесло допускаєму неточність в сортованню з 3 до 12%. Задачею головного яєчного інспектора з осідком у Варшаві було переводити час від часу провірки товару на заграничних стаціях.

Помимо поважних недомагань самого стандаризаційного закону для експорту яєць, помимо того що експортери старалися всіми можливими способами обійти приписи, всетаки належить ствердити деяку поправу в якости яєць в порівнанню до попередніх років, а впершу чергу до року 1929. Що однак навіть деяка поправа якости експортованих з нашої території яєць не мала впливу на підвишку цін за границею, то виною тут була несолідність приватних експортів, котрі, висилаючи невідповідний до умови товар, виробили за границею цілковите недовіря до товару з Польщі. Другою причиною невисоких цін на яйця з нашої области є завелика ріжнородність яєць що до якости (раси) і ваги товару. Як богато дрібного товару висилається за границю і оскільки наступила поправа що до ваги яєц, виказує слідуюча таблиця:

	Рік 1929	Рік 1930
Стандарт 45—48*) . . .	5·24% . .	4·36%
„ 48—51	43·80 „ . .	29·10 „
„ 51—54	37·00 „ . .	50·40 „
„ 54—57	0·69 „ . .	2·80 „
„ 57—62	0·03 „ . .	0·14 „
„ М. (лекші як 45 гр-ові	9·14 „ . .	10·05 „
„ Д. (брудні) . . .	2·75 „ . .	1·88 „
„ II. сорту (не свіжі) .	1·35 „ . .	1·27 „

Як з повищої таблиці слідно, подавляючою більшістю, бо около 80%, були яйця вагою від 48 до 54 gr. І в тій кількости товару поділеній при сортуванню на дві категорії а то: 48—51 і 51—54 можна завважити поважне збільшення категорії 51—54 зі шкодою для категорії 48—51, і це є дійсним додатним вислідом стандаризаційного закона. Збільшення категорії 51—54 коштом вагою лекших, бо 48—51 gr., виносить 13%, а сама категорія 48—51 зменшилася в порівнанню до 1929 р. на 15%. Що поправа в інших категоріях не дуже замітна, то, як причину цього, треба назвати за мале а може і ніяке заінтересування тими справами самого продуцента. Бо в інтересі експортера лежить, щоби продуцент як найменьше знав про значіння вартости яйця після його ваги, з чого користає експортер — саме в тім, що, купуючи яйця на штуки, платить за всі, як за товар нищої ваги.

Правда цілий рік велася ялова балачка між торговельною палатою і експортерами для зложення фонду на поправу годівлі курей, однак балачки ті не дали такого висліду (Від вересня 1931 р. платить кожен експортер по 10 зл. від висланого вагону яєць за границю, однак про адміністрування цим фондом немає покищо ще ніяких постанов).

Під оглядом торговельної конюктури, був 1930 рік не найкращим, а на продуцентові відбився діймаючо, бо через фінансове обезсилення всіх експортерів катастрофою в 1929 р. не було майже ніякої між експортерами конкуренції.

*) 45—48 kg ваги за кожних 1000 шт. яєць.

Поправа конюктури наступила лише на дуже короткий час у вересні і в тім часі піднеслася на протязі 3 тижнів на 30% вгору. З кінцем року послідувала сильна депресія цін, яку спричинила несподівана велика подача американських яєць в Европі. Понадто в 1930 р. піднесла Німеччина, найбільший споживач яєць в Европі, мито на яйця з Польщі на 30 н. м. за 100 kg., цебто приблизно на кожних 24 копі. З тих причин, мимо зросту експорту кількостево, вартість його упадає, бо в 1929 вислано з цілої Польщі 53,492 тони за ціну 142.504.000 зл., а в 1930 році вивезено 55.111 тон лише за 134.828.000 зл. З того слідно, що коли кількостево збільшився експорт на 3%, то вартостевою впав на 5%. Збільшення вивозу не належить однак приписувати збільшеній продукції, лиш треба надвишку цю приписати вже господарській крізі, яка в 1930 примусила вже менше яєць зуживати для власного споживання, а більше продавати на ринок для ратування домашніх бюджетів дрібних господарств.

З области торговельної палати у Львові, цебто з самої нашої Галичини вивезено в 1930 році 37.076 тон яєць, або 67% вивозу з цілої Польщі. В порівнані до вивозу в 1929 р. збільшився вивіз з нашої галицької території на 15%; це рівнож вказує, що тут криза мала більший вплив, чим по інших частях Польщі.

Найбільше вивезено яєць з тернопільського воєвідства, бо 54·7%, з львівського — 23·1%, а найменше зі станиславівського, бо 22·2%.

Під оглядом спрямування вивозу з округи торг. львівської палати в 1930 р. вислано:

до Чехословаччини	42·00%	до Італії	5·86%
„ Німеччини . .	32·60 „	„ Франції . . .	4·30 „
„ Австрії . . .	21·87 „	„ Швайцарії . .	3·03 „
„ Англії	19·63 „		

і нище 1% — до Голяндії, Угорщини, Бельгії і Лотви.

Кількість зареєстрованих складів для перерібки яєць виносила в дні 31/12. 1930 р. 98, з чого до одної фірми належало 17 магазинів, до одної — 4, до двох фірм по 3 і до чотирох — по 2. Решта — по одному магазинові до одної фірми. На протязі 1930 р. скреслено з реєстру чи то через ліквідацію фірми,чи з карної санкції 9 магазинів, а зареєстровано нових 10. Поміж зареєстрованими магазинами укркооперація мала 7 магазинів, а польська 1.

І. Мартюк.

У. С. Р. Р. в 1931 році.

Причини крізи в промисловости.*)

Розглянувши грізне становище промисловости на Рад. Україні, спинимося з черги над питанням: якіж причини такого становища? Шукаючи на це відповіді, в першу чергу мусимо звернути увагу на ті умови, в яких доводиться працювати робітництву, а далі — на реагування робітників на ці умови і зрештою на стан забезпечення з боку технічно-керуючих сил.

Щодо умов, то їх можна в свою чергу поділити на: 1) умови матеріяльного забезпечення (оплата праці), 2) медично-санітарні, 3) примус непосильної праці.

*) Гляди „Кооп. Респ." за жовтень 1931.

В совітській та українській радянофільській пресі, а за нею часом і в пресі европейській не-комуністичній часто доводиться читати про країну, в якій в наші дні нема того бича працюючого люду, імя якому безробіття. Цією країною називано СРСР. Придивляючись до життя СРСР взагалі і УСРР зокрема, мусимо ствердити правдивість цих слів. Але стверджуючи, не можемо в даному разі брати термін „безробіття" так, як його уживається в щоденному житті в Европі. А коли так, то що ж треба розуміти під цим терміном? Безробіття—це, власне, відсутність можливости фактичного примінення своїх сил в праці з метою здобуття в замін їх матеріяльних засобів для існування. Звертаючи нашу увагу на УСРР, помічаємо там наявність потреби робочої сили — з одного боку (властиво попиту на робочу силу з боку влади), і відсутність можливости (чи перспектив навіть) дістати взамін за віддану працю будь яке забезпечення—з другого. Отже подача праці далеко не покривається винагородженням її бодай в такій мірі, щоби забезпечувала хоч би найменшу екзістенцію. В той же час з боку працедавця можемо спостерігти вимогу максімум сил і енергії робітника. Таке явище є безсумніву нічим іншим, як привласненням працедавцем значної частини вкладеної робітником в працю енергії.

Цей то надбуток від вкладеної робітником праці складає прибуток власника засобів виробництва — працедавця. Таке явище, як відомо, кваліфікується терміном — визиску. Можемо бачити його в капіталістичному підприємстві. Свідками його ми є і в сучасному радянському господарстві, що фактично уявляє з себе такби мовити централізований чи державний капіталізм. Як в одному, так і в другому випадку діє одна і таж специфічна ознака.

Ідучи під натиском матеріяльних злиднів на працю, робітник перестає бути безробітним. Він дістає працю. Це так. Але разом з тим підпадає він під визиск з боку пануючої системи, не тільки не дістаючи повної оплати витрачених ним сил, але й найменьшого забезпезпечення свого надзвичайно невибагливого існування.

Коли до всього того додамо ще ріжного роду обовязкові податки, внески, позички і т. д., що мусять йти з тих же заробітків, то образ набирає ще більш виразного характеру. І цілком зрозумілими стають слова листів з того боку: — „Безробітних, правда нема, а роблять день і ніч, хоч би і схотів спочити, то ні, кромі по якому случаю. День і ніч роби, а їсти нічого"...[23])

Мало відрадного і в забезпеченню робітництва медично-санітарними умовами. Можна булоб привести чимало прикладів. Спинимося на деяких. Так напр. читаємо: — „...на багатьох підприємствах лікарі рідкі гості. Часто-густо адміністрація не виконує навіть найпростіших правил гігієни" — або, як пише один із робкорів:, „у Київі є завод гумових виробів „Київ — кавчук", де потрібна чистота і гігієничність і для виробів і для самих робітників...", а тим часом — „там знайдете сміття та здохлих котів, тощо і робітники під час перерви не можуть побути на дворі". Але цього не досить. Ось образок — просто клясичний: „...багато бруду в цехах та в буфеті — їдальні, але ніхто на це не звертає уваги, санітарної ж комісії нема. Митий посуд витирається брудними рушниками, немає шклянок — є тільки шість шклянок на триста осіб".[24])

[23]) З листа з Полтавщини: „Гром. Голос" 1931. ч. 20 з 15.IV. 1931.
[24]) „Пролетарська Правда" 1931, 5.VI. ч. 126.

Так в містах. А ось умови, з якими доводиться зустрічатися мобілізованим на працю в Донбасі. В багатьох місцях Донбасу на копальнях умови мало чим ріжняться від щойно згаданих, хіба що з додатком відповідного ще відношення з боку начальства. Так напр. як подає „Комсомолець України", мобілізованих, що прибули на копальні, в багатьох випадках тримають по кілька днів в холодних касарнях, без ліжок, ганяють з місця на місце і зрештою доводиться їм навіть зносити побої при примусовому виконуванню непосильної праці.[25])

Це так за радянською пресою, що безперечно не є дуже отвертою.

Всі ці умови не можуть звичайно не мати свого впливу як на поведінку самого робітництва, так і на наслідки видатности праці. До виявлення цієї поведінки належать: прогули (опускання праці), лжеударництво, плинність, дезертирство.

На початку 1931 року, як подає радянська преса, крива прогулів, порівнюючи з 1930 роком, почала підноситися вгору. В кінці півріччя, як відзначає таж преса, прогули набрали катастрофічних розмірів.[26]) Щоби мати більш-меньш ясніше уявлення, звернемо нашу увагу на дані з деяких підприємств Київа-Полтави.

Як подає „Пролєтарська Правда" в київській промисловості останній квартал 1930 року і місяць січень 1931 року дали такі ‰ прогулів. З загальної кількости — неоправданих пропусків було:

Жовтень	1930	0,36‰
Листодад	„	0,45‰
Грудень	„	0,53‰
Січень	1931	0,55‰[27])

Теж саме бачимо на підприємствах Полтавщини. Як подає „Більшовик Полтавщини", тут прогули на підприємствах чим далі, тим все більш поширюються. Так напр., на заводі „Метал" за місяць травень 1931 лише 10 робітників прогуляли з неважливих причин — 64 дні. На Кутузівці в травні місяці прогуляно 2.327 чоловіко-днів, серед яких значна частина з причин неважливих.[28])

На більшости виробництв % прогулів з неважливих причин значно переважає. Так коли, наприклад, в артілях пром. кооперації за пяту пятиденку травня % прогулів з важних причин дорівнював 1,7% або 2,1% — відсоток з не-важливих причин доходить до 3,1%. На держ. кравецкій фабриці % прогулів з „невияснених" (в сутіж річі з причин не-важливих) за першу пятиденку червня складав більш половини всіх прогулів.[29])

Поширені прогули і на Донбасі. — „Майже нема жадної шахти і дільниці — пише „Пролетарська Правда" — деб не було великих прогулів"[30]).

Прогули на прикінці першого півріччя 1931. набрали настільки загрозливих форм, що як з боку влади, так теж партійних і комсомольських центрів приступлено до рішочої боротьби з ними. Так про розпочаття цієї боротьби читаємо напр., в постанові секретаріяту ЦК. ЛКСМУ з 10.VI. 1931, точка 1. якої каже: „Погодитися з пропозицією про про-

[25]) „Комсомолець України" 1931. 27.III. ч. 71.
[26]) „Більшовик Полтавщини" 1931. 7.VI. ч. 129.
[27]) „Прол. Правда" 1931. ч. 141.
[28]) „Більшовик Полтавшини" 1931. 7.VI. ч. 29.
[29]) „Більшовик Полтавщини" 1931. 7.VI. ч. 129.
[30]) „Пролетарська Правда" 1931. ч. 117.

ведення спільної з ВУРПС роботи по боротьбі з прогулами на шахтах та заводах України"[31]).

Поруч з прогулами в останні часи почало поважно звертати на себе увагу т. зв. лжеударництво.

Методи ударництва в інтенсифікації праці тісно звязані з ріжного роду відзначеннями, нагородами, пільгами і т. п. Ця метода витворила свого роду погоню за привілеями, звязаними з оголошенням себе ударником. Часто це обертається в симулювання т. зв. ударних штурмів, ударної праці, на ділі не виконуючи завдання. Таке явище названо — „лжеударництвом" (лже — псевдо, брехня). Поширюється це лжеударництво як серед пересічного робітництва взагалі, так і серед комсомольців. Так напр., „Молодий Більшовик" пише, що „...серед комсомольців є лжеударники, Більшість комсомольців. що оголосили себе ударниками, систематично не виконують денних завдань"[32]).

Зрештою плинність робітництва та дезертирство.

Пошукуючи ліпших умов праці та заробітку, що мігби, бодай мінімально, забезпечити людину, робітництво часто примушене переходити від одного підприємства до другого, переїздити з одного місця до другого. Підприємства, не даючи робітництву вистарчаючого забезпечення, тим самим не можуть утримати робочих рук на довший час. Так витворюється плинність робочої сили, що тягне за собою часті зміни, часті навики, приспособлен,ня нове ознайомлювання з працею, обставинами, машинами і т. п. Все це, очевидно, мусить відбиватися на якості продукції. Цей момент цілком слушно підкреслив Чубар на всеукраїнському зїзді рад, кажучи, що „...плинність робочої сили дуже негативно відбивається на якісних показчиках", при чому він зазначив, що „надто велика плинність робітників у Донбасі".

Радянська преса відзначує, що „найганебніше те, що чимало „літунів" (так вона називає тих, що переходять від підприємства до підприємства — А. Ж.) — це члени партії та комсомольці. які в загальному числі літунів становлять 12,3%.

Така нестійкість робочих рук викликала питання прикріплення робітників до місця праці. Переводиться це прикріплення в формі „самозакріплення" — тобто „добровільної" відмови шукати ліпших умов праці та зобовязанням лишатися в одному підприємстві, а навіть при одній, певній галузі праці... Робітник — через таке „добровільне самозакріплення" фактично позбавляється волі руху і підпадає в цілковите розпорядження працедавця. — Поруч з „самозакріпленням" — практикується мобілізація робочих рук і то не тільки чоловіків, але жінок, дівчат і навіть дітей—підлітків.

Торкаючись загальних умов праці робітництва УСРР та „добровільного самозакріплення" зокрема, провідник бельгійського робітництва Вандервельд після відвідання СРСР заявив, що „французькі, бельгіські чи англійські робітники не стерпіли б такого положення і два тижні".

Не можна сказати, щоб спокійно приймали ці умови та „добровільність" і робітники України. Помимо вже згаданих моментів реагування, треба ще зазначити той гострий опір, що виявляється як в по-

[31]) „Комсомолець України" 1931. II. VI. ч. 133.
[32]) „Молодий Більшовик" 1931. 4.VI. ч. 60.

ширенню так зв. демобілізаційних настроїв, дезертирстві, страйках та конкретних вимогах.

Що до страйків то вони охоплюють собою як тих, що вже попали до „самозакріплення", так і тих, що перед ним стоять та взагалі робітництво, якому під впливом тяжких, несприятливих умов життя зрештою уривається терпець. Стають до боротьби. Але проти страйку уряд зі свого боку висуває страйколомів, що набираються з рядів комсомольців та червоноармійців у великій мірі чужих національно. Між страйкуючими і страйколомами в цьому півріччю приходило до поважних боїв, як то було наприклад в донецькому районі. Взагалі виступи робітництва помітно набирають глибшого організованого характеру, скерованого проти радянської влади. Можемо про це судити хоч би з тих резолюцій, що часом їх виносять на вічах. Так наприклад одну з таких резолюцій подає „Борьба" (орган Беседовського). Це є резолюція робітництва Донбасу в Луганській окрузі, яка має в собі чотири характерні вимоги, а саме:

1) уряд Сталіна мусить уступити і передати владу виборному по приписам конституції уряду. Новий уряд має складатися з громадян без ріжниці партійної приналежності; 2) конечно припинити вивіз заграницю хліба, бо краю загрожує голод; 3) покінчити з так званим соціялістичним змаганням (соцзмагання), що підриває силу робітників; 4) припинити боротьбу проти селянства.

У відповіть ДПУ дістала з Москви гострий наказ негайно погасити це заворушення. В наслідок цього перевенечо в цілій Луганській окрузі основне прочищення та розстріляно цілу низку робітників.

Спротивом бувають охоплені іноді цілі районні партійні організації. Можна судити про це хоч би з такого факту, як розпуск з наказу Харкова Маріюпільского районного комітету компартії, до складу якого входив цілий фабричний район, колишні Нікопільско-Маріюпільскі металюргічні підприємства. Разом із розвязанням райкому розпущено було і два бюра заводських комячейок та бюро місцевого комсомолу.

Поруч з подібними виступами треба зазначити ще спротив у формі дезертирства, котре, не зважаючи на надзвичайно гострі кари за нього (дезертирство з праці прирівнюється в Рад. Союзі до дезертирства військового), масово захоплює не тільки пересічного робітника, але й комсомольця. Досить звернути увагу (обминаючи дрібніші) хоч би на такі два факти, що їх подає комсомольська преса:

I. За рік 1930 ЦК. ЛКСМУ разом з ВЛКСМУ перевели до Донбасу 31.057 комсомольців. З них втекло з Донбасу — 15.387.

II. Плинність у Донбасі — як повідомляє в травні місяці цього року член ЦК. ЛКСМУ Акулов — колосальна. З числа 82.600 осіб переведених на працю до Донбасу втекло — 75.000 [33]).

Залишається спинитися ще на одній з причин проривів в промисловости УСРР. Це — брак технічних керівничих сил. Резолюція ЦК. КП(б)У з 25.VI. 1931 каже про це, що українська металюргія 1931 року потрібує 1.700 інженірів і 2.150 техників, а цифра забезпечення цих посад дає ледве 400 інженірів (ВИТШ-і) та 300 техніків (технікуми) [34]). Все це тягне за собою ріжного роду приспішені курси, підготовки, тощо, абсольвенти яких заповнюють вільні місця, але не

[33]) „Комсомолець України 1931 ч. 117.
[34]) „Пролєтарська Правда" 1931. 28.VI. ч. 145.

завжди можуть відповісти своєю практикою і знанням, не кажучи вже про заміщення таких посад так званими висуванцями з рядів звичайного робітництва, що не мають відповідної фахової освіти.

Так виглядає промислове будівництво та умови праці в ньому в першому півріччі цього 1931 року.

А. Животко.

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

Що маємо на черзі?

Ми вже згадали*), що кооперація мусить стати підоймою для дальшого поступу в сільському господарстві — головно і в першу чергу через раціоналізацію продукції курячих яєць. І відповідно до цього й зарисувалися її практичні завдання. — Як же здійснити їх і від чого почати це діло? На цю справу має бути вжита частина зисків від експорту яєць. Необхідно витворити в цій галузі господарства свою власну автаркію (самовистарчальність), щоби справа находила сама в собі необхідні їй сили і засоби. Експорт яєць таким чином буде впливати на побільшення їхньої продукції і поліпшення якости, а побільшена продукція і поліпшена якість будуть навпаки сприяти експортові. Необхідно створити свої власні культурні осередки, які би свій вплив ширили на околичні індивідуальні господарства. Маю на думці зразкові фарми расових курей. Ці фарми мали би бути двох видів: районові і місцеві. Районові фарми закладають спільно кілька повітових союзів, а місцеві — кожний союз в своїх селах за певним пляном. На створення і утримання районової фарми кілька повітових союзів (скажім 5—10) відчислюють що року від зисків на збуті яєць певні суми на т. зв. „фонд районової фарми", а на створення місцевих фарм кожний союз відчислює з цих же зисків певні суми що року на „фонд місцевої фарми". Візьмім такий розрахунок. Кожний союз збуває за рік 25 вагонів, або 60.000 кіп яєць і має на цьому по 40 грошів на 1 копі надвишки (чистого зиску). Ця надвишка росподіляється в наступний спосіб: на запасовий фонд союза по 5 гр. або 3.000 зол.; на „фонд районової фарми по 5 грошів, або 3.000 зол. і на фонд місцевої фарми" по 5 грош, або 3.000 зол.; решту, то є по 25 грошів повертає кооперативам. Коли для створення районові фарми обєднаються тільки 6 сусідніх повітових союзів, то річне відчислення на „фонд районової фарми" буде виносити разом 18.000 зол. Очевидно, що ці розрахунки є схематичні і вони можуть змінитися в залежности від обставин і принятого в данім районі пляну. Я беру їх навмисне з певним зменшенням, щоби не робити занадто оптимістичних виводів. Так ПСК в Тернополі виекспортував в 1930 році 35 вагонів, або 80.000 кіп яєць, а в році 1931 буде не менше 50 вагонів, або 120.000 кіп. Року 1930 експорт в цьому союзі був організований не по кооперативному і тому жадних надплат кооперативам не зверталося. Зате в 1929 році експорт був зорганізований правильно і надвишка виносила по 68 грошів на 1 копі, з чого кооперативам виплачено по 40 грошів за 1 доставлену копу. При цьому мені можуть за-

*) Гл. „Кооп. Респ." за жовтень 1931.

уважити, що від експорту яєць не завше може бути чистий зиск, а можлива навіть страта, як це вже не раз траплялося в наших союзах. Але на це зауваження треба сказати, що на експорті не може бути страти, якщо він є організований правильно і по кооперативному, а не по зразку приватних спекулянтів. На жаль, спекулятивний дух ще глибоко сидить в багатьох наших союзних кооперативах.

Нарешті повітовий союз може відчислити на фонди фарм та на звороти кооперативам більші або менші суми, ніж тут зазначено, і це змінить наведені вгорі розрахунки, але самої засади про творення кооперативних фарм це не змінює. Для чого треба творити два роди фарм і в чім полягає ріжниця між ними? Вже з самої назви видно, що ці фарми будуть мати не однакові розміри і не однакові завдання. Районова фарма обслуговує цілий більший або менший район. Вона плекає і росповсюджує певну расу курий та робить наукові досвіди з підбором і акліматизацією найліпшої раси для даного району. Досвіди провадяться не тільки в цьому напрямі, але також і в напрямі будови курників, гігієни та годівлі курей і т. п. Одним словом це має бути досвідна станиця по зразку тих, які існують в західній Европі.

Оскільки яйчарська галузь є тісно звязана з садівництвом (див. мою брошюру „Хліборобська Данія"), районова фарма утримує окремий садівничий відділ з фахівцями та шкілкою овочевих дерев. Фарма крім того утримує одного або кількох агрономів, які мають займатися виключно агрономічними справами в свому районі, а не бути торговельними агентами при повітових союзах, як це було дотепер. Районова фарма має бути організована на засадах самовистарчальности, а субсидії від повітових союзів з зисків на експорті яєць мають іти головним чином на досвідну справу та матеріяльне уфундування фарми. Щоби цю господарську самовистарчальність зробити реальною, районова фарма провадить курникове господарство на широку скалю. Яйця приходять засадничо на експорт через повітовий союз, одначе у весняні місяці вони обмінюються на яйця від простих курей, при чім доплати при цій виміні не треба жадної, бо інакше справа виміни буде утруднена. Крім того фарма розповсюджує поліпшену расу курей малими курчатами, виведеними штучним способом в інкубаторах. Ціна за курчата мусить бути настільки низька, щоби вона покривала лише власні витрати фарми; або наприклад курчата обмінюються на яйця, по 2—3 яйця за курча. Особливо фарма має дбати про виведення і розповсюдження по селах добрих расових когутів. Виведення курчат в інкуботорах має також і комерційну ціль, цебто вони продукуються на збут до більших міст, особливо в осінні і зимові місяці. Також значну рубрику доходів фарми буде складати продаж старих курей, які через певний період часу (кури старші $2^1/_2$—3 років) видалюються з фарми.

Яко побічні галузі господарства і побічні досвіди, фарма провадить відділи: кріликарства, шовківництва, пасіки і можливо городовини. Значну частину доходів фарми буде в майбутньому складати продаж овочів з власного саду, який обовязково має існувати при фармі. Доходи від саду в курникових господарствах в Данії складають приблизно $^1/_5$—$^1/_{10}$ доходів цілого курникового господарства.

Так організована районова фірма стане в майбутньому поважним культурним чинником в нашому господарському житті та буде

направляти його на нові модерні тори. Але за створення цих культурних осередків треба взятися вже тепер з повною енергією і вірою в успіх. Всякі сумніви і застереження треба перебороти. До фарми можна буде улаштовувати екскурсії сільських кооператорів та при ній будуть відбуватися періодичні курси для господинь і господарів про плекання дробу. Одначе фарма не має обернутися в фахову хліборобську школу чи ріжностороннє господарське підприємство, а вона мусить залишитися вузько спеціялізованою в одному лише напрямкові — птахівництва. Можливо, що в майбутньому такі ріжностороні культурні осередки будуть створені в кожному повіті, але нині про це ще не можна думати.

Місцева фарма організується на інших підставах, ніж районова. В той час коли районова фарма являється кооперативною власністю, місцева фарма віддається в приватну власність індівідуального господарства, але це господарство зобовязується протягом певного періоду часу вести фарми під контролею і по вказівках повітового союза, який фарму уфундував. Місцева фарма дається для даного села і даного господарства, яко премія за найбільшу участь в експорті яєць. Що року між кооперативами переводиться змагання щодо організації закупу яєць у свому селі (найліпше в розрахунку на 1 господарство). Кооператива. що стане в даному році на перше місце, одержує за це премію у формі зразкової фарми, яка має бути заснована в тому господарстві, що виявило найбільшу карність до своєї кооперативи в збуті яєць.

Заснування фарми полягає на тому, що на рахунок союза для неї будуються відповідні будинки і всяке урядження та закуповується живий племінний (расовий) матеріял. На слідуючий рік це саме село вже не може дістати фарми, хочби воно знов стояло на першому місці в збуті яєць зі свого союза.

Таким способом протягом певного часу майже в кожному селі буде зразкова фарма для плекання расових курей і раціональної продукції яєць. Вона має служити практичним прикладом, як треба провадити модерну курникову господарку. Ця фарма віддається на власність індивідуальному господарству тому, що субвенцію для неї видається лише один раз, а дальше утримання її мас забезпечити само господарство.

Мені можуть закинути, що заснування таких місцевих фарм є недоцільне і буде звязане з певними труднощами, головно щодо вибору сумлінного господаря для цієї цілі. Але такий закид треба згори відкинути, бо треба побороти всі труднощі, якіб вони не були великі, щоби досягнути наміченої цілн. А ціль є велика і шляхотна: двигнути наше с. г-во шляхом культури і поступу. Про це треба думати нині, під час тяжкої госп. кризи, коли виявилися дуже яскрово всі хиби дотеперішньої системи в сіл. господарстві. Тоді криза принесе і для нашого народу ті користи, які вона завше з собою приносить і колись принесла іншим народам.

Г. Нянчур.

З ІСТОРІЇ УКР. СУСП. ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ.

Піонір української економічної науки Сергій Подолінський (1850—1891).

(Продовження*).

Переходимо тепер до другої віденської публікації Под-го „Про бідність“ [9]), перевиданої потім у Женеві під назвою: „Про богатство та бідність“.

По думці Драгоманова вона уявляє з себе „виклад за допомогою місцевих фактів законів накопичення капіталу в богатих з праці бідних“ [10]). Після самого ж автора [11]) її, Подолінського, вона є спробою популяризації теорії додаткової праці і механізму капіталістичної продукції за допомогою прикладів, взятих з хліборобства і цукрової промисловости України [12]). Помимо моїх сподіванок друге видання в порівнанні з першим не має прінціпових відмін, а тільки ріжниці другорядного характеру; я викладаю по першому виданню, а поруч роблю порівнання й з другим виданням в перекладі його на білоруську мову [13]), — в мові українській цього другого видання я ніяк не міг дістати.

По формі — це розмови між робітниками, що працювали на цукроварні (в другім виданні на залізниці). Старий селянин Карпо росповів, що привело його на заробітки. Та недоробленість земельної реформи 1861 р. і, в наслідок того, незабезпеченість селян землею та

*) Гл. „Кооп. Респ.“ за X. 1931.

[9]) „Про бідність“. Розмова перша. Коштом і заходом В. Кістки, Відень. З болгар. печатні Янка С. Ковачова, 1875, ст. 20, 16°; я користувався книжечкою з бібліотеки „Просвіти“ у Львові.

[10]) Собраніе политичес. сочиненій М. П. Драгоманова, вид. „Освобожденія“ т. II. Paris, 1906, ст. 340.

[11]) Спираємося на пряме посвідчення Павлика (див. М. П. Драгоманів 1841-1895, його ювилей, смерть, автобіогр. і спис творів, Льв., 1896, ст. XI. та XIII. списку праць), що автором її, як рівнож і книж. „Про хліборобство. Як де земля населена“ (? поділена.—О. М.) був Подолінський. Ще важливіше для остаточного встановлення авторства їх посвідчення самого М. Драгоманова. Коли Ів. Франко у біографії Драгоманова („Життє і Слово“, Львів, 1894, кн, I, ст, 151) згадав, шо Др-в у Женеві видав низку популярних брошур: Про богатство та бідність“, „Про хліборобство“, „Про те, як земля поділена“, „Про те, як земля наша стала не наша“ та „Maria maty Isusova“— то у наступній книзі „Жит. і Сл.“ (1894, ст. 288-289) сам М. Драгоманів, подаючи поправки „до біографії М. Драгоманова“, між іншим каже: „З приписаних мені брошюр, виданих в Женеві, написана мною тільки „Maria maty Isusova“... і ¾ брошури „Про те, як наша земля стала не наша“. Другі — писані Сергієм Подолінським і я в них лишень, по згоді з автором, прибавив історичні та статистичні дані, та викинув заклики до бунту“. Теж саме говорить Драгоманів і в листі до Павлика 23.II. 1895 р. („Переписка“ їх, т. VIII. ст. 209), Отже, після цього у проф. Б. Кістяковського зустрічаємося з неточністю, коли він стверджує, що „в Женеві Драгоманів написав і видав в купі з С. А. Подолінським брошюри“: Про богатство та бідність“, та „Про хліборобство“ і самостійно: Про те, як наша земля стала не нашою“ і Про те, як де земля наділена і як би слід її держати“ (Див. ст. LXX його передмови до книжки: (М. П. Драгоманов. Политическія сочиненія“, під редакцією Проф. Гревса і Б. Кістяковського, т. I., Москва, 1908).

[12]) Стаття його в часоп. „Общее дѣло“, № 38, листопад, 1880 р. під назв.: „Соціалісты украинцы в Австріи“, вийшла і окремою відбиткою на 16 стор. друку.

[13]) „Про богацтво та бьедность“. Переклад з українськаго. Женева. Друкарня „Работника“ і „Громади“. 1881, ст. 32, і п. 16.: в праці проф. Грушевського: „З починів“... сказано (ст, 61), ніби ся книжечка вийшла під іменем Липського, як автора — тоді, як справді вона — анонімна, а Липський (Leipzig) — замасковане місце видання.

їх бідність (в другім виданні неведені ще деякі причини, як от тягар податків та тяжкість заробітків). Сусідній з селом поміщик не провадить сам господарства на своїй землі, а здає її в оренду жидові, котрий став експльоатувати заарендовану площу по системі суб-оренд за відробіток. (В друг. вид. та площа експльоатується по типу капіталістичного фармерства, в спосіб наймання селян за гроші — тип, який надається, щоб передати теорію визиску найманої праці, але випадки такого фармерства за жидівських оренд в житті рідко колизустрічалися; натомісць передача оренд за відробіток, — тяжча форма для наймитів — була, поруч з суб-орендами з частини врожаю, до закону З. У. 1882 р., масово розповсюдненим способом експльоатації орендованих площ жидами; після 1882 р. тіж способи орендувань і переорендувань за відробіток і з частини врожаю масово практикувались вже й не жидами[14]). Пропагатором ідей соціялізму виведено робітника Михайла (в другім білорус. вид. Кастуся), б. сільського вчителя. В його то уста і вкладено зясування причин бідности і богатства.

Основною причиною злиднів є та обставина, „що чоловікові за його роботу ніколи не платять стільки, скільки він виробить своєю працею" (ст. 10; у друг. вид. дослівно так само на ст. 15) — отже вказано на те, що у соціялістів зоветься визиском. — „Робітник завсігди має таку плату за свою працю, щоб він аби тільки якнебудь прожив на світі, не вмер з голоду" (ст. 11; теж саме леше зі стилістичними перестановками повторює 2 вид. на ст. 18). Тут перед нами та теорія зарібної платні, по якій платня означується minimum-ом засобів існування робітника з родиною. Ця песимістична теорія, пораз перший накреслена фізіократом Тюрго, розвине наМальтусом, з деякими істотними обмеженнями прийнята також Рікардом, користувалася загальним визнанням серед економістів першої половини XIX віку і була прийнята соціялістами — Лассалєм, котрий назвав її „залізним законом заробітної платні" і, нарешті, К. Марксом. Інша річ, що нині і в удосконаленім вигляді її, яко теорії звичайного життевого рівня робітника (Standart of Life), не можна вже підтримувати. „Хозяїни наші — читаємо далі — тільки й дивляться, як би нам меньше заплатити, та більш заставити нас робити, щоб мати з нас, як найбільш доходу (бариша), найбільш лишньої вартости товаром чи грішми від нашої лишньої роботи" (ст. 14; теж саме у 2 вид. на ст. 21, з випущенням тільки слова „вартости", що не міняє змісту).

Далі, поставивши питання, звідки береться капітал, — Михайло відповідає: самі з себе гроші не зростуть, закопай їх у землю — то не діждешся подвоєння (це міркування, поборююче т. зв. теорію повстримання капіталістів — в другім виданні опущене, де просто сказано, що „капітал... робиться з роботи, тільки не з своєї, а з чужої" — стор. 23). — „Людська праця продається, „наче який товар", і набувець її має „з роботи наймита, більш, ніж кілько він йому платить з тих тільки грошей у хозяїна... і робиться капітал" (ст. 16-17, у друг. вид. на ст. 26). — Перед нами та теорія зиску Карла Маркса, що опирається на абсолютну трудову теорію цінности і носить назву „теорії визиску". — „Гроші — читаємо далі — не повинні б були давати ні-

[41]) Див. мою працю „Аграрізація жидівства України", 1931; також розвідку „Феодально-кріпацькі пережитки в XX в." в т. IV, вип. 3. „Студії з поля сусп. наук сі статистики", вид. Наук. Т-ва ім, Шевченка.

якої користи, а тільки сама праця" (ст. 17, у вид. друг. — 26). Грошей він не відкидає в данім разі, тільки хоче відняти у них здібність давати зиск, над чим вже застановлявся Прудон і до чого прагне соціялізм взагалі. Так само не мусіла б існувати і земельна рента (рата), котру землевласники одержують тільки через те, що працюючі люде не можуть прожити з їхньої землі (ст. 18; у друг. вид. 27-28).

Після цих пояснень походження нетрудових зисків, значить і живучих ними нетрудових кляс, зазначено домагання таких суспільних змін, за яких кожний працівник „мав би зі своєї праці стільки, с к і л ь к о в і н н е ю в и р о б и т ь (підкреслення наше. — О. М.), а не таку малу частку, як тепер" (ст. 20, у друг. вид. ст. 29). Проголошення, що кожний мусить мати, „с'ільки виробить", нічого не віддаючи непрацюючим клясам, вказує також на прінціп заплати пропорційно до праці, тоді, як в „Паровій машині", виданій трохи раніше, але в тім же 1875 році, ставлено що прінціп „кождому по його потребам" (комуністичний). Ріжниця істотна. — Але підемо далі. Для здійснення такого ладу, коли б кожний „сам користувався усією своєю працею", слід — каже автор, — аби... люде... „усю землю від панів відібрали б собі для своїх сільських громад, а усі заводи (фабрики) відібрали б для громад робітників" (ст. 20; у другому виданню — ст. 21 — та ж вимога зоставлена, тільки розвинена і ширше і значніше: „Потрібна... воля правдива... без богатих і бідних. Земля і фабрики повинні належати робітникам, бо вони на їх працюють", тобто після права праці; уточнення в тім, що фабрики мусять належати громадам робітників, „котрі на їх працюють"). „Як те все зробить... і які б тоді були порядки, я вам розкажу — каже Михайло — іншим разом".

Такий зміст цеї другої віденської публікації, повтореної потім трохи в розширенім виді в Женеві, але, повторяю, без прінціпових змін. Про поправки Драгоманова тут мало що можна догадуватися, хіба, що там, де в ролі експльоататора в першому виданні фігурує „жид", у другому виданні цю ролю відограє подекуди „купець"; або де уживано вираз „дармоїди" — замінено його в другім виданні на „неробочих людей..." Цього роду зміни та ще може краща стилізація — можуть бути віднесені на редакційну поміч Драгоманова, але не що до змісту. По змісту ж ця публікація в першому і другому виданнях, остільки відноситься до критики капіталізму і зясування явищ, є марксівська і почасти прудонівська; щож до ідеалу (передачі землі громадам селян а фабрик — громадам-працюючих на них робітників) — то вона ні в якім разі не є марксівською, бо для марксівського соціялізму є характерною вимога передачі земель і капіталів великим централізованим, здебільшого в державнім маштабі, одиницям, а не поодиноким невеликим громадам. Виставлена тут передача земель і фабрик дотичним професійним громадам після приналежности є повторенням анальогічної засади з „Парової машини" синдікалістичного характеру. Від цеї засади перерозділу дібр Подолінський ніколи не відступав: вона завсігди зоставалася найхарактеристичнішою рисою його „громадівського" світогляду.

Лишається тимчасом для нас неясним, як Подолінський протягом того ж самого року міг відхилитися від комун. засади розділу виробів після потреб і замінити її соц. засадою: „після праці". В книжці, що вийшла по двох роках, („Про хліборобство. Як де земля поділена..." 1877 р.), він знова вертає до першої засади, щоб по трох роках

в праці: „Ремесла і хвабрики на Україні", 1880, — знова замінити її засадою: „після праці". Деяку розгадку цего хитання знайдемо в пізнішій роботі Под-го про дарвінізм та громадіство.

III

В рік виходу розглянених вище двох публікацій, ц. то в 1875 р. — як свідчить Драгоманів — одвідав Подолінський „значну частину південної Словянщини, зосібна Чорногору, що поширювало його світогляд, з осібна погляди на соціяльні та аграрні справи. А в слідуючім році, 26 травня 1876 р., він закінчив медичний факультет у Вроцлаві (Бресляу)[1]), та в літку і в осени того ж року проживав у Київі. Є відомости, що в його кватирі в той час переховувалася революційна література і революціонери та що він на нелєгальнім зборі студентів обстоював ідею заснування стипендії ім. Драгоманова. (с. Буда там таки ст. 199).

Здобута ним медична освіта давала йому можливість лєгальної праці серед українського простого люду, чого прагнули тоді всі революційні кола, до яких він належав. З 1873-4 р. розпочалося так зване „ходження в народ" з ціллю викликати революцію. Було наївне переконання, що простому народові треба тільки розкрити очі на всю правду, а він підійметься, зробить революцію проти старого ладу, і поваливши його, сам запровадить новий порядок, близький до соціялістичних чи навіть анархістичних ідеалів. Для того „тисячі молодих хлопців і дівчат, освічених, з забезпеченою будучиною, деякі навіть дуже заможні — по словам Подолінського — не тільки беруть на себе фізичну працю і тягарі селянського і робітничого життя, але ще й ризикують кожної хвилі бути викритими, киненими до вязниці, засудженими на роки до каторги". Та „експедиція" ентузіястів в народ, розуміється, не дала вимріяних ними наслідків, лиш потягла за собою масові жертви самовідреченої ідеалістичної молоді (в серпні 1874 р. вже почалися арешти), та ще до деякої міри й розчарування в своїй вірі у той простий люд. Хоч виною тому був не тільки той люд, скільки хибна думка, що соціяльні революції робляться, а не самі відбуваються, що вони можуть бути в и к л и к а н і на означений час, а не вибухають стихійно, під впливом ріжних факторів. Тоді не знали ще того, що є знане нині, а саме, що соціяльні й політичні перевороти не так то легко приходять.

---

[1]) Я знайшов в бібліотеці П. Лаврова (Прага) друковану в німецькій мові докторанську працю Подолінського. Її повний заголовок такий:

„Beiträge zur Kenntniss des pancreatischen Eiweissfermentes. Inaugural - Dissertation welche mit Genehmigung der medicinischen Facultät hiesiger Universität zur Erlangung der Doctorwürde Freitag den 27 Mai 1876, 12½ Uhr in der kleinen Aula gegen Opponenten Dr. med. Paul Grützner cand. med. Paul Ehrich öffentlich vertheidigen wird Sergej Podolinsky aus Kiew. Breslau, 1876, S. 56 in 8.

На книжці напис: VI 8. П. Л. Лаврову от автора.

В праці боронив автор слідуючі тези:

1. Das eiweisslösende Ferment des Pancreas und wahrscheinlich auch die anderen Verdauungsfermente entstehen durch Sauerstoffaufnahme aus gewissen ihnen eigenthünlichen, in der lebenden Drüsensubstanz enthabtenen Vorstufen.

2. Die Verdauung der Eiweissstoffe kann im Allgemeinen als ein Oxydationsoprcess angesehen werden; deren Assimilation aber als ein Reductionsprocess. Die Combination beider Processe bildet das Wesen der Ernährung mit Eiweissstoffen.

Es gibt eine wirkliche Plethora oder Vollblutigkeit.

(Ці тези наведемо в кінці праці).

Подолінський і сам брав в тім „хожденію" участь, але в найзручнішій і найпродуктивнішій формі — за яку стояв і Драгоманів — („Переднє Слово", ст. 61, 62, 73) — в формі „спеціяльної осілої праці серед народу". Ще до остаточного закінчення лікарської освіти він в своїм родовім маєтку, теж в добу „хожденія", без урядового дозволу зорганізував велику лікарню для народу і народню школу. Сам там лікував і одночасно вчив дітей та дорослих. В тодішній Росії за такі спроби праці серед народу, за заведення кооператив, або за те, „що юнак чи панна з дворянського роду вчили селян грамоти, доводилося платити... роками вязниці, заслань, каторги, часто без суду чи наперекір судовому виправданню" (Драгоманів). Подолінському те вдалося безкарно завдяки його аристократичним звязкам і видатному такту. „Нікому іншому — писав (у лютім 1876 р.) очевидець тої роботи Я. Шульгин — це, розуміється, не пройшло б задурно" („Листи М. Драгоманова до ред. с.-р. вид. „Вперед", 1910, ст. 12). Подібного ж характеру була і діяльність Подолінського в 1877 р. в самім Київі, де майже рік він працював в деннім приюті для дітей робітниць та вчив медицини на курсах сестер-жалібниць, підготовляючи до друку свої дальші публікації.

З за тої діяльности серед рідного народу і українського оточення (як вже згадувалося, він був членом Української Громади в Київі) П—ий залишився на боці від повставшої з кінцем 1876 р. в Петербурзі і на Україні — про що він не міг не знати — всеросійської революційної групи „Земля і Воля"[2]) — групи народників по ідеольогії і бунтарів у практиці. В підпольній пропаганді він приймав участь, виступаючи в т. зв. студентськім клюбі з рефератами; і реферати і клюб були, здається, під впливом ідей Драгоманова. (С. Буда, там таки, ст. 200).

На той же час припали й особисті важкі переживання молодого юнака, не знайшовшого взаємности у коханої дівчини. Після цего він своє особисте життя побудував на припущенні, що і без кохання можна створити щасливе родинне життя з жінкою приблизно одного ж суспільного світогляду. То було в дусі пануючих поглядів того покоління загально-російської народолюбної інтелігенції. „Для одруження не має потреби у взаємнім коханні" — читаємо в спогадах одного з інтеллігентів — „далеко важливійш, щоб майбутній чоловік і жінка були одних поглядів на світ і людські взаємовідношення і однаково готові працювати гол. чином, коли не виключно, на користь народа".[3]) Так і П—ий не по сердцю вибрав собі подругу життя, а по співзвучности соціяльних переконанньо, не доцінивши при тім значіння національного моменту, за що потім карався. Він одружився з сестрою-жалібницею, дочкою небогатого поміщика Лубенщини, Наталкою Андреєвою, учасницею демонстрації на Казанський площі, росіянкою і ісповідницею приблизно тих ідей, що викладалися у Лавровським „Вперед"-і. Одруження, те зосібна через ріжнонаціональність подружжя, вийшло невдалим і не мало для його діяльности добрих наслідків. В осени 1877 р. він з дружиною остаточно емігрував до Швайцарії,

[2]) Цікаво, що матеріяльно організація та утримувалася на рахунок двох великих землеволоділь на Полтавшині, що належали її членові, землевольцю Д. Лизогубові — українського походження.

[3]) Н. А. Бородин — „Идеалы и дѣйстительностъ".

потім оселився в Монпельє та енергійно взявся до громадської праці. „Вперед" в той час виходив уже в Льондоні, а в 1878 р. і зовсім припинився. Подолінський став сталим і близьким співробітником свого старого товариша Драгоманова, що емігрував рік раніше, в осени 1876 р., і перебував тоді в Женеві. Ще в тім же 1877 р., в серії популярних видань женевського українського гуртка на чолі з Драгомановим, вийшла анонімно (а не під псевдонімом Липського, як то дехто приймає) популярно-наукова книжечка П—ого під назвою: Про хліборобство. Розмови...[4]) Як де земля поділена і як би треба її держати...", 1877, ст. X + 179 in. 16. На окладинці місцем видання показано Липський (Leipzig), але то було зроблено по словам Павлика, для замилення очей австрійської поліції; в дійсности ж вона надрукована в Женеві[5]). В наступнім 1878 р.[6]), на цей раз під повним призвищем була видана найбільша з його праць, а саме: „Життя й здоровля людей на Україні" (243 стор. in 8), що в Росії мало не вся була видрукована в журн. „Дѣло" („Переписка Драгоманова з Павликом", т. V, 1913, ст. 133). Ніби продовженням її став прочитаний ним 25. VIII. 1879 на лікарському конгресі в Монпельє відчит на тему: „L'état sanitaire des populations du gouvernement de Kiew", виданий потім в Парижі 1879 р. за повним його призвищем і окремою брошурою в французькій мові під тою ж назвою[7]).

І в тих спеціяльних працях Подолінського проглядає його радикальний народолюбний світогляд.

О. Мицюк.

СУСПІЛЬНА АГРОНОМІЯ.

Хліборобське шкільництво в Чехословацькій Республиці.

(Закінчення[1])

4) Хліборобські фахові (зимові) школи. — Їх завданням є виховувати самостійних селян хліборобів. Фаховий персонал складається з 1 директора і 1 фахівця-учителя. Прочі предмети викладають доходячі сили. Приймається на таких-же умовах як до нищих рільничих шкіл. Наука відбувається через 2 роки, по 6 місяців кожний. Рік починається 15 жовтня і кінчиться 15 квітня, або 1 листопада і 30 квітня. Других 6 місяців працюють учні на батьківських господарствах. Около 35% шкіл мають власні шкільні господарства, 27% шкіл мають власні шкільні інтернати. В республиці є таких шкіл 132 або 47,8% всіх хлі-

[4]) В тім примірникові, яким я користався, чомусь старанно витерто число розмови і місце видання.

[5]) Павлик. „М. П. Драгоманів, 1841—1895 р."... стор. XIII, „Списку творів Драгоманова". До речі, в публікації акад. М. Грушевського: „З починків укр. соціялістичного руху" (стор. 20) слово „Липський" прийняго за псевдонім, тоді як книжечка та анонімна; крім того в назві стоїть: „Як земля упорядкована...", тоді як в дійсности є: „Як де земля поділена..."

[6]) Окладинка датована 1879 роком, а на першій сторінці тексту стоїть рік 1878.

[7]) В публікаціях „Association Francaise pour l'avancement de science. Congrès de Moontpelier" 25. VIII. 1879.

[1]) Гляди „Кооп. Респ." ч. 10 за жовтень 1931.

боробських шкіл. Ці школи зяймаються теж позашкільною хліборобською освітою.

5) Однорічні хліборобські школи. — Завдання їх, як попередних 2 категорій. Фаховий персонал і норми принимання, як у фахових (зимових) школах. Навчання триває 10 місяців. Таких шкіл було в цілій Ч. С. Р. 9. Ці школи поширені в околицях, які стоять під оглядом хліборобської культури нище.

6) Народні хліборобські школи. — Їх завданням є дати найширшим кругам хліборобського населення хліборобську освіту, а рівночасно мають вони доповнити загальну освіту учнів так, щоби вони могли опісля перейти на нищі хліборобські школи. Цих шкіл було в республиці 971, а на них студіювало в останнім році 26.302 учнів. Найвище число учнів було в р. 1927/28 і переступило тоді 40.000. До цих шкіл ходило приблизно 55% дівчат і 45% хлопців. Школу закладається там, де громада або зацікавлені хлібороби через свої організації цього забажають. Коли однак таку школу на бажання відкриється, то тоді діти хліборобів, які покінчили народню школу, мусять обовязково до неї ходити. Школа триває 2 роки, однак в деяких околицях, де цього вимагають спеціяльні умовини, твориться ще 3-ий рік, на якому вчаться ще цеї галузі, яка в даній околиці конечна, як прим. молочарсво, управа картопель, управа паш і т. д. Наука триває в кожному році від місяця листопада до кінця березня; в прочих місяцях відбуваються час до часу практичні вправи на досвідних полях та громадських добрах. Крім загальних хліборобських і загально-образуючих предметів вчаться дівчата кожного тижня 9 годин домашнього господарства, а хлопці стількиж годин ріжного ремесла головно такого, яке дає прибуток, як плетення кошиків, роблення хліборобських знарядів, шевства і т. д. Практичні вправи переводить звичайно один свідомий хлібороб, який однак не є учителем, а практичним господарем. Школою завідує шкільний виділ, який складається з представників: влади, краю, школи, громади та хліборобського товариства. Цей виділ має старатися за опал, світло та приладдя до навчання. Міністерство хліборобства оплачує персонал та дає допомогу на купно машин до шиття та уладження кухон. Решту додатків дають громади, хліборобські товариства, кооперативи, поодинокі особи і т. д. В містах, де є основа для розвитку огородничих підприємств, мають ці школи замісць хліборобських предметів предмети городничі та ходять до них практиканти городничих заведень. Народні хліборобські школи — це один з найбільших і найкращих добутків хліборобського шкільництва в Ч. С. Р.

7) Лісові школи. — а) Вищі лісові школи мають за завдання виховати фахово власників лісів та урядовців для менших комплєксів лісів. Закінчуються іспитом зрілости. Обсада фахового персоналу, довгота студій, як при висших хліборобських школах. Сьогодня в Ч. С. Р. є 4 такі школи, з чого 2 чеські, 1 словацька, 1 німецька. б) Школи для гайових мають за завдання вишколювати персонал для охорони лісів. Приймається учнів між 18—30 роком життя, наука триває 10 місяців, при чому звертається теж увагу на практичну роботу. Таких шкіл є в Ч. С. Р. 5, з тодо 4 державні, 1 міська. З них є 3 школи чеські, 1 словацька, 1 німецька, 1 українська. До школи може ходити найвище по 20 учнів і тому в р. 1930/31 було їх всіх 100. в) Школа для обрібки дерева має вишколювати маніпуляційний

персонал для торгівлі і обрібки дерева. Наука триває два роки по 10 місяців. Досі є тільки 1 така школа, з 14 учнями, на Підкарпатті.

8) Городничі, садівничі та винарські школи. — а) Вищі: принимання учнів та їх права, як у вищих хліборобських школах. Склад фахового персоналу та програма навчання теж подібна. Навчання триває 3 роки по 10 місяців. В республиці є 2 такі школи, чеська в Мєльніку і німецька в Айзгрубі. В р. 1930/31 студіювало на обох школах 139 учнів, в тому 17 дівчат. б) Середні: мають за завдання вишколити самостійних городників або помольогів та нищих урядовців в цьому фаху. Фаховий персонал складається з директора і 1—3 учителів. Студії тривають в чотирьох школах по 2 роки, а у 2 школах по 1 рокові. Приймається абсольвентів народніх і виділових шкіл, які мають 3-або 2-літню практику в гороництві і садівництві. З тих 6-ти шкіл є 1 чисто дівоча в місцевості Крч коло Праги. Прочі 5 є хлопячі, з них 1 німецька. В р. 1930/31 ходило до всіх 6 шкіл 178 учнів, в тому 22 учениці. З тих шкіл 2 мають державну допомогу, 3 є краєві, 1 приватна. в) Народні садівничо-винарські школи — мають за завдання вишколити в тій галузі самостійних хліборобів в околицях, де в господарстві приходить багато садівництва і виноградарства. Персонал складається з директора і 3 — 4 професорів. Приймається учнів з народньою школою і покінченим 14 роком життя. В 5-ти школах триває наука 2 роки, в 1—один рік; всі по 10 місяців. В 3 школах триває наука два роки, але тільки по 6 місяців. З цих 9 шкіл є 4 чеські, 1 словацька, 4 німецькі. З них є дві державні і 5 краєвих, 1 має краєву допомогу, а 1 цілком приватна.

9) Спеціяльні хліборобські школи. — а) Вища Кооперативна Школа в Празі вишколює урядовців для всіх галузей сільсько-госп. кооперації. Це приватна школа, якою завідує окрема кураторія. Наука триває 1 рік. Приймається абсольвентів середніх шкіл, а також кооператорів-практиків, які є заняті в кооперації не менше, як 2 роки. Школа робить теж короткі спеціяльні курси. Студіювало на ній в останнім році 28 студентів. б) Молочарські школи: є їх 3, а саме 2 чеські в Кромєжіжі і Пльзні і 1 німецька у Фрідлянді. Школа в Кромєжіжі є краєвою, дві другі існують за попертям краю. Приймається до них абсольвентів неменше чим нищих хліборобських шкіл, після 1-річної практики в молочарні. В молочарських школах студіювало в останньому році 56 учнів. в) Меліораційні школи: було їх 4, з того 2 чеські, 1 словацька, 1 німецька. Вишколюють помічних урядовців для водного господарства, культурно-технічних робіт та будови доріг; 1 школа є державна, 1 цілком приватна, а 2 з державною допомогою. Приймається абсольвентів виділових шкіл або нищої середньої щколи. Наука триває 2 роки. В останньому шкільному році студіювало 116 учнів. г) Державна риболовська школа в Воднянах, приймає абсольвентів нищих хліборобських шкіл, по змозі з риболовською практикою. Вишколює персонал для плянового рибного господарства. Робить теж короткоречинцеві курси. В останньому шкільному році студіювало 30 учнів. г) Школа горальняного промислу в Німецькім Броді. Наука триває 1 рік для абсольвентів виділової або нищої хліборобської школи. Вишколює персонал для горалень. В останньому шкільному році мала 33 учнів. д) Періодичні птахівничі курси ..а вищій хліборобській школі (чеській) в Подєбрадах відбуваються

кожного року з працями на курячій фармі і заступають нищу птахівничу школу.

10) Господинські школи. Їх завданням є дати дорастаючим дівчатам, головно донькам хліборобів, потрібне знання з обсягу домашнього і селянського дрібного господарства. На цих школах поширюється теж і загальне знання учениць. На ґрунті відбувається не тільки теоретично, але і практично з усіх ділянок домашнього дрібного господарства. Рівночасно фаховий персонал, себто учительки разом з усіми ученицями творять одно домашнє господарство, яке на протязі цілого часу науки ведеться у власному заряді. Є два роди нищих шкіл — а саме: а) 5-місячні, на яких вчать 3 учительки, а саме: 1 фахова учителька домашнього господарства, 1—варення і 1—шиття. Крім цього доходять лікар або лікарка, правник і учителька співу. б) Цілорічні школи мають дві фахові учительки, учительку для варення і окрему для шиття. Доходячі, як попередньо. Для прийняття треба мати покінчену семирічку або нищу середню. Для вищих господинських шкіл треба мати покінчену щонайменше 1-річну нищу господинську школу. В нищих школах приймається ученіці з покінченим 15 роком життя. Окремо існують вищі господинські школи, на яких наука триває 2 роки. Нищі господинські школи (5-місячні і 1-річні) мають за завдання вишколити зразкові господині, вищі господинські школи поза цим самим завданням дають можливість абсольвенткам бути учительками дом. господарства. Вищих господинських шкіл є 3, а саме 2 чеські та 1 німецька, а нищих господинських шкіл є 48, в тім 2-літніх 1, 1-річних 25, пятимісячних 8, піврічних (тільки в літі або тільки в зимі) 14.

Поза цими всіми школами існує на терені Ч. С. Р. Українська Господарська Академія, яка є осередком для вишколювання господарських і технічних фахівців для західно-українських земель і еміграції. Є це висока хліборобська, лісова і інженєрна школа; третій факультет є економічно-кооперативний.

III. Статистичний перегляд розвитку і стану хліборобського шкільництва.

Щоби представити, як розвивалось хліборобське шкільництво в Ч. С. Р. та як воно поступило за час існування самостійної держави подаємо зіставлення, які в числах виказують цілу справу.

НОВИНКА! НОВИНКА!

Накладом РСУК появилися книжечка, що обговорює популярно нове цікаве питання:

Інж. Е. ХРАПЛИВИЙ і інж. Р. КАХНИКЕВИЧ

Елєктричну струю на наше село!

З 11 МАЛЮНКАМИ

Ціна примірника 30 сотиків.

Відпродавцям опуст. Наклад невеликий!

Таблиця І. Розвиток хліборобських шкіл в ЧСР. за рр. 1918 і 1931.

Рід школи \ Шкільний рік	18/19	30/31	Від створення Ч. С.Р. більше(+)або менше(-)
Відділи вищ. шкіл	2	6	+ 4
Хліборобські академії	2	1	— 1
Вищі хліб. школи	10	13	+ 3
Рільничі школи	21	30	+ 9
Однорічні хліб. шк.	—	9	+ 9
Фахові (зимові) шк.	75	132	+ 57
Спеціяльні школи: вищі	—	1	+ 1
Спеціяльні школи: нищі	7	9	+ 2
Городничо-садівничі: вищі	1	2	+ 1
Городничо-садівничі: нищі	7	9	+ 2
Педагогічні семінарі	—	2	+ 2
Господинські школи: вищі	—	3	+ 3
Господинські школи: 2-річні	—	1	+ 1
Господинські школи: цілорічні	11	25	+ 14
Господинські школи: піврічні (два курси)	3	8	+ 5
Господинські школи: зимові піврічні	—	7	+ 7
Господинські школи: літні піврічні	15	7	— 8
Лісові школи: вищі	3	4	+ 1
Лісові школи: нищі	5	7	+ 2
Разом	161	276	+ 115
Народні хліб. школи	28	971	+ 943
Разом всіх хліб. шкіл	189	1.247	+1.058

Таблиця ІІ. Число учнів в поодиноких родах хліборобських шкіл в ЧСР.

Рід школи \ Шкільний рік	18/19	30/31
Високі школи	599	1.244
Академії	494	—
Вищі хліб. школи	1.798	1.351
Рільничі школи	1.150	995
Фахові (зимові) шк.	2.787	4.548
Однорічні хліб. шк.	—	163
Спеціяльні школи: вищі	—	28
Спеціяльні школи: нищі	109	223
Городничо-садівничі: вищі	86	139
Городничо-садівничі: нищі	230	254
Господинські школи: вищі	—	81
Господинські школи: 2-річні	—	53
Господинські школи: цілорічні	300	642
Господинські школи: двокурсові	36	222*)
Господинські школи: зимові	—	183**)
Господинські школи: літні	455	—***)
Лісові школи: вищі	369	331
Лісові школи: нищі	480	114
Разом	8.893	10.571
Народні хліб. шк.	874	26.302
Разом учнів в усіх шк.	9.767	36.873

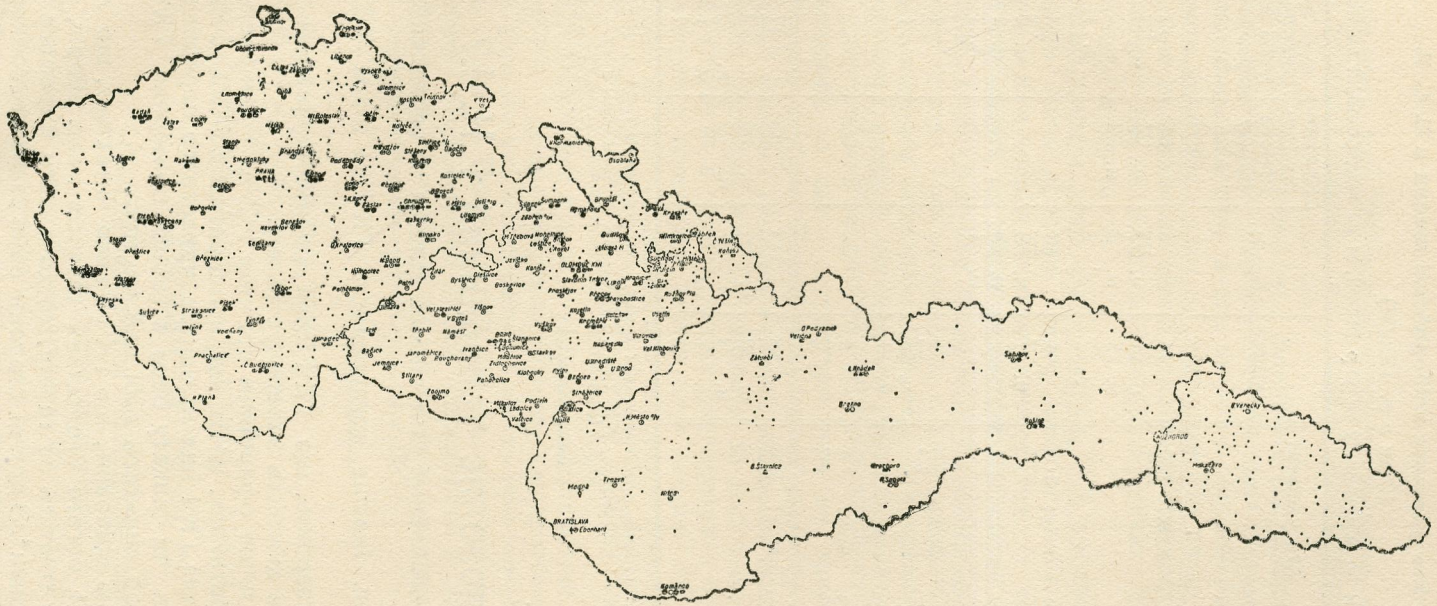
*) дані тільки за перший (зимовий) курс; **) без літніх курсів, які на школах теж ведуться; ***) даних ще нема.

Таблиця ІІІ. Хліборобські школи в ЧСР. після мови навчання.

(ч = чеська і словацька, н. = німецька, у = українська, м = мадярська, п = польська мова навчання).

	Разом	В тім Підкарп. Україна
Хліборобські школи і лісові школи		
Всіх шкіл	276 / 213ч 55н 5у 2п 1м	4 / 4у
Високі школи	6 / 5ч 1н — — —	— / —
Академії	1 / — — 1у — —	— / —
Хліборобські нищі: вищі	13 / 11ч 2н — — —	— / —
Хліборобські нищі: рільничі	30 / 21ч 8н — — 1м	— / —
Хліборобські нищі: зимові	132 / 103ч 27н 1у 1п —	1 / 1у
Хліборобські нищі: 1 річні	9 / 7ч — 2у — —	2 / 2у
Спеціяльні нищі: вищі	1 / 1ч — — — —	— / —
Спеціяльні нищі: пасо-виск.	2 / 1ч 1н — — —	— / —
Спеціяльні нищі: мо-лоч.	3 / 2ч 1н — — —	— / —
Спеціяльні нищі: го-рільн.	1 / 1ч — — — —	— / —
Спеціяльні нищі: ово-рибн.	1 / 1ч — — — —	— / —
Спеціяльні нищі: мелio-рац.	2 / 2ч — — — —	— / —
гор., сад., виногр. вищі	1 / 1ч — — — —	— / —
гор., сад., виногр. нищі	9 / 7ч 2н — — —	— / —
Господинські нищі: педагог. семінарі	2 / 1ч 1н — — —	— / —
Господинські нищі: вищі	3 / 2ч 1н — — —	— / —
Господинські нищі: 2 річні	1 / 1ч — — — —	— / —
Господинські нищі: 1 річні	25 / 22ч 2н — 1п —	— / —
Господинські нищі: 2 курс. собі	8 / 3ч 2н — — —	— / —
Господинські нищі: зим. курси	7 / 7ч — — — —	— / —
Господинські нищі: літні курси	7 / 7ч — — — —	— / —
лісові вищі	4 / 3ч 1н — — —	— / —
лісові нищі	7 / 4ч 2н 1у — —	1 / 1у
Народні хліборобські школи	971 / 671ч 110н 162у 7п 21м	178 / 159у 1н 18м

IV. Розміщення і роди хліборобських шкіл в Ч. С. Р.

- високі хлібор. школи
- високі лісові школи
- високі ветер. школи
- вищі хлібор. школи
- рільничі школи
- фахові (зимові) школи
- однорічні хлібор. школи
- вищі спеціяльні школи
- нищі спеціяльні школи
- народні хлібор. школи
- вищі городн.-садівн. школи
- нищі „ „ „
- вищі господинські школи
- дворічні „ „
- цілорічні „ „
- цілорічні господинські двокурсові школи
- зимові господинські школи
- літні „ „
- вищі лісові школи
- нищі лісові школи

Таблиця V. Хто удержує хліборобські школи в Ч. С. Р.

(Стан з р. 1930/31)

(ч = чеські і словацькі, н = німецькі, у = українські, м = мадярські, п = польські)

Земля (край) / Хто удержує		Держава:	Край:	Куратор. (допомога повіту або краю):	Приватні, деякі з держ. допомогою:
Чехія	всіх: 140	14 ч. 11 м. 3	26 ч. 22 н. 5	88 ч. 66 н. 22	12 ч. 9 н. 2 у. 1
Моравія-Шлеськ	всіх: 102	11 ч. 11	87 ч. 63 н. 23 п. 1	—	4 ч. 2 н. 1 п. 1
Словаччина	всіх: 30	29 ч. 28 м. 1	—	—	1 ч. 1
Підкарп.-Україна	всіх: 4	4 у. 4	—	—	—
Разом:	всіх: 276	58 ч. 50 н. 3 м. 1 у. 4	113 ч. 85 н. 27 п. 1	88 ч. 66 н. 22	17 ч. 12 н. 3 у. 1 п. 1

Тут не виказано народніх хліборобських шкіл, які удержуються спільно державою, краєм і місцевими чинниками, про що говориться в попередньому.

Е. Храпливий.

ДРІБНІ ДОПИСИ.

Кого вдоволяє теперішний Г.К.Ч.?

Провід РСУК вдоволений ним вповні. Але чи це вдоволення є також на низах?

Здається що ні. Інакше друковалосяб ГКЧ не лише 4000 примірників.

Провід РСУК твердить, що ГКЧ став родиним органом наших кооператорів. Однак дійсність заперечує цьому.

На ділі ГКЧ є лише офіційним органом РСУК і опирається на примусових передплатниках, цебто на кооперативах. Мені бодай не вдалося приєднати для ГКЧ іще ні одного приватного передплатника, хоч на кожні збори чи анкету беру з собою примірник ГКЧ і заохочую зібраних, щоб виписали собі цей часопис.

Звичайно дістаю відповідь, що ГКЧ тяжко читається, що містить богато „сухих" річей, богато оголошень білянсів і заг. зборів, а приватна людина якщо платить за газету, то хоче мати спромогу читати її „від дошки до дошки". З другої сторони наші „завзяті „кооператори твердять, що коли кооператива платить за урядовий орган РСУК, то зовсім не тому щоби читати там оповідання, вірші, сміховинки і т. п.

Виходить, що ГКЧ для кооператив за мало, а для приватних людей за богато урядовий. Тож і вартоб призадуматися над тим, щоб „і вовк був ситий і коза ціла".

Значить треба відділити фамілійне від урядового.

Для кооператив нехайби ГКЧ виходив лише зі стислими порученнями, та вказівками, а для широких мас членів кооператив требаби друкувати додаток, в якім не марнувавсяби папір на обовязкові оповістки, але подавалисяб цікаві для загалу відомости, щоб передплатник читав газету від дошки до дошки. (Про проєкт зміни у видаванню ГКЧ час до часу згадується).

Якщо хочемо, щоб число читачів ГКЧ зросло бодай в десятеро, то мусимо його зробити таким, щоб ним були вдоволені також і широкі шари членів низових кооператив. В теперішнім своїм вигляді ГКЧ ніколи не стане родинним часописом нашого скооперованого села, хочби в ньому друкувалися і найкраще з фахового боку оброблені статті. Треба памятати, що на голодний жолудок навіть купчинецька ковбаса нездорова. Так теж непривиклим до наукової лєктури членами низових кооператив треба подавати кооперативні відомости у відповідний лекший спосіб. Треба збудити зацікавлення живими оповіданнями, то що — якраз тим, чим не вдоволені в ГКЧ наші тверді кооператори. Такий популярний додаток до ГКЧ вільний від урядової і фахової частини можнаб легонько кольпортувати в десятках тисяч примірників. Передплату за нього, яка булаб мінімальна можнаб стягнути в молочарських кооперативах при виплаті за молоко, в споживчих з товарових зворотів чи надплат за яйця.

Вслід за тим кооперативна свідомість промощувалаб собі дорогу в хати й родини 300.000 членів нашої кооперації, а наш ГКЧ вдоволявби і верхи і низи наших кооператорів.

Кооперативна преса є мірилом кооперативної свідомости. 4000 тіражу ГКЧ — це дуже скромне мірило, кооперативної свідомости 300.000 членів українських кооператив. Самі цифри кажуть, що зміна ГКЧ конечна. А хто не вірить, нехай йде на село тай вишукає охочих, які за теперішне ГКЧ зложилиб 12 зол. передплати в рік.

Можливо... можливо, що то лише я не маю щастя в приєднуванню передплалників теперішньсму ГКЧ. *Іванна Блажкевич.*

З ЖИТТЯ УКР. КООПЕРАЦІЇ.

Стан кооператив з району діяльности П. С. К. Бучач в 1930 р.

(Зі статистичних матеріялів району).

I. Район діяльности.

Політичний повіт Бучач числить 85 громад. Район діяльности ПСК Вучач обнимає 81 громад.

Поза тим 7 (сім) кооператив з 4-х громад (Усття Зелене, Лука, Вітря, Межигіря і Коропець 4 кооп.) перейшли в район діяльности ПСК Станиславів, 1 кооператива Беремяни належить до ПСК Чортків, а одна кооператива Коржова з повіту Підгайці належить до тут. ПСК.

В районі діяльности ПСК є всіх 106 кооператив, з того 81 українських, 21 польських, 3 жидівських і 1 русска. Між українськими кооперативами є 5 нечинних.

В 13-ох громадах, де переважає польське населення, не вдається вже оснувати укр. кооператив. На загал повіт Бучач є в 85·23% скооперований*).

II. Українська національна (союзна) мережа.

На початку 1930 року ПСК числив 70 членів — кооператив. В році 1930 не прибуло в члени ані одної кооперативи, а виключено одну „Надію" в Цьвітовій. Причиною виключення цеї кооперативи було те, що не хоче зліквідувати торговлі пивом та не виконує поручень РСУК і П.С.К.

Стан членів кооператив з кінцем 1930 року виказував цифру 69 кооп.

ПСК в 1930 році обслуговував 76 кооператив, з яких 7 ще не є членами ПСК.

Поділ кооператив по групам представляється слідуюче:

кооператив для загального закупу і збуту (госп.-споживчих) є	64,	з того	членів	ПСК	63
„ міських споживчих є	1	„	„	„	1
„ „ кредитових є	1	„	„	„	1
„ сільських „ „	8	„	„	„	3
„ „ молочарських	2	„	„	„	1
Разом	76,	з того	членів	ПСК	69

В 1930 році 3 кооперативи для загального закупу і збуту (Сававлуски, Залісся і Осівці) припинили свою діяльність. Перші дві припинили діяльність в наслідок малих торгів, а третя з причин пацифікації. Окрім цих трох кооператив ще 12 кооператив з причини пацифікації по два—три місяці були не чинні. Рівнож ПСК два місяці не вів торговельної діяльности.

Кооперативи для загального закупу і збуту займаються головно торговлею мішаних товарів і скупом, зглядно виміною за товари сіл.-господ. продуктів та частинно кожна галянтерією.

Три кооперативи (Скоморохи, Сновидів і Стінка) вели цеголняні відділи, які підчас теперішньої господарської кризи зовсім себе не оплачують.

Сімнацять кооператив вело торговлю трафікою, з тих 12 кооператив мали свою власну трафіку, а 5 кооператив вело трафіку чужу за 50% доходу. 10 кооператив вело торговлю скірою, а 13 кооператив торговлю мануфактурою.

Помічних погроїв в 1930 р. не спроваджувано зовсім. 8 кооператив на штучних погноях з попередних літ понесли страту на суму 1.206·53, яка повстала в наслідок знижки ціни. Помічні погної лежать ще і доси по кооперативах, як запас, і як що їх в біж. (в 1931) році люди не розкуплять, то кооперативи будуть мати страти ще більші.

Вугілля спроваджувало тільки 4 кооперативи. Що до торговлі вуглем, то річ мається подібно, як і зі помічними погноями. Вугіль спроваджений був ще в 1929 р. Протягом двох літ його ще не розпродано;

*) Це твердження відноситься до кількости громад, а не до числа зкооперованого населення чи хочби господарств як читач побачить нище. — Ред.

Торговля вуглем в тут. повіті є зовсім не бажана, тому, що тут ще є подостатком опалового дерева, яке на селі до палення є відповідніше чим вугіль.

При 7-ох кооперативах є допомоговий фонд на випадок загибелі худоби. Допомоговий фонд твориться з вписового по 50 гр. або по 1 зол. На випадок загибелі худоби оціночна комісія визначує на кожного члена квоту, яку він має зложити за упавшу штуку. В цей спосіб протягом 1930 р. виплачено за упавших 6 шт. коров суму 1.527·50 зол., а від початку існування цих фондів виплачено за 21 шт. коров 4.160·90 зол. Допомогові фонди творяться дуже пиняво, бо трапляються випадки, що член назначеної йому премії не хоче вплатити.

Спеціяльних машинових відділів при кооперативах нема. Машинові відділи творяться так само не охочо, як і допомогові фонди. Причиною цего є те, що кооперативи мають ще за мало капіталу на творення таких відділів, а друге, практика переконує, що такі відділи в нашім повіті великих користей не дали. В попередніх літах 2 кооперативи (Курдибанівка і Білявинці) мали ручні молотілки. Члени з них зовсім не користали і кооперативи змушені були цих молотілок позбутись. Це очевидно відємно вплинуло на другі кооперативи і тому машинові відділи дуже слабо вводяться; кооперативи покищо обмежуються тільки торговлею споживчими товарами. Однак і в цім напрямку вже дещо зроблено. Машинові відділи при кооперативах представляються слідуючо: 1 кооператива має 1 молотілку, 3 кооперативи мають по 1-ій сівалці, дальше кооперативи мають для спільного вжитку членів 13 млинків, 3 трієри, 1 плянет, 4 шатківниці, 12 плужків до бараболь, 4 граски, 2 щітки до прядива, 11 сонд. Білянсова вартість цих знарядів виносить 8.041·00 зол., а дійсна вартість 8.850·00 зол. За уживання цих машин і знарядів протягом року побрано квоту 722·82 зол.

В повіті є 3 кооперативні районові молочарні: Золотий Потік, Коропець і Зелена, які разом мають 21 сметанкових стацій. Молочарські кооперативи розвиваються добре. Можна ще в районі ПСК оснувати 2—3 районові молочарні і в цім напрямку звернена увага організаційного відділу.

Кредитових кооператив з кінцем 1930 р., в окрузі діяльности ПСК було 9. Що до основування по селах кредитівок, то орг. відділ на кожних зборах і на кожнім засіданні членів Управ і Надзірних Рад ширить ідею основування кредитівок.

Справа власних кооп. домівок в повіті представляється слабо, бо тільки 16 кооператив мають свої власні приміщення, а решта містяться в наймлених хатах ліпянках. Вісім кооператив є самостійними власниками нерухомостей, а 19 є спільниками з читальнями Просвіти і церквою. На нерухомість складається 16 домів і 11 площ під будову. Білянсова вартість недвижимостей виносить 131.324·00 зол., а дійсна вартість 213.380·00 зол. (в 1930 р., як ще на все була інша ціна; нині правдоподібно вартість ця далеко нища).

Стан крамниць під зглядом санітарним представляється менш вдоволяючо. Крамниці містяться в малих хатах ліпянках, часто вогких. Богато товарів в таких крамницях псується.

III. Організаційні дані просвітня діяльність.

Статистикою є обнято 63 кооператив для загального закупу і збуту. В р. 1929 статистикою було обнятих 64 кооператив, в 1930. р

відпадає 1 кооператива Цьвітова, яку виключено з членів ПСК; 1 кооператива Савалуски не зложила білянсу, за те є 1 новооснована в Пиляві.

Обняті статистикою кооперативи повстали здебільшого по війні (від 1923 року). Перед війною було тільки 4 кооперативи, а то: 1) Залісся, 2) Нагірянка, 3) Новосілка язловецька і 4) „Поступ" Бучач, а решта починається від 1923 року; і так:

в 1923	році	основано	8	кооператив,
„ 1924	„	„	13	„
„ 1925	„	„	12	„
„ 1926	„	„	16	„
„ 1927	„	„	5	„
„ 1928	„	„	1	„
„ 1929	„	„	3	„
„ 1930	„	„	1	„
		Разом	59	кооператив.

60 кооператив є членами РСУК, 8 кооператив є членами Т-ва Просвіт , 7 Сільського Господаря, 7 Українбанку в Бучачі, 1 Центробанку, і 8 інших установ.

Протягом 1930 р. з рамени РСУК переведено по кооперативах 52 ревізій. З рамени ПСК переведено по кооперативах 42 люстрацій, відбуто спільно з членами управ і Надзірних Рад 104 засідань, виготовлено кооперативам 55 білянсів, відбуто 91 загальних зборів, 3 надзвичайних, 2 основательні, уділено 7 помочей при ревізії РСУК, переведено 12 провірок книг, відбуто 6 кооп, анкет, виготовлено кооперативам всі оборотові і доходові зізнання. Разом організаційний відділ витратив враз з ревізіями РСУК для кооператив 477 днів. Крім цього богато днів витрачено в суді на зізнання про манка.

В орг. відділі в р. 1930 працювало тільки двох люстраторів, з яких один, як член дирекції, більше часу витрачав на канцелярійну працю, чим на працю для кооператив. ПСК осінньою порою для кооператив з організаційної сторінки не дав майже нічого, бо в орг. праці перешкодила пацифікація. Люстратори мусіли сидіти на місці в ПСК, праця на селі була не мислима; був випадок, що ревізор з РСУК, приїхавши в район на законну ревізію, мусів вертати назад до Львова.

Двох членів дирекції та ревізора РСУК в часі пацифікації 14.X. 1930 на станиці 9 полку уланів в Пишківцях так тяжко побито, що вони лежали по три—чотири тижні. З причини пацифікації не уряджено кооперативного курсу, що відбивається відємно на цілому кооп. русі.

Щоби жіноцтво рушити з місця, ПСК скликав 1 жіночий зїзд 14.IX. 1930. Для крамарів відбуто 4 повітові кооп. анкети, для справників 9, для книговодців 2.

Решта зборів і засідань по кооперативах відбувались без представників ПСК. Загалом загальних зборів відбуто 74, на яких було присутніх 3.787 членів, або пересічно 51·17 членів на 1 збори.

Найбільше число членів на зборах виносило 200 осіб, найменше 20. Загальне число присутніх на зборах членів становило 56·55% загального числа членів. Як видно, члени мало інтересуються справами кооперативи. Протягом року відбуто 321 засідань Надзірних Рад і 340 засідань Управ, переведено контрольними комісіями 31 перевірок.

В порівнанню з попереднім роком тут відчувається також прогалина, яку дасться пояснити рівнож пацифікацією, а саме, що в тімчасі немислима була жадна праця на селі, бо свідоміші кооператори ховались по лісах, або взагалі далеко від дому. Пацифікацією тяжко потурбовано 8-ох селян-інтегентів, які по кілька тижнів відлежали.

Найбільше засідань припадає на кооперативу Яргорів (40), найменше на Баранів, Кійданів і Низколизи (по 1). Контролі переводило тільки 9 кооператив: Новосілка, Переволока, Пишківці, Пожежа, Жизномир, Звенигород, Зелена, Ліщанці і Медведівці, решта кооперативи чекають аж на люстрацію з ПСК, а самі нічого не роблять. Не можна це приписати самому тільки недбальству, більше треба приписати несвідомости членів контрольних комісій.

Представники кооператив брали участь в 15-ох кооп. анкетах, уряджених ПСК.

На культурно-освітні цілі призначено зі зисків з 1929 р. 2.649·76 зол., а виплачено тільки 1.549·30 зол.

Господарсько-кооп. Часопис передплачує по 1-му примірникові 62 кооперативи, 1 кооператива Пилява ще не передплачує. Окрім Г. К. Ч. кооперативи передплачують ще такі часописи: 2 кооперативи — „Кооп. Республику“ (тільки! — Ред.), а 20 кооп. передплачує 38 примірників інших часописів.

Кооп. бібліотеки в 26 кооперативах числять 742 книжок, так що пересічно припадає на 1 кооперативу по 30 книжок. Найбільше книжок має кооператива „Згода“ Ліщанці (114), найменше „Віра“ Кійданів (8), а 37 кооператив або 74·60% не мають зовсім жадної бібліотеки. Протягом року випозичено 325 книжок, з біблотек користало 311 осіб. Про бібліотеки кооперативи не дбають, раз тому, що частинно функцію цю ведуть читальні Просвіти, а друге тому, що наше населення не доцінює вартости книжки. (Д. б.)

На шляху до розбудови у нас беконярського промислу.

Не змаючи змоги вивозити живих безрог за кордон, укр. кооперація змушена обставинами звернути увагу лиш на бекони і на перерібку для потреб внутрішнього ринку. Багато кооператив взялося вже до перерібки. Йшли також старання „Центросоюзу“, щоби збудувати кооперативну беконярню, а покищо збувати в існуючих беконярнях. Одночасно працював „Ц. С.“ в тому напрямі, щоби наша кооперація зачала розбудовувати власні мясарні для виробу покищо на внутрішний ринок, щоби відтак приступити до експорту вудженини закордон. Відбулося вже досі декілька нарад в тих справах по повітах, а в дні 17 жовтня відбулася в „Центросоюзі“ нарада в справі годівлі, перерібки та збуту безрог і мясних виробів. На нараду прибули представники Повітових Союзів Кооператив і тих місцевих кооператив, які займаються вже мясними виробами, разом 45. Крім них взяв участь голова РСУК інж. Павликовський і директор „Маслосоюзу“ інж. Палій.

Нарада відбулася під проводом посла Остапа Луцького. Реферати виголосили: інж. Нижанковський: „Як закладати і вести кооперативні мясарні“, інж. Творидло: „Беконярський промисл і кооперативний збут беконів“ і др. Холєвчук: „Організація годівлі безрог, пристосованих для збуту і перерібки“.

Анкета висказалася в засаді за створенням кооперативних мясарень, як організацій продуцентів, які мають доставляти готовий товар міським кооперативам, а в цей спосіб повстане правильне співжиття споживача з продуцентом хліборобом.

Мясарні мають творитися, як окремі кооперативи, а не як бічне заняття при існуючих уже кооперативах із іншими чинностями.

Належить творити мясарські кооперативи у виді районових (окружних чи повітових), а не місцеві.

Місцем осідку повинні бути міста, як осередки споживачів. Творити мяс. кооперативи треба лише тоді, коли є вигляди на постійний збут, щоб кооператива була в силі без перерви працювати, а не організувати на осліп. Не належить зараз розбудовувати мясарні на велику скалю, одначе так, щоби перехід до механізації і дальших удосконалень був можливий.

Відносно техніки купна вказаний більше коміс до розрахунку з завдатками, з огляду на конечність ощадностей в капіталах. Можливе купно живої тварини або битої, але виключається купно на око.

Вказаним є творити в містах склепи з вудженини і то будь самої кооперативи, будь пов. союзу.

Де нема фахівця до ведення підприємства і де нема можности належної контролі, там не належить братись до діла. Краще почекати з творенням к-в, а кооператорів вислати на науку закордон.

При РСУК повинен бути для мясарень фаховий інструктор і ревізор в одній особі, то є фахівець, а не лиш вишколений книговодець.

Для унормування цін має бути фаховою централею мясних к-тив „Центросоюз". Його завданням є шукати дверей збуту, уодностійнювати виріб та узгіднювати між продуцентами і відборцями способи кредитування.

Тому, що пропали зовнішні ринки збуту, кооперація уважає одночасно доцільною організацію достави до беконярень, як підготовку до власної беконярні. Доставою належить кермувати лиш сцентралізовано, через „Центросоюз".

Заінтересована в годівлі безрог кооперація мусить співпрацювати з „С. Господарем" після плянів які має виробити РСУК.

Вказаним є, щоби кооп. збут поклав у свою програму призначення певного відсотка від кожної штуки на годівельні цілі. („Сіл. Госп. Кооперація" ч. 21 б. р.).

До цього треба додати, що на заг. зборах ПСК. Бучач, які відбулися дня 16.X. б. р. порушено також справу беконярства в рефераті інж. Є. Храпливого: „Про збут і перерібку безрог, збут фасолі і насіння". При цьому референт підкреслив конечність повязання справи годівлі безрог через кружки і філії „С. Господаря" зі збутом через кооперацію, як запоруку успіху цілої справи.

Кооперативний млин в Уличнім (б. Дрогобича).

З кінцем липня ц. р. закінчив перший кооперативний, моторовий млин в Уличнім біля Дрогобича свій 20 місячний період існування з відносно гарним вислідом.

Млин цей, є підприємством споживчої кооперативи (яка крім того веде ще молочарський відділ). Він не меле зерна на власний рахунок, тільки меле зерно членів (і нечленів) кооперативи за означеною оплатою (2 зол. за разівку, 4 зол. за патель, 3 зол. за крупи). Отже є це млин споживчого характеру, тип „наємного млина".

Загально, кошти млина в Уличнім є доволі високі, головно ізза недостачі фахової поради. Закуплено іменно деякі машини і урядження, які відтак виказалися непригожими і їх треба було замінити другими.

Кошти недвижимостей млина в Уличнім є слідуючі:

парцеля, пляни, комісії	зол.	1.157,15
будівельні матеряли	„	5.044,86
робота	„	5.906,45
криниця	„	207,06
Разом кошти парцелі і будови дому	„	12.357,06
або	дол.	1.480,—

На жаль, в статистичних даних нема поданих: величини парцелі та величини дому, ані не згадано, чи дім на підмурівці, як викінчений, чи містить тільки кімнати на млин, чи може є якісь кімнати для іншого вжитку. Зі складу закуплених будівельних матерялів можна догадуватися, що будинок є з цегли о доволі тонких стінах, критий дахівкою.

Машинове урядження — це ропний мотор „Deutz"-а з силою в 30 парових коней, трансмісії і паси, що разом коштували зол. **19.212,34.**

Млинське урядження, цебто 2 камені, логазник (млинок до логази — Кашер), вага з тягарцями, чвертки і т. п. досягло квоти зол. 5.180,36.

Так іцо движимости млина разом з інсталяцією коштували зол. 24.392,70 або понад 2.700 дол. При цім слід зазначити що 30-кінний мотор є до цего урядження абсолютно завеликий. Вистарчивби добре 15-кінний мотор. Дальше, млинське урядження може молоти тільки разівку і робити логазу. Бракує урядження до питлювання муки. Вправді часово таке урядження було, але во-

но не відповідало своїм завданням і в послідніх пятьох місяцях млин зовсім не питлював.

Поза цим урядженням млин в Уличнім закупив ще млинок (вальці) Ірус за зол. 1.922,54 та бензиновий мотор „Lister" за 6.085,08 зол.

Разом 8.007,62 зол. Обі ці машини стоять покищо без ужитку. Бензиновий мотор показався зовсім нерентовним і треба було заступити його ропним.

Позатим виплачено ще, як відсотки від позиченого на машнни капіталу, зол. 1.864,24, так що кашти усіх движимостей млина досягли квоти зол. **34.264,59** або біля **3.850,—** дол,

При розгляданню рентовности слід поділити період діяльности млина на дві частини, кожна по 10 місяців.

У першій частині (XII. 1929. — IX. 1930.), коли працьовано бензиновим мотором, перероблено около 112 тон зерна за винагородою (дохід брутто) зол. 3.756,97. Загальні розходи в цьому часі виносили зол. 3.990,63 або 106% доходів брутто. Переміл одної тони зерна був обтяжений в пересічи квотою зол. 35,50 з чого 75% ішло на бензину, 2,8% на смари, 12,5% на платні, а 9,7% на інші видатки. Цих 10 місяців закінчено отже зі стратою зол. 233,66, не враховуючи відсотків від вложеного капіталу і амортизації движимостей і недвижимостей. Млин зовсім не рентувався. Рішено замінити бензиновий мотор на ропний.

Закуплено отже ропний мотор, який перемолов в слідуючих 10 місяцях (X. 1930. — VII. 1931.) 422 тони зерна, отже майже в четверо більше, як за попередніх 10 місяців. Дохід брутто був зол. 10.168.38, отже пересічно понад 24,— зл. від тони зерна; а загальний розхід на адміністрацію виносив зол. 3.873,63, або 38% доходу брутто, отже що до висоти такий сам що і в попереднім періоді. Ріжниця тільки в тім, що тут переміл одної тони зерна обтяжений квотою тільки зол. 9,20, з чого на погонну матерію (ропу) припадає тільки 44,6%, на смари 12,4%, на платні 26,7%, а на інші видатки (направки, асекурація, податки) 16,3%.

Млин почав рентуватися. Вправді, коли замортизуємо недвижимости на 10%, а движимости на 15% у річнім відношенню, коли дальше вложений капітал опроцентуємо тільки на 6% річно, то і в цім періоді вийде ще страти зол. 941,08.

Є одначе певним, що коли млин буде дальше так інтенсивно працювати, як в останніх 10 міс. — то праця його буде гарно оплачуватися.

Інж. А. М—ич.

20-ліття укр. Торговельної Школи у Львові. Школу цю заснував Виділ Т-ва „Просвіти в 1911 році з ініціятиви господарсько-промислової комісії т-ва. Першим управителем школи був проф. Р. Залозецький при початковому професор. зборі в складі 6 учительських сил.

В тому ж році й роспочалося навчання. На перший рік записалося 40 учнів обох полів. Школа розвивалася успішно; число фреквентантів збільшувалося. Війна означала упадок діяльности, коли то число учнів зменшилося остільки, що покінчило школу всього 7 ос. (рік 1917/18). — По війні діяльність школи оживилася й значно поширилася.

Повне представлення діяльности школи, як і сам її розвиток вимагає довшої статті. яка й буде поміщена в слідуючому числі „Кооп. Республики".

Школа мимо своєї назви і наставлення, приміненого до обовязуючих для торгов. шкіл плянів, поклала значні заслуги для укр. кооперації, особливо в повоєнній добі. Кооперація зі своєї сторони піддержує її фінансово і учительськими силами.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТА.

Резолюція Центрального Комітету Міжнар. Кооп. Союзу в справі крізи, ухвалена на засіданні дня 30 вересня і 1 жовтня в Парижу звучить так:

„Зібраний в Парижу Центральний Комітет Міжн. Кооп. Союзу супроти пануючої небувалої господарської крізи, викликаної системою капіталістичної конкуренції — заявляє, що розвязання теперішніх світових трудностей він бачить в приміненню і поширенню засад, на котрих опирається кооперативна організація обміну і продукції, репрезентована 60 міліонами кооператорів, приналежних до Міжнароднього Кооперативного Союзу.

Наша кооперативна система є єдиним засобом супроти анархії конкурен-

ції і погоні за приватним зиском, бо вона опирається на ідеї служення загалу і усунення приватного зиску та приводить до рівноваги між потребами споживачів і засобами продуцентів.

Ось чому Центральний Комітет закликає всі приналежні до М.К.С. організації до виказування вищости їх економічної системи і їх сили, спосібної забезпечити життєві інтереси загалу всіми засобами, що є в їх розпорядимости, а саме:

а) Через виявлення як найбільшої чуйности і ощадности при закупах і громадженню запасів.

б) Через продажу своїм членам всіх потрібних ім товарів по можливо справедливій ціні, тому що цілість зисків в кооперації повертається споживачам.

б) Через опір всім замірам капіталістичних підприємств, направлюваним до використання сучасної ситуації на власну користь.

г) Через використання всіх засобів, якими вони розпоряджають, — а спеціяльно через скріплення кооперативного режіму, — для злагодження шкід і нещасть, випливаючих зі страшного і зростаючого в світі безробіття людей праці.

Курс кредитової кооперації на університеті в Німеччині. Недавно заснований Кооперативний Інститут при університеті у Франкфурті над Майном улаштовує при співучасти банкового і фінансового відділу Господарського Наукового Інституту при томуж університеті і товариства для підпирання Кооп. інституту пятидневний курс кредитової кооперації (в днях від 27 X. до 31 X. 1931). Організацію і провід курсу обняли: керівник кооп. Інституту проф. др. Hellauer, керівник згаданого банкового і фінансового відділу проф. др. Kalveram і директор кооп. союзу (за управу згаданого вище товариства) др. Frankenbach. Цілий курс коштує від учасника 10 нім. мар.

На курсі відбудуться виклади не тільки на ріжні актуальні і засадничі теми в звязку з крізою в кредитових відносинах, але головну і найбільшу частину викладів на курсі присвятиться питанням технічної натури (як аналіза білянсу, ревізія кред. кооператив і т. д.).

Допущення кооперації на університети в Німеччині є відрадним явищем, а то тим більше, що в цьому відношенні Німеччина відстає від інших країн. По нашим відомостям франкфуртський Інститут є третьою з черги високошкільною науковою інституцією в Німеччині для плекання кооперативних наук. Поза тим існують подібні Інститути в Берліні (проф. Міллер) і в Галлє (проф. Грінфельд).

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

Банки шведський і норвежський знизили дисконтову стопу, вертаючи ступнево до тої норми, яка була перед заломанням фунта штерлінгів. Дня 7 жовтня ці банки знизили дисконт з 8% на 7%, а 19 жовтня ще на 1% нище, ц. то на 6%. — Так по горячковій непевности настало знов успокоєння і поворот до нормального стану на скандинавському грошевому ринкові.

Сполучені Держави П. Америки задержують ще підвищену стопу дисконтову до 3½ проц. Не виключена й підвишка її до 4%.

Світовий збір жита і пшениці в б. р. Міжнародній Сіл.-Господарський Інститут в Римі, відгадуючи цьогорічний світовий врожай збіж, припускає, що він буде нищий не тільки супроти минулого року, але також супроти пересічи останніх пяти років. Особливо цікаві ці здогади щодо жита і пшениці.

Відносно жита Міжнар. с.-г. інститут означує збір його як слабий, бо в країнах, продукуючих це збіжа (Чехословаччина, Польща, Німеччина), врожай був нищий від згаданої пересічи. Загалом збір жита в Европі М. Інститут означує на 185 міл. сотн., що є кількістю, меншою від минулого року на 40 міл. сот., і на 25 міл. сот. від пятилітньої пересічі. — Сподіються м. и., приймаючи на увагу зужиття запасів в минулому році, що т. зв. житня проблєма в Европі буде зліквідована.

Щождо пшениці, то Міжн. Інститут припускає розмір европейської продукції приблизно на 375 міл. ц., ц-то стільки, як в минулому році, і на 10 міл. ц. менше від останньої пятирічної пересічи.

В позаевропейському світі зібрано: в Канаді і Сполуч. Державах Америки 315 міл. сонт. (супроти минулорічних 343 міл. сотн. і 341 міл. сотн. пересічи за останнє пятиріччя).

В Індії зібрано 94·5 міл. сотн. (менше відносно: на 12 і 8 міл. сотн.) —

Тільки в північній Африці збір був більший від попередніх років.

Загально зібрано в північній півкулі (крім Радянщини, що до котрої бракує даних) близько 835 міл. сот. пшениці, ц-то на 35 міл. сот. менше, як в минулому році і на 10 міл.сот. менше від пятирічної пересічи. Жита зібрано біля 205 міл. сот., ц-то менше на 45 міл. сотн. відносно минулого року і на 30 міл. сотн. супроти пересічи.

Комісія Союзу Народів про причини аграрної кризи. Комісія Союзу Народів, по 18-місячних дослідах, опублікувала висліди своїх праць. У своїх висновках комісія вказує на інтернаціональні господарські фактори, як на головну причину кризи цін хліборобських продуктів; тому і успішна боротьба з кризою мусить іти після одного міжнароднього пляну. „Ні одна нація сама не в силі розвязати цю великанську і загальну проблему". Охоронні мита треба редукувати, як тільки на світовому ринкові стане лекше. Причинами кризи вважає комісія, як (до певної міри) надпродукцію, такі зменшення споживання і як третій чинник: ненормальне відношення коштів продукції до цін продажі рільних продуктів.

Комісія не має надії, щоби у блищому часі могло поважно збільшитися споживання аграрних продуктів, все-ж таки стандаризація і поправа якости продуктів малиб своє значіння для тої справи. Хлібороби можуть з успіхом братися до плекання промислових сирівців, не обмежуючись самими харчевими продуктами (вовна, лен, олійні ростини і т. д.)

Не привязує комісія теж ваги до можливости свідомого зменшення продукції, бо це потяглоб за собою опозицію з кругів споживачів і навіть самих продуцентів. Комісія звертає увагу на те, що **надпродукція є відносно невелика** та що штучне її зменшування моглоб привести при неврожаю до правдивої недостачі хліборобських продуктів.

У відділі „Організація ринку" Комісія звертає увагу на упадок значіння передвоєнних торгівців збіжам; зате зросла сила млинів та їх концернів. Вони нині фактично панують на збіжевім ринку, керуючись інструкціями своїх осередніх організацій. При так великій концентрації є можливе тепер регулювання обороту збіжам шляхом порозумінь від держави до держави.

Комісія автентично стверджує, що мимо спаду цін, плачених хліборобові, ціни, які платить споживач зменшилися незначно; вона пояснює це завеликим поширенням посередництва в торговлі. На тім полі може відограти велику ролю кооперація, скорочуючи дорогу від продуцента до споживача.

При кооперативнім збуті продуцент одержувавби вищу ціну і без додаткового обтяження споживача. Комісія ширше говорить про способи переведення в життя цієї думки і пропонує навіть постійні спільні кооп. організації продуцентів і споживачів.

Факт, що в такім тоні говорить установа, створена урядовими чинниками, що ніби мають заступати інтереси всіх верств, що звичайно досі розумілося, як оборону інтересів промислово-торговельних кругів, є дуже знаменний. Він свідчить про те, що повага до кооперації зросла навіть у тих кругах, що до недавна її наче не помічали.

СЕРЕД КНИГ.

Juljan Bugajski „Masarnia przy spółdzielni spożywców". Warszawa, Związek spółdzielni spażywców, 1931. (Praktycz. bibl. t. 7.). 8⁰, st. 162.

„Щоби не говорити про стан наших спож. кооператив, то все, на жаль, мусимо ствердити, що їх життєздатність, здібність до екзпанзії, а головно відвага підниматися трудніших господарських завдань далеко не вдоволяючі" — читаємо на вступі цієї книжки. Одним з таких завдань, уважає автор мясну справу в Польщі, котра досі є „величезним полем нічим непогамованого визиску споживача і продуцента". На основі статистики Союза пол.спож. кооператив за 1929 р. на 847 кооп. тільки 34 провадять мясарні або мясні склепи. І то 17 з них знаходяться на терені одного келецького воєвідства. Обороти тих відділів виносили за 1929 3,635.437 зл. при загальних оборотах тих кооп. 22,212.736 зл., отже 16%. Рівнож рентовність тих відділів є вповні вдоволяюча.

Мимо того загал спож. кооп. ту справу зовсім занедбав. Автор хоче своєю книжкою збудити зацікавлення мясарським ділом серед кооператорів та подати вказівки про ведення мясарських робітень і склепів при кооп-вах. На почат-

ку своєї праці виказує автор велику відживну вартість мяса та значіння мясної поживи для життєвої енергії і навіть психіки народів. „Так, як скількістю зужитого мила міримо висоту культури народу, так само певним покащчиком життєвої енергії, підприємчивости народу та здібности виборотн собі місце в житті може бути висота спожиття мяса і, як на доказ того, він вказує на мясоїдних Англійців і вегетіріянські народи, ними підбиті. В Польщі спожиття мяса надзвичайно мале, около 1·5 кг на душу річно в порівнанні до 84 кг в Америці, 57·6 кг в Англії, 52 кг в Німеччині і т. д.

Краєвий ринок, це ринок чисто пролєтарський, з малим запотребованням мяса, а великим розмірно запотребованням товщів. Через те товщі імпортуються з заграниці при рівночаснім вивозі живих безріг і худоби.

По розгляді організації торговлі худобою і безрогами в краю і обставин, уряджень та законів, котрі мають вплив на мясну квестію (чому посвячена 1/3 книжки) подає автор в загальних нарисах спосіб організації і ведення мясарської робітні і склепу при спож. кооперативі. Самій техніці мясарського виробу присвячено доволі мало уваги, та всетаки про ті справи можна з книжки дещо довідатися.

З огляду на актуальність мясарської справи у нашій кооперації — варта познакомитися нашим кооператорам з тою книжкою. *Р. Р.*

Karol Haubold. Spółdzielcze organizacje młodzieży. Młodzież a spółdzielczość. Warszawa, Spółdzielnia wydawnicza młodzieży „Zew", 1931. 16⁰, ст. 29.

Автор книжки вже відомий кооперативний письменник. Знаємо його, як автора дослідів про кооперативну пресу, котрий займається спеціяльно питаннями кооп. освіти і пропаганди. Ці заінтересування привели його і до питання про кооперацію серед молоді. Кооперативний бо рух серед молоді є явищем скорше пропагандистичної, ніж конструктивно-будівничої натури. З природи річи — грунту і людського матеріялу — значіння його є виховуючим і підготовчим більше, ніж самостійно-господарським.

Автор підійшов до справи кооперації серед молоді — правильно — зі становища психольогічного, від питання, як защепити в молодій свідомости майбутнього громадянина ідеї кооперації. Ці ідеї здібні є відповісти молодечим поривам до ідеалу, а кооп. організація може дати здоровий, ц. то практично здійснимий, без прикмет утопізму вихід для цих прагненнь, виховуючи й привчаючи молодь до „розуміння фактів, господарських явищ, духових перемін і настроїв", до глибшої застанови над складними відносинами в господарському і суспільному житті. Зупинившись відтак на обєктивних умовах, серед яких жиє молодь, як на таких, що спонукалиб її до гуртування в кооперативи, автор переходить до обговорення відношення молоді до кооперації зі становища першої; аналізує два можливих відношення між ними: 1) теоретично-пізнавче (вироблення кооп. світогляду) і 2) практично-організаційне (коли то й повстає можність підготовки молодих працівників і запевнення т. ч. тяглости й сталости кооп. руху).

З черги б. м. докладно розглядає організаційні форми кооп. руху серед молоді. І це є, як що і не найбільше цінна, то найбільш цікава частина брошурки, повна практичних вказівок і уваг, які можуть дуже причинитися до розбудження ініціятиви й дати імпульс до організаційного оформлення кооп. руху серед молоді. Цінним є, що автор не обмежує теми на т зв. учнівські, або шкільн. кооперативи. Автор чи не головним тереном поширення кооп. ідей серед молоді уважає молодь робітничу, а то як сільську, так і міську (ремісничу і фабричну).

Він розріжняє такі форми кооп. руху серед молоді: 1) кооперація в організаціях молоді, 2) молодь в кооп. русі і 3) самостійні кооп. організації молоді.

В цій частини розглядаються не тільки організаційні засади і форми кооп. руху серед молоді, але звернено хоч і побіжно увагу на методи праці (особливо в кооп. гуртках молоді). Автор використав при тім практику дотичних польських кооператив.

Книжка написана простою ясною мовою, прозраджує автора, котрий знає і любить справу та є щирим прихильником молоді і відданим робітником кооп. руху. Книжка і для наших читачів є пожаданою лєктурою тим більше, що такої у нас покищо немає .

В. Л.

Калєндар „Сільський Господар" на 1932 рік. Цей спільний календар „Сільського Господаря" і „Центросоюзу" є четвертим річником порадника у всіх ділянках сільського господарства, започаткованим першим калєндарем „Сільського Господаря" на 1929 р.

Кожний дальший річник калєндаря „Сільський Господар" є доповненням до попереднього. — Калєндар „Сільського Господаря", головно його господарська

частина, має для господаря завжди вартість. Календаріюм — це безплатний додаток.

В господарській частин є добрі статті з аграрної політики, хліборобства, луківництва, садівництва і городництва, лісівництва, плекання тварин, птахівництва, пасічництва, шовківництва, рибальства, ветеринарії, меліорації, та комасації, будівництва, промислу, кооперації та відділу господинь.

Сільсько - господарські організації (Кружки „Сільського Господаря“ і Кооперативи) повинні обовязково закупити для своїх книгозбірень цей господарський порадник. — В ньому кожний господар знайде не одну пораду.

З ПРЕСИ.

Під заголовком: „Кооперативна освіта у Львові“ помістив орган Міжнар. Кооп. Союзу „Internationale genossenschaftliche Rundschau“ (в ч. 10. за жовтень 1931 р.) замітку про кооп. курс, який „Народна Торговля“ вже четвертий рік улаштовує для свого персоналу, про Торговельну школу, про Вищий кооп. курс 1929/30 р. та про двохлітний кооперативний Інститут, оснований при тійже школі в біж. 1931 році.

Замітка підносить систематичність кооперативної освіти і підготовки в названих школах. Слід замітити, що замітка не є вичерпуючою. Не казучи про те, що вона поминула цілком кооперативно-освітній рух в краю, нічого не згадує приміром і про заочні кооперативні курси, улаштовувані вже другий рік Р. С. У. К., котрі в системі кооперативного навчання займають відповідне місце.

Після гостини англійських послів у Галичині. „The New Dawn“, офіціяльний орган національного (державного) Союза робітників торгівлі і споріднених фахів (National Union of Distributive and Allied Workers), котрий обєднує більшість кооперативних службовиків Англії, в ч. 18. з 29. серпня приніс інформацію про побут в нашому краю посла англ. парляменту п. Дейвіса (є секретарем Союзу) з о. Барром та про його враження. Там-же поміщена світлина, що представляє п. Дейвіса в оточенні персоналу ПСК в Рогатині. Зміст замітки такий:

„Наш п. Р. І. Дейвіс був недавно в цій частині Европи, що зоветься Східною Галичиною і находиться під владою Польщі. Він стрічався з більшим числом чільних кооператорів та ствердив, що рух (кооперативний) в цій віддаленій частині світа є дуже сильний.

Платня, яку одержують працівники в містах, виносить около 16 шилінгів (35 зол.) в місяць, так у хлопців, як і у дівчат, коли вони вступають на працю по покінченні школи, доходячи до около 45 шіл. (100 зол.) в місяць, коли вони доходять до 21 року життя. Бачимо, що ці платні ледви можна порівняти з нашими, помимо останніх редукцій. Очевидно мусимо завжди брати під увагу кошти удержання. П. Дейвіс подає, що в своїх подорожах ствердив, що коли платня є дуже низька в якійсь країні, то хліботавці мають загально звичай виплачувати їх місячно. Квота виглядає тоді нібито поважнішою. Коли платня трошки вища, то виплачують що два тижні. Факт, що наші платні виплачується тижнево, говорить сам за себе.

Начальник кооперативної складниці в місті Рогатині, в якій працює 17 службовиків, одержує 45 шіл. місячної платні і він є майкраще ситуованою особою в сусідстві. Щож говорити про решту?

П. Дейвіс інформує, що після відвідин він починає мати інші погляди про інтернаціоналізм.

Пропасть між платнею в місті, і сільською у Галичині богато більша, як у нашій країні.

П. Дейвіс бачив сільську кооперативу в середниі станиславівського воєвідства і ній ствердив ось що: начальник кооперативи, яка має споживчу крамницю, молочарський відділ і читальню, одержує 25 шіл. (55 зол.) в місяць. Виглядав на 23-літнього. Його штаб складається з одного мужеського і одного жіночого помічника, з деякою добровільною помічю за деякі окрушки, що спадають з кооператиного стола. Хоч його 25 шіл. видаються дрібницею в порівнанні з нашою скалею, то він є найліпше платним службовиком (поза священиком) в цілому окруженні, де 90% населення босі, а більша частина дітей тільки з одною одежиною на закриття їх наготи. І взагалі винагорода робітника в цій частині світа ледви коли більша як 6 пенсів (1 зол.) на день. Нас інформують, що п. Д. і о. Барр не могли вийти з дива, на вид білих людей, що удержують родини в доходу пів пенні на годину. Це мусить бути пекольне життя!

Кооперативні службовики в цих сто-

ронах є фахово цілковито незорганізовані".

До тих слів англійського професійного органу треба додати пояснення, що очевидно наших гостей не інформовано про те, що робітники наших сільських кооператив є переважно дохо-дячими, маючи своє головне заняття при господарстві. Взагалі-ж помічення п. Дейвіса влучні і бистрі. За нужду, що розпаношилася по нашому краю, відповідаємо перед світом не ми...

„Час" про кооп. справи.

В щоденнику „Час", що виходить у Львові, йшов недавно цикль статей др. О. Бойдуника „На суспільно-організаційні теми". Розглядаючи роботу ріжних наших суспільних організацій, автор присвятив аж три фейлєтони кооперації. Критично ставиться передусім до політики цін в кооперації, вимагаючи, щоби ціни по кооперативних установах були нищі, як у приватних (річ, як відомо, в кооперації дискусійна, а засадам рочдельським навіть перечуча). Далі автор звертає спеціяльну і широко мотивовану увагу на занепад і майже повну відсутність в останніх часах устної кооп. пропаганди. Вимагає її від усіх суспільних діячів, а вже в першу чергу від усіх платних співробітників, люстраторів, ревізорів.

Факт, що т. зв. нефахова преса починає присвячувати більше уваги справам кооперативного будівництва, треба привітати. Досі з цею справою було дуже й дуже погано.

Лист до Редакції.

До нашої Редакції наспіло слідуюче не зовсім коротке спростування, яке ми ось тут містимо за конечними стилістичними змінами і скороченням тих місць, де заінтересовані переступили границі спокійного тону, одначе з залишенням всіх їх речевих аргументів. — Ред.

Хвальна Редакціє!

Підписані, як заінтересовані особисто, звертаються з проханням о ласкаве поміщення в „Кооп. Респ." слідуючого короткого спростування: В ч. 5. за травень б. р. знаходимо статтю п. Мих. Горбового п. з. „Укр. домашній промисл на Гуцульщині", в котрій автор невинно і несправедливо обвинив нас в тому, що ми дали початок вивченню жидів килимарства і стали головними винуватцями, що ця галузь нашого народнього промислу опинилася в руках жидів, і через них зістала опанована.

Не будемо забирати місця напроваджуванням причин, через які жиди опанували килимарство. Далаб ся доказати, що не виучення жидів через когось дало їх в руки цей промисл. Коротко скажемо, що не було в нас так сильної фахової орґанізації, котра й не могла повстати зі взглядів матрріяльних, шоб цю галузь промислу, заховати перед жидами на довший час для себе. І тут міститься причина скоршого переняття килимарства жидами. Твердження п. Горбового про нас є фальшиве. Першим, хто вивчив робити килими жида в Косові є поляк Станкєвич, передвоєнний фаховець. Він то вивчив у себе в дома Копеля Гільмана, а не ми.

Правдою є, що ми два перші робили в жидівських домах, в їх варстатах, але ті жиди, у яких ми робили, ще і нині не вміють килимів робити, але жадних жидів ми ніколи не вчили. Нашу невинуватість можуть потвердити свідки.

Юрко Кошак і Михайло Кіящук
(та підписи 4 свідків).

УВАГА!

Всіх П. Т. Передплатників проситься вирівняти залеглу передплату за наш журнал до кінця біж. 1931. р., бо в противному разі з січнем 1932 року висилка журналу буде стримана. **АДМІНІСТРАЦІЯ.**

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня „Час" кооп. з від. уд. Львів, вул Вірменська 16.

Нові книжки.

Проф. О. Мицюк. Наукова діяльність статиска Ф. А. Щербини. Подебради, Українск. Госп. Академія, 1931. 8⁰, ст. 29 — (В додатку список праць Ф. А. Щербина і резюме в чеській мові).

Українська Загальна Енцикльопедія „Книга Знання". Під ред. Д-ра Івана Раковського. Т. II. Зош. 3. (13). Обіймає букву „К". Гасла: „Кирилицькі памятки" — „Крехів". Львів — Станиславів—Коломия, „Рідна Школа", 1931. 8⁰, ст. 129—192 (Кол. 257—384).

Іллюстрований господарський календар „Сільський Господар". Календар (альманах) на рік 1932. Річн. IV. Львів, Сільський Господар", 1932. 8⁰, ст. 237. (У відділі: „С.-г. кооперація" шість статей на кооперативно-економічні і технічно-організаційні теми — о. Й. Раковського, М. Творидла, В. Доманишького, Є. Томашівського і І. Мартюка).

Свято книжки. (Інструкція. — Реферат. — Деклямації й пісні). Львів, „Просвіта"! 1931. 8⁰, ст. 31.

Веселий календар на рік 1932. Львів, „Русалка", 1931. 8⁰.

W. Monin. Butterproduktion und Genossenschaftswesen in Russland und Sibirien, Berlin, „Osnowa", 1924. 8⁰, S. 46.

Монін, В. А. Задачи сибирскаго маслоделия и кооперация. Берлин, „Сотрудник", 1923. 8⁰, ст. 63.

„Społem"! № 20. 1931. Numer ubileuszowy 1996—1931. P. T.: Rola i znaczenie spółdzielczości spożywców w Polsce. Warszawa. Str. 80.

О. Слободич. Велика Україна в огнях. Нарис історії української революції. ч. IV. Яворів. „Самоосвіта", 1931. № 23. ц. 35 гр.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

єдиний на західно-українських землях

науковий суспільно-економічний і кооперативний часопис

„КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА"

що вже четвертий рік виходить під редакцією

доц. д-ра К. Коберського.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові, Центральне Обєднання західно-української кооперації. Передплата коштує в Польщі річно зол. 16·—, піврічно зол. 8·—, чвертьрічно зол. 4·—, Поод. число виносить зол. 1.50. Для Америки $1^1/_2$ доляра. Для Европи і інших країн рівновартість $2^1/_2$ доляра. Набувати у всіх укр. книгарнях. Передплату надсилати на адресу:

Р. С. У. К., Львів, Словацького ч. 14, III. п.

Вже починається другий річник

Заочних кооп. курсів

РСУК.

Цим разом будуть вестися 3 типи курсів:

1) Курс для книговодців:

а) господ.-споживчих кооператив
б) кредитових кооператив

2) Курс для крамарів і справників.

3) Курс для членів Надзірних Рад:

а) господ.-споживчих кооператив
б) кредитових кооператив.

ОПЛАТИ ЗА КУРСИ: 1) по 34 зол. 2) по 36 зол., 3 а) 16 зол., 3 б) 14 зол.

Зголошення надсилати негайно до РСУК.

Блищі пояснення в „Господ. Кооп. Часописові".

ПОПУЛЯРНИЙ
ДЕШЕВИЙ
ІЛЮСТРОВАНИЙ
ІНФОРМАТИВНИЙ
ЩОДЕННИК

„ЧАС"

виходить кожного будня

під редакцією
МИКОЛИ ГОЛУБЦЯ

у Львові ул. Вірменська 16
(тел. 76—24)

і коштує тільки **15** сот. примірник,
а **3** зол. місячна передплата.

Оказові числа висилаємо безплатно
відворотною почтою

Кожний господар-хлібороб
повинен мати у своїй дом. бібліотеці такі книжки:

1) **„Колосся"** — госп. читанка (I-II) по зол. 1·50
2) **„Наша сила"**, господ. читанка . . „ 2·00
3) **„На новий шлях"**, госп. порадник „ 3·00
4) **„Про плекання і лічення домашних звірят"** . . . . . 1·20
5) **„Гигієна — або, як зберігати здоровля і поміч в наглих випадках"** зол. 0·80
6) **Бетон в сучасному будівництві, та його застосування в сільському господарстві"**, з ілюстр. . . . зол. 0·80
7) **„Поступове будівництво"** . . . „ 0·30
8) **„Вічний Календар"**, приповідки, поради на кожний день в році . . зол. 1·20

Всі повище наведені господарські книжки коштують разом зол. 10, вже з почтовою оплатою.

У видавництві можна дістати інші господарські видання, повісти, романи, театральні пєси, народні вишивки, картини і портрети та видання для гри і забави.

ЗАМОВЛЯТИ ЧЕРЕЗ

В-во „РУСАЛКА" Львів, Куркова 10.

Цінник оголошень в місячнику „Кооперативна Республика". (Розмір часопису 2 шпальти)
Ціла сторінка 100 зол., пів сторінки 55 зол., чверть сторінки 30 зол., вісімка 15 зол.
Оголошення товстим друком, на окладинці і в ред. частині платиться 50% дороще. **Адмін.**

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ГРУДЕНЬ 1931

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом

ЗМІСТ:

На окраю днів . . . . . , 425

Народнє господарство:

К. Коберський. Господарський централізм (етатизм) і госп. федералізм в світлі вимог сучасности 428

І. Мартюк. Експорт худоби і безрог з Галичини 432

Кооп. освіта і виховання.

Д. Коренець 20-ліття нашої торговельно-кооперативної школи 434

З історії укр. сусп.-економічної думки.

О. Мицюк. Піонір укр. економ. науки С. Подолінський . . 443

Проблєми кооп. організ. і практики.

К. Коберський. По закінченні дискусії в справі районізації госп. спож. кооператив . . . 448

Суспільна агрономія

В. Доманицький. Як зорганізована сусп. агрономія в ріжних країнах світу 450

Соціяльна політика.

Е. Храпливий. Всенароднє обезпечення в Швайцарії . . . 454

З життя укр. кооперації.

Стан кооператив з району діяльности ПСК. Бучач в 1930 р. 457

Кооперативна хроніка 460

Господарська хроніка . . . 461

INHALT:

Randbemerkungen 425

Verstaatlichung oder wirtschaftlicher Föderalismus (K. Koberskyj) 428

Vieh-u. Schweineausführ aus Galizien im j. 1930 (I. Martiuk) 432

20 Jahre der ukrain. Handels-u. genossenschaftsschule in Lwiw (D. Korenetz) 434

Pionier der ukr. soz. ökon. Wissenschaft S. Podolinskyj (1850—1891) A. (Mytziuk) 443

Soll man die Genossenschaften fusionieren? (K. Koberskyj) . 448

Organisation des öffentl. agron. Dienstes im Auslande (V. Domanytzkyj) . . . : . . . 450

Allgemeine Altersversicherung in der Schweiz (E. Chraplyvyj) . 454

Genossenschaftsleben — Wirtschaftsnachrichten 461

SOMMAIRE:

Les notices actuelles 425

Centralisme économique ou federalisme économique (K. Koberskyi) 428

L'exportation des betails et des porcs de la Galicie orientale en 1930 (I. Martiuk) . . . 432

20-me anniversaire de l'école cooperative commerciale ucraïnienne á Leopol (D. Korenetz) 434

S. Podolinskyi — pionier de la science économique ukraïnienne. (O. Mytziuk) . . . 443

L'achevement de la discussion sur la question de la centralisation des notr-emouvement coopératif (K. Koberskyi) . 448

Comment est organisée l'agronomie sociale dans diverses pays (V. Domanytzkyi) . . 450

Esquise de l'activité des coopératives dans district Boutchatch (Galicie) en 1930 454

Chronique coopérative et économique 460, 461

CONTENTS:

Actual remarks . . , . . . 425

Economical centralization or federation (K. Koberskyj) . . 428

Exportation of cat'les and pigs from East-Galicia 1930 (I. Martiuk) 432

Twenty years duration of our commercial a. co-op. school . . 434

The pioneer of ukr. economical study S. Podolinsky (A. Mytziuk) 443

The discussion about centralization of our cooperations (K. Koberskyj) 448

How is organized the social agronomy in different lands (W. Domanytzkyj) 450

The general insurance of age in Switzerland (E. Chraplywyj) . 454

The cooperation and economical chronicle 460, 461

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА

економ.-суспільний місячник. рік видання IV

№ 12

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw — Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw — Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw — Polen.

НА ОКРАЮ ДНІВ.

„БУТИ ЧИ НЕ БУТИ"?

Як бачимо, по останніх вістях з терену, свідомість великої небезпеки, серед якої найшлися ті наші кооперативи, що вели і ведуть споживчу торгівлю на кредит (пасивний і активний) починає нарешті просякати в ряди кооператорів. Чим скорше ця свідомість стане загальною, тим краще для кооперації. Покищо ця свідомість ще далеко не загальна, бо, як бачимо з ГКЧ., протиборгова кампанія охопила на разі лише деякі райони краю.

За неминучий розвал кооператив у тих районах, які протиборгову акцію занедбали, будуть відповідальні передовсім провідні місцеві чинники. Це треба сказати відразу ясно, щоби опісля хтось не захотів вину катастрофи скидати на „крізу", „загальні умовини" і т. д.

Кооперативна преса не є на те, щоби завсігди лише писати, що все гаразд та сипати лише похвали. Її чоловим обовязком є теж сигналізувати небезпеки. Іноді треба „хоч диким криком збуджувать громаду" — коли чуйність громади притупилася. Таким криком є й останній „наказ" РСУК, заряджуючий невідклично здержання продажі на борг. Побажатиб тільки гарту й моральної сили для того, щоби за наказом прийшли й санкції проти усіх тих, хто-б показався глухим на вимоги розуму і хвилі.

Проф. Войцєховський у своїм викладі у Львові 22. XI. заявив без обиняків, що кооперації грозить заломання через кредит, та що на катастрофі розборгування (а вона в польській кооперації не менша, як у нашій) винуваті усі, а в першій мірі провідні чинники. Коли провід (чи центральний чи повітовий) сам світить прикладом легкого життя на кредит, тоді важко й на низах здержати розгін боргування. Витягнім і з цього висновок для нас.

Кооперація в цілій Польщі сидить при іспитовому столі. Побачимо небаром, як вона здасть іспит з сили волі. Коли перепаде, тоді почнеться великий плач, та буде вже пізно.

Кооперація — наша найбільша суспільна цінність, находиться в стані затяжної дефензиви. Треба на цей фронт кинути максімум суспільної енергії. Треба розвести всенародню пропаганду проти кредиту, треба припиненням його в горі примусити низи до продавання лише за готівку.
Глядім, щоби з недавньої великої бундючности в короткім часі не остало велике попелище.

ЗАДОВЖЕННЯ СЕЛА.

Міністер хліборобства Польщі др. Л. Янта-Полчиньскі подав у своїому рефераті на засіданні рільної комісії дня 16. жовтня приблизні цифри про розмір задовження рільничого стану в державі. З його підрахунку випливає, що довгоречинцевих довгів має хліборобство 2,359 міліонів зол., короткоречинцевих 1,500 міл. зол., разом отже **3.850 міл. зол.**, без залеглих податків і асекурацій.
З титулу цього задовження виникає обовязок оплати відсотків. Їх сума досягає жахливої висоти: 258,5 міл. зл. за довгоречинцеві і 240 міл. зол. за короткоречинцеві довги. Дочисливши до того залеглі податки і асекурації, приходимо до кольосальної цифри кругло **853 міл. зол.** вже нині платних зобовянь.
Для сплачення цеї суми хлібороби мусілиб продати 4,5 міл. тон збіжа, числячи пересічно по 20 зол. за м. сотнар, тоді як міста в Польщі можуть спожити найбільше 2,4 міл. тон.
В таких невеселих цифрах зясовує аграрну крізу сам міністр.

„НАДПРОДУКЦІЯ ЗБІЖ“ І ЗАКУПИ ЖИТА ЗА КОРДОНОМ.

Чималою несподіванкою була нагла звишка цін збіжа, спершу в Америці, а відтак і в Европі. Хоч тривала вона лише короткий час, то світ зрозумів це, як сигнал зміни конюктури. В кожному разі вона свідчить про те, що лєгенда про якісь надзвичайні запаси збіж на світових ринках зачинає переживатися. Що-ж до Европи, то лєгенду цю захитала вість про закупи збіжа большевиками в Англії та з другої сторони — польською державою (в особі Закл. Пшем. Збож.) в Радянщині (після Газ. Ганльової 4000 вагонів жита). Правда, і в однім і другім випадку закупи пояснюють експортовими зобовязаннями сторін — та це свідчить в кожнім разі, що ні СРСР, ні Польща не мають надії найти потрібного їм зерна у себе вдома.
Нині скандинавський споживач світить уже кооперативною жарівкою. Монополь картелю проломаний.

(Не зашкодить про це знати і „Кооперативним Вістям“, для яких кооперація — це агент капіталізму).

ПРОФ. СТ. ГРАБСКІ ТЕЖ НЕ ВІРИТЬ В НАДПРОДУКЦІЮ.

У черговій статті в „Курєрі Льв.“ колишній польський премєр, професор економії, др. Грабскі остаточно бере розбрат з теорією, що криза є наслідком надпродукції. Він швидше пояснювавби її недоспоживанням, але в спеціяльному освітленні. А саме: крізи по суті викликує інфляція (надмірне розповсюдження) кредиту; вона заохочує до надмірної розбудови виробництва а рівночасно й консумції (на кредит), та приходить край консумції на борг, а в слід за тим крах (господарська криза).

Оставляючи дискусію над цим твердженням отвертою, звернемо тут увагу, що теорія проф. Грабского є властиво повторенням думки нашого економіста проф. М. Тугана-Барановського, яка свого часу під кінець мин. століття, звернула на себе увагу ученого світа. Вона говорить про ролю вільних капіталів в розбудові виробництва і їх натиск на ринки та на збільшення виробництва над міру потреби.

В ПОГОНІ ЗА МЯГКИМИ ВИСЛОВАМИ.

Довгий час ми читали в ріжних офіціяльних та півофіціяльних органах про „депресію", хоч видючі очі вже в 1929 р. бачили надвигаючу „кризу". Потім стало модним словом „замороження капіталів" на означення звичайної собі катастрофи задовження (векслева інфляція і т. д.), що заповнила собою 1929 і 1930 роки. — Тепер щораз частіше читаємо про „zesztywnienie cen przemysłowych wyrobów", коли на ділі це є звичайний економічний розбій, який управляють через вишрубування цін ціпко сконсолідовані картелі, нічого собі не роблячи з усіх страхіть крізи (ножиць на селі, безробіття в місті). Як картелі держать непорушними свої ціни, про це пишемо в госпд хроніці. (Гл. зам. „Цікаві цифри" у відділі: Госп. хроніка). Чи не краще називати це все властивими словами, які вказувалиб на правдиві причини і виновників тих явищ?

Є БАРАБОЛІ — ГОДІ ЇХ ВИВЕЗТИ В ПОЗНАНЩИНУ.

Познанські картофлярні жалуються, що не можуть вивязатися зі своїх експортових зобовязань супроти швайцарських фірм (куди вивозять сушені картопляні скибки), а це тому, що сама Познанщина цього року має замало картоплі, а зі Сходу (себто від нас) довезти годі, бо фрахт не калькулюється. Отже Швайцарія закуповує скибки у Німеччині — на кошт своїх познанських контрагентів, яких фабрики стоять. Чудна сітуація (G. H. ч. 268).

„LUMA" проти „PHOEBUS".

Міжнародній кооп. рух святкує нову перемогу і то засадничої ваги. У Стокгольмі пущено в рух міжнародню кооп. фабрику електричних жарівок з маркою „Luma". Основниками фабрики є кооп. спож. союзи Швеції, Норвегії, Данії і Фінляндії. Вступ отвертий для всіх національних кооп. організацій. Думка про заснування фабрики появилася в ході боротьби кооперації з всемогучим картелем жарівок „Phoebus". Простудіювавши умови виробництва, кооператори прийшли до пересвідчення, що їх власна фабрика зможе давати лямпу кооперативам по ціні 0·85 кор., тоді як картель лупив 1·35 кор. Як загадали—так і вийшло.

СЕРЕД СТУДІЮЮЧОЇ МОЛОДІ — НОВІ ТЕЧІЇ?

З небувалою радістю прочитали ми в ГКЧ ч. 46 звістку про працю студенства в Сокальщині на полі пропаганди масової ощадности. — Бачили ми представників студенства і то в активній (та притім річевій) ролі на нараді,що скликало не давно протиалькогольне „Відродження". На днях відбулася в Акад. Домі заходом групи студенства „Виставка Книжки", чим заповнено прогалину, яку завинили інші, до того властиво покликані установи. — Маємо дані про більше зацікавлення

серед студенства економічно-суспільними, в тім теж кооперативними науками.

Хотілося-б бачити в цього рода звістках не випадковість, а прояви нових часів, нового способу думання серед підростаючої інтелігенції. Бо досі відчувалася прикро відсутність молодої інтелігенції у конструктивно-творчих клітинах суспільного життя. Прояви, в роді вище приведених, приносять нам запах довоєнного студенського життя, коли цього живого елєменту не бракло власне на тих на позір не героїчних позиціях суспільної роботи, де треба якраз найбільшого героїзму — героїзму залізної витревалости у дрібній щоденній, муравлиній, на погляд неважкій праці. Хіба можна собі уявити успіх прим. дрібної ощадности або протиалькогольної роботи без такого героїзму?

Що-ж до реальної вартости такої праці — у порівнянні з іншою, на позір більш героїчною роботою — то хіба можуть бути сумніви? Розважмо лиш, що це значилоб, якби хоч третина суспільства перестала курити (а гріш, тим способ заощаджений, складала в щадницях)?

Або, яка це булаб допомога кооперації, якби студенство у час святочних ферій стало до протиборгової агітації.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Господарський централізм (етатизм) і госп. федералізм в світлі вимог сучасности.

а) Питання пляновости у господарці.

Коли завдати собі труду і розглянути „особисті якости“ вище названих нових систем*), то у вічі впадає, що всі вони, і то на перекір економічному ліберальзмові, в якийсь спосіб стараються відповісти вимозі планового достосування продукції до потреб консумції. Лібералізм, як відомо, оставляв цю справу „вільній грі вільних господарських сил“; вони, мовляв, у свобідній конкуренційній боротьбі найкраще регулюють продукційні відносини. Життя, як відомо, заперечило цю тезу; періодичні господарські крізи, випливаючі з анархії продукції, були живим доказом того, що „вільна конкуренція“ не приводить до бажаної гармонії між суспільним запотребуванням товарів та їх виробництвом. Картелі, що появилися, як вищий ступінь капіталістичної організації, мали, на думку їхніх теоретиків, здійснити м. і. також вимогу планового регулювання продукції. Вони мали гальмувати крізи. Що їм це завдання зовсім не вдалося, про це вже нині нема двох думок. Нинішня жахлива кріза є достаточним того доказом. І „картелізм“ не зумів наломити капіталізму до потреб життя. Що більше, він власне приспішує і загострює крізу а саме через те, що дає змогу безсердечно і безконтрольно шрубувати у гору ціни обнятих картелями підставових сировин (залізо, вугіль, нафта і т. д.) та головніших готових фабрикатів. Тим зменшується закупочну силу населення і прискорюється крізи, замісць їх усувати.

Значить — першій вимозі нинішньої економіки: пляновому підчиненню виробництва потребам споживання — картелізм не відпові-

*) Гл. „Кооп. Респ.“ ч. 11./1931 р. стаття „Структуральні проблєми“.

дає. Погляньмо, як з тим завданням справляються дві інші системи, що приходять найбільше під увагу: етатизм (державний капіталізм) і суспільно-господарський федералізм.

Дякуючи большевизмові маємо перед очима на величезну скалю переведений експеримент з теорією централізованого удержавненого господарства. На тім примірі виступають дуже ярко специфічні прикмети цієї системи та її ріжниці від інших народньо-господарських устроїв. Коли ходить про засаду пляновости в господарстві, то у системі большевицького етатизму її поставлено „во главу угла". Здавалосяб, що вимогу пляновости тут виконано на 100%.

Отже ні. Пляновости тут мається більше, як на 100%, і тому, власне, в результаті ефект є той самий або й гірший, що при приватно - капіталістичній безпляновости. Організація в підприємстві є добра річ, але гіпер - організація доводить до бюрократизації. Недавно ще весь европейський світ, в тім числі і весь радянський, захоплювався тейлорізмом, тим „вершком наукової організації праці". Слово „раціоналізація" стало святістю, ідолом дня. А сьогодня — навіть сліпий бачить, що значна частина вини за крізу паде й на славну „раціоналізацію", о скільки її зрозуміли занадто механічно і „перераціоналізували". Немає сумніву, що й большевицькі організатори „перепляновали" — не числячись з можливостями сільського господарства, якістю людського матеріялу в промислі, врешті з людиною взагалі, з її здібностями та з можливостями її терпінь. Ми доходимо до найглибшої хиби етатизму: він працює величезними цифрами і мертвими формулами, уявляючи собі, що вони відповідають усім місцевим умовам і потребам; він шабльонізує життя на великих просторах, наломлюючи його до мертвої формули. Через те він віддалюється від реальної дійсности і працює в значній мірі фантазіями.

Не мусить це випливати з якоїсь злої волі людей, що укладають „пляни". Просто — завдання не по силам. Людство далеко не дійшло до тої степені концентрації господарських сил, щоби могло працювати аж такими великими господ. одиницями, як того хоче большевицька пляновість. Ще довго будемо працювати у вущих рямцях. Хто-ж намагається „перескочити" через нинішні відносини (як колись російські народники першого видання думали перескочити через капіталізм прямо в соціялізм) — той мусить дожити таких неприємностей, як ті, що їх бачимо тепер в СРСР. Будуються величезні фабрики — але невідомо хто буде купувати їх вироби, коли населення доведено до краю зубожіння. (Клясичний примір — трактори). Одні роди виробництва випереджують другі, які мали для них бути доставцями сировини або півфабрикату — через те перші мусять стояти без праці і т. д. Прикладів цього рода постачає чимало щоденна преса.

Пляновість державного капіталізму є бюрократична і безоглядна до потреб місцевого життя, пляновість шабльонова, а через те часто більше шкідлива, як корисна.

Це все відноситься до продукції на внутрішній ринок. Коли тут з пляновістю слабо, що-ж має бути з продукцією на експорт? Тут держава, як монополіст зовнішньої торгівлі, оставлена зовсім на ласку конюнктур і змінностей світових ринків, подібно як ні капіталістичні торгівці й продуценти. Виробляючи на експорт збіжа, нитки, кальоші, рубаючи дерево і т. п., радянські господ. органи примушені

працювати так само хаотично і безпляново, як приватно-підприємницький світ Европи й Америки.

Як-же представляється ця справа в системі господарського федералізму?

Возьмім прим. промисловість споживчо-кооперативного союзу. Тут продукція достосовується ідеально по потреб споживання, зорганізованого і унятого статистично через споживчі кооперативи. Чи можна собі в західно-европейській кооперації уявити таку сітуацію, про яку читаємо майже що-дня у совітській пресі: про хвости перед магазинами, тоді як товар залежується в других місцях; про т. зв. примусовий асортимент (товар, що накидається кооперативам проти їх волі, для того, щоби його збутися, бо „плянова комісія“ його нафабрикувала, керуючись визначеним їй згори пляном) і т. д. Такі куріози є на деннім порядку в совітській економіці, а походять вони з того, що „плян“ не виходить знизу в гору, а є накинений згори.

Не можна собі й уявити такої сітуації в кооперативній системі, де все будується природньо, „знизу в гору“, і де гора є тільки слугою і виконавцем замовленнь з низу. Кооперативна пляновість є природня, етатистична є штучна, вихоплена з воздуха.

Правда — кооперативна плянова господарка ще не здійснена навіть у всіх ділянках кооперативної організації. Перед кооперацією стоїть це кольосальна проблєма: побудувати міст між кооперацією споживачів і продуцентів. Коли він буде побудований, або хоч поставлені його фундаменти, тоді світ задивується від справжньої пляновости, що опанує не лиш промислову, але й сільсько-господарську продукцію. Ця будова не виросте за „пять літ“ і взагалі вона будується без бляшаного грому реклями, будується поволі і постепенно, але зате на трівких підвалинах. Ця будова не завалиться під леда ударом.

Структура підприємств, ведених органами самоврядування, займає посереднє місце між державною і кооперативною формою усуспільнення. Як булоб хибою противитися удержавненню деяких галузей нар. господарства, прим. цілодержавних комунікаційних ліній, почти і т. д., так само нема причини осуджувати засадничо громадських водотягів, елєктрівєнь, трамваїв то-що. Вони є на свойому місці і, мимо деяких хиб бюрократизації, всетаки виконують своє завдання з більшою користю для суспільства, чим би це робили приватні компанії. І вони здійснюють до певної міри засаду пляновости. Можливість безпосереднього впливу громадян на ведення цих підприємств тут значно більша, як що до підприємств держави; більша теж можлилість свобідної їх критики. А це річі першорядної ваги.

Найменше відповідають вимозі пляновости підприємства професійних союзів, з яких найбільше відомими стали американські „робітничі банки“. Вони, хоч побудовані на суспільнім капіталі та служать безумовно суспільним цілям, то працюють методами чисто капіталістичними (через тей доля їх часто подібна до тої, яку переживають приватні підприємства).

б) Справа коштовности і цін.

Побіч вимоги пляновости, яку ми висунули на перше місце, є ще й другі, що мають теж рішаюче значіння для оцінки даної господар-

ської системи. Це є передовсім важна справа: котра система працює дешевше, цебто дає нищі ціни. Розходиться тут про господарність чи продуктивність даної системи.

Для того, щоби дати відповідь на це питання, не треба аж аргументувати примірами з життя: вистарчить саме теоретичне розважання. Держава, маючи в руках власть примусу, завсігди улягає покусі легких прибутків. Вона робить зі своїх підприємств ще одно джерело фіскальних доходів; для тої цілі вона шрубує вгору без кінця й міри ціни своїх виробів (чинитьб); в разі конкуренції, усуває її, заводячи монополі, або примушуючи приватні підприємства увійти з державними у картельні змови. Практика всіх держав дає що дня безліч живих прикладів цього. Найгірше очевидно стоїть справа там, де держава є єдиним підприємцем. Тут суспільство видане на її ласку й неласку. Нічого не помагають в СРСР проголошувані майже що року ударні кампанії за „зниження цін", „знижку собівартости продукції" чи „направу якости"; навпаки, вічне їх повторювання свідчить про те, що вони до нічого не доводять.

Це й зовсім природна річ; дивно булоб якби було інакше. Хочби скрізь на керуючих місцях були й ідеальні люде, самі філянтропи, то, маючи в руках монополістичне становище, маючи можливість диктувати, не будучи нараженими на будьяку конкуренцію — вони будуть використовувати ці вигоди зі шкодою для суспільства. Чудо булоби, якби було інакше.

Практика совітської господарки з її жахливими „ножицями цін", які є наслідком бюрократично-експльоатаційного шрубування цін промислових виробів державними господ. органами, дає ярке свідоцтво неекономности монопольного етатизму. Те само можна сказати про політику державних монополів в Польщі; ціни монопольних артикулів в нинішній крізі стоять непорушні, а деякі навіть зросли.

Усунути контролю з боку споживачів і яку будь конкуренцію — це значить видати споживача на поталу монополіста - продуцента. Споживач платитиме високі ціни за кепську якість продукту, і на це нема ради.

З цього погляду кооперація дає суспільству все таки більші гарантії, як етатизм. Вже самий той факт, що є це добровільна організація, що я маю змогу перейти в члени іншої спілки, коли одна мене не вдоволяє, має рішаюче значіння.

Кооперативні установи, що не будуть вдоволяти членів своєю госп. діяльністю, будуть підупадати; за те підноситимуться ті їхні посестри, які краще виконуватимуть свої суспільні завдання. Це є рід „конкуренції" між кооперативами; він якраз стоїть на сторожі, щоби кооперація не засмітилися бюрократизмом. Цю свою прикмету кооперація завдячує лише тій обставині, що не має монопольного становища, не має можливости виконувати примусову власть!*) Для кооперації остане завсігди цінною засада: як найдалі від офіціяльщини! Вірно стояти при засаді добровільности!

---

*) Тому ніяк не можна назвати кооперативним, прим. такого бажання, щоби кооператива не мала біля себе „конкурента", або щоби держава надала кооперативам будь якісь монопольні права (прим. апровізувати безробітних, то-що). З того завсігди вийшлаб бюрократія, а не кооперація.

в) Положення праці.

Врешті не останнє значіння має й питання про положення праці в підприємствах. Чим більша модернізація і механізація, тим більші вимоги ставить життя до психічних і моральних якостей робітника і службовика. Потрібно щораз більше кваліфікованих сил у промислі, розмірно освічених та особисто інтелігентних, притім совісних і відданих справі. Робітник „чорнороб" помалу відходить на задній плян. Зрозуміли це вже й приватні підприємці.

Отже і з цього погляду краще положення персоналу кооперативних і самоврядних підприємств, як державних. Відома приповідка „Бог високо — цар далеко" — має тут свій відгомін в тій формі, що в меншім апараті легше робітникові чи службовикові найти спільну мову з начальством, як у великому. Положення персоналу кооперативних підприємств не окутане такою офіціяльщиною і сухістю, як у державній системі. Це мусить безумовно мати своє значіння для успішности праці.

Взагалі, коли ходить про велику проблєму новітнього часу, що їй на імя „визволення праці", переміна невільничої праці у працю вільну й добровільну — то більше даних для успішної розвязки цих питань є у федеральній, чим у примусовій господарсько - суспільній організації.

Так представляється начеркнений нами комплєкс „структуральних проблєм" близької майбутности, коли його розглядати абстрактно, незалежно від часу і місця. Не значить це, що наша формула мусить найти потвердження серед всіх умов і на всіх місцях. Є суспільства, що не привикли в минулому до волі і не доросли ще й нині до вищих форм добровільної організації; їм ще й сьогодні важко жити без батога та опіки згори. Однак скорше чи пізніше й вони відчують потребу вищих, справді громадянських форм життя.

Порівнюючи з собою системи господарського централізму й федералізму і находячи більше позитивних рис у цій другій системі, ми тим ще не кажемо, що всюди і завсігди вона дійде швидше до розповсюднення. Ми висловлюємо лише сподівання, що врешті решт таки візьме верх те, що краще забезпечує основні вимоги новочасної вільної людини: її співучасть у веденні громадських діл, її право на продукт своєї праці та її тугу за можливим квантум свободи.

К. Коберський.

Експорт худоби і безрог з Галичини 1930 р.

(На основі справоздання торг. пром. палати у Львові)

Експорт безрог і худоби, який в повоєнних літах в цілій Польщі, а головно на терені Східної Галичини під торговельним оглядом не зле розвивався, осягнув 1928 р. кульмінаційну точку. Цей експорт не лише сильно піддержував торговельний білянс польської держави, але також був нераз одинокою дошкою порятунку для хлібороба, в першу чергу без і малоземельного, при чим раз то гірший конюнктурі на рільничі продукти, ще сяк-так удержував в послідніх роках рівновагу буджету сільського господарства. В 1930 р. збут цей під впливом безустанного

спадку цін на збіже, починає сильно заломлюватися в цінах як на заграничних, так і на внутрішніх ринках.

За послідні три роки представляється збут безрог в цифрах слідуючо:

Рік 1928		Рік 1929		Рік 1930	
кількість штук	вартість	кількість штук	вартість	кількість штук	вартість
1.279.035	208.107.000 з.	959.958	185.165.000 з.	720.847	138.709.000 з.

Як з повищого зіставлення слідно, експорт безрог з року на рік систематично маліє і в кількости і у вартости; а спадок в 1930 р. в порівнанню з 1929 роком виносить вже поважну ріжницю, бо доходить до 25%. Зменьшений попит заграницею мусів мати і відповідний вплив на ціни, які мусіли паралєльно за ломитися і на внутрішному ринкові, де і так подача була не відповідно висока в порівнанні до запотребування. В 1930 р. ціни на безроги захиталися сильно, бо коли взяти на увагу пересіч цін з початком року і таку саму пересіч з кінцем року, то виходить ріжниця цін в долину на 40—50%. Спадок цін ілюструє слідуюче зіставлення.

Безроги

Місяць:	за товсті мясні (ціна за 1 kg. живої ваги) найвища	найнища	худі	
Січень . . .	2·30—2·00	2·20—1·80	1·90—1·50	I
Лютий . . .	2·20—1·95	2·10—1·75	1·85—1·60	II
Березень . .	2·40—2·10	2·25—1·80	2·00—1·60	III
Квітень . . .	2·30—2·00	2·15—1·90	2·10—1·70	IV
Травень . . .	2·30—1·90	2·15—1·70	2·00—1·60	V
Червень . . .	2·00—1·80	2·00—1·60	1·90—1·50	VI
Липень . . .	2·00—1·75	1·75—1·60	1·70—1·50	VII
Серпень . . .	1·90—1·60	1·75—1·60	1·65—1·40	VIII
Вересень . . .	1·80—1·60	1·60—1·50	1·50—1·30	IX
Жовтень . .	1·70—1·50	1·50—1·30	1·30—1·20	X
Листопад . . .	1·60—1·45	1·30—1·10	1·25—0·90	XI
Грудень . . .	1·60—1·25	1·30—0·90	1·20—0·80	XII

Зовсім зрозумілим є, що такий спадок цін відбився сильно і головно на буджеті села. Спадок цін, що в тім самім часі, переходив цілою Европою не був там так дуже діймаючий, як у нас, хотяй в деяких державах, як Франція і Німеччина спадок цей доходив до 80%.

Найбільший вплив на спадок цін у нас мали ринки чеський і австрійський, куди ще перед війною був спрямований цілий експорт з Галичини. Причиною цього спадку цін було сильне обмеження ввозу на згадані ринки нашого товару, бо і в Австрії й Чехословаччині в імя самовистарчальности введено сильний протекціонізм для власної хліборобської продукції, а спеціяльно годівлі безрог. Не без впливу, розуміється, було і загальне зубожіння, а тим самим і обмеження консумції мяса в краях Західньої Европи. Вже 1929 р. Австрія признала відповідно зменьшений континент для ввозу безрог з Польщі. На рік 1930 контингент цей ще більше обмежено і виносив він 566.600 шт. безріг. Та задня політики польського синдикату експортерів, до якого вступ нашій кооперації був недозволений, не використано вповні признаного контигенту і вислано всього 438.700 шт. Втім-то році почали вести конкуренцію на віденському ринкові з товаром з Польщі, Німеччина і Мадярщина, а приватні експортери, не можучи відповідно заробляти на експорті, воліли зовсім з віденського ринку зрезигнувати. В липні 1930 р. австрійський парлямент видав знова новелю до митної

тарифи, яка, увійшовши в життя в 1931 р., замкнула майже зовсім границі Австрії для нашого товару.

Ще більші перешкоди, — бо вже при кінці 1930 р. майже цілковите замкнення ввозу живих безрог — стрінув експорт з Позьщі; в Чехословаччині. До 15/XII. 1930 вивезено з Галичини около 300.000 шт. безріг до Праги а від 15/XII. не вивезено вже ні одної живої штуки. Були ще спроби в експорті битих безріг і вислано їх ще до кінця року 6.237 штук — однак така кількість не могла вже мати ніякого впливу на поліпшення цін на внутрішньому ринкові.

Можна було мати ще деяку надію на поліпшення сітуації в експорті через підписання торговельного договору Польщі з Німеччиною; одначе цей договір і до нинішнього дня не увійшов в життя. На основі постанов згаданого договору можна було з Польщі вивезти до Німеччини в першому році 200.000 шт. по 18 місяцях 275.000 шт. а по дальших 12 місяцях 350.000 шт. безрог. Однак в Німеччині по заключенню вже торговельного договору ухвалено новий дуже широко закроєний плян аграрної політики, на основі якого впроваджено високі митні оплати на сіл.-господарські продукти, між іншим і на безроги. Нові мита на безроги на основі нового аграрного пляну є такі високі, що на випадок введення торговельного договору в життя, не можливим буде будь-який експорт безріг до Німеччини, Що більше, Німеччина позаводила поважні експортові премії, котрі свідчать, що вона хоче стати не імпортером, а експортером цього рільничого продукту. З тих причин належить уважати експорт безріг поки що за нереальний. Натомісць збут мясних перетворів, в першу чергу збут беконів, має перед собою ще поважні можливости, маючи отворені ринки в Англії, Франції, Італії і Швайцарії.

Експорт безріг з Польщі був вільний від мита, одначе лише на основі видаваних Синдикатом Експортерів у Варшаві засвідчень. Політика цього синдикату не мало причинилася до упадку експорту, а в першу чергу, лише завдяки йому наша кооперація й на протязі 1931 р. не могла брати участи в так важнім для нашої продукції безріг експорті.

Богато менше значіння представляє собою експорт рогатої худоби, який в 1930 р. був спрямований до Чех і Італії. В 1929 р. виекспортовано 29.445 шт. рогатої худоби а в році 1930 цей експорт збільшився на 11.011 шт. і виносив 40.456 шт. Та мимо поважного збільшення цього експорту кількосно, вартостево він сильно обнизився. Коли 1929 р. виекспортована вартість представляла 12.949.000 зл., то по збільшенню в 1930 р. кількосно на 11.011 шт. вартість експорту виносить лише 17.631.000 або на около 3.000.000 меньше, як в 1929 р.

І. Мартюк.

КООПЕРАТИВНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ.

20-ліття нашої торговельно-кооперат. школи.

(5.X. 1911—5.X. 1931).

Наша довоєнна кооперація працювала зразу доходячими силами, то значить людьми ріжного звання, що шукали громадянської праці на економічному полі, і працювали по кооперативах у часі вільному

від своєї фахової праці. По містах були це переважно адвокати, учителі, священники, рахункові урядники, а по селах духовенство, учительство й свідоміші селяне.

Одначе скорий зріст наших кооператив під кінець мин. століття викликав потребу заняти в них власні, потрібні сили для технічної праці, які моглиби цілковито віддатися тій роботі. Вони рекрутувалися в дрібній части з абсольвентів чужих торговельних шкіл, бо таких кандидатів було у нас дуже мало, а головно з поміж людей ріжної освіти й віку: старших-емеритів і молодших, що не покінчили намічених студій і були примушені шукати праці, тож радо приймали її в рідній установі. Фахових студій вони здебільша не мали, одначе практикою і самоосвітою добували собі потрібне знання. А що у нас переважали тоді кредитові кооперативи, тож не тяжко було його добути, особливо при помочі короткоречинцевих, звичайно 1 до 3 місячних курсів і приватних іспитів з поодиноких предметів, (звичайно з книговодства, переписки, науки про торговлю і товарознавства) на тодішній державній т. зв. Торговельній Академії у Львові, (тепер 4-річна економічно — торговельна школа).

Тому гадку заснування своєї фахової школи для підготування молоді до праці на господарському полі, яку підніс пок. інж. Роман Залозецький, профес. торгов. академії і член тодішнього „Управляючого Совіта“ Народної Торговлі у Львові, принято з признанням і Народна Торговля, яка потребувала для своїх філій все свіжого нарибку, скликала в 1908 р. — анкету відпоручників наших господарських установ для обговорення справи заснування фахово-торговельної школи.

Анкета заявилася за оснуванням такої школи, тільки зібрані побоювалися, чи наша суспільність, занята твореннем загальнообразуючих середних шкіл, буде мати зрозуміння для фахової школи; тож боялися ввести намічену школу в життя, бо не мали певности, чи вона буде мати потрібне число учнів.

До заснування школи не прийшло, одначе думка не пропала. Розвиток наших господарських, а передусім кооперативних установ, додав незабаром відваги нашим громадянським діячам, згуртованим в господарсько-промисловій комісії Т-ва „Просвіта“ у Львові, приступити до здійснення цієї думки. Головний Виділ Товариства на предложення цієї комісії рішився дати почин до заснування торговельної школи і вставив на цю ціль поважну квоту 2.500 кор. в буджеті на 1911 рік.

В равні цього ж року зійшлися на запрошення комісії відпоручники наших львівських установ на спільне засідання і вибрали окремий комітет для заснування і введення в життя торговельної школи. До того комітету ввійшли: проф. Р. Залозецький, як голова, дир. А. Сероїчковський, як заступник, дир. Ом. Саєвич, як касієр, проф. А. Гарасевич, як секретар, дир. В. Нагірний, дир, Яр. Литвинович, як члени.

Проф. Залозецький зладив плян школи на основі обовязуючих в Австрії програм дволітніх торговельних шкіл, бо кооперативних шкіл тоді не було. Як мету школи, поставлено підготування фахівців, „для ведення спілок або прив. торговельних і інших економічних підприємств“. Для опіки над школою встановлено окрему кураторію,

зложену з відпоручників установ і прив. осіб, що будуть причинятися до удержання школи.

Комітет вислав відозву до 63 більших фінансових і освітних установ у Львові і в краю з просьбою декларувати відповідні квоти на удержання школи. Знова для спопуляризування ідеї школи вислано подібні письма до українських шкіл і освітніх установ з просьбою заохочувати молодь вступати в новоосновану школу. Школу рішено вести під фірмою Т-ва „Просвіта“, а для її заряду покликано кураторію, зложену з відпоручників отсих установ: т-во „Просвіта“, Краєвий Союз Ревізійний, Сільський Господар, Наук. Т-во ім. Шевченка, Учительська Громада, Т-во Педагогічне. Головою кураторії мав бути кожночасний голова Т-ва „Просвіта“ у Львові, а секретарем управитель школи. Позатим до кураторії мали належати установи і особи, що зложать бодай 500 кор. (=100 дол.) на удержання школи. З поміж членів кураторії вибрано виконуючий виділ, зложений з проф. В. Шухевича, проф. А. Гарасевича, проф. Л. Саля, дир. Ом. Сабевича, інж. А. Корнеллі, дир. І. Чапельського, о. радн. Д. Лопатинського і дир. Р. Залозецького. Сума заделякрованих квот виносила 9.400 кор. (1.880 дол.), а бюджет в розходах 19.000 кор. (3.800 дол.).

Перший учительський збір школи складався з проф. Р. Залозецького, як управителя, О. Скрентовича, як постійного, а д-ра Ю. Гірняка, д-ра І. Крипякевича, Г. Микетея, секретаря дирекції і М. Яцкова, як доходячих учителів.

Дня 6. жовтня 1911 р. розпочалася правильна шкільна наука зразу в домі „Просвіти“, а від 15. падолиста в домі при вул. Льва Сапіги бічній. Обовязковими предметами навчання були: мови українська, польська, німецька, купецькі рахунки, наука про торговлю і векслі, кореспонденція і конторові праці, книговодство, взірцева контора, господарська географія, наука про устрій держави, стенографія, каліграфія і писання на машині, як предмети, обовязуючі у всіх школах того типу, а кромі цього на основі окремого дозволу шкільної влади наука про спільництво (кооперація) також як обовязковий предмет.

До І. кл. записалося кругло 40 учнів (31 хл. і 9 дівчат), а клясифіковано 36 (26 хлопців і 10 дівчат). З того всього 2 учнів одержало другий степень, так що 34 (25 хлоп. і 9 дівч.) перейшло до ІІ. кляси.

Від тепер з року на рік школа росте, побільшується число кляс і учнів, а це дає управі спромогу збільшити число власних учителів заведення. Кромі управителя проф. Залозецького, котрий дістав з держ. служби відпустку для ведення школи і першого постійного учителя проф. О. Скрентовича, прибувають в р. 1912/13 ще дві нові свої сили: проф. А. Березовський і І. Цьорух так, що є тільки одна доходяча учителька М. Петрушевич до англійської мови, як надобовязкового предмету. Всіх прочих предметів вчать власні учителі заведення.

До ІІ-клясової школи прибуває вже в другім році її існування 6-ти місячний курс, так що з кінцем 1912/13 р. школа числить вже 75 клясифікованих учнів (ниць) і виказує 40 абсольвентів. Між ними було 13 дітей священників, 26 селян, 9 учителів, 7 міщан і 20 прочих. 70 було греко-кат., 3 рим.-кат. а 2 греко-орієнт. релігії. Усі признавалися до укр. народности.

Бібліотека учителів числить 147, а учеників 555 томів. Є теж збірка товарознавчих і географічних приладів до науки.

При школі є від року 1913/14 Т-во „Велес“ для допомоги бідним учням з бібліотекою шкільних підручників, дарованих абсольвентами школи.

Те саме число учнів і абсольвентів удержується і в шкільному році 1913/14. Як на наші відносини, при недоцінюванні і навіть легковаженні фахових шкіл, цей стан школи слід вважати вповні вдоволяючим.

Є тільки одна слаба сторона, незавинена школою, а саме бюджет, якого недобір з днем 31 серпня 1914 р. виріс на поважну квоту 9.211·25 кор. мимо щедрих підпомог Краєвого Союзу Торговельних Спілок (тепер Центросоюз), Народної Торговлі і т-ва „Просвіта“, міністерства просвіти і сойму. Причина цього — малі впливи з оплат учнів, які на загальну суму приходів 11.854 кор. принесли всього 1.534 кор. — Серед того прийшла подія, яка потрясла до основ цілою школою і на протяг цілого року спинила її працю. Була нею світова війна і заняття Львова російськими військами дня 3 вересня 1914 р. Наша школа разом з другими українськими установами мусіла припинити свою діяльність, що тривало аж до уступлення окупаційних військ. Зараз як тільки це наступило, остаючі у Львові учителі школи пп. А. Березовський і О. Скрентович відновили її, стягнули молодь і дня 15 вересня 1915 р. розпочали науку. Провід в школі обняв п. О. Скрентович, бо перший управитель школи інж. Р. Залозецький перейшов ще напередодні війни до міністерства прилюдних робіт у Відні.

Наслідком війни і окупації фреквенція учнів дуже впала (гл. таблицю). З новим шк. роком 1917/18 слідує знова зміна управи школи, бо по уступленню п. О. Скрентовича, який обняв місце в централі для відбудови краю, і його наслідника п. А. Березовського управителем став Денис Коренець, проф. філії акад. гімназії і дир. Краєвого Союзл Господарських Спілок у Львові. Кромі цього постійною учителькою стала п. І. Лежогубська, студентка фільософії і абсольвентка курсу абітурієнтів у Відні. Прочі сили були доходячі. Разом було занятих в школі 13 учительських сил, своїх і доходячих. Школу поширено, вводячи в р. 1917/18 приготовляючу клясу для тих, що не мали покінчених 3 кляс виділової або середньої школи. Число учнів зросло. Кромі цього уладжено два курси стенографії для середньошкільників, студентів високих шкіл і урядовців укр. установ, в яких взяло участь 85 осіб. Також відбувався курс сортування і консервування овочів з практичними вправами в спілці для збуту овочів.

Часть молоді мала приміщення в бурсі Ставроп. брацтва і Реміс. бурсі, часто діставала підмоги з краєвих фондів, завдячуючи це голові кураторії школи пок. радн. І. Кивелюкові. Школа діставала підмоги від міністерства, Краєвого Союзу Господ. Спілок, Народної Торговлі, Краєв. Союзу для збуту худоби, Краєв. Т-ва Кредитового і Т-ва Достави. Мимо цього шкільний рік виказав недобір на 7.984 кор., який покрили львівські к о о п е р а т и в н і ц е н т р а л і.

Апровізаційні труднощі (виїзд молоді за харчами на село, вистоювання під склепами) та довша перерва у науці молоді, що була під інавзією, спиняли науку; одначе молодь під проводом учит. збору дуже щиро працювала.

При школі повстала шкільна кооператива „Чайка“, ведена самими учнями під доглядом учителя кооперації. Ця кооператива доставляє

Фреквенція в Укр. Торговельно-кооперативній Школі за весь час її існування.

Шкільний рік	ПРИНЯТИХ ДО (на) Школи			Піврічний курс			Курс абітур.			Разом усіх		Сума вписаних	ПОКІНЧИЛО З УСПІХОМ Школу			Піврічний курс			Курс для абітур			Разом усіх		Сума абсольвентів (ток)
	хл.	дів.	разом	хл.	дів.	разом	хл.	дів.	разом	хл.	дів.		хл.	дів.	разом	хл.	дів.	разом	хл.	дів.	разом	хл.	дів.	
1911/12	31	9	40	—	—	—	—	—	—	31	9	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1912/13	43	20	63	10	2	12	—	—	—	53	22	75	21	7	28	10	2	12	—	—	—	31	9	40
1913/14	34	23	57	13	5	18	—	—	—	47	28	75	13	8	21	—	—	—	—	—	—	26	13	39
1914/15	с	в	і	т	о	в	а	в	і	й	н	а	ш	к	о	л	а	з	а	м	к	н	е	на
1915/16	14	19	33	—	—	—	—	—	—	14	19	33	4	7	11	—	—	—	—	—	—	4	7	11
1916/17	8	16	24	—	—	—	—	—	—	8	16	24	1	8	9	—	—	—	—	—	—	1	8	9
1917/18	39	31	70	—	—	—	—	—	—	39	31	70	2	5	7	—	—	—	—	—	—	2	5	7
1918/19	64	66	130	—	—	—	—	—	—	64	66	130	2	4	6	—	—	—	—	—	—	2	4	6
1919 20	36	63	99	—	—	—	—	—	—	36	63	99	7	8	15	—	—	—	—	—	—	7	8	15
1920/21	46	59	105	—	—	—	46	4	50	92	63	155	16	19	35	—	—	—	40	4	44	56	23	79
1921/22	47	47	94	—	—	—	85	10	95	132	57	189	17	25	42	—	—	—	76	9	85	93	34	127
1922/23	44	44	88	—	—	—	47	7	54	91	51	142	13	18	31	—	—	—	26	5	31	44	18	62
1923/24	33	32	65	—	—	—	29	2	31	62	34	96	10	11	21	—	—	—	29	2	31	39	13	52
1924/25	44	12	56	—	—	—	28	11	39	72	23	95	—	—	—*)	—	—	—	22	9	31	22	9	31
1925/26	57	25	82	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	2	16	—	—	—	—	—	—	14	2	16
1926/27	75	25	100	—	—	—	41	7	48	116	32	148	18	4	22	—	—	—	32	5	37	50	9	59
1927/28	72	50	122	—	—	—	34	11	45	106	61	167	17	4	21	—	—	—	29	11	40	46	15	61
1928/29	85	73	158	—	—	—	47	15	62	132	88	220	17	8	25	—	—	—	36	11	47	53	19	72
				(річний курс)												(річний курс)								
1929/30	103	63	168	20	4	24	53	18	71	176	87	263	17	16	33	29	2	31	29	13	42	75	31	106
1930/31	114	57	171	31	8	39	43	19	62	188	84	272	20	19	39	15	3	18	22	15	37	57	37	94
1931/32	94	44	138	14	8	22	32	11	43	140	63	203	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

*) Переміна школи на 3-річну.

учням перекусок, шкільних приборів і книжок та є для них практичною школою кооперації. При школі повстав також кружок для спільної лєктури і дискусії на загально-господарські, кооперативні, історичні і літературні теми, шкільна громада та інтролігаторський варстат для вироблення зручности і пошани до фізичної праці.

Одначе воєнні події, далі звязані з ними апровізаційні труднощі і військові призови молоді спиняли розвиток школи. В шк. році 1917/18 відпало аж 27 учнів, а школу покінчило всього 7 (2 хл. і 5 дів.); одначе мимо цих трудностей молодь горнеться до школи, як бачимо з таблиці. Наука відбувалася в новім приміщенні при вул. Корнятків ч. 1. в Народнім Домі. Одначе вона не тривала довго, бо вже 29 вересня 1918 р. перервано її з доручення шкільних властей у всіх школах через епідемію грипи, а небавом прийшли листопадові події, облога Львова і війна польсько-українська; тож школа мусіла бути замкнена так, як усі львівські школи. Від облоги понесла вона втрати: одна учениця погибла від гранати, а шкільний будинок був ушкоджений стрільном, яке перебило дах і стелю.

Як тільки на це дозволили воєнні події, науку піднято наново дня 5 травня 1919 р. по направленні шкоди. Одначе через триваючу боротьбу поза Львовом до школи зголосилося всього 47 учнів (16 хл. і 31 дів.). Для облегчення молоді удержання серед тодішніх апровізаційних труднощів виєднано для учнів дарові обіди з кухні американської місії для докормлення населення. Молодь взялася щиро до праці і наука пішла жваво. В жовтні 1919 р. доповнено науковий матеріял.

У шк. році 1919/20 обнова школи ще поступила вперед; прибуває одна своя учительська сила, бо вертає з полону проф. Цьорух В школі працювало вже 13 учителів в тому 3 своїх і 11 доходячих. Бачимо в цьому році велику перевагу дівчат над хлопцями, що мало місце через увесь воєнний час.

В 1920/21 заведено річний торговельний курс, для абітурієнтів (ок) середніх шкіл. На цьому курсі викладається купецькі рахунки, політичну аритметику, книговодство і контору, ділову переписку, економію, товарознавство, екон. географію, кооперацію, науку торговлі і закона, чужі мови і стенографію.

В шк. році 1922/23 введено кінцевий іспит для учнів II. кляси з української мови, книговодства, рахунків, торговлі і устрою держави. В червні 1923 р. відбувся перший іспит під проводом делєгата кураторії О.Ш.Л. д-ра К. Загаєвського.

В 1923/24 році школу перемінено на 3-клясову і поширено науку загально-образуючих предметів. Наука кооперації була у всіх клясах обовязкова. Нові научні пляни вводили ось які предмети: релігію, українську, польську і німецьку мову, історію, каліграфію, руханку, як загально-обрвзуючі, і книговодство з конторою, ділову переписку, купецькі рахунки, товарознавство, екон. географію, кооперацію науку про торговлю, як фахові предмети.

З днем 1. березня 1924 школу переняла в свою організаційну сітку „Рідна Школа".

Щоби познакомити молодь з діловодством в наших кооперативах, упрошено в р. 1926/27 інсп. Р.С.У.К. В. Ольхового до перероблювання практичних тем з книговодства після зразків, принятих в наших кооперативах, і він через 5 літ з великим хісном для молоді вів цю працю. Знова для фізичного розвою молоді введено руханкові вправи в Со-

колі. Також дбайливість про здоровля молоді була причиною введення постійної лікарської опіки і викладів гігієни в школі, в шк. році 1927/28. Введено також науку писання на машинах. В цьому році міністр. освіти признало абсольвентам школи права на рівні з гімназ. матуристами.

В шк. 1930/31 році введено нові приписи що до кінцевих іспитів; писемного: з української мови, ділової переписки (листи в українській, польській і німецькій мові писані на машині, і тема листів писана стенографічно), книговодство з узглядненням купецької аритметики; — устного іспиту з господ. знань: господарські відносини Польщі і сусідів, торговля, товарознавство; отже в кожному іспиті получено кілька предметів в одну цілість.

Новий шкільний рік 1931/32 приніс деякий занепад фреквенції. Зложилися на це дві причини, обі загальної натури. Перша, це мале число уродин в 1917 р., з котрого то річника рекрутується головно молодь І. кляси, друга — це господарська кріза села, з якого походить значна частина нашої шкільної молоді. Тому також не вдалося школи розбудувати, як це було намічено, а саме не прийшло до отворення проєктованої річної школи кооперативного підготування для виховання робітників для малих кооператив; не відкрито теж Економічно, кооперативного Інституту для школення будучих відвічальних робітників кооперативних осередків.

Надіємося одначе, що дасться здійснити гадку добуття власного приміщення для школи, бо дотеперішня домівка затісна і мало відповідна для цілей школи через своє положення, у великій чиншовій камяниці, в гамірнім осередку міста. Одначе цього діла без великої помочі нашого громадянства, а з окрема кооперації не переведемо.

Досі ми все тішилися моральним і матеріяльним попертям наших кооператив і їх централь від самих початків школи по нинішний день, а від кількох літ кооперація обєднана в Центросоюз постійно нас щедро підпомагає, тож надіємося, що, як мине господарська кріза, вдасться нам ввести в життя давно леліяну гадку збудування власної домівки.

Наука кооперації.

Науку про спільництво (кооперацію) ввела кураторія школи, як обовязковий предмет, в першій клясі в 2-ох і другій в 3 годинах тижнево, в науковий плян школи. В першій клясі подавано: Загальній відомости про початки спільництва. Означення розуміння слова спільництво (кооперація). Роди спілок. Розвій і фактичний стан спільництва в поодиноких краях на тлі загально економічних відносин. Міжнародня спілкова організація. Значіння спільництва для піднесення дродуктивности праці і економічного добробуту населення.

В другій клясі: „Загальні основи спілок. Ріжниця між кооперативною спілкою і капіталістичними підприємствами. Закон про заробково-господарські стоваришення з р. 1873. Закон про ревізії з р. 1903. Закон про податки. Інші правні постанови, якими нормується діяльність спілок. Роля держави і краю в спілковому русі. Асоціяційний і спілковий рух в краю, його форми і організаційний устрій. Патронати і союзи спілок, як органи організаційно - ревізійні. Початки, розвій і сучасний стан українського спілкового руху. Задачі національного спільництва. Спілкове виховання. Відомости про книговодство в спілках. Відомости про технічне урядження і ведення ріжного рода інтересів в спілках".

В 2. році існування школи обмежено науку кооперації до 2 годин тижнево в II. клясі і зачеркнено їй дещо вущу програму. А саме подавано: „Теоретичні підстави спільництва: загальні основи спілок. Закон про заробково-господарські стоваришення. Закон про ревізії, про податки й інші правні постанови, якими нормується діяльність спілок. Розвій спільництва взагалі, а в нашому краю зокрема, його форми і сучасний стан."

Це обмеження програми переведено відай тому, що перша кляса мала разом з кооперацією 34 годин тижневої науки, отже молодь була перетяжена.

За підручник служив твір Банселя — „Кооператизм" та виклади вчителів.

В шкільному році 1923/24 науку кооперації знова поширено на всі кляси і так є по нинішний день. Програма навчання кооперації представляється ось як: в 1. клясі кооперативна пропедевтика дорогою читання оповідань і віршиків на тему солідарности у людей і звірят. Оповідання про перші кооперативи і їх творців. Рочдельські засади. В 2. клясі кооперативна ідеольогія, систематичний перегляд історії і статистики кооперації, світової і рідної, клясифікація кооператив.

В 3-ій клясі: Кооперативний закон, зразкові статути Р.С.У.К. Організація і адміністрація кооператив. Бугальтерійні кооперативні теми, взяті з кооперативної практики.

Кооперація на курсах: Початки і поняття спільництва. Роди спілок. Розвій спільництва в поодиноких краях і його значіння для економічного піднесення населення. Загальні основи спілок. Ріжниця між кооперативою і капіталістичним підприємством. Кооперативне законодавство. Кооперація в краю і на Великій Україні. Союзи спілок. Міжнародня організація спільництва. Кооперативне виховання. Технічне уладження і ведення ріжного роду спілок.

Науку кооперації узгляднюється також при других предметах науки. Приміром в книговодстві і переписці даються приміри з кооперативної практики; при науці торговлі звертається увагу на окремішности кооперативного торгу; при товарознавстві звертається увагу на товари в кооперативах. Крім цього молодь школи сама веде шкільну кооперативу „Чайка" зі споживчими товарами, шкільними підручниками, шкільним приладдям і також з кредитово-щадничим відділом. Вона улаштовує дискусійні зібрання, спільну лєктуру кооперативних видань, кооперативні свята, відвідування кооперативних установ. Провідною гадкою школи є, щоби молодь перенялася ідеєю кооперації. Відповідно до цеї мети добирається учительський збір школи з поміж людей, що працювали, або працюють в кооперації, а зокрема науку кооперації у найвищій клясі і на курсах ведуть співробітники Р.С.У.К.

За підручники служать: в клясі 1-ій Гаврилко: Кооператива, від якої походить споживча кооперація, А. Гаврилко: Підстави кооперації.

В клясі 2-ій: А. Гаврилко: Кооперативи рільників, Кооперативний Буквар, . та проф. др. В. Тотоміянц: Вступні відомости про кооперацію. В клясі 3-ій: кооперативний закон і взірцеві статути Р.С.У.К. і Кооперативний Буквар (як підручник історії укр. кооперації) та виклади професора.

На курсах: Тотоміянц, Буквар, Організація госп.-спож. кооперативи, Організ. райфайзенки, виклади історії укр. кооперації, зредаговані др. К. Коберським, кооперативний закон і статути.

За весь час існування школи кооперації в школі або на курсах вчили: пп. Яцків Микола, Скрентович Осип, Березовський Амброз, Гаврилко Антін, Ольховий Василь (вправи з книговодства), Д. Коренець (історія укр. кооперації), Кубаєвич Василь (організація і книговодство) і др. Коберський Карло (теорія й історія коо-ції).

Учитель орг. і книговодства опікується теж шкільною кооперативою „Чайка". В 1-ій і 2-ій клясі є по 2 години кооперації, в 3-ій 4 години, а на курсах 3 години тижнево.

Вищий Кооперативний Курс. В шкільному році 1929/30 з ініціятиви і за грошевою допомогою РСУК зроблено пробу поширення річного курсу на дворічну науку, вводячи спеціяльний кооперативний курс для абсольвентів торговельного курсу, для абітурієнтів і кооперативних практиків. Програма цього курсу була ось яка; Політична економія. Організація торговлі і промислу. Кредит і банки. Теорія і історія кооперації світової і української. Організація і практика кооперації: споживчої, кредитової, сільського-господарської і молочарської. Енцикльопедія сільського господарства. Книговодство госп.-спож. і кредитових кооп-в. Молочарська техніка і книговодство. Кооперативна ревізія. Кооперативний закон і рахівництво. Наука про податки. Товарові транспорти. Семінарійні вправи. Вправи в лябораторії і молочарні. Молочарська практика.

На курсі викладали: Д. Коренець, Ю. Павликовський, К. Коберський, М. Корчинський, В. Ольховий і І. Ольховий, В. Гавришо, В. Старосольський, О. Луцький. Е. Храпливий, А. Мудрик, М. Капуста.

Цей курс мав за завдання вишколити кандидатів на відвічальні місця в кооперації, тому по двох триместрах викладів, ведених нашими найвизначнішими кооперативними теоретиками й практиками, кандидати відбули тримісячну практику в кредитовій, споживчій або молочарській кооперації. На курсі було 30 учасників, з того закінчило курс по відділу споживч. 13, по молочар. 12 і кредитовому 6.

В минувшому шкільному році того курсу не ведено, бо зголосилося замало кандидатів. Причини цього треба шукати в господарській скруті, котра не дозволила взяти участь в курсі не одному охочому.

На будуче управа школи намітила собі за ціль зорганізувати дворічну, вище чим середню школу: Економічно-кооперативний Інститут для абсольвентів середніх шкіл. Перший рік науки обіймавби загальні господарські дисципліни, другий — виключно кооперативні. З часом можнаби було також завести третій рік науки кооперативної спеціялізації для головних видів кооператив.

Д. Коренець.

УВАГА!

Всіх П. Т. Передплатників проситься вирівняти залеглу передплату за наш журнал до кінця біж. 1931. р., бо в противному разі з січнем 1932 року висилка журналу буде стримана. З цим числом висилаємо чеки П. К. О.

АДМІНІСТРАЦІЯ.

З ІСТОРІЇ УКР. СУСП. ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ.

Піонір української економічної науки Сергій Подолінський (1850—1891).

(Продовження*).

IV.

Книжка під назвою „Про хліборобство. Як де земля поділена і як треба її держати", написана, як і дві попередні популярні роботи Подолінського, в діальогічній формі. Після його власної характеристики є це „популярний опис характеру хліборобства і сільської общинної організації в ріжних країнах світа і на Україні, з послідуючим викладом соціялістичного ідеалу".[1]) Ми можемо узнати її за першу працю українською мовою з области аграрної політики.

Описова частина розпочинається переднім словом (на 10-ти сторінках), в котрім сказано, що це вже третя книжечка „про те, від чого одні люде бувають богатими. а другі бідними". Радиться читачеві „пошукати і перших двох", але „на всякий случай" розповідається коротенько їх зміст.

За переднім словом йде мова „про те, як люде землею обладають" (розділ I). Тут на 30 сторінках подано схематичну еволюцію розвитку володіння землею від найдавніших часів. Насамперед розповідається про той первісний етап, коли вся земля ще була нічия і напр. степ південної України, не мавши ще власників, просто був „степовим"; потім, як земля стала підпадати окупації взагалі скрізь і у нас на Україні зокрема, напр. в спосіб „першої займанщини", „скільки хто конем обїде"; далі, як та окупація — займанщина знаходила собі ствердження в рецепції римського права; врешті, як ширилося право власности на рахунок зменшення громадського землеволодіння, а з тим, як земля опинялась в руках непрацюючих, що здавали її в аренду, з осібна жидам, які вже передавали від себе селянам... „Чудним здається — читаємо там — як то земля може бути власністю одного чоловіка..., хіба люде зробили землю?„. Тим часом власність „є початок усякої неправди"..., неправдою є купівля землі, неправдою є передача її в спадщину, від чого йде нерівномірний розділ природніх дібр. Витискуване приватною власністю землеволодіння громад одначе подекуди ще заховується — і в кінці розділу перечислені ті країни, де воно ще залишилося.

Розділ II., „про осібне обладання землею" (стор. 30-46), подає грубий поділ „грунтів та хозяйств" на дрібні — до 15 дес. землі, середні — від 15—200, та великі — поверх 200 дес. і коротко описує, як порозділювано грунти між людьми в Англії, Франції, Швайцарії, Німеччині, Америці, Московщині та на Україні: Правобережній, Лівобережній, Степовій, Кубанській, Галицькій, Буковийській та Угорській.[2])

*) Гл. „Кооп. Респ." за XI. 1931.

[1]) Див. вже цитовану брошуру „Соціалисты украинцы в Австріи", стор. 6.

[2]) Що до останніх трох земель, то співавтором П-го був Драгоманів. „Коли С. Подольский попросив мене проредагувати його брошуру про хліборобство, то я—пише Драгоманів (Австро-руські спомини, Львів, 1890, ст. 210), — здобувши статистичні деталі про Галичину від Вол. Навроцького і розшукавши дещо по німецьким джерелам про Буковину та Угорську Русь, помістив у ті брошури огляд аграрного стану ріжних кутків нашої батьківщини".

Після цього говориться, „що єсть доброго, а що недоброго“ у веденні великого, середнього та дрібного господарства. В розд. III., (на стор. 47—66), говориться „про велике хозяйство“. Походження його основи —великого землеволодіння—згідно з правдою, П-кий пояснює історичним насильством. „Усі ті люде, котрі обладають великими грунтами, мають їх — читаємо на стор. 48 — хоч через війну, через царську неправду, хоч нажили їх мошенством, обманюючи простих людей.“ Вказує при тім, що земельної аристократії і капіталістичної буржуазії української народности нема на всіх землях України. Далі, зупиняючись на факті, що в панів хліб ліпше родить, ніж у мужиків, те підвищення врожайности в поміщицьких маєтках зясовує П-кий вигодами великого господарства в порівнанні з середнім (йому присвячені ст. 67—74) і дрібним господарством (стор. 75—87); а саме — тим, що більше господарство має „багацько поля, багацько худоби, багацько машин та струменту і..., що воно... ставить до роботи багацько людей“. Думка про більшу вигідність великого підприємства в порівнанні з меншими відповідає тогочасному стану економичної науки, коли політична економія, ще виступала майже виключно, як наука про індустрію, а висновки зроблені зі спостереження взаємовідносин ріжних типів підприємств у промисловости, за відсутністю розвиненої науки про економію сільського господарства, просто переносилися й на зовсім відмінне від індустріального сільське господарство, що тягло за собою дуже помилкові висновки з обсягу теорії і політики сільського господарства. Ілюстрацією того можуть бути відповідаючі тій добі аграрні погляди Маркса — Енгельса. З розвитком народньо-господарських і приватно — госп. дослідів сільсько-госп. економії вся проблєма співвідношення ріжних типів підприємства у сільському господарстві набрала зовсім іншого, можна сказати, діяметрально-протилежного вигляду, ніж як вона здебільшого представлялася ще до третьої чверти XIX в. Нині вже не можна булоб писати так, як писалося про великі, середні і дрібні сільські господарства тоді і як, відзеркалюючи тогочасний стан екомомічного знання, писав П-кий, щоб довести кінець-кінцем необхідність заведення „у кожнім селі одного великого громадського хазяйства на користь усім людям цілої громади“ (стор. 63); в наш час це доказується іншими аргументами. В кінці розділу про дрібне господарство автор з помітним замилуванням застановляється на рештках громадського землеволодіння і спільного господарювання в деяких країнах Европи і врешті каже: „Чим більш уся земля поділена у осібну власність між людьми..., тим гірше у тій стороні жити людям. Чим же більше зосталося землі не розділеної, громадської, тим людям жити легше“ (стор. 86).

В розд. VII, „про казенні землі“, насамперед застережено, щоб не змішувати „нерозділеної землі громадської з казенною землею“; „казенна земля річ інша і від неї іноді більше лиха людям, ніж добра“. Переповівши про казенні (єкарбові) землі деяких країн, управлювані самою державою, автор при тій нагоді означує свою позицію до влади так: „Усюди, де тільки є начальство, воно однаково кривдить людей... і дурний той чоловік, котрий якого добра од начальства жде“ (ст. 94). А кажучи про скарбові землі Степової України, автор неприхильно ставиться до осаджування там кольоністів і зосібна до заведення жидівських кольоній в наших степах, які на час виходу книжки вже 70 літ існували головно на Херсонщині та Катеринославщині...

Орендування приватних і скарбових земель — розд. VIII, — навіть колиб воно провадилося цілою громадою і оплачувалося не натурою, а грішми, — що є (додамо від себе) найдешевшою формою розплати, — на думку автора, вже не представляє собою доброго виходу; особливо остерігає він проти відробітної форми розплати за оренду земель, як прямого продовження панщини. Єдиний спосіб вибитись з недолі — на його думку — це „одібрати на вічність усю землю у панів та в казни і зробити її нероздільною, громадською". (ст. 108). Довівши в попередніх розділах читача до негації існуючого тоді аграрного ладу і до необхідности вивласнення поміщицьких та скарбових земель на річ громад, автор переходить в розд. IX до зарисування свого позитивного ідеалу. Він говорить тут „про сільську громаду", як субєкта, що має перебрати на себе земельні добра. Зазначивши, що люде від кількох тисяч літ живуть по селах громадами „і що з початку їм жилося добре, бо земель було багацько і нероздільних та і начальства не було", а „усі люде були рівні між собою, — автор показує, в якому стані заховалися мужицькі громади ріжних народів аж до його часу, що й де залишилося від колишньої волі громади". Особливою увагою тішиться у нього Швайцарія та південнословянські з а д р у г и. Продовженням тих натуральних останків громадського життя мало стати пляновane автором громадське хазяйство, про яке говориться в розд. X, стор, 134-142.

Які не є землі, всі малиб стати громадськими. Л ю д е н е м у с я т ь ж и т и п о к а с а р н я х, м о ж у т ь ж и т и о с і б н о, я к с а м і х о ч у т ь (це підкреслення, як і слідуючі в цій роботі — наші О. М.), „тільки ж робити треба усім вкупі". За для оранки, одмірявши загальну площу, зібралиб всіх волів з цілої громади та й разом зоралиб її, позаводивши громадський мертвий реманент, переходячи на многопілля з ужиттям сіяних трав, тримаючи громадський скот в одних великих загонах. Для жнив за того громадського хазяйнування „зберуться усі женці з цілого села і вижнуть... не даючи висипатися", уживаючи деяких машин до того. Для гарманування*) заводилиб громадські парові молотілки. Меліорації теж громадою легко стане робити. „При громадськім хазяйстві не булоб хазяїнів і наймитів, бо усібулиб хазяїнами, не булоб бідних і багатих людей, бо усі булиб рівними. Громадська земля рівно належалаб до кожного чоловіка. К о ж д и й, х т о р о д и в с я у г р о м а д і, а б о к о г о п р и й н я л и д о н е ї робивби на громадському степові урівні з другими і у р і в н і з д р у г и м и к о р и с т у в а в с я б у с і м г р о м а д с ь к и м д о б р о м[3]). Люде робилиб вкупі, ніхтоб не був приневолений працювати поверх його сил, бо більшу частину роботи за чоловіка робилиб машини. „Для цього треба, щоб мужицька громада стала зовсім вільною, щоб не зосталося над нею ніякого начальства, щоб усі люде по всій Україні зібрались у такі громади, щоб були скасовані усі купці та пани і інші дармоїди" (141). Для того ж, щоб вернути, втрачену колись, силу і волю мужицької громади, „треба щоб люде були у добрій згоді, щоб кожна гро-

*) Гарманувати — виминати збіжа кіньми (примітивний спосіб молочення).

[3]) Читач певне завважив тут деякі спільні риси прим. з хлібор. артілями М. Левитського; та є й засаднича розбіжність: Левитський (як кооператор) гуртував д о б р о в і л ь ц і в без огляду на решту громади; у П-го розходиться про т е р и т о р і я л ь н і громади, значить не обійшлося б без примусу над небажаючими жити у спільноті. — Ред. „Кооп. Респ."

мада встала, як оден чоловік, щоб усі громади на великім просторі були між себе в з м о в і“ (143). Тільки тоді виявиться сила громади і вона запровадить ліпше господарство, громадське, обходячись без начальства і без постійного суду коли яка негода трапиться — громада сама себе розсудить. „Чого не можна порішити одній громаді, до того б зібралося б кілька громад докупи, або вибірали таких людей, котрим доручали б те діло. Але ніколи б не давали тим виборним багацько волі, ...щоб з їх нове начальство не позаводилося“ (146). Щоб зробити щось, що виходило б над силу і потребу тільки однієї громади, як от школи чи шпиталь чи що інше, „сходились би за для того громад пять або десять і робили б усе те п о с в о ї й у м о в і“ (144). „Треба, щоб не було нікого вищого від громади, щоб ніхто нікому нічого не мав приказувати“..., щоб люде були р і в н і, „щоб л ю б и л и оден одного“. А останнє можливе тільки при громадськім житті, як не стане на світі а ні грошей, а ні богачів, а ні бідних людей (148).

Чому в житті громадян настане мир, розповідається в розд. XII: „про громадське життя“, стор. 149-162. А то тому, „бо не буде вже за що їм сваритись“, не буде поділу людей на богатих та бідних — причини злодійств і заздрощів. „Уся земля, яка тільки є, буде громадська, худоба, машини, ріжний струмент“ — теж. „Всі заводи та фабрики будуть належати до громадських людей, котрі на їх працюють. Кожна громада буде багата... Кожен громадянин стане багатим..., бо добра є доволі для усіх... Одначе усі громадяне будуть рівно богатими і через те не буде між ними ніякої заздрости.., злодійств..., крадіжок.., бо не буде „куди крадене добро збувати“. „Ніхто не буде ні одгороджуватися, ні замикатися од своїх сусідів, ні навіть від чужих людей“. „Не буде осібної власности, не буде ні злодійств ні розбійництва і настане намісць їх любов та дружба між усіма людьми“ (152). Одначе ворожнеча між людьми буває через те, що оден чоловік має силу, начальство, а другий мусить його слухати. При громадськім житті того не буде. Кожен чоловік буде другому рівня. Ніколи не буде того, щоб оден міг приказати що другому. Усе буде робитись п о у м о в і між усіма громадянами. Коли виберуть якого чоловіка на короткий час для порядку у якій небудь праці, то ніколи не дадуть йому більш сили, ніж треба“ (153). Не стане приводу боятися другої людини, підлещуватися чи давати хабарі. Бо щоб лишалося з тими хабарами робить? — „Купувати йому (громадянину, О. М.) нічого не треба, бо він усе матиме од с в о є ї г р о м а д и: і хліб, і одежу, і усяку іншу річ. Не може він за хабарі ні грунт купить, ні якої худоби, бо усе то буде громадське і ніколи не продаватиметься. Ніхто не схоче тоді ні мошенничати, ні кривдити кого, бо однаково він матиме від того тільки сором, а ніякої користи..., не буде за чим і брехати. „При громадськім житті буде правда між людьми, а де правда, там і любов і братерство“ (ст. 154). А щоб простий чоловік допевно знав, що лихо, а що добро — усі діти, як хлопці, так і дівчата будуть вчитися по школах, де навчителями будуть в и б р а н і найкращі люде, які не обминатимуть того фаху, як зараз, через стремління одержувати десь інде більше грошей, „бо тоді навіть г р о ш е й н е б у д е н а с в і т і. Через заведеня громадської праці у всіх звільниться багацько вільного часу за для навчання, усі стануть письменними, а освіта перевиховає громадян так, що усі будуть між собою „товаришами та побратимами“, чоловіки не зобіжатимуть своїх жінок, стануть любіщими з дітьми. Праця стане легчою, бо „у с і люде робитимуть і чорну роботу“ (157), життя стане в е с е л і й ш и м, „для усього стане доволі часу — і для роботи, і для науки, і для забави“ (158). „Не буде тоді того, щоб один чоловік гордував другим“.. „Хто не схоче робити, того не будуть у громаді держати. Іншої кари йому не т р е б а, б о н е м о ж н а б у д е т о д і п р о ж и т и ч о л о в і к о в і и н а к ш е, я к в г р о м а д і. (Тут просто вчувається вплив Прудона! О. М.). За громадського життя люде стануть здорові, шануватиметься материнство, відповідно доглядатимуться і виховуватимуться діти, санітарний стан хат стане здоровий. „Усі ліси стануть громадськими. Громади матимуть тоді свої цегельні свої заводи... і кождий хазяїн збудує собі гарну хату. Їжі буде вдосталь, а з здоровлям будуть люде і щасливі і добрі“.

Останній розділ, XIII, „про громадський порядок“ (стор. 163—176), — підсумково програмовий.

Тут підходимо до особливо цікавого місця цілої книжки і при тім, на наш погляд, вповні оригінального в порівнанні з іншими по-

дібного рода соціяльними мріями: до натуральної системи розподілу.

„Добре... „заговорили слухачі, але..." як то люде без грошей управлятимуться? ...Напр., я хлібороб і окрім пшениці та жита нічого не маю. Хіба мені хто дурно дасть одежу та чоботи, або що інше?" — „Еге — відказав Михайло: усе те вам даватимуть дурно..., дозволять брати самим, скільки схочете". — „Та я набрав би напр. чобіт такого, що і понести сам не міг-би" — заперечив один з бесідників. „От же й не набрали б" — відповів Михайло, бо „ви більш трьох пар добрих чобіт за рік не зносите, а як би взяли тридцять пар"... ніхто за їх вам нічого не дав би..., бо „мав би свої дурнісінько так само, як і ви" (169). „От бачите..., земля уся буде мужицька — у громад хліборобів. Знов заводи будуть у громад робітницьких... Як буде громада обладати усією землею, то вона раз у раз матиме більше хліба, ніж для неї потрібно. Часть того хліба в неї раз у раз буде зоставатися. Тепер нехай яка громада шевців шиє раз у раз чоботи. Вони їх швидко наробляють такого, що їм самим і за цілий вік не зносити". Теж робітники на суконній фабриці і інш. і шевці, кравці, шапошники, суконщики, слюсарі, столярі і інш. — бо у кождому майстерстві весь капітал „буде находитись у руках самих робітників" (150). „При громадському порядку кожен чоловік буде вчитись якомусь майстерству чи одному чи двом..." стане ковалем, столяром чи хліборобом. „Кожен чоловік буде належати до якої громади чи до сільської чи до заводської. Кожда громада стоятиме сама по собі і матиме свою волю, але повсігда буде знати про життя й інших громад...

... Буде допевно звісно, скількн громад в усій Україні працюють над хлібом, скільки.. є громадських сахарень.., суконних фабрик.., громад шевців, або кравців, або столярів... Знов у кождій громаді буде допевно звісно, скілько вона чого у рік виробить може.... кожен громадський завод печататиме рахунок усього, що він виробив..." Таким способом буде допевне звісно, скілько чого виробляється на цілій Україні... і скілько чого потрібно..., усяка річ буде добре порахована і упорядкованої що повсігда буде ставати усього для усіх українців" (171—172). За такої організації випродуковані річи підуть в розпределення так, „що кожному чоловікові можна буде брати усього скільки він схоче, але від того нікому ніякого лиха не буде".

Почнемо з хліборобства. Якась сільська громада з одержаного урожаю дає кожному хазяїну брати „собі стільки з тієї пшениці, скільки йому потрібно для своєї сімї. Він більше того не візьме, бо однаково йому нема куди дівати ту пшеницю, котру він не зїсть. Бо ніхто нічого не купуватиме за гроші. Як би він по заздрости і набрав коли більше, ніж йому треба то мав би тільки клопоту, бо та пшениця у його б дурно лежала цілісінькі роки... Через те люде дуже швидко привчаться не набірати більше хліба, ніж їм справді потрібно. З останньою, пшеницею зроблять так: одну часть положать у запасний магазин на случай неврожаю, а другу, ссиплють просто в комору і замикати не будуть. Нехай хто хоче приходить і забірає. Ніхто не візьме, окрім того, кому її справді потрібно а той бере, скільки хоче, од того громаді нема ніякого убитка. Будуть приїздить за тією пшеницею від сусідніх заводських громад, від громад ріжних майстрів, шевців, столярів, ковалів і т. п. Будуть її брати в кожну громаду по скільки їм буде потрібно, бо нікому не варт більше брати, ніж йому справді потрібно для харчів. От значить будуть напр. шевці приходить до хліборобів за пшеницею, бо в їх своєї пшениці не має. Знов у хліборобів не має чобіт... і вони підуть до шевців у їхню громаду за чобітьми. Шевці робитимуть так само, як і хлібороби. Усі чоботи, котрі вони пошиють розділять на части. У перед всього візьмуть вони собі стільки пар, скільки кожному потрібно, другу часть оставлять про запас, а третю даватимуть усякому, хто тільки захоче брати. От, значить, прийдуть хлібороби до шевців у їхню громаоу і візьме собі кожний стільки чобіт, скільки захоче, себто стільки, скільки йому треба, бо більше йому нема на що брати... Так само буде і з усякою іншою річчю робити чи з мясом, чи з молоком, чи з яким інструментом. Усе кождий чоловік мігтиме брати дурно в тій громаді, де воно робиться. Усього буде доволі для всіх", бо супроти обрахунку потреб продукуватиметься що року скільки чого потрібно для всіх людей по всій Україні. „Буде добре звісно, скільки кожна громада на своїм заводі може виробити, і усяка громада буде при тодішніх порядках сором итьс я робити менш, як друга. Бо... тоді ніхто над нами не буде приказувати..., тоді ніколи не будемо робити більш, як вісім годин у сутки... Є ще доволі і землі на світі і усякого добра для всіх людей, щоб можна було прожити при багацько легшій праці. Тепер люде роблять багато, ...через силу, бо мусять вони всіх дармоїдів содержати... Скільки праці людської тратиться на війну. А як усюди заведеться громадське життя, то усюди буде жити однаково добре, бо тоді будуть робити рахунок, скільки чого потрібно для людей по цілому світу і одна земля другій пособляти буде, і усі люде

на землі будуть жити між собою у ладі, і не буде тоді ненависти серед людей, не буде ніколи війни між народами. Одначе це ще мабуть дуже не скоро наступить, щоб кращі порядки позаводити..., щоб швидче настало громадське життя на нашій землі—Україні". А в тім, „щоб уся земля і усі фабрики" стали громадськими..." не надійтеся люде добрі ні на кого, окрім на себе самих" (ст. 176) — так закінчується книжка.

(Продовження статті в слід. річнику „Кооп. Респ.-ки"). *О. Мицюк.*

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

По закінченні дискусії в справі районізації господ.-споживчих кооператив.

Започаткована моєю статтею в новорічному ГКЧ дискусія над справою зосереждення сільських господарсько-споживчих кооператив привела до оживленої виміни думок, спершу на сторінках ГКЧ, а відтак К.Р., яка тяглася аж до вересня ц. р., коли поміщено в К.Р. останній голос у цій справі. В міжчасі змоглося напруження господарської крізи, на верх виступили безпосередні небезпеки для кооператив; діячам кооперації на місцях прийшлося уже не писати дискусійні статті, а просто гасити горюче. За щоденними турботами з приводу векслів, та їх протестів, за конференціями в справі санації то малих то великих кооперативних установ, серед того неспокою, що счинився в рядах кооперації і не стихає й досі, на друге місце відійшла засаднича справа: якими дорогами направити дальше будівництво в найчисленнішій ланці нашої кооперативної роботи. Мовляв, це справа не така спішна, перше треба ратувати те, що вже розпадається.

Правда, дискусія мала очевидно свій вплив на громадську думку, бо маємо за собою вже й авторитетне рішення одного з рішаючих у згаданій кооп. ділянці чинників. Маємо на думці резолюцію (ч. IV) цьогорічних Заг. Зборів Центросоюзу, ухвалену 11. липня, яка звучить:

„... перевести фузію організаційно і матеріяльно слабих Союзів і створити районові, організаційно і торговельно самовистарчальні Союзи. Так само належить поступати і з кооперативами 1. ступня. Всеж таки належить такі фузії переводити по докладнім обслідуванні району і в порозумінні з РСУК і Центросоюзом". (Кооп. Респ. ч. 9).

Та, як сказано, за клопотами з санацією загрожених кооператив, увага кооперативного загалу, як нам здається, відбігла трохи від порушеної справи та від самої резолюції Ц. С.

А міжтим при переводженні санацій захитаних установ якраз пора думати про засадничу переорганізацію того, що досі виявило себе слабосильним. Бо коли прим. кооператива клигає головно через за малий район діяльности при відносно завеликих видатках на адміністрацію, то може справа покращалаб при злученні цієї малої кооперативи з якоюсь сусідньою? Так само стоїть справа, коли в районі кооперативи нема прямо людей, які вмілиб і хотілиб належно вести діло.

В дискусії висловлено чимало аргументів „за", а дещо і „проти" видвигненого проєкту. Як ініціятор розмови я й досі підчеркую, що

в наших сільських умовах уважавби раціональним лучення не більше 2—3 сусідних кооператив і про таке тільки фузіонування говорю.*)

З аргументів, що висловлено „проти" лучення, найповажнішим вважаю заміт, що при районізації рветься безпосередня лучність між членом та кооперативою; що в наслідок того можуть творитися бюрократичні установи, відірвані від грунту, або монополізовані мешканцями того села, де є осередок кооперативи. Признаю, що такі можливости існують. Та ця небезпека не є знова аж такою великою, як її малюють. Передовсім — сама річ у нас не є така вже зовсім нова. Хіба не існують у нас парохії на кілька сіл? Хіба не існують на Волині „гміни", старі російські волости? Це раз. А друге: чиж будемо без кінця консервувати стару загумінковість в сільському побуті? Чи не пора нарешті пробивати спільними зусиллями вікно з села на світ? Це, що у нас існує нині, це щось наче ідеал комуністичного анархізму: кожна громада (la commune) — собі пан. Тимчасом уже Драгоманів, якого у нас дехто (помилково) вважає визнавцем такого власне анархізму, говорить виразно не лише про спілки о с і б (себто територіяльні громади), але й с п і л к и с п і л о к, себто ширші територіяльні обєднання (федерації), аж до краєвих та державних включно. А в нас ще й дехто досі завзято обороняє недоторканість тої найнищої організаційної клітини, якою є район громади, чим (несподівано) консервує розпорошеність нації та гальмує природній розвиток до творення вищих територіяльних згуртувань.

Будьмо свідомі того, що чим скорше розібємо партикуляризм наших сіл, тим скорше навчимо селянський мозок думати ширшими, загально-національними категоріями. Навпаки-ж, спинюючи цей природній розвиток, ми потураємо середньовічним традиціям, що „наш" це лише той, хто з „нашого" села, а все інше, то „зайди" (не „свої земляки", українці, а таки просто зайди!). Роблячи це, ми г а л ь м у є м о р о з в и т о к н а ш о ї е т н о г р а ф і ч н о ї м а с и д о н о в о ч а с н о ї н а ц і ї.

Небезпеки надмірної централізації апарату не треба очевидно легковажити, з нею однак можна боротися. Головним засобом є творення при кожній філії кооперативи т. зв. „к р а м н и ч н и х к о м і с і й", яким статутарно прислугують певні права, що до контролі праці філії, евент. можнаб навіть дати їм право завішувати в службі крамарів.

Це річ дискусії. Також статутарно можнаб забезпечити членам, згуртованим біля одної філії, право на відповідну частину запасного фонду (прим., що вона мусілаб бути льокована в місцевости філії) та право на інші дотації з надвишок (прим. на потреби місцевої читальні то-що). При добрій волі можнаб все уладити так, що всі булиб задоволені. Немала теж справа, це спосіб відбування загальних зборів; я думаю, що при так невеликому районі, як пропонується, можнаб залишити особисту участь кожного члена в заг. зборах, але нічого не стоялоб на перешкоді завести й репрезентаційну систему, з тим одначе, що репрезентація мусілаб бути дуже численна (прим. 20 делєгатів на 100 членів, себто один делєгат репрезентував би 5 голосів без справа передавання голосів).

*) Не лиш за великі райони можуть пошкодити ділу, але й за великі видатки не персонал. Наші районові молочарні, здається, зробили ї одну і другу помилку.

Не погоджуюся, на жаль, з проєктом, що його видвигнув мр. Р. Верес: оренди кооператив повітовими союзами; вважаю, що в наших побутових і комунікаційних умовах це булоб рівнозначне з повним убиттям кооперативної самодіяльности села. Сподівані господарсько-торговельні користи ніколи не змоглиб при цій системі вирівняти кольосальної морально-суспільної страти; очевидно, це показалосяб аж по довших роках, коли вгаслаб память про колишню кооперативу. Цей (дуже радикальний) спосіб може мати своє оправдання тільки у виїмкових випадках, як спосіб негайної санації кооперативи, для якої не найдено іншого ратунку. Як нормальний стан ця схема для наших умовин не підходяча.

Таке булоб наше „кінцеве слово" у переведеній дискусії, оскільки може бути мова про якийсь „конець" в такій живій справі, якою є будівництво кооперації.

К. Коберський.

СУСПІЛЬНА АГРОНОМІЯ.

Як зорґанізована сусп. аґрономія в ріжних країнах світу.

При дальшому розгляді систем гром. агрономії*) ми помічаємо в деяких системах (напр. в Італії) тенденції до універсально-агрономічної роботи і просто ворожнечу до спеціялізації агрономів. Це є безумовно помилкою і дефектом італійської системи. Навпаки, — в інших країнах, як от Данія, Ірляндія, — занадто сильна тенденція до спеціялізації, так що цілком відкидаються агрономи - універсалісти — фахівці по організації господарства (Betriebslehre). Це знову крайність, яка може й не відчувається в умовах данського с.-г. життя, але яка зараз же негативно відібється при переносі цієї засади в умови іншої, менш культурної країни. Інші країни більш чи менш щасливо вміють сполучити роботу агрономів - універсалістів з роботою вущих фахівців (фітотехніків, зоотехніків, садівників, виноградарів, то що). Такі системи ми будемо звати „комбінованими". Особливо в Швайцарії ціняться добрі агрономи-організатори. Їх потрібно там для обсадження посад директорів с.-г. шкіл. Але на особливу увагу заслуговує під цим оглядом українська система „районової агрономії", випрацьована українськими агрономами ще до війни, але запроваджена на Наддніпр. Україні (і то в скаліченому вигляді) лише після війни та революції. Згідно з цією системою найнищою одиницею для обслуговування в агрономічному відношенні є „район", ц. т. терен з однаманітними природньо - історичними, економічними та культурно—побутовими умовами. Як що цей терен занадто великий — він може бути поділений на де-кілька дрібніших частин вже суто механічно. Обслуговується такий елементарний район — цілою агрономічною організацією, що складається з: 1) агронома економіста-організатора; 2) в поміч йому — трьох-чотирьох фахівців (фітотехнік, зоотехнік, інтенсивник (сад, город), то що і 3) відповідного нищого агрономічного персоналу (техніки, майстрі, кваліфіковані робітники). По

*) Гл. „Кооп. Респ." за червень 1931 р.

суті такий „районовий агрономічний апарат — це та сама італійська мандрівна катедра, до якої лише введені, як то пропонує і проф. Штайн[1]), агрономи - фахівці. Цей апарат сильно нагадує також і швайцарську нищу с.-г. школу, де також є директор агроном - організатор і низка агрномів - фахівців (15—16 осіб).

Одначе українська система „районової агрономії відріжняється від всіх інших систем в цілому світі своєю „районовістю агрономічної праці". Тому, що на терені „району" панує одноманітність умов господарювання, витворюється тут порівнюючи невелике число типів с.-г. підприємств. Таким чином матеріял для діагностичного дослідження агронома зменшується до найменшого можливого. Агроном має можливість глибоко і точно простудіювати свій район, вибрати порівнюючи невелике число заходів, закладів і метод праці і на них спеціялізуватися. Робота районового агронома є ніби „стандаризована", раціональніша, а значить і продуктивніша та ефектовніша, ніж робота в будь-якій інший системі гром. агрономії. Але перше, ніж можна буде країну розбити на с.-г. райони, треба її досконало простудіювати в с.-г. відношенню, а на це потрібні роки праці першокласних фахівців і великі кошти. Тому „районова агрономія" завше є другим етапом праці, що йде вслід за першим — „с.-г. дослідження та районування країни". Але ті вигоди, які обіцяє „система районової агрономії" (свого роду тейлорізм чи фордизм в громадський агрономії), примушують звернути серйозну увагу на с.-г. дослідження та с.-г. районування країни, щоби, поруч з агрономічною роботою після менш раціональної системи гром. агрономії, як найшвидше перейти цей необхідний етап і після закінчення його перейти на „районову агрономію".

Що до вибору агрономічних заходів, закладів і метод праці, то ці елєменти системи громадської агрономії добираються відповідно до природньо - історичних, економичних і культурно-побутових умов терену праці громадського агронома. Що до агрономічних заходів, то ми вже детально описували (в попередніх статтях в „Кооп. Респ. за біж. і мин. роки), які саме заходи могли б бути запропоновані (винаходи С. Г. науки) і які з них громадська агрономія вже проводила в життя. Також розділ про успіхи громадської агрономії багато каже про вибір заходів. І так: Данська агрономія спинилася на маслярстві, поліпшенні худоби в контролі молочности, беконярстві, яєчному птахівництві, конюшино - сіянні на полях, на посіві корінєплодів і бульбоплодів на полях, помічних погноях, поліпшенні лук, меліорації, городництві. Швайцарська агрономія спинилася на сироварстві, поліпшенні худоби в собі, відгодівлі худоби, свинарстві, птахівництві, поліпшенні лук і пасовиськ, гірській господарці, садівництві, виноградництві і городництві. Італійська агрономія — маслярство і сироварство, травосіяння на полях, помічні погної, садівництво, виноградництво, городництво, с.-г. кооперація.

Як бачимо, програми майже скрізь однакові, лише методи, мабуть, сильно ріжняться. Але й в методах европейських систем нема особливо великих ріжниць. Загальна тенденція — уживати як можна більше показових і демонстраційних закладів та метод. Показові участки і поля, с.-г. змагання з нагородами, с.-г. виставки, виводки і виставки с.-г. тварин з видачою нагород, пропаганда друкованим словом, виклади, конференції і дискусії — ось основні методи праці західно-европей-

[1]) Prof. Dr. Ing. Vladimir Stein. „Italské Zemedelské Stolice". Praha, 1925. str. 22.

ської агрономії. За останні роки введено багато нових метод: кінофільми, радіовикдади, агроконтрольні кооперативи, діточі клюби і клюби с.-г. молоді, клюби господинь, то що. Остання робота — серед молоді, дітей і господинь — набрала величезного розмаху в Північній Америці, а тепер і в Польщі. В культурних країнах у великій прислузі стає агрономом грамотність, заможність і високий загальний рівень культурности. Те, що в Данії, Швеції Норвегії, Бельгії, Швайцарії дається зробити, умістивши одну статтю в загально - читаній газеті, — на те саме в Московщині, потрібні десятки і сотки агрономів, які мусять пересуватись від села до села і викладати господарям (здебільшого неграмотним) по можливости ясно і зрозуміло може де-кілька місяців, а може й роки. А тепер, з поширенням радіотелефонії і радіорозголосу, робота агрономів в культурних країнах ще більше улегчується. Звідціля — мусить бути й цілком інше виховання громадського агронома для країн культурних і країн малокультурних.

Система громадської агрономії крім того мусить бути побудована так, щоби була забезпечена висока кваліфікація і сталість агрономічного персоналу. Бо мало кваліфікований агрономічний персонал може наробити більше шкоди, ніж принести користи. А при постійній „міграції" (переїздах з одної посади на другу) агрономічний персонал, навіть і високої кваліфікації, нічого не зможе зробити, бо весь час у нього піде на студіювання країни (в кол. Росії казали про земських агрономів: „агроном приїзжає, обїзжає і відїзджає!"). Щоб досягнути високої кваліфікації і сталости агрономічного персоналу необхідно створити таких три передумови: 1) сприятливі морально-психольогичні умови (автономність агрономічної праці, повага до агронома, справедливе оцінення його праці); 2) сприятливі матеріяльні умови (добре основне утримання, доплата за вислугу літ, помешкання, засоби до пересовування, оперативні засоби); 3) строгий і справедливий добір агрономів з числа кандидатів, добре освічених і вправлених, після змагань (конкурсу) і проведення публичної дискусії (італійські умови). Ці передпосилки найбільше дотримані в Швайцарії, в Італії, Сполучених державах Америки (в останні роки). І там якість агрономічного персоналу та успішність його праці найвища.

Нарешті, система громадської агрономії мусить бути побудована так, щоби низова агрономічна праця була як найбільше наближена до обєкту агрономічної праці — практичного господаря. Агроном з дорадника - консулєнта повинен помало перетворюватись в технічно-організаційного контрольора практичного господарства. До цієї мети веде кілька шляхів: 1) збільшення числа агрономічного персоналу і розселення його по селах; 2) забезпечення агрономічного персоналу засобами швидкої комунікації; 3) заведення агроконтрольних кооператив з запрошенням до них техніків з нищою с.-г. освітою і дорученням агрономові з високою с.-г. освітою 3—4 таких товариств, тощо. Все це в свою чергу знаходиться в повній залежности від тих коштів, які відпускає на громадську агрономію уряд, самоврядування, кооперація, агроосвітні організації, саме с.-г. населення.

В деяких країнах, як от Данія, Японія, Канада, Швайцарія, громадська агрономія так розвинулась, що один агроном припадає на 80—100 господарств; значить, легко може оглянути кожне господарство, принаймні раз на місяць. В інших країнах агрономів менше,

доводиться їм обслуговувати більші райони, а значить працювати більш поверхово і недосконало.

Що до засобів швидкої комунікації, то в Сполуч. державах Америки, агрономи широко користуються телєфоном, який проведено майже на кожну фарму, але крім того кожному амер. агрономові дається для розїздів автомобіль. В Данії агроном також широко користується телєфоном, який тут теж сильно розвинений, а район агронома малий (на консулєнта з високою освітою 800 господарств, на 1 контроль-асистента 300). В Швайцарії й Баварії агрономам дається для розїздів мотоцикль. В Італії професорові катедри дається автомобіль, а його помічникам асистентам — по мотоциклеві. В кол. Росії агрономові давались гроші на пару коней, або він користувався „земською кінною почтою“ на рівні з іншими урядовцями держави і самоврядування. Одним словом — в цілому світі самозрозумілим вважається, що агроном є фахівець високої кваліфікації, що кожна хвилина його часу — то золото, яке не можна тратити на переїзди, ходження, сторонню працю, тощо. Лише у нас цього не розуміють і примушують агрономів ходити пішки, писати фактури на угноєння, важити бобковий лист і перець, бігати на двірець, щоби довідатись, чи прибули товари, тощо.

Про заведення агроконтрольних кооператив і виділення цим самим для агронома маленького участка (може, навіть, одне село), а значить, — ліквідацію інших переїздів та розїздів, я вже багато писав і тому повторювати не буду.

Нарешті, що до фінансування громадської агрономії, то майже скрізь уряд бере на себе 40—60% всіх видатків, решту дають або органи самоврядування (Швайцарія) або кооперативи і спілки (Данія) або всі ці чинники разом (Італія, Німеччина, Росія, Україна, Сполуч. держави). Як високі бувають ці видатки на 1 господарство, 1 душу с.-г. населення і 1 га землі ми бачимо на прикладі Сполуч. Держав ($2^1/_2$ дол., $^1/_2$ дол., $^1/_6$ дол. лише на позашкільну агрономію). В Італії в 1905 р. — $3^1/_2$ амер. центи на 1 душу с.-г. населення — також лише на позашкільну агрономію.

Ясно, що той, хто фінансує, хоче знати, куди і на що саме його гроші пішли, хоче мати контролю над видатками. Контроля ця переводиться або безпосередньо — через кураторії, агрономічні ради, с.-г. комісії, тощо. Ясно, що ця друга форма є більш доцільною.

Таким чином кардинальним питаннням при творенні систем громадської агрономії є спосіб управління, фінансування і контролі та контакту з місцевими чинниками.

Тут можемо розріжняти системи „централізовані“, де ціла агрономія, або головна її частина є державним апаратам, а агрономи — державними урядовцями і то при керуванні ними згори — з міністерства; та системи „децентралізовані“, коли більшість агрономічних справ передається на місця — в дрібні адміністративні одиниці і до участи в агрономічній праці притягаються місцеві громадські чинники. Уряд же лише фінансує, контролює видатки, дає основні напрямні с.-г. політики шляхом призначення спеціяльних субвенцій, премій для змагань, нагород, тощо.

Загально-кантональні, загально-самоврядні та кооперативні установи при децентралізованих системах мають часом більший вплив на хід агрономічної праці, ніж уряд, але це не є найліпше положення для агрономії, бо тоді все залежить від культурности і широти поглядів

тих осіб, в розпорядження яких попадає агрономія. Найліпшою системою під цим оглядом треба вважати систему італійську — „автономної агрономії". Старі провідники італійських мандрівних катедр підтверджують і підкреслюють, що агрономічні катедри можуть працювати з успіхом лише при „повній незалежности і свободі"[1]). Як лише де-небудь запровадять до організації бюрократизм, або безпосередню увагу до потреб практики замінять офіційним відписувунням, — дійде в найліпшому випадку до гальмування праці, в гіршому — навіть не повернуться витрачені кошти.

На підставі всього вищенаведеного я пропоную приняти таку класифікацію систем громадської агрономії:

1. Децентралізована спеціялізована кооперативна агрономія — (Данія, Ірляндія);
2. Помірковано-централізована комбінована агрономія по зашкільухилу (Швайцарія, Баварія, Чехословаччина);
3. Помірковано - централізована система триєдинних агрономічних ного осередків (Сполуч. держави Америки);
4. Помірковано - централізована універсальна автономна агрономія позашкільного ухилу (Італія, Болгарія);
5. Помірковано - централізована універсальна самоврядна агрономія позашкільного ухилу (кол. Росія перед війною).
6. Помірковано - централізована районова агрономія (Україна);
7. Централізовані системи (Голяндія, С.С.С.Р.).

Як я вже зазначав, цілком досконалої системи громадської агрономії нема. Кожна з них має свої переваги і свої дефекти. Щоб створити досконалу систему, на мою думку, треба булоб взяти за основу українську систему „районової агрономії" і доповнити її елементами італійської та американської агрономії. Якась помірковано-централізована „автономна районова система пятерних центрів" (включаючи с.-г. кооперацію та агроосвітні організації) — ось той ідеал, який, мабуть, дасть найбільшу продуктивність, найбільшу ефектовність агрономічної праці, і найбільше піднесення сільського господарства, і змягчення соціяльних ріжниць, соціяльних контрастів, соціяльних антогонізмів.

В. Доманицький.

СОЦІЯЛЬНА ПОЛІТИКА.

Всенароднє обезпечення в Швайцарії.

(По німецьки: Allgemeine Alters- und Hinterlassenenversicherung in der Schweiz).

Саме в добі, коли з усіх сторін чуємо про кризу демократії, Швайцарська демократія святкуватиме свою нову перемогу.

Дня 6. грудня ц. р. голосуватимуть швайцарські хлібороби, робітники, інтелігенти, бідні й богаті за переведенням всенароднього обезпечення на старість та обовязкового обезпечення вдів і сиріт. Не буде в Швайцарії ніодного горожанина, який журився би, що по довгих роках праці не буде міг на старість прожити, або що в випадку його смерти будрть його дружина чи діти гинути з голоду. Швайцарське всенароднє обезпечення — це небуденний прояв в ділянці суспільної опіки, це вицвіт високої культури і демократії, яка в Швайцарії так гарно розвинулась.

[1]) Prof. Dr. Ing.Vladimir Stein. „Italské zemedelské stolice". Praha 1925 str. 29.

Справа всенароднього обезпечення в Швайцарії розглядаються вже довгі роки. Перші конкретні форми надано ій перед шести роками, колито через загальне голосування уповажнено Союзну Раду ввести це велике суспільне діло в життя. З того часу забралися до кодифікації закону найкращі правники, а провідники хліборобських, робітничих та кооперативних організацій взялися до спопуляризування цеї справи серед швайцарського народу. Коли справа вияснена вже докладно шляхом нарад, віч, в часописах, а навіть окремих виданнях, буде вона остаточно рішена 6. грудня ц. р. всенароднім голосуванням. Замітне, що так хліборобська, як теж споживча швайцарська кооперація взяли у підготовці цеї справи живу участь, поставивши однозгідно в боротьбі за це нове досягнення суспільної опіки всі свої сили й свою пресу. Тому і з цього боку для нас цікаво пізнати, за що саме так побиваються кооператори Швайцарії.

Всенароднє обезпечення передбачує, що кожний горожанин Швайцарії обох полів, коли він покличить 65-тий рік життя, дістає доживотну старечу ренту. Кожна вдова, коли повдовіє перед 50-тим роком життя дістає одноразову відправу з тим, що по дожиттю того року життя дістає нормальну вдовичу ренту до 65-го року життя, а потім переходить на звичайну старечу (доживотну) ренту. Кожна дитина, яка втратить заробкуючого батька, побирає відповідну ренту на виховання, аж до покінчення 18-го року життя. Колиж дитина остане круглим сиротою (без батька і матері), то побирає, до рук своїх опікунів, ренту вдвічі більшу, цебто таку, щоби виносила приблизно стільки, скільки потрібно на її прожиття.

Ренти побирають однаково всі — бідні чи богаті. Ріжниця лише в тім, що всім належиться основна рента, а бідним, цебто тим, що не мають ні державної емеритури, ні ренти з інших титулів (приватні умові робітники), ні визначнішого майна, виплачують ще т. зв. суспільний додаток. Цей додаток буде виплачуваний передусім всім робітникам та незаможним хліборобам, отже сільським робітникам, халупникам, малоземельним і т. д. Прінціп одержування старечих, вдовиних чи сирітських рент всіми громадянами без виїмку введено тому, бо всі без виїмку мусять платити обезпеченеві складки. Натомісць звичайна суспільна справедливість і дійсна потреба вимагають, щоби через суспільний додаток до основної ренти помогти найбіднішим.

Тому, що з введенням закону зразу треба платити ренти, а покищо не буде відповідних фондів, передбачується на 15 літ перехідний час, в якому ренти будуть нарочно менші, щоби зібрати відповідні фонди.

Ставки рент(на рік) і відправ передбачені в законі є такі (в швайц. франках): (Гл. таб. на стор. 456).

Ставки суспільного додатку подані тут в максимальній висоті, однак його даватимуть в ріжній висоті, залежно від дійсної потреби. Відправи для вдів від 40 до 39 р. життя треба розуміти так, що мінімальні дістає вдова в 40-вім, опісля з кожним роком життя ставка більша, а коли жінка вдовіє в 49-ім р. життя, дістає найвищу передбачену відправу; суспільний додаток до відправи більша є теж в міру потреби.

На виплати першого року після введення закону в життя, себто 1932 року, треба 58 міліонів шв. франків. В дальших роках ця квота буде збільшуватися і в 15-ому році існування закону, або в останньому році перехідного часу, в якому ренти і відправи будуть обмежені, буде ви-

	Основна рента	Суспільний додаток	Повна рента (попередні разом)	Рента найвища в перехідному часі
Доживотна рента на особу (по 65-ім р. життя) . . .	200	400	600	275
Доживотна рента подругів (по 65-ім р. життя) . . .	400	800	1.200	550
Вдовина рента (по 50-ім р. життя)	150	300	450	206,25
Сирітська рента (до 18-го р. життя)	50	100	150	68,75
Рента круглих сиріт (до 18-го р. життя)	100	200	300	137,50
Відправа (одноразова) для вдів нище 40 років . . .	500	1.000	1.500	687,50
Відправа (одноразова) для вдів від 40 до 49 р. життя . .	550—1.000	1.100—2.000	1.650—3.000	756,25—1.375

носити річно 82 міл. шв. фр. По 15-ти роках, себто коли виплачуватимуть нормальні ставки, річна виплата буде виносити 180 міл. шв. фр. З того після приблизного обрахунку дістануть щорічно около 100 міл. шв. шв. фр. жінки, як вдовині ренти і відправи та старечу ренту, 14 міл. шв. фр. сироти і 66 міл. шв. фр. мущини, як старечу ренту. Цей обрахунок показує, що з обезпечення користатимуть передусім жінки, які теж заважать мабуть своїми голосами, що закон буде ухвалений.

Гроші на фонд всенароднього обезпечення вплачують: 1) обезпечені, з чого складається фонд основних рент і 2) держава, кантони і громади, з чого складається фонд суспільних додатків та резерви, з яких покриваються невплачені через незаможних складки, доповнення складок і непередбачені видатки.

Обезпечені, які мусять складати — це всі мущини і жінки від 19 до 65 р. життя включно. Мущини складають річно 18 фр. жінки 12 фр. Жінки, які мають більше чим 5 дітей (навіть з ріжних подруж) звільнені зовсім від складок, при чому і вони і їх діти є обезпеченими. Крім цього кожний працедавець вплачує за занятих у себе працівників (робітників, домашню службу і т. д.) 15 шв. фр. на рік, оскільки вони не є з господарем споріднені. Складки можна вплачувати теж місячно по 1·50 шв. фр. (мущини) або 1·— шв. фр. (жінки) В цей спосіб обезпечені складають річно за себе коло 42 міл. шв. фр., а за працівників коло 17 міл. шв. фр. Тому, що в перших 15 роках виплачується на основні ренти тільки около 21 міл. шв. фр., то остає така квота, що за цей час назбирається коло 750 міл. шв. фр. на фонд основних рент, а тоді нормальна їх виплата, яка буде вищою, буде додатково покриватися з відсотків зложеного капіталу.

Складки на суспільні додатки складають: 1) 80% держава, 2) 20% кантони, з чого $^1/_3$ громади. За те громадам відпадає зовсім обовязок удержання старців (в Швайцарії строго додержуваний!), а приходить обовязок переводити стягання складок обезпечених і виплата рент та відправ на доручення обезпеченевих установ, якими є кантональні публичні каси (рід кантональних центральних банків). Впливи на ці складки буде брати держава з податку від тютюну, а відносний закон ухвалить те саме всенароднє голосування, яке рішить про обезпечення. Кантони дістануть потрібні гроші через оподаткування продажі алькогольних

напитків, а громади, як вже згадано, через те, що перестануть платити на удержання старцям. Так отже через оподаткування двох наркотиків — тютюну і алькоголю — дістануть десятки тисяч вдів, сиріт і старців дальшу допомогу, якою є суспільний додаток до звичайної ренти, а який піде передусім на допомогу найбіднішим верствам народу. В цім моменті лежить та безгранична ріжниця між сьогоднішнім обличам цих держав, які всі доходи уживають на зброєння, і демократичної Швайцарії, яка доходом з податків на непотрібні речі дасть прожиття сиротам і вдовам й спокійну старість струдженим старцям.

В законі передбачено теж, що будуть обезпечені бідаки, які не в силі заплатити навіть одного чи півтора франка в місяць. За цих платитимуть $^2/_3$ части кантони, а $^1/_3$ громади. Позатим деяким незаможним можна знизити складку на $^1/_3$, а тоді теж доплачують до цього кантони і громади. Треба підкреслити, що через переселення в інший кантон чи місцевість обезпечений не тратить права до ренти чи відправи, що не спинює свободи рухів робітників, ремісників, урядовців і т. д. Рівнож передбачує закон надзвичайні додатки до рент, коли цього вимагає окреме прикре положення обезпеченого. Так границю доходу, поза яку не платиться суспільних додатків, як теж признання цих додатків і їх висоти, означують для себе окремо поодинокі кантони. Є теж передбачено, що чужинці, які стало мешкають на території Швайцарії, а платять складки і ще не набули права горожанства, можуть користати теж з цього обезпечення.

Всенароднє обезпечення, яке проєктується отсе в Швайцарії є в ділянці суспільної опіки просто епохальним ділом, а своїми постановами є зразком, як демократизм може пронизати цілий народ та які з цього можуть бути тривалі та небуденні наслідки. Бо без глибоко вкоріненого демократизму такий закон видається чимсь недосяжним, а в багатьох сьогоднішних „республиках всенародня збірка на танки й боєві гази пройшлаб скорше чим таке всенароднє обезпечення. Тим-то й отся спроба Швайцарії така подивугідна в повоєнній Европі.

Інж. Евген Храпливий,

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

Стан кооператив з району діяльности П. С. К. Бучач в 1930 р.

(Зі статистичних матеріялів району*).

IV. Управляючі органи кооператив і службовий персонал.

В 63 кооперативах членів Надзірних Рад було 441. Члени Н. Рад по професійному становищу представляються слідуючо:

рільників є . . .	418
учителів	1
священників . . .	14
купців	1
інших інтелігентів .	7

Всіх рільників членами Н. Рад є 99·31%, а решта 0·69% припадає на вище виказаних.

*) Гл. „Кооп. Респ.“ за листопад 1931 р.

Члени Н. Р. після маєткового стану діляться так; рільників 418, в тім від 0 до 1 га є 96, від 1 до 3 га — 167, від 3 до 5 га — 99, від 5 до 10 га — 43, від 10 до 20 га — 12, понад 20 — 1.

Тих, що посідають маєток вартости в грошах є 23, в тім до 5 тис. зол є 11, від 5 тис. до 10 тис. є 4, від 10 до 25 тис. є 5, від 25 до 50 тис. є 1, від 50 до 100 тис. є 1, понад 100 тис. є 1.

Професійний і маєтковий стан членів управ і їх заступників представляється слідуючо:

рільників	від	0	до	1	га	є	. . .	85
„	„	1	„	3	„	„	. . .	147
„	„	3	„	5	„	„	. . .	58
„	„	5	„	10	„	„	. . .	18
„	„	10	„	20	„	„	. . .	4
							Разом	312

З маєтком до 5 тис. є 3 членів. Між членами Управ крім 312 селян є ще 1 священник, 1 учитель і 1 приватний урядник.

Як бачимо з повищого, завідуючі органи це є виключно самі селяни, а головне ядро кооперативного активу творять дрібні сел. власники (від 1 до 5 га), інтелігенція активної участи в кооперації не бере. З учительства до завідуючих органів належить тільки двох, а зі священства на 63 кооперативи заледви належить до завідуючих органів 15 священників. Сільське населення оставлене без інтелігенції, на власні сили, тому не дивниця, як що в нас кооперація недомагає.

Між членами управ було 169 платних осіб а крім того 71 платних службовиків. Між платними директорами був 1, що покінчив торговельну школу, між службовиками і управою було 10-ох, що покінчили кооп. курси, решта директори і службовики це люди без жадної фахової підготовки.

Як завідуючі органи, так і службовий персонал по кооперативах це люди не фахові. Вишколити членів управ і Н. Рад дуже тяжко, бо кожні загальні збори вже трохи підівчених людей зміняють, вступають завсігди свіжі, які з кооп. справами є зовсім необзнакомлені, та часто густо уряд в кооперативі принимають не для їдеї, а для чисто матеріяльної сторінки. На крамарів кооперативи принимають по найбільшій части молодих хлопців від літ 16, які не то що не мають ніякої кооп. підготовки, але навіть не мають житєвого дісвіду. В наслідок такого легковаження справи, терпить в нас ціла кооперація.

Головне заняття в кооперативах має 70 службовиків, а 170 занимають в кооперативах пости, як побічне заняття.

Службові договори пороблено зі 106 службовиками. На забезпечення шкід, якіб могли повстати в кооперативах, зложило 103 службовиків кавційні векслі. В 2-ох кооперативах, нема ніякого кавційного забезпечення.

71 службовиків є обезпечених в касі хорих. Премію оплачують самі кооперативи.

Побори членів Управи виносили в р. 1930 загальну суму 22.743·36 зол. або пересічно на 1 члена 120·33 зол. в рік (10·03 зол. в місяць). Найвища платня одного члена виносить місячно 35 зол. (Жизномир, Ліщанці, Скоморохи і Сороки), найнища 5 зол.

Побори персоналу протягом року: 30.104·55 зол., або пересічно на 1 службовика в рік 430·06 зол., або 35·83 зол. в місяць. Найвища платня для службовика виносила 65 зол., (Язловець), найнища 15 зол. (Пожежа).

Члени Надзірних Рад за засідання не побирають нічого, а контрольні комісії за переведені контролі побирають денну платню звичайного сільського робітника.

V. Рух членів кооператив. Їх соціяльний і національний склад. Вписове, уділи, відповідальність.

З початком 1930 р. 63 кооперативи числило 6.269 членів. В році 1930 прибуло 510 членів, убуло 83, остало з кінцем 1930 р. 6.696 членів. В порівнанню з попереднім роком прибуло 427 членів (попередньому році прибуло 180), що до загального числа членів становить 6·81%. Пересічно на 1 кооперативу припадає 106 членів. (попередньому році 99·37). Між членами було 763 жінки, або пересічно на 1 кооперативу 12·11. Зріст членів поступає дуже пиняво, а передовсім жіноцтво стоїть на місці. Причиною цего є брак на місцях відповідних людей, якіби взялися за організацію села.

63 оселі, котрі мали у себе кооперативи, числили з кінцем 1930 року 13.594 самостійних укр. господарств, а членами кооператив було 6.540 самостійних господарств, що дає 48·10% до загального числа самостійних українських господарств. В порівнанню з попереднім роком скооперування зросло на 4·34%. Двадцять одна кооператива виказує від 60 — 90% скооперованих українських самостійних господарств. Інші кооперативи числять від 17% до 60% скооперування укр. самостійних господарств.

Соціяльний склад членів представляється слідуючо:

рільників від 0 до 1 га є	1.628
„ „ 1 „ 2 „ „	1.685
„ „ 2 „ 3 „ „	1.343
„ „ 3 „ 5 „ „	874
„ „ 5 „ 10 „ „	457
„ „ 10 „ 15 „ „	60
„ „ 15 „ 20 „ „	109
Разом до 20 га є . .	6.156
рільників понад 20 га є . .	44
Разом рільників . .	6.200
власників торговельних підприємств є . . .	6
ремісників	17
рільних робітників	325
промислових „	2
без варстатних ремісників	7
урядників державних установ	10
учителів	32
священників	53
адвокатів і лікарів	11
працівників приватних установ	27
інших приватних осіб	6
Разом	496

Між членами було 6,519 Українців, 174 Поляків, 2 Жидів і 1 Чех. З повищого видно, що кооперація для загального закупу і збуту гуртує переважно самих Українців селян.

Статутова висота вписового по кооперативах виносить від 0·50 зол. до 2·00 зол., висота уділу від 2·00 зол. до 10 зол., а відповідальности від дво- до пяти-кратної. В більшости кооператив (44) вписове принято у висоті 1 зол., а уділ (в 34 кооп.) — 5 зол. і (в 10 кооп.) — 9 зол.

З кінцем 1930 р. було заявлених уділів 8.259 на загальну суму 45.671·00 зол., або пересічно на 1 члена припадає заявлена квота: 6·82 зол.

Найвища сума відповідальности виносила (в Сороках) 21.924·00 зол., а найнища (в Сокільці) 330·00 зол.

Вплачені уділи з кінцем року виносили загальну суму 43.488·44 зол. або 6.49 зол. пересічно на 1 члена. Не доповнило уділів 1·593 членів на квоту 4.177·87 зол., або пересічно 2·30 зол. на 1 члена.

В 1930 р. зголосило виступлення з кооператив 95 членів, які виповіли 128 уділів на суму 779·00 зол. (д. б.)

Нарада в справі організації кооперативного збуту яєць відбулася в Тернополі дня 24 жовтня 1931 р. в присутности представників: Ревізійного Союзу п. пос. О. Луцького і рев. дра Петріва, „Центросоюзу“ дер. — І. Мартюка, „Сільського Господаря“ дра. Холєвчука, дирекції Подільського Союзу к-в, референтів яйчарства та співробітників яйчар. магазину ПСК, кооператорів повіту представників від ПСК Збараж, Скалат Бережани, Зборів, Золочів, Копичинці, Чортків, Бучач, Теребовля, Борщів, Рогатин та представників від 13 кооператив повіту.

Нарадою провадив пос. О. Луцький. головні реферати виголосили: дир. І. Мартюк — про організацію кооп. збуту с.-г. продуктів, а спеціяльно яєць, др. Холєвчук — про годівлю курей. Доповнили й розвинули ці реферати директори ПСК. Тернопіль Малаховський і др. Няньчур.

По рефераті відбулася оживлена дискусія, у висліді котрої ухвалено слідуючі резолюції:

1) Конференція в справі експорту яєць висказується за придержуванням стандаризаційних приписів, які впливають на поправу якости яєць, а тим самим і на ціни.

2) Для управильнення кооперативного експорту яєць мусять кооперативи купувати яйця не на штуки, а на вагу.

3) Кооперація має старатися брудних яєць не купувати.

4) По можности повинні кооперативи переходити на скуп яєць в комісовий спосіб.

5) В цілі виелімінування яєчних зачетів від приватних експортерів належить перевести через зиму акцію за збиранням осінніх уділів для фінансування скупу.

6) Конференція уважає за одиноко доцільне вести цілий експорт зкоординовано через одну експортову централю.

7) Союзи експортери зареєструють один спільний експортовий знак, який має звучати „Коопсоюз в. . . .“

8) Намічені Центросоюзом осередки постараються негайно внести подання про зареєстрування їх експортових магазинів.

9) Центросоюз видасть на кошт всіх експортерів відповідні пропагандові книжочки на чужих мовах про наш кооперативний експорт і розішле їх імпортетам всіх країв Західної Европи.

10) Конференція стверджує що тільки здоординована співпраця з „Сільським Господаром“ дасть змогу поправити якість дробу, а за тим і яєць і постановляє співпрацювати з кружками і філіями „Сільського Господаря“, а в першу чергу бере на себе обовязок поширювати видавництва господарських книжок і преси „Сільського Господаря“.

М.

Міжнародній Інститут для кооперативних студій. В днях 5 і 6 жовтня уконституовався в Базилеї Міжнародній Інститут для кооп. студій. Це товариство, заініційоване Ш. Жідом, має ціллю створити звязок між інтелєктуальною кооп. елітою цілого світу, що займається науковими кооп. проблємами в атмосфері повної наукової свободи, у форми наукових зібрань і обміну думок між членами шляхом видавництв. Інститут задуманий як осередок для студій головних питань з кооперативної теорії і практики.

Інститут стоятиме на грунті стисло науковім і не вмішуватиметься в жадний спосіб у діяльність поодиноких краєвих організацій.

Всі члени інституту будуть вибирані індивідуально, а не як репрезентанти будь якого угруповання а тим більше з характером прилюдним.

Трактуючи всі питання в спосіб як найобєктивніший і не вмішуючись в справи національних організацій, Інститут має намір співпрацювати зі всіма кооп. організаціями а особливо з Міжн. Кооп. Союзом.

На основання Інституту прибуло одинадцять кооператорів, професорів або авторів, з ріжних, навіть далеких (як Португалія й Угорщина) країн, а саме: Бароу (Льондон), Бородаєвський (Прага), Фошер (Базилея), Жід (Париж), Грінфельд, (Галє), Ірір (Будапешт), Ляверньо (Париж), Млоденац (Букарешт), Пуассон (Париж), Томаніні (Порто), Тотоміанц (Прага). Українців репрезентував проф. С. Бородаєвський з Праги. Фашисти вислали лише представника кооп. преси Ч. Мачекіні, редактора органу „Il lavoro cooperativo" (в Римі). Крім згаданих членів - основників до першої і другої листи членів належить цілий ряд визначних імен, знаних теоретиків, головно професорів вищих шкіл та визначних провідників кооп. руху. Збори приняли статут установи і ухвалили резолюцію про скликання кожного року членів на зібрання

Присутні одноголосно через реклямацію обрали президентом-фундатором Інституту проф. Ш. Жіда. Бюро Ін-ту, крім президента, складається з 2-х секретарів: М. Грінфельда, проф. університету в Галє і Б. Ляверня, професора університету в Ліль. Проф. Ляверньо буде секретарем для романських і словянських країн; проф. М. Грінфельд — для решти країн.

Журнали: „Revue des études coopératives, котрого редактором є проф. Ляверньо, і „Vierteljahrschrift für Genossenschaftswesen", котрий редагує проф. Грінфельд, стануть органами Інституту.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

Господарська ситуація Польщі в звязку з закордонною ситуацією. Опінія Інституту для досліду госп. конюнктур що до господарського положення Польщі за останні місяці є дуже песимістична. Стан в промислі низький, трудноші збуту тривають далі. Пром. вугляний виказав в останньому часі незначний дальший сезоновий зріст праці по копальнях в звязку зі збільшенням вивозу вугля. Продукція в бранжі залізній і цинковій поволі курчиться. В нафтовому промислі не зайшли ніякі зміни, хіба що зменшилося запотребування на перетвори. В текстилі працювали відносно краще вовняні фабрики, але бавовняні — зовсім слабо. В деяких галузях металево-машинового виробництва далася зауважити легка поправа, одначе на загал цей промисл працював тяжко. — Вивіз дерева на західні ринки був дуже утруднений, як рівнож і для продуктів з ділянки споживчого, хемічного і гарбарського промислу, в котрих так само не зауважено поправи. Напруження на грошевому ринкові триває далі. Банки значно зменшили свою кредитову діяльність. Брак гроша допровадив до обмеження господарської діяльности, погіршуючи загалом платничу спроможність (виплатність) якщо судити після суми запротестов. векслів. З тої самої причини ціни впали ще нище, підкреслюючи тим більше розбіжність цін на вільному ринку (котрі властиво й знижкували) і цін скартерізованих, що залишилися незміненими.

Занотовано рівнож дальший спад цін на безроги при експортових трудношах для годівляного експорту в звязку з фінансовими клопотами імпортуючих країн. В наслідок цього фінансове положення села також виразно погіршилося не зважаючи на поправу цін збіжа. Ціни збіж в останніх днях жовтня і в перших тижнях листопада піднеслися в Польщі слідом за звишкою цін на світових ринках. Звишка цін в Польщі, доходячи до 2 зл. на сотнарі, не була так значною, як за границями. Цей час тривав однак не довго і остаточно ціни устабілізувалися на рівні кількадесять сотиків вищім від цін з часу перед звишкою.

Причиною звишки, як остаточно вияснюють авторитетні чинники, є ствер-

джене зменшення цьогорічних зборів в країнах північної півкулі (на 18 міл. тон менше як в минул. році) і гірші вигляди на зимовий збір на півдні. Ці інформації викликали спершу поденервування і відому звишку, більшу, як того вимагали обставини. Наслідком цієї звишки змінилося теж на міжнар. ринках відношення в цінах двох головних збіж: жито подорощало релятивно більше, як пшениця. Слід зауважити, що кукурудза у відношенні до обох їх втратила найбільше.

Вагання цін за границею, які в ост. днях листопада були занотовані (нова звишка збіжевих цін в Чікаго на 3 центи), можуть вплинути на поправу цін і на краєвому ринкові, хоч певного роду знижка в січні і лютім 1932 р. не є виключена.

Бюджетовий прелімінар Польщі на 1932/33 р. дефіцитовий, передбачуючи недобір у квоті 77.367.000 зол. Річ більше як певна, що дійсність перекреслить всі обрахунки творців прелімінару і для нас зовсім не буде несподіванкою швидкий зріст недоборів державної скарбниці, а вслід за тим збільшення дефіциту. Прибутки держави в попередніх роках зменшувалися в скоршому темпі, ніж її видатки, а нема надії, щоб в цьому році зайшли зміни на краще.

Новий прелімінар не означає, як пише „Przegląd Gospodarczy" (ч. 22. за 1931) „жадної полекши для господарського життя" і господарського положення краю. Податкові тягарі не зменшаться, а їх реалізація є дуже сумнівною, якщо взяти на увагу зменшення платничої спроможности населення, котре не вивязалося ще з минулорічних податкових залеглостей, оскільки ходить про великих хліборобів і промисловців, та є дощенту висмоктане з усіх джерел доходу, коли ходить про дрібного хлібороба. — В ощадностях уряд пішов по лінії найменшого опору — ступивши на шлях механічного обтинання бюджету, що скропилося майже виключно на урядничих поборах. Але це не є той властивий шлях економії і ощаджування, які можна булоби осягнути при органічній перебудові бюджету. При цьому ощадности торкнулисяб таких видатків, які в Польщі при теперішнім режімі є святим, недоторканим табу.

Збудовано бюджет взагалі без огляду на його господарське підложа, яким є дійсні господ. відносини в краю тому бюджет є нереальний.

В прибутках прелімінар передбачує квоту 2.375.015.800 зл., а видатків на суму 2.452.383.400 зл. — Найбільше обкроєні є у видатках ресорти промислу й торговлі, хліборобства, освіти й суспільної опіки, тоді як міністерствам внутрішних справ і військових полишено приблизно ті самі квоти, що й в минулому році.

Цікаві цифри. Дуже цікавим буде побачити, як протягом року змінилися гуртові ціни рільничих продуктів і промислових виробів, з чого можна уявити собі м. ін., які зайшли зміни в т. зв. ножицях, або в розпяттю цін тих двох головних відламів виробництва. В нище наведеному зіставленню подаємо відносні (відсоткові) показчики висоти цін до цін 1928 року, при чому ціни з вересня 1928 року взяті за 100. Отже у відношенні до вересня 1928 р. гуртові ціни нищезазначених виробів і продуктів становили:

	у вересні 1930	у вересні 1931 (відсоток у пор з 1928 роком)
I. Спож. товари (загалом)	79·0	69·7
А. Артикули, продавані безпосередньо рільниками (загалом)	64·7	55·1
в тім: 1. Землеплоди	47·9	48·5
2. Звірята	82·9	60·2
3. Набіл	76.6	63·2
Б. Сіл.-госп перетвори (загалом):	86·7	76·6
в тім: 1. Мука і каша	55·9	55·0
2. Мясо і солонина	93·3	65·5
3. Вироби рільн. промислу (цукор, спірт і т. д.)	110·3	109·7
В. Кольоніяльні товари	98·7	84·2
Г. Монополі:		
1. Тютюн	106·6	106·6
2. Сіль	104·5	104·5
II. Півфабрикати (загалом)	84·5	70·2
а в тім: А. залежні від заграниці (імпортовані)	61·9	43·3
Б. скартелізовані	109·1	107·7
В. прочі	79·7	64·5
1. Залізо	101·5	98·5
2. Металі незалізні (мідь, цина, олово)	73·7	56·7
3. Мінеральні будовл. матеріяли (цемент і т. п.)	90·3	81·1
4. Оброблене дерево	81·9	59·1
5. Пряжа	79·4	56·4
6. Вичинені шкіри	79·3	66·1
III. Готові вироби (загально)	96·0	82·3
в тім; А. для рільн. продукції (знаряддя, погної тощо)	106·7	101·1
Б. для промисл. продукції	102·9	91·8
В. для споживання (загалом)	94·4	79·5
в тім: 1) домаш. урядження	100·5	94·7
2) тканини	93·2	78·6
3) одяг і обув	95·8	75·0

Табличка, здається, не потребує блищих пояснень; вистарчить порівняти поодинокі позиції і само собою буде напрошуватися цілий ряд висновків. З цього зіставлення можемо судити про зміну цін не тільки у відношенню до цін 1928 року, але і про зміну їх на протязі останнього року від вересня 1930 до вересня 1931 р. Більш цікавим одначе буде порівнання цін не що до часу, але після поодиноких галузів виробництва. Приміром, сіл.-господарські продукти (гр. I. А.), які мають заг. показчик 55·1 чи землеплоди (48·5) з групою готових промисл. виробів (гр. III А.), якої показчик виносить 101·1 — оба для 1931 року, — чи з якою будь іншою групою. З того можемо судити, скільки селянин одержує за свої продукти й скільки він мусить платити за вироби, потрібні для його господар. чи споживання, себто про розмір визиску через пром. —Слід звернути також увагу на показчик цін монополів та скартелізованих промисл. виробництв і не скартелізованих та порівняти їх з показчиками цін сіл.-госп. продуктів і перетворів.

Кріза звіринної продукції в Польщі. Після спаду цін збіжа прийшла для рільництва. як відомо, нова катастрофа, що в останніх місяцях б. р. прибрала застрашаючо грізні розміри; говоримо про ненотований досі рівень цін на продукти годівлі. Від цієї знижки цін потерпіли може найбільше селяне, головні продуценти безрог; далася вона відчути тим більше, що збут безрог і худоби становить в сумі доходів рільництва двічи вищу позицію від продажі збіжа.

Пересічні ціни, для цілої Польщі, плачені рільникам, були в жовтні такі (в злотих):

	в 1929 р.	в 1930 р.	в 1931 р.
корова	424	351	167
свині	220	156	101

(за 100 кг. живої ваги); на наших землях пересічна для безрог була значно нища, бо селяне, — як відомо, продавали їх навіть по 50 гр. і нище за 1 кг. жив. ваги.

Упадок цін на худобу у відношенню до цін худоби з попередніх років є більший, як упадок цін збіжа до тихже років. Коли приймемо ціни 1927 р- за 100, то ціни рослинної продукції(збіж)виносили:

в X. 1930 р.	в X. 1931 р
54·0%	56·6%

(до цін з 1927 року).

ціни тваринної продукції виносили:

в X. 1930 р.	в X. 1931 р.
82·4%	55·3%

(до цін з 1927 року).

Бачимо, що ціни рослинних продуктів дещо поправилися (остання звишка цін), тоді як ціни госп. тварин не тільки далекі від поправи, але існують всі дані припускати, що наступні місяці принесуть їх дальшу знижку. Годівельний промисл входить отже в дуже загострену фазу його крізи.

Протести векслів. У вересні запротестовано векслів на суму 103·8 міл. злотих (в серпні на 100·9 міл. зл.), що становить 12·2% (в серпні—11·5%)до заг. суми платних векслів. В 1930 році сума запротестованих векслів виносила 102·4 міл. злотих або 10·8% до векслів платних. Виставлено нових векслів в тому муж місяці на заг. суму 723·0 зл., що у відношенню до рр. 1925—1927 становить 118 4%. У вересні 1930 р. виставлено було векслів на слму 991·7 міл. зл., або 136·4% у відношенню до р. 1925—1927. Бачимо отже поважне зменшення за рік суми запротестованих векслів і ця тенденція була сталою протягом цілого року, виказуючи постепенну знижку.

В жовтні б.р. протести векслів виносили в цілій Польщі 434 тис. штук на суму 118 міл. злотих. Порівнюючи з минулим роком, тепер є легкий зріст.

Банки сильно обмежують кредити. В наслідок триваючого відпливу вкладів акційні банки змушені були у вересні до дальших ще сильніших кредитових рестрикцій, ніж то мало місце в серпні б. р. Загальна сума короткотермінових кредитів зменшилася протягом вересня б. р. на 106 міл. зл. до суми 1355.7 міл. зл. В жовтні б. р. банки продовжували рестрикційну політику, хоч запотребування готівки особливо з боку рільництва було дуже сильне (період податкових платностей). Виплатність погіршилася, а відсоток запротестованих в Банку Польським векслів зріс у вересні з 4·02% на 4·62%.

В слідуючих місяцях, перед кінцем року, щоб виказати в білянсах як найбільшу плинність, банки застосують ще більші обмеження.

Курси польських позичок. Звертає на себе в останній часу вагу упадок курсів польських позичок, що є м. ін. одним з характерних показчиків хвилі. Тенденція для них, при звичайних хитаннях курсу, є назагал знижкова.

Дня 30. листопада б. р. курси наступних позичок представлялися так (номінальна вартість 100.—):

6% дол. з 1920 р. зл.59,7 (30 X.б.р.-зл.59.8)
7% стаб.з 1927 „ „ 56 і 1/8 (30.X „ - „ 59·-)
7% варшавська з 1928 р. зл. 43 і 3/8.
7% шлеська з 1928 р. зл. 42·—

На ринку промислових акцій тенденція весь час неодностайна. Курси акцій, як видно з нище наведених даних, дуже низькі (дані з останнього тижня м. жовтня 1931.):
Варшавське Товариство копалень вугля (ном. вар. 100 зл.) —18·50
„Strachowice“ („ „ 50 „) — 6·29
Л. Зєлєн. (Кр.) („ „ 100 „) —10·25
(в початку жовтня; пізніше навіть не нотовані).

Торговельний білянс Польщі (відношення вивозу до привозу) є весь час активний і сальдо його постійно збільшується, досягаючи у вересні б. р. 58·2 міл. злотих надвишки вивозу над привозом. Перевага вивозу над привозом пояснюється не так збільшенням вартости вивозу, котра хоч зростає, але є нищою від вартости з перед року, скільки зменшенням вартости довозу. котрий за рік упав в значно більший прогресії, порівнюючи з вивозом. Свідчить це про зменшення: платничої спроможности держави, розміру інвестицій та споживання.

Після даних Гол. Статистич. Уряду привіз виказав у вересні б. р. 113·3 міл. зл. (в томуж місяці 1930 р. — 190·4 міл. зл.) а вивіз — 171·5 міл. зл. (тоді як в в 1930 р. — 211·8 міл. зл.). Сальдо + 58·2 міл. зл.

Англійський вугіль вже розпочав конкуренційну боротьбу з краєвим вуглем в Польщі. В звязку з упадком курсу фунта штерлінгів англійський вугіль почав, щораз сильніше конкурувати з горішньошлеським вуглем. Перші замовлення на англ. вугіль вийшли з Данцігу, куди недавно вже прибули його перші транспорти. Звідси він поширився вже й на Поморрю. Продається на 8 зл. за тону дешевше, побиваючи вугіль горішньошлеський, достава котрого до Данцігу щораз зменшується. Тому, що поємність данцігського ринку для самої лише консумції вугля виносить $^1/_{12}$ цілого експорту вугля з Польщі, копальні думають знизити ціну вугля, який вони доставляють до Данцігу на 5 гульденів (около 9 зл.).

Катастрофальний упадок експорту муки з Польщі спричинений конкуренцією Франції. Французькі млини, маючи до диспозиції богато дешевого гроша, при нищих коштах продукції побідно випирають на всіх ринках конкуренцію інших країн, продукуючих муку, в тім числі й Польщу. Наслідком цього експорт муки з Польщі в серпні і вересні б.р. катастрофально упав. Вартість його виносила в цих місяцях всього тільки неповних півтора міл. злотих, тоді як ще в початку б. р. Польща осягала на вивозі муки 16 міл. місячно.

Стан безробіття в Польщі і в світі. По даних Гол. Стат. Уряду число зареєстрованих безробітних в Польщі виносило з кінцем жовтня б. р. 251·3 тисяч осіб. В кінці вересня безробітних було в Польщі 251·4 тис., а в серпні тогож року 245·3 тис., тоді як в липні число зареєстрованих без праці осіб було 255·1 тисяч. Вагання — сезонові, головно в звязку з оживленням (незначним одначе і коротко триваючим), будівельного руху. Ці цифри вказують на велике напруження кризи.

Для важніших країн Зах. Европи і Америки маємо такі дані що до чисел безробітних, котрі постійно зростають. У Франції в жовтні зареєстровано було в місцевих касах помочи безробітним 51·654 цілком безробітних осіб. (в жовтні 1930 р. було їх всього лише 1.281 ос.) — В Бельгії на загальне число 120 тис. безробітних 75 тисяч цілковито не мали праці; решта — частинно безробітні. З поглибленням кризи і тут число безробітних множиться. В Німеччині число безробітних побільшилося протягом року на 1·5 міл. і виносило з кінцем вересня 4·3 міл.; не зважаючи на всі старання, до оживлення господарського життя не прийшло. Так само зростає безробіття в Сполучених Державах Америки. За даними Амер. федерації праці дотичні числа дають таку картину безробіття в цій державі (у відсотках): травень б. р. 17·1%, червень 18·2%, серпень 19·2% і вересень 19·5%. Літні місяці не принесли очікуваної поправи ситуації на ринкові праці. В самому рільництві за липень — вересень позбавлено праці 350 тис. робітників, а загальне число безробітних в сіл. господарстві доходить 5·6 мілионів душ. В промисловості під цим оглядом також тяжке положення. З виїмком легкої поправи в споживчій ділянці і вуличнім транспорті, безробіття зростає або не зменшується у всіх інших галузях промислу. В будівельн. промислі 52% без праці, в металевім — 31%, серед портових робітників і моряків — 33% і т. д.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня „Час“ кооп. з від. уд. Львів, вул Вірменська 16.

Нові книжки.

Українська Загальна Екцикльопедія „Книга Знання“ під ред. д-ра І. Раковського Т. ІІ. Зош. 4. (14). Буква „К“ і “Л“.

Гасла „Крехівський Апостол“ — „Лодій Петро“. Львів—Станиславів—Коломия, „Рідна Школа“, 1931. Ст. 192—256. (кол. 385—512).

Р. Димінський. Робітничі банки. Подєбради, Укр. Господ. Академія, 1931. 8⁰. ст. 29. (Резюме в чеській і німецькій мовах).

Календарець українського кооператора на рік 1932. Рік вид. ІІІ. Львів, РСУК, 1931. 8⁰, ст. 160.

Е. Храпливий і Р. Кахникевич. Електричну струю на наше село! Львів, РСУК, 1931, 8⁰, ст, 32. (з ілюстраціями).

Літопис українського друку. Орган державної бібліографії У.С.Р.Р. Січень—Лютий—Березень. Харків, Утраїнська книжкова палата, 1930. 4⁰, ст. 544+(5).

Spółdzielczy przegląd naukowy. № 11. listopad 1931. Warszawa, Spółdz. Instytut naukowy, 1931.

Миколаєвич М. Царі і люди. Начерк історії революційного руху в Росії. Ч. І. часи до першої революції. (з образками). Яворів, „Самосвіта“, 1931. 8⁰, ст. 48.

Sprawozdanie Związku organizacyj rolniczych Rzplitej Polskiej. Z działalności w roku 1930-31. Warszawa, 1931. 8⁰, str. 80.

Zubyk Roman. Gospodarstwo folwarczne z końcem XVIII wieku. Lwów, 1931. Відбитка з збірника: „Studja z historli społecznej i gospodarczej poświęcone profesorowi Dr. Franciszkowi Bujakowi“).

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

єдиний на західно-українських землях

науковий суспільно-економічний і кооперативний часопис

„КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА“

що вже четвертий рік виходить під редакцією

доц. д-ра К. Коберського.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові, Центральне Обєднання західно-української кооперації. Передплата коштує в Польщі річно зол. 16·—, піврічно зол. 8·—, чвертьрічно зол. 4·—, Поод. число виносить зол. 1.50. Для Америки $1^1/_2$ доляра. Для Европи і інших країн рівновартість $2^1/_2$ доляра. Набувати у всіх укр. книгарнях. Передплату надсилати на адресу:

Р. С. У. К., Львів, Словацького ч. 14, ІІІ. п.

Вже почався другий річник

Заочних кооп. курсів

РСУК.

Цим разом ведуться 3 типи курсів:

1) Курс для книговодців:

а) господ.-споживчих кооператив
б) кредитових кооператив

2) Курс для крамарів і справників.

3) Курс для членів Надзірних Рад:

а) господ.-споживчих кооператив
б) кредитових кооператив.

ОПЛАТИ ЗА КУРСИ: 1) по 34 зол. 2) по 36 зол., 3 а) 16 зол., 3 б) 14 зол.

Зголошення надсилати негайно до РСУК.

Блищі пояснення в „Господ. Кооп. Часописові".

ПОПУЛЯРНИЙ
ДЕШЕВИЙ
ІЛЮСТРОВАНИЙ
ІНФОРМАТИВНИЙ
ЩОДЕННИК

„ЧАС"

виходить кожного будня

під редакцією
МИКОЛИ ГОЛУБЦЯ

у Львові ул. Вірменська 16
(тел. 76—24)

і коштує тільки **15** сот. примірник, а **3** зол. місячна передплата.

Оказові числа висилаємо безплатно відворотною почтою

Українські листівки.

Головна Управа „Рідної Школи" випустила канцелярійні листівки з малюнками будинків фаховнх шкіл „Рідної Школи", на будову яких оце провадиться збірка. Малюнки поміщені на адресовій сторінці листівок так, що є богато вільного місця до писання. Ціна цих листівок **2** гр. Набути можна їх в книгарні

„РІДНОЇ ШКОЛИ"

у Львові, вул. Сикстуська ч. 20.

Для пропаганди ідеї українського фахового шкільництва повинні всі українські громадяни та установи писати ан цих кореспондентках.

Цінник оголошень в місячнику „Кооперативна Республика". (Розмір часопису 2 шпальти Ціла сторінка 100 зол., пів сторінки 55 зол., чверть сторінки 30 зол., вісімка 15 зол. Оголошення товстим друком, на окладинці і в ред. частині платиться 50% дороще. **Адмін**

КНИГОЗБІРНЯ
„СТУДІОН"

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ Ж-1526 П

1526
440

КООПЕРАТИВНА РЕПУБЛИКА 1931

III
Ж-14850
1931-1-12